ماڻڪ مِٽُ سندوم

[ماڻڪ جون تحريرون]

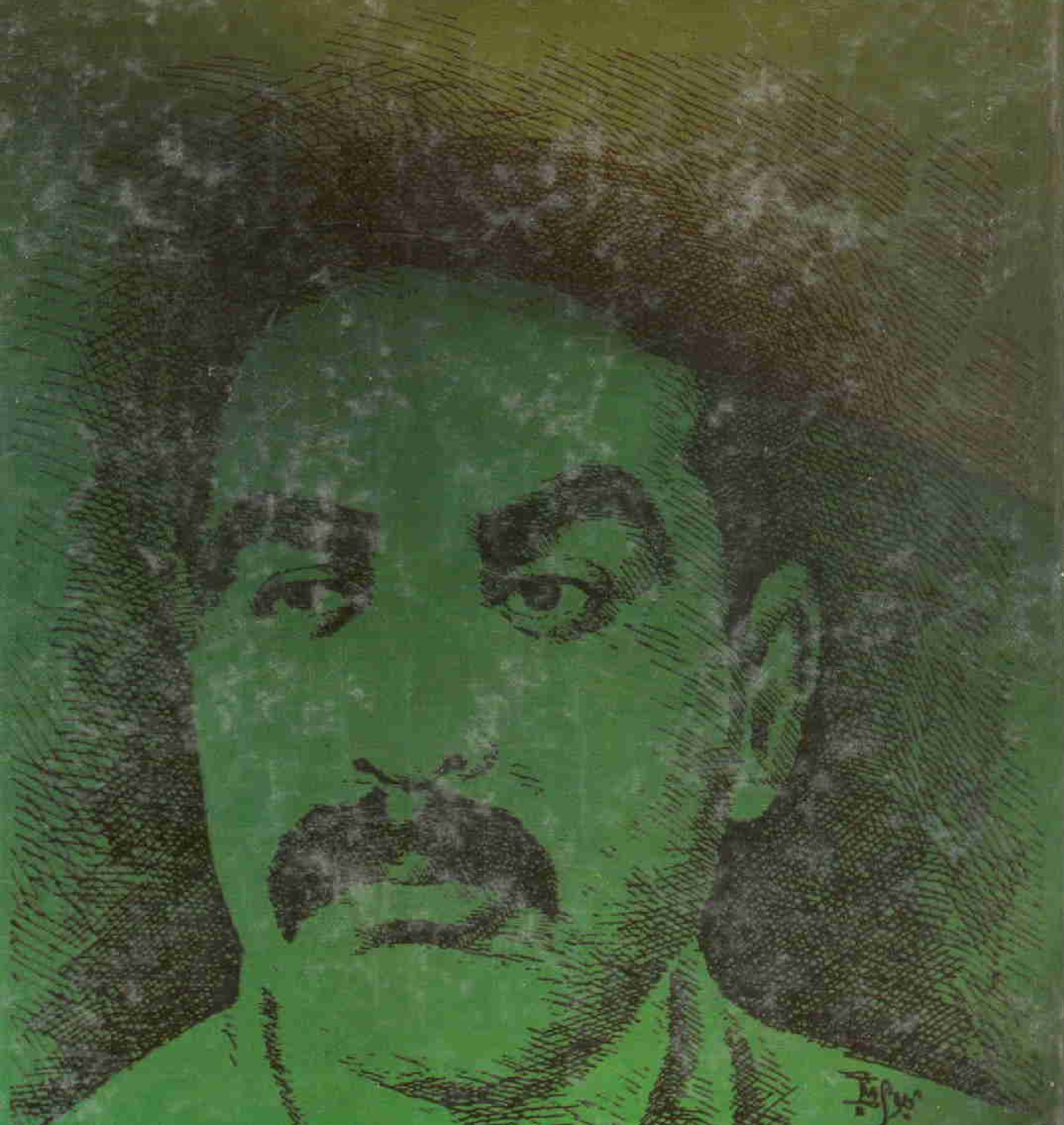

مرتب: ناز سنائي

ماڻڪ مِٽُ سندوَمُ

[منير احمد ماڻڪ جون تحريرون]

حويليءَ جا راز

ٽي ناوليٽ

ساهه مٺ ۾

مرتب: ناز سنائي

سنڌي ساهت گهر، حيدرآباد.

2004ع

سمورا حق ۽ واسطا اداري وٽ محفوظ

ڪتاب جو نالو: ماڻڪ مٺ سندوم
ليکڪ: منير احمد ماڻڪ
مرتب: ناز سنائي
پهريون ڇاپو: مارچ 2004ع
ڪيليگرافي: سائره
ڪمپوزنگ: احسان علي لغاري
ناز ڪمپوزرس
۴. سيد آرڪيڊ. گاڏي کاتو حيدرآباد سنڌ
قيمت: =/200
ٻه سئو روپيه فقط

سنڌي ساهت گهر ـ ڪتاب نمبر ۱۴۲

MANIK MIT SANDOM
By: Muneer Ahmed Manik
Compiled by: Naz sanai
Shop :No 4- Sayed arced Ibrat line,
Gari khato Hyderabad.sindh.
Book no: 136-
Per copy: Rs/= 200

ٻه اکر

مانڪ، منير احمد، منير سنڌي، منير..... اسان جي سنڌي زبان جو اهو باهمت/ بهادر/ بي ڊپو/ اردو ۽ انگريزي ليکڪ هو جو هن پنهنجي شعوري اک کولڻ سان جيڪو رستو اختيار ڪيو، پنهنجي زندگيءَ جي انت/ پڇاڙيءَ تائين ان تي بيٺو رهيو.

مانڪ جون تحريرون جڏهن ڇپجڻ لڳيون ته پراڻي، ڪوڙهه ورتل سماج ۾ ڄڻ تاڪوڙا پئجي ويا. هُن جي هڪ هڪ تحرير نه رڳو بيٺل پاڻيءَ ۾ پٿر برابر هئي پر هو هر تحرير سان هڪ لهر اُڀاري ويندو هو ۽ ان جون تحريرون پڙهڻ سان لڳ ڪانڌارجي ويندا هئا، وار اُڀا ٿي ويندا هئا. هو بيٺل پاڻيءَ ۾ پٿر رڳو ڏنشو ڏسڻ لاءِ نه اڇلائيندو هو پر هو پاڻيءَ ۾ حقيقي لهر پيدا ڪرڻ لاءِ اُئين ڪندو هو.

هو پنهنجي فن، فڪر ۽ فلسفي سان اهڙو سچو هو جهڙو هڪ سچي فنڪار کي پنهنجي تحريرن سان سچ پچ وفادار رهڻ گهرجي. هن جيڪي ڪجهه لکيو، بهادريءَ ۽ بي ڊپائيءَ سان لکيو. هو پورهيت اديب هو، سياسي ورڪر هو. اسان جي سچي سياست ۽ سموري ادب جي ذري پرزي کان واقف هو جو ته هو ان ڪيتر ۾ ٿيندڙ سموري هلچل جو پُرزو ٻه هو.

هن جيڪي تحريرون لکيون آهن، هتي اُهي هڪ ڪتاب ۾ آنديون ويون آهن. اهي جڏهن اسان جا پڙهندڙ پڙهندا ته انهن آڏو، اُن دور جي سياسي، سماجي ۽ معاشرتي عڪاسي اهڙي طرح اڳيان اچي بيهندي جڻ ته اسان اهو سڀ ڪجهه اکين سان ڏسي ۽ پسي رهيا آهيون. مانڪ جو ڪردار جڏهن سياسي ڪم ڪري ٿو، ادبي پورهيو ڪري ٿو، پنهنجي وطن ۽ قوم لاءِ سوچي ٿو ۽ ماٺهن ۾ رهي انقلاب آڻڻ لاءِ جُهد ۽ ڪشالا ٿو ڪاٽي ۽ ان دوران هن کي جيڪي ٻه پرڳڻو پوي ٿو. ان کي پڙهندي، پڙهندڙ سچي پچي ايترو ئي پوڳي ٿو جيترو مانڪ جو ڪردار پوڳي ٿو.

هن جڏهن معاشرتي برائين تي لکيو ۽ اسان جي سچي معاشري کي اگهاڙو ڪري پيش ڪيو ته اسين سمورا اگهاڙا نظر اچڻ لڳاسين. اسان پنهنجي اوگهڙ کي ته نه ڏٺو پر مانڪ کي گاريون ڏنيون، هن کي اگهاڙو ليکڪ سڏيو. هن خلاف گهڻي واويلا ڪئي. جيڪا واويلا اسان کي پنهنجي ماحول جي بڇڙائين ۽ بدڪردارين تي ڪرڻ گهربي هئي اُها اسان مانڪ لاءِ ڪئي. مانڪ سڀ ڪجهه ٻڌندو رهيو. پر هن کي انهن الزامن پنهنجي ورڻ لاءِ هڪ پل به سوچڻ نه ڏنو ۽ هو اڃا به وڌيڪ واضح نموني سان لکندو رهيو. ۽ ان جون تحريرون اسان جي ادب جو اهو نشان بنجي ويون جيڪو نشان اسان کي پري کان ڏگ ڏسي رهيو هو ۽ هاڻي ٻه جڏهن پڙهندڙ ان کي پڙهندو ته پڪ سمجهي وٺندو ته سنڌي ادب مان مانڪ جو نالو ڪڏهن نه ٿو سگهجي ۽ ان کي ڪڏهن مرحوم به سڏي نه ٿو سگهجي. هو اهڙو ڪردار آهي جيڪو اسان جي ادب ۽ ٻوليءَ ۾ سدائين لازوال حيثيت رکندو.

ناز سنائي

حيدرآباد، سنڌ

٢-جون- ٢٠٠٢ع

سٽاءُ

حويليءَ جا راز (ڪهاڻيون)		
❀ اگھاڙو سچ	شوڪت حسين شورو	5
❀ آس نراس	ماڻڪ	7
❀ حويليءَ جا راز		9
❀ ٻاهر ٻاڦ نه نڪري		12
❀ حقيقت ۾ دوکو		22
❀ هڪ ڪهاڻي سواءِ سري جي		34
❀ پلاند		52
❀ ڪاري		63
❀ پهرين انام ڪهاڻي		68
❀ ٻي انام ڪهاڻي		74
❀ ٽي انام ڪهاڻي		84
❀ پينل ڦيرو		92
❀ وقتائتو موت		402
❀ ڪلارڪ جي پهرين تاريخ		105
❀ اتساهه جو موت		109
❀ مثل زندگي		112
❀ نوٽبڪ / ڊائريءَ منجهان		119
❀ انسان بوءِ - انسان بوءِ		121
❀ روبوٽ		124
❀ گيس چيمبر		126
ٽي ناوليٽ		129
❀ رڃ ۾ پڙاڏا		130
❀ پاتال ۾ بغاوت (A Revoltim the World)		161
❀ سسيفس جي ناڪار		162
❀ پاتال ۾ بغاوت		171
لڙهندڙ نسل		191
ساهه مٺ ۾		252
❀ هڪ خط		254
❀ جڏهن سڄڻ سنو مليا نصير مرزا		256
❀ سنڌيت جي اندروني ايڪس ري موهن ڪلپنا		256
❀ ساهه مٺ ۾ - امن ايمان		258
❀ ماڪڙ		289
❀ ساهه مٺ ۾ - ٻانيتال		311
❀ ڪاسائيءَ جي چونڊ		319
❀ ساهه مٺ ۾ - وڳوڙ		321
❀ ساهه مٺ ۾ - امن امان		332
❀ ماڻڪ جي جيون جو خاڪو ۽ سنڌس لکڻيون		352
❀ انٽرويو		379

حويليءَ جا راز (ڪهاڻيون)

• اڳهاڙو سچ

ماڻڪ: بيرحم، ظالم ۽ قاتل ليکڪ. سنڌي ليکڪن جي ڊگهي قطار کان هٽيل، ڪٽيل ۽ الڳ. جنهن کي سنڌي ادب جا تارا نيڪيدار ليکڪ مڃڻ لاءِ تيار نہ آهن ۽ پڙهندڙ هن کي شوق سان پڙهڻ کانپوءِ گاريون ڏيندا آهن.

ڏسڻ ۾ بنهہ سادو، ابوجهہ. پر اصل ۾ ميسوٽو. اڳ ۾ گرم بحث ڪندڙ، هاٿي گهٽو ڪري خاموش رهندڙ. من ۾ خطرناڪ ڳالهيون سوچيندڙ ۽ رڳو سوچيندڙ نہ. جيڪڏهن هو اُهي خطرناڪ ڳالهيون من ئي من ۾ سوچيندو رهي تہ اسين سڀ ڊک ۾ رهون ها. اسين سڀ الائجي ڇا ڇا سوچيندا آهيون، الائجي ڇا ڇا ڏهاڙي ڏسندا رهندا آهيون- گنديون، ڪنيون، واهيات ڳالهيون. پر پاڻ ئي انهن تي لڄي ٿيندا آهيون. پنهنجو پاڻ کي ڇنيندا آهيون ۽ مڃڻ کان انڪار ڪندا آهيون تہ اسان جي چوطرف اهو گند بہ آهي.

اسان وٽ ڪلاسيڪي چوٽي آهي تہ گند کي قلهوريو تہ ڍڪ ڪندو. هن نئين دور ۾ اسين سچ کي لڪائڻ جي خلاف آهيون، اسين سڀ حقيقت پسند آهيون، پر ان سان گڏ مهذب پڻ آهيون، اسين سچ کي، حقيقت کي ڪپڙا پهرائي پيش ڪندا آهيون.

۽ ماڻڪ جو وڏي ۾ وڏو ڏوهہ آهي ئي اهو تہ هو اڳهاڙو سچ تو پيش ڪري- هن حقيقت تان ڪپڙا لاهي ڇڏيا آهن. آئون ڄاڻان ٿو تہ اسان مان گهڻا ان ڳالهہ کي قبول نہ ڪندا. ها. جي چاهين تہ ماڻڪ کي دل کولي گاريون ڏئي سگهن ٿا، پر اهو خيال رکن تہ وڏي وات گاريون ڏيندي گڦون وهائيندي، رڙيون ڪندي، ڪٿي ڇريا نہ ٿي پون ۽ ڪپڙا لاهي رستن تي ڊوڙڻ نہ لڳن. نہ، اسين مهذب ماڻهو آهيون. اسين رڳو بڇڙو ڪنداسين ۽

ماڻڪ ڳي آهستي آهستي فضيلت سان ٻه ٽي ڪچيون ڳاريون ڏئي ڇڏيندا اسين. تهذيب ۾ رک رکاءُ، مصلحت پسندي ۽ ٿوري منافقت اڻ ٽر آهن.

۽ انهن ٿي ڳالهين کي نون ڪهاڻيڪارن ٿٽي ڪري ڇڏيو آهي. ٽُڏي ڇڏيو آهي. روايتن جو ليکو لنگهي ويندڙ. اگهاڙو سچ پيش ڪندڙ- لڙهندڙ نسل جا ليکڪ- جن ڪڏهن پيغمبر هئڻ جي، سونهين هجڻ جي دعوي نہ ڪئي آهي. هو پنهنجي ذهن جو، پنهنجي وجود جو بار لکڻ وسيلي لاهڻ چاهين ٿا. ۽ اهو رڳو هنن جو بار ڪونهي. سڄي، نئين ٿهيءَ جو بار آهي. نئين حالتن جو بار آهي. ماڻڪ ان بار لاهڻ جي. اسان سڀني کي آجي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

شوڪت حسين شورو

[ماڻڪ جي ڪتاب "رج ۽ پڙاڏا" ۾ اڳ ڇپيل]

● آس/ نراس

اونده انڌڪار . جيـون ويل . ڪيڻ ڏوه بڻـيل . سنڌ: هڪ تاريخي سچائي. سنڌ تنهنجو ناءُ ورتم. ڇڻ ڪاريهر تي پير پيم-(اياز).
محيل سچائين/ حقيقتن کان انڪار، ٻئي پاسي سڄي قدرتي تي واڙيل انسان گيس چيمبر ۾ بند. وڏا واڪا، تن ۾ هڪ ٿي پڙاڏو. جو اسين چئون ٿا / ٻاڪاريون ٿا، سو سايان آهي! ۽ ٻيو گهڻو ڪجهه هن ديس ۾.......

جنهن دؤر مان اسين گذري رهيا آهيون، جڏهن تاريخ جي قيٽن ڪي، تاريخ جي قاعدن ۽ انسان جي تخليقي سوچ بدران اُره زورائيءَ سان ٻوٽي ڏڪيويو وڃي. انهن حالتن ۾ قومي ادب وسيلي اظهار وڏي اهميت ته رکي ٿو: پر جيڪڏهن وڏاءُ کان ڪم نه ونون ته: جنهن حالتن مان اسان گذري رهيا آهيون، تن ۾ ادب، ٺلهو ادب پيدا ڪرڻ ئي سڀ ڪجهه نه آهي، پر هڪ ساهه پساهه کڻندڙ، سرت رکندڙ ۽ ساڄهه پريو ذهن رکندڙ جي حيثيت سان اسان تي ٻيون به گهڻيون ذميواريون پون ٿيون. اهي ذميواريون جيڪي ڪنهن واڙيل ۽ خاص طور نسل ڪشيءَ جي شڪار ٿيل ساڄهه وارن انسانن تي ٻڌل قوم تي پوڻ ٿيون. هن ڏس ۾ ادب جي اهميت ۽ ان جي ڪردار کان انڪار ڪرڻ ناممڪن آهي. ڇاڪاڻ ته تاريخ ۾ اهڙين حالتن هيٺ، جن مان اسين گذرون پيا، ادب نهايت نمايان ۽ ڀرپور ڀاڱو ورتو آهي. ۽ نه رڳو پاڻ - ٻـجاڳي يا ساڄهه، جيڪا پنهنجي ٿي ڪل ۾ بند ٿيل هجي، ڪو نتيجو ڪڍي ٿي، جيستائين ان ڪي، ڦرندڙ ۽ تاريخي گهرجن پٽاندڙ عملي روپ نه ٿو ڏجي.ادب يا اديب به هن کان آجو ڪونه آهي، پلا ٻيو ڪجهه به نه ٺلهو ذڪر ته ڪري سگهجي ٿو. ڇاڪاڻ ته: اديب/ قوم جي ذميدار ڪردارن مان هڪ آهي.

ڪنهن به قوم جي وجود جي ناتي سان گڏ، تخليقي ادب کان انڪار ڪرڻ- ته سچائيءَ کان مُنهن موڙڻ آهي، پر اکيون بند ڪرڻ پڻ. جو ڪجهه وس ۾ آهي، ۽ قاعدن قانونن جي زنجيرن ۾ قائل، پر اتساهه سان پريل، ۽ جڙي جاڳندي احساس سان ٽٻ ٽار ٿيل، جيڪڏهن اها ڳالهه ڪليل لفظن ۾ چئجي ته: قومي ڏوه جي احساس- ٿياس تي تنگيل نوجوان، پنهنجي ذاتي، قوميءَمانَ واري جياپي لاءِ اوسر ۽ اڳتي وڌڻ لاءِ، ڪنهن نه ڪنهن شڪل ۾ پاڻ پتوڙيندا رهن ٿا. ادب جي تخليق انهن روين مان هڪ آهي. جِٺڪ گهائي ڪاري ڪڪريءَ ۾ قائل، سج مان نڪتل هڪ ترورو. جڙي

جاڳندي، پر وکڙ ۾ آيل. ڦاٿل پساهہ جي هڪ انساني ناتي، سماجي طور قومي وجود رکندڙ ساڃهہ ۽ حساس، انسان جي پنهنجي سڃاڻپ ۽ قومي آئيڊنٽي جي بقا لاءِ، پاڻ کي جڙيو رکڻ ۽ اڳتي وڌائڻ لاءِ ، آڪاش سان پاڻ ملائڻ لاءِ ۽ دنيا جي قومن سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائڻ لاءِ.

پر اسان لاءِ بنيادي سوال آهي. سڀ کان پهريون پنهنجو جياپو، قومي سڃاڻپ سان.هن وقت جن حالتن مان اسين گذرون پيا. انهن پٽاندڙ جيڪڏهن اسين لِهو ۽ لِهو رڳو ادب تي پاريندا سين (ادب جي اهميت کان انڪاري نہ ٿيندي) تہ اها تاريخ سان ۽ پنهنجي وجود سان ويساهہ گهاتي، دغا ۽ پاڻ نڳڻ جي برابر ٿيندو. هن مامري ۾ هيءَ حقيقت ڪنهن بہ حالت ۾ اسان کي ذهن ۾ رکڻ گهرجي تہ اسين نہ روسي آهيون، نہ ويتنامي، نہ ڪيوبائي ۽ نہ ئي وري آفريڪي. بنيادي تبديلين جي ڏس ۾ ٻين جي تجربن مان سکي ۽ پرائي تہ سگهجي ٿو، جو اهي تجربا، پوءِ سماجي تبديلين جا هجن يا سائنسي اوسر جا. ڪنهن خاص ملڪ جي، قوم جي ميراث نہ هوندا آهن، پر پوري انسان ذات جي ملڪيت هوندا آهن. ان مان اهو مطلب نہ وٺڻ گهرجي تہ: اسان جيئن جو تيئن انهن جي ڪاپي ڪيون. قومي بقا ۽ اوسر جي بنيادي تبديلين ۾ تخليقي سوچ تہ بنيادي عنصر آهي، پر تاريخ مان پرائيندي، قوم جي نفسيات، مزاج، حالتن، ڌرين ڌاڙين ۽ وِيرن جي اٽڪلن، چالن کي بہ آڏو رکڻو پوي ٿو، ۽ ان کان پوءِ ئي پنهنجي سرجڻ، بقا ۽ اوسر لاءِ پتوڙڻ جي حڪمت عملي ۽ ٽِلن ۽ اٽڪلن جي جوڙجڪ ڪرڻي پوي ٿي، وقت ۽ موقعي مطابق ڦيرڦار تي پوي ٿي. اڳوات گهڙيل ۽ ٺاڦيل نظرين (Degmes) جي پوئواري، انڌي جي لٺ آهي، جيڪا گهڻو ڪري پنهنجن کي ئي ٺڙي لڳندي آهي. هن ڏس ۾ گهڻو ڪجهہ لکي سگهجي ٿو پر....

ادب ۽ حياتيءَ جڙ ڪو هڪ ٻئي لاءِ ئي جنم ورتو آهي. جتي ادب زندگيءَ مان تخليق ٿئي ٿو. اتي، ادب بہ زندگيءَ کي تخليق ڪري ٿو. اسان وٽ اڄ ڪلهہ جيڪو ڪجهہ مائي ماحول جي باوجود ادب/ شاعري سرجي ٿي پئي، ان ۾ وقت جي اولڙي سان گڏ. خاص طور فارم ۾ ڪيترائي سٺا ۽ ڪامياب تجربا ڪيا ويا آهن. ادبي لحاظ کان اسان جي آڏو انهن جي اهميت آهي، جو اسين پنهنجي فني اظهار جا ڪيترائي روپ پڌرا پيا ڪيون. البت هن ڏس ۾ لاڙي جي خيال کان، ڪيترن ئي ادبي- فني اختلافي مسئلن منهن ڪڍيو آهي، مثال طور ياجوڪرائپ (Escepiam) فراريت، نراسائي، رجعت پسندي، اُبهام، تجريت، ذهني مونجهارا وغيره، اُن کي ليکن ۾ پيدا ٿيل نراسائي چئي سگهجي ٿو. پر ٻئي سري سان ڏٺو وڃي تہ تاريخ جي سچائيءَ کي پيش ڪيو ويو آهي. جاڪاڻ تہ جنهن، دور مان

اسين گذري رهيا آهيون، ان ۾ هڪ بي وس ماڻهو حياتيءَ کان بيحان ڪري سگهي ٿو. البت جيتري قدر نراسائي يا بي مقصديت جو لاڳاپو آهي، سا هڪ عام فضا آهي. ڪارڻ پڌرا آهن. سيڪو ڄاڻي ٿو. اڄ جي ليکڪن جو ڏوهہ اهو آهي تہ اهي، تاريخ سان سچار آهن. جڏهن ان جو اهڙو اظهار ڪن ٿا. جيڪو اظهار، اسان جي هلندڙ تاريخ جو ڀاڱو آهي. هن حقيقت کان انڪار ڪرڻ اکيون پورڻ برابر ٿيندو تہ: سماجي/ قومي گهوٽالي ۾ جيڪڏهن مثبت سگهہ (Positive fotcc) سگهاري نہ آهي تہ ذات جو بحران، هڪ منطقي نتيجو ٿئي ٿو.

اها نراسائيءَ جي فضا هوندي بہ ائين چوڻ ڪونہ جڳائي ڄاڻ تہ اديب جو ذهني معيار عام ماڻهوءَ جي، ذهني معيار کان پختو هوندو آهي. (جيئن تہ اديب ساڳي ئي ماحول ۾ رهندي بہ عام ماڻهوءَ کان شعوري طرح اڳيرو هوندو آهي) پر سماج ۾ لاشعوري ڪيفيت مان سرجيل نراسائيءَ جي رنجهہ- ڪنجهہ پوڳيندي، ليکڪ کي گهرجي تہ پنهنجي لکڻين ۾ اتساهہ جاڳائيندڙ آئيڊيل ڪردار تخليق ڪري. جيئن "نراسائي اميد جو وڄو پهري."

مايوسي ليکڪ جي ذهن تي ڪڏهن، ڪڏهن تہ گهڙيءَ ڪن لاءِ ايندي بہ آهي. جيئن شاهہ جي من تي- "ڪڏهن، ڪڏهن هينئڙا وٺين ٿو مور."

بس نراسائي ۽ مايوسي ليکڪ جي من تي ڌرتو ماري ويهي نہ رهي. اُها مايوسي بہ سونهين جيڪا اميد جي آسري ۾ هوندي آهي. منهنجي ليکڪ لاءِ ڏنل هنن لفظن تائين راءِ، منهنجي نظر ۾ اڄ جي سچار ليکڪ لاءِ آهي.

ڪن کان رڳو انڪساريءَ سان اهو سوال آهي تہ: انقلاب جي بنيادي گهرجن پٽاندر، ٻين لفظن ۾ (Objective and Subjective) حالتن ڇا ڪيو آهي. ماڻهن سان لاڳاپي جا ڪيترائي روپ آهن. گهرجن پٽاندر انهن منجهان اتساهہ پيدا ڪرڻ لاءِ ڇا ڪيو آهي؟! هائي فرض ڪيون تہ رڳو ليکڪ جو مامرو آهي تہ: ٺلهو الزام هٽندڙن، هٽ ٺوڪيون بزرگن ۽ پنهنجي تجربي جون لباڙون هڻندڙ ليکڪن ڪهڙيون مثبت ۽ تعميري وڪون کنيون آهن. ٻڌي يا تنظيمي ڏس ۾ مڙني کي هڪ هنڌ گڏ ڪرڻ لاءِ؟ هي ڪنهن جو فردي سوال ناهي، پر تاريخ جو سوال آهي.

ماڻڪ

نواب شاهہ 9-12-81

حويليءَ جا راز

پنجهن جي مهل هئي. آءٌ حڪيم خيرمحمد جي حيدري شفاخاني ڏانهن وڃي رهيو هوس. پري کان ئي ڏٺم ته حڪيم صاحب پراڻي ڪاٺ جي صندل تي پلٿي ماريو، کرل ۾ ڪنهن دوا جو سفوف ڪري رهيو هو. معمول پٽاندر سندس مٿيون چپ ڏندن ۾ اندر يڪوڙيل ۽ هيٺيون چپ ٻاهر ڍولو ٿي نڪتل هو. مون کي پري کان ئي ڏسي، کرل کي پري ريڙهي هٿ گوڏ سان اگهيائين. جڏهن حيدري شفاخاني جي چائنٺ اُڪري، پير اندر رکيم ته حڪيم اٿي، اڳتي وڌي، اکير مان ڀاڪر پائي، پنهنجو وات منهنجي ساڄي ڪن تي آڻي چيو، "ڪجهه ٻڌو اٿئي؟" مون اتي ئي ڪنڌ سان ناڪار ڪري چيو، "نه." پوءِ هندن جي زماني واري هڪ ڇڳل موڙي کي ريڙهي مون کي وهڻ جو اشارو ڪيو. آءٌ ويهي رهيس. هن چوڌاري رازدارنه نموني نظر ڦيرائي ۽ منهن جي ويجهو اچي آواز کي تمام هلڪو ڪري چيائين، "ڪجهه به نه ٻڌو اٿئي؟"

"نکي، پر ڇاجي باري ۾؟"

حڪيم جواب نه ڏنو. پٺ واري دريءَ مان چورن وانگر ليئو پائي وري مون ڏي ڏٺائين ۽ پنهنجا ڳاڙها گول گول ڏوڏا ڦاڙي چيائين، "اڙي حيف ٿئي. ههڙي خوشخبري به نه ٻڌئي ته پوءِ جڳ جائو ئي ناهين پيو- جهل نه ڏسيانءِ ٿو. ٻاهر ڏسان ته ڪا پهر ته ڪانهي." ائين چئي حڪيم ٻاهر جو سماءِ ڪرڻ نڪري ويو. مون کي سمجهه ۾ ئي نه پئي آيو ته آخر اهڙي ڪهڙي ڳالهه آهي، جو حڪيم اهڙي رزداري پيو رکي ۽ ٻڌائڻ لاءِ جبل جيڏا سانباها پيو ڪري. ڪافي سوچ بعد به مان ڪنهن نتيجي تي پهچي نه سگهيس. نيٺ حڪيم پنهنجي چمپليءَ سان ڦر ڦر ڪندو اندر آيو. اچڻ شرط پنهنجو منهن منهنجي ڪن جي ويجهو آڻي چيائين، "هيڏي ٻڌ."

"ها."

"سائين ڏنل شاهه جي تنڊي نينگري پڇي وئي..."

"هان! ڇا چيئهء؟"

"اڙي آهستي. حويلي پر ۾ آهي. ميان پٽين کي به ڪن آهن."

"سائين ڏنل شاهه جي تنڊي ۾ تنڊي نينگر...."

"........ جيڪا هاڻ ساماڻي هئي ۽ اڃا تازو هفتو اڳ قران شريف

ڪي بخشائي هٿائون."

"ڪنهن سان ٻڳي؟"

"جمعي شيديءَ سان."

"جمعو شيدي! ڪهڙو جمعو شيدي؟"

"اڙي اهو ئي جمعو شيدي، جيڪو حويليءَ جو پاڻي ڀريندو هو. جنهن کي ڏاڏو، ڏاڏو ڪري ڪونه ڇوندا هئاسين."

"اڙي اهو! ڌانگيءَ جهڙو روڏو ڌڪُ!"

"هائو، هائو." حڪيم وڏي رازدارانه نموني ۽ انتهائي آهستي ڳالهائي به رهيو هو ته پنهنجا ڳاڙها گول گول ڏوڏا به ڦرڙائي رهيو هو. آءُ سن وڃان حڪيم جو منهن تڪي رهيو هوس.

"اڙي واه گودو ٿي وئي اٿئي، سمجهين ڇا تو ٻچا. زمانو ترقي تي آهي. ماڻهو چنڊ تي پيا پهچن......."

ساهه روڪي لاڳيتو ڳالهائڻ ڪري، حڪيم جو سينو ڀرجي آيو ۽ وات سان ڏگهو ساهه کڻي اڳتي ڇوڻ لڳو، "آخر هي ڪيستائين قهر جا ڪوٽ رهندا نيٺ ته ڪرندا. ڏين سان ظلم ته ڏسو، انسان جي قرآن سان شادي! سا به زالفان! حڪيم جالينوس جو قول آهي ته عورت کي مرد کان چاليهه دفعا وڌيڪ نفسياتي خواهش ٿيندي آهي- ڇڳو ڪيائين. نه ته حويليءَ ۾ عمر ڳري وڃيس ها. عمر. جيئڻ ڀڻ ٻيبين جون عمريون پيون ڳرن. هون! قران سان ٿي عورت پرڻجي، واهه ڙي سنڌ جا سيد........."

حڪيم پنهنجي منهن ڳالهائيندو رهيو.

حڪيم جون اهي ڳالهيون ٻڌي، منهنجي ذهن ۾ هڪ ٽاٽ ڏيندڙ ڪرنٽ ايريو، "سائين ڏنل شاهه جي ننڍي ۾ ننڍي نينگر؟ اڙي ان جو نالو شهه بانو هو. وڏي بيبي ڪيس پيار مان شاهو ڪري ڪوٺيندي هئي. شاهو؟ ڏاڏي شيديءَ سان پرڻجي وئي! ڏاڏي شيديءَ سان!! هڪ روڏو، ٻنو ۽ ڌڪ جهڙو ٻن مانس، ان سان!!" مون ٻي خيالي ۾ پٺڪيو ۽ حڪيم ڏي نهاريم ته ڪٿي هن ٻڌو ته ڪونه. پر هو وري پنهنجي ڌن ۾ محو، ڪرل ۾ دوا ڪرڙي رهيو هو ته پنهنجي منهن ڳالهائي به رهيو هو.

خيالن جو سيلاب جڻ، ذهن جي وسيع وادي ۾ پلٽجي پيو ۽ لاشعور جي ڪندرن ۾ تهه تيل ننڍپڻ جي ماضيءَ جون يادگيريون ميڻ وانگر وڃي شعور جي سطح تي اچڻ لڳيون.

"مان جڏهن ننڍو هوس، اٺ- نون سالن جو، سيدن جي حويلي

مان ڏڏ ولڻ ويندو هوس. مائي ساران جيڪا سيدن جي سيني کان جهوني ٻانهي هئي، سا ڏڏ ولوڙيندي هئي. آءٌ هر روز صبح جو خالي ٽيو کڻي مائي ساران جي پير ۾ وجي رکندو هوس. پيا ٻه ڪيترا ڳوٺ جا ننڍا نينگر ۽ نينگريون. ڏڏ ولڻ لاءِ ٿيا. جست جا لوٽا ۽ چونڙيون کڻي اچي مائي ساران جي پير ۾ رکندا هئا. ڏڏ ولوڙجڻ تي. مائي ساران سيني کي ونڊي ڏيندي هئي. مان عمر ۾ سيني نينگرن کان وڏو هوس. حويليءَ ۾ ٻيون ٻانهيون به هونديون هيون. جوان جماڻ، اڌروٽ ۽ پوڙهيون. سڀ سڄو ڏينهن ڪنهن نه ڪنهن ڪم ۾ رڌل رهنديون هيون. وڏي بيبي سڄو ڏينهن هندوري ۾ پيئي هوندي هئي، جو کا بيماري هيس. جنهن ڪري گهڻو هلي ڦري ڪانه سگهندي هئي. سائين ڏنل شاهه ڪڏهن ڪڏهن حويليءَ ۾ ايندو هو. نه ته اڪثر ڪري ننهن نهرايل بنگلي ۾ رهندو هو، يا وري ڪراچيءَ يا لاهور ۾. حويلي ۾ سيني جي لاڏڪوڏ ۽ پيار جو مرڪز سائين ڏنل شاهه بادشاهه جي سڀ کان ننڍي نياڻي شهه بانو هئي. بيبي وڏي کيس پيار وچان شاهو ڪري ڪوٺيندي هئي. شاهو سڄو ڏينهن حويليءَ ۾ پئي ڪڏندي ۽ ٽينگ ٽپا ڏيندي هئي. ڪڏهن اڱڻ ۾ ته ڪڏهن اندر هجرن ۾. سائين کي پٽيلو اولاد نه هوئي ڪونه. سواءِ ٻن نياڻين جي. شاهو ننڍي هئي، انڪري سڀ هن کي گهڻو پائيندا هئا. شاهو! جيڪا رات ڏاڏي شيديءَ سان پڇي وئي. تنهن جي ڄمار ان وقت شايد نو- ڏهه سال کن هئي. سندس منهن گول مٺورڙو هو ۽ رنگ ڳاڙهاڻ مائل اڇو. اڱڙين جي ڳڏي جي ڪارن ڏاڳن سان نهيل اکين وانگر سندس اکيون به چيريل ڪاريون ڪٽاريون هيون. تنهن مٿان ترار وانگر جڙيل ڪارا ڳهاٽا ۽ جڙوان ڀرون ڏاڍا لهندا هيس. بس، سوني تي سهاڳ. جڏهن ٻانهي وچان سينڌ ڏئي، سندس چوٽي ڇڪي ٻڌندي هئي، ته سندس وينل پيشاني اڌ چنڊ وانگر جرڪندي نظر ايندي هئي. حويلي ۾ شاهوءَ جي وڏي ڀيڻ رهندي هئي. بيبي جنت. سائين ڏنل شاهه جي وڏي نياڻي بيبي جنان شاهوءَ کان اٽڪل ٽي چار سال کن وڏي هئي. ان جا مهانڊا به هوبهو شاهوءَ جهڙا هئا. شاهو اجا ٽڙندڙ مکڙي هئي ته بيبي جنان بهار ۾ جوبن تي رسندڙ ٽڙيل گل. جنهن جيون، نازڪ، نرم ۽ لسيون پنکڙيون چگيءَ طرح کليل هونديون آهن ۽ پوئتري لاءِ مقناطيسي ڇڪ رکنديون آهن، هن جي سڳنڌ موسم بهار جي صبح صادق ۾ ٽڙيل گلن وانگر پري کان ئي محسوس ٿيندي آهي ۽ پاڻ ڏانهن بي ساختگي ڪشش ڪندي آهي."

تنديڻ جي يادگيرين جو سلسلو هلندو رهيو. سنڌوءَ جي وهڪري جيان:

"مان سيدن جي حويليءَ مان ڏڏ وٺڻ ويندو هوس. شاهو اجا ننڍي هئي. تن ڏينهن بيبي جنان ٻ، شاهو وانگر قرآن شريف کي بخشائي هئائون. جو سيدن ۾ ڪو اهڙو نينگر ڪونہ هو. تنهن ڪانسواءِ چون پيا تہ اصل ڳالهہ ملڪيتي حصي جي ورهاڱي جي هئي. ڏاڏيءَ، جيڪا بخشائڻ جي ريت تي وئي هئي، تنهن ڳالهہ تي ڪئي تہ. "بيبيءَ کي ڪنوار وانگر سينگاريو هئائون. ڪيس ريشمي ڳاڙهو وڳو پهريو ويو هو. سندس هٿن تي ميندي لاتي وئي هئي. قرآن پاسي ڪان رحل تي پيو هو ۽ بيبي گهونگهٽ ۾ شرمايو (يا پوءِ ڏجيو) منهن هيٺ ڪيو ويٺي هئي."

سندس دل ٻڏي رهي هئي، سهاڳ رات جي باري ۾، خيالن ٺي خيالن ۾، اڻ ڄاتل خوف، گهڙيءَ پر لطف درد ۽ اڻ ڇڪيل بي انتها خوشيءَ جي نازڪ ڏاگن سان اُڻيل سهڻا خواب، سڄڻ سان ملي هڪ ٿي وڃڻ جي اونهي تڙپ ۽ جواني جي ساڻديل جوان، ڪنوارن امنگن جي اٿاهہ ساگر ۾ ٻڏڻ بجاءِ، پر ۾ ريشمي پوتين ۾ ويڙهيل قرآن شريف جي ڊپ ۾ ٻڏي رهي هئي. قرآن شريف جي پرسان، هڪ ڪاٺي جي پيالي ۾ ڪافور جلي رهيو هو. جنهن جي خوشبوءِ سڄي ڪوٺيءَ ۾ پکڙجي وئي هئي. اتي موجود هڪ البيلي جوان نينگر کي لڳو تہ، ان پيالي ۾ جڻ بيبيءَ جا جوان امنگ ۽ ڪنوارا خواب جلي رهيا آهن، جي جلي جلي رک ٿي ويندا.

قرآن شريف سان شاديءَ ڪرڻ کانپوءِ بيبي جنان کي دورا پوڻ لڳا هئا. حويليءَ ۾ سڀ چوندا هئا تہ قرآن شريف شادي ڪرڻ ڪري، بيبيءَ ۾ سيد خاندان جو ڪو نيڪ روح اچي واسو ٿو ڪري، پر ڳوٺ جي مسيت جو مولوي صاحب چوندو هو تہ روح ڪڏهن بہ هن گهنگار دنيا ۾ اچي نٿو سگهي. باقي بيبيءَ کي جن ٿو اچي. جن بہ ديد جن، جيڪو جنن جو سردار آهي ۽ خاص سيدن جي گهرن جو مهمان ٿيندو آهي. جڏهن بيبي جنان ۾ جن اچي واسو ڪندو هو تہ هوءَ سڄي ڳاڙهي ٿي ويندي هئي. جنڊا ڪولي ڪنڌ ڌوڻيندي هئي. سندس سڄو بدن گرم ٿي ڦڙڪڻ لڳندو هو ۽ جيڪو بہ سندس پر ۾ ويندو هو، ان کي ياکر پائي چڪ هڻندي هئي، رانيوڙا پائيندي هئي . ان جي ڄمڙي چوسي رت ڪڍي ڇڏيندي هئي. جيستائين منجهس جن هوندو هو. تيستائين جنهن ماڻهوءَ يا شيءِ ۾ ياکر هوندو هوس، ان کي زوريءَ پاڻ ۾ پڪوڙي، پاڻ کي لوڏيندي رهندي هئي. گهڙي

ساعت ائين ڪرڻ ڪانپيو، سائي ۽ بي حال ٿي ڪري پوندي هئي. بيبي جنان جي اها حالت ڏسي مائي ساران، پنهنجي اشهد آڱر هيٺين چپ تي رکي، عجب ۾ پئجي چوندي هئي. ”رب منهنجي جو شان! هڪ ته سيد جو ٻار. وري قران جي امان. مٿان سون تي سهاڳو اهو جو. مٿس رب جو پيار.“ ۽ پوءِ ٿڌو شوڪارو ڀري آڱر آسمان ڏانهن ڪٽي چوندي ”ٻڙي، رب جو راز رب ڄاڻي، ٻندي کي ڪا سڌ ڪا جوڙ.“

مان بيبي جنان کان ڏاڍو ڊڄندو هوس. ڏڏ وڻ ويندي مهل سدائين اهو ئي سوچيندو ويندو هوس ته شل نه هينئر بيبيءَ کي جن اچي. مٿان ان وقت مون کي پاڪر پائي چڪ هٽي رت ڪڍي. وري مولوي صاحب جي هيءَ ڳالهه. ”ديد جن وڏو حرامي ۽ بيمان آهي. جڏهن ڪنهن عورت ذات وٽ ايندو آهي ۽ ان مهل جيڪو به مرد ذات. انهيءَ عورت جي پرسان ويندو آهي ته ديد جن جو جهڪيءَ ۾ اچي، ان مرد جو ڪڏهن ڪڏهن ڳاٽو ڀڃي ڇڏيندو آهي.“ ياد ڪري ڏکي ويندو هوس ۽ تڪڙ تڪڙ ۾ آيت الڪرسي پڙهي، قميص جي گلي جي پن کولي، سيني جي اندر شوڪاري. الله سائينءَ کان دعا گهرندو هوس ته مولا! پيران پير دستگير ۽ محمد مٺي جي صدقي بيبيءَ جي جن کان بچائجانءِ.

سوچ جي عميق سمنڊ جي اونهين گهراين ۾ لڙهندي. جڻ منهنجي آڏو حويليءَ جي هر شي اچڻ لڳي. ٻڍري ۽ ڇٽي. هڪ ڏينهن، جيڪو منهنجي ڄمار جو نئون ۽ عجيب تر ڏينهن هو. انهيءَ ڏينهن مان سيدن جي حويليءَ تان روز وانگر ڏڏ وڻ ويس. پنهنجو ٽيو پوڙهي ٻانهي مائي ساران جي پير ۾ رکي. پرسان پيل کٽ جي واڏڻ کان ويهي رهيس. اڃا ڪو ٻار ڪونه آيو هو. مائي ساران پنهنجي ئي ڌن ۾ ڏڏ ولوڙي رهي هئي. بيبي وڏي مٿان سائي شال ڍڪيو ننڊ پئي هئي. شاهو به، جنهن جا ٽينگ ٽپا هيڏي ساري ويران لڳندڙ اڱڻ کي ڪجهه زندگي بخشيندا هئا. سا به شايد اندر هجري ۾ هئي. سڄي اڱڻ ۾ چپ چپات لڳي پئي هئي. عجيب خاموش ماحول ڇانيل هو. رڳو ڏڏ ولوڙڻ ڪري، چاڏيءَ اندر ڦرندڙ مانڌائيءَ جو ڊنگائيتو آواز پئي آيو. اهو آواز چپ چپات جي ماحول ۾ اڃا وڌيڪ عجيب پئي لڳو. مان چاڏيءَ اندر لڇندڙ ڏهيءَ جي آواز ۾ ڪن لڳايو، پنهنجي خيالن ۾ گم سم ويٺو هوس ته اوڏيءَ مهل، بيبي اندران نڪتي. سندس اکيون خمار ۾ اڌ پوريل هيون. ائين پئي لڳو جڻ اها اڃا هاڻ هنڌ مان اٿي آئي آهي ۽ سڄي رات ننڊ ڪرڻ بجاءِ، لڇندي پڇندي رهي آهي. پر سندس

منهن ۾ نئين قسم جي وٺندڙ ٻهڪ هئي ۽ اڌ پوربل اکين ۾ پرڪشش چمڪ. سندس هلڻ جي لوڏ ۾ هڪ نئون انداز ۽ لچڪ هئي. هن منهنجي پرسان اچي، مون کي ڳراٽڙي پائي چيو، "ڪڪا شيءِ ڪائيندين؟" مون کيس ڪوبه جواب نه ڏنو ۽ ڪنڌ هيٺ ڪري، قميص جو اڳ آڱرين ۾ ويڙهڻ لڳس. ان وقت مون کي اها ڳالهه ياد اچي ويئي ته. جڏهن بيبيءِ جنت کي جن ايندو آهي، تڏهن سندس منهن ڳاڙهو ٿي ويندو آهي ۽ ساهه تيز تيز هلڻ لڳندو اٿس. مون ان وقت سندس اهڙي حالت ڏٺي، هن منهن جي ڪلهي تي هٿ رکيو ته منهنجي دل ڊپ ۾ سسندي وئي. آءٌ سندس منهن ۾ نماڻائيءَ منجهان، ڊنل ۽ هيسيل نظرن سان ڏسڻ لڳس. "ڊڄ نه ڪڪا. هل ته شيءِ ڏيانءِ." ائين هن پيار منجهان، ڪنڌ لوڏي پنهنجا ڳاڙها چپ گول ڪيا، انهن سان ٻچڪار ڏيندي چيو ۽ ساڄي ٻانهن جي ياڪر ۾ ڪري پنهنجي ڪوٺيءَ ۾ وٺي آئي. منهنجو لڱ لڱ ڪانڊارجي ويو. دل ۾ چيم، "اباڙي، اڄ ته مري ويس. لاهه ٿي نڪري ويا" آيت الڪرسي پڙهڻ جي ڪوشش ڪيم، پر ڊپ ۾ اها به وسري ويئي هئي.

ڪوٺيءَ ۾ اندر گهڙڻ شرط بيبيءَ مون کي زور سان ياڪر پاتو ۽ منهن جي ڳلي تي چمي ڏئي چيو، "ڊڄ نه منهنجا منڙا." سندس آواز ۾ گهرو جذبو ۽ لرزش هئي. ان وقت بيبيءَ جا گرم گرم ۽ ڳاڙها چپ، تازي وڍيل گوشت جي ٽڪري وانگر ڦڙڪي رهيا هئا. ساهه تمام تيزيءَ سان ناسن مان اچي وڃي رهيو هوس. ان ڪري ريشمي چولي مان سيني جو ابار لهوار پڌرو پسجي رهيو هو. سموري بدن جو رت ڇڻ ڳلن ۾ اچي گڏ ٿيو هوس، سندس ڳلا ڳاڙها ڳٽوريا ٿي ويا هئا. اکين جون ڏاريون ايري آيون هيس ۽ انهن ۾ مقناطيسي چڪ هئي. سندس سڄو بدن باهه وانگر پئي ٻريو. مان سندس ياڪر ۾ هوس، سندس بدن جي گرمي گنجيءَ ۽ ريشمي چولي جي ديوار اورانگهي مون کي ڇهي رهي هئي. جيتوڻيڪ ان گرميءَ ۾ بغلن جي پگهر جي ڌپ به گڏيل هئي، پر اها گرمي مون کي ڏاڍي وڻي ۽ تهه سياري ۾ باهه جي وٺندڙ سيڪ وانگر لڳم.

اهي ڳالهيون ياد اچڻ سان منهنجي بدن ۾ ڇڻ سياٽو پئجي ويو. خيالن جو سلسلو ڇڻ ڇجي پيو. چوڌاري دواخاني ۾ حڪيم کي ڏٺم، هو بدستور کرل ۾ سفوف ڪري رهيو هو، ته ڪو پارسيءَ جو شعر به جهونگاري رهيو هو ۽ رکي رکي پڻ پڻ ڪيائين. "مار پوين، اڄ ڪو گراهڪ نه لڙيو آهي. هن ڳوٺ جا ماڻهو هونئن ته هر شيءِ ۾ ڪنجوس، پر بيمار ٿيڻ

۾ ۽ ڪنجوس." سندس انهن گفتن تي مون مشڪي، پنهنجن يادگيرين کان جند ڇڏائڻ خاطر، دل ۾ چيو، "هون بيهودا خيال، پر اهي يادگيريون دماغ مان نڪرڻ بجاءِ، لاشعور جي اٿاهه ساگر مان پلٽجي، تيز وهڪري وانگر شعور جي صاف ۽ شفاف سطح تي اچڻ لڳيون ۽ يادگيرين جو ڳانڍاپو وري مرڪز تي اچي، زنجير جي ڪڙين وانگر ڳنڍجي ويو.

"......... بيبي جنان در بيڪڙي ان جو ڪڙو آهستي آهستي چاڙهيو ۽ پوءِ مون کي هڪدم ڀاڪر ۾ وجهي پاڻ سان گڏ کٽ تي اچليو. سندس نرم ۽ گداز ٻانهون منهنجي ننڍڙي ۽ سڪل بدن جي چوڌاري مضبوطيءَ سان يڪوڙجي ويون. سندس نڪ مان نڪرندڙ تيز ساهه جي بوءِ مان سولائي سان محسوس ڪري رهيو هوس. سندس سيني اندر بي چين مڇيءَ وانگر لڇندڙ دل جي ڌڙڪ ۽ اپريل ارهن جي هلچل منهن جي سيني کي چگيءَ طرح ڇهي رهي هئي. هن منهنجي نهائين تي، پنهنجا لسا لسا هٿ آهستي آهستي ڦيرڻ شروع ڪيا. منهنجي سڄي بدن ۾ هڪ وڻندڙ مزيدار ڪتڪتائي ڦهلجي وئي. پوءِ هن منهنجي گوڏ جي ڳنڍ ۾ هٿ وڌو..... ۽ پوءِ؟.... سندس ننگون منهنجي ڪائيءَ جهڙين سڪل ۽ ميرين ٽنگن ۾ ڦڪجي ويون- مان سندس ڪڇ ۾ ننڍڙي ڍنل ٻار وانگر واٽرو لڳي رهيو هوس. منهنجي حالت ان هرڻي جي ٻچي وانگر هئي، جيڪو شڪاريءَ جي تير کان بچڻ لاءِ ميلن جا ميل ڊڪي، پوءِ هڪ هنڌ سهڪي بيهي رهندو آهي. ٿڪل، ڍنل ۽ هراسيل. ان وقت سندس اکين مان معصومانه بي وسي، لاچاري ۽ نماڻائي بکندي آهي. آءٌ بيبيءَ جي بدن مان نڪرندڙ گرميءَ جي تاءُ، سيني اندر ڌڙڪندڙ دل جي ڌڙڪڻ ۽ لوچ پوچ جي حالت ۾ ڦرڪندڙ جسم جي انگ انگ جي لرزش محسوس ڪري رهيو هوس. مون ڪيس انهيءَ حالت ۾ ڏسي پنهنجون اکيون بند ڪري ڇڏيون. سوچڻ لڳم ته، مري ويس. بيبيءَ کي ديد جن آهي، اڄ خير ڪونهي. منهنجا مولا! خير ڪجانءِ." هڪ دفعو ٿورڙيون اکيون کولي ڏٺم. بيبيءَ جي سهڪي واري ڪيفيت ڏسي هيبت وٺي ويم ۽ وري اکيون پوري ڇڏيم.

بيبيءَ جو سڄو بدن ٿڙڪي رهيو هو ۽ هوءَ حد کان وڌيڪ تيز سهڪي رهي هئي. آهستي آهستي سندس ڀاڪر هي ڇڪ زور وٺندي وئي. نڪ جي ڦونداريل ناسن مان ساهه تنهائين وڌيڪ تيز اچڻ وڃڻ لڳو. گهڙي ساعت انهيءَ حالت ڪانپوءِ، بيبي جهٽڪو ڏئي، ساڻي ۽ بي حال ٿي ڪري پيئي. مون منجهان ڀاڪر هلڪو ٿي ويس. سندس اکيون هلڪي نموني

پورجي ويون هيون. مدت کان سڳايل مرڪ. سندس ڳاڙهن ڳاڙهن چپن تي ڪيڏي رهي هئي. مان تارا ڦوٽاڙي ٻيبيءَ جي ڪير جهڙي اڇي بدن کي ڏسڻ لڳس. چاهه، عجب ۽ تجسس وچان. ٻيبي اُجا ستي پيئي هئي. پڇڻ لاءِ ٻلو پلو هو. سوچيم ته ٽپ ڏئي پڇان. پر وري خيال آيو ته متان ٻيبيءَ وارو جن ڀڄ وٺي ۽ ڪنڌ پڇي سو پڇڻ جو خيال لاهي اتي ئي ويهي رهيس ۽ ٻيبيءَ جي اڇي بدن کي ڏسڻ لڳم. سچ پچ ڊپ ۾ به، ٻيبيءَ جي بدن کي ڏسڻ ۾ ڏاڍو مزو پئي آيو.

گهڙيءَ کن ڪانپوءِ ٻيبي اٿي لٽا پائي، ڪانچ جا ور ڻاهيائين. پوءِ منهنجي ڳٽي تي پيار مان ٿڦڪي هڻي چيائين، "ڏس ڪڪا، ڪنهن کي ٻڌائجان نه." مون ڪنڌ هيٺ هوندي ئي، ناڪاريءَ ۾ لوڏي نه ڪئي. پوءِ ٻيبيءَ جاري ۾ رکيل هڪ چاڏيءَ مان سڪل ٻيرن جي مٺ ڀري منهنجي ڪيسي ۾ وڌي. ڪارڪن جون چار ڳڙيون ۽ هڪ ڦلن جو ٻوڙينڊو هٿن ۾ ڏيندي چيو، "هان، منهنجا من، هيءَ شي ڪاءَ" پوءِ هڪ آنڪي ڪيسي ۾ وجهندي چيائين، هن جي هٽ تان شيءِ وٺي ڪائجانءَ. پر ڏس، هيءَ ڳالهه ڪنهن سان به نه ڪجانءَ. شابي منهنجي پيڙي ڪي." ائين چئي هن پهڪ واري مرڪ مرڪي، چڻ لکن جو خزانو هٿ اچي ويو هجيس. مان ڏڏ ڪٽي واپس گهر آيس، ۽ اها ڳالهه ڪنهن سان به نه ڪيم، جو ڊپ هيم ته متان ٻيبيءَ جو ڏيڊ جن ڳاٽو پڇي وجهي.

اهڙي ريت مان ڏڏ وٺڻ ويندو هوس ۽ اڪثر ٻيبي خانان جي ڪوٺيءَ ۾ وڃي سائس گڏ سمهندو به هوس. هاڻي مون کي بلڪل پوڻ نه ٿيندو هو، جن جو به نه. ڊپ بجاءِ پنهنجائپ، هراس بجاءِ اڻ چاتل مزو ۽ اجنبيت بجاءِ مقناطيسي ڇڪ محسوس ٿيندي هئي. هاڻي بنا ڊپ ڊاءَ جي مان به ٻيبيءَ کي ڀاڪر پائيندو هوس. ٻيبيءَ جو نرم نرم ۽ نازڪ بدن مون کي ڏاڍو وڻندو هو. اڪ جي ڪپهه مان نهيل ريشمي وهاڻي وانگر، سندس گداز، لسي ۽ اڇي بدن تي هٿ ڦيريندو هوس، ائين ڪرڻ سان ڏاڍو مزو ايندو هو. سندس اڇي چمڙي اوڇي بوسڪي وانگر چلڪندڙ، ريشمي ۽ ترڪٽي لڳندي هئي، دل چوندي هئي ته سدائين سائس ستو پيو هجان، ۽ هڪ پلڪ به ڌار نه ٿيان.

ائين آءُ سيدن جي حويليءَ تان ڏڏ وٺڻ ويندو هوس، ته ٻيبي جنت سان موجون به مائيندو هوس. به سال کن مون ائين وَتَ ورتا. نيٺ هڪ ڏينهن جڏهن مان ڏڏ جو ٽيو مائي ساران جي پر ۾ رکي، پرسان پيل کٽ جي

واڏڻ ڪان بينو هوس تہ بيبيءَ وڏيءَ مون ڪي سڏي، منهنجي منهن ۾ غور سان ڏسندي چيو، "ابا، تون هاڻي وڏو ٿي ويو آهين. منهن ۾ مڇن جي ساوڪ بہ لهي آئي اٿئي. ان ڪري اندر حويليءَ ۾ نہ ايندو ڪر. باقي ڏڏ لاءِ پنهنجو ننڍو ياءُ موڪليندو ڪر. يا تون ٿي ٻاهر سڏي وٺي ويندو ڪر."
انهيءَ آخري ڏينهن تي بيبي جنان مون کي ڀاڪر سان گڏ گهٽي مهل سمهاريو هئو ۽ هوءَ بہ ٽي دفعا سائي ٿي هئي. آخري دفعو ڀاڪر ۾ مون کي ڀاڪر ڏانهن زور سان پڪوڙيندي چيو هئائين، "تون مونکي هتان پجائي هل. ڪنهن ڏوراهين ديس." مان سندس اهي اکر ٻڌي ڏڪي ويس ۽ ڀاڪر ڍلو ڪري، ٻک ڇڏائيندي ورائيم، "نہ نہ، آءٌ توکي ڪيڏانهن وٺي ويندم. تنهنجي تہ شادي قران سان ٿيل آهي نہ. تون تہ قران کي بشڪيل آهين ڪين. مان توکي پجائيندس تہ قرآن منهن جا سنڌ سڪائي ڇڏيندو." هن ڍري ٿيل ڀاڪر ۽ ٽنگن جي ٻک کي مضبوط ڪندي، جوش ۽ جذبي منجهان وڌيڪ زور ڏيندي چيو، "تون اجا ڪڪي جو ڪڪو ئي آهين، پر ڏس منهن جا من، حويليءَ جي پنڌين پاسي، هو جو ٻير جو گهاتو وڻ آهي نہ. اتي لڪي لڪي ايندو ڪر. هاڻي؟ ايندين نہ منهنجا جاني، مان توکي ڏوڪڙ بہ جام ڏيندس." مون ڪيس ڪوبہ جواب نہ ڏنو.
خيالن جو سلسلو هلندو رهيو. مهراڻ جي موجن جيان: "بيبي شهہ بانو، بيبي جنت جي ننڍي ڀيڻ هئي. هوبهو جنت جهڙي. اجا بہ بيبي جنان ڪان سونهن ۾ سرس هئي. ان جي شادي بہ بيبي جنان وانگر، سيدن قران شريف سان ڪرائي، ڪيس حق بخشائي ڇڏيو هئائون. ڇا بيبي شهہ بانو بہ جمعي شيديءَ سان سمهندي هوندي؟ جيئن بيبي جنان مون کي پجائڻ لاءِ چيوهو، تيئن بيبي شهہ بانو بہ جمعي شيديءَ کي پجائڻ لاءِ چيو هوندو؟ ڏهن تہ پجائي ويس. پر جمعو شيدي تہ صفا ڪنو هو. رنگ داڻگيءَ جي تري جهڙو، ڪارو نڪ منو، منهن تي ماتا جا داغ. جهڙو هو ڏک، ان سان پجي ويئي! بيبي تہ هئي ملوڪ! جهڙو گلاب جو گل.... مان تہ ڀاڙي آهيان. نپٽ ڀاڙي. ڏاڏي شيديءَ وانگر، مان بہ بيبي جنان کي پجايان ها تہ لڪ تي وڃي ها..... پر هوءَ تہ سيد جو ٻار هئي. پنهي جهانن جو آسرو، تنهن ڪانسواءِ سائين ڏنل شاهہ جي نياڻي، جيڪو لکن جو مرشد، ڪامورا ڪڙا هن جي در جا ٻيلي....
اهي خيال پچائيندي، منهن جي ذهن ۾ سائين ڏنل شاهہ بادشاهہ جو جلالي چهرو اچي ويو. شراب جي نشي ۾ خماريل ۽ ٽاڊڻ وانگر ٻرندڙ

اڪيون، ٿلهن ۽ ڪارن چپن مٿان مروٽيول ڏگها شهپر، ماس ڀريل منهن، ٿلهو ڪنڌ، جنهن سان لوٽو ورائي ڪوٺ سگهندو هو. پنهنجي ٿلهي ڪنڌ کي پوٺتي ڪري جڏهن ٽهڪ ڏيندو هو ته چڻ گـجگوڙ پوندي هئي. سندس شڪل ياد ڪري مون کي ڏڪڻي وٺي وئي.

"جمعي جو خير ڪونهي، سيدائي پڄائي ويو آهي. سا به سائين ڏنل شاهه جي نيائي، سنڌ جو سيد سردار، ذات ذات ڏاڍيل سندس هردم سلامي، ڪامورا سندس پيالي پائي. تنهن ڪانسواءِ وڏو ميمبر. جمعي کي سائين ڳتـرا ڳتـرا ڪرائي ڇڏيندو." مون کان ڀٽڪ نڪري وئي. "پر جيـڪڏهن منهنجي خبر پئجي ويس ته-؟" اهو سوچي منهنجو هانءُ ٿي ڌڙڪجي ويو.

"ميان پنهنجي منهن الائي ڇا پيو چئي؟". هڪ ته سڄي ڏينهن ۾ ڪو گـراهڪ نه وريو آهي، وري تون به الائي ڪهڙن خيـالن ۾ ٻڏل." حڪيم موڙي کي ريڙهي منهنجي پرسان اچي ويهندي چيو:

"مان سوچيان پيو ته سائين ڏنل شاهه، جمعي شيدي جا لاهه ٿي ڪيرائي ڇڏيندو." ڇا جو بابا، اهي سيد رڳو سنڌ ۾ شينهن ٿين. سنڌ کان ٻاهر موڳا صفا للو." حڪيم ورائيو. "پر سائينءَ جا مريد سنڌ کان ٻاهر به ته آهن نه، سائين پنهنجي ٿي اچي ته جمـعي جا سـرنهن جيڏا داڻا ڪرائي ڇڏي." مون چيو.

"ڇڏ ڙي يار، اهي سنڌ جاماٺهو آهن، سادا ۽ ابوجهه، نه ته ميان زمانو الائي ڪٿي وڃي پهتو آهي. ابا، هينئر اهڙو سٽائو واءُ لڳو آهي، جو مرشدن جون مريديون بريديون ويون ٻن ۾. جي مريد، مرشد جون نيائيون تا پڄائين، سي ورائيندا وري ڪٿان."

"پر حڪيم صاحب، بيبي ته قران کي بخشيل هئي نه. آخر ته رب جو سچو ڪلام آهي. جمعي جا سنڌ ڪين سڪائيندو؟"

ان تي حڪيم صاحب وڏو ٽهڪ ڏيندي چيو، "ميان ماڻ تي پلي، اها سيدائي انهيءَ روڏي کي ڦٻي. پر ڀيلي." حڪيم صاحب وري چوڻ شروع ڪيو، "جمعي کي جس هجي، مجڻ مراد آ، مڙس جو پٽ هو سائين. ها، ڪا ڳالهه آ!"

حـڪيم صـاحب جا اهي لفظ مـون کي تيـر ٿي لڳا. لڳم، ڇڻ حڪيم صاحب مون کي چئي رهيو هجي ته تون وڏو ياڙي هئين.

سهڻي 1967ع ۾ ڇپيل.

ٻاھر ٻاڦ نہ نڪري.

اڄ جڏھن فجر جي نماز لاءِ اٿي ۽ ماٺس کي صبح مرداني وھنجندي ڏٺائين تہ وري، ڇڻ ھينئين تي ٻرڇي لڳس ۽ اندر ڀڄرندو محسوس ٿيس. پاڻيءَ ڇلڪار ۽ بالٽيءَ جي ڪڙ ڪڙ جو آواز، سندس ذھن تي زيڪو ڪري ٿي لڳو ۽ سندس لڱن تي پڃي اندر ٿي اندر ڏھيل درد کي جھرائڻ لڳو. ھوءَ ذرو ويچارڻ کان سواءِ پروڙي وٺي تہ رات ڇا ٿيو ھوندو. صبح مرداني جڏھن بہ فجر جي نماز کان اڳ، ماءُ کي وھنجندي يا وھنتل ڏسندي ھئي تہ ماٺس فجر جي نماز کان گُس گساءُ پٺي ڪري، تہ انھي وقت، ھر دفعي سندس من ۾ ماءُ جي خلاف ڏڪار ڀريو دشمني وارو جذبو اڀرڻ سان گڏ، دل جي ڌڙڪن تيز ٿي ويندي ھيس ۽ جسم جي رڳ رڳ مان ڏھيل درد، ڪر موڙي اڀرندو محسوس ٿيندو ھوس. اھو سڄو ڏينھن ھوءَ ملول ۽ وسائل وسائل گذاريندي ھئي. پر اندر ٿي اندر ڇڻ ساندڀل امنگن جي چِتا جلندي محسوس ٿيندي ھيس ۽ سمجھندي ھئي تہ، اٿين جلندي جلندي، پاڻ ھڪ ڏينھن ختم ٿي ويندي. وري جڏھن ڏينھن ٻن اندر روز مره جي ڪم ڪار ۾ اھا دونھين ٿمجي ويندي ھيس ۽ اندر ۾ ڪٽن وانگر اٿيل امنگن جو طوفان جڏھن ٻينل پاڻيءَ وانگر مانو ٿي ويندو ھيس، تہ ڪيس پنھنجو پاڻ تي اچرج ايندو ھو ۽ ھوءَ پنھنجو پاڻ کان سوال ڪندي ھئي، تہ اھو آخر ڪيس ٿئي ڇا ٿو؟ پر ھوءَ ان جو جواب پائي نہ سگھي ھئي، يا لاشعوري طور ڪيس ان جو جواب ڪَٽڪندو ھو، پر ھوءَ ان تي يقين ڪرڻ لاءِ تيار ڪانہ ھئي، جو اڳيان بہ ماءُ ھيس، جنھن ڪيس پاليو نپايو ھو نڪا ڪا ٻھاڄ.

ھن کي ياد آيو: شاديءَ کان اڳ، جڏھن اڃا سندس عمر ٻارنھن سال کان ھئي. ھڪ رات اوچتو ٿي اوچتو، سس پس تي اک کلي ۽ ڏٺائين تہ ماٺس ۽ پٽس واري کٽ، خالي آھي، صفي واري ٻتي پٺي ٻري ۽ اھو سس پس جو آواز اندران اچي رھيو آھي. سندس دل ڌڙڪڻ لڳي: ھوءَ اٿي ۽ پاٺمرادو، ڇڻ ڪا اندروني قوت، ڪيس آھستي آھستي، پير پير ۾ پائي، صفي جي در وٽ گھلي آئي. در جي ڳڙڪن مان ھن اندر نھاريو. اندر ڏسڻ سان، سندس ھينئين ۾ ڇڻ ڪنھن چڪ وڌس، دماغ ماؤف ٿي ويس، ڇڻ تہ ان ۾ دونھون ڀرجي ويو ھجي، سندس جسم مان ھڪ ٽاٽ اڀريو، جنھن

لوندڙين وٽ اچي نڪاءِ ڏنو. شرم ۽ نفرت وچان سندس منهن جو پنو ٿي لهي ويو. سندس اکيون پورجي ويون ۽ هن پاڻ کي، ذهن جي دونهين ۾ ٻوساٽجندڙ محسوس ڪيو. هي پهريون دفعو ماڻس جو ڏڪار ۽ نفرت ڀريو دونهاٽيل چهرو، سندس ذهن ۾ ايريو هو ۽ تنديڻ کان سندس ذهن ۾ ويٺل ماڻس جو مقدسائيءَ وارو خاڪو، ٻم سان اڏايل عمارت وانگر، ڀاش ڀاش ٿي ويو هو. هوءَ پنهن جي بستري تي آئي. اها سڄي رات کيس ننڊ ڪانه آئي هئي. عجيب ڦيرو ڏنو ۽ اهو کيس ٻنهه نه وڻيو. ان کان پوءِ هوءَ سدائين ماءُ کي ڪجهه اجنبي نظرن سان ڏسندي هئي، يا ماڻس کيس سچ پچ ائين لڳندي هئي ۽ کيس، سندس لاءِ، ماڻس جي پيار مان بچان ايندي هئي.

هوءَ بدنو ڪٽي، پاڻيءَ سان ڀري، آگر جي ڏيڊيءَ واري ڪنڊ ۾ پيل منجيءَ تي اچي ويٺي. هڪ ڏگهو تدو ساهه ڀري، هٿ ڌوئڻ لڳي. هٿ ڌوئيندي هن چوڌاري اڱڻ ۾ نهاريو. اڱڻ جي ساڄي پاسي کان پيل کٽ تي سندس ننڍي ڀيڻ صابي ۽ ننڍو ڀاءُ اڪو ستا پيا هئا. پريان آخري ڇيڙي واري کٽ تي پٽس ستو پيو هو، بيپرواه، ان کٽ تي ٻيو وهاڻو خالي پيو هو. ان جي ڀرسان سندس کٽ هئي، جنهن تي سندس ٻن سالن جو ڪڪو اگهور ننڊ ۾ پيو هو. پنهنجي ابهم ڪڪي تي نظر پيس، کيس پنهنجو اهو ٻار زندگيءَ جو هڪ ڳورو ۽ پچر نه ڇڏيندڙ بوج لڳو.

"ڪهڙن ويچارن ۾ پٽجي وئي آهين امان، جود ڪر چاڻ سج ايريو." ماڻس غسلخاني مان اشهد ڪلمون پڙهندي، وار ڇنڊيندي نڪتي ۽ سندس ڀرسان لنگهي، سندس منهن ۾ نهاري، وري ستل ٻارن ڏانهن پلهار ويندڙ نهار ڪري، پوتي ناهي وجي مصلي تي ويٺي. ماءُ جي اها نهار کيس اندر جلائيندڙ ٽنولي لڳي. ڀرسان لنگهڻ وقت، ماڻس جي وار ڇنڊڻ ڪري، پاڻيءَ جا ڦڙا جي سندس منهن تي اچي پيا، انهن ۾ لڪس صابڻ جي هلڪي هلڪي خوشبوءِ رچيل هئي. اها خوشبوءِ کيس ڏاڍي وڻي. هن ماڻس کي وڃڻ وقت ڏٺو، سندس هلڻ جي چال بدليل هئي. پوڙهه جي لوڏ ۾ جوانيءَ وارو اڙٻنگ موڙو ۽ ڳالهائڻ ۾ مٺاس، جنهن ۾ مامتا واري گنڀير جذبي جي بجاءِ، ماٺيل امنگ کان پوءِ چنچل نخري سان خوشيءَ جو اٿاه جذبو ڀريل هوندو آهي. مصلي تي ويٺل ماءُ کي ترڇين نگاهن سان ڏسي، دل ئي دل ۾ چوڻ لڳي، "مٺي، چاليهن سالن جي عمر ۾ به پاڻ کي جوان جماڻ پئي ڀانئي." اتي ماڻس کيس، ماءُ کان به وڌيڪ عورت لڳي. سندس جسم ۾ ڪتڪتائي ايري ۽ بجليءَ جي ڪرنٽ وانگر، انگ انگ ۾ ڦهلجي ويس. واڻ

واري منجهه تي ويٺي، ٻئي ايا ڪيل گوڏا سولا ڪيائين. انهن تي ٻنهين ٻانهن جون ٺونٺيون رکي، هٿن جي ٻنهي ترين سان پنهنجو منهن جهلي سوچڻ لڳي. پيار ۽ پيار جي سپنن ٻه ڪهڙي نه عجيب لذت ڀري چيز آهي، جو ان جي ماڻهو سان، اسان کي هر شئي پياري ۽ وڻندڙ لڳي ٿي. هر ماڻهو زندگيءَ سان پيار ڪرڻ لڳي ٿو. اها ئي امان آهي، هونءَ صبح جو اٿندي آهي ته نماز کان وٺي نيرن پوري ٿيڻ تائين ٻارن کي ٻئي ڇهڙون ڏيندي آهي ۽ هاڻي ڪيئن نه سيني تي ٻلهار نهار ڪري وجي مصلي تي ويٺي آهي..."

"اٺي امڙ ڪکي ماءُ، توسان آهي ته خير، ٻڙي پهر ٿيو اٿئي وضوءَ کي، جڻ جمي وئي آهين، جلد ڪر ڄاڻ سج ايريو." ماڻس پهرين رکعت کانپوءِ سلام ڦيريندي چيو.

انهيءَ آواز جڻ ڪيس گهري ننڊ مان ڏونڏاڙي اٿاريو. جلد جلد وضو ڪري، پوتي ٺاهي، ماڻس جي پاسي کان، پنيرو مصلو ٺاهي وڃي نماز ۾ بيٺي ۽ نيت ٻڌي چپن ۾ الحمدالله شروع ڪيائين. سندس چپ مشين وانگر چرڻ لڳا، پر ذهن ۾ سُر سُر ٿي، پيار ٻه ڪهڙي نه عجيب شئي آهي.....

"اٺي امڙ" هن ماءُ جا لفظ ذهن ۾ ورجايا. انهن لفظن جي چوڻ جي ڍنگ ۾ ڪيڏو نه اونهو ۽ ڳتيل پيار پريل هو ۽ چاهت جو جذبو. پيار جي ميلاپ ۾ اها ڪهڙي خاصيت آهي، جو اهو مامتا کي ٻه اپاري ٿو ۽ وڏيڪ زنده رهڻ جي آس کي پيدا ڪري ٿو! پيار کانسواءِ زندگي زهر آهي- سندس ذهن ۾ سُر سُر وڌندي رهي ۽ تتل بند ڪانپوءِ، چڙواڳ سيلاب وانگر، خيال پلٽجڻ لڳا. ٻي سال اڳ، هن کي پنهنجي شاديءَ واري رات ياد آئي. سڄو ڪمرو خوشبوءَ سان ٻهڪار هو ۽ مڙس جي اچڻ کان اڳ اڻ ڄاتل خوف مٿس حاوي هو. ان وقت ڪيس ننڊپڻ جي اها رات ياد آئي هئي، جڏهن هن چوريءَ چوريءَ در جي تنگ مان، پنهنجي ماءُ پيءُ کي اگهاڙو ڏٺو هو ۽ انهن جي خلاف نفرت ۽ ڏڪار سندس جسم جي رڳ رڳ ۾ پيهجي وئي هئي. اهو واقعو ياد اچڻ سان، ڪيس شاديءَ کان نفرت ٿيڻ لڳي هئي. در جو چيڪٽ ٿيو، چيڪٽ ٿيڻ سان، سندس دل جي ڌڙڪڻ اوچتو تيز ۽ دماغ ماؤف ٿيڻ لڳو. گهوٽ اندر آيو. هن ڪيس پيار ڪرڻ شروع ڪيو. ڪيس ان مان بيچان اچڻ لڳي، گهوٽ جي هٿ چراند وڌندي رهي، پيار ڀريا ٻول، پر انهن مان سندس دل کي ڪوبه ڇهي نه سگهيو. چميون، هوءَ انهن ۾ جهجڪ محسوس ڪري رهي هئي. گهوٽ جا هٿ سندس لسي بدن تي ترڪڻ لڳا. آهستي آهستي هيٺ ٿيندا ويا، ارهن کان هيٺ، پيٽ تي ڦري، تڏڙا ڪڍي،

هيٺ سرڪڻ لڳا- آهستي آهستي. ڪيس ڪجھ تبديليءَ جو احساس ٿيڻ لڳو. اهو احساس ته هٿن جي ڇهاءَ ۽ ڀاڪر مان ڪيس ڪجھ مزو اچي رهيو آهي ۽ اهو احساس ته نفرت ۽ خوف جي مٿان هڪ اڻ ڄاتل لذت ڇانئجڻ لڳي آهي. اها لذت آهستي آهستي وڌندي وئي. ڪيس لڳو ته ڄڻ اها اڻ ڄاتل لذت، سندس جسم جي ڪن ڳجھن حصن ۾ ڍيل هئي جا هاڻ آهستي آهستي پڌري ٿي رهي هئي. اهو لطف وڌندو رهيو ۽ هوءَ بيخود ٿيندي وئي. سندس انگ انگ مان ڪا بي چين خواهش تڙپي اٿي. سندس سڄي بدن ۾ هڪ سياٽو ايريو. جنهن منهن ڪان ٿيندو. پنين تائين ڏوڏي چڙهيس. سندس جسم جي بوٽي بوٽي ٿرڪي اٿي. بدڪو ڏٺي. گهوٽ کي ڇهني وئي هئي.

اهو ياد ايندي. نماز ۾ ويٺي ويٺي سندس سڄي بدن ۾ سياٽو ڊوڙي ويو. ڀانهن سان ڇاتيءَ هٿ تي رکيو ويٺي هئي. تن کي وٺي زوريءَ ڀڪوڙيائين. ڄڻ ڪنهن کي ڀاڪر ۾. اندرين اڌمي وچان، پاڻ ڏي ڇڪيندي هجي.

”اٺي اما ککي ماءُ. مٺي ڇاڪ ته آهين؟ هيءَ توکي صبح لاڪر ٿيو ڇا آهي؟“ ماڻس جا نماز پوري ڪري، ڪڌهوڪو رڏٺي ۾ ڇانهه ڏاهي رهي هئي. تنهن جي سڏ ڪيس سجاڳ ڪيو. هن محسوس ڪيو ته هوءَ نماز ڇڏي الاءِ ڪيڏانهن وڃي نڪتي آهي. ڪنڌ کي جهٽڪو ڏنائين. ڇپن ۾ پٽڪيائين ’نعوذ باالله. مٺو شيطان‘ . وري منڍ کان الحمد شروع ڪيائين. جيئن تيئن رڪوع مان ٿيندي سجدي ۾ وئي. اٿي ويٺي.

’آخر امان کان مون کي ايڏي نفرت ڇو آهي؟ هن مون کي پاليو آهي. مان به ته هاڻي ماءُ آهيان. پنهنجي ککي جي نيپاج لاءِ ڇا ڇا سهٽو پيو اٿم. امان به ته اهو ئي سٺو آهي‘ پوءِ به مون کي ڪڏهن امان کان چڙ ڇو ٿي وئي؟

هوءَ ويٺي ويٺي پنهنجو پاڻ کان سوال ڪرڻ لڳي. پر ان جو جواب ڄاڻڻ کان اڳ، ماڻس جو اڻ لکي همدردي. ڏيا. مامتا واري ڳنڀير ڇهري جو تصور اچي ويس. سندس منهن تي ڏک جا تاثر ايريا. ڳلو ڀرجي آيس. اکيون ڀجي ويس. ڇپن ۾ پٽڪيائين. ’امڙ. او منهنجي جيجل! منهنجي مڙس کي تو ته ماريو ئي ڪونه آهي. پوءِ جڏهن توکي صبح جو وهنجندو ڏسي، ان جو مطلب سمجهي. خبر ناهي ڇو توکان ساڙ محسوس ٿيندو اٿم. هيءَ ته پنهنجي پنهنجي تقدير آهي جيجان!‘ نيٽن جا ڳوڙها ٽمڻ تي آيس ته زوريءَ

اکيون پٽيون. هيئين چپ کي چڪ هڻي ڳيت ڏئي، تري آيل ڳوڙهن کي پيئڻ جي ڪوشش ڪيائين.

"هن ڇوريءَ کي اچ الاءِ ڇا ٿيو آهي. ويٺي وضوءَ تي تہ پهر ڇٽ، بيٺي نماز ۾ تہ ڇڻ جمي وئي آهي." سندس ڪن تي ماڻس جو آواز پيس. ماءُ جا اهي لفظ ڪيس ايڏو تہ اگرا لڳا، جو بيچان اچڻ لڳس. چند لپڪ اڳ، جو ماءُ لاءِ پنهنجائپ جو جذبو اڀريو هوس، سو مٽجي نفرت ۽ چڙ ۾ تبديل ٿي ويو. ڪيس ساڙ محسوس ٿيو.

جيئن تيئن نماز پوري ڪري ٻهاري ڪنيائين. پهرين صفي کي ٻهاري ڏيڻ لڳي. پر ڪم تي دل نہ وريس. ڪيس هن روز روز جي ڪم مان ڪوفت ٿيڻ لڳي. روز مشين وانگر، اٿي، نماز پڙهي، ٻهاري ڏيڻ، ٿانو ملڻ، پوءِ ٽوپو ڏيڻ، زندگي تيليءَ جي گهاڻي وانگر پئي ڦري، جنهن ۾ رٿ ست، سڀي ڏينهن جي پورهئي ۾ چوسجيو وڃي. ڪيس سامهون گهر واري نينگر خورشيد جيڪا ڪاليج ۾ پڙهندي آهي، ياد آئي "ڇوري ڪهڙي نہ الهڙ آهي. چيلهہ کي موڙو ڏئي، سينو سيڌو هلندي آهي تہ جواني تيز ڦوهاري وانگر اڇلون ڏيئي ٿمندي اٿس. اٿس ڪو الڪو! ڇسڪندڙ ٽيبدي ڪپڙا پائي هلندي آهي، تہ ڇڻ پنهنجو پاڻ کي ڪنهن جو مٽ ئي نہ سمجهندي آهي. ٽيبدي ڪپڙن ۾ هلڻ وقت پولهہ تہ ٻٽ ٻٽ ڪندو اٿس، پر اڳيان ارهہ بہ سوٽ ڏاڙهونءَ وانگر شيڪيل هوندا اٿس، سي بہ سوڙهي ريشمي چولي ۾ ڇڻ بلبن وانگر ٿمر- ٿمر ڪري پيا جرڪندا آهن". ڪيس ان تي رشڪ اچڻ لڳو.

سندس هٿ ۾ پاڻمرادو آهستي آهستي ٻهاري بہ هلي رهي هئي تہ ذهن بہ. پنهنجي ليکي دل ئي دل ۾ چوڻ لڳي، "پر منهنجي عمر ۾ بہ تہ ڪا ويل ڪانہ آهي. اها ئي ٽيوهہ چوويهہ سال ٿيندم مس. ويهن ۾ هيس، شادي ٿيم، سال کن ڪانپوءِ ڪکو ڇايم. بس ترت ئي مرحوم پاڻ ندڪٽو ڪري ويم. ۽ هاڻ! لڳان تہ وقت کان اڳ ڇڻ پوڙهي پئي. يلا سڄو ڏينهن پئي اندر ئي اندر پچان پچران. ٻاهر ٻاڦ نہ ڪيان، سو وقت ڪان اڳي مڙهي نہ ٿينديس تہ ٻيو ڇا ٿينديس، هاڻي زندگيءَ ۾ رهيو ئي ڇا آهي،اٿين ئي، اندر ئي اندر، پڇي پڇي رک ٿي وينديس" سندس بدن ڏکڻ لڳو، منهن تي اباٽڪائي ڇائجڻ لڳس، جا ڇڻ اندر ۾ دڪيل دونهينءَ جو تاءُ هئي. صفي کي ٻهاري ڏئي، ورانڊي ۾ آئي. گوڏن تي هٿ رکي، هيٺ اوڪڙو ويٺي تہ چيلهہ وٽان سور جي سٽ ايريس. ٻهاري ڏيندي اڳتي وڌي، لڳ لڳ جهرندو

محسوس ٿيس ۽ پنهنجي وٽ جڻ ڪنهن چڪ وڌا هجنس. ڀهاري ڏينڌي چوڌاري نهارڻ لڳي. ساڳيون ئي شيون، ساڳين جاين تي پيل هيون، جيئن نئين هوندي ڪان، هن گهر ۾ ڏسندي آئي هئي. پر هن کي پنهنجي ئي هن گهر ۾ ڪجهه اجنبيت محسوس ٿيڻ لڳي، ۽ پنهنجو پاڻ کي هن گهر ۾ مهمان سمجهڻ لڳي. اڄانڪ منجهس خواهش ايري ته، هن کي پنهنجو گهر هجي، جتي هوءَ گهرڌياڻي هجي، هن کي پنهن جو گهر ياد اچڻ لڳو، ۽ سندس دل ۾ لاشعوري طور هڪ چڪ ڏيندڙ سڪ پيدا ٿي ته انهيءَ گهر کي ڏسي.

اڃا ڀهاري ڏيندي، ورانڊي جي اڌ تي پهتي هئي ته ماٺس سڏ ڪيس، ”اڙي امان، اڄ ڪڪي کي ماني ڪاراءِ.“

ڀهاري ٿڪي ڪري رنڌڻي ۾ آئي، سندس ڪڪو روئي رهيو هو، ”بابا کي ماني ڏني اڄان؟“ هن پنهنجي پٽ تي مٺاڄري نهار ڪري، سامهون چلهه جي پرسان ويٺل ماءُ کان پڇيو.

”نه، مان پاڻهي تي ڏني اڄانس، تون پنهنجي نينگر کي سنڀال، صبح مرداني رينگڻ شروع ڪيو اٿائين.“ ماٺس ائين چئي، ماني دٻڪيءَ تي رکي، هڪ هٿ ۾ ڪٽي ٻئي هٿ ۾ چانهه جو ڪوپ جهلي، مڙس کي ڏيڻ لاءِ اٿي. هن ماءُ جي منهن ۾ ڏٺو، اهو پيار وڃان ڀڪيو پئي، ماني کڻڻ جي انداز کي ڏٺو، ان ۾ چاهت هئي، سندس هلڻ جي چال کي ڏٺو، ان ۾ جوانيءَ واري چنچلتائي پئي جهلڪي، مانيءَ کي ڏٺو، اڄ معمول کان وڌيڪ گيهه پيل هيس. هڪ دفعو وري ذهن بولاٽي ڪاڏي، اندر مان ڪروڌ، ساڙ ۽ بغض سر سر ڪري ايرڻ لڳس.

سندس ڪڪو رينگي رهيو هو. سندس توجه اوڏانهن ڇڪي. مانيءَ ٽڪر پچي، پٽس کي بيدلو، مٿي تي هٿ ڦيري، مٺاڄري ٻچڪار ڏئي چيائين، ”ڪاءِ. شاباش پٽ کي.“ پٽ کي ائين مٺاڄرو پيار ڪرڻ، ڪيس ڪجهه عجيب ۽ اندر ۾ جڻ ڪجهه چيندڙ لڳو ۽ اهو ڪيس پليءَ پت محسوس ٿيو ته سندس پيار رکو، مامتا جي جذبي کان وانجهيل ۽ ڪوڪلو آهي. پر اهو احساس به مٺاڄرو هو، ان کان وڌيڪ شدت سان، ڪيس ائين لڳو ته، سندس اهو پٽ دل جو ٽڪرو نه پر هڪ بوج آهي، جيڪو مٿس زوريءَ مڙهيو ويو آهي. جنهن کي هوءَ کڻڻ لاءِ مجبور آهي.

ماٺس موٽي اچي چيلهه جي پرسان منجيءَ تي ويٺي. ان جي پنيان سندس ننڍو ڀاءُ، ڳچيءَ ۾ ڪتابن جو ٿيلهو وجهي، ڳوهيل اٿي واري پاٽ

لٽاڙي، اڇي ماءُ جي هنج ۾ ٻينو ۽ رڙ ڪري چيائين، "امان، خرچي ڏي."

"جهل خرچي، منهنجا پرين." ماءُ، پٽ جا ننڍي هٿن سان ڳل وٺي، پنهنجي ويجهو آئي. سندس نرڙ تي چمي ڏني، رئي جي پلاند مان ڏهه پيسي ڪڍي، سندس ننڍڙي ننڍڙي هٿ جي تريءَ تي رکندي چيو، "سنڀالي وڃ اسڪول پٽ، روڊ تي متا لارين وارا. اٿين تا هلائين جو جڳ جهان جي خبر ڪانه تي پوين." ۽ وڏيڪ ٻچي کي آسيس ڏيندي چيائين، "چڱو هاڻي الله نگهبان،" پٽ کي ويندي ماٺس ڏٺو، سندس نيڻن ۾، مامتا وارو مقدس پيار ۽ مستقبل لاءِ نيڪ خواهشون ڀريل هيون.

ماءُ کي پنهنجي پٽ سان پيار ڪندو ڏسي. هن کي دل ۾ ود ڏيندڙ ڇهڪ آيو. جيتوڻيڪ اهو سندس پاءُ هو. پنهنجي پٽ کي ڏنائين، جيڪو هڪ اک تي پنهنجو ابتو هٿ رکي، هوڏ ٻڌي، منهن سڄايو سڏڪا ڀري رهيو هو، کيس هڪ ڇڀي آئي، ستل مامتا جو جذبو پڙڪو ڏئي اڀريو، اهو جذبو جيڪو اندر ئي اندر، جلندڙ آگ ۾ جلي جلي رک ٿيندو پئي ويو هو.

"ڪاءُ منهنجا سدورا پٽ، شابي منهنجا منڙا." نانس نينگر کي پيار وچان ٻچڪار ڏئي پرچائڻ لڳي. پٽس لاءِ ماٺس جو اهو پيار کيس دل ڏاريندڙ طنز ۽ ذلت ڀري خيرات لڳي. سندس رت ڄمي ويو، اچانڪ خود بخود سندس هٿ اٿيو، نڪاءُ ڏئي پٽس جي ڪچڙي ڳل تي ٿڦڪو ٿيو، ڳل تي چنبي جو ڳاڙهو نشان ٿي ٻينو. چماٽ سان گڏ سندس وات مان نڪري ويو، "ڳري ويا تو تہ زندگي زهر ڪري ڇڏي آهي، متا موت بہ نتو اچئي." سندس آواز ۾ روڻهارڪي لرزش هئي.

"اٿي متي، خير گهر. ابهم آهي نيٺ تہ تيسو ٻار جو ڪم آ." ماٺس کيس ڇڙٻ ڏني ۽ ڏوهتي جا ڳوڙها اگهندي وڏي پيار ۽ پاٻوهہ مان چوڻ لڳي: "نہ منهنجا لال، مان گهور وڃانءَ. آ، تون مون ڏي آءُ." ائين چئي، ٻئي هٿ اڳتي وڌائي ٻانهون ڊگهيون ڪري، ڏوهتي کي ڪٺڻ لڳي. اها هن کي هڪ چٽر لڳي: جنهن ۾ انبار طعنن تنڪن جا هجن، هن پٽ کي ماءُ جي هٿن مان ڦري، ٻاهر آڳر ۾ اڇي ڪٽ تي سٽيو ۽ ماني ٽڪر سٺدس وات ۾ وجهندي، اندر جي ٻاهہ مان چيو، "هان وٺ ڏر، متو ٻاڻ تہ مري ويو، هي جزا متي ۾ هٽي وڃ." کيس سيني ۾ هڪ بوجهہ محسوس ٿيو، متي کي ڦيري آيس، اکيون ڀرجي آيس، ڇڻ اکين مان پاڻي نيسارا ڪري وهندس. سندس دل چيو، وڏيون وڏيون اوڇنگاريون ڏئي روئي دانهون ڪري، اهڙيون اوڇنگارون، جيڪي جوان جماڻ مڙس جي موت تي ڪيون

هٿائين. اندر جي گهراين مان زور سان اوڇنگاريون ڏئي رئڻ جيڀرپور خواهش هيئ. هينئن به ڇهي ڏينهن هڏڪي آيس. پر هوءَ روئي نه سگهي. سواءِ ان جي جو سندس اکين مان ٻه ٽي ڳوڙها سرڪندا، ڳلن تان وهڻ لڳس ۽ هن اکيون ۽ اهي ڳوڙها رئي جي پلاند سان اگهي. نڪ ۾ آيل گوبي کي هٿ ۾ زور سان سٺڪي ٿهڪو ڪري اڇلايائين، جيڪو پٽ تي ٿڦجي پيو ۽ آهستي آهستي هيٺ رڙهڻ لڳو.

سج ڪافي مٿي چڙهيو هو. معمول پٽاندر ماني ڪائي هوءَ رڌڻي ۾ نيرن تي ثقيل ٿانون کي ڌوئڻ لاءِ ويٺي. ماٿس ماني ڪري، رڌڻي مان اڳتي اڱڻ ۾ آئي هئي. هن راتوڪو ڪيرهاٿو گلاس کڻي ان ۾ اجان چار ملي ٿي مس ته ماٿس رڌڻي ۾ آئي. پنهنجي منهن تي پيار گاڏڙ همدردي جو تاثر آئي. سندس منهن ۾ غور سان ڏسي چوڻ لڳي. "اما رضو!"

"هون..... " هن رڪائي مان وراڻيو.

"توکان هڪ ڳالهه پڇان؟"

"ڪهڙي؟"

"هي مڙس جي مرڻ کانپوءِ ڪڏهن توکي ڇا ٿي ٿو وڃي" ماٿس ڏک وچان ڌيمي چوڻ لڳي. "اما، اها ته رب جي رضا هئي، پلا ان تي ڪنهن جو وس هو. ڌيءَ، مون کان تنهن جي اها حالت ڏٺي نٿي ٿئي. تون مون کي ڏس، آخر توکي روڳ ڪهڙو آهي؟"

"ڪجهه به نه، اما." ن متاچري نموني ورندي ڏني پر دل کي ڪا سٽ آيس.

"نه امڙ، ڪو ته روڳ اٿئي. ڇا مون کي به ٻڌائڻ ۾ شرم ٿي محسوس ڪرين. مان ته تنهنجي ماءُ آهيان." ماٿس سندس منهن ۾ چتائي ڏٺو.

"نه نه اما، ڪجهه به ناهي. بس اُهئين ڪڏهن ڪڏهن طبيعت ملول ٿي ويندي آهي." هن ڪنڌ هيٺ ڪري، هينئين چپ کي چڪ هڻي وراڻيو.

"بس اُهئين ڇا؟ ماٿس تکڙو حجتي سوال ڪيس. وري ڪجهه ڊيري ۽ پاڻهه مان چيائين، "ڪجهه نه آهي ڌيءَ. پلا ڇري ماءُ کان به لڪائين ٿي؟" ماٿس پيار ڀرين نگاهن سان منهن ۾ ڏٺو.

"پلا-؟" گهڙي پلڪ رکي، ماٿس سندس منهن ۾ نهاري "پلا" لفظ تي ڪجهه زور ڏئي چيو.

"پلا-" ڪانئس ڇرڪ نڪري ويو. وري ڌيرج سان چوڻ لڳي.

"نه امان، ڪجهه به ناهي." سندس منهن تي لڄ وچان لالائي پکڙجي وئي، سيني ۾ اندر جڻ بينل پاڻيءَ ۾ ڪنهن پٿر اڇليو ۽ ان ۾ اوچتي چرپر ٿي. ڪنڌ شرم وچان هيٺ جهڪي آيس. بدن کي ٿورو لوڏي، مٽي تي پوتي ڇگيءَ طرح سرڪائي انهيءَ کي ٺاهيائين.

رڌڻي ۾ ويٺي ماءُ- ڌيءُ خاموش هيون.

"تانو مان تي ڏٺان تون ڪکي کي ڪٽي وهنجاريندس ۽ تون به وهنج. رن منهن ٿي سچائي ڇڏيو تئي." ماڻس خاموشي ٽوڙيندي کيس گهري پيار پرين نظرن سان ڏسندي چيو.

"نه اما، تانو ڏوٺي وڃي وهنجان ٿي." هن رڪائي مان چيو.

"اڙ منهنجي سدوري." ماڻس سندس مٿي تي هٿ رکيو ۽ ٻاراڻي نموني کيس پاڻوهه وچان چيو.

رڌڻي مان ٻاهر اچي هن ڪکي کي ڪنيو ۽ نل مان پاڻيءَ جي بالٽي ڀري غسلخاني ۾ گهڙي. ڪکي کي هيٺ وهاري پاڻ ڪپڙا لاهي ڪليءَ ۾ ٽنگڻ لڳي. ڪپڙا لاهيندي دل ۾ چوڻ لڳي، "مان به ڪهڙي نه خود غرض آهيان اڄايو ٿي امان کان جلان." ڪجهه پلڪ خاموش رهي وري چوڻ لڳي، "امان نيٺ به نه عورت آهي تنهن کان سواءِ ماءُ. کيس نه ڇهي ايندي ته پيو ڪنهن کي ايندي." 'يلا-' هن ماءُ جا لفظ ورجايا، ان جو مطلب ڇا ٿي ٿي سگهيو. منهن جي اندر جو روڳ پروڙي ورتائين. ها، نيٺ به عورت آهي. سندس منهن تي ڳاڙهاڻ آئي بدن ۾ حرارت محسوس ٿيس. پنهنجي ننگي بدن کي ڏنائين ڪجهه عجيب محسوس ٿيس. نرڙ اڳيان آيل وارن کي ڪنڌ جو جهٽڪو ڏئي پوئتي هٽايائين. پنهنجو ڪاٻو هٿ منهن تي آئي ڳٽي تي ڦيرائڻ لڳي. ڳٽو گرم لڳس. هٿ آهستي آهستي هيٺ سرڪڻ لڳس. ڪنڌ ڪان تي بغلن وٽ آندائين. پوءِ ارهن جي ٻنڊڻن وٽ آگر ڦيرائڻ لڳي، سڄي بدن ۾ گرمي وڌندڙ محسوس ٿيس. ڪاڻ جي ٽاڪيءَ تي اوڪڙو ٿي ويٺي. هٿ جي هن ڇهاءُ سان سندس بدن ۾ حرارت وڌندي رهي ۽ هڪ عجيب قسم جو سرور اچڻ لڳس. هٿ جي ڇهاءُ سان اهو سرور وڌندو ويس ۽ اڪيون ڏيري ڏيري پورجڻ لڳس. اوچتو سندس پوري جسم ۾ ڪنڪتائي ڏيندڙ ڌڪڻي ايري جنهن سڄي بدن کي لوڏي ڇڏيس. اکيون کوليائين سندس ڪکو پاڻيءَ سان کيڏي رهيو هو. ڪکي جي پاڻيءَ ۾ هڻن جا ٽاڦوڙا هڻڻ ڪري پاڻيءَ جا ڇنڊا کيس پئي لڳا. انهن مان زندگي بخشيندڙ لطف آيس. پٽ جي بيپرواهيءَ سان کيڏڻ ۽ پاڻيءَ جي ڦٽڪڻ ۾ گڊ گڊ ٿيڻ

ڪيس ڏاڍو وڻيو. پيار جي اندروني جذبي جي شدت وچان جهٽ ڏئي پٽ کي ڪنيائين ۽ ڇاتيءَ ۾ لڪائي ڇڏيءَ تي پيار ڀريون ٺڪيون هڻڻ لڳس. وري پٽ جا ڳل پنهنجي ڳلن سان ملائي سندس ڳٽن تي، چپن تي، نرڙ تي، اکين تي چميون ڏيڻ لڳي. ڪيس لڳو سندس اندر ۾ ڪا بي چيني هلچل آهي. مضطرب آنڌمانڌ آهي. ڪو طوفان آهي. هن پوري قوت سان پنهنجي ٻچي کي ڇاتيءَ ۾ ملائي هڪ ڪري ڇڏڻ چاهيو. هوءَ جذبات جي انهيءَ طوفان ۾ پيار جي ٿڪين ڪائڻ ۾ مگن هئي ته مٿان ماڻس جو سڏ ٿيس، "آئي رضو، دير لاتئي، ٻيو پاڻي ڪپٽي؟"

"نه اما، اجهو آيس." هن اندران ورندي ڏني.

"ماءُ جي آواز تي هڪ دفعو وري ڪيس پنهنجي ۽ ماڻس جي وچ ۾ ماءُ- ڌيءُ اجا به وڌيڪ عورت- عورت جي وچ ۾ پنهنجائپ واري گهري جذبي جو احساس ٿيڻ لڳو، ۽ دل ۾ چيائين، "اما ضرور بابي سان ڳالهه ڪري سندس لاءِ ڪٿي ڳالهيون هلائيندي. پر ڪٿي؟" هوءَ ويچار ۾ پئجي وئي ۽ خيال ئي خيال ۾، پنهنجن ويجهن مائٽن جا چڙا ڇاندا مرد نظر مان ڪڍڻ لڳي. معو، سندس سوٽ ممتاز. ڇانئو جوان، هلندو آهي ته مڙدانگي انگ انگ مان بکندي اٿس. پر، پر هن ته شاديءَ کان ئي مرڳو انڪار ڪري ڇڏيو آهي. ماسيءَ جون ٽي نينگريون ساماڻيون ويٺيون آهن انهن کي به ٺپ جواب ڏئي ڇڏيائين. وڏي ماسات جا ته وار به اڇا ٿي رهيا آهن. ٻيو ڪير آهي؟ هوءَ پنهنجن مائٽن جي ڪنوارن مردن کي هڪ هڪ ڪري نظرن مان ڪڍندي وئي. پر ڪنهن نه ڪنهن ڪارڻ سيني مان نا اميد ٿيندي وئي. اچانڪ سندس ذهن ۾ هڪ چهرو اڀريو. عبدو لالي جو. جيڪو سندن گهر جي سامهون هڪ ننڍڙي مانڊڻي کولي ويٺو آهي ۽ ان تي ننڍيون ننڍيون ريزڪي شيون وڪڻي پيٽ گذران ڪندو آهي. "ڪو گهرگهاٽ به ڪونه اٿس، سمهندو به انهيءَ مانڊڻيءَ ۾ ئي آهي. آهي شايد چڙو ڇانڊو، مٿو گهوري ته ڪيئن ڏسندو آهي، جڏهن به ٻاهر ڪيڏانهن وڃڻ وقت گهٽيءَ مان لنگهندي آهيان. هوٺن به سڄو ڏينهن ٻيو مان جي دريءَ ۾ تڪيندو رهندو آهي." سندس دل ڪجهه ڌڙڪڻ لڳي ۽ لالي عبدوءَ جي شخصيت ۾ پاڻ ڏانهن ڇڪ محسوس ڪيائين. "شايد منهنجي لاءِ ٻيو واجهائيندو آهي" پر- اوچتو نراسائي ۽ ياس بي پاڙي وانگر سندس جسم کي وڪوڙجڻ لڳي. "پر هو ته ڏاريو آهي. ذات ته ڇا قوم به ڌاري آهي." نا اميديءَ جي سمنڊ ۾ غوطا ڪائيندي، ڪيس پنهنجي انتهائي مظلوميت ۽ قيد هجڻ جو

احساس شدت سان ٿيو، "آخر عورتن سان ايڏو ظلم ڇو؟" هوءِ سوچڻ لڳي، "مرد تہ چار شاديون بہ ڪري سگهن ٿا، پر عورت لاءِ بيوه ٿيڻ بہ عيب آهي. نہ نہ، هي انصاف ناهي. الله سائينءَ وڏو ظلم ڪيو آهي. شايد......." هوءِ ڊجي ڊجي سوچڻ لڳي، "شايد الله سائين بہ مرد آهي. نالو تہ مردن جهڙو اٿس ۽ نبي بہ سڀئي مرد موڪليا اٿئين." ڊپ سندس عضوي عضوي ۾ ٻيهندو ويو. وار ڪانڊارجي ويس ۽ اچانڪ وات مان نڪري ويس. "نعوذ بالله، هي مون ڇا چيو. هي تہ ڪفر آهي. يا منهنجا رب مون کي معاف ڪري ڇڏ." پر کيس تعجب وٺي ٿو تہ انهيءَ معافيءَ ۾ اها دل جي سچائي ڪانہ آهي ۽ کيس لڳو تہ جيڪو ڪجهہ چيو اٿائين، اندر ئي اندر مان اها گواهي پئي ملي تہ سچ اهو آهي. متاڃري دل سان پڇڪي. "پر اهو تہ ڪفر آهي." جڏهن اندر ئي اندر مان ڪو چويس ٿو، "هو تہ سچ آهي. نيٺ عورت سان اها بي انصافي ڇو؟"

هن هڪ ڊگهو شوڪارو ڀري پاڻيءَ جو ڪٽورو مٿان لاتو. وهنجي ٻاهر نڪتي. ماڻس جي غيرمعمولي همدرديءَ نما پيارَ هڪ دفعو وري کيس سونهري اميدن جي دنيا ۾ آڻي ڇڏيو.

رات جا ڏهہ ڪن ٿيا هئا. هرڪو ماني کائي، پنهنجي پنهنجي کٽ تي ستو پيو هو. ماڻس، پٽس کي زور پئي ڏنا. سمورا ٻار ننڊ پئجي چڪا هئا. هوءِ جاڳي رهي هئي. سڌو سنئون ليٽي ٻانهن اکين تي رکيو ستي پئي هئي. اندر ۾ آنڌ مانڌ هيس. ماڻس ڏانهن ڪن لايو سچو ڌيان اوڏانهن ڪري ڇڏيو هئائين تہ سندس لاءِ ماڻس ڇا ٿي چوي. پر ماڻس خاموشي سان مڙس کي زور ڏيندي رهي. کيس ماءُ جي خاموشيءَ تي ڏاڍا جڪ پئي آيا ۽ اندر جي اڻ تڻ بي چينيءَ جي روپ ۾ وڌڻ لڳي.

ماڻس اٿي، سندس پير ۾ اچي ڪجهہ پلڪ کيس ڏسي اڳتي وڌي بدنو کڻي غسلخاني ڏانهن وئي، شايد کيس جاچيائين پئي تہ ننڊ ۾ آهي يا سجاڳ. ماءُ جي اچڻ تي هوءِ چپ ماري اٿين پئي رهي جڻ واقعي ننڊ هجيس. ماڻس موٽندي ٻيهر کيس ڏٺو ۽ پوءِ مڙس سان وڃي گڏ ستي.

"رضوءَ پيءُ، ڪجهہ رضوءَ جي باري ۾ سوچيو اٿوَ. نينگر اچا تہ جوان آهي......" هيءَ ماڻس جو آواز هو. ماءُ جا اهي لفظ ٻڌي ڪانٽس هڪ وڏو ساهہ نڪري ويو. جڻ اهو ساهہ اندر سانڍي رکيو هئائين.

"ها، مون کي بہ سندس الڪو آهي. پر......" هيءَ پٽس جو آواز هو. سندن ڪن وڏيڪ ڪڙا ٿيا.

پر ڇا، ڪٿي ڪو بلو ڪرينس، نينگرين لاءِ ڪي مڙس ڪٿا."
ماٿس ڇيو ۽ پاسو ورائي هڪ تنگ مڙس جي ٽنگن تي ٻيٺي ڪري رکيائين.
"رضوءِ ماءُ، اهو وقت ويو جڏهن نينگرين لاءِ مرد سڪندا هئا. تون ڀانئين ٿي تہ مون ڪو پنهنجي ليکي گهٽايو هوندو."
"ڇو، ڪنهن سان ڳالهہ ڇوري اٿئي ڇا؟"
"ها، معوءِ ماءُ ڪي چيم ممتاز لاءِ، پر ٽپ جواب ڏنائين. ڇي نياڳي آهي."
پيءُ جا اهي لفظ ٻڌي سندس دل تي ڄڻ پٿر ڪريو. سموري بدن جون رڳون شيڪجي آيس. پر پاڻ تي ضابطو رکندي چپ رهي ۽ ڪن ڏئي ٻڌڻ لڳي.
"پر نيٺ تہ منهن سر ڪبس." هيءَ ماٿس هئي.
آخر مان ڪهڙو ڪارو منهن ڪيان، ٻن- ٽن هنڌن ڳالهہ ڇوري اٿم، پر هر هنڌ جواب. هڪ تہ ڇوڪري جو پيءُ، وري ڳالهہ بہ مان ڇوريان، آخر جڳ جهان ڇا چوندو. مان تہ نا اميد ٿي پيو آهيان. رضوءِ ماءُ، پنهنجي پنهنجي قسمت آهي. ڀلا اسين ڪري بہ ڇا ٿا سگهون. پنهنجو گهر اٿس، زندگيءَ جا چار ڏينهن ڏک سک ۾ گذاري وڃي پار پوندي...." پٿس جي ڳالهائڻ ۾ ڪجهہ ترشي ۽ نراسائي هئي.
ماٿس چپ رهي ۽ پٿس وڌيڪ نہ ڳالهايو.
ماءُ، پيءُ جي اها خاموشي ڪيس ڪاٽڻ لڳي. اکين آڏو اونده اچڻ لڳس، سندس زندگي هڪ جلندڙ ڪورو لڳي، جنهن ۾ پنهنجو پاڻ کي جلندو محسوس ڪيائين. پاسو ورائي ماءُ، پيءُ واري ڪٽ ڏانهن منهن ڪيائين ۽ اڌ اکيون کولي کين ڏسڻ لڳي. ماٿس پٽس کي ٻڪ وجهي ستي پئي هئي. اکيون ٻوٽي پاسو ورائي پر ۾ سُتل پٽ کي ڀاڪر پاتو، پنهنجو ڳٽو ککي جي ڳٽي تي رکيائين ۽ اکين جي ڪنڊن کان خاموش ڳوڙها وهڻ لڳس، جي ڳٽن تان وهندا وهائي ۾ جذب ٿيندا ويا.

- ڇوڏس 1975ع

حقيقت ۽ دوکو

ڊاڪٽر قمرالدين: شهر جي مشهور ۽ سٺن فزيشن مان هڪ ذهين ۽ هوشيار. ڪڻڪ رنگو. جسم جي متناسب بناوت ۽ خدوخال ڪري، پرڪشش شخصيت. ڳنڀير ۽ سنجيدو. آزاد خيال ۽ شريف النفس. پنهنجي پيشي سان لڳاءُ رکندڙ. ايماندار ۽ انسان دوست هجڻ ڪان مشهور. شهر جي مٿين معزز شخصيتن مان هڪ. پر پنهنجي حيثيت جي حلقي ۾ بنهه گهٽ هلندڙ. ذاتي دوستن جو حلقو بلڪل نه- سواءِ زميندار رئيس قربان عليءَ جي. جنهن سان ميٽرڪ تائين هم ڪلاسي هجڻ ۽ هينئر سندس فيملي ڊاڪٽر هجڻ جي ناتي دوستاڻا تعلقات. سي به تڪلف جي حد تائين. زندگيءَ جو هڪ 'روٽين' (Routine) گهر- ڪلينڪ- مريض- مطالعو- ٻارن سان پيار- آچر جي ڏينهن آرام. جنهن ۾ پنهنجي مختصر ڪٽنب- زال امينه، نوجوان پٽ اڪبر، تيرهن سالن جي ڌيءَ ڪلثوم ۽ ٻن سالن جي ڪڪي ساڻ ڪري ڪنهن تفريحي هنڌ تي ويندو آهي.

صبح جو پنهنجي مثالي ڪٽنب سان گڏ نيرن ڪرڻ ڪان پوءِ ڪلينڪ ويندو آهي. وري هڪ بجي اچي سائن گڏ منجهند جي ماني ڪائيندو آهي، آرام ڪندو آهي. شام جو ڇهين وڳي ڪلينڪ. وري رات جي ماني ڪٽنب سان گڏ. رات جي ماني ڪان پوءِ ڳپل مهل تائين جاءِ جي اڳيان لان ۾ يا ٻاهر خالي روڊ تي پسار ڪندو آهي. پسار ڪان پوءِ پنهنجي ڪمري ۾ اچي پڙهندو آهي- ڪيسن تي ويچاريندو آهي ۽ ڪتابن کي 'ريفر' (Refer) ڪندو آهي. سندس ڪمرو: سادگيءَ سان هر شي رکيل. بڪ شيلف جي مٿين تختي تي ڪنهن دوائن جي ڪمپنيءَ طرفان ڇپيل ڪيلينڊر؛ ڪجهه دوائن جون شيشيون ۽ ڪجهه رسالا رکيل. ۽ هيٺين خانن ۾ سندس پيشي سان لاڳاپو رکندڙ ڪتابن ڪان سواءِ ادب، فلسفي، نفسيات ۽ سائنس جي مختلف برانچن جا ڪتاب نظر ايندڙ. سڄي ڪمري ۾، در جي سامهون، پٽ جي پوري وچ تي هڪ تصوير ٽنگيل: ڪنهن قطري نظاري جي. ڪمري جي سادي سجاوٽ ۽ ڪتابن مان ظاهر ٿئي ٿو ته ڊاڪٽر قمر ڪيڏو سادو، گهرو ۽ پنهنجي پيشي ڪان سواءِ، ٻين علمن جو مطالعو ڪندڙ آهي، ۽ سندس ڪٽنب هڪ مثالي ڪٽنب آهي.

رات جي ماني ڪائڻ ڪان پوءِ، ڊاڪٽر پيوءُ ڪي ،هنج ۾ ڪنيو؛ ڳل تي چمي ڏنائين. ٻن وڏن ٻارن کي به پنيان اچڻ لاءِ چيائين. اندر ڪمري

ڏانهن ويندڙ زال ڏانهن ڏسي مرڪيائين. ۽ بنگلي جي اڳيان لان ۾ آيو. چهل قدمي ڪرڻ لڳو. اڪبر ڪلثوم ٻہ ساڻس گڏ هلڻ لڳا. روز مرهہ جون ڳالهيون ڪرڻ لڳا: ڪاليج جون، پڙهائيءَ جون.... ائين ڳالهيون ڪندا پسار ڪري رهيا ها تہ سندس نوڪر بخشو اتي آيو.

چيائين: "صاحب اوهانجو فون آهي."

"رئيس قربان علي"

"قربان علي؟" ڊاڪٽر سوالي انداز ۾ ورجايو. پوءِ آهستي، ڄڻ ڪجهہ سوچيندي، پڇڪيائين، "تہ رئيس، 'عمرو' ڪري آيو آهي- هون. ڇا تو ڇٽي؟"

"ڇٽي تو تہ فون ڊاڪٽر صاحب کي ڏج."

"هون-" ڊاڪٽر. ڪکو بخشوءَ کي ڏيندي، وڏن ٻارن کي پنهنجن پنهنجن ڪمرن ڏانهن وڃڻ لاءِ چٽي، اندر، فون جو رسيور رکڻ کان پوءِ کي گهڙيون اتيئي. ڪنهن گهري سوچ ۾ بيٺو رهيو. ۽ پوءِ سوچيندي سوچيندي ٻاهر وڃڻ لڳو.

"ڇاهي" امينہ اندران ڪمري مان نڪرندي پڇيس.

"ڪجهہ بہ نہ." زوريءَ آندل مرڪ سان وراڻيائينس.

"ڪيڏانهن پيا وڃو؟"

"رئيس قربان ڏانهن."

"ڇو؟ خير تہ...." حيرت مان پڇيائينس.

"ها ها." ڊاڪٽر ساڳي زوريءَ آندل بناوٽي مرڪ سان چيو.

"ڪا ڳالهہ ناهي. رئيس چيو آهي تہ ملي وڃ."

"تہ هو عمري تان واپس اچي ويو آهي؟"

"ها."

"ڪڏهن؟"

"ڪلهہ."

"پوءِ اوهانکي اڄ ٻڌايو اٿس!"

"بس- مان تي تو اچانس."

"هينئر ڪهڙو ضرور آهي. سڀاڻي ملجوس."

"نہ- مان منٽن ۾ تي تو اچان."

۽ گيراج ڏانهن موٽر ڪڍڻ لاءِ وڌيو.

..... تي سکهي ٿو. هي ڪاٿون مهينو...... هن ڪيس ٻڌايو هجي، يا هو سمجهي ويو هجي (؟)

هڪ حقيقت نتيجو...... نتيجو....... نتيجو.......نتيجو....... نتيجو....... نتيجو..... نتيجو.........بکواس: ’ڪانسڪوئنس‘ (Consequence)

’اوهه، آءِ جسٽي فاءِ اٽ‘ آءِ ڪين جسٽي فاءِ اٽ‘ ....(Oh, I justify it. I can justify it) مون کي ائين ڪرڻ کپندو هو. بلڪل، نه نه هوءَ تباهه ٿي وڃي ها. ’ييس اٽ از جسٽي فيل: اٿيڪلي، مارلي، لاجيڪلي‘ -(yes, it is logically, ethically, justifiable:) ڪوبه اخلاقي قدر، قانون ڪنهن کي ائين ڇاٿي ٻجهي ختم.... (چيڪاٽ)

اف! هي ماٿهو: انڌا- مري پوي ها ته چون ها ڊاڪٽر ڇاٿي واٿي..... مان پنهنجي زال سان محبت ڪيان ٿو هوءَ مون سان. منهنجي نيت ڪڏهن به..... ’لسٽ (Lust) ’نيور نيور‘ (Never, Never) بلڪل نه ائين ڪڏهن به ٿئو تي سگهي. ڪڏهن به نه..... پر سوال آهي...."

’اٻارشن‘ (Abortion)

هون- اهو ئي ’ساليوشن‘ (Solution) آهي. ’ييس وڌ آئوٽ دٽ‘..... (Yes, with out that) ذليل رئيس. هنه.

هينئر جڏهن مان وٽس وڃي رهيو آهيان، هو ڇا سوچيندو هوندو: ڊاڪٽر ويساهه گهاتي ڪئي آهي. اعتماد کي ٺيس پهچائي اٿس. ڊاڪٽر ڪميٽو- نه، ڪچيون گاريون ڏيندو هوندو. هر سنڌي وڏيري وانگر. ذليل انسان تون آهين. تون- انسان ڪش، تون! جنهن پئسن جي هول ۾ هڪ معصوم جي زندگيءَ کي تباهه ڪرڻ ڪان به ڪونه ڪيايو. هڪ معصوم، پياري -- ڊاڪٽر صاحب اوهان کي ڇا ٻڌايان ته مان شهزاديءَ کي ڪيڏو ٿو پانيان.

فراڊ.

-- هوءَ منهنجي زندگي آهي.

-- قاتل. سنڌ جا زميندار: هنن کي گوليءَ سان اڏائجي. گوليءَ سان.......

-- ڊاڪٽر صاحب- ڊاڪٽر صاحب

هي مونکي ڪنهن سڏيو! هي سڀ هلندڙ مون ڏانهن ڏسي ڇو رهيا

آهن!

-- سائين خير تہ آهي، ون- وي جي ابتڙ پيا وجو؟

-- 'اوهہ! 'آءِ ايم ساري' (Oh! I am sorry) مان پنهنجن خيالن ۾ پئي ويس. 'ويري ساري.' (Very sorry)

مان 'نروس' (Nervous) ٿي ويو آهيان؟ نہ نہ-؟ 'گلٽي ڪانشس' (Guilty conscious) مون ڪوبہ گناهہ نہ ڪيو آهي.

لئڪ آف مارل ڪريج (Lack of moral courage)

نو، جو ڪجهہ ٿيندو، 'آءِ ول فيس اِٽ.' (I will face it)

هينئر هو مون سان ڪيئن پيش ايندو؟ 'پولائٽلي'.... (Politely) يا-؟ نيٺ تہ وڏيرڪي ذهينت اٿس. ممڪن آهي- مان خود بي عزتو ڪندو ماٿس

-- ڪورٽ

ممڪن آهي 'سپوز.' (Suppose) 'بٽ اٽ از امپاسيبل..؟(But it is impossible)

ڪورٽ جو ڪمرو

'مي لارڊ انسان جي زندگي ايڏي 'چيپ' (Cheap) ناهي جو- مان آهيان. 'سر، آءِ ايم ڊاڪٽر، ناٽ پيوري ٽين' (Sir I am doctor not puritan) 'يس سر' (yes sir) -'سڊڪشن' (Seduction)

نو نو، اٽ از رانگ، اٽ از رانگ. (No, No, it is wrong it is wrong)

'فارنيڪيشن' (Fornication)

There was voluntaryism between....
.understanding

'بٽ سر- آءِ وانٽ ٽو سي،' (But Sir, I want to see)

اوهہ! 'نيور نيور' (Never, Never) ڪڏهن بہ نہ.

'واٽ از موريلٽي' (Wht is morllty) اخلاق خود پنهنجي جاءِ تي 'ويگ ڪانسيپٽ' (Vegue concept) آهي. جيڪڏهن انکي 'رليٽو فارم' (Relative form) ۾ نہ ڏٺو ويندو. محض بڪواس، ڪنهن حد تائين عجيب مذاق. 'اليوشن (Illusion) سر.

The concept of morality should be measured in relation to the vital needs of the perticular rela-

tive circumstances. yes, it is the basic principle of cial what youethical scinces: medicl ethics, or so may classify......

هن مخصوص حالت ۾... ها سائين، هن مخصوص حالت ۾، منهنجو اهو فعل قانوني ڏوهه نه آهي.. نه بداخلاقي- نه ويساهه گهاتي. هڪ انساني زندگيءَ جي اهميت کي آڏو رکي مون اهو هڪ.. فرض سمجهي ٿي- هن جي هڪ اهم فطري ضرورت کي سمجهي ٿي- ۽ ها! چاڪاڻ ته مون چاهيو، منهنجي اندر جي آواز هيٺ، مون انهيءَ کي هڪ اخلاقي فرض سمجهي ڪري ٿي-

مان تسليم ڪيان ٿو ته منهنجي ٿي مشوري تي رئيس پنهنجو ڪٽنب ڳوٺ کان هتي شهر ۾ مستقل طور آندو. مان سائس اڪيلائيءَ ۾ ملندو رهندو هوس. رئيس کان مون اهڙي اجازت ورتي... صحيح آهي؛ رئيس جو مون ۾ مڪمل اعتماد هو. مون ڪيس اهو ئي مشورو ڏنو ۽ بار بار ڏنو ته: سندس ڏينهون ڏينهن وڌندڙ ‘هيسٽرو- مينيا- ڪنڊيشنس’ (Hysterio mania conditions) جو علاج صرف شادي آهي. هن کي پيار گهرجي. هوءَ نوجوان آهي، ساماڻيل. سندس ‘سيڪسيوئل ارج’ (Sexual urge) جي تسڪين لاءِ... اهو فطري آهي. دوائون: محض عارضي سڪون ڏيندس. رئيس هر دفعي انڪار ڪندي ملڪيت جو سوال ڪڙو ڪيو. ‘يس سر’ واٽ ڪين آءِ ڊو فار هر؟’ (Yes sir, what can I do for her) سواءِ مشوري ڏيڻ جي! همدردي ڪرڻ جي! ‘سئمپٿي’ (Sympathy) ڪجهه به ناهي. سواءِ رسمي لفظن جي ‘هئپوڪريسيءَ (Hypocracy) جي. ڇا اهڙي لفظي همدردي هنجو علاج ٿي سگهي ٿو. ‘نو نو- نو، مي لارڊ نو.’ (No, No, My Lord No!) مونکي يقين هو ته اهي دورن جا حملا سندس لاءِ هڪ ڏينهن ڪنهن ‘فزيڪل ڊفيڪٽ’ (Pyhsical defect) جو ڪارڻ بڻجندا. ‘بلائينڊنيس’ ڊيفنيس’ پئرالئسس آر...”

(Blindness, deafness, parlysis..)

‘سائڪيائرسٽ؟’ (Psychiatrist)

مونکي فضول لڳو. اوهان خود ٿي سوچيو نه.. هڪ فطري ۽ ها، مون اها ڄاڻ ڪئي، پنهنجي منهن، هڪ سچي خواهش هيٺ ته ڪاش، هوءَ هتي شهر ۾ ڪنهن سان ‘لوَ’ (love) ڪندي هجي. جيئن عموما

ڪنواريون ڇوڪريون ڪنديون آهن. ۽ اها ڪهڙي نه سٺي ڳالهه هجي ها، پر هو ڪيڏي سادي سودي، هيسيل ۽ سخت پابنديءَ هيٺ! ممڪن آهي،يقين جي حد تائين ته هن تصوراتي دنيا ۾ پنهنجو ڪو محبوب بنايو هجي. ۽-

جڏهن ته نيصلو ڪورٽ ۾ ٿيندو. سان وٽس وڃان (؟) گاڏي موٽايان (؟) هروڀرو 'مس- بهيو.' (Misbehave) ڪري... نه، ممڪن آهي. 'پولائٽلي' (Politely) پيش اچي. ۽ هن حادثي ڪي حقيقت پسنديءَ سان 'ريئلائيز' (Realise) ڪري، مون سان ان سلسلي ۾ مشورو ڪري. اهو وڌيڪ بهتر آهي. ۽-. اهو به ته ٿي سگهي ٿو، هي منهنجا اجايا انديشا هجن. اجايا... هن جو شڪ مونتي نه ويندو هجي. اهو به ٿي سگهي ٿو. مونکي نندڻ کان وئي چاڻي. منهنجي شرافت ۽ ايمانداريءَ تي سندس پختو اعتماد آهي. هون، منهنجي باري ۾ ائين سوچي به نٿو سگهي. مون جڏهن ڪيس چيو؛ رئيس هن ڪيس ۾ ضروري آهي ته مان سائس اڪيلائيءَ ۾ ملندو رهان.'

چيائين "ڊاڪٽر صاحب انهيءَ ۾ پڇڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي. شهزادي اوهان جو پنهنجو ٻچو آهي. بس رڳو...."

.باسٽرڊ.' هيپوڪريٽ' (Bastard, Hypocrite)

'ڊاڪٽر صاحب اوهانکي خبر آهي ته مان ڇڻن مهينن لاءِ پاڪ ملڪن ڏانهن زيارت لاءِ وڃي رهيو آهيان پنهنجا گناهه بخشائڻ. شهزادي جي پارت....'

ايڏي پروسي هوندي مون ۾ ڪيئن ٿو شڪ ڪري سگهي! ڪڏهن به نه. مونکي وٽس وڃڻ گهرجي. پر... ان جي معنيٰ؟ هو هن کي ڏوهي نهرائي. نتيجو! غيرت جي احمقانه تصور هيٺ ماري ڇڏ- اوهه! ڪيڏو ڀيانڪ تصور آهي. وحشي جانور. جهنگلي!

'نو نو. شي از انوسينٽ. شي وڊ ناٽ بي بليمڊ.(No, no, she is innocent. she would not be blamed) مان 'ڪنفيس' (Confess) ڪندس. آءِ ول اڪسيپٽ دي ريئلٽي. آءِ ول!' (I will accept, the reality i will)

اکيون- نيم خوابيده- چهرو- نهار- چِڪ

'هائو بيوٽيفل چارمنگ' (How beautiful, charming)

-- نه نه - مان انهيءَ کان متاثر نه ٿيو هوس. ڪڏهن به نه.

مون رڳو سندس حسن جي ساراهه ڪئي هئي. پر اهو منهنجي 'انٽينشن' (Intention) تي اثرانداز نه ٿيو هو. مون سندس ضرورت کي آڏو رکي اڳتي سوچي ڇڏيو هو: 'ڪنٽر اسيپٽوز' (Contracepitves) جو استعمال-- ها، مون ڪيترا ڀيرا پاڻ کان سوال پڇيو هو: لاجيڪلي آءِ ڪنوينسڊ ماءِ سيلف' (Logically, I convinced) ڪرڻ گهرجي. اهو گناهه تي نٿو سگهي. نه ويساهه گهاتي نه ئي بداخلاقي.

'ليگل ايسپڪٽ' (Leahal aspect)

اوهو! واضح طور نه سوچيو هوم. سوچي به نٿي سگهيس. ناممڪن هو. ناممڪن پر.

هي اوچتو! اوچتو حادثو! حادثو ئي ڇئبو.

انهيءَ ڏينهن ..... اوچتو- بهرحال اڳي پوءِ ٿيڻو هو. رڳو موقعي جو اندازو رکڻو هو. موقعي جو- خود ئي- پر احمقانه انداز ۾. غلط وقت تي- پر ڇا تي سگهيو.

'جيجي مان هن سان اڪيلائيءَ ۾ ملڻ چاهيان ٿو.' چيريل اکين جا ڇپر هيٺ مٿي- نهار- ڳاڙهو ٽپندڙ ڇهرو- چڪ- چپ چرندڙ- تيز ساهه سيني جو اپار لهوار.

ماٺ

اکيون اکين ۾

شهزادي!

اوچتو- ياڪر

شهزادي! اهو ڇا

ياڪر جي چڪ زور سان- تڙپ- تڙپ 'يس' (Yes).

'نمفوليپٽڪ' (Nympholleptic) چمي- چميون

؟- چميءَ ۾ 'انيشيٽو (Initative) منهنجو هو.

ها، منهنجو. بي خوديءَ وچان. اها چمي؟ همدرديءَ واري پيار وچان- جيئن هڪ ٻار کي ڏبي آهي (؟) ڪو اهڙو ارادو جنهن کي جنسي معنيٰ ۾ (؟) نه- بنهه نه.

پر مان سمجهان ٿو ته، ٻهرين ته منهنجو اهڙو ارادو ڪونه هو. پوءِ هنجي خود- سپردگيءَ پرپور ها، ائين ئي-

ڇا هي منهنجا ذهني مفروضا آهن؟ هن اجا 'ريئلائيز' (Realise) نه ڪيو هجي. اجا ڪلهه نه آيو آهي. پر اڄڻ شرط مون سان مليو ڇونه؟ ملڻ

گپندو هوس. پر جيڪڏهن چاڻ اچا نه پئي هوندس. ته ڪنهن وقت پڇجي سگهيس ٿي. بلڪل. پنهنجي زال کي پڇيو هونداءِ. ضرور. ايندو رهندو هو يا نه. ڇپل ڏينهن کان مان نه ويو آهيان. وچڻ ڪپندو هوم.....هنن گهرايو به نه ناهي! ان جي معنيٰ انهيءَ عرصي ۾ شهزادي نارمل رهي آهي(؟) يا....

'اوهو ليو اِٽ (Oh, Leave it)

جڏهن ڊاڪٽر جي گاڏي رئيس جي بنگلي جي مين گيٽ مان اندر لنگهي ته ڏٺائين رئيس، بنگلي جي ٻاهرين پاسي واري ٿلهي تي آرام ڪرسيءَ تي ويٺل. سندس پر ۾ منجيءَ تي ويٺل ڪمدار. ۽ سامهون ڪرسيءَ تي ڪو ملاقاتي.

سندس پراڻو نوڪر ٺورو پريرو بيٺل. ڊاڪٽر ڪار جو دروازو بند ڪري ٿلهي ڏانهن وڌڻ لڳو. اندر جي هُرکر وچان. رئيس ڪيس ڏسي اڳيئي اٿيو هو ۽ ڏانهس وڌڻ لڳو هو. اڳتي وڌي، وڌي اُڪير ۽ قرب مان ڀاڪر پاتائينس.

"ڊاڪٽر صاحب ڪهڙا حال اٿو؟" هن گرمجوشيءَ مان هٿ ملائيندي چيو.

سائين، مهرباني- دعا آهي. خيرن سان موٽي آيو"" زوريءَ آندل مرڪ چپن تي. ذهن ۾ مونجهه، تجسس، ڪجهه ڄاڻڻ لاءِ.

۽ پوءِ اهڙي رسمي گفتگو-

سموري گفتگوءَ دوران ڊاڪٽر اشاري طور به اهڙو اندازو لڳائي نه سگهيو، ته رئيس کي ڪا اهڙي ڄاڻ آهي. هو ٻئي شڪي ذهن سان سوچيندو رهيو. سواءِ ڪنهن نتيجي تي پهچڻ جي.

ڪجهه وقت اٿين رسمي ڳالهه ٻولهه کان پوءِ، رئيس ڊاڪٽر کي اندر هلڻ لاءِ چيو. هونئن عام طور، رئيس ڊاڪٽر کي اندر تڏهن وٺي ويندو آهي، جڏهن شهزادي، سندس زال يا وري سندس طبعيت خراب هوندي آهي.

ڊاڪٽر جي دل تيز تيز ڌڙڪڻ لڳي. مار- قتل؟- اوچتو خيال آيس. رئيس ڏانهن سوال ڀرين نظرن سان ڏسڻ لڳو. ۽ رئيس جڻ سندس اڻ پڇيل سوال کي سمجهندي، اڳيان ٿيندي چيو. 'اچو سائين، اچو. اوهان نه پنهنجا ئي آهيو. اوهان کان ڪهڙو پردو.'

ڊاڪٽر سندس پٺيان هلڻ لڳو.

اندر گهر ۾: رئيس جي زال ۽ ڌيئس، شهزادي هڪ ئي کٽ تي

وينيون هيون. هيٺ منجهيءَ تي نوڪريائي وينل. پاڻ ۾ ڪجهه ڳالهائي رهيون هيون. جڏهن ڊاڪٽر اندر گهڙيو ته رئيس جي زال رئو ٺاهيندي تورو چري، پري ويئي ۽ ڊاڪٽر کي ڪيڪاريائين. نوڪريائي اٿي بيني، شهزادي تڪڙي اٿي ۽ تيز تيز اندر ڪمري ڏانهن وڃڻ لڳي.

"ڪيڏانهن پٽ، ڪيڏانهن؟" رئيس شهزاديءَ کي ويندو ڏسي رڙ ڪئي.

هن ڪوبه جواب نه ڏنو. ۽ ڪنڌ هيٺ ڪري، اجا وڏيڪ تڪڙي اندر هلي وئي.

"هيڏي شهزادي! پٽ ٻاهر اچ، هاڻي ڊاڪٽر صاحب کان ڪهڙو تي پردو ڪرين".

هوءَ نه آئي.

پٽس وري سڏ ڪيس. ڪجهه حجت ۽ رعباتي نموني ۾.

هوءَ ٻاهر آئي. آهستي آهستي. ڪنڌ هيٺ، نظرون جهڪيل. لڄايل.

منجهيل ڊاڪٽر. 'ڇا ڪيان؟' سوچڻ لڳو.

"ڪيئن ٿئي طبعيت، شهزادي؟" هن رسمي طور پڇيو.

شهزادي نالو وٺندي، ڪيس ڪجهه عجيب عجيب لڳو.

هن کان اڳ جڏهن به هو شهزاديءَ کي مخاطب ٿيندو هو، ته سندس نالو وٺڻ بدران 'ٻچا'، 'ڌي'، 'پٽ' چوندو هوس. ان دوران لاشعوري طور سندس ڌيان شهزاديءَ جي پيٽ ڏانهن ڪڇيو. هو چور نظرن سان هن جي پيٽ ڏانهن ذري ذري ڏسڻ لڳو. انهيءَ فعل کي شعوري طور خراب سمجهندي به، سندس نظرون هن جي پيٽ تي ڪڇجي ٿي ويون. پيٽ اڳتي وڌيل. نه وڌيل. نظرن جو دوکو(؟). نه- هلڪو وڌيل(؟) محسوس نه ٿيندڙ ذهن جو سراب (؟) دوکو. اندازي لڳائڻ جو. احساس.

منجهيل ذهن جو- ڪوبه فيصلو ڪري نه سگهيو. البت تشويش.

"ويهه." لڄايل، ڪنڌ هيٺ ڪري تورو پريرو بينل شهزاديءَ کي چيائين. پنهنجو اجنبي آواز خود ئي محسوس ڪيائين. هوءَ ٻيءَ کٽ تي ويهي رهي. ماٺ. اکيون هيٺ، جهڪيل بدستور.

رئيس کيس پنهنجي سفر، پلي ولايت جي مقدس جاين ۽ اتي جي حالتن وغيره جي باري ۾ احوال ٻڌائڻ لڳو. ڊاڪٽر محسوس ڪيو يا کيس لڳو ته ڳالهائڻ جي وچ ۾ رئيس ڪنهن ڪنهن وقت معنيٰ خيز نظرن سان،

ڪڏهن شهزاديءَ ڏانهن ته ڪڏهن ڏانهنس پئي ڏٺو.

رات جا ٻارهن ٿيا. ته هن رئيس کان موڪلايو. موڪلائڻ وقت رئيس پلي ولايت کان آندل سامان سوکڙيءَ طور کيس ڏيندي چيو: ”سائين، رکو هن لاءِ اوهانکي تکليف ڏني هيم.“

انجو مطلب ڇا ٿو ٿي سگهي؟ هن اڃا اهو محسوس نه ڪيو آهي. شهزاديءَ به ڳالهه نه کولي آهي. هوءَ ويچاري ڪيئن ٻڌائيندي. پر مونکي حقيقت ظاهر ڪرڻ گهرجي. ٻيءَ حالت ۾ غلط فهميون پيدا ٿي سگهن ٿيون ۽ ڪيترا مونجهارا- اهو نه ٻڌائڻ ڏوهه آهي. ٻي معنيٰ ۾ ويساهه گهاتي. ۽......ها؟ مون کي سڀ ڪجهه ٻڌائڻ گهرجي. اهوئي وڌيڪ درست آهي ته رئيس کي سڄي حقيقت ۽ اهي اڻ ٽر حالتون ٻڌائي. ابارشن لاءِ آماده ڪيانس.

پر هيءَ مڪمل ’ساليوشن‘ (Solution) ته ناهي هنجي زندگي؟ شادي!

’ييس، اٽ از آلسو پاسيبل‘ (Yes it is also possible)

سندس شاديءَ لاءِ مجبور ٿي.

غيرت وچان ماري وجهيس

اوهه! ائين به ٿي سگهي ٿو. اف- مان..... مونکي گهبرائڻ نه گهرجي. جڏهن هي سڀ ڪجهه ڪرڻ لاءِ مان پاڻ کي ذهني طور تيار ڪري رهيو هوس ته سوچيو هوم مان انهن هاڃيڪار قدرن کي مڃڻ ۽ انهن مطابق هلڻ لاءِ پابند ناهيان. جيڪي عام مروج آهن. مان آزاد آهيان. منهنجي هن فعل سان تعلق رکندڙ فرد کي مادي توڙي غير مادي نقصان نٿو پهچي. اها هن جي ضرورت آهي. ضرورت علاج جي حد تائين. هن جي ٻيءَ کي چٽڻ ۽ نپائڻ جي دعويٰ رکندي، اهو حق ڏئي نٿو سگهجي ته هو پنهنجي مفاد خاطر کيس جيئري ئي قبر ۾ دفن ڪري ڇڏي. ڪنهن به ٻيءَ کي اهڙو حق ڏئي نٿو سگهجي.

هون- مون کي ’نروس‘ (Nervous) ٿيڻ نه گهرجي. هھڙي حالت پيدا ٿيڻي هئي، ’لاجيڪلي‘ (Logically).

سچ جي جنگ.

واقعي لڳي پيو ته سچ جي جنگ ٿي آهي. انساني تهذيب جي اعليٰ قدرن لاءِ. سچ-؟

اسان جي پنهنجن تمنائن جو عڪس آهي. دلي تمنائن جو. مجرد ۽

لطيف روپ ۾. پوءِ اسين انهن دلي تمنائن کي منطقي شڪل ۾ پيش ڪري سچ جو نالو ڏيندا آهيون....

؟.... اهو ڪنهن فيلسوف؟ اوهه. 'نتشي' (Nietsche) ته ان جي معنيٰ..

'ايبسوليوٽلي ناٽ' (Absolutely not)

چا مان پاڻ کي ٺڳي سگهان ٿو؟

'پئراڊاڪس' (Paradox)

'نيور- نيور' (Never, Never)

'ايني هائو' (Any How). بهتر آهي ته مان رئيس کي هن حقيقت کان آگاهه ڪريان. ۽ اهو هن جي دماغ ۾ وهاريان ته اهو اڻ ٿر هو. ۽ انهيءَ ۾ منهنجي ڪابه اهڙي نيت ڪانه هئي، جنهن کي جنسي لذت، جنسي لذت جو مقصد يا اهڙي قسم جي بدنيتي چئجي. پر........ ممڪن اهي ائين چوڻ سان وڌيڪ 'اينٽيگنائيز' (Antagonise) ٿئي. بهتر آهي، ڪنهن ريت رڳو ڪيس شهزاديءَ جي شاديءَ ڪرائڻ لاءِ آماده ڪيان. جيترو ممڪن ٿي سگهي جلد. ها، اٻارشن ڪانپوءِ. ايندڙ پهرين ٿي ملاقات ۾ سائس ڳالهائيندس. سواءِ ڪنهن گهبراهٽ جي. مون ته ڪو گناهه ڪيو ناهي، جو اجايو ذهني عذاب پوڳيان.

ڊاڪٽر اهو سوچي، قطعي اندر ۾ فيصلو ڪيو. ان هوندي به هڪ مبهم ڪنڪندڙ غير تسلي بخش احساس ڪٺي گهر آيو.

۽ پوءِ ڊاڪٽر جي رئيس سان ملاقات ٿيندي رهي. رسمي ۽ دستوري ڳالهيون. ملڻ وقت هر دفعي هن اهڙو ذڪر ڇوڙڻ لاءِ سوچيو. پر هر دفعي سوچڻ ۽ سوچي ذهني ڪرب ۽ تنتي پيڙا پوڳڻ ڪانسواءِ ڪجهه ڪري نه سگهيو. هر دفعي جڏهن اٽل ارادو ڪندي به، چئي نه سگهندو هو ته پوءِ پنهنجو پاڻ تي ڏاڍ جڪ ايندا هوس ۽ پنهنجو من ڇيد ڪندي سوچيندو هو: اخلاقي جرئت جي ڪمي؟ نه- رئيس جي شخصيت؟ نه- رئيس جا نارمل ورتاءُ؟ نه- باقي ڇا؟ ڪجهه به نه. هن دفعي مان ڪيس ضرور چوندس. ائين چئي ڇڪتاڻ پيدا ڪندڙ سوچ ڌارا کي دٻائڻ ۾ ڪامياب ٿيندو هو. ۽ پوءِ وري- ملڻ کان اڳ شروعات ڪرڻ لاءِ انداز اختيار ڪرڻ، لفظن جي چونڊ ۽ رئيس طرفان ايندڙ خيالي نقطن جو خيالي جواب سوچيندو هو.

پر هو وري به ذڪر ڪري نه سگهيو. ۽ نه رئيس ئي ڪا اهڙي

ڳالھ ڪئي.

اٺين مهينو گذري ويو.

هڪ ڏينهن جڏهن، ڊاڪٽر ڪلينڪ ۾ ڪنهن مريض کي چڪاسي رهيو هو تہ رئيس جو فون آيس. جنهن ۾ هن کيس رات جي ماني سائس گڏ کائڻ لاءِ دعوت ڏني. ظاهر آهي، ڊاڪٽر انڪار ڪري نہ سگهيو. ۽ گهر ڇئي ڇڏيائين تہ هو رات جي ماني رئيس وٽ کائيندو.

رات جو ماني تي. جڏهن ماني کائي رهيا هئا، تڏهن بہ رئيس جو ورتاءُ ساڳيو نارمل هو.مهذب گهراڻي وارو. هر بناوت کان خالي ياٺجندڙ. البت ڪنهن ڪنهن وقت پاڻ، ڇڻڪ ڪنهن گهري سوچ جي ٽبيءَ ۾ پٽجي تي ويو. تہ وري ڪنهن ڪنهن مهل سندس ڪل اجائي. سواءِ ڪنهن ڪارڻ جي ٿي لڳي. جڏهن تہ ڊاڪٽر منجهيل. ڪنهن مهل تہ موڳو ٿي موڳو. ان هوندي بہ هن پنهنجي ليکي ڪوشش ڪري رئيس کي اهو محسوس ٿيڻ نہ ٿي ڏنو تہ ڪو پاڻ غائب دماغ آهي، ۽ سندس سوچ ڪنهن ٻئي هنڌ آهي.

مانيءَ کانپوءِ جڏهن نوڪر سندن آڏو چانهہ رکي تہ رئيس کيس چيو، "بس، چانهہ جا ٿانو پوءِ کڻجانءِ" تون وڃ ۽ هيءُ در بيڪڙيو وڃ."

هو هليو ويو.

"ڊاڪٽر صاحب، اوهان سان هڪ اهم مسئلي تي ڳالهائڻو هو"، رئيس چڻ اوچتو ڊاڪٽر ڏانهن نهاريندي چيو، "انهيءَ ڪري اوهان کي...." "ها ها، چو نہ-" ڊاڪٽر پنهنجو پاڻ کي ڪرسيءَ تي ٺاهيندي چيو. ڪوڪلي. بناوٽي مرڪ. اندر ۾ هرکر، بيقراري ساڻ.

"اوهان تہ پنهنجا ٿي آهيو. بنهہ گهر جا ڀاتي. اوهان کان ڪي ڳجهو-" هو خاموش ٿي ويو. لڳي پيو مناسب لفظن ۾ مقصد بيان ڪرڻ لاءِ پتوڙي رهيو آهي. ڊاڪٽر قمر سندس منهن ۾ تجسس وچان نهاري، سندس لفظن جو بيچينيءَ سان انتظار ڪرڻ لڳو.

"مون سوچيو هو"، رئيس چوڻ لڳو، "شهزاديءَ جي شاديءَ جي باري ۾ اوهان سان صلاح ڪريان."

"هون-" ڊاڪٽر اجا اڳتي ٻڌڻ لاءِ پوري ڌيان سان ڏانهس تڪڻ لڳو."

"اوهان جو ڇا خيال آهي؟" ڪجهہ وقفي جي ماٺ کانپوءِ رئيس پڇيو.

"ها سائين، مون بہ اوهان کي اڳ ۾ بہ ڪيترا ڀيرا اهوئي مشورو

ڏنو هو. مان اوهان سان متفق آهيان." ڊاڪٽر ورائيو. ۽ خاموش ٿي ويو.
ڊاڪٽر چپ. رئيس چپ. اها خاموشيءَ ڪجهه عجيب لڳي ٿي. خالي خالي. خاموشيءَ جو اهو خال تقاضا ڪندڙ ته. ڳالهائي ان کي پريو وجي. رئيس ڊاڪٽر ڏانهن ڏٺو. ڪجهه اهڙين نظرن سان، جن ۾ ڪجهه اُڪلڻ لاءِ توقع هجي ۽ ڊاڪٽر جي اندرين بيقراري، رئيس کان وڌيڪ ٻڌڻ لاءِ اتساهه رکندڙ. انهيءَ خاموشي دوران ڊاڪٽر قمر کي اوچتو خيال آيو: رئيس کي سموري حقيقت کان آگاهه ڪرڻ جو. ۽ سڀ ڪجهه اڪلڻ لاءِ جڻ ڪا اندرين قوت ڪيس همٿائي رهي هجي. ۽ شعور ابتدا ڪرڻ لاءِ مناسب لفظ ڦولهيندو هجي.

"ڊاڪٽر صاحب." رئيس خاموشءَ کي ٽوڙيو. "جي-" ڊاڪٽر مناسب لفظ ڦولهيندو هجي.

"ڳالهه دراصل هيءَ آهي ته"، هٻڪندي رئيس چيو. "شهزاديءَ کي پيٽ ٿي پيو آهي."

"پيٽ!" ڊاڪٽر اکيون ڦاڙي ڏانهس ڏٺو. رئيس انهيءَ مهل چڳيءَ طرح سندس منهن جو رنگ بدلجندو ڏٺو.

"ها پيٽ، شهزادي کي پيٽ ٿي پيو آهي ڊاڪٽر صاحب." رئيس آهستي آهستي چوڻ لڳو. "انهيءَ جي باري ۾ اوهان سان ڳالهائڻو هو. هو گهڙيءَ کن لاءِ خاموش ٿي ويو.

ڊاڪٽر پنهنجي سيني اندر ڌڙڪندڙ دل جو ڌڙڪو محسوس ڪيو. ۽ ڪرسيءَ تي پاسو بدلايو. ۽ پوءِ مٿي پولار ۾ نهاري، اکيون ٽمڪايون. ۽ اوچتو چيو. "رئيس"، سندس آواز بدليل هو. "مون کي اڳئي خبر هئي- ها، مون کي ان نتيجي جي خبر هئي، قربان علي."

چند گهڙين لاءِ چپ ٿي ويو. رئيس جون اکيون بدستور سندس منهن ۾ هيون.

"دراصل....آ...." هو هٻڪيو. "آ... دراصل مون کي اڳ خبر هئي- رئيس، شهزاديءَ کي اهو پيٽ مون مان آهي."

هن آخري جملو تڪڙو ۽ جلدي چئي ورتو.

رئيس ڏانهنس تڪيندو رهيو: عجب ۽ حيرت گهٽ، افسردگي وڌيڪ. لڳي پيو هن کي انهن لفظن جي توقع هئي. ان ڪري سندس اکين ۾ حيرت کان وڌيڪ ڪا مبهم معنيٰ هئي. هن هڪ ٿڌو ساهه ڀريو. ساهه، جواب- چٽو هو. ڪنهن مفهوم کان خالي. اندازو نه پيو ٿي سگهي ته اهو

ساهه اطمينان جو هو يا صدمي جو.

"ها. رئيس، اهو پار مون مان آهي. شهزادي ٻي ڏوهڻ آهي. ۽....." هن ڪين رکي چيو. "مان ئي پنهنجي پنهنجي جاءِ تي. مون ائين جاڻي ٻجهي ڪيو." هينئر سندس ڳالهائڻ ۾ رواني اچڻ لڳي. "مان سمجهان پيو ته مون کي ائين ڪرڻ گهرجي. هڪ همدرد انسان جي حيثيت ۾." کن ماٺ کانپوءِ وري چوڻ شروع ڪيائين، "اها شهزاديءَ جي ضرورت هئي ۽ آهي. سوال آهي ملڪيت جو. جو اوهان جو مفاد آهي. انهيءَ لاءِ ڇو يوڳي؟ ڇا اوهان شاديءَ کانسواءِ رهي سگهيو؟ رئيس، معاف ڪجو. اوهان جي بابت... جيڪڏهن اوهان خراب نه سمجهو ته- منهنجو مطلب آهي.....خير.....

پوءِ ڇا هوءَ انسان ناهي، ضرورت محسوس نه ڪندي هوندي؟ ڇا اوهان فطري ٻک کي ٽاري سگهو ٿا؟ معاف ڪجو- اوهان ته مهيني ۾ الاءِ... خير--"

"بس ڊاڪٽر صاحب گنهگار..."

"ڪا ڳالهه ناهي رئيس". هن ٿڪي مرڪ سان چيو. جا طنز سان ڀريل هئي. "رئيس، مان ڪنهن به اهڙي اخلاقيات ۾ ويساهه رکندڙ نه آهيان. جا ٻئي انسان کي ڪنهن به شڪل ۾ غلام رکي ۽ محض پنهنجي ذاتي مفاد لاءِ ٻئي انسان کي ڪنهن به نموني ۾ چيڀاٽي. هن معاملي ۾ اوهان خود ڏسو ته ذاتي مفاد جو جذبو ڪيڏو نه ڪريل آهي جو اوهان کي هڪ معصوم جي زندگي- سو به پنهنجي نياڻي- بهرحال منهنجي آڏو منهنجو فعل ڪابه بداخلاقي يا گناهه ڪونهي. هٿائين منهنجي آڏو، اهو فعل هڪ 'رليٽو مارئلٽي' (Relative Morality) هئي، ها، رليٽو مارئلٽي. يعني ته، يعني ته...... سنڌيءَ ۾ انهيءَ کي ڇا تو چئي سگهجي، نسبتي اخلاقيات. پر اهو لفظ به پورو مفهوم ادا نٿو ڪري. اوهان ته منهنجي مقصد کي سمجهي ويا هوندا.... ها، رئيس قربان علي خان. دنيا ۾ هر شي 'رليٽو' (Relative) آهي... سو مون هڪ معصوم، بي گناهه نوجوان نينگر جي زندگي ۽ سندس بنيادي ضرورت پوري نه ٿيڻ جي حالت ۾ ڀيانڪ نتيجن کي آڏو رکيو. جو ظاهر آهي منهنجي آڏو سڀ کان وڏو اخلاق هو. (۽ آهي.) ان کي اخلاقي فرض چئوس يا هڪ ڊاڪٽر جي حيثيت سان-

ان کانسواءِ هڪ ٻئي به امڪان کي نظرانداز ڪري نٿو سگهجي. هائي اوهان خود سوچيو، جڏهن اوهان ڪنهن عورت سان هڪ ڪمري ۾

بند هجو. ۽ اهڙو شڪ تہ ڇا پر يقين شهزاديءَ کي بہ هجي. تہ اوهان ڇا ٿا سمجهو؟

هوءَ ڪنواري، ڪنهن وقت ڪان ساماپل ڇا سوچيندي هوندي؟ اڇا بہ صحيح ڇنجي تہ ڇا تصور ڪندي هوندي. ۽ اهڙي قسم جا تصور ظاهر آهي تہ سندس.... بهرحال اوهان يقين ڄاڻو جيڪڏهن سندس فطري ضرورت، فطري انداز ۾ پوري نہ ٿئي ها، تہ (يا ٿي)، سندس 'ريپريسڊ ڪامپليڪسز' (Repressed Complexes) انتهائي پيچيده شڪل اختيار ڪن ها. (۽ ڪندا.)

ڪيس پوندڙ دورا شدت اختيار ڪري،سندس نارمل شخصيت جا ياڳا ڪري ڇڏيندا ۽ سندس لاءِ جسماني عيب؛ انڌائپ، ٻوڙاڻ، مستقل چريائپ يا ٻئي ڪنهن جسماني عيب يا اڌ رنگ جو ڪارڻ بنجندا. مان اوهان کي وري بہ يقين ٿو ڏياريان تہ منهنجي نڪتو سندس صحت ۽ حياتيءَ جو هو. نڪي جنسيت يا شيطاني خواهش جو."

هو چپ ٿي ويو.

"رئيس"، هن وري چوڻ شروع ڪيو. "بهرحال مان اوهان جي انهيءَ راءِ سان متفق آهيان تہ اوهان سندس شادي ڪرايو. پر... منهنجي خيال ۾، انهيءَ ڪان اڳ ۾ ضروري آهي تہ پار ڪيرايو وڃي. مان اها جوابداري ڪڻان ٿو. جيتوڻيڪ اها ڪا ڏکي ڳالهہ ناهي. مون کي اهو احساس آهي تہ، اوهان کي روحاني اذيت پهتي هوندي، انهيءَ لاءِ مون کي ار......"

"پر ڊاڪٽر صاحب"، رئيس، ڊاڪٽر جي ڳالهہ ڏانهن ڪوبہ ڌيان نہ ڏيندي ٻي وسيءَ مان چيو، "هوءَ پار ڪيرائڻ لاءِ تيار ناهي. مان پاڻ انهيءَ خيال جو هوس تہ سندس پار ڪيرايو وڃي. پر هوءَ سخت ضد ڪري بيني آهي. هن جي ڳالهائڻ مان مون کي يقين آهي تہ، جيڪڏهن هن جو پار ڪيرايو ويو تہ هوءَ صدمي هيٺ پنهنجو دماغي توازن وڃائي ويهندي. ها ڊاڪٽر صاحب"، هن ساهہ پرينديءَ چيو، "ان ڪانسواءِ سيني نوڪريائين کي خبر پئجي چڪي آهي. ظاهر آهي تہ ڳالهہ لڪي ڊاڪٽر صاحب، انهن سيني ڳالهين کي ذهن ۾ رکي اوهان پنهنجي راءِ ڪان...." هو چپ ٿي ويو.

"رئيس"، ڊاڪٽر هن جي خاموشيءَ کي ڏسندي چيو، "هن سلسلي ۾ مان اوهان جي هر ممڪن مدد ڪندس. اوهان ٻي ڏڙڪ ڇٽي ڏيو. جو ڪجهہ اوهان هن باري ۾ سوچيو ٿا."

"ڊاڪٽر صاحب....، دراصل مون کي چوندي بہ شرم پيو ٿئي،

پر- ڇا ڪجي حالتون ئي اهڙيون آهن. ۽.... ڇوڪريءَ جو پيءُ هوندي.... پر....دراصل منهنجو......" هو چپ ٿي ويو.

"نہ نہ- اوهان بي حجاب چئي ڏيو." ڊاڪٽر تجسس ڀريل سوالي نگاهن سان ڏانهس ڏسڻ لڳو.

"ڊاڪٽر صاحب، منهنجي خيال ۾ اوهان شهزاديءَ سان شادي ڪريو." هن اوچتو ٽڪرو چئي ڏنو.

"مان!!؟-" ڊاڪٽر حيرت مان ذري گهٽ رڙ ڪئي، "يعني مان!؟" پوءِ پاڻ سنڀاليندي چيائين، "رئيس، مان اڳيئي شادي شده آهيان، ۽ ٽن ٻارن جو پيءُ. مان پنهنجي زال سان محبت ڪريان ٿو. اهو ڪيئن ٿو ممڪن ٿي سگهي!.اوهان ڪٿي ٻئي- منهنجو مطلب آهي تہ......"

"ڊاڪٽر صاحب ٻئي هنڌ...... اوهان پاڻ سمجهي سگهو ٿا تہ ...... ڪير ٻہ....."

"نہ نہ- هن ۾ مان ٻہ اوهانجي....."

"پر اوهان انڪار ڇو ٿا ڪريو؟ اهو ضروري ناهي تہ ٻي شادي ڪرڻ سان ڪو پهرين زال جي محبت ۾ گهٽتائي اچي. ۽ جڏهن تہ شريعت محمد موجب هڪ ڪان وڌيڪ شاديون ڪري سگهو ٿا."

"پر- پر مان پنهنجي زال سان پيار ڪيان ٿو ۽ هن سان گڏ زندگيءَ ۾ مطمئن آهيان........ رئيس"، هن لفظن تي زور ڏيندي چيو. "مان هڪ ئي وقت هڪ کان وڌيڪ زالون رکڻ جي اصول کي ننديان ٿو. اهو عورت سان نسورو ظلم آهي عورت جي سخت توهين. انسان جو مذاق." هن پاسو بدلايو. "ان ڪانسواءِ رئيس، مان اهڙن اصولن، احڪامن يا قدرن کي نندينڌو آهيان، جنهن مان انسان کي غلام رکڻ يا هن جي ڪنهن طرح سان توهين ڪرڻ جي اجازت هجي. پوءِ اهي اصول شريعت جي نالي ۾ هجن. اخلاقي قدرن جي نالي ۾ هجن يا سماجي ضرورتن جي نالي ۾ هجن....."

"پر شهزاديءَ جي پيٽ ۾ ٻچو اوهان جو آهي. اوهانجو تخم"، رئيس غصي گاڏڙ هلڪي جارحانہ انداز ۾ چيو.

ڊاڪٽر خاموش. منهن ڳاڙهو ٿيل.

منهن جو تخم؟ تخم؟؟...... بليڪ ميل ڪرڻ ٿو چاهي. ذليل. ڪريل ذهنيت. ڊاڪٽر ٽڪرا ٽڪرا خيال اُيا هن پاڻ کي نروس ٿيندو محسوس ڪيو.

"رئيس"، ڊاڪٽر پاڻ تي ضابطو مڙهيندي چيو، "منهنجي آڏو ٻار ڪيرائڻ ڪو مسئلو ناهي پر جيڪڏهن... جيڪڏهن اوهان ٻار ڪيرائڻ نٿا چاهيو؛ يا اوهان جي ذهن ۾ اهو ويٺل آهي ته، اهو حرامي ٻار آهي- اوهان ان جو خيال نه ڪندا..... بهرحال مان سائس شادي ڪري نٿو سگهان. اهو ناممڪن آهي. ناممڪن."

"ڊاڪٽر-" رئيس ڏانهنس نهاريو ۽ هلڪو مرڪيو.

ڊاڪٽر کي انهيءَ ٺڪي مرڪ ۽ نهار ۾ تنگي مڪاري نظر آئي.

"ڊاڪٽر، اوهان پنهنجي هن فعل کي ڪٽي کهڙي به انداز ۾ پيش ڪري، پاڻ کي حق تي ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪريو؛ پر اسان جا سماجي قدر...... ۽ پڻ قانون..... اوهان کي..."

رئيس قانون جي لفظ تي زور ڏنو. ۽ اڳتي صاف گوئيءَ سان پنهنجو مقصد ٻڌائڻ جي جرئت (شايد) ساري نه سگهيو. ان ڪري هٻڪندي تڙ لفظ ڳولڻ لڳو. جيئن ڊاڪٽر مشتعل نه ٿئي. پر هو ائين ڪرڻ ۾ ناڪام ويو ۽ چپ ٿي ويو.

ڊاڪٽر پنهنجي لڳايل اندازي مطابق ان کي صاف ڪيو: "اوهان جو مطلب آهي ڪورٽ؟"

"جي؟ نه نه- منهنجو مطلب ته ناهي.........پر......"

"اوهان ڪورٽ ۾ وڃي سگهو ٿا." ڊاڪٽر گهرائي مان ۽ فيصلي ڪن انداز ۾ چوندي اٿيو ۽ ٻاهر وڃڻ لڳو.

رئيس سڏيس، هن ان تي ڪوبه ڌيان نه ڏنو.

ڊاڪٽر، ٻاهر بيٺل پنهنجي گاڏيءَ ۾ ويهي زور سان در بند ڪري، ڪار اسٽارٽ ڪئي.

ڪار ۾ پهرين ته ڪيس هلڪي پڇتاءَ ۽ پنهنجي انتهائي بي حسيءَ ڳڌ. مبهم طور پنهنجو پاڻ پنهنجن نظرن ۾ ڪريل محسوس ٿيو ... بي عزتو ٿيل ۽ ڏوهي هجڻ جو احساس ٿيو. پر پوءِ ذهن کي جهٽڪو ڏئي، شعوري طور ان احساس کي دٻائڻ ۾ ڪامياب ويو، جو ڪيس انهيءَ لاءِ ڪافي وزني دليل هٿا. پڻ ان سان گڏ، نامطمئن هجڻ جو هلڪو- هلڪو احساس ڪيس اندر ئي اندر ڪرٽ، ڪرٽ ڪرڻ لڳو.

"ذليل. ڪميڻو." ڏند ڪرٽيندي ٻڙڪيائين.

"ڪورٽ. هن، 'آءِ ول گو ديئر' (I will go there) دراصل مون کي اڳ ۾ ئي هن سان ذڪر ڪرڻ کپندو هو. جڏهن عمري ڪان واپس

آيو هو. احمق آهيان. بزدل." پڇتاءُ.

اڪيون شهزاديءَ جون، چڪ، ڀاڪر، بي خوديءَ وچان، چمي، چميون، ترپ، خود سپردگي مون چمي چو ڏني؟

'ڪنٽراسيپٽو' (Contraceptive).

هون، جلدي بازي.....

چهرو شهزاديءَ جو، چڪ، ترپ.

لاشعوري طور؟- پوءِ مون 'رليٽو مارلٽي (Relative Morali-ty) جو جواز ڳوليو، شعوري سطح تي...... پنهنجي اندرين غير واضح خواهش کي 'جسٽيفاءِ" (Justify) ڪرڻ لاءِ......... (نونو) (No, No) قطعي نه 'ائبسوليوٽلي نات" (Absolutely not) مان پاڻ کي دوکو ڏئي نٿو سگهان. ڪڏهن به نه. مان پاڻ کي دوکو ڏئي نٿو سگهان. مون سندس زندگيءَ ۾ ضرورت کي ٿي آڏو رکي. جيڪڏهن منهنجي آڏو محض خواهش جي تسڪين هجي ها ته مان ٻين ڪيترن هندن.

.اوهه، ڊيم اٽ.' (Oh, damm it)

۾ ڊاڪٽر خالي ذهن سان گاڏيءَ جي اسپيڊ تيز ڪري ڇڏي، گهر ڏانهن وڃڻ لاءِ.

ڊرتي 1974ع

هڪ ڪهاڻي- سواءِ سري جي

پاڻ اڃان نہ آيو!

اڄ مُنهنجي طبيعت ۾ فرق پئي پانيان. هلڪائي پئي لڳيم. ڪنگهہ بہ جهڪي آهي، پاسو ورايان، الا! منهنجا رب! ڪٿ تي هڪ ٿي هند، جسم ٿي سڪي ويو آهي، ڇا تہ ٿي وئي آهيان: هڏن جو پڃرو. نہ مٿن ۾ نہ جيئڻن ۾. هفتي ڪن ڪان تہ شڪل بہ ڪونہ ڏٺي اٿم. آئينو ڏسان. نهيو ٻاهہ ڏينس. اڇايو وري. بس اُهئين مهيني ڪان مٿي- هن حال ۾ وري ڪهڙو آئينو ڏسان. سمجهان ٿي تہ شڪل ڪهڙي مور ٿي وئي هوندم. بس وڌ ۾ وڌ مهينو. باقي رهيو ٿي ڇا اٿم جو جيئڻ جي آس ڪريان: هڏن جو پڃرو پساهن ۾. اڇهوڪي اڏائو.

پـلا هن ڏک ڪرڻ مـان، ڳوڙها ٽمـائڻ مـان ڪي ورندو؟ هٽـائين وڏيڪ هرويرو جان جلندي. پلا جان جلائڻ مان ڪي وري تہ ڪٽي جلائجي، نہ تہ هرويـرو....... پاڻ تہ وسـان ڪين گهٽـايائين. وس ڪـان وڌيڪ پاڻ پتوڙيو اٿـائين. شل سدا جڙيو هجي نہ تہ ههڙا مڙس ڪٿي! هن حـال ۾ بہ نباهي پيو. جس هجيس. اڄ جا مڙس آهن جو..........

پر اڃا ڪونہ آيو؟ هن مهل تائين تہ آفيس مان اچي ويندو آهي، اچڻ سـان ئي پهـرين هتي منهنجي ڪونيءَ ۾ ايندو، گـوريون ڪـارائيندو، آٿت ڏيندو، پوءِ لڳندو ٻئي ڌنڌي سان. پانيان ٿي تہ سادن ڇٽن ڪان بہ مٿي ٿيم ٿي ويو هوندو. مـتان ايندو هجي! ايندو ئي هوندو. اوير سـوير تہ اوس پئي ٿيندي آهي.

- ائي گوريون.

گوريون کائڻ جي مهل ٿي آهي، ڪڏهوڪو؛ ءِ مان هن ويچارن ۾- پاڻ اچي هٿن سـان ڏيندو آهي. ڪيس خيـال تہ هوندو. پر ڪو ڪم ٿي پيو هوندس. نهيو مان ئي ٿي- هن سڪيءَ ڪي ڇا ٿيو! هيءَ تہ هن مهل تائين اچي نڪرندي آهي. اڃان بہ اڳيـرو، ڪو ڪم ٿي پيو هوندس. نهـٽيءَ ڪي هجي شـابس، نہ تہ اڄ ڪيـر ٿـو ڪنهن جي ڪري؟ منهنجي ڪِريءَ جو ڪري، سندس ماني تنهن ڪان سواءِ. ٽيم تي اچي دوا پيـاريم، پرگهور ۾ تہ نہ ڏني اٿئين تني نہ ٿڏي- پيا مٿ آهن جو هونٿن تہ نهيو، آئيءَ ويل بہ آڳونو

ڪڍيو ڏين، ويڙهو ساڳيو. رت ساڳيو ڪا اوبرائپ آهي! بس زماني جا رنگ آهن، پنهنجا به پراوا ته ويجها به اوپرا! مائي سڪينه ڪي به جس هجي نه ته ڪير تو پنهنجي پيٽ جايون ائين ڇڏي؟ منهنجو ته سائس ڪو ارواح اٽڪيل آهي. تنديڻ ڪان ٿي وني گڏ ڪيڏيون ڪڏيون آهيون. اجان ڪڪي هٿي ته هنج تي ڪٿي گهمائيندي هٿي سانس.ائي ڏٺئي! وري هي ميون گوريون دل تان لهي ويم. ڪٿي ڳهي ڇڏيان، ڇڏيو ته هٿ به اندر ساڙي آ. اصل جهڙي باهه پئي پريم. دل ته گهٽو ٿي تي چويم ته تڪ هٽي ڦٽو ڪري ڇڏيان. هائي باقي رهيو ٿي چا آهي، جو- بس سندس اجايو زور- ڪن ڏينهن جي ته- ها، باقي رهيو ٿي چا اٿم؟

- (ڏک پري پيڙا)

هن مهل تائين ته اڇڻ گهربو هوس. ڏٺي شل خير ڪري. (ڳڻتي، اُلڪي ۽ اوسيڙي جو احساس. احساس جو گهرو ٿيندو وڃڻ.)

(اوچتو): متان!.....(مرڪ) هيءَ به جو گم آهي. مان به چوان ته - پاڻ هائي ڪڏهن ڪڏهن دير ڪيو ڇڏي. هيءَ به ساڳي مهل نه ته هن مهل تائين پئي هتي هوندا آهن. هون! (مرڪ جو ڦهلاءُ) هاڻ سمجهيم.

مونکي به ڪٿ ورتي سال اچي پربو آهي، پانيان تي ته پروڪي سياري ڪان- ها. سال ڪن پوءِ ڪيٿن تو رهي سگهي! هڙو مڙس. مان ته سندس اندر جي ذري ذري مان گهميل آهيان. مئي! پلا انهيءَ ۾ سندس ڪهڙو ڏوهه مان هر حال ۾ سچو سال ڪريل، ڪنهن نه ڪم جي. پوءِ هيءَ نيٺ به ته مڙد..

.... تنهن ڏينهن پنگياٺيءَ سان پئي سُس پُس ڪيائين. الائي ڪهڙا پئي سرپات ڪديائون. مان ته وهنجڻ واري جاءِ ۾ هيس، سمجهي نه سگهيس، پلا هن مئيءَ بيماريءَ.... پر سمجهان ٿي ته- نيٺ عورت آهيان. ڪٿ ورتل آهيان ته چا ٿيو؟ دماغ ته سالم آهي. پلا ان ۾ سندس ڪهڙي اربع خطا! پاڻ ته روڳي ڪونهي. جي چڱي پلي هجان ها ته دل ۾ ڪيان ها چا؟ اهي بيون رنون آهن جو مڙسن کي ٿيون- نه ته اهو مڙد جو شان آ. پلا مڙد ڪيٿن سڏجن! مئي پنگياٺي لڳي ته ڏٺي مُئي پئي، مان به چوان ته پاڻ اڳئين پوڙهي پنگياٺي کي ڪڍي هن ڏٺيءَ مئيءَ کي رکيو اٿائين. جي هيءَ رن چڱي آهي ته پاڻ به ڪو گهٽ آ چا؟ شهزادو آ. شهزادو.

ها پوءِ پنهي جي سُس پُس بند ٿي وئي هٿي، ها ها- سمجهان ٿي ته اٿين.... ڪيس ڪهڙي سڌ ٿي ته مان وهنجڻ واري جاءِ ۾ آهيان. ۽ پئي

ٻڌم. ٻڌم، ڇا ڇٽڪ ڏنم پيو- ڇپ ماريو ويٺي هيس ته متان شڪجن.

- ۽ ان ڏينهن شوڪوءَ ماءُ به حق تي پٽي- آهئين هي رنون ديکر آهن، نه سهو، ديڪ ڏنائين: 'مٺي، مڙسهن ته-" مان سمجهي ويس ته ڇا تي چوي، ڇهڙن رن، ڦهڪائي ڏنو مانس 'ائي چو نه. ڪهڙي اربع خطا ڪيائين؟ اهو ته مڙس جو شان آ. نه ته مڙدانگي ڪيئن سڃجي.'

رن وٺي ته پڇري هوندي. وري نه ڪچيائين- ۽ ان ڏينهن هن ڏاڻ- نالو به مٺيءَ جو آهي- نجي ماءُ ٿي سندس لاءِ چيو- اُهئين هي رنون ساڙ سڙيون آهن. وڏيون پارسا ٿيو گهمن. هون! مونکي جڻ ڪل ٿي ڪانهي، سندن پتي پتي جي جاڻ اٿم. ته ويڙهي ۾ ڪير ڪنهن سان ۽ سندن مڙد به- رڳو ٻاهريون ديک اٿن. مڙني جي شرافت کي ڄاڻان ٿي. ساليون ته نهيو، جڏيون ياڃايون به ڪوڻه اٿن. مڙني جو ڳجهه ڏنو پيو آهي. ٻاقي جي هن ڪجهه ڪيو ته رنن کي پيٽ ۾ ولوڙ اچي پيو. هُنه! اصل پنهنجو چُرڪو هوندن.

ائي سڪي شودي، مان به چوان ته مٺي، منهنجي پرگهور ۾ مريو ٿي وڃين. جيڏي ڪيڏي مهل پڳي بيٺي آهين. اصل ساهه پٺي گهورين، پر اي مني، مان سڀ سمجهان ٿي، سڀ کي ڪيتري وقت کان ويٺي ڄاڇيان. هڪڙي ڀيري چيو هئائين ته: 'ساهڙيون ته ههڙيون هجن.' اهو ٻڌي تون شرمائجي وٺي هئينءِ، ۽ هن ڪليو هو. مان اهو سمجهان ٿي، ۽ ها- هڪ ڀيري ته اوهان ٻنهي کي اکين ٿي اکين ۾ ڪجهه چوندو- ائي! ڪو هڪ پيرو، مان ته چوان ٿي، جڏهن کان ڪٽ بلي تي آهيان، تو ڪاٽ هٿڻ- نپٽي، واهه جي تو ساهڙپ نڀائي آهي، هان ڙي- پرگهور منهنجي، رڳو نالي ۾، مطلب پنهنجو. مان به چوان ته-

پر آئي تندوري، مان ڪا ارهي ٿوروٺي آهيان؟ نه نه. منڙي نه. ايئن ناهي. جڏهن ڪٽ ورتم ته نه ڄاڻ چو لڳندو هيم ته تون ۽ پاڻ- اهو ائين لڳندو هيم يا ڪا هيئنيءَ جي سڌ هئي ته تون هن گهر جي- ۽ توکي ۽ هن کي ڳالهائيندي، ڪل يوڳ ڪندي ڏسندي هيس ته پاڻ، دل پٺي ڪڙندي هئي، ها، قسم سان من پيو ٻهڪندو هو. ۽ اندر ۾ ڪا آس ڪر موڙيندي هئي ته: تون ۽ پاڻ- آئي! مون سان قسمت ڪئي:

(ڏک پري پيڙا)

جڏهن ڪٽ ورتيم. دل چيو ته بس هاڻي ڇيهه آهي. هاڻي ڏنٺي: ڇا وڃي ٻچيو آهي. بس کي ڏينهن: اچي پڄاڻان. يلا ان جو ڪيتو پاڻ چو

لوڙي، نيٺ اڳي پوءِ ڪا تہ اچڻي آهي، چوري، ساڻس اهڙو جڙنديءَ جهڙي منديءَ تي ٽڪ.

(اڪيهہ تري آيل پاڻي)

راڻي ڪري راڄ ڪرائينديءَ، جي چڱا ڀير پرڻيس تہ دل تي راڄ ڪنديئنس. سندس مڻ پنهنجن ۾ آهي ڪو سهي؟ چا مڙدانو حسن. چا ڏيا. چا قربائتو. نج سون تئي ڙي.

شل جڙيو هجي.

اڻي مان ڪو سڙان توروئي ٿي. من ، مون سان تہ قسمت ڪئي. هن جمار ۾. ان تي ڪنهنجو وس- ڪو وسيلو. هاڻ تہ اها وجي آس رهي اٿم. ڪيس اکين آباد ڏسي وڃان. مون ڪيس ڏنو بہ چا آهي؟ ڏک ڏولاوا- پيو چا؟ وس پڇيم تہ هتن سان لاٽون لهرائي وجي قبر پيڙي ٿيان. اندر تہ ٽريل هوندم. پلا دم تي کهڙو ويساهہ. هن حال ۾؟ باقي بچيو ٿي چا اٿم.. هڏا ۽ چم. هن روڳي ۾ قاتل ساهہ جو پڪيڙو اڄ اڃاٺو ڪي سيان.

اڇي تہ چوندي سانس. پيچاڙيءَ جو اهو قرب ڪري، جيترو ٿي سگهي. منهنجي هوندي ٿي- ڪيس اکين آباد ڏسي، سک سان تہ ساهہ ڏيان.......

پر اچا هيءَ؟!

ڪا مهل تي اتن!

پر هيءَ شودي بہ چڏيس نہ. ڇهتي پٺي هونديس، ڇچڙ ٿيو. آهي ڪنواري، پاڻ بہ تہ- مان تہ سندس اندر جي ذري پرزي مان گهميل آهيان. پيار ڪرڻ تہ ڪانئس ڪو سکي. دل ٿي نہ چوندي هئي، ڪانئس پري ٿيندي، بس، اڻين سانس پٺي هجان، ڇهتيل. رنون سڙنس بہ تڏهن ٿيون نہ. هيءَ تہ اچا ڇوڙي آ. ياڻيان ٿي تہ مون ڪان وڏ ۾ وڏ چار سال ننڍي هوندي ۽ هن عمر ۾...... نيٽي آهي بہ تہ-- خير، چڱ پلائيءَ ۾ مان بہ ڪا گهٽ ڪانہ هيس. بس هي تہ نصيب جو ڪيل آهي، هن ٿي جمار ۾ ويل وهائي ڇڏيائين. ڪهڙي جواني ڏٺم، ڪهڙي جواني ماڻيم؟ چا ڇوڙيم؟ تنهن ڪان تہ نہ ڇمان ها، خير، ڏٺيءَ جي آڏو، ڪو وس ڪنهن جو.

ڪٿي هوندا؛ وڏي صفي ۾؟ ڪوٺيءَ ۾؟ هون، ڪوٺيءَ ۾ ٿي هوندا. پڪ ٿي پڪ، مان بہ تہ اتي ٿي هوندي هئي سانس نہ-

اڄ اهي ڳهڙيون، اهي ڳالهيون، اهي- ياڻءَ تہ...

ڪوٺيءَ ۾ ڪا تہ ڳالهہ آهي جو- پاڻ تہ ان ڪوٺي ڪانسواءِ- مئيءَ

۾ ڪا نہ اهڙي ڳالھہ آهي! نہ اتس ڪا روشني، نہ وري ڪا ٻاهرئين پاسي کان ڪا دري، در بہ صفي ۾، ٻاروهي تڏڪار لڳو پيو هوندو اتس. منگهہ مان سو هلڪي روشني ايندي اتس. نہ تہ ٿيو خير باقي ڪجهہ اوندھ، ڪجهہ روشني. ڪي ڏينهن اچي ٿيا آهن. مان تہ اڪين وري ڏٺي بہ ڪانہ آهي. هيءَ ڪٽ ۽ مان. ميون دوائون، ٻاھ لڳين سيون. مار پوي مقدر ناھڻ واري کي، اهو نہ ڏٺائين تہ- هن ٿي چمار ۾-

(ڏيان)

هيءَ سس پس؟!

ها. اندران پٽي اچي ڪوني ۽ مان.

"-؟"

هيءَ نہ سندس آواز آهي:

"سڪينہ ڇا تون سمجهين ٿي تہ- او ڇري، پڪو انجام. تون ڀروسو ڪر نہ........"

اگتي الائي ڇا چيائينس؟

"-؟"

هيءَ نہ سڪي جو آواز آهي. الائي ڇا ورائيائينس؟

"-؟"

هيءَ سندس آواز آهي.

"-؟"

منهنجو نالو ورتائين. الاءِ منهنجي نالي ڇا ٿو چويس. اڄ يا سڀان مرندي؟...... نہ نہ. ائين نہ چيو هوندائينس! ويساھ ۾ ٿي نٿو اچيم. مون غلط سمجهيو آهي، ڇنو ٻڌڻ بہ نہ نٿو اچيم. پر جي چيائين تڏهن بہ ڇا؟ ڪو ڪوڙو تورويٿي آ. مون ۾ هاٿي رهيو ٿي ڇا آهي. جائي نہ چوي ٿو: اڄ نہ سڀان مرندي.

پر اي نپٽيا، مان بہ تہ اهو ئي پٽي چوان تہ. پنهنجن هٿن سان ميندي لائي، وڃي قبر پيڙي ٿيان. ٻچاڙيءَ جو هٿ نندورن نيٽڻ سان توکي خوش ٿي ڏسي وڃان. مون نہ توکي ڏنو ئي ڇاهي: نيــاڳ، روڳ، ڏک ۽.......

اڙي! منهنجي اکين ۾ ڳوڙها! مٺا! ائين تہ نہ ٿيو.

نپٽي، هي ڳوڙها تہ.......(ڳوڙها نيٽڻ ۾. مرڪ چپن تي).

چپ تہ-

ٺيان:

هي آواز؟

ڇيڪڻ ٿيو- ياڻيان ڪٽ جو؟

سڙياڻ-

"-؟"

ها، هينئر.... پاڻ مون کي تہ سندس عادتن جي- نيٺ ساٿس-

نياڳي چپ تہ.

ٺيان:

....

....

ائي منيس! هيءَ مون کي ڇا ٿيو آ: اَپ ساهيَ، ڇاتيءَ ۾ ڏڙڪو، لنو لنو ۾ ڇڻ ڪجهہ ٻوڙي ويم. پگهر ۾ شل- ۽ هيءَ.....

؟؟..... آواز تہ ٺتو اچي؟ اڃا نہ نڪتا!

ڪٿي هيءَ منهنجو اڃايو وهم تہ- ڏينهون ڏينهن الائي ڇا ٿو ٿيندو وڃيم!؟

هوءَ اوسيٹڙي ۾ هوندي.

پوٺا پنج پيا ٿين، ڇا ڪجي، نوڪري ناهي توڪري آهي، غلامي؛ ذهني ۽ جسماني غلامي. رت ست نچوڙيو وڃي. جي ڪٿي ڪڇ تہ: نڪ ايڪسپلينشن، سائين گهر گهاٽ وارا آهيون، پنيان ڪا بيماري هوندي، ڪو گهر جو ڪم ڪار هوندو. نيٺ رت تہ انهن لاءِ ٿا ولوڙيون. ذري جو بہ احساس نہ. آفيس ٽائيم ڪانپوءِ جو ويهڻ- ڇيو ناهي، شوريل اڪيون وڃي هينٺون جهلين، ڇهڙون ڇليو ڏين. ڇڻ پورهيو ٺتا ڪيون، خيرات ٿا گهرون. پنندڙ کي بہ ماڻهو عزت سان وراڻيندو آهي: بابا معاف ڪر. پيٽ لاءِ ڪرٺو ٿو پوي نيٺ زنده رهڻو آهي. اسان جهڙن ماڻهن کي زنده رهڻ لاءِ غلامي ڪرٺي آهي. ڪيڏي ذلالت، مٿان ڊيونگ تہ قومي خدمت آهي. پاڻ وٺن عياشيون ڪندا، رڳي ٿڻ صحيح ڪرٺي، مصيبت اسان هينئن لاءِ. ڇا ڪجي. مجبوري-

گوريون بہ ڪاڏيون هونديون الاءِ نہ؟ انتظار- ظاهر آهي. سندس ذهني ٽينشن جو ڪارڻ بڻيو هوندو. اهو سندس لاءِ ٺيڪ ناهي، ڪيس هر حالت ۾ مطمئن ۽ نارمل رهڻ گهرجي. سندس لاءِ اهو ضروري آهي. مون تہ ڪيترا ڀيرا سمجهايو اٿمانس. پر اهو ڪنهن حد تائين فطري بہ آهي، ٻگهي

بيماري ۾ ائين ٿيندو آهي. سو به ڪنهن مدي کان گهڻ ورتل ماڻهو، نيچرل آهي، دوا ته هن پياري هونديس. گوريون- سي به هن زوريءَ ڪارايون هوندس. ڪجهه وقت اوسيئڙو ضرور ڪيو هوندائين. اهو چئي هڪ نيم بنجي ويو آهي ته ان مهل جون گوريون ۽ صبح جو آفيس ۾ وڃڻ کان اڳ ۽ رات جو دوا مان ڏيانس. منجهند جي دوا سڪينا پيارينس.

جيتوڻيڪ اهو نيڪ ناهي، اوير سوير ته آهي ئي سهي ۽ اسان جهڙا ملازم ماڻهو، ٻين جي وس، پنهنجي وس جو ته سوال ئي پيدا ڪونه ٿو ٿي، محتاجي جا ٿئي، زنده رهڻ لاءِ. پر سندس عورتاڻو ضد؛ شام جون گوريون منهنجي هٿن سان وٺندي، اها چوڻي سچ آهي ته بيمار جو ضد ٻار جو ضد سمان ٿئي. پر اهو ڪو ايڏو اهم مسئلو ڪونهي جنهن تي مان پنهنجو مٿو پيو کپايان، اصل ڳالهه آهي ته مون کي هر حال ۾ سندس خوشيءَ جو خيال رکڻ گهرجي، اجايو پيو ڳڻتي ڪيان. سڪينه اهڙي آهي جو- زوريءَ ڏيون هوندائينس. هوءَ ته مونکان به وڌيڪ ٿي سندس خيال رکي. ها، جيڪڏهن هيءَ ويچاري هٿ نه وندائي ها ته-

کهڙي ته سباجهي ۽ لڄاري آهي. ويچاري ساهڙپ توڙي مائٽيءَ جو حق صحيح معنيٰ ۾ ادا ڪيو آهي. سواءِ ڪنهن غرض جي. شابس هجيس، نه ته هيڏو سارو ويڙهو آهي، ڪي ڏاريان ڪونه آهن، ڪنهن جي به ڪن تي جونءِ ڪانه چري! سندس هوندي، هن جي بيماريءَ جي تڪليف جو ته چڻ مونکي احساس ئي نه رهيو آهي، هھڙيون نينگريون ڪٿي؟ باقي جنهن گهر ۾ ويندي-

اڙي ها، سچي، تنهن ڏينهن مائس ٻڌايو ته ايندڙ مهيني مڱڻو ڪرائي ڇڏينداسين، ۽ پوءِ مهيني اندر شادي.

'بس ابا، مڙئي ٿيو ٻار لاهڻو، نيائي آ- نيٺ ڪيترو وهاريس، هڪ ڏينهن ته شينهن ڪلهي چڙهڻي آهي. پنهنجا پاڻ ۾ آهيون انو.....'

منهنجي خيال ۾ انو سندس لاءِ نيڪ ور ٿيندو. سٺو سڌريل آهي. روزگار سان. شڪل شبيهه ۾ به ويل ڪونه آهي، پر شڪل کي ڇا ڪبو؟ وڏي ڳالهه ته سڌريل آهي.

چُڱو، سندس لاءِ گوريون وٺڻيون هيون. ويچارن ئي ويچارن ۾- موتان اسٽور واري جو قرض به چڱو چڙهي ويو آهي. سمجهان ٿو ته ٽي- چار سئو ته ٿي ويا هوندس، ڪٿي پنجن سون کي نه ڏڪ لڳو هجي! گذريل پڻ مهيني کان پائي به ڪانه ڏني اٿمانس. دوائون به ڏينهون ڏينهن وڃن

چڙهنديون. نہ آهي حد نہ حساب. قرض- بہ هزار کن ٿي ويو هوندو: آفيس مان ايڊوانس، دڪاندار جا، ڇا ٿيندو....؟؟

(ڳڻتيءَ جو وجود کي وڪوڙجڻ)

لهي ويندو. حياتي آهي تہ پيو لاهبو. رڳو سندس جان بچي، پيسن جو ڪهڙو ملهہ! اصل ڳالهہ زندگيءَ جي آهي. اهي لاها چاڙها تہ مڙسن تي ايندا ئي آهن.

ڪيڏو نہ شريف آهي. هيترا دوائن جا پيسا ٿي ويا اٿس، پر محسوس ئي ٿيڻ نہ ڏنو اٿائين. فائدو-؟

مان سمجهان ٿو تہ- پر ڊاڪٽر تہ چوي ٿو، ٺيڪ ٿيندي پئي وڃي. مونکي تہ ڪو خاص فرق نظر نٿو اچي. باقي بچيو ڇا اٿس. هڏا ۽ چم. ممڪن آهي ڊاڪٽر رسمي طور آٿت ڏيندو هجي، سندن پيشو ئي اهڙو آهي. مريض کي، سندن مائٽن کي پر اميد رکڻ ضروري ٿيو پوي. هڪ قسم جو نفسياتي اثر. هونئن بہ اُميد وڏي شيءَ آهي. اميد جي آسري تي سجي دنيا پئي هلي. مونکي پُر اميد هئڻ گهرجي. ڪڏهن بہ ائين- خدا نہ ڪري، سوچڻ نہ گهرجي. ڏٺي چاهي تہ ڇا نٿو ٿي سگهي.اڄ جي سائنسي دور ۾ ڪجهہ بہ ناممڪن نہ آهي. رڳو پيسو هجي، هوءَ تہ اڃايو.........

'بس مهيني ڪان وڌيڪ جيئري رهي نہ سگهنديس. تو منهنجي لاءِ'

نہ نہ- چري. ائين نہ چو.'

هون: هڏا ۽ چم. مشڪل چڙهي!

نہ- روڳي انسان اهڙيون نااميديءَ جون ڳالهيون سوچيندو آهي. فطري بيماريءَ جي حالت ۾ زندگيءَ سان دلچسپي رهي ئي ڪانہ ٿي. پر- مونکي ائين سوچڻ نہ گهرجي. مان تہ تندرست آهيان، پر سندس ناچاڪائيءَ مونکي بہ ڪنهن حد تائين- نہ. گهرجيم تہ ڪيس آٿت ڏيندو رهان. زال جي حيثيت سان سٺو نڀايو اٿس. مونتي ٻلهار ويندي هئي.اهو احساس ٿيڻ نہ ڏنائين تہ ڪو منهنجو الڳ وجود آهي. هر خواهش پوري ڪيائين. هر طرح جو خيال. نہ تہ اڄ زالون آهن جو مڙسن کي ٿيون دوڙا ڏيکارين. مجال آ ڪو مرد- پر هن تہ مون سان-

بيماري: اها تہ قدرت جي وس جي ڳالهہ آهي. اڙي ها. سندس لاءِ فروٽ بہ وٺڻو آهي. متان ڪلهہ وانگر وسري وڃيم. هيءَ ويسر تہ- سندس ئي بيماريءَ ڪري؟ الڪو تہ رهي ئي ٿو. سڄو گهر ڊانوان ڊول ٿي ويو آهي.

گهر ڇا، سڄي زندگي ڊانوان ڊول ٿي وئي آهي، ڪهڙا نه خوش هوندا هئاسين. پنهنجي حال ۾ مست. گهر جي ننڍڙي دنيا. جائي به تندرستيءَ جهڙي نعمت دنيا ۾ ٻي ڪانه آهي، هاڻي گهر ڪهڙو نه ويران ويران ٿو لڳي. جڻ ته ڪو راڪاس گهمي ويو هجي. ها، عورت جو وجود ڪنهن گهر لاءِ ڪيڏو نه لازمي آهي، گهر ۾ عورت آهي ته زندگي آهي. نه نه- شايد. عورتون وري ائين سوچينديون هجن: گهر ۾ مرد جو وجود لازمي آهي، گهر لاءِ دراصل ٻنهي جو وجود لازمي آهي.

ها، ڏاڍو مزيدار ٽوٽڪو هو: زال ۽ مڙس پاڻ ۾ نه ٺهندا هئا. زال ٿلهي ته مڙس سيپڪڙو، پاڙيسري سندس جهيڙي کان تنگ ٿي پيو، سو هڪ ڏينهن وٽن اچي سمجهائڻ لڳو. ’زال ۽ مڙس هڪ ئي زندگيءَ جا به ڦيٿا آهن، جيڪڏهن هڪ ڦيٿو خراب ٿي پيو ته، زندگيءَ جي گاڏي نه هلي سگهندي‘، ان تي ٿلهي زال جي سنهڙي مرد، ڀرين زال ڏانهن پوءِ پاڻ ڏانهن اشارو ڪندي ورائيس ته: ’ميان، جڏهن هڪ ئي زندگيءَ جو هڪ ڦيٿو ٽريڪٽر جو ۽ ٻيو ڦيٿو رڪشا جو هجي، ته پوءِ ٻڌاءِ ته اها زندگيءَ جي گاڏي ڪئان هلندي؟‘

ويچارو سمجهائيندڙ پاڙيسري پيلڙو منهن ڪري واپس هليو ويو. دراصل جتي ٻنهي جو وجود لازمي آهي، اتي ٻنهي لاءِ ذهني هڪجهڙائي به لازمي آهي. نه ته گهر ٻسو ۽ جهيڙي جو اکاڙو، زندگي نامڪمل ته نهيو، پر مرگهٽي زهر......

جي هيءَ مري وئي.....

(ڳڻتيءَ جو گهرو احساس، هن ڀيانڪ سوال مان، ته پوءِ ڇا ٿيندو.)

نه نه، ڏئي خير ڪندو، مونکي چڱائيءَ جي اميد رکڻ گهرجي.

(پاڻ کي ڏڍ ڏيڻ باوجود به، ذهن اندر زوريءَ گهڙي ايندڙ خطري جو احساس)

هو: "اڄ دير ٿي وئي"، مرڪي. معاني انداز ۾ "دراصل..."

هوءَ: "مڙئي خير آهي"، ٻهڪندڙ چهرو، مرڪ چپن تي.

هو: "دوا پيتئي؟"

هوءَ: "ها."

هو: "گوريون به؟" هلڪي مرڪ.

هوءَ: "ها- اڄ مڙئي فرق پيئي پانيان".

هو: "ها ها. تون هاڻي جلد نوبني ٿي ويندين. ڊاڪٽر چيو ٿي ته تون هاڻي تيزيءَ سان تندرست ٿي رهي آهين.."

هوءَ: "اهي مٺا ڊاڪٽر ته ائين ئي چوندا آهن. نه ته ڪمائي ڪٿان ٿيئي."

هو: "نه نه- پنهنجو ڊاڪٽر مجيد ڏاڏو ايماندار ۽شريف انسان آهي. ڏس نه، توکي ڄامشوري جي وڏي اسپتال ۾ داخل ڪرائڻ لاءِ هن ويچاري ڪيڏي نه ذاتي ڪوشش ورتي، پر هتي ته آهي انڌي نگري وڏن ماڻهن جي سفارش ۽ پيسو...."

هوءَ: "باهه ڏينس مٺي کي، ان مارئي جي شڪل به ڏٺي نٿي وڃي، سيون هٽي هٽي پرڻ ڪري ڇڏيو اٿائين."

هو: "نه نه- چري. انهيءَ ۾ پنهنجي ته ڇڱائي آهي. نيٺ تندرستيءَ لاءِ اهو ته سهڻو پوندو."

هوءَ: "نهيو. ڇڏ ان مٺي جي پچار." مرڪ سان.

هو: "سڪينا ڪانه ٿي ڏسجي. هلي وئي؟"

هوءَ معنيٰ ڀريل نظرن سان، هلڪا مرڪيل چپ ڦهلائيندي، ڏانهنس غور سان ڏسي ٿي.

هو: "تون اڄ سچ پچ خوش ٿي نظر اچين." خوش ٿيندي.

هوءَ: "چو نه ٿينديس." ماڻي جي هلڪي ادا: ڪنڌ ۽ جسم جي لوڏ. معنيٰ ڀريل نظرن ۽ يڪوڙيل پر ڦهلايل چپن سان. ماڻي ۽ مرڪ جي انداز مان خوشي ٽمندڙ.

هو: "اڄ جائي ڀائي ڀهڪين پيئي-"

هوءَ هلڪو شرمائي ٿي.

هو خوشيءَ، عجب ۽ پيار ڀريل نظرن سان ڏانهنس ڏسي ٿو.

ٻئي چپ. ڪي ڪن رکي-

هو: "ها- سڪينا وئي هلي؟"

هوءَ: "سڪينا-؟" معنيٰ ڀريل سوال. ساڳي ادا سان هلڪو ماڻو.

هو: "ها"

هوءَ: "پر سڪينا ته اڄ صبح کان پوءِ آئي ئي ڪانهي." ساڳيون معنيٰ ڀريل نظرون.

هو: "ڇا چيئهِ! آئي ئي ڪانهي!" اچرج.

هوءَ: "نه-" ساڳيو معنيٰ ڀريل انداز.

هو: "ڪمال آ! تہ تو دوا ۽ گوريون پاڻ ئي ڪاڍيون؟"
هوءَ: "ها. پلا انهيءَ ۾ ڪهڙي ڳالهہ آهي."
هو: "تعجب آهي."
هوءَ: "ڇا جو؟"
هو: "هن جو، ۽ مان بہ دير سان پهتس. توکي ڪيڏي نہ تڪليف ٿي هوندي- پلا ڪش ڪاڍي اٿئي؟"
هوءَ: "ها اها صبح جو ئي ڏيئي وئي هئي. جو؟ ڇا ٿيو؟" معنيٰ ڀريل سوال: ڪجهہ ڪوٽڻ لاءِ.
هو ڪي گهڙيون چپ.
هوءَ ٻڌڻ لاءِ ڏانهنس اچرج ۽ سونجهہ وچان ڏسندي رهي ٿي. هو خاموشي ٽوڙيندي: "تہ- هينئر ئي وڃي ونهواهہ ۾ ويٺي ڇا؟" ڪلي مذاقي انداز ۾.
هوءَ: "ونهواهہ!" ڌڙڪندڙ دل.
هو: "ها..." خوش ٿيندي، "توکي خبر ناهي؟"
هوءَ: ڪنڌ سان ناڪار ڪري ٿي.
هو: "مونکي بہ ڪلهہ پا ٽيون ڏينهن سڪينا ماءُ ٻڌايو تہ سندس مڱڻو ايندڙ مهيني انوءَ سان ڪندا."
هوءَ: "انوءَ سان!"
هو: "ها. تاريخ بہ ٻڌي اٿن. شايد 29 چنڊ جي. مون سمجهيو توکي خبر آهي جوڙي واهہ جي نهندي."
هوءَ: "انوءَ سان!!" مرڻينگهہ آواز ۾ ورجائي ٿي. ۽ لڳيس ٿو. ڇڻ ڪانئس ڪجهہ وڃائجي ويو. اوچتو ئي اوچتو ڪري پڇي پيو. امالڪ ڪنگهہ جي دوري ۾ وچڙجي وڃي ٿي. هو اٿي پنيءَ تي هٿ ڦيرائيس ٿو ۽. ۽ وري گهٻراهٽ مان گلاس ڪڻي پاڻي پرڻ لاءِ ٻاهر گهڙا منجهيءَ ڏانهن تڪو وڌي ٿو.
گلاس ڀري واپس اچي ڏسي ٿو. هوءَ ڪنگهہ ۾ وچڙيل. ساڻي ٿيل، سندس حواس خطا- تڪڙو تڪڙو ڊاڪٽر ڏانهن وڃڻ جي خيال سان ٻاهر پڄي ٿو. هن خيال ڪي خيال ۾ نہ رڪندي، تہ ٽيسيتائين هوءَ جيئري بہ هوندي يانہ--"

سوجهرو 1975

پلاند

جتي هن ڪان ڪي گهڙيون اڳ گهوٽين طرفان ڪنواريتن ڏانهن وڃڻ ڪري، جڳمڳ ڪندڙ روشنيءَ ۾ عــورتن جي ڇڏيل سڳنڌ هوندي بہ، سانت، ويراني ۽ هڪ قسم جي اڻٽڪائي ڇانيل هئي اتي اينڊڙ ڄڄ جي گوڙ، شرنائن ۽ دهلن جي سريلن ۽ عورتن جي رس ڀريل آوازن زندگيءَ جي ڀرپور وير آڻي ڇڏي:

چڙهي گهوٽ، گهوڙي آيو-
ڪٿي آيو،
ڪٿي آيو،

گهر ۾ گهڙڻ شرط پينرن، سوٽن، ماساتن ۽ ٻين جيڏين سرتن دهل سنيالي، ٿالهہ ڪنيو. منو سريلو گهري، ڀرپور ۽ سچي جذبي ۾ وهنتل آواز، جنهن ۾ خود انهن ڪنوارين نينگرين جي آس اميدن، خوابن ۽ ارمانن جو اولڙو هو، رات جي سيني کي چيرڻ لڳو:

رڪ صندليءَ تي پير،
منهنجا مور لاڏا!
گهورون گهوڙئي پيڻ،
منهنجا مور لاڏا!
منهنجا مور لاڏا.....

ڪنوار ڀهريون ڀيرو پنهنجي ساهري گهر پير رکيو. باڇاهہ پير جا پلاند هيٺان، جيڪو گهوٽ -ماءُ پنهنجي رئي مان ڏاهيو هو. ٻئي- گهوٽ گلڻ ۽ سندس ڪنوار- وڪ وڪ ۾ وجهندا، سيج ڏانهن وڌڻ لڳا. هلندي هلندي گلڻ کي هلڪو ڌابو آيو جو موڙن ۾ سجو منهن ڍڪيل هيس. ماڻس جي واتان نڪتو بسملهايون، ابو منهنجو! ضرب تہ ڪانہ آيئي؟"

"نہ اما." گلڻ موڙن هيٺان، اندران ئي وراڻيو.

پوءِ گهوٽ ماءُ سائڻ گڏوگڏ ۽ اڳيان اڳيان هلندڙ نينگرين ۽ زالئائن کي ڇهڙ ڏيندي چيو: "ميـون، دڳ تہ ڇڏيو، ويهڻ تہ ڏيون، پوءِ پيون ڏسجو." سندس آواز ۾ تيزيءَ سان گڏ دٻيل غرور جو اهو پاڇولو بہ هو، جيڪو هر سوڀ حاصل ڪندڙ وجود مان بڪندو آهي. ۽ پوءِ، ڪنوار کي سيج تي وهاري رڙ ڪيائين: "وڃٽا!" ۽ ان سان گڏ، دهل جي چوٽاري ويٺل

نينگرين ڏانهن مهڙ ڪري چيائين: "چوريون، هڻ هلايو، ساهہ ڪونہ اٿو ڇا!" ۽ پاڻ بہ دهل ۽ گـڏيل لاڏي جي آواز ۾ لئي تي پير ۽ ٻانهون هلائڻ لڳي:

منهنجا مور لاڏا،

منهنجا مور لاڏا...

جيتوڻيڪ هن ڪان اڳ لاڳيتو ڳائڻ ڪري سندس نڙي ويهي وئي هئي. آواز ڳرو ۽ گهگهو ٿيو تي نڪتس. پر ان آواز ۾، ۽ ٿڪاوٽ ۽ اوجاڳن هوندي بہ، پيرن ۽ ٻانهن جي چرپر ۾ جان هئي، اتساهہ هو ۽ ڀرپور امنگ جو اظهار هو. وري ڳائڻ ۽ جهمر ڇڏي، دهل وارين کي "هاها، هڻ هلايو، آواز ڪدو" جي هدايت ڪرڻ لڳي: "تکو هڻ هلايو، ٻيا بہ وڃڻا ڪٽي اچو، منهنجي راڻيءَ کي گرمي ٿيندي هوندي!"

ان وچ ۾ گلڻ مـردن ڏانهن وڃي چڪـو هو. منهن ڏسڻ جي رسم شروع ٿي-

"اٿي گهوٽ ماءُ، مبارڪان هجن ئي، چوڏهين جو چنڊ مليو اٿئي!"

"ادي منهنجي خير مبارڪ ڏٽيءَ جا لک لائق."

"گلڻ- ماءُ تنهن تہ سون ملي اٿئي. وڏن ڀاڳن واري آهين."

"ها امڙ، منهنجو گلڻ بہ ڪو گهٽ نہ آهي."

منهن جي ڏسڻ جو سلسلو هلندو رهيـو- ڀينرون، ماسيـون، سؤٽون، ماساتون اوڙي پاڙي واريون....

"ادي- گهوٽ ماءُ، تهنجن مبارڪ هجيئن."

گلڻ- ماءُ ٻڏو اڻ- ٻڏو ڪري رڙ ڪئي: "اٿي ڪا رهي تہ ڪانہ؟ ٻانيان ٿي، ٿاپان رهجي ويئي آهي. ڪٿي آ گهوٽ جي ڦقي؟ آ- ئي ٿاپان، ڪٽي آهين، تو منهن ڏٺو؟" بيزاريءَ جي لهجي ۾.

"اچان ٿي ادي، ڪکي کي ڏوٽاري وٺان."

"اٿي ٻڙي، سيگهہ ڪر، اجا مڙد رهيل آهن. منهنجي راڻي ٿڪل آهي، تہ جلد وڃي آرامي ٿين."

نوجوانڙين جا ٽونڪر ڀريا آواز آيا:

"آرامي وري ڪٿان ٿيندا، اجا تہ سڄي رات جاڳڻو اٿن!" ڪلن جا ڪوڪريا پنجي ويا. اجا ڪل بند ئي ڪانہ ٿي تہ ٻيو آواز آيو:

"راڻيءَ جو تڪ نويڪلائي ۾ پاٺهي لاهي ڇڏيندو مـاسي، تون ڳڻتي نہ ڪر."

ٽهڪن جا ڦوهارا نڪري آيا.

"چوريون آهيو، ڇتيون آهيو. اتو ڪا وات ڪي جهل." گلڻ - ماءُ بہ گلڻ لڳي. ڊبيل ڪل، جنهن ۾ اندر ٿي اندر مان اُدمو ڪائي ڦوهاري وانگر اڇل ڪائيندڙ خوشي هئي. گڊ گڊ ٿيندي چيائين: "اها ڪهڙي آ. آئي نوران! چوري، ترس. تنهنجا بہ ور مان تڪ نڪرندا. هينئر ٿي تي راٿي ڪي سنيالين!" هيڏي هوڏي نهاري: "آئي نوري، ماءُ! ڪٿي آهين؟ ٻڌين ٿي ڏيٹين ڪي؟- چاڙهينس شينهن ڪلهي، نہ تہ چوري هٿن مان ويندءِ!"

- ٽهڪڙو.

گلڻ ماءُ وري واڪو: "آئي ڦاپان، ٻڙي، رب ڪي ڏس. جي هڙ ۾ ڏوڪڙ نہ اٿئي تہ ڇڏينس ڪري. مٺي سيگهہ ڪر. راٿو اوسيڙي ۾ هوندم."

*   *   *   *

موجود، گهوٽ جي سيني ويجهن مٽن مائٽن: ڪنوار جو منهن ڏٺو. هئو مٺو ٿري. لاڏن، دهلن ۽ شرنائين جو آواز بند ٿي چڪو هو. مڪمل سانت هئي. مهمان مڙا تڪ ۽ تنڊ سبب جتي جن ڪي جاءِ ملي هئي، سمهي پيا هئا. ڪونگهرن جا برڙاٽ پئي پيا. روشني بہ ٽڪل ٽڪل ۽ سائي سائي ٿي لڳي. ڪنوارر وٽ هينئر گلڻ ماءُ سميت باقي ڪي ڇوڪريون ٻاڪريون وجي ٻچيون هيون. گلڻ ماءُ ڪنوار جو گهونگهٽ نيڪ ڪندي، موجود ڇوڪرين کي چيو تہ "هاڻ لڙ لاهيو. نڪرو هتان تہ گهوٽ پنهنجي وني سنيالي." ٽينگريون هڪ هڪ تي ٻاهر نڪتيون. گهوٽ سينگاريل سيج واري ۽ ڪوٺيءَ جي در تائين آيو. ماٺس وڏي قرب، اتساهہ ۽ ڀربور خوشيءَ منجهان ڪيس ياڪيءَ ۾ آٿيندي، ڪنوار جي لڳو لڳ وهاريو. "هان، ماءُ گهور وڃئي، سنيال پنهنجي راٿي ڪي. مان ٻاهر نڪران تہ اندران ڪڙو چاڙهي ڇڏ، پر ترس"، ڪيس ڪجهہ ياد آيو، "مان کير آئي ڏيانءِ." هوءَ تڪڙي تڪڙي ٻاهر نڪتي، سندس هلڻ جي چال ۾ جتي ابهرائي هئي، اتي ٿمندڙ خوشيءَ جو اظهار بہ هو. کير جو جڳ ۽ گلاس آئي ڪوٺيءَ ۾ رکيائين ۽ گلڻ کي ڪن ۾ ڪجهہ سرباٽ ڪرڻ ڪانپوءِ سندس نرڙ تي چمي ڏنائين ۽ ڪڙي ٿڙي آواز ۾ چيائين، "هاڻي در ڏئي ڇڏ."

ٻاهر نڪري، در ٻيڪڙيندي، ڪيس اوچتو ئي اوچتو، اٿلڪي ۽ مڪمل خوشيءَ جو ڀربور احساس ٿيو. "ابا گلڻ، ڪڙو چاڙهي ڇڏ."

اندران ڪڙي چڙهڻ جو آواز ٻڌائين. ان آواز سندس دل تي گهرو ۽

وزني اثر ڪيو ۽ اٿاهہ خوشيءَ ۾ ڪڏڪا ڏيڻ لڳي. دل جي تيز ڌڙڪ پاڻ ڇڻيءَ ربت محسوس ڪيائين. کيس لڳو تہ پاڻ صدين کان ڪو سپنو ڏسي رهي هئي، ڪا آس سانديندي پئي آئي، سا اڄ تڪميل جي چوٽيءَ تي پهتي هئي. ڪونيءَ واري در کي بيهر ڏٺائين ۽ ذهن جي اک سان ان ۾ اندر ليٿو پاتائين. گلڻ جو جاڻنو جواني وارو مردانو وجود. سوپاري ۽ برتر حيثيت ذهن جي اک ۾ تک پدي بيٺي. مساڳ لڳل چپن تي مرڪ ٿهلجي ويس- گهري ۽ اٿاهہ مرڪ جنهن ۾ من اندر ٿيندڙ جشن جو پڙاڏو هو.

هن ٻاهر نهاريو،جنهن پاسي مڙد سٽل هئا. لڳس، سڀ مرد ماڻهو سمهي پيا آهن- گلڻ بہ بيءَ بہ.

هيءَ اُتي ئي گهوٽ- ڪنوار واريءَ ڪونيءَ جا چاڻٺ کان ٿورو پريرو، گلم تي ليٽي پيئي. اندر، من ئي من ۾ چوليون هڻندڙ خوشيءَ ۽ سانديل خواب جي تڪميل جي احساس، سندس تنبہ کي ڪوهين ڏور پڄائي ڇڏيو. مائجندڙ پربور احساس جي لي واري وهڪ ۾، کيس ياد آيو جڏهن کيس پهريون پيٽ ٿيو هو، تڏهن ڏٺيءَ در ڪيڏو پاڏايو هئائين ۽ باسون باسيون هئائين تہ "شل ٺينگر هجي."

مڙسهنس ۽ سندس ڏير ٻاروءَ شرط هنئي هئي. پوءِ گلڻ جو جم، سندس زندگيءَ جو پيو جنم ئي آيو. گلڻ جي بت ۾ کيس، پنهنجي وجود جو اولڙو نظر ايندو هو.

اندران گلڻ جي کنگهڪار جو آواز آيو ۽ ڪٽ جو چيڪٽ. سندس ڌيان اوڏانهن ڇڪجي ويو. اڻ ڄاتل اندرين خواهش ۽ تجسس وچان در ۾ نظرون کپجي ويس. وري سندس ذهن جي اک اندر ليٿو پاتو: گلڻ جي جاڻني جواني وارو مڙدانو وجود. سوپاري، مٿانهين ۽ برتر حيثيت. ڪنوار بيوس، مضبوط هانيءَ واري گلڻ جي ور چڙهيل- گلڻ، جو سندس وجود جو هڪ حصو ئي هو. کيس ائين ڏسندي هڪ قسم جي پربور خوشيءَ، لي ۽ لذت جو مڪمل ۽ اونهو احساس پئي ٿيو، ۽ اهو احساس سندس لڱ لڱ ۽ انگ انگ ۾ اوتجي ئي ويو، ۽ ان سان گڏ سندس گهليل مرڪ ۾ ڪا معنيٰ پرجي ئي ويئي.

هوءَ انهيءَ مڪمل ۽ پربور لي کي مائيندي، گهري ۽ اٿاهہ احساس مان لنگهي رهي هئي تہ اوچتو سندس ذهن ۾ سندس شاديءَ جي پهرين رات تري آئي: اڻ وڻندڙ. کيس ياد آيو، جڏهن هن سندس اوگهڙ سان هٽ چراند ڪئي هئي تہ کيس ڪيڏيءَ ذلت ۽ بي عزتيءَ ۽ بي وسيءَ جي احساس

هيٺ روحاني اذيت پهتي هئي. سوچيو هئائين، هوند زمين ڦاٽي ۽ ان ۾ دٻجي وڃان. ۽ ان گانپوءِ پهتل جسماني ايذاءُ، سندس روح کي فنا ڪري ڇڏيو هو.

هن وقت، ذهن تي تري ايندڙ ياد ۾، اهو احساس ۽ شادي جي پهرينءَ رات پهتل جسماني ۽ روحاني پيڙا واريءَ حقيقت جو ڪٿو ٻه ڪونه هو. رڳو لاشعوري وهڪ ۾ تري ايندڙ ياد جي حد تائين نلهي ياد سواءِ ڪنهن احساس جي. اهو سوچيندي: سندس چپن تي هلڪي مرڪ ڦهلجي ويئي ۽ ان سان گڏ ذهن جي پردي تي، اندر، گلڻ سان گڏ پوريل ڪنوار جو جسم تري آيو- ائين، جيئن شاديءَ جي پهرينءَ رات سندس هو- بيوس ڦاٿل، روحاني ۽ جسماني اذيت ۾ ورتل. پر ڪنوار جي اذيت ۽ بي وسيءَ جو تصور ڪيس مزو ۽ تسڪين ڏيڻ لڳو- عجيب قسم جي تسڪين! گلڻ جو تصور جيڪو هوبهو ڪيس پنهنجي مڙس جي پهرينءَ رات وانگر سگهارو، مضبوط ۽ جارح نظر آيو، ان جي هر جارحيت ۾ ڪيس پنهنجي وجود جو پاڇو نظر آيو ۽ سندس دٻيل انا. غرور جي شڪل وٺي اسرڻ لڳي ۽ چوٽيءَ تي چڙهڻ لڳي.

سجاڳ ۽ چوٽيءَ تي چڙهيل انا هيٺ، غرور، تڪبر ۽ سوڀ جو احساس سندس سڄي وجود ۾ تيزيءَ سان ڊوڙي ويو. ۽ ڏنائين ڪنوار کي جيڪا گلڻ اڳيان بيوس هئي، ۽ ڏنائين گلڻ کي، ۽ پوءِ گلڻ ۾ پنهنجو پاڻ کي......

گهري اطمينان، تسڪين ۽ سوڀ واريءَ برتريءَ جو احساس سندس رڳن ۾ ڊوڙڻ لڳو.

صبح جو جڏهن هوءَ ڪم ڪار ڪاڻ هيڏانهن هوڏانهن هلي رهي هئي، ته سندس هلڻ جي لوڏ ۽ انداز مان ماٺيل سوڀ جو چٽو احساس بکي رهيو هو.

نئين زندگي 1975ع

ڪاري

انجام پاڙڻ لاءِ: وقت ۾ واجهه وڌل. وقت چميل. رڙهي ٿيو. ڳجها ٿڌا ساهه. اتاولو من. اُماڙيون اندر ۾. پڇي راس ٿيندڙ آس. آسائتيون اکيون. ڊانوان ڊول ڪندڙ مانڊاڻ. اڻ- پورا جواب. ڳنڍل ورائيون. منڊيل وقت رڙهي ٿي ٿيو.

جهومر تارا. اُپ ۾ اکيون. اندر ۾ مانڊاڻ. چوڦير اونده جون چوليون. لڏندڙ لمندڙ آسائتو من. ٻک ۾ پاهه. پوءِ به اجهل وکن کي هونش جا پيڙا وڌل. متان: ٻوريل آس جهوٽي تي ڇٽي پوي.

اونده جون چوليون. ٻڌل لوڪ. ٻر ٻر تڏڪار جي ورڪا ۾ دفن ٿيل. آسائتيون اکيون اُپ ۾ ڪتل. اجهل وکون پيڙا ڇڏائيندڙ. اٿل آيل: چوڦير نگاهه. ساهه مٺ ۾. پوءِ به جوکو پيرن هيٺان لتاڙيندڙ وقت تي لانگ ورايل. اٽڪيل ساهه. اجهل وکون. يار ڏانهن. رٿي جو پنڌ ڪو. مڙداني همٿ. وک وک ۾. اندر جي آدمي جي ڇير تي اجهل وکون. پير. پير ۾.

اونده جو اٿاهه سمنڊ جهاڳيندڙ. من جي اک سان هرگس چلڪندڙ. ڪنڊن پيرا لتاڙيل. تنهن ڪري ڇاتل سڃاتل. اجهل وکون ديري ۾. آس مروٽيل. اپاٽڪو من. جو. ڪاريءَ وارا ڪک. اچا به يار نه آيو!

اوسيٽڙي ۾ اکيون پنل. منڊل من. هٽي. هن هنڌ ڪنڊن پيرا ماٺيل- وڃايل. وڃائي ماٺيل. ماٺي- وڃايل گهڙين جي سڳنڌ ۾ ٽٻيون. آڏڪو:

اچا نه آيو!

هورا- ڪورا ساهه جي.

اوس ايندو.

آٽت من کي.

مڃاڻ.

ڪٽڪو. ڀر شڪ جو ڳس نه. انڌو ويساهه. انڌي من وانگر.

اجهوڪي ٻوياڙيءَ جو پهر-

اونده جي پاتال ۾ اوسيڙي پنل نيڻ آسائتا. اُڻ-تڻ. هورا ڪورا.

ڪڙ- ڪڙ. سڪل ڀن لتڙ آيل. اٿاهه سرهائيءَ هيٺ. اوسيڙي جو عذاب گهٽيل.

انگل، ڪوڙو روسامو:
دير ڪيئي؟
اڪ لڳي وئي هئي.
منهنجي اڪ نہ لڳي. سومهڻيءَ ڪان وٺي پئي واجهايم.
پرچاءَ. ايلاز. مٺيون ايلازن جون. ميڙن منٿن ساڻ.
ٽونڪر: شابس ٿئي.
وري نہ ٿيندو،
انجام
ڏاڙهي
رهاڻ. اڻ- ڪٿ ڳالهيون.
پوربل آس ڇٽي پئي، مـٽل، مـانداڻ ۾ اٿل. وير چنڊ کي ڇهڻ لاءِ
تڙپڻ لڳي. ڌرتيءَ کي پوانتي آئي.
ڄين جو اٽڪاءَ:
اڄ نہ پڇايون
اڄ
ساهي ڪار ناهي
اٽڪيل، ڄيون، جهاڪا ڪائيندڙ ساهہ. ڪِين جي پگهر جي بوءِ ۽
بيڙين پيتل ساهہ ۾ بولاٽيون.
بس!
ساهي وٺان
وٽ نہ ڏيندي سياڻ،
ادمبر وچان ايام
وري ساڳي ڪار. هر لوچ سپڻ جي بولاٽي. هر بولاٽي سپڻ جو
ڏنگ. هر ڏنگ اُبيڙيندڙ ساهہ. بولاٽيءَ جي لوڏ حياتيءَ جي جوٽ جلائيندڙ.
تارن جي اڪ- پوٽ. جهر- مر تارا. اوندهہ جي ساگر ۾ ڇوليون. ڇوليون
ڀهندڙ- نـهندڙ. اڻ- ڪٽ سلسلو ڇولين جو. ڪَپ ڪي رسڻ لاءِ آتيـون.
لانگ، لانگ تي. وقت تي لانگ ورايل. وقت بيٺل. ڌرتي بيٺل. ديرو بيٺل.
سڀ ڪجهہ وڃايل. اوجهل. پاڻ بہ.
اُبڙيل ساهہ پولار ۾ تيز ڪائيندڙ. وير چنڊ کي ڇهي واپس ورندڙ ۽
پوءِ ناپر. ڇوڦير سانت. ساٺي ڌرتي. ساٺو ديرو. هلڪي ٿڌڙي هير. ساٺن
لڱن کي ڪتڪتائي ڪندڙ. اُبڙيل ساهن کي سنواريندڙ.

ڪا مهل اٿين-
موڪلايون
وري انجام
سيان هن ويل؟
نہ-.
پرهين،
روز روز نہ ڪڙڪ نہ پوي
هتي؟
پلي
نہ- ڪينچيءِ واري پل تي
پر
چنچلتا:
چرءِ اک نہ لڳي وڃئي
ديپل تهدً ياڪر. ساٿيون منيون تنداڪڙيون.
موڪلائي:
وک، وک ۾، دهڪو دل جو. جوڪو پيرن هيٺان لتاڙيل، پر وقت جي لانگ ورايل. اڊڪي ساھ: ڪا مهل نہ. ڪنهن جهڙي. هوشائيون وڪون، تن ۾ بيڙا وڌل. سجاڳ من جا سانتيڪا چوڪس حواس. وک، وک ۾ نہ وچڙي.
سپ سک.
پوءِ: مائيل گهڙين جي اولڙن تي اڏيل، سامائيل سپنا.
ٻور جهلينڌڙ. جهوٽن لاءِ آسائتا ڇٽڇڻ لاءِ.
وقت ۾ واجهہ وڌل. وقت ڇميل. رڙهي نٿو. ڳجها تڏا ساھ. اُتاولو من، اُمازيون اندر ۾. پڇي راس ٿيندڙ آس. آساڻيون اڪيون، ٻانوان ٻول ڪندڙ ماندائي.....
منديل مٺو وقت رڙهي ٿي نٿو!
جهرمر تارا. اپ ۾ اڪيون. اندر ۾ ماندائي، چوڦير اوندھ جون چوليون. لڏندڙ لمندڙ آسائتو من. بک ۾ پاھ. پوءِ بہ اجهل وکن ڪي هوش جا بيڙا وڌل. متان: آس جهوٽي تي ڇٽي پوي.
اوندھ جون چوليون، پڏل لوڪ. ٻرٻر تڏڪار جي ورڪا ۾، دفن ٿيل. آسائتيون اکيون اپ ۾ ڪتل. اجهل وکون بيڙا ڇڏائيندڙ. اٽل آيل: چوڦير

نگاهہ ﻣﭡ ۾ ساهہ. پوءِ بہ جوڳو پيرن هيٺان لتاڙجندڙ. وقت تي لانگ ورايل. وقت پيرن هيٺان اٽڪيل ساهہ. اجهل وڪون، يار ڏانهن. رٿي جو پنڌڪو. مڙداني همٿ. وک، وک ۾. اندر جي آدمي جي چير تي اجهل وڪون. پير، پير ۾.

اوندهہ جو اٿاهہ سمنڊ جهاڳيندڙ. من جي اک سان هرگس چاڳندڙ. ڪيئن پيرا لتاڙيل، تنهن ڪري چاتل سڃاتل.......

يار اڳ، اوسيڙو ڪندڙ.

اوتجي آيل پوڳ جو خيال من ۾:

مڙدانو آواز ٺاهي:

'متان ويو آهين.'

سراپيل همراهہ. ٽپيءَ ۾ پيل. پوءِ، امالڪ ياچ.

دهيل ٺهڪڙن جي ڦوهار ٻانهن ڪان جهلي، ڀاڪر ۾ پڪڙ.

'گيدي آهين.'

'ٻلي. تون هئين.'

'ڪيڏانهن پئي ڀڄين؟'

'مون سمجهيو-'

'تو سمجهيو اجهو ڏٺي اچي پڳا.'

'نہ، تڏهن بہ هوشيار تہ رهجي.'

ڏاهپ جا ٻول!

'ڏڄين ٿو؟'

'نہ جاني، تڏهن بہ ڪنڪو تہ-'

ٽپيءَ ۾ پيل!

'جي اهڙي مهل اچي-'

اونهي کوهہ مان جهيڻو آواز.

'سر لڳي.'

'پڪو انجام.'

'مڙسائي ڏاڙهي.'

'پٺي نہ ڏيندين؟'

'اهو لعنتي ٿئي.'

وربل ويساهہ. اڄ- مٺي خوشيءَ ۾ اوتيل. ٻاهوهہ جا گل پڪڙيل ڳلن تي. ڳچيءَ ۾ ٻانهن جو هار. چمين جي ورڪا.

آڏمبر ۾ پريل، لوچ ڪائيندڙ آواز:

’جاني-‘

جين جو اتڪاءِ. ٻوريل آس ڇٽيل. مٽل مانڌاڻ ۾ اٿل. وير چنڊ ڪي ڇهڻ لاءِ تڙپ. ڌرتيءَ ڪي ٻوانتي.

اتڪيل ڇيون. جهاڪا ڪائيندڙ ساهه. ڪڇن جي ٻگهر جي بوءِ ۽ ٻيڙين پيتل ساهه ۾ بولاٽيون.

وٺ نه ڏيندي ماءِ.......

آڏمبر ايام.

هر لوچ سيڻ جي بولاٽي. هر بولاٽي سپڻ جو ڏنگ. هر تنگ. اُڏيڙيندڙ ساهه. بولاٽيءَ جي هر لوڏ. حياتيءَ جي جوت جلائيندڙ. تارن جي اڪ- ٻوٽ. جهر مر تارا. اونده جي ساگر ۾ ڇوليون. ٻهندڙ- ٽهندڙ اڻ- ڪٽ سلسلو ڇولين جو. ڪپ ڪي رسڻ لاءِ آتيون. آتيون ڇوليون. لانگ لانگ تي. وقت تي لانگ ورايل. بيٺل وقت پيرن هيٺان ڇيپاٽيل. ڌرتي بيٺل. سيڪجهه وڃايل. اوجهل. پاڻ ٻه، پاڻ ڪان-

اُڏڙيل ساهه پولار ۾ ٽيڙ ڪائيندڙ. ويرون چنڊ ڪي ڇهي واپس ورندڙ ٽڪل. ساٿيون. جو زوم سان ڪريل، ۽ پوءِ ناپر. سانت. ساٿي ڌرتي. ساٿو واهه. هلڪي ٽڏڙي هير ساٿن لڳن ڪي ڪتڪتائي ڪندڙ. اُڏڙيل ساهن ڪي سنواريندڙ. ماٺيل گهڙين جي ڇولين جي هندوري ۾ تڪيون ڪائيندڙ لڳَ.

ڪنهن سمي امالڪ ڪن وڃيا.

ڏٽ هٽي پيل. جهليل ساهه وس ۾ ڪيل.

جائي ٻه، ٻه پاڇولا اڀتي وڏندڙ.

سرٻات ۾: پيو هج. نه اتجاڻ،

ڪيڪار تي:

’متان ويا آهيو.‘

اونده جي ماني سمنڊ ۾ پيند پئي.

’مڙس تجاڻ،‘

هوڪار:

’متان-‘

مڙس ٽپ ڏئي اٿيل. گولي

’وڃئي تو جهل ڪجاڻ،‘

هيٺين ۾ ڇگهه، اڪين آڏو اونده. اڪين جي هيريل روشني اندي

ٿيل.

هڪ ٻاجو ڀڄندڙ.

يار جي ٻاچ جي وڪ. گهوٻاٽو. هنياءَ تي ٺهڪو ٿي لڳندڙ.

ڪوماٽيل ذهن. ڪوماٽيل حواس. سر تي آئي، منهن ڏٻو.

ڪوماٽيل ذهن ۾ سوچ جو ترورو. پاڻ سنڀاليل؛

’حيف ٿس.‘

’نه وٺي آهين رن.‘

پولار ۾ ٻولاٽيون ڪاٽيندڙ آواز ڪي سڃاڻڻ لاءِ؛

ادو؟

امالڪ چوٽيءَ ۾ هٿ. ستُ ڪريل رن. ڪٿي، ڪيڏانهن ڀڳئي يار؟

اوسان خطا. ڪجي جهڙي ڀت.

يار جو لفظ ٻت ٻٽيل لڳن ٿي چنبو ٿي لڳل. ٿتل. ٻڙڪا ڏيندڙ پاٽيءَ جو چنبو؛ روح ۾ ڦلڪڻو ٿيل.

’آ- اڇي ٿو-‘

چمڪاٽ. وڃ ڪريل. ڪنڌ لڙيل. ڏڪ متان ڏڪ. ٻت ڌرتيءَ تي زيڪو ڪري ڪريل. ڳڙڪايل ڪيڪرات. رات جي اونداهين سانتيڪي سمنڊ جي پيٽ اندر.

۽ پوءِ ساڳي سانت.

ٻئي ڏينهن، سج ايرئي راڄ ڏٺل؛ واهه ۾ لڙندڙ لاش سڃاڻپ وڃايل. چيائون ’ڪاري.‘

۽ پوءِ سڀ پنهنجي پنهنجي ڪرت سان لڳل.

- مهراڻ 1977ع

ڦرين انام کھاڻي

اڄوڪي صبح واري اخبار جي اهم خبرن منجهان هڪ خبر: پنهنجي ڌيءُ کي مارينڊڙ، شهر جو برک ۽ جهونو وڪيل گل محمد، جنهن تي پرهين، ڪورٽ ۾ پنهنجي ڌيءُ کي مارڻ جي ڏوهه هيٺ ڪيس هلنو هو، سو رات پوليس جي ڦري هيٺ وارڊ ۾ مئل لڌو ويو!"

هن ڪيس جي اهم خاصيت هيءَ هئي ته: نه رڳو وڪيل صاحب جي ڊاڪٽر، سندس زال، جيڪا به هڪ پڙهيل ڳڙهيل عورت آهي ۽ سندس وڏي پٽ، جيڪو به چڱي خاصي عهدي تي آهي، جي بيانن منجهان، پر مرحوم جي همٿ واري ميجتا منجهان پڌرو هو ته شهر جي ڏاهي وڪيل پنهنجي ڌيءُ کي جاڻي واڻي ۽ سٽيل رٽا پٽاندر ماريو هو.

مرحوم جي زال ٻڌايو:

"منهنجي هڪ ئي نينگري، جنهن کي منهنجي مڙس سعيو ڪري ماريو، سا ننڍپڻ کان وٺي ئي چري هئي. اسان سندس علاج ڪرائڻ ۾ وسان ڪين گھٽايو. ٺيڪ ٿي ويندي هئي، وري ساڳي حالت. ملڪ جي وڏين وڏين اسپتالن ۾ ۽ ماهر ڊاڪٽرن کان علاج ڪرائڻ کان پوءِ به، جڏهن سندس صحت مڪمل طور نه سڌري ته پوءِ اسان ڪيس آمريڪا نيئي وياسين. اتي سندس علاج تي هزارين روپيا خرچ آيو. پر، خير سندس حالت ڪافي سڌري. اتي ٻن- ٽن مهينن دوران چريائپ جو مٿس ڪو به شديد دورو ڪونه پيو. جيئن ته رڙيون ڪرڻ، گاريون ڏيڻ، پنهنجي سر منهن ڪري لوهه پائي پڄڻ، يا وڙهڻ وغيره. البت چپ چپ ۽ موڳي موڳي رهندي هئي. ماهر ڊاڪٽرن ٻڌايو ته آهستي آهستي نارمل ٿي ويندي. اسين ڪيس واپس وٺي آياسين ۽ دوائن جو ڪورس ڪيس باقائدي ڪارائيندا رهياسين. هتي به مهيني ڏيڍ تائين ساڳي حالت ۾ رهي. چپ چپ ۽ موڳي موڳي. ڳالهائيندي هئي ته موڳائپ سان ۽ ڄڻ سوچيندي سوچيندي ياد ڪندي ڪندي.......

"خير، اسان کي ويساهه هو ته اسان جي اڪيلي ۽ پياري نينگري ٿوري ئي وقت ۾ نارمل ٿي ويندي. وڪيل صاحب وٽ به جونيئر وڪيل ها، جي وٽس سکندا ها. انهن منجهان هڪ سلڇڻو ۽ شڪل شبيهه جو ناهوڪو جوان هو. وڪيل صاحب جو مٿس ڏاڍو راز هو. غريب هو، پر ڏاڍو مخلص ۽ ايماندار هو. وڪيل صاحب خيال ڪيو ته ڇوڪري به هاڻي ٺيڪ

ٿيندي پٺي وڃي، سو سندس شادي انهيءَ نوجوان، پنهنجي جونيئر وڪيل سان ڪرڻ لاءِ سوچيائين. مون سان صلاح ڪيائين. جو مرحوم سدائين منهنجي ڳالهه کي رکندو هو. سندس نظريو هو تہ زال زندگيءَ جي ساٿڻ آهي، دوست آهي، دوستن جا باهمي لاڳاپا سدائين هڪجهڙائيءَ جي بنياد تي هوندا آهن، نہ عام رواجي زال- مڙس جي لاڳاپن وانگر، جن ۾ زالن مٿان مردن کي برتري هوندي آهي. هو انهن مذهبي تصورن تي ننڍوليون ڪندو هو، جن ۾ مردن کي مجازي خدا ڪوٺي، عورت تي لازم ٺهرايو ويو آهي تہ انهن جو هر طريقي سان خيال رکن ۽ نالي ماتر عورتن جي حقن جو ذڪر ڪري، عورتن لاءِ مردن جي خدمت ۽ فرمانبرداري ڪرڻ فرض ٺهرايو ويو آهي. الا ڪيڏو نہ عظيم انسان هو پاڻ!

"خير، مون کي بہ سندس اهو خيال وڻيو. ڇوڪرو مون کي پسند هو. ڇوڪري ۽ سندس ماڻٽن بہ ها ڪئي. سچ پچ اسان کي هڪ نئين حياتي ملي. وڏي ڳالهہ تہ اسان، پنهنجي منڙيءَ لاڏليءَ سان بہ ذڪر ڪيو، هن بہ انڪار نہ ڪيو. بس! مان چا ٻڌايان..... خوشيون ئي خوشيون هيون.

۽ پوءِ اوچتو، هڪ رات........

"مان سمجهان ٿي تہ ان ويل رات جا ڏيڍ ٻہ ٿيا هوندا تہ اوچتو منهنجي راڻي (مان کيس پيار مان سڏيندي هيس) دانهن ڪري اٿي. ۽ پوءِ، انهيءَ وقت کان پوءِ وري ساڳي حالت! هتي ڊاڪٽرن کي ڊيڪاريوسين- پر وقتي آرام، پوءِ ساڳي حالت. وڪيل صاحب بنهہ نااميد ٿي پيو. بس، انهيءَ ڏينهن کان پوءِ ڇوٿين- پنجين ڏينهن کيس ڪورٽ ۾ ڪيس هلائيندي دل جو دورو پيو. خدا خدا ڪري پاڻ بچيو.

"منهنجو خيال هو تہ، نوجوان جونيئر وڪيل سان جنهن سان ڳالهہ ٻول هئي، راڻيءَ جي شادي ڪرائي ڇڏيون. من شاديءَ کان پوءِ چڱي ٿئي. پر انهيءَ جي ابتڙ وڪيل صاحب جو خيال هو تہ، اهو وڏو انساني ڏوهہ ٿيندو. ڇوڪريءَ جي حياتي تباهہ ٿيندي. ۽ اسانکي اهڙو ظلم ۽ ناانصافي ڪرڻ نہ گهرجي، جو پنهنجي زندگيءَ جو عذاب، جيڪو اسان کي هڪ جٺيندڙن جي حيثيت سان مليو آهي، اهو هڪ معصوم ۽ اڻ لاڳاپيل انسان جي مٿان مڙهي ڇڏيون. اها سراسر بي انصافي ۽ مهاپاپ ٿيندو. مون کي سندس هن دليل، راڻيءَ جي شاديءَ ڪرائڻ کان باز رکيو تہ: ماءُ ۽ پيءُ جي حيثيت سان ۽ هڪ ٿي ڏيءُ هجڻ جي ڪري پاڳلپڻي جي ڪارڻ پيدا ٿيندڙ

ڏکيائون ۽ تڪليفون جهڙي ريت اسين رضا خوشيءَ سان برداشت ڪري وجون ٿا. ممڪن آهي ته شاديءَ کان پوءِ به سندس ٽيڪ نه ٿيڻ جي حالت ۾، هڪ مڙس جي حيثيت سان هو اهي برداشت نه ڪري سگهي ۽ ڪڏهن نه ڪڏهن بيزار ٿي اهڙو قدم کڻي، جو هن کي ڪنهن قسم جو سخت هاڃو رسي: ۽ پوءِ مون ڇنيءَ ريت محسوس ڪيو ته والدين جي حيثيت سان اسين جهڙي ريت رائيءَ جي پرگهور ڪري سگهون ٿا، نوجوان وڪيل، مڙس جي حيثيت سان نه ڪندو. انهيءَ کان سواءِ هيءُ به گهٽي حد تائين امڪان هو ته ڇوڪرو انڪار ڪري. خير منهنجي رائيءَ جي حالت نه سڌري، سا نه سڌري، ته انهيءَ وچ ۾ وڪيل صاحب کي ٻيو دل جو دورو پيو. اڃا انهيءَ منجهان ئي چڱو ڀلو ٿي مس اٿيو ته وري ٽيون دورو پيس!

اها شام اڃا به مون کي چڱيءَ ريت ياد آهي. وڪيل صاحب ڳالهيون ئي اهڙيون اڇرج جهڙيون، ڇرڪائيندڙ ويساهه ۾ نه ايندڙ ڪيون هيون، جن لاءِ مان ڪڏهن سوچي به نه ٿي سگهيس! ۽ اها شام، اڄ به مون کي ڇنيءَ ريت ياد آهي.

سرءَ جا ڏينهن هجن ۽ سرءَ جي اداس اداس، اداڪي شام. اسين شام جي چانهه تي ورانڊي ۾ ويٺا هئاسين. مان، وڪيل صاحب ۽ نوجوان زال سميت منهنجو وڏو نينگر حفيظ، جيڪو ميونسپالٽيءَ جو ائڊمنسٽريٽر آهي ۽ اسان کان ڌار، پنهنجي سيبتي زال سان، ميونسپالٽيءَ طرفان مليل بنگلي ۾ رهندو آهي. حفيظ روزانو پنهنجي زال سميت شام جي چانهه اسان وٽ پيئڻ ايندو آهي. چانهه پيئڻ کان پوءِ ۽ ڪجهه وقت هتان هتان جون ڳالهيون ڪري ڪجهه وقت وهڻ کان پوءِ، نوجوان جوڙو اٿي هليو ويو.

"مون کي هتي هڪ ڳالهه ٻڌائڻ وسري وئي ته: جڏهن به اسان جي نينگريءَ تي ڇريائپ جو دورو پوندو هو جنهن ۾ هوءَ وڙهندي، ڏاڍيان ڳالهائيندي يا شپون وغيره. پڇڻ لڳندي هئي، ته پوءِ انهيءَ حالت ۾ اسين ڪيس هڪ ڪمري ۾ بند ڪري ڇڏيندا هئاسين. ۽ ڪيس مانيءَ يا چانهه ۾ پاڻ سان شريڪ نه ڪندا هئاسين. ۽ مان ڪيس سندس ڪمري ۾، نويڪلائيءَ ۾ ڪيس کارائڻ ۽ پيارڻ جي ڪوشش ڪندي هيس."

"نوجوان جوڙي جي اٿي وڃڻ کان پوءِ اسين به وڃي رهياسين. پوڙها ۽ ڏکن جا ماريل. پاڻ تازو اڃا دل جي دوري جي حملي کان پوءِ ٺيڪ ٿي اٿيو هو، پر ڪافي هيٺو ٿي لڳو. نوجوان جوڙي جي اٿي وڃڻ کان پوءِ ڪا مهل اسين ٻئي خاموش هئاسين. اداس ۽ وياڪل. ڇڻ ته حياتيءَ جي

ڏکن ڏاڪڙن واري بار کي رضا خوشيءَ سان کڻڻ ۽ انهيءَ ۾ ڪنهن به قسم جي ڏک ۽ شڪايت ظاهر نه ڪرڻ جو اسان اڻ لکيل ناهه ڪيو هجي. پر ڪنهن ڪنهن مهل بار کڻڻ جو سَت نه ساري، پنهنجي هن ڪمزوريءَ جو اظهار خاموشيءَ سان ڪندا هجون. جو ناهه موجب اسانکي ڪجهڙو ڪونه هو. گهڻ ۾ گهڻ مونکي ائين لڳندو هو. ۽ هيءَ خاموشي به مونکي ائين پئي لڳي. خاموشي: بار هيٺ ڪنجهڻ ڪرڪڻ سان پريل.

اوچتو چيائين:

’اڳاٽي يونان جي تاريخ ۾ اسپارٽين جي باري ۾ پڙهيو اٿئي؟‘

وراڻيم: ها. هن جي حياتيءَ جو متو هوندو هو: ’وڙهو ۽ سوڀ حاصل ڪيو‘ جن جي ڪارڻ اڄ ’اسپارٽين‘. جرئت ۽ بهادريءَ، سگهه ۽ سورهيائيءَ، سادگيءَ ۽ سڌي سنواٽي هجڻ، فوجي ۽ سَتت ٺي فيصلي ڪرڻ واري خاصيت کي علامت طور ورتو وڃي ٿو. ۽ هنن، ڪنهن پيري پوري يونان تي شان ۽ دٻدٻي سان حڪومت به ڪئي هئي....‘

چيائين: ’نه- منهنجي خيال جو مقصد تاريخ جي نصابي ڄاڻ حاصل ڪرڻ نه آهي.‘

پوءِ نوڪريائيءَ هٿان سگريٽ جو پاڪيٽ ۽ ماچيس گهرايائين. مون کيس سخت منع ڪئي هئي. منهنجي جهلڻ تي کلي وراڻيائين. ’زنده رهجي ته ڪنهن به پيڙا پوڳڻ کان سواءِ، سڪون ۽ اطمينان سان. چاڪاڻ ته زندگيءَ جو جو هر سڪون ۽ اطمينان ۾ آهي. پوءِ پل اها ڪيتري ٿي مختصر زندگي چونه هجي. هينئر منهنجي ذهني سڪون لاءِ سگريٽ تمام ضروري آهي. انهيءَ ڪري هن وقت سگريٽن کان جهل معنيٰ ته سڪون کان جهل آهي.‘

اهو سڀ ڪجهه انتهائي ۽ سنجيدگيءَ سان چيائين جيڪو مونکي سندس طبعتي ۽ ڳالهائڻ جي عام رواجي ڍنگ کان نرالو ۽ ابتڙ لڳو. خير، مون سوچيو ته ممڪن آهي ته بيماريءَ جي ڪري ائين هجي، سياويڪ آهي. سو مون ڪلندي چيومانس، دل جي بيماريءَ توکي وڪيل مان فلاسفر ناهي ڇڏيو آهي.‘

ساڳي سنجيدگيءَ (جيڪا پڻ مون کي غير رواجي لڳي) سان چيائين: ’هر لوچ، سوچ کي جنم ڏيندي آهي. مان انتهائي سنجيدگيءَ سان هڪ سنجيدي مسئلي جي باري ۾ سوچي رهيو آهيان. توکي هيءَ ته ڄاڻ هوندي ته اسپارٽين پنهنجن ڪمزور، نبل ۽ روڳي ٻارن کي جيلن ۾ ڦٽو

ڪري ڇڏيندا هئا. تنهنجو ڇا خيال آهي؟'

ورائيم: 'اهو سراسر ظلم هو. ڪيس هو.'

چيائين 'ٿي سگهي ٿو. پر انهيءَ ۾ هن لڪل سچائيءَ کي نظرانداز ڪري نٿو سگهجي تہ اهي نبل ۽ روڳي انسان، جيڪي اڳتي هلي، وڏا ٿي، زندگيءَ تي بار بڻجن، يا زندگي مٿن عذاب بڻجي، تنهن کان بهتر آهي ۽ سندن بہ انهيءَ ۾ ڀلائي آهي تہ انهن کي اسرڻ کان اڳ ئي ناس ڪيو وڃي. تون هن ڪـان انڪـار ڪري نٿي سگهين تہ: زنده رهڻ، بذات خود ڪنهن معنيٰ کان خالي ٿي نٿو سگهي. هر زنده وجود جون سرگرميون ۽ موجودگي ڪو ڪارج، ڪو مفهوم ۽ ڪا معنيٰ رکن ٿيون. خاص ڪري انسان جي لاڳاپي سان ھيءَ چئي سگهجي ٿو تہ انسان جو وجود، ٺلهو خالي ٺلهو جيئڻ تائين محدود ناهي، پر مفهوم ۽ ڪا معنيٰ رکي ٿو.........

"۽ چيائين: 'Struggle for existence' ۾ سرتو وجود ئي جيئرو رهي سگهي ٿو. منهن ڏيئي سگهي ٿو. زندگيءَ کي پنهنجن مقصدن پٽاندر بدلائي سگهي ٿو. جيڪو جيو. هن چٽاڀيٽيءَ واري جدوجهد ۾ شامل ٿيڻ جي صلاحيت تہ نهيو، پرپنهنجي وجود کي برقرار رکڻ جي صلاحيت بہ نٿو رکي ۽ پنهنجي نبل ۽ روڳي وجود ڪارڻ ٻين تي ۽ پاڻ تي بار بڻيل آهي. انهيءَ کي ختم ٿيڻ ئي گهرجي. ها ختم ٿيڻ ئي گهرجي.....'

"جيتوڻيڪ مونکي اوچتو ئي اوچتو هلڪو احساس ٿيو تہ پاڻ کهڙي ڳالهہ کي ذهن ۾ رکي اها اپٽار ڪري رهيو آهي ۽ سچ پچ مون کي سندس ويچار انتهائي ڀوائتا ۽ خوفائتا لڳا. خير، ان هوندي بہ مون ڪائنس پڇيو تہ: 'هن سموري ذڪر منجهان نيٺ اوهان جو مقصد ڪهڙو آهي؟'

"مرڪيائين. ۽ منهنجي منهن ۾ گهوري ڏنائين: زوريءَ مڙهيل، ڦڪي ۽ معنيٰ ڀريل مرڪ. 'مان جيڪو چوڻ چاهيان ٿو، ڇا تون واقعي نہ سمجهي سگهي آهين؟ يا سمجهندي بہ، اهو سڀ ڪجهہ تون منهنجي زبان مان اڪلائڻ چاهين ٿي؟'

"ورائيم: 'مونکي ٿوري اندازي تي ڪـڙڪ پئي آهي. ممڪن هجي تہ منهنجو اندازو غلط هجي. تہ بهتر آهي تہ تون صاف لفظن ۾ مقصد بيان ڪري ڇڏين.'

"چيائين: 'منهنجو سڌو سنئون مقصد ماهتاب (منهنجي ڌيءَ جو اصل نالو) ڏانهن آهي........'

"مان سواءِ ڪجهہ جي سندس منهن ۾ ڏسڻ لڳس.'

"پاڻ چوندو رهيو: ڏس نہ، هينئر جڏهن پاڻ جيئري اهي، تہ سندس حالت مئلن کان بہ ويل آهي. هوءَ نہ مئلن ۾ آهي، نہ جيئرن ۾. مون کي سمجھہ ۾ نٿو اچي تہ اهڙي ريت کيس زنده رکڻ جو نيت مقصد ڪهڙو ٿي سگهي ٿو؟"

"ڳالهائيندي ڳالهائيندي اوچتو چپ ٿي ويو. مان بہ چپ هيس. مون کي سندس سوچ جي انداز تي سخت افسوس ٿي رهيو هو. منطقي طور ڪٿي پاڻ صحيح بہ هجي، پر مون کي انهيءَ منجهان خود عرضيءَ جي بوءِ اچي رهي هئي. مان خود غرضيءَ جي پس منظر ۾ سندس ويچارن تي افسوس ۽ ڏک وچان سوچي رهي هيس تہ، اوچتو چانيل خاموشيءَ ۾ سندس ڪنبندڙ ۽ ڏک ۾ ٻريل آواز ٻڌم:

"شايد تون سوچيندي هجين تہ، مان ڪانئس بيزار ٿي ويو آهيان. يا منهنجو پدرانہ امنگ مرونجي ويو آهي ۽ سندس لاءِ منهنجو پيار ختم ٿي ويو آهي. انهيءَ ڪري مون هھڙي قسم جي جواز ۾ پناهہ ورتي آهي.

"زليخا! تون سوچي بہ نٿي سگهين تہ گذريل ٽي ڏينهن مون ڪهڙي ذهني پيڙا ۾ لڇندي پڇندي گذاريا آهن. اوهہ! تون تصور بہ ڪري نٿي سگهين. ٻڌ! مان دل جو مريض آهيان ۽ تون خود Neurosis جي Pa-tient آهين. (اسان ٻنهي جون بيماريون حالتن جو نتيجو آهن) منهنجي ڪنهن بہ وقت هارٽ فيل ٿي سگهي ٿي. منهنجي مرڻ کان پوءِ تنهنجي ۽ ماهتاب جي حالت ڪهڙي..... نہ پڇ تہ سندس انهن حالتن جو ڪيڏو يوائتوتصور آهي. توکي هيءُ واقعو شايد اجا نہ وسريو هجي. ڪجھہ ڏينهن اڳ، جيڪا پنهنجي پاڙي ۾ نڌڪٽي چري آهي، انهيءَ سان چٽن چٽن بدفعلي ڪئي، ها اهي چار ڇٽا جيڪي سياڻا هئا، رات جي سناٽي ۾ انهيءَ چريءَ جون هنيانءُ ۾ ڇهڪ وجهندڙ ڪيهون، شايد اجا تنهنجي لاشعور ۾ هجن. مون کي ٻڌاءِ تہ جيڪڏهن اهڙي حالت پيدا ٿئي، تہ پوءِ ماهتاب جي محفوظ ۽ سلامتيءَ واري زندگيءَ جي ضمانت ڪير ڏئي سگهي ٿو؟ رياست: جيڪا عام رواجي انسانن جو تحفظ ڪرڻ ۽ سلامتيءَ وارو ماحول مهيا ڪري ڏيڻ ۾ ناڪام وئي آهي. نڌڪٽين جي نگراني لاءِ سماج سڌار تنظيمون: جيڪي سڌاري، فلاح ۽ بهبود جي نالي ۾ چڪلا ۽ بيگار ڪئمپون کولي ويٺيون آهن.

'ها، منهنجي مرڻ کان پوءِ اوهان جو ۽ (خدانخواستہ) تنهنجي موت کان پوءِ ماهتاب جو روايتي اصول موجب بار حفيظ (منهنجي پٽ جو نالو)

تي اچي ٿو، روايت پٺاندر هو ان بار کي کڻندو. ممڪن اهي ڀهرين اخلاقي فرض سمجهي کڻي، پوءِ کڻڻ تي مجبور ٿئي، مجبور تي بيزار ٿئي ۽ اڳتي هلي هن بي مقصد ۽ اڻ- ڪارج زندگين جو بار ڍوئي ڍوئي ٿڪجي چڪنا چور ٿي پوي. سندس زندگي زهر بڻجي وڃي. نيڻ هي؛ ڪٿان جو انصاف آهي، ڪٿان جو اخلاقي فرض آهي، ڪٿان جو اصول آهي، جو بيڪار ۽ بي مقصد زندگين، جن جو سماج جي ڪنهن به اداري ۾ ڪارج ڪونه آهي، نه رڳو اهو پر سندن زندگي، خود مٿن بار بڻيل آهي، اهو ٻين تي مڙهي، انهن کي زندگيءَ جي نعمت کان محروم رکيو وڃي! انهن جي حياتي وڃائي وڃي.

'زليخا، مان توکان تو پڇان: فرض ڪر ته مان دل جي حملي سبب اوچتو اڄ يا سڀان مري ٿو وڃان، (جيڪو منهنجي خيال ۾ ناممڪن ناهي). منهنجي مرڻ کان پوءِ، ڪجهه عرصو تون ماهتاب جي پرگهور جو فرض يا مقصد پاڻ تي مڙهين. جيئري رهڻ لاءِ توکي نه ڪارڻ آهي، نه زندگيءَ لاءِ ڪو موهه. ها، تون مونکي ٻڌاءِ ته محض هڪ چريءَ ۽ بيڪار ذيءَ کي، زنده رکڻ لاءِ، زنده رهڻ ۾ ڪهڙي ڏاهپ آهي! زليخا، مونکي ٻڌاءِ' ....

هو سوال جي نشاني بڻجي مون ڏانهن ڏسي رهيو هو. مون ڪيس ڪابه ورندي ڪانه ڏني. منهنجي سوچ جي صلاحيت ختم ٿي چڪي هئي. مان عجيب قسم جي بي حسي محسوس ڪري رهي هيس ۽ ڪابه ورندي ڏيڻ بجاءِ مون خود سوال بڻجي سندس منهن ۾ ڏٺو. هو ان مهل سگريٽ پي رهيو هو. سگريٽ چڪڻ ۽ آڱرين جي اعصابي لرزش منجهان مونکي اندازو ٿيو ته پاڻ به بيچيني جي ڪيفيت مان گذري رهيو آهي. مون کي گهٽ ۽ ٻوساٽ محسوس ٿيڻ لڳو. مان اتان اٿي پنهنجي ڪمري ۾ هلي آيس. مون سندس ويچارن تي شعوري طور ۽ سسٽم موجب سوچڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ڪجهه نٿي سمجهه ۾ آيم ۽ نه ئي ڪجهه سمجهيو ٿي. اها سڄي رات بي چينيءَ ۽ پوائنٽن ويچارن ۾ گذاري. مونکي ماهتاب تي ڏاڍو پيار اچي رهيو هو. هوءَ خاموش موڳي ۽ پُر سڪون هئي. مون ڪيس ماني کارائي، ڏاڍو پيار ڪيو ۽ ڀراڪٽيون پائي زنو.

"اها رات سندس به دل جي تڪليف ۾ گذري. جيڪا ڇاڻ مونکي ٻئي ڏينهن جي صبح تي پئي ته سندس دل ۾ سور جون سٽون اٿيون هيون. پر هن مون کي نه ٻڌايو. خير، ٻيو ڏينهن اداس ۽ خاموش گذريو. ائين ڄڻ ڪوئي مري ويو هجي. البت منهنجي جهلڻ جي باوجود هو، ڊاڪٽر سان

ملڻ جي بهاني ٻاهر نڪري ويو ۽ ڪلاڪ ڪن کان پوءِ گهر واپس ايو.

ٽئين ڏينهن صبح جو جيئن مان ماهتاب ڪي نيرن جي ماني کارائڻ لاءِ سندس ڪمري ڏانهن وڃي رهي هيس ۽ ان مهل پاڻ ورانڊي ۾ آرام ڪرسيءَ تي ڪنهن سوچ ۾ ٻڏل ويٺو هو. چيائين: 'بس، ماهتاب ڪي نيرن جي ضرورت ڪانهِ آهي'.

منهنجو هنياءُ ٻڏي ويو. "ڇو؟"

"هوءِ ختم ٿي چڪي آهي." هن بظاهر تہ اطمينان ۽ سڪون سان چوڻ جي ڪوشش ڪئي، پر سندس اندر ۾ جو ڪجهہ وهي رهيو هو. اهو ڪاٿس لڪي نہ سگهيو. سندس آواز بدليل هو ۽ ڪنبٽيءَ ڳاڙهو: "دفن ڪان پوءِ مان ٽاٽي تي وڃي اعتراف ڪندس..........".

"مون ڏانهن نهارڻ کان سواءِ ئي هو اٿيو ۽ اندر ڪمري ۾ هليو ويو.

"منهنجا هوش حواس بلڪل خطا ٿي چڪا هئا." مرحوم جي پٽ ٻڌايو:

"منهنجي شاديءَ کان پوءِ بابي سائينءَ خود ئي مونکي ڌار رهڻ لاءِ صلاح ڏني، چيائين: 'هي دور گڏيل گهرائن جي شڪل ۾ رهڻ جو دور ناهي. وڌيل شعور ۽ انفراديت جي شديد احساس جي گهرج آهي تہ، هر ڪنهن کي، ڪنهن بہ وڏي جي بالادستيءَ کان سواءِ آزاديءَ سان اپڙڻ ۽ اسرڻ، اڳتي وڌڻ ۽ ڦهلجڻ جو موقعو ۽ آزادي ڏني وڃي. تون هاڻي پنهنجي پيرن تي بيٺل آهين ۽ سماج ۾ اسان کان الڳ، جن توکي ڄڻيو آهي. هڪ خودمختيار يونٽ جي حيثيت رکين ٿو. پٽ هينئر تون پنهنجي زندگيءَ جو پاڻ ذميدار آهين.... دراصل مان بہ انهيءَ خيال جو هوس تہ مائٽن کان الڳ رهان ۽ مان الڳ رهڻ لڳس.

هن واقعي کان هڪ ڏينهن اڳ يارهين وڳي ڌاري پاڻ معمول جي ابتڙ منهنجي آفيس ۾ آيو. ظاهر آهي تہ ڪيس اوچتو ڏسي مون کي ڪجهہ ڪڻڪو ٿيو. پر سندس ورتاءُ مان ڪنهن بہ قسم جي ڳڻتيءَ واري ڪا ڳالهہ پڌري ڪانہ ٿي. چيائين،

"ڊاڪٽر سان ملڻ ويو هوس سوچيم اڄ تو وٽان بہ هڪ رائونڊ هڻي وڃان پوءِ هتان هتان جون ڳالهيون، ڳالهين دوران هڪ ڀيري چيائين، پٽ، دل جو مريض آهيان، بنا اطلاع ڪيڏي مهل بہ هن دنيا ڪي ڇڏي سگهان ٿو. پر جنهن ڳڻتيءَ ڳاريو آهي، سا آهي ماهتاب جي مستقبل

جي.........."

"مون سندس انهيءَ ڳالهه کي فطري ۽ عام رواجي سمجهندي (جيڪا هن حالت ۾ هر پيءُ کان متوقع ٿي سگهي ٿي.) چيو: "بابا، اوهان کنهن به قسم جي ڳڻتي نه ڪريو. اجا اوهان جي حياتي وڏي آهي، پراميد رهو." پوءِ پاڻ ئي هن موضوع کي ختم ڪندي چيائين، "پٽ، انسان ڪيترو به پراميد رهي، پر هنن حالتن ۾ هھڙي قسم جا ويچار اچڻ سياويڪ نه آهن. خير ڇڏ انهن ڳالهين کي.

"پوءِ هتان جون ڳالهيون ڪري، پاڻ موڪلائي ويو."

ڊاڪٽر ٻڌايو:

"واقعي ڪان هڪ ڏينهن اڳ، مرحوم سادي نائين ڏهين ڏاري مون وٽ آيو. سندس ڳالهين منجهان مونکي ڪٿي به سندس اصل نيت جو ڪٿي جيترو به احساس نه ٿيو. ڳالهين دوران هو بلڪل نارمل پئي لڳو. اسانجن ڳالهين، جنهن کي بحث چوڻ وڌيڪ مناسب ٿيندو، جو موضوع زندگي، زندگيءَ جو مقصد، ماهتاب جي لاڳاپي سان نارمل ۽ ائبنارمل انسان جي زندگي ۽ موت جي لاڳاپي سان نارمل ۽ ائبنارمل انسان جي زندگي ۽ موت ۽ انهيءَ لاڳاپي سان رياست جون جوابداريون وغيره هو. جيتري قدر مونکي ياد پوي ٿو، هڪ ڀيري چيائين، جڏهن زندگي، (پوءِ ڪيتري به دلڪش چونه لڳي) خود عذاب بڻجي وڃي، تڏهن هن عذاب کان ڇوٽڪاري جو واحد رستو زندگيءَ کان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ ۾ آهي. يا، ڙندگي، زنده رهڻ جي ڏس ۾ جدوجهد جو ٻيو نالو آهي. جيڪو انسان جدوجهد نٿو ڪري سگهي، سان ڏئي نٿو سگهي جيڪڏهن انهن کان زندگي کسي وڃي، ته اهو ڪو گناهه ڪو نه آهي ۽ اهڙي قسم جون ٻيون ڳالهيون، جيڪي هينئر سمجهه ۾ اچن ٿيون ته هو ماهتاب کي ذهن ۾ رکي ئي ڪري رهيو هو ۽ اهي ڳالهيون ان وقت سندس ذهني ڪيفيت ۽ سوچ جي انداز کي ظاهر ڪن پيون. بهرحال مان پوري ويساهه سان چوان ٿو ته، وڪيل صاحب اهي ڳالهيون بلڪل نارمل حالت ۾ چيون ۽ مون کي انهن ڳالهين منجهان سندس اصل نيت جو ذرو به پروڙ نه پئجي سگهي. هو مون کان پوڻين يارهين ڌاري موڪلائي اٿيو.

ڏوهه مڃيندي مرحوم وڪيل صاحب جيڪو بيان ڏنو، انهيءَ منجهان ڪي ٽڪرا.

(وڪيل صاحب جي گهريلو بيان جو ڇپل ياڱو سندس گهر واريءَ جي بيان جهڙو آهي. انهيءَ ڪري ورجاءَ جي ڪونت کان بچڻ لاءِ، سندس بيان مان ڪي ٽڪر ئي ڏجن ٿا.

.... ڪيس مارڻ کان پوءِ، منهنجو ضمير هينئر بہ مطمئن آهي.نيڻ هن چريءَ جو هن دنيا ۾ هجڻ يا نہ هجڻ مان ڪيس ڀاڻ ڪي يا سماج کي ڪهڙو فائدو؟ سندس موت جو انتظار ڪرڻ کان اڳ (جيڪو ڪيس اوس اچڻو هو) ڪيس مارڻ ۾ سندس ئي ڀلائي هئي. هيءَ حقيقت پنهنجي جاءِ تي هڪ پنهنجي پاڻ شاهدي ڏيندڙ (Self-evidence) سچائي آهي......

.........جڏهن مان اسپارٽين جو ذڪر ڪيان ٿو، تڏهن منهنجو مطلب اهو ناهي تہ ڪمزور ۽ نبل ٻار کي جمندي ئي جبلن ۾ ڦٽو ڪيو وڃي. اهو دور ٻيو هو، اڄ سائنسي دور آهي، ممڪن آهي (۽ اڪثر ڪري) اهي نبل ٻار اڳتي هلي سگهارا ٿين. پر مان جيڪا ڳالهہ ڪرڻ چاهيان ٿو، انهيءَ جو بنياد هيءَ آهي تہ: اهي انسان جيڪي زندگيءَ جي تبديليءَ جي جدوجهد ۾ شريڪ نٿا ٿين، يا نٿا ٿي سگهن، جو منجهن اهڙو ست ناهي، تہ پوءِ اهي رڪاوٽ بڻجن يا ٻين انسانن مٿان بار بڻجڻ بجاءِ، بهتر آهي تہ پنهنجو انت آڻين. ڇاڪاڻ تہ هونئن بہ حياتي مٿن بار آهي، سواءِ ڪارج جي زندگيءَ جو بار ڍوئڻ ڇا حماقت ناهي"

نيڻ ماهتاب کي زنده رکڻ مان ڇا هڙ حاصل؟ محض مائٽن جي جذباتي تسڪين جي پورائيءَ لاءِ! جڏهن تہ مائٽ خود محسوس ڪن ٿا تہ هوءَ، مٿن بار بڻيل آهي- منهنجي آڏو بہ رستا هئا؛ يا تہ هن کي ماري ڇڏيان (جيڪو رستو مون اختيار ڪيو) يا تہ ڪيس ڪنهن تجربيگاه ۾ موڪليان، تہ جيئن باقي انسان ذات جي ڀلائيءَ لاءِ تجربا ڪيا وڃن.

جيتوڻيڪ ڪيس مارڻ ڪري مونکي سخت صدمون رسيو آهي ۽ افسوس ٿيو آهي، پر منهنجو ضمير ۽ شعور بلڪل مطمئن آهي.......

.... مان هينئر اطمينان سان مرندس.

ڪورٽ طرفان مقرر ڪيل ڊاڪٽرن جي ٽيم گڏيل راءِ ڏني تہ، سول اسپتال جي اسپيشل وارڊ ۾، جوابدار فوتي گل محمد وڪيل، جنهن پنهنجي چريءَ ڌيءَ کي ماري، انهيءَ جو اقرار ڪندي، پاڻکي قانون آڏو پيش ڪيو هو ۽ دل جي مريض هئڻ سبب ڪيس سول اسپتال جي اسپيشل وارڊ ۾، پوليس جي نگرانيءَ هيٺ رکيو ويو هو رات جي اڍائي بجي ڌاري دل ڇتڻ سبب مئو آهي.

ڊاڪٽرن هيءَ بہ راءِ ڏني تہ، جيڪڏهن وڪيل صاحب کي بروقت طبي امداد ڏني وڃي ها تہ، سندس جيئري رهڻ جا امڪان وڌيڪ هئا.

(بيشڪ جيڪڏهن وڪيل صاحب نہ مري تہ ها تہ هيءَ ڪيس انساني لاڳاپن ۽ سماج جي اهم مسئلي بابت هڪ انوکو ۽ دلچسپ ڪيس ثابت ٿئي ها).

بي انام ڪهاڻي

لڳاتار ٽن سالن کانپوءِ-

يونيورسٽيءَ جي اولڊ ڪئمپس جي ورانڊي مان لنگهندي؛ ايڊيوڪيشن ڊپارٽمينٽ ڏانهن ويندڙ دروازي وٽ اوچتو مٿس نظر پئي! هڪ اتفاقي حادثو. جنهن حادثي لاءِ جيڪڏهن ملي پوي ته پوءِ...... بابت ڪيترا ڀيرا سوچيو هئائين. اها آهي، ساڳي؛ ٿوري ڦير سان. ساڳيو اداس، گهمير، وياڪل چهرو. سانورو هن تبديلي سان ته سندس ڇهڪندڙ ۽ ٻهڪندڙ سانورائپ، جيڪا ڇڪ جا باعث بڻي هئي. سان ڪارائيل ۽ ڪشش کان وانجهيل.

هن جي نهارڻيءَ مان پڪ ٿيس ته. هن کيس ڏٺو آهي. سندس دل ڌڙڪي، اندرين تبديلين ڪارڻ پنهنجي منهن جو رنگ بدلجندو ۽ نرڙ تي پگهر محسوس ڪيائين.

ايتري عرصي کانپوءِ ائين اوچتو؛ ملڻ تي جنهن جو في الحال وهم ۽ گمان به ڪونه هوس، نه رڳو- سندس وجود ڏڏي ويو، پر جڻ ڳچ عرصو اڳ وڏي جاکوڙ کانپوءِ مروٽيل ۽ چيپاٽيل ڏوهه جو احساس ڪر کڻي بيٺس. اهو سياويڪ هو. ائين جڻ ورتل قرض کي وسارڻ کانپوءِ، اوچتو سندس اڳاڙيندڙ ملي وڃي.

اندرين اٿل کي دٻائڻ لاءِ؛حيرت ۽ خوشي پاڻ تي مڙهيندي، مرڪندي ڏانهنس ڏٺائين. سندس ابتڙ، هن جي منهن تي هن اوچتي گڏجاڻيءَ ڪري، ڪابه تبديلي ڪانه. ساڳي گهميرتا، خاموشي ڇهري تي. منهن لڳاتار خشڪ، جڻ وينشنگ ڪريم لڳل ۽ چڱيءَ طرح مهٽيل. (پر کيس ڄاڻ هئي ته هوءَ وينشنگ ڪريم استعمال نه ڪندي آهي)، هر عام رواجي ملاقات وانگر- ٻئي هڪ ٻئي کي ڏسندا رهيا. ڪي گهڙيون.

'تون هتي ڪيئن.........؟'

'ايم. ايڊ جي داخلا لاءِ انٽرويو ڏيڻ آئي هيس.'

'ٿي ويو؟'

'ها.'

'داخلا ملي ويندي؟'

'گورنمنٽ موڪليو آهي انهيءَ ڪري ملڻ ٿي گهرجي.'

چپ، ڪي گهڙيون.
’تنهنجا ڪهڙا حال آهن؟‘
’بس، ٺي.....ڪ ٺي.‘
’ساڳي ٺي هنڌ آهين؟‘
’ها. ٺٽي ۾.‘
’فيمليءَ سميت.‘
’ها.‘

ڪيس اهڙي قسم جي سوالن منجهان اوچتو هڪ قسم جو ڊپ ٿيڻ لڳو. اهڙو ڊپ، جيڪو پنهنجي پر ۾ ڪاميابيءَ سان ڏوهه لڪائيندڙ ڏوهاريءَ کي، وڪيل جي آڏي پڇا تي. دل جي چور ڪري ٿئي. اهڙي قسم جي سوالن کان بچڻ لاءِ هن ستت ڀرت ڏني، گڏجي چانهه پيئڻ لاءِ.

هن سندس منهن ۾ ڏٺو سوال ٻڌجي. جڻ تہ اها رت اڻ- رواجي طور، اخلاق کان ڪريل، ڪنهن اڻ- ڄاتل شخص کان، غيرواقف عورت کي پهرئين ٺي واتهڙو گڏجاڻي ۾ ڏنل هجي.

”ڇو؟“ حقيقت جي تہ کي پهچندي چيائين، ”مون سان گڏ چانهه پيئڻ پسند ڪندينءَ؟“

علي بابا ريسٽورينٽ جي فيملي روم ۾ اچي ويٺا. سڄو رستو، جيڪو پنجن منٽن جو هو، خاموش رهيا. رستو ساڳيو هو. جنهن تان ٺي سال اڳ؛ جڏهن بي.ايڊ ۾ پڙهندا هئا. ڪئين ڀيرا لنگهي چڪا هئا. هوٽل بہ ساڳي ۽ فيملي ڪمرن منجهان هڪ ڪمرو بہ ساڳيو. پاڻ بہ ساڳيا؛ هڪ ماستر ۽ ٻي ماسترياڻي. سڀ ڪجهه ساڳيو هوندي بہ، اوپرا اوپرا، ايڏو ويجهي هوندي بہ، اڻ- ڄاتل!

ڪمري ۾ ڪجهه اُٻس هئي. هن کان اڳ ويٺلن، جي شايد ڪا گهڙي اڳ اٿي ويا هئا، جي ڇڏيل گرمي، سگريٽن جي دونهين جي بوءِ سان.

”آئس ڪريم.“

”نہ- چانهه.“

”گرمي آهي.“

”توکان شايد وسري ويو آهي تہ مان چانهه جي وڏيڪ پياڪ آهيان. گرمي هجي يا سردي.“

هينئر ڪيس ياد آيو تہ هوءَ اعصابي ڪمزوريءَ ۽ وائي جي سور ڪارڻ، تڏو ڪڏهن بہ نہ واپرائيندي آهي ۽ نہ ٺي پڪي جي هوا هيٺان

وهندي آهي.

سندس جهلڻ جي باوجود چانهه هن ٺاهي.

"تون ڪڏهن دادوءَ ويندين؟"

"سڀاڻي."

"انٽرويو بلڪل پورو ٿي ويو؟"

"ها."

دراصل هن چاهيــو پئي تـه، ڳالهين جو اهڙو لڳاتار ۽ رڌل سلسلو شروع ٿئي، جنهن هينيان، هيءَ ماحول ۽ هن جي موجودگي ڪري، جيڪو هنيانءَ تي بار ٿي بيٺو هوس ۽ چانهه جي احمقانه صلاح جي ڪري پيدا ٿيل اهو احساس هينان دٻجي وڃي.

"ماسي جي طبعيت ڪيئن آهي؟"

"ساڳي."سوچڻ لڳو، اجا ساڳي حالت ۾! هن ڪي هن وقت تائين مرڻ ڪـپندو هو. هنن ٽن ســالن جي دوران سندس باري ۾ ســوچيندي، ويچاريو هئائين تـه ماٺس مري چڪي هوندس.

"ڪمزور تـه ڪافي ٿي وئي هوندي."

"فطري آهي."

"تون بـه لهي وئي آهين؟"

"سچ پچ!" انتهائي ڪنجوسيءَ واري مرڪ سان چيائين، "توکي ڏسڻ ۾ دوکو ٿيو آهي."

۽ پوءِ هن، سندس منهن ۾ گهوري ڏٺو: اصل عمر کان وڏي ٿي لڳي. سندس مٿي تان رئو سرڪي ڪلهن تي اچي ويو هوس، وارن ۾ چڊا چڊا اچا ڏٺائين. اکين ۾ چمڪ، سانورو ڪاراٽيل، پيلاڻ مائل رنگ.....

اوچتو ٽي سال اڳ، پڙهڻ جي دوران جڏهن ڪيس هڪ شديد انديشي جي احساس جي انومان جو ساپيان روپ ياتيائين، سندس منهن جي ڏسٽي ۾. نـه چاهيندي بـه سندس منهن ۾ چتائي ڏسڻ لڳو. نـه چاهيندي بـه هن جو چهرو، مستقبل جو سلهـ. هاٺو: ڏيرو! ڪاراٽيل،اندر پيهيل کوپن ۾ چمڪندڙ مٽڪيون، تڪليف سان ڪڄندڙ ساهـ کري، هيٺ مٿي ٿيندڙ هڏائين ڇاتيءَ جو پيڃرو، ڦهلجندڙ- سسندڙ ناسون، ڳل اندر ويٺل، ڪبن سمان، قياس ۽ همدردي جا احساس جاڳيس. اوچتو خيال: پيلي- سائي ڪانگهاري جو....

۽ دل ڪچي!

ٽي سال اڳ:

سيڪنڊري اسڪولن جي ماسترن لاءِ ٽريننگ جي ڪورس، بي.ايڊ ۾ گڏيا. ڏٺائون، ڏسندا رهيا. نوٽس، ليسن جي تياري جي سلسلي ۾ ملندا رهيا. گهرا ٿيندا رهيا. سواءِ ڪنهن شعوري ڪوشش جي هڪ ٻئي جي ويجهو ايندا رهيا. هڪ ٻئي کي سمجهندا رهيا. ڪڏهن ڪڏهن فلم جو پروگرام. لڳ ڀڳ روز، انٽرويل جي دوران علي بابا ريسٽورينٽ ۾ چانهه. گفتگو. ڳالهين جو نه ٽٽندڙ سلسلو.

هڪ ڀيري هن ڪيس پنهنجن گهريلو حالتن بابت ٻڌايو: پاڻ گهر ۾ ٽي ڀاتي آهن. پاڻ، سندس ماءُ ۽ ننڍو ڀاءُ، جيڪو هاءِ اسڪول ۾ پڙهندو آهي. سندس پيءُ تپيدار هو. ماڻس پڻ پرائمري اسڪول ۾ ماسترياڻي هئي. ٻنهي جي پيار جو نتيجو هئي. ڇهن سالن ڪانپوءِ، جڏهن هو پاڻ اجا ننڍڙي هئي. پڻس تپيدار، ماڻس کي بلڪل ڇڏي ڏنو. ان وقت سندس ننڍو ڀاءُ، ماڻس جي پيٽ ۾ هو. ڪيس پيءُ جو چهرو، جيڪو ننڍپڻ ۾ ڏٺو هئائين، اجا تائين ذهن ۾ ڪُتل: ڀنگ پيئڻ ڪري ڳاڙهيون اکيون، ڪاراٽيل چپ ۽ منهن تي ماتا جا داغ. گاريل.

۽ پوءِ ماڻس کي سلهه ٿي پيئي. يا ڪيس اڳيئي سلهه جا اثر هئا، جيڪي پوءِ ظاهر ٿيا. چاڪاڻ ته سندس ماءُ، يعني هن جي ناني به، سلهه وگهي مئي هئي.

۽ هينئر هو پاڻ گهر سنڀاليندڙ هئي. ڪمائيندڙ، سلهه ورتل ماءُ جي پرگهور ڪندڙ ۽ ننڍي ڀاءُ جو مستقبل سنواريندڙ. خاموشي، ڳنڀيرتا ۽ سنجيدگي سندس شخصيت جو جز بڻيل. ڳالهائڻ ۾ نهٺائي، بردباري، خدمت ۽ شفقت جو اظهار، سندس گڻ بڻيل.

ملندا رهيا، هڪ ٻئي کي ويجهو ايندا رهيا. جيتوڻيڪ ٻنهي مان ڪنهن به هڪ سان مستقبل جي ڳانڍاپي جو ڇٽو ۽ گهرو احساس ٻنهي کي هو. لاشعوري طور پنهنجي پنهنجي جاءِ تي ٻنهي کي لڳندو هو ته، پاڻ اڳتي هلي هڪ ٻئي جا ٿي ويندا: ذڪر نه ڪيل، اڻ لکيل. ڪڏهن اظهار نه ڪيل. محض گڏيل سمجهه، مستقبل ٻيڻي جي گڏيل احساس هيٺ. ڳانڍاپي جو انجام ۽ ان ۾ لڳندڙ اهڙو ويساهه جو، ڪڏهن به ٻنهي مان ڪنهن کي اظهار جي ضرورت محسوس نه ٿي.

پاڻ چاهيندو هو ڪيس، شدت ۽ ڀرپور تڙف وچان پيار ڪرڻ: جو سندس طبعيت ۾ بيچيني. اندروني امنگ کي پوري شدت، گرمي ۽ اڳرائي

سان ظاهر ڪرڻ جا جذبا تپ تار پريل ها. جي توري به پيار واري ماحول ۾ ڦوهاري وانگر اٿل ڪائڻ لڳندا هئا. ۽ ڀيرون ڀيرو جڏهن پاڻ، انهيءَ اٿل هيٺ ڪيس شدت سان پيار ڪيائين: ڀيرين سندس هٿ وٺي، انهن کي زور، پوءِ چميون، پوءِ ڀاڪر.....جواب ۾ هن به موٽ ڏني، ساڳي پيار سان. پر انهيءَ پيار ۾ اها تڙپ، اهو ولولو ۽ جوش ڪونه هو. ڀريور شفقت هئي، مادرانہ شفقت! ڀاڪر مهل جوابي زور ڏيڻ بجاءِ، پٺيءَ تي هٿ ڦيرائڻ لڳس ۽ پوءِ وارن ۾ آڱرين سان ڦڻي ڪرڻ لڳس. ائين جيئن ماءُ، يا وڏي ڀيڻ، پنهنجي لاڏلي پٽ يا ننڍڙي ڀاءُ کي پيار ڪنديون آهن.

جيتوڻيڪ هن جي انهيءَ ٿڌي ۽ شفقت سان ڀريل پيار جي موٽ، سندس تڙپ جو جوش واري پيار جي گهرج پٽاندر نہ هئي: اهو ڪيس لڳو. پر انهيءَ کي محسوس نہ ڪيائين. شايد انهيءَ ڪري جو، اهو سندس لاءِ، اهڙي قسم جو ڀيرون دفعو هو. ۽ پوءِ پاڻ سندس منهن ۾ ڏٺائين: هن جا چپ ڦڙڪي رهيا ها، تکو ساهہ ۽ اکين ۾ ڳوڙها! هن پنهنجين اکين ۾ سوال کڻي، سندس منهن ۾ ڏٺو. ڳوڙهن جو ڪارڻ ڄاڻڻ لاءِ. زبان مان ڪو ڪارڻ ٻڌائڻ بدران، هن، سندس منهن پنهنجي سيني ۾ ڪري، ڪيس ٺڪيون هڻڻ لڳي ۽ وارن ۾ آڱريون ڦيرائڻ لڳي ۽ هن پنهنجي ڪياڙي تي، سندس ڪرندڙ ڳوڙها محسوس ڪيا.

۽ پوءِ هر ڀيري اهڙوئي شفقت ڀريو پيار، بنا ڳوڙهن جي، خوشي جي ڏبيل اظهار سان، سندس پرجوش ۽ ولولي واري پيار جي موٽ ۾.

هينئر، علي بابا ريسٽورينٽ جي فيملي روم ۾، جڏهن هوءَ سندس سامهون، خاموش ويٺل،پاڻ سوچيندڙ، انهن ڀيرين ڀيري جي ڳوڙهن جي ڪارڻ تي: ۽ پهتل هن نتيجي تي تہ، اهي ڳوڙها، محروميءَ سان ڀريل زندگيءَ ۾ ڀيرين مليل پيار جي موٽ ۾ توري بجاءِ آئڻ جا ڳوڙها ها!

۽ ائين ئي هلندڙ سلسلو.....

تہ هڪ ڏينهن ڪيس پٽس جو خط مليو، جنهن ۾ شادي سندس سوٽ سان ٿيڻ ۽ ڳالهہ پڪي هجڻ جي باري ۾ اطلاع ڏنل هو. سندس وهم ۽ گمان ۾ بہ ڪونہ هو تہ، ڪيس، سندس سوٽ ڏني ويندي! چاچاڻ تہ سندس چاچو، حيثيت ۾ ڪانئن وڏو هو. هيءَ خط سندس لاءِ اڻ- ملهي ۽ هڪ عجيب سپني نما خوشيءَ جو ڪارڻ بڻيو ۽ پوءِ ڪيس، "هن" سان هي ڪيل پيار هڪ راند لڳي: ورهونءَ، جيڪا ٿلهو وقت ڪاٽڻ لاءِ يا دل وندرائڻ لاءِ ڪئي وڃي. پر جڏهن هن، اندر جي دٻاءُ هيٺ ڪنهن ڪنهن

مهل هن مامري جي ڳنڀيرتا تي ٿي ويچاريو تہ ان ويل، ڏوهي احساس جي تيز چهڪ جي پيڙا، سندس وجود کي ايڏوتہ ٿي نپوڙيو، جو پنهنجو پاڻ کي بنھہ سن ٿي ڀانيائين ۽ پوءِ ان ڏوهي احساس جي بار هيٺ يا دل ۾ لڪل چوريءَ واري نيت جي لاءِ واٽ ناهڻ لاءِ، لاشعوري خيال هيٺ، ڪيس اهو خط پڙهڻ لاءِ ڏنائين.

هوءِ خط پڙهڻ لڳي. پاڻ سندس منهن ۾ ڏسڻ لڳو. سندس منهن تي ايندڙ ڀاون کي پڙهڻ لاءِ. ۽ ڏٺائين سندس ڪاراٽيل منهن ۽ خشڪ چپ. هن پنهنجي دل بہ تيز ڌڙڪندي محسوس ڪئي. خط واپس ڏنائين. خط واپس وٺي، پڇيائينس: "تنهنجو ڇا خيال آهي؟"

هن سندس منهن ۾ ڏٺو. ڪيس لڳو تہ، سندس اهو سوال هن کي نہ وڻيو آهي. چيائين: 'جيڪو تنهنجو خيال.' پوءِ مرڪيائين. روئڻهارڪي مرڪ. جنهن مرڪ هيٺان ارمانن جو ڍير پوريل.

ٻئي ڏينهن سندس خط مليس:

--"..... تون شادي ڪري ڇڏ. مون کي ڪوبہ افسوس نہ ٿيندو. هن معاملي ۾ جذباتي ٿي نہ سوچ. زندگيءَ جون ٺوس حقيقتون، اسانجن جذباتي خواهش جي تابع نہ آهن. منهنجي حياتي هڪ ويران بريٽ آهي. مان بہ اهو نٿي چاهيان تہ، تون مون سان ڳنڍجي ٿي، بريٽ ۾ ڀٽڪين ۽ ڪجھہ نہ ماڻين، زندگي ماڻڻ لاءِ آهي، اها ڪتان جي ڏاهپ آهي تہ: هڪ صحتمند زندگي کي، مڙندڙ، ناڪاري ۽ هاڃيڪار وجود سان ڳنڍڻ ان صحتمند زندگيءَ کي وقت کان مرجهائڻ، ۾ ڪجھہ ماڻڻ کانسواءِ موت ڏانهن ڌڪڻ جا ڪارڻ پيدا ڪيا وڃن؟ ڇا اها بي انصافي ناهي؟

منهنجي امڙ سلھہ جي مريض آهي. منهنجي ناني بہ سلھہ ۾ مئي هئي، انهيءَ ڪري اهو قياس ڪان پري ناهي تہ مان بہ.....هجان. جيتوڻيڪ مان ڄاڻان ٿي تہ اڄ جي دؤر ۾ هن مريض کان ڇوٽڪارو بنھہ ممڪن آهي، ان هوندي، خبر ناهي ڇو، (جيڪو سياويڪ آهي.) منهنجي دل ۾ اهو خيال گهر ڪري ويو آهي تہ منهنجي زندگي بہ منهنجي امڙ جي زندگي وانگر اونداهين ۽ روڳي آهي، مون پنهنجو پاڻ کي انهيءَ لاءِ ذهني طور تيار ڪري ڇڏيو آهي، تہ جيئن ڪڏهن بہ شڪايت جي عادت جو موقعو نہ پيدا ٿئي. ڇاڪاڻ تہ شڪايت جي عادت پيڙا کي وڌيڪ ڀيانڪ ۽ ڪربناڪ بنائي ڇڏي ٿي.

مان هيءَ سڀ جذباتي ٿيجي، لکي نہ رهي آهيان. پر اڳ پٺ ڄاچي

پوءِ قلم ڪنيو اٿم. مان سمجهان ٿي، اسان جو ميلاپ هڪ حادثاتي واقعو هو. اهڙو واقعو جيڪو منهنجي اجڙيل، ويران ۽ مرڻينگهه زندگيءَ ۾ بهار جا جهونڌا ڪڻي آيو. پر مونکي سمجهڻ گهرجي ته، ۽ مان سمجهان ٿي ته اهو لازمي ناهي ته بهار جو احساس ڏياريندڙ اهو حادثو ايڏو ڊگهو ٿئي. جيڏي منهنجي زندگي آهي. ۽ منهنجي اهڙي خواهش، سپنو ته ٿي سگهي ٿي، پر حقيقت نه. ۽ مان هن سچائيءَ کان پليءَ پٽ واقف آهيان، مان خوابن جي ديس ۾ نه، پر ٺوس حقيقت (پوءِ پل ته اهي ڪيڏيون به ڪڙيون ۽ بي رحم ڇو نه هجن) سان ڀريل زندگيءَ ۾ رهان ٿي.

تو، مون کي جو ڪجهه ڏنو، مان انهي لاءِ انتهائي ٿورائتي آهيان. تو پاران ڏنل زندگيءَ جي سرهاڻ کي مان، سارونڻ جي روپ ۾ سانديندس. ۽ هڻ سڳنڌ ڀريل گهڙين منجهان. جيڪي منهنجي ماضيءَ جو املهه خزانو آهن، موت جي پڇاڙيءَ وارين گهڙين تائين واس وڻندي رهنديس.

مان وري به تنهن جو ٿورو مڃان ٿي، سواءِ ڪنهن ٻڏتر ۽ ڳڻتيءَ جي نئين زندگي آڌ. منهنجون نيڪ خواهشون توساڻ آهن.

شل سدائين سکيو، ستابو، جڙيو هجين.

فقط:

(هن پنهنجو نالو نه لکيو)

بيشڪ هيءُ خط مٿس بم ٿي ڪريو. سندس وجود کي ذرڙا ذرڙا ڪري ڇڏيائين. پر ساڳي وقت، هي ساڳيو خط سندس وجود جي ٽڙيل پکڙيل ذرڙن کي هڪ هنڌ ميڙڻ ۽ زندگيءَ ۾ تازو ساهه ڦوڪي، نئين سر اڳوات ڪرڻ ۾، واڻ جي مشڪل ثابت ٿيو!

سندس خط ڪانپوءِ، سائس ملڻ ۽ اکيون ملائڻ جي اخلاقي جرئت جو ست نه سارڻ ڪري، اوچتو ڳوٺ هليو ويو ۽ امتحانن جي وقت موٽيو. امتحان دوران هوءَ سائس ڪونه ملي، نه ئي پاڻ اهڙي ڪوشش ڪيائين.

ان وقت ڪانپوءِ هيءُ سندن پهرين ملاقات هئي.

هن سڄي ملاقات جي دوران، هن ڪانئس، سندس زال يا پارن جي باري ۾، هڪ سوال به ڪونه ڪيو. جنهن جو ڪيس پنهنجي من ئي من ۾ خطرو ضرور هو.

ائين ڳپل مهل وهڻ ڪانپوءِ نيٺ پاڻ ئي چيائين 'هلون' هن وراڻيو: 'پلي'.

پوءِ پاڻ، ڇڻ هلڻ جي صفائي پيش ڪندي چيائين: دراصل مون

ڪي يونيورسٽي مان پنهنجا سرٽيفڪيٽ وٺڻا اهن، جو ڊسٽرڪٽ ايڊيوڪيشن آفيسرن جي چونڊ ۾ مون کي پيش ڪرڻا آهن. انهيءَ ڪري دير......'

بل هن زوري ڏنو. ڪيس، مرڪ سان هيءَ چوندي ته: 'تون بچڙيوال آهين، توکي هن ريت هوٽلن ۾ پيسا وڃائڻ نه گهرجن.' ۽ هو پيسا ڏيڻ چاهيندي به ڏئي سگهڻ جي همٿ ساري نه سگهيو! دراصل هو: خبر ناهي چو، پنهنجو پاڻ کي هن آڏو، گهٽ، خسيس ۽ ڊپريسڊ ۽ هڪ قسم جو ڏوهاري محسوس ڪري رهيو هو.

۽ پورن پنجن سالن ڪانپوءِ:

جڏهن پاڻ گورنمنٽ هاءِ اسڪول دادوءَ ۾ هيڊماستر جي حيثيت سان بدلي ٿي آيو، تڏهن هوءَ گرلس هاءِ اسڪول جي انچارج هيڊمسٽريس هئي.

ضلعي جي تعليمي آفيسرن ۽ ماهرن جي ماهياني ميٽنگ ۾ پهريون ڀيرو ڪيس ڏٺائين. جڻ خواب ڏسندو هجي: هڏن جو پيڙو، ڪارائيل ڏيرو منهن، اندر ويٺل ڪوين ۾ چمڪندڙ مٽڪيون، ڳل اندر ڀيهيل، ڪيا. تڪليف سان ڪڄندڙ ساهه ڪري، ٿهلجندڙ– سسندڙ ناسون، سمورا وار اڇا، هن هڏائين پڃري تي اڇي ڪير جهڙي ساڙهي، نيري ۽ سائي بارڊر سان. ڪئين ڀيرا ڏٺل خواب، پر اڄ چٽو ۽ مبهم! پهرين ڄاڻ هوندي به نه سڃاڻي سگهيس، پوءِ مهٽيل خواب لڳندي به. سڃاڻي ورتائينس. هن به ڪيس ڏٺو، ڳالهايو، پر ڪيس اهڙي لڪا ڪانه ڏٺائين، ته ڪو ڪيس ڄاڻي سڃاڻي.

۽ پوءِ ڪهڙن موقعن تي، انهن ٿي رسمي ملاقاتون: هڪ ٻئي جا ڄاتل سڃاتل، ۽ پوءِ به اڻ– ڄاتل، جنمن جا فاصلا!

هڪ ڏينهن:

پهرين پيرڊ هلندي ڪيس فون آيو: گرلس هاءِ اسڪول جي انچارج هيڊمسٽريس فجر مهل گذاري وئي.

سندس مٿان جڻ وڄ ڪري، سندس جسم، اتي ٿي ڪرسي تي هڪ هنڌ ڄمي، پٿر ٿي ويو هجي.

اوچتي موڪل سببان، ٻاهر شاگرد گوڙ ڪندا ۽ خوش ٿيندا گهرن ڏانهن وڃي رهيا هئا. ٽيچنگ اسٽاف سندس ڪمري ۾ گڏ ٿي چڪو هو ۽ جنازي ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ گڏجي هلڻ واسطي سندس انتظار ڪري رهيو هو.

٣- انام ڪهاڻي

جيئن ٺيڪ اپريل جا اڄان پهريان هفتا هئا. پر واريءَ جي پٽن ۽ ننڍن دڙن ۾ ويڙهيل هن نندي: پر ڪنهن حد تائين جديد شهر ۾. ڏينهنڊڙ ڪوسي لڪ ۽ جهولا لڳڻ شروع ٿي ويا هئا. سڄ اڄا ڪانو ٿي، مٿي ٿي چڙهيو ته شهر ۾ ڏامر جا ڪارا ڪارا روڊ ۽ پڪيون جايون، تندور وانگر تپڻ ٿي شروع ٿيون. واريءَ گاڏڙ واءَ جي تيز جهوٽن ۾ جڻ ٽانڊا پريل هئا. جسم سان لڳڻ شرط ٿي، سڄو جسم لهسجي ٿي ويو.

اڄ شهر ۾ دستور واري پرامن فضا ۾ هلچل ۽ رونق جي ابتڙ وايو منڊل ڦريل هو. دڪان بند، هوٽلون خالي، شهر جي چرپر ۾ ناپر، گهٽيون ۽ رستا ويران– ۽ انهيءَ ويرانيءَ ۾ هٿي اداسي. اداسيءَ ۾ هو اڻ ڄاتل پوائتو خوف ۽ هئياءَ ڦاڙيندڙ هراس. سمورو لوڪ پنهنجن گهرن اندر بند هو ۽ سندن ساهه مٺ ۾ هو. هر ڪنهن جي هينئين ۾ هراس جو تهه، پڪي ڄميل برف جي چپ جيان ايڏو ڳتيل ۽ گهاٽو ڄانيل هو، جو رڳو گلاس ڪرڻ جي ڪڙڪي ٻ، سندن دليون ڌڪائي ٿي ڇڏيون–– خالي ۽ سنسان روڊن تي، ڪي ٽولا ٻٽون ٻڌل، ڪي رائفلون ته ڪي ڪهاڙيون ڪلهن تي کنيو ٿي گهميا. سندن اکيون ڏياٽين وانگر ٿي ٻريون. هلڻ جي چال ۾ ٻي ڏيائي، جرئت ۽ بهادري ۾ عزم ۽ ارادن اٿليٽو، پنهنجي سگهه تي بانور ڪرڻ جهڙو ڀروسو ۽ ٽائيل ڇاتيءَ مان غرور ۽ تڪبر ٿي ٻڪيو.

هلُ هيو: سنڌ جي ٻن گبر پيرن جي مريدن جي وچ ۾ مقابلو آهي.

ڏينهن چڙهندو ويو ساڙيندڙ ڪوسي لڪ جا زوزات وڌندا رهيا ۽ ڌرتي ٻجرندي ٿي وئي. لوڪ جي منهن ۾ بيٺل ساهه، اضطراب ۽ بيچينيءَ ۾ وڌيڪ ٻيڙجڻ لڳو، تان جو ڦهڪا ٿي ويا. ٺاٺاءَ زٺون زرڙاپ، ٺاٺا جڻ ڌرتي ٿي ڏٻي، رائيفلن ۽ بندوقن جي بارود جي ٻانس ۽ زوزات ڪري، ڌرتيءَ تي پرڻ وانگر تنگ ڪندڙ گوليون ڪري ناسي– پوري گرم گرم اڏامندڙ ڏڏڙ، ڌرتيءَ جنسي تاءَ جون الٽيون ٿي ڪيون– ۽ هيا. رانيات، گاريون، آواز، جوش ۽ جرئت پريا.

ڳپل مهل ڪانپوءِ خاموشي ٿي. جڻ ڌرتي ڌٻڻ بند ٿي. پر هوا جا ڪوسا لهسائيندڙ جهوڪا ساڳي طرح ٿي لڳا. ۽ باقي چوڌاري سانت، موت جهڙي. ڪنهن ڪنهن مهل ڪنهن ڦٽيل جي ڪرب وچان دانهن ۽ ڪنجهڻ

جو آواز. گهرن ۾ بند انسانن جون دليون هيسيل ۽ اکيون ڪجهه چائڻ لاءِ آتيون، پر جرئت نه ۽ ٻاهر. واقعي واري جاءِ تي ها لاش، ٽڙيل پکڙيل، اونڌا پاسيرا. لاش، جي ڳاٽائي کان ٻاهر هئا. لاش، جن مان ڪن جون اکيون بند هيون ته ڪن جون کليل ۽ آسمان ڏانهن واجهائيندڙ. ڪن جا وات ڦاٽل هيا ته ڪن جا بند. پگهل عــضــوا، چچريل جسم ۽ رت ۾ ٻڏل لاش، اڄ جي سهارن ۽ سڀان جي اميدن جا لاش- لاش، مائرن جي اکين جي تارن، پينرن جي آسن اميدن ۽ سهاڳڻين جي سهاڳن جا لاش، انهن انسانن جا، جي مٿا هئــا، پنهنجو پاڻ لاءِ نه، پنهنجن ٻچن لاءِ نه ســائيــهه لاءِ نــه، زندگيءَ جي خوشحاليءَ ۽ پيار جي بقا لاءِ نه.

۽ هيــا، مــوت ۽ زندگيءَ جي ٻه واٽي جي وچ تي بيــٺل، ڦــٿيل، چچريل، زخمن جي درد کـــان ليڇندڙ ۽ ڪنجهندڙ زخمي- ڪنهن ڪنهن وقت، درد جي شدت وچان انهن جي دانهن ٿي ايري، نه ته سناٽو ڇانيل هو ۽ ان سناٽي ۾ لڪ جو گهوگهٽ ۽ ڪنهن مهل ڪنهن ڦٿيل جي دانهن ڪجهه پوائتي ۽ دهشتناڪ ٿي لڳي. سج آسمان جي وچ تي پهتو. سج جا سڌا ۽ تيز ڪرڻا ڌرتيءَ کي تئي وانگر تپائي رهيا هئا. رت جي ٻُپ، هوا ۾ رت جي ٻُپ گاڏڙ عجيب بوءِ، تيز ۽ دل ڪچي ڪندڙ. مٿان آسمان جي وسيع خلائن مان ڳجهن ۽ سرڻين جا لامارا.

ٻئي ڏينهن خبر آئي: ٻن پيرن جي مريدن جي وچ ۾ جهيڙو، ٻه ٽي مئا ۽ ڳچ ڦٽيا.

ڪجهه ڏينهن ڪانپوءِ خبر آئي: سنڌ جي ٻن گبر پيرن جي وچ ۾ ناهه، چونڊن لاءِ ٽڪ ورهايا ويا. اختلاف ختم.

۽ پوءِ ساڳئي شهر جي ساڳين روڊن تان ٻنهي پيرن جون جيپون چيچاٽ ڪنديون، امن ۽ صلح سان لنگهنديون آهن، انهن مئلن مريدن جي روحن کي ڪچلنديون، جيئرن مريدن جي ساڃهه، سمجهه ۽ عقل کي چيپاٽينديون.

بيٺل ڦيرو

۽ هينئر، جڏهن آزاديءَ جو ڏينهن پوين پساهن ۾ آهي، محسوس ڪيان ٿو ته، هيءَ ڏينهن مون لاءِ غير رواجي ڏينهن هو. ٽيندڙ هر ڏينهن کان نرالو- لڳيم ٿو چوڌاري لڳل جهنڊيون، چنڪار ۽ سموري وايو منڊل جي تبديلي، ڏاريائپ ۽ هيڪلائپ جو احساس ڏياريندڙ آهن. لڳي ٿو، جهنڊين ۽ چنڪار وسيلي، هن منڊل ۾ جا خوشي ڀري وئي آهي، سا ڄڻ ته زوريءَ ڳتي وئي آهي. ۽ قيدين جي منهن تي، جا موڪل سببان مهڪ آهي، ڪيڏي نه ڪوڪلي ۽ خوشيءَ کان وانجهيل آهي. هڪ قسم جي اداس، اداس خوشي!

اهو مون کي ائين لڳي ٿو، يا سچ پچ ائين آهي؟

موڪل ته هونئن هر آچر تي به ٿيندي آهي- پر ائين نه محسوس ڪندو آهيان، جيئن اڄ. يا نيان ٿو اڄ مون سڄو ڏينهن ڪن اڻ- ڇاتل احساسن ۽ جذبن جي لوچ هيٺ لوچيو آهي. ڪهڙا احساس ۽ جذبا، سمجهي نه سگهيو آهيان. مبهم آهن، اڻ- ڇنا. يا مون ۾، تنکي سمجهڻ جي مٽيا ڪانه آهي.

خير، ڏينهن گذري ويو. هر ڏينهن وانگر. پر هيءَ انوکو، آزاديءَ ۽ نجات جو ڏينهن.

ڏينهن جي ختم ٿيڻ ۾ باقي ڪو وقت هوندو.

اٺان. ڪوٺين ۾ بند ٿيڻ جو وقت ٿيڻ وارو هوندو. اڳتي رڙهندو وڃان. اجهوڪي گهنڊ وڳا.

برج
جيل جون ڏگهيون ڀتيون
ڪليل ڇتو نيرو آسمان

شام جو هن مهل جو جيل جون ڏگهيون، ڀتيون ڪيڏو نه اداس ٿيون لڳن. ويڳاڻيون. لهندڙ سج جا سونهري ترڪا ۽ نماشام جو هيءَ سمو هر شيءِ ڪيءُ ابڪائيءَ جو گهرو رنگ چو تو پري! ها. هينئر سمجهه ۾ آيم ته اجوڪي آزاديءَ جي ڏينهن تي، لوچيل احساسن ۽ امنگن ۾ اداسيءَ جو هڪ عنصر به هو. ۽ هيءَ نم جو وڻ به، جنهن هيٺان مان وينو آهيان: اداس آهي، اباڻڪو (يا مون کي لڳي ٿو). هن اباڻڪي نم جي وڻ هيٺان ويهي،

مان جيل جي سپريڊنٽ جي هدايت- نہ، ڇاڪاڻ تہ جيل جو حاڪم هدايت نہ ڏيندو آهي، حڪم ڪندو آهي، هو جيل جي حاڪم جي حڪم موجب آزاديءَ جي جشن جو لطف ماڻي رهيو آهيان-

"اڄوڪي ڏينهن تي اسان کي آزادي ملي هئي،
اڄوڪو ڏينهن آزاديءَ جهڙي بي بها نعمت
جو تحفو ڏيندڙ ڏينهن آهي. ۽ اسين
هڪ باوقار قوم جي حيثيت سان دنيا جي
نقشي تي ابريا هئاسين.... هيءَ اسان جي
تاريخ جو عظيم تر ۽ قابل فخر ڏينهن آهي....
جو هن ئي ڏينهن تي هيءَ ڌرتي، ڌرتيءَ جا
کيت، ڪارخانا، ملڪيتون پاڻ کي مليون هيون."
- (۽ مون کي؟)-

هون؛ اهو ننڍو جيلر جو، جنهن ڳالهين وچان جو اشارو ڪيو هو.

"اوهين ڇاڻو تا ۽ اوهان هتي انهيءَ جو شدت سان احساس محسوس بہ ڪيو هوندو تہ، آزاديءَ جهڙي نعمت دنيا ۾ ٻي ڪابہ ڪانہ آهي."

"سچ" رمضان پٽڪيو هو.

(اوڏيءَ مهل ننڍي جيلر جون ڪرڙيون اکيون مٿس پيون هيون)

"اڄو تہ هن تاريخي ڏينهن تي نئين سر عهد ڪيون؛ اسان هر قيمت تي پنهنجي پياري ۽ جان کان وڌيڪ عزيز آزاديءَ جو تحفظ ڪنداسين." تاڙيون.

سو اڄ هن مبارڪ موقعيي تي اوهان کي عام موڪل ڏني وئي آهي، جيئن اوهان آزاديءَ جو لطف ماڻي سگهو."

۽ مان هتي، نم جي وڻ هيٺان، جيل جي ڊگهين، ويڳاڻين ڀتين جي اوٽ ۾ آزاديءَ جي ڏينهن جي ٻڇاڻيءَ وارين گهڙين جو لطف ماڻي رهيو آهيان.

آسمان صاف آهي. نيرو ۽ گهرو. سامهون برج تي بيٺل سپاهي تڪل پيو پائنجي. خير. منهنجو ڇا وڃيس. آسمان جي ڇتي، نيري وسعت هيٺان اڏامندڙ سرڻيون ڪيتري بلنديءَ تي هونديون؟

الاءِ. آسمان جي نيراڻ نہ رڱو گهري آهي، پر ڇتي. هيٺئر جيڪر جهڙ تي پوي. ڪارا ڪڪر ڇانئجي وڃن. وڏ-ڦڙو وسي پوي.

نہ. وڏو- ڦڙو نہ. هلڪي هلڪي ڪڻ- ڪڻ.

هلڪي بوندا باريءَ سان، هلڪڙي ٿڌ جو تصور راحت ڏيندڙ آهي ۽ من ۾ عجيب گد گد ڀريل خوشي اپاريندڙ. اهڙي جهڙالي مند ۾ جيڪر ٻاهر هجان ها تہ- .

!

ٻاهر گهاريل زندگيءَ جو هيءُ سوچ گاڏڙ تصور هڪ اڻ- پوري تسڪين جو احساس ڏياري ٿو! نہ هئڻ گهرجي. تعجب آهي! قيد. نيٺ قيد آهي. آزاديءَ جو دشمن.

'ٻاهر هجان هان' -

دراصل اها منهنجي ڀرپور خواهش نہ هئي. پر هڪ عام رواجي خيال. شرط سان: ٻاهر هجان ها. ان ۾ ڪا ڪا نہ هئي. ڀربور تڙپندو آس بہ نہ. اهو چئيءَ ريت محسوس ڪيان ٿو. بس هڪ واٽهڙو خيال هو. ٻاهر جي زندگيءَ جو تصور ڪندي، جيل جي ڏگهين ڀتين سان نظرون ٽڪرائڻ کان پوءِ لڳي ٿو هنن ڀتين جي حد تائين ئي زندگيءَ جي حد آهي. ۽ هن سواءِ حدن اندر، جيڪي هنن ۾ مقرر ڪيون آهن . پهرو آهي. سوچڻ ڏوهہ آهي. سواءِ ڪنهن سوال جي. جيل جي حاڪم ۽ ان جي نائبن تائين ۽ سندن نائيل ۽ لاڳو ڪيل قائدن مطابق هلڻ، چرپر ڪرڻ، هتي جي سٺي ۽ باعزت قيدي هجڻ جي نشاني آهي. هتي پسند نا پسند جو سوال نہ ٿو اڀري. جيل جي حڪم جو هر گفتو قانون آهي، هر لفظ ضابطو. انهيءَ جو نالو جيل آهي . ۽ جيل جي هنن وڏين ڀتين جي پويان هڪ ازاد دنيا. منهنجي سمجهہ بہ ائين چوي ٿي. ۽ ٻيا بہ چوندا آهن. ۽ هر قيدي، جنهن کي پنهنجي قيد هجڻ جو ذرو بہ احساس ٿيندو آهي، ائين ئي چوندو آهي. پوءِ بہ نہ ڄاڻ ڇو، هنن ڀتين کان ٻاهر جي زندگيءَ لاءِ ڀربور ڇڪ محسوس نٿو ڪيان!

البت سمجهان ٿو. آس جي حد تائين

گهر

ور وڪڙ گهٽيون

مکيہ روڊ: موٽرون- بسون- دڪان- رونق

آفيسون

ٻنڪ

ٻنڪ

بوريت

گهر

رات: ساڳي. صبح: ساڳي.منجهند: ساڳي. شام: ساڳي. رات: ساڳي...

۽ هتي:

فيڪٽري- اٿت- ڪولين ۾ بند- ننڊ- جاڳ- فيڪٽري- ماني- ڪاڪوس- پيشاب-

ساڳيو..

چڪر آهي. پهرين ايندڙ پوانٽي. ان چڪر ۾. دل ٿيندڙ ڪچي، اورٽ. پوءِ لائيف روٽين. سواءِ ڪنهن سواد جي، احساس جي.

چڪر: هڪ هنڌ ڇميل.

ائين ٿي سگهي ٿو: ته- منهنجي لاءِ هن حيثيت ۾. جنهن ۾ آهيان. اهم سوال اهو ناهي ته ڪٿي گذاريان ۽ ڪيئن؟ ۽ اهڙي چونڊ ڪيان. پر زندگي، ڇاڪاڻ ته، ها. ڇاڪاڻ ته گذارڻي آهي، گذري وڃي، جو گذارڻ لاءِ ملي آهي- ملي آهي! ته- دراصل مڙهي وئي آهي. اهو وڏيڪ درست آهي. اهو ته ظاهر آهي ته منهنجي پڇڻ يا راضپي ڪانسواءِ ٿي-

بهرحال، هاڻي اتان، وقت- ڪجهه رمضان سان ڪچهري ڪيان ۽ پوءِ سمهان.

اتان-

آزاديءَ جي ڏينهن جي لڳل جهنڊين ۾ هينئر اها رونق ۽ نواڻ نه رهي آهي. ڪيترين جهنڊيون نوڙين مان ڇڇي هيٺ پٽڙ تي پکڙجي ويون آهن. هوا تي هيڏانهن هوڏانهن پيون اڏامن. ۽ ڏينهن به- آخري پساهن مهل وڏيڪ اٻاڻڪو ٿي ويو آهي. جيتوڻيڪ صبح واري جوين جي هلڪي رونق اڃا اٿس، اها رونق مون لاءِ هينئر اڪيلائيءَ جي احساس کي وڌيڪ اڀارڻ جو ڪارڻ بنجي ٿي. ۽ - عيد جي ڏينهن به ته اهڙي ئي اڪيلائپ ۽ ڌاريائپ جو چٽو احساس ٿيندو اٿم! جڏهن هر هنڌ، هر جڳهه، ڀرپور خوشيءَ واري ڌڻ ۾ پاڻ وڃائي ڇڏيندو آهي.

هينئر ته مان پاڻ کي عجيب عجيب لڳي رهيو آهيان. جيئن ته سانوري شام جو رنگ گهرو ٿيندو وڃي، تيئن پنهنجو پاڻ کي ڌاريو لڳي رهيو آهيان. هن ڏينهن وانگر، جيڪو آزادي ۽ نجات جو ڏينهن آهي. اسان جي آزاديءَ جو ڏينهن. يعني منهنجي آزاديءَ جو ڏينهن. هائي !.

اوهه! ڪهڙا نه سهڻا پڪي آهن! ڍنڍ جا پکي آهن. گهڻا... هڪ-

ٻه- ٽي- چار- پنج- ڇهه- ست- اٺ -نو- ڏهه- يارنهن- نهيو.

نيري آسمان جي ڦهليل چٽي نيري وسعت ۾، سندن اچاڻ ياري ٿي لڳي، ۽ سندن قطار. وڃي رهيا آهن، قيد جي برجن واري اڏول ۽ باوقار لڳندڙ پٿرن جي هن پار، خوابن جي جڳ ۾. جتي ڇيو ۽ سمجهيو وڃي ٿو ته آزادي آهي. هر ڇٽو آزاد آهي. جيل جي هنن پٿرن کي ڏسندي ڏسندي لڳندو آهي ته، جڏهن کان زندگيءَ جو وجود ظهور ۾ آيو آهي، هيءَ پٿ آهي.

پکين جي قطار؟ ذڪڻ ڏانهن اڏامي. اڙي گهر ٻه- ته پکين جي اها قطار، اسان جي گهر مٿان لنگهندي هوندي-

-گهر

بابا هينئر ننڍڙي اڱڻ ۾ کٽ تي چلم مان ٺوڪون پريندو هوندو. امان سندس پر ۾ ويٺي هوندي، ڪچهري ڪندا هوندا. بابا ڪيس پنهنجي صاحب جون ۽ آفيس جون ڳالهيون ٻڌائيندو هوندو، ۽ امان وري اوڙي پاڙي جي ڪنهن نوجوان نينگر جي- ۽ منهنجو به ذڪر-

ادي؟- بابا ۽ امان جي کٽ جي ٿورو پر-پرو واڏڻ جي منجيءَ تي ٽٽوتو ڏيندي هوندي، ڪاٺ جي ڦٽوٽي ۾ آيل جون آنگوٺن جي ننهن سان ماريندي هوندي. هر روز هن مهل اٿين ٿيندو آهي. پوءِ اٿندي. چانور سوئيندي، رڌيندي. ڪائيندا. سمهندا. صبح جو اٿندا. نيرن، وري منجهند. وري شام وري.....

!

ساڳيو ڦيرو!

سمجهه ۾ نٿو اچي، هن ريت زنده رهڻ جي معنيٰ ڪهڙي ٿي سگهي ٿي؟

"جڏهن الله تعاليٰ کي پنهنجي وجود جي ظهور جو خيال ٿيو، ته هيءَ جهان، انسان، حيوان، جنات.... هڪ اشاري سان خلقيا آهن. ڪنهن ملي جي واتان ٻڌو هوم يا...خير، ڪيڏي بيوقوفي!! محض پنهنجي وجود جي نماءَ لاءِ سڀي خلق ڪي- اها ڪهڙي ڏاهپ آهي؟ ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهيو هوم: سج جي گولي مان هڪ ذرڙي جو الڳ ٿيڻ، زمين جو ٺهڻ، اميبا..... انسان جو بتدريج وڌڻ- هي سڀ ڪجهه ارتقائي حادثو آهي. ڪيڏو المناڪ

اٿان. هينئر ته بند ٿيڻ جو ٽائيم اچي پريو هوندو. ڪيترو ٿيو هوندو؟ پانيان ٿو ته- پر هتي جيل ۾ رڙهڻ جو احساس ئي ڪونه ٿو ٿئي.

زندگي ڪيڏي سست آهي. قيد ۾ وقت جا ماڻ بي معنيٰ آهن. جي احساس آهي ته، وقتي- اڪيلائپ جي انهن گهڙين ۾، پنهنجي منهن سوچڻ مهل، پنهنجي قيدي هجڻ، ۽ قيدي هجڻ جي لحاظ کان ڪنهن مبهم انتظار، جو خود سوال بڻيل هوندو آهي. ۽ وري اهو به عجيب ته: اها ڄاڻ هوندي، ايندڙ ڏينهن، هر ساڳئي ڏينهن وانگر، ساڳيو ڏينهن آهي، پوءِ به ان جو انتظار! جي سپاهي هي گهنڊ نه وڄائين ته هوند وقت هڪ هنڌ ڇپ وانگر بيٺل لڳي، لڳي؟ پر نه- جيل ۾ وقت ڇميل آهي، سپاهين جا اطلاع ڏيندڙ گهنڊن جا اهي آواز، دراصل وقت جي ڇپ کي اڳتي ڌڪيندا آهن. جائي به، وقت کي ائين هترادو ڌڪڻ هڪ قسم جي دلچسپ راند لڳندي آهي. پر ساڳئي ڏينهن، پنيان ساڳي رات، ساڳي پنيان ساڳيو ڏينهن. وقت جي انهي هترادو ريڙهه جا جاکوڙ کي شاندار شڪست ڏئي ڇڏيندو آهي.

هائي اٿڻ گهرجي. سچ پچ هيءَ سڪون واري جاءِ آهي. دل به چويم ٿي ته ويٺو هجان. ائين اڪيلائيءَ ۾، سوچ جي وهڪري ۾ وهندي، هڪ قسم جو مخصوص سرور اچي رهيو آهي.

پر، ويهي نٿو سگهان. پسند يا چونڊ منهنجي لاءِ بي معنيٰ لفظ آهن. جيتوڻيڪ پانيان ٿو ته، اندر ۾ هلڪي هلڪي خواهش سرڪي رهي آهي: هتڙي ويٺو هجان. پر

هائي اٿان. متان رمضان اچي نڪري. اچڻ شرط عادت موجب ڪلي پڇندو: "ڇا ويٺو ڪرين اڪيلو ٿي اڪيلو".

"بس. اهڙين"

"اڙي اهڙين ڇا؟"

جائي به عجيب جواب آهي. 'اهڙين' - اهو نه نٿو ڄاڻان. پر سدائين اڪثر سوالن جا جواب، انهيءَ لفظ سان ڏيندو آهيان. ضرور هينئر ڳوليندو هوندو، سندس رويي مان پڌرو آهي ته دوستي رکڻ چاهي ٿو، جيل ۾ ساٿي جي ضرورت محسوس ٿئي ٿي، پر مون کي اڪيلائي پسند آهي. ٻئي جي موجودگيءَ ۾ عجيب قسم جي بيچيني ۽ مونجهه محسوس ڪندو آهيان ۽ پريشاني ٿيندي اٿم. وري سندس سوال متان سوال، ڪيڏو ڪڪ ڪندا آهن. اهو ٻنهه نه وٺندو اٿم ته مون کان ڪو سوال متان سوال ڪري. نه ڄاڻ ڇو، انهي کي پنهنجي متان حملو سمجهندو آهيان ۽ نه ٿي- مان ڪنهن کان سوال ڪرڻ چاهيندو آهيان. پر مان سندس دل پڄڻ نٿو چاهيان. ان ڪري سندس ترب پرئي رويي جي موٽ به مناسب انداز سان ڏيڻي پوي ٿي. ڪلهه

تي چيائين:

"مهيني ڪانپوءِ تون آزاد ٿيندين."

مان اڳ ئي، پنهنجو پاڻ مان بيزار ويٺو هوس.

"پوءِ--"

"ٻاهر تون آزادي ماڻيندين."

"ماڻيندس؟ آزادي. هتي ۽ پهريدارن جي حدن ڪان پوءِ چرڻ، پرڻ آزادي آهي؟" جواب پائڻ لاءِ، اڳتي سوچڻ جو ارادو اجايو سمجهي، لاهي ڇڏيم.

"هون." هن کي ورائيم.

"ڪمال آهي!"، هن کي منهنجي ٿڌي ۽ بي پرواهي واري موٽ تي حيرت لڳي.

سندس حيرت واري ڪيفيت تي، مان منجهيو هوس. ششدر وچان، پوءِ هڪدم سوچ جو ڪاٽو حياتيءَ ۾ ملندڙ مختلف ڪيفيتن تي بيهندو، رڙهندو ويو:

- جستجو ۽ جاکوڙ: اتساهه ۽ جوش وچان.

(جا پوءِ خفقان لڳندڙ)

- اميد ۽ آس: ويساهه جي روشنيءَ ۾ جرڪندڙ.

(جا پوءِ سوچ جو سراب لڳندڙ)

- نراسائي ۽ نا اميدي: اداسيءَ ۽ غم ۾ ويڙهيل.

(جا پوءِ اجائي لڳندڙ)

اڪثر پنهنجي وجود ڪان اڻ- چاڻ: اهو ته مان آهيان ڪونه. جو ڏينهن جي روٽين ۾ گم ٿيل.

۽ پوءِ انهيءَ وَهَڪَ سان چرندڙ ڪيفيت پٽاندڙ هستيءَ جو هر رخ بي معنيٰ لڳندڙ. بس حياتي گذارڻ جو لفظ. ايڏو وزني آهي جو-

يا ڪا معنيٰ زنده رهڻ لاءِ جواز بنجي سگهي ٿي؟ جي ڪا معنيٰ ڏٺل ناهي ته پوءِ- مون وانگر هيءَ به هتي يا هتي

"چو! جواب ته ڏين." هن سجاڳ ڪيو هو.

"هان!....هون."

هو ڪليو هو، پاپوهه منجهان؛ مون ڏانهن معنيٰ خيز نظرن سان

نهاريندي، هن جي ڪل ۾ منهنجي لاءِ پيار هو، ان پيار ۾ سادو ۽ پاڪ خلوص هو. (۽ رحم جو جذبو به؟) ان پيار ۾ مون پاڻ کي هيچ ۽ هن کي وڏو محسوس ڪيو هو.

"ڪتاب پڙهي پڙهي، تنهنجو مٿو ڦري ويو آهي!"

هن جي چوڻ جي انداز ۾، مون لاءِ پيار (همدردي؟) هو ۽ ان انداز ۾ پورو اعتماد پئي بڪيو. مون کي پنهنجي ٿڪائيءَ جو احساس پاڻ ٿيو هو.

هو وري ڪليو هو. منهنجي جواب تي وڏو ٽهڪ ڏئي. اوهيو ڪولين ۾ بند ٽيڻ جو گهگهو وڳو آهي. هاڻ ته اٺان–

وقتائتو موت

- مري ويو!

خبر ناهي ڪيس مرڻ گهربو هو يا نہ. بهرحال مري ويو. اوچتو. صبح جو مثل ڏنائونس. جيتوڻيڪ اهو وهم ۽ گمان ۾ بہ ڪونہ هو، تہ ڪو اٿين، انهيءَ عمر ۾، اوچتو مري ويندو. رات تائين بنهہ چاق چڱو ڀلو هو. ڪلهہ شام، ستين ڏاري، پڇس پڇيس:

'ڪراچي انٽرويو ڏيڻ ڪونہ وئين؟'

"ڇو؟"

"ياڙو ڪونہ هو."

"پوءِ مون کي ٻڌائين ها، يا ماڻهين کان گهرين ها."

چپ.

"وات ۾ لڦون اٿئي؟"

چپ.

"ٻاڦي ڪاٺ مهل پئي گوڏا ٻيجي اچي وهندين، نواب جو پٽ."

"پيسا گهرندي شرم پئي آيو."

"ڪائيندي شرم نٿو اچئي."

چپ.

پوڙهي جي بڙ- بڙ سمجهہ ۾ نہ ايندڙ......

چپ. جهڙي پٽ. بي جان بوتو.

انهيءَ کان اڳ:

"رئيس وٽ درخواست ڪٽي ويو هئين؟"

"ها."

"پوءِ ڇا چيو هٿائين؟"

"چيائين، مان ڪوشش ڪندس."

"ٻيو ڪجهہ بہ نہ چيائين؟"

"نہ."

ڪنهن دفعي:

"رئيس وٽ ويو هئين؟"

"نہ بابا."

"ڇو؟"

"هن ڪـان اڳ ڪيـترا ڀيـرا ويو آهيانس. ٿاري ڇڏيو اٿائين. مان سمجهان ٿو: ڏنا ٿو ڏٺي....."

"تون سـمجهين ٿـو..... نوڪري توکي گـهـر ويٺي ملندي. ڪيڏانهن ويندي ڪونه باقي.... حرام ڪاٿو. ڇٺه ته حرام هڏين پنجي ويو اٿم. ٻيا ڇوڪرا جڻ ڪوششون ڪونه پيا ڪن. هن رئيس کي اصل ٿالهي ۾ رکي ڏجي....."

چپ.

اها سندس خاصيت هئي گهٽو ڪري چپ. گهٽ- ڳالهائو. ڇٽڪ بلڪل نارمل، ٺڏو مزاج. ڪڏهن به ڪاوڙ: چڙ: يا ڪنهن به قسم جي تاثر جا ٻَوَ سندس چهري تي نه ايريا!

ماسس چيس:

"ابا. هيترو پڙهيو آهيان، ته به توکي نوڪري نٿي ملي؟"

"بس ماسي، ڇا ڪيان!"

"ڪهڙو امتحان پاس ڪيو اٿئي؟"

"ايم- اي."

"پٽي صاحب جي حڪومت ۾ ته ديگ ڇڙهي پئي آهي ابا، ڪجهه ڪوشش ڪر."

"ماسي، ڪيان ته پيو."

ماٺس چيو:

"جن هن ڪـان اڳ پاس ڪيـو، تن کي به نوڪري ملي وئي، جيڪي هن ڪان به گهٽ پڙهيل تن کي به نوڪريون ملن پيون، باقي هن جو الاءِ ڪهڙو ڀاڳ ڦٽل آهي.."

"امان، ڪوشش ڪندو آهيان، جيڪا منهنجي وس ۾ آهي."

"پوءِ به نٿي ملئي نه، اصل نياڳو آهين."

"هيڏي ٻڌ."

"جيءُ، بابا."

"ڪٿي هئين هن مهل تائين؟"

"اتيڻي."

"رلڻ پنڻ ڪانسواءِ ٻيو ڪو ڪم نه اٿئي."

چپ.

"پڌ ڪو وزير ٿو اچي، عام ڪچهري ڪندو. تون درخواست ڪٽي وڃينس، ۽ سچي حقيقت ٻڌائينس: غريب ڪلارڪ جو پٽ آهين. بابو هڪ ڪمائڻ وارو آهي. ۽ ست ٻار...."

"انهي لاءِ ويو هوس."

"ڪيڏانهن؟"

"ڊي- سيءَ وٽ."

"ڊي- سيءَ وٽ ڇو؟"

"اجازت نامي لاءِ."

"ته اجازت نامي ڪانسواءِ عام ڪچهري ۾ نٿو وڃي سگهجي؟"

"نه، بابا."

"ڊي- سي ڇا چيئي."

چيائين: "نوڪري لاءِ درخواست پيش ڪري نٿي سگهجي. اهو عام مسئلو آهي."

پٽس چپ.

پاڻ به چپ.

ٻاهران آيو. رات ڳپل گذري ويل. پٽس در کوليندي پڇيس: "ڪٿي هئين هن مهل تائين؟"

"اتيئي.....بس دير ٿي وئي....."

ماڻس جاڳي. پڇيائين: "ڪير آ؟"

"تنهن جو ڪاٺو پٽ. ڪمائي آيو آهي."

چپ.

"ماني نه کائيندين! رئيس."

"نه، بابا- بک ناهي."

جيتوڻيڪ کيس سخت بک لڳي هئي!

"انٽرويو ڏئي آئين؟"

"ها بابا."

"پوءِ؟"

"انٽرويو ۾ ڪجهه به نه پڇيائون. رڳو نالو، پيءُ جو نالو ۽ تعليمي لياقتون پڇي ڇڏي ڏنائون."

"پوءِ آهي ڪو آسرو؟"

"الاءِ بابا.... پر سيني پئي چيو ته اپائنٽمينٽ اڳ ۾ ٿي چڪي آهي. هيءَ رڳو فارملٽيءَ جي پورائي لاءِ آهي."

"هون-"

ڪلارڪ جي پهرين تاريخ

ٽيون ڏينهن، ٽيهين تاريخ: جڏهن سندس سڀ کان ننڍي نينگر ڪيٽو ڪيو، پرچائيندي، ريجهائيندي چيائينس: "پرهين پهرين تاريخ آهي نه، پگهار ملندي ته پوءِ توکي رانديڪو وٺي ڏيندس، سٺو سٺو رانديڪو يان- پان- ڪندو آهي."

انهيءَ تي سندس وچين ڇوڪريءَ رڙ ڪئي: "بابا مون کي به."

"بابا مون کي گڏي وٺي ڏجانءِ، جنهن کي پڙو پيل آهي."

"ها پٽ توکي پڙي واري گڏي وٺي ڏيبي، بس!"

انهيءَ کان وڏي ڇوڪري، جيڪا مڊل جي انين ڪلاس ۾ پڙهندي آهي، هن مهل تائين چپ ويٺي هئي؛ "بابا" لفظ کي سر وٺائيندي چيو: "بابا.... اڳئين مهيني به اوهان جاميٽري باڪس وٺي ڏيڻ جو چيو هئي، مون کي مس ڪيترا ڀيرا ڪلاس مان ڪڍي ڇڏيو.... چيائين ته جيڪڏهن ايندڙ مهيني نه آندءِ ته پوءِ تنهنجو نالو ڪڍيو ويندو."

"ها بابا، تنهن جي جاميٽري باڪس پهرين تاريخ ضرور وٺي ايندس." ورائيائين.

ڪاليج جي پهرين سال ۾ پڙهندڙ سندس ڇوڪرو، جيڪو بنهه خاموش ويٺو هو؛ اوچتو ڪيس يونيفارم جو خيال آيو. سندس نالو وٺندي چيائين؛ "انو هن مهيني تنهنجو به يونيفارم پڪ ٺهرائي ڏيندس. ڇا هي؟ خاڪي پينٽ ۽ اڇي قميص نه؟"

"ها بابا"

"بس ڏاڍهي، تنهنجو يونيفارم هن مهيني توکي تيار ملندو."

پٽس خاموش رهيو، نظرون جهڪائي آڱرين مان نڪاءَ ڪڍڻ لڳو.

جوٽس چيو: "هن انگريز مٺن جو به الاءِ ڪهڙو ابتو حساب آهي. هڪڙا مهينا ٽيهان ته ٻيا ايڪٽيهان، تنهن کان ته سنوان سڌا سڀ مهينا ٽيهان ڪري ڇڏين ها...."

"ڇري اهو حساب سال جي ڏينهن موجب ٺهيل آهي"، ڪلي زال کي سمجهائيندي چيائين؛ "انهيءَ ۾ انگريزن جو ڪهڙو ڏوهه."

"پر ايڪٽيهين مهيني ۾ سڪي پگهار وارن جو روح رلي ٿو وڃي." جوٽس چيو، "....ءِ ها"، ڪيس ياد آيو؛ "وهاڻن جي ڇٽن جو به ڪپڙو

ونٿو آهي. وهائڻ جي حالت ڏسين ٿو. چادرون بہ ڦاٽي ويون آهن. حال في الحال انهن کي ڪٽي ڇڏ، وري ھٿي پيري، پر ڇٿون تہ ضروري آهن. باقي جا بہ- ٽي وال ڪري.....“

”چگو“ جهيڻي آواز ۾ وراڻيائين.

ٽيون ڏينهن. اڄ جي پهرين تاريخ وارو پرماسيد ۽ آس پريو سپنو ڪيڏو نہ سندر هو!

ويٺو آهي آفيس ۾ پنهنجي ڪرسيءَ تي. مليل ڪل پگهار؛ مهانگائي الائونس سميت پيسا 62- 345 رپيا پيل ڪيسي ۾. ذهن ۾ پيل فکر، ڳڻتيون ۽ سوچ جون ڇپاٽيون.

لکي ٿو:

ڏيڻا آهن:

سيڊي وارو (راشن سميت)	250-00 رپيا
کير وارو	62-75 رپيا
ڌوٻي	15-50 رپيا
جاءِ جي مسواڙ	15-50 رپيا
نلڪي واري کي (هيءَ بہ هر مهيني پيڻ جو... ڪريو ٿي ڪريو پيو آهي.)	10-00 رپيا
ٻارن جون فيون	50-00 رپيا
دوائن جو بل	50-00 رپيا
ورتل اوڌر	45-00 رپيا
لائيٽ جو بل	13-00 رپيا
("ها...ها! هودي جو ٽيڪس بہ تہ ڏيڻو آهي.")	9-00 رپيا

ٽوٽل 62-545 رپيا

جوئس تي جک ٿا اچنس: ”سيڊو گهرائيندي تہ اڳ پٽ جاچي ٿي ڪونہ.“ وري اوچتو هڪ معقول خيال اچيس ٿو: ”مهانگائي آهي. پنجهتر تہ اڳوٽا رهيل اٿس، باقي سو پنجهتر، جنهن ۾ کنڊ، گيهہ ۽ اٽو... گاسليٽ، لوڻ مرچ، صابڻ ۽ الاءِ ڇا جو ڇا.... ڪو گهٽا ڪونہ آهن.

پگهار؛ 62-345 رپيا ۽ ڏيڻا آهن؛ 26-545 رپيا!

متو چڪرائجي وڃيس ٿو، پواڻتي! ڪمزوري محسوس ڪري ٿو ۽

نروس نيس. سوچڻ، حساب ڪرڻ چڏي، هڪ ڊگهو ساهه کڻي، ڪرسي تي ٽيڪ ڏئي، سگريٽ ڪڍي ٿو ۽ ڪش هڻي وري سوچڻ شروع ڪري ٿو.

سيڏي واري کي هن ڀيري رڳو سؤ رپيا ڏيانس، باقي رکايانس، کير واري کي اڌ ڏيان ("کير پيئڻ ڇڏي ڏيڻ گهرجي، اجايو....)، ٻين کي به اڌ، اڌ ڏيان باقي مسواڙ ايندڙ مهيني ڪري گڏي ڏيان، ۽ ورتل قرض به گول...."

سيڏي وارو ("هٿندو ته جهڳي پر خير") 100-00 رپيا
کير وارو 30-00 رپيا
نلڪي واري کي 10-00 رپيا
بجلي 13-00 رپيا
هودي ٽيڪس 9-00 رپيا
دوائن جو بل (نه ڏيان؟ ويهه ٿو ڏيانس) 20-00 رپيا
فيون وغيره 50-00 رپيا

ٽوٽل 232-00 رپيا

هاڻي: 345-62 رپيا
232-00 رپيا وڃن

باقي 113-62 رپيا

تن ۾ سڄي مهيني جو خرچ، يونيفارم، انهيءَ جي سبائي، ٻاڄيون پتيون، مٺيون خرچ....

ٻاڄيون وغيره ("جيڪڏهن روزانو ٻن ريٽين جي ٻاڄي اچي، ته") 60-00 رپيا
سگريٽ ماچس چانهه وغيره 15-00 رپيا
فيملي پلاننگ جون گوريون ("آپريشن ڪرائي ڇڏيان 3-00 رپيا پيسا به ملندا ۽ هن مصيبت کان به--"
انوءَ جو يونيفارم ڪپڙو ۽ سبائي 50-00 رپيا
جاميٽري باڪس، 5-00 رپيا
روزمره جو مٺيون خرچ 15-00 رپيا

"هتي ئي سؤ انيتاليهہ ٿي ويا!"

ڪجهہ نہ سمجهہ ۾ ايندڙ، ذهن ڳورو، ڄڻ تہ مٽين بار اندر ڳتيل.

"ڇٽون، ٻارن جا رانديڪا، سنڌس (جوٽس جي) چمپل بہ ٻنهہ بيڪار ٿي وئي آهي، نہ ٿي ڪجي، صابرين آهي...'.

اوچتو هن مهيني شمشاد جي شادي بہ آهي. ڀائيجي آهي، مون تي حق اٿس. گهٽ ۾ گهٽ جوڙو تہ لهڻي، نيائي آهي.... پنجاهين ۾ تي ويندو تنهن ڪانسواءِ هن موقعي تي ڪجهہ نہ ڪجهہ ڏيٽو بہ پوندو...قرض- ڪنهن ڪان؟ خدا بخش جا اڳئي آهن، هن مهيني بہ جڏهن هن ڪي نتو ڏيان تہ پوءِ گهرڻ جو سوال ئي پيدا نتو ٿئي، اڳ بہ بي عزتي ڪئي اٿائين. ستار ڪان گهري ڏسان، نہ تہ پوءِ......

اوچتو ڪنهن پوساتيل، گهٽيل ۽ اونداهين ڪڏ ۾ ڪريل، گهيريل ۽ ڦاٿل هجڻ جو شديد احساس ٿئيس ٿو: "هيءَ بہ ڪا زندگي آهي! سچو ڏينهن ڏڳي وانگر وهہ، تڏهن بہ هيءَ حالت!" بي خيالي ۾ سنڌس ڪاٻو هٿ مٿي تي گهمي ٿو وڃي، جنهن تان وار ڪسي وڃي نالي ماتر بچيا آهن.

ڪمزوري محسوس ڪري ٿو، ڄڻ سموررو رت ڪنهن چوسي ورتو هجيس يا ڏگهي بيماري مان اٿيو هجي. "گذري ويندو، جيئن هن وقت تائين گذريو آهي. هيءَ تہ مقدر ۾ لکيل آئي." سڀ پنا ٿاڙي رديءَ جي ٽوڪري ۾ ڦٽا ڪري ٿو. ٻئي ٻانهون مٿي ڪري آرس ڀڃي ٿو. پوري بدن مان ٽڪاءُ نڪرنس ٿا.

"هلون." آواز ٻڌي ٿو.

"ٽائيم ٿي ويو؟" جهڪي لهجي ۾ سنڌس آواز- اٿي ٻاهر نڪري ٿو.

"........ ڇٽون، ٻارن جا رانديڪا. قرض ڏيندڙن جو ڪينو، منحوس منهن....." ڳڻتيون هڪ پيرو وري سنڌس وجود کي مکين وانگر وڪوڙي وڃن ٿيون.

اتساهہ جو موت

[تنل، اڻپورين ڪهاڻين جي هڪ ڪهاڻي]

سياري جي ڊگهي رات. رات جا ٻارنهن. اڇو ڪاڳر. هٿ ۾ قلم. لکڻ لاءِ ڀرپور اتساهہ:

"1960ع جنگ لڳل. شام جي مهل، سج لٿي ڪانپوءِ، هلڪي اوندهہ بليڪ آئوٽ ڪارڻ. روشني نہ. روڊ رستا ٻسا. گهٽيل لڳندڙ. گهٽيءَ مان هڪ هندو لنگهي ٿو. ڏر ٿي ويٺل ڪتيءَ وانگر چار- پنج مسلمان وڪوڙي وجنس ٿا!"

- پنهنجي بابي هندستان جي جهازن کي ٽارچ ٿو ڏيکاري.
- جاسوس آهي، جهنم رسيد ڪيوس.
- (نہ نہ. مولا جو قسم اهو غلط آهي.....)
- اڙي ڀاڇوت تنهن جو وري مولا ڪهڙو؟
- ڪافر! مولا جو نالو ٿو وٺين، پنهنجي پليد زبان سان.

اوچتو: ڊي. ٻي. آر.

اتساهہ مرونيل، هٿ ۾ قلم، اڇو، اڇو ڪاڳر.

رات ڳچل گذري ويل. لکڻ لاءِ ڀرپور اتساهہ. ٻرندڙ سگريٽن جو دونهون ڦهليل. هٿ ۾ قلم. اڇو ڪاڳر:

استاد جمعو مستري صبح جو جڏهن ڪارخاني ڏانهن وڃڻ لڳو تہ، معمول جي ابتڙ زال ڏانهن ڏسي،پنهنجي گنيير منهن تي، زوريءَ مرڪ مڙهيندي چيائين: 'سياڳي، اڄ متان، پنهنجي آخري گڏجاڻي هجي.'

'جو؟ ڏٺي خير ڪندو. ماريا اهڙي وائي تہ نہ ڪڍ.'

'اڄ اسان جي هڙتال آهي. شايد گولي هلي.'

سوال ۽ ڳوڙهن ڀنل اکيون! گونگي زبان. ٻت هڪ هنڌ بوتو بڻيل.

'جائين تي، هتي لاش بہ نہ ليندا آهن.'

اوچتو: طبقاتي ڏقير هلائڻ، قلم....، سزا....

اتساهہ مرونيل، هٿ ۾ قلم، اڇو ڪاڳر خالي خالي!

رات. چوڏاري سناٽو. واچ بيٺل. هٿ ۾ قلم، لکڻ لاءِ ڀرپور

اتساهہ. ڪهاڻي- جيڪا بلوچستان جي هڪ تازي واقعي بابت:
"اها بلوچ عورت، جنهن جي....."
اوچتو: ڊي. بي. آر.
اتساهہ مروٽيل، هٿ ۾ قلم، اڇو ڪاڳر، خالي خالي!
'اهو پريو ماڻس اسان کي، موئن جي دڙي کان موٽندي ڏوڪري اسٽيشن تي، گاڏيءَ جو انتظار ڪندي، پليٽ فارم تي مليو. ترڪي ٽوپي، بادامي زرين جو ڪوٽ. هلڪي اڇي ڏاڙهي، ڪٽر ڪيل مڇون ۽ ناسون، ناس سان، ناسي ٽيل. هٿ ۾ اڇو رومال، جنهن سان ذري ذري، نڪ ۽ چپ جو مٿيون حصو صفا پئي ڪيائين.
- سنڌ يونيورسٽيءَ جا شاگرد آهيو؟
- ها سائين!
ڳالهائڻ شروع ڪيائين: سنڌ کي نئين سر جيارڻ جي هلچل.......ها، سنڌي هڪ قوم. سادي سٻاجهي. سادگي ۽ سٻاجهائي ڪمزوري بنيل. اوهان نئين دور جا نوجوان آهيو. ڇا اوهان ڄاڻو ٿا: تاريخ جي هر دور ۾، ڪمزوري يا هيٺائي وڏو ڏوهہ آهي.......
'اوهان منهنجا ٻچا آهيو. اوهان کي ٻڌايان: جڏهن هن ڌرتيءَ تي عربن، ايرانين، ارغونن، ترخانن، مغلن، مغلن جي ناجائز پونئرن ها: حرامي ٻارن ۽ انگريزن ۽ ٻين ڦورو ۽ لٽيرن جا پير اڇا هن ڌرتيءَ تي نہ پيا تڏهن، ها، تڏهن....
(هلندڙ قلم هڪ هنڌ بيٺل)

اوچتو: سنڌي ڪا قوم ناهي، پاڪستان ۾ هڪ ئي قوم رهي ٿي، پاڪستاني. غداري- سزا.....
اتساهہ مروٽيل، هٿ ۾ قلم، هٿ هڪ بيٺل. ذهن خالي.
رات جو هڪ. اڇو ڪاڳر، هٿ ۾ قلم، لکڻ لاءِ پربور اتساهہ.
"هيءَ ان ماءُ جي لال جو ذڪر آهي، جيڪو، پوليءَ وارن ڪرايل فسادن ۾ گوليءَ جو شڪار ٿيو. ڳڀرو جوان، هائي پريل منهن تي هلڪي مڇن جي ريهہ.........."
سيڪشن...
اتساهہ مروٽيل، هٿ ۾ قلم، هڪ هنڌ بيٺل.
"- سائين، هن مان جيڪڏهن 'سنڌ' جو لفظ ڪڍيو تہ بهتر.."

"-؟!"

"- مان اوهان جي اڻ- چيل سوال کي سمجهي ويس. دراصل پريس ۽ پبليڪشن آرڊيننس... اوهان پاڻ سمجهي سگهو ٿا:

اوچتو سوالن جو سلسلو: جرئت جي گهٽتائي؟ پيٽ جو مسئلو؟ آزاديءَ جي مقصد تي ذات کي فوقيت؟ خود غرضي؟ منافقي؟

ليکڪ وٽان:

هن اڻ- پورين ڪهاڻين پٺيان هڪ ڪهاڻي آهي: هڪ ڀرپور جذبي، اتساهه جي آتم ڪٿا. اهو جذبو، اتساهه جيڪو خطري طور پنهنجو اظهار آهي. ذات جا پنهنجي اظهار ۽ اوسر لاءِ آزاديءَ گهري ٿي. ذات جو اظهار، وقت جو پڙاڏو. وقت جي پڙاڏي کي ڪچلي، دٻائي سگهجي ٿو؟ سگهيو ويو آهي؟ هيءَ هڪ مجيل سچائيءَ آهي ته: ذات جو اظهار وڏي قرباني گهري ٿو.

هيءَ ديس، جنهن جي رهواسين جي خمير ۾ سادگي ۽ سچاجهائي ڳتيل آهي. سچائي، جن جو گڻ آهي. اتي ها، اتي، ساڻيهه سوديندڙ ۽ وڪائل به رهن ٿا. جيڪي اوچي ڳاٽ فخر سان غداري جو اعتراف ڪن ٿا. اهڙا ڍونگي منافق به رهن ٿا، جي ڏاهپ ۽ چاڻ جو ڍونگ رچائي، وطن وڪڻندڙن سان ساٿياري ٿي وقت ۽ موقعي جو ناٽڪي روپ ڌارين ٿا. جڏهن سندس بکيا اڍڙن ٿا، ته هو پنهنجي ڏوهن ۽ منافقيءَ وارن ڪرتوتن کي (پنهنجي پر ۾) لڪائڻ واسطي، تاريخ ۽ محب وطنيءَ تي هڪ هٺي قائم ڪري فتوائن جو سهارو وٺن ٿا.

تاريخ جي اکين ۾ هيءَ ڏوڙ وجهڻ جي ناڪام جاکوڙ، هڪ پاڻ-نڳيندڙ مشڪري وارو ناٽڪ آهي، جيڪو.......

جا مان به ڪو سانگ رچايان؟ ڪنهين بهاني، اٽڪل بازي حرفت، پنهنجي ڏوهه جي بار کي جهڪو ڪرڻ لاءِ فتويٰ جو سهارو وٺان؟

نه بهتر آهي اعتراف ڪيان: پنهنجي سچي جذبي جي اظهار جي سگهه نٿو ساريان. هن اعتراف سان، مون کي هن حقيقت کي به مڃڻ گهرجي ته، هيءَ منهنجي ذات جو موت آهي ۽ مان آهيان هڪ تڙل روح. چرپر ڪندڙ انسانن ۾ به، مئل انسان زنده انسان هوندا آهن. زندگي جي مختصر وصف هن ريت به بيان ڪري سگهجي ٿي ته: اڳتي اسرندڙ چرپر.

هڪ جيئري انسان جي مئل زندگي، جيڪو، لائيف جي مڪينيڪل ۽ مڙهيل روٽين ۾ هڪ مشين جي بيجان پرزي وانگر، مقرر ٽيل حدن ۽ ماٿن موجب چرپر ڪري ٿو. پر زنده جيو وانگر اڳتي نٿو اُسري.

هيءَ اتساهه جو موت نه، ذات جي حيات جو موت آهي.

مئل زندگي

ڪراچي. ڊسمبر جي اداس شام. ڇدا ڇدا ڪڪر آسمان تي نڪرندڙ، اڳ پڃائيندڙ-

– خاموش آهين؟

–دراصل سياري ۾ شام جو سمهڻ ڪري سستي اهڙي ته وڪوڙيو وجي جو......

– تنهنجي مدم؟

– حيدرآباد وئي آهي

خاموشي-

– ڪٿي غلط وقت تي ته نه آيو آهيان؟

– نه نه. اهڙي ڪا ڳالهه ناهي.

– ڳالهائين نٿو؟ اجا تنب-؟

– تنهنجي سياست جا ڪهڙا حال آهن؟

– پيارا، سياست منهنجي بابي جي ناهي؛ تنهنجي به آهي.

– ٺڪاٺپ جو ٺهڪ.

خاموشي.

– تنهنجي سروس جو ڪهڙو حال آهي؟

– مڙئي گاڏو گهلجي پيو.

– مطمئن آهين؟

– رهڻ جي ڪوشش ۾ رڌل آهيان.

– منهنجو مطلب آهي؛ تنهن جو ضمير مطمئن آهي؟

– مون کي تون، منهنجي ضمير کان ڌار نه ڪري نٿو سگهين.

– تنهن جي معنيٰ ته تون پاڻ کي بي ضمير بنائڻ ۾ رڌل آهين......

– مان تنهنجي نتيجي کي رد نٿو ڪيان.

– ايڏي جرئت واري بي شرمي!

– نه، حقيقت جو اعتراف.

خاموشي.

– پيا ڪهڙا حال آهن- وقت ڪيئن پيو گذري؟

– تو اهو سوال مون ڏانهن لکيل خط ۾ به ڪيو آهي. ڄاڻان ٿو،

تون اهو سوال، هر ملندڙ کان رڳو هن ڪري ڪندو آهيان تہ: جيئن پنهنجي مقصد جي بيان لاءِ ميدان تيار ڪري سگهين.

– مطلب؟

– مطلب تہ: جواب ڏيندڙ اڳلو، فطري طور پنهنجن حـــالتن جي غيريقيني ۽ عدم سلامتي جو رُڳو پِٽيندو ظلم، بي انصافي ۽ زيادتين جو بيان ڪندو، پيانڪ ۽ غيرسلامت مستقبل وغيره وغيره پوءِ تون مڪينيڪل انداز ۾ لائين فٽ ڪرڻ شروع ڪندين: پيارا! اسان جي ملڪ ۾ سماج جون اهي ڪڙيون حقيقتون آهن. جنهن جو احساس نہ رڳو تون، پر هر مظلوم انسان ڪري ٿو. پر بنيادي سوال آهي تہ، اهي ڏاڍايون ۽ بي انصافيون ختم ڪيئن ٿين. رڳو رئڻ ۽ شڪايتن سان تہ ڪجهہ نہ ورندو. ضرورت هن ڳالهہ جي آهي تہ سڀ مظلوم طبقا گڏجي جدوجهد ڪن. تحريڪ هلائين، حال ۽ مستقبل جي سلامتيءَ لاءِ. تحريڪ هلائڻ لاءِ تنظيم جي ضرورت آهي، قربانين جي ضرورت آهي، چاڪاڻ تہ....

وڏو ٽهڪ.

– وڏو حرامي آهين.

– تنهنجي انهيءَ فتويٰ سان اتفاق نٿو ڪيان.

– خير، هلون ٻاهر.

– هلون ٿا. مان هٿ- منهن ڌوئي وٺان.

– دير لڳندي؟

– خاص نہ. تون تيسيتائين هتان ڪو ڪتاب ڪڍي ڏس.

– منهنجي خط جو جواب؟

– هن نوٽبڪ ۾ اندر رکيل لفافي ۾.

– هي نوٽبڪ پڙهي سگهان ٿو.

– خوشيءَ سان. بڪواس لکيل اٿس، پڙهي وقت زيان ڪندين.

– چڱبو تہ بڪواس بہ لکين ٿو.

– مان خود هن ڌرتيءَ تي بڪواس آهيان.

چڱو، جلدي ڪپڙا مٽي وٺ.

خط:

تو مونکي ليڪچر پيارڻ سان گڏ، جيڪو هدايت نامو ڏنو آهي؛ انهيءَ بابت مان ڪجهہ چوڻ نٿو چاهيان.

تو پڇيو آهي: وقت ڪيئن پيو گذري؟ سمجهان ٿو تنهن جو هيءَ

سوال رسمي ۽ روايتي آهي، پر نہ ڄاڻ ڇو، مون کي هيءَ غير اهم ۽ رسمي سوال، حياتيءَ جو ڳُپ، لڳندو آهي. جم ۽ موت جي وچ ۾ پريل ۽ ڇرير ڪندڙ وٿي، جنهن کي حياتي جو نالو ڏنو ويجي ٿو، انسان لاءِ انهي جو گهارڻ ئي بنيادي سوال آهي. هن سوال کي، هر ڄڻو، پنهنجي ئي انداز ۽ روپ ۾ جواب ڏئي ٿو. تجربي ۽ حالتن آهر. پنهنجي ان جواب مان ڪير ڪيترو مطمئن ۽ غير مطمئن آهي، يا اطمينان لاءِ ڇاڪوڙ ڪري ٿو. اها الڳ ڳالهہ آهي.

بهرحال– منهنجا دوست، گهاريان پيو؛ نوڪري ڪيان ٿو. نہ ڪرڻ چاهيندي بہ؛ جو هن ڪان وڌيڪ ٻي ڪنهن بہ صورت ۾ ذليل ٿي نٿو سگهجي. پر پوءِ بہ هن ذلالت جو بار ڪڻڻ جي ڀرپور خواهش رکان ٿو. ڇاڪاڻ تہ زنده رهڻو اٿم. هتائين هميشه هن ڪتڪي ۽ ڊپ جي ذهني عذاب ۾ پوڳيندو آهيان تہ؛ ڪٿي هيءَ ذلالت جو بار ڇڏائجي نہ وڃي. ۽ پوءِ ڇا ٿيندو جو ڀيانڪ سوال.......

(خط نامڪمل)

نوٽبڪ ۾:

ڇيائين: اداس آهين؟

چيم: ڪا ڳالهہ ناهي.

ڇيائين: طبيعت خراب اٿئي؟

چيم: زندگي ئي خراب آهي.

ڇيائين: مطلب؟ وقتي پيو يا فلاسافي پيو ٿالين؟

چيم: نہ، تون نہ سمجهي سگهندين.

ڇيائين: تون سمجهاءِ تہ مان بہ سمجهان.

چيم: ڀٽائي چيو آهي تہ: "الا! ڏاهي م ٿيان، ڏهيون ڏک ڏسن."

ڇيائين: سائين ڀلا، اها ڪهڙي ڏاهپ آهي، جنهن اوهان کي.....(سندس ٽئول کي محسوس ڪندي، نظرانداز ڪيان ٿو)

چيم: توکي خبر آهي تہ: سنڌ اڄ تاريخ جي انهيءَ دور مان گذري رهي آهي، جنهن ۾ سندس مستقبل جو فيصلو ٿيڻو آهي، مان هڪ سجاڳ، حساس ۽ سلجهيل ذهن آهيان. چوڌاري ۽ وک وک ٿي جيڪو ظلم ۽ انياءَ، ڪميٽائيون ۽ ذلالتون ٿين ٿيون، ٻين سان يا خود مون سان، تن کي محسوس ڪيان ٿو ۽ ان احساس هيٺ پوڳيان ٿو. چاهيان ٿو ۽ ڄاڻان ٿو تہ يءَ سڀ ڪجهہ تبديل ٿيڻ گهرجي، ختم ٿيڻ گهرجي، هن حقيقت کان

سجاڳ آهيان ته تبديلي جي هن جاکوڙ ۾ شامل ٿيڻ ۽ ان ۾ پاڻ وڃائي ڇڏڻ، نه رڳو اڄ جي حالتن ۾ منهنجو بنيادي فرض آهي، پر منهنجي ذاتي بي اطمينانيءَ ۽ ذهني ڇڪتاڻ جو علاج به. ڏوهاري هجڻ جو اهو تکو احساس آهي، جنهن جا ڪاپاري ڏک، مون کي ڪڏهن ڪڏهن سائو ۽ بي ستو ڪيو ڇڏين، ۽ مان......

اوچتو احساس ٿيم ٿو ته. ڪٿي روايتي ليڪچر بازي ته نه ڪري رهيو آهيان. چپ ٿي وڃان ٿو! خاموشي ٽوڙيندي، سواءِ ڪنهن اڳواٽ جي ويچار جي؛ فلم جو پروگرام پيش ڪيان ٿو: ’هل، ته فلم تي هلون.‘

ڇئي ٿيو سگهان، هيءَ بناوٽي ۽ وقتي فرار جا طريقا پناه ڏيڻ ۾ ڪيستائين سات ڏيندا؟

•

سنڌي شاگردن جو هڪ وفد آيو. ڪتابن تي پيل بندش خلاف احتجاجي جلوس ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ نيند ڏيڻ واسطي. ڳالهين ڪندي ٻڌايائون ته جلوس ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ اڪثر ليکڪن ۽ شاعرن مختلف عذر پيش ڪري انڪار ڪري ڇڏيو آهي. جن ۾ قومي، عوامي وغيره لقبن سان نوازيل به شامل آهن. ڪن چيو: هيءَ وقت ڪان اڳي، جوکي وارو ۽ اجايو مارائيندڙ قدم ٿيندو. ڪنهن چيو. مان ٻچڙيوال آهيان، جي مون کي ڪجهه ٿيو ته منهنجن ٻچن کي قوم ته ڪانه سنڀاليندي! ڪنهن نوڪريءَ جي مجبوري ڏيکاري! ڪنهن چيو: بابا! اها سياست آهي، اسان فنڪارن جو ڇا وڃي! ڪنهن چيو: صبر ڪيو، پنهنجن جي حڪومت آهي گهٽو ڪجهه ٿيندو. ڪن ٿلهو همدرديءَ جو جذبو ڏيکاريندي، پنهنجي شريڪ نه ٿيڻ لاءِ پنهنجي پر ۾ ڪو وزني عذر پيش ڪندي جلوس کي ڪامياب بنائڻ لاءِ ڍير صلاحون ڏنيون! ۽ جڏهن کين اسان ٻڌايو ته فلاڻا فلاڻا نالي چڙهيا انڪار ڪري چڪا آهن ۽ اسان کي جلوس ڪڍڻ کان جهليو اٿن. ته ورنديءَ ۾ انهن صاحبن، کين گاريون ۽ لعنتن جا ڏوڙيا لائي ڏنا ۽ کين ڪائر، بزدل، وڪائل، جي لفظن سان نوازيو. خير مان سوچي رهيو هوس ته ڪهڙو عذر پيش ڪيان. نيٺ ڪوبه عذر نه سمجهيو، يا اهڙي اخلاقي جرئت ساري نه سگهيس، شريڪ ٿيڻ جي هام ڀريم. همدردي ڏيکاريم ۽ چندو ڏنم.

چائان ٿو: مان جلوس ۾ ڪونه ويندس. مڃان ٿو. حالتن سان مقابلي جي جرئت ڪانه اٿم. سوچيان ٿو: مون جو شاگردن کي چيو ته منهنجيون همدرديون اوهان سان آهن، سو همدرديءَ جي ضرورت جرئتمند

شاگردن کي آهي، يا مون کي، پنهنجو پاڻ کي!

•

اڄ آفيس ۾، ڪنهن حادثي سبب اوچتو، نوڪريءَ جي غير يقيني هجڻ جو شديد احساس ٿيو، هھڙي قسم جي غير يقيني حالت جي نتيجي ۾، غير سلامتيءَ واري اذيت ناڪ پوڳنا ڏينهون ڏينهن وڌندي پئي وڃي، سمجھ ۾ نٿو اچيم تہ هيءَ سسيفس واري زندگي پنهنجو پاڻ تي ڇو مڙهي اٿم، ايتري قدر جو، هيءَ زندگي منهنجي ڪمزوري بڻجي وئي آهي!؟

•

(ٿيون ڏينهن جي واقعي جنهن ريٽ مون ک ذليل ڪيو ۽ نيچپٽي جو شديد-)

•

نوٽبڪ هٿن مان ڦريندي، ڦٽو ڪندي؛ ’اڙي يار، ڇا پڙهي ڪندين. اٿ تہ هلون.‘

‘Damn it, Come on.’

ٻاهر، رستي تي؛

- ڪامريڊ ڇا پيو سوچين؟

- تنهنجي خط تي ۽ نوٽبڪ ۾ لکيل-

- بکواس آهي. وقتي طور اپريل جذبن جو جذباتي اظهار. هن تي سوچي پنهنجي انرجي زيان نہ ڪر.

- پر مون کي سمجھ ۾ نٿو اچي تہ سواءِ ڪنهن نصب العين جي، نيٺ تنهنجي زنده رهڻ جو مقصد؟

- پنهنجي جبلي گهرجن جي پورائيءَ لاءِ متا- ڪٽ ڪرڻ.

- تہ ڇا تون پنهنجي انهيءَ زندگيءَ مان مطمئن آهين؟

- ڪير بہ پنهنجي زندگيءَ مان مطمئن نہ آهي.

اهو Defence mechansim آهي.

-تون هن کي ‘Defence reaction’ بہ چئي سگهين ٿو. پر ائين ڪرڻ يا ان انداز سان ائين سوچڻ، ضرورت بڻجيو پوي.

- پر پيارا، جبلي گهرجن کي تہ جانور بہ پورو ڪن پيا. تون انسان آهين، هڪ سلجهيل ۽.....

- سمجھ تہ مان تنهنجي مفهوم وارو ا نسان نہ آهيان.

- توسان پوءِ ڳالهائڻ اجايو آهي.

- مان ته ڪيترا ڀيرا اڳ به عرض ڪري.....
- تون وڏو حرامي آهين.
- مان پڪ سان چئي نٿو سگهان.
- هر سنجيديءَ ڳالهه کي مذاق ۾ تاريو ڇڏين. مان سوچي به نٿو سگهان ته تنهنجي ذات ايترو Degeneration جيءَ اوڙاهه ۾.....
- خير، تون ڇا به چئين، تنهنجي راءِ جي اظهار جو حق مڃيندي، مان توکي ٻڌايان ٿو ته: مان، نه ترمنالاجيءَ جي لفظن ۾ پنهنجي ذات جي اصليت کي محدود رکڻ چاهيان ٿو، نه ئي لفظن جي حدن اندر پنهنجي اصليت کي تولهڻ چاهيان ٿو.
- ٻوليءَ جا اهي لفظ. انسان، نيٺ پنهنجي انهن مقصدن لاءِ ئي ناهيا آهن. پر مان سمجهان ٿو ته: منهنجو Degenerationوارو ريمارڪ شايد تنهنجي انا کي ڌڪ ئي لڳو آهي.
- نه، اهڙي ڪا به ڳالهه نه آهي.
- پوءِ اوچتو، هيءَ تنهنجو تڪو، ڌمريل ۽ اڳرائيءَ وارو لهجو؟

خاموش-

- Wounded Pride?

نه: Degeneration جو احساس

گڏيل ٿهڪ.

- وڏو حرامي آهين. نيٺ تون لنوائين ڇو ٿو؟
- ان کان سواءِ ٻيو چارو ڪونه آهي. (گهڙيءَ جي ماٺ کان پوءِ) هڪ ئي چڪر ۾ گهمندڙ زندگيءَ جي بيزاريءَ واري ۽ هڪ- رنگي احساس کي مٽائڻ لاءِ ڪو سانگ ته گهرجي.
- ته پوءِ خط ۽ نوٽبڪ ۾ جو لکيل...
- بکواس آهي. اڄ ته هن هوٽل ۾ چانهه پيئون.
- خاموش آهين؟
- ۽ بيزار به.
- سبب؟
- ڇا اهو ضروري آهي ته: هر ڳالهه کي سبب ڏنو وڃي.
- پيارا، تون گهڻو وقت پاڻ کي لڳي، دوکي ۾ رکي نٿو سگهين.
- ڪوشش ڪري رهيو آهيان. ڇاڪاڻ ته مان سمجهان ٿو، منهنجو ڇوڪارو ئي پاڻ کي ڪاميابيءَ سان لڳڻ ۾ آهي.....

– بڪواس بند ڪر، بند: تون پاڻ کي گهڻو وقت دوکي ۾ نٿو رکي سگهين. تحريڪ کان جدا ٿيڻ کان پوءِ، تنهنجي لاءِ هن وقت بنيادي سوال آهي، پاڻ کي ڪنهن ريت مطمئن رکڻ. تو پاڻ کي مطمئن رکڻ لاءِ، پين ڊوهه ڪندڙ ليڪڪن جي ابتڙ، جنهن سوچ جو انداز اختيار ڪيو آهي، انهيءَ ۾ پنهنجي ڏوهي هجڻ جي اعتراف جو شديد احساس آهي. جڏهن ته همراهن ذاتي فائدن کي، قومي فائدن سان ملائي، انتهائي بي شرميءَ سان ذهني سڪون حاصل ڪيو آهي. غداريءَ ۾ محب وطنيءَ جا ڪارڻ ڳوليا آهن. پنهنجين بدمعاشن، ڪيمٽائين ۽ ذلالتن ۾ مقصد جي خدمت جا پهلو ڳٺايا آهن. ڪونٽرائيپ بزدليءَ ۽ موقعي پرستيءَ کي موقعي شناسيءَ جو ليبل لڳايو آهي، هو انهيءَ ۾ خوش ۽ مطمئن آهن. تو جيڪو انداز اختيار ڪيو آهي، انهيءَ سان تون پاڻ کي ڪڏهن به مطمئن ڪري نٿو سگهين. چاڪاڻ ته.....

– خير، مان آئينده ڪوشش ڪندس ته اهڙن ايماندار جذبن جي اظهار جو شڪار نه ٿيان.

– اها خودڪشي ٿيندي.

– ڄاڻان ٿو، پر چاهيان ٿو

– پر تون ائين ڪري نه سگهندين.

– اها تنهنجي پنهنجي Optimism آهي.

– تنهنجي موجوده حالتن ۽ ذهني ڪيفيت کي آڏو رکي، مان توکي هڪ مختصر ڪم سونپڻ چاهيان ٿو، اهو هيءَ ته ڪڏهن ڪڏهن اسان کي مضمون....

– مان اهڙي ڪابه جوابداري کڻي نٿو سگهان.

– تون ذليل آهين.

– مٿل زندگين تي اهڙن لفظن جو اثر ڪونه ٿيندو آهي.

خاموشي، اداس ۽ چيندڙ خاموشي. اوچتو، هوٽل ۾ ٿيندڙ گوڙ جو احساس ۽ بيزاري.

نوٽبڪ/ ڊائريءَ منجهان

- بي معنيٰ زندگي.......... هڪ چرئي جو خواب. خواب ڏٺو هوم ته....... سيڪجهه بڪواس. بڪواس. بيڪار.

- سمجهه ۾ نٿو اچي ڇا ڪيان؟ منهنجي وس ۾ جو ڪجهه آهي ڪيان ٿو. نه چاهيندي به ڪيان ٿو. انٽرويو. وڏيرن وٽ. آفيس ۾ جتي انتهائي ذليل ٿيڻو پوي ٿو؛ وڃان ٿو. پوءِ به....

- پاڙي ۾ رات هڪ پوڙهو مري ويو. ٻڌندي اوچتو ٻيائڪ خيال آيم: بابا مري و.......

- وڏي پٽ جي حيثيت سان- گهر جو بار- سڄو جسم ڪانڌارجي ويم ۽ پنهنجو وجود (مناسب لفظ ذهن تي نٿا اچن، جيڪي انهيءَ گهري احساس جو اظهار ڪن). دل چيو: جيڪر چريو ٿي وڃان. چرئي ٿيڻ ۾ زبردست ڇوٽڪارو آهي.نجات آهي.

ڪاش! چريو ٿي وڃان.

سمجهه ۾ نٿو اچي مان زنده ڇو آهيان.

ڊاٽ. ليڪا. ۽ نئيا گل ٽهيل. ۽ ڪنڌائتو لڪيل؛

ڪيڏو نه بيچين، بي سڪو آهيان. ڪاش! اها جاءِ ملي جتي اوچنگارون ڏئي روئي سگهان.

بابا گهڻ وڏ ڳالهايو.

سوچيم: اڳي ڪجهه ٿورو چوندو هو ته ورجائيندو هومانس ۽ هاڻ!

نوٽبڪ نه هو هڪ پراڻي، وقت گذريل (Out of date) ڊائري هئي؛ جنهن ۾ ضابطي ۽ قاعدي پٽاندر، جيئن روزاني ڊائري لکبي آهي، لکيل نه هئي. بس: ڪڏهن ڪڏهن جا تاثر؛ رد عمل يا ٻيو ڪجهه............ جن مان ڪن تي تاريخون لکيل هيون ۽ ڪن تي ڪجهه به نه.

ائين خاموش، چپ، بي حسو ڇو ٿو رهان! ڇون ڦا نڪ ڪونهيس. واقعي ائين آهي؟ مونکي ڪجهه ڇو نہ ٿو ٿئي!

منهنجو اندر، احساس، زندگي جو جوهر، ۽ وجود جو احساس ۽ "مان"......سڀڪجهه مري ويا آهن. مرونجي ويا آهن.

–سڄو ڏينهن هلي هلي؛ بابا جي لفظن ۾، رلي پني ٿڪجي آيس. سوچيم: جيڪڏهن اڄ باباڪجهه چيو تہ سامهون ٿيندومانس. پر هن ڪجهه بہ نہ چيو. موڊ ۾ هو. ماني ڪانہ کاڌم. سڄو ڏينهن ڪانہ کاڌي هيم. ڪاوڙ يا تيسي جي ڪري نہ. سچ پچ بک ڪانہ لڳي. بک مري وئي آهي. پيار ۽ همدرديءَ منجهان سمجهايائين: "پٽ، وڏيرن جي حڪومت آهي.اسان غريبن کي ذليل ٿيڻو ئي پوي ٿو. نا اميد نہ ٿيءُ...." دل چيو: بابا اهو همدردي ۽ پيار وارو ورتاءُ ڇڏي، دٻائي، گاريون ڏئي، ٺڪون هڻي، ٻجا ڏئي، لتون.......

وڏيري........ وٽ درخواست ڪٺي ويس. هو پيپلز پارٽيءَ جو اهم عهديدار آهي، ويٺو رهيس. لوسي ڪتي وانگر، لوسي ٻٽيو.. پاڻ کي ڪيڏو محتاج، ذليل ڪريل ۽ گندي نالي جو ڪيڙو، بي غيرت، بکاري محسوس ڪيم.

يا خودڪشي ڪرڻ گهرجي يا بغاوت.......... خيال.......خيال هيءَ بہ ڪا زندگي آهي!!!

ڇا نوڪري ڪرڻ ضروري آهي؟

نيٺ ڇو؟

جيئڻ لاءِ–

پر ڌاڙيل بنجي بہ جي سگهجي ٿو، چور، نڱ بنجي بہ جي سگهجي ٿو.

....

....

گهر ۾ ماتم، روڄ راڙو، پاڙي ۾ افسوس ۽ ڏک.

– ڪيڏو شريف ۽ پيارو هو.

– خاموش نيڪ مطبع سلڇڻو.

– زندگي ۾ ويچاري ڇا ڏٺو، نوجوانيءَ ۾ ئي.

–هڙا سدورا، سڀاڳها وري ڪٿي ڄمن.

–............

انسان بوءِ- انسان بوءِ

انساني وسندي. وسندي ڌرتيءَ جي ڀاڱي تي آباد. انسان رهندڙ. عام انسان. صدين جي تاريخ جي ڪک مان نسريل، اسريل قومي روپ ڌاري، پنهنجي سڃاڻپ ڪٺي. سندن سڃاڻپ، ڌرتي جي ٻين هنڌن تي وسندڙ عام انسانن وانگر، تاريخ، سڀيتا، ٻوليءَ ۽ پنهنجي سياءَ، جي ناتي پنهنجي ڌرتيءَ سان آهي؛ ڌرتيءَ سان لاڳاپيل، نه ڇڄندڙ، انڪري ڌرتيءَ سان ناتو، ڌرتيءَ سان موهه ۽ ان لاڳاپي سان پنهنجي سڃاڻپ ڪٺي. ان ڍهندڙ سڃاڻپ کي جيئن جو تيئن رکڻ ۽اڳتي وڌائڻ لاءِ هٿوراڙيون ڏيندڙ. وسنديءَ جا انسان. جتي جو ڄاوا نپنا آهن. سندن زندگيءَ ۽ حياتيءَ جي جيئري وجود جون نسون، ڌرتيءَ سان ڳنڍيل، جڙيل آهن. جنهن منجهان وسنديءَ جا انسان، رهواسي. پنهنجي الڳ.تلڳ سڃاڻپ ۽ موجودگيءَ جا پساهه کڻن ٿا. ان ڪري ڌرتيءَ سان، پنهنجي ڌرتيءَ سان، ٻوليءَ سان موهه سياويڪ. پر هن وسنديءَ ۾ ڌرتيءَ سان موهه. سڃاڻپ جو اتساهه ۽ انجو اظهار ڏوهه ٺهيل.

ڌرتيءَ سان موهه ڏوهه آهي. پنهنجي ڌرتيءَ جي نالي سڃاڻپ جو اظهار ڏوهه آهي. جيڪو موهه ۽ اظهار انسان جو ڳڻ آهي. انسان جي وجود جو اهم ڀاڱو. سياويڪ. وسنديءَ ۾ جڳن ڪان وسندڙ انسان، پنهنجي انساني روپ جي اظهار لاءِ، ڌرتيءَ سان موهه جو اتساهه ڪٺي مٿي ايرندڙ، تہ؛ شڪاري ڪتن جي نوس- نوس؛ انسان بوءِ- انسان- بوءِ.....انسانن مٿان مارو. جتي انسان نظر ايندن، اتي وٺ وٺان. شڪاري ڪتا جي انساني وجود ۽ ڳڻ کي ناس ڪرڻ لاءِ خاص مهارتي سکيا ورتل، ڏندن ۽ ننهن سان وچڙي ويندڙ. انساني سياءَ ۽ گهٽڻ واري چرپر ڪندڙ انسانن کي وچڙي ويندڙ، رتو ڇاڻ ڪري اڌ- مئو ڪري، يا ٻنهه ماري........

شڪاري ڪتا نوس نوس ڪري رهيا آهن.

آباد انساني وسنديءَ ۾. جتي انسان رهن ٿا. جيئرا جاڳندا انسان. انساني وجود. هستي ۽ انساني سڃاڻپ جي بقاءَ لاءِ هٺ پير هٺندڙ.

شڪاري ڪتا؛ انسان ۽ انساني احيائن ۽ انسانيت جا ويري. خاص سکيا ورتل؛ جيئرن جاڳندڙن، چرندڙ پرندڙ انسانن ۽ انساني احيائن ۽ خصلتن کي ناس ڪرڻ لاءِ، انسان بوءِ، انسان بوءِڪري ڇوڪير گهمندڙ

ڦرندڙ، نوس نوس ڪندڙ جتي انساني بوءِ اچين، وسنديءَ جي تن انسانن کي وچڙي وڃن ۽ بي رحميءَ سان ڇيهون ڇيهون ڪرڻ ۽ انسانيت جي مڙني آثارن ۽ اهڃاڻن کي ناس ڪرڻ لاءِ هوڙهيائي ڪري ڪرٽ ڪرٽ ڪري کائيندڙ.

انسان دشمن شڪاري ڪتن جي، انسان بوءِ سنگهڻ جي حس تکي تيل، انهن کي خاص سکيا سان تکو ڪيو ويو آهي. وسنديءَ ۾، باڇاهه ٻٽيو نوس نوس ڪندڙ. اڪيون سٽت ئي ڇرندڙ پرندڙ انساني اهڃاڻن جو اظهار ڪندڙ انسان تي پوندڙ، نوس نوس ڪري سنگهندڙ، پوءِ گهوريندڙ، پيچيو ڪندڙ ۽ پوءِ مارو-

انسان- بوءِ، انسان بوءِ، ڪري مارو ڪندڙ

انسان- بوءِ، انسان- بوءِ، شڪاري ڪتا نوس نوس ڪري رهيا آهن.

جتي انسان رهي ٿو. انسان جيڪو ازل کان آزاد رهيو آهي. پنهنجو خالق پاڻ رهيو آهي. پنهنجن قدرن ۽ نعمتن جو خالق. انهن کي ڍاهيندڙ ۽ ٺاهيندڙ. انسان: ذهن رکندڙ؛ سوچ مسرت رکندڙ، احساس امنگ رکندڙ. جاڪوڙ ڪندڙ. فطرت کي مات ڪري، پنهنجو وايو منڊل اڏيندڙ. انسانيت وارو وايو منڊل. مڙهيل اصولن، نيمن، قائدن ۽ نظرين جي ڀيڪڙي ڪندڙ. ناڪاري.

ناڪار: جا انساني اڏاوت ۽ تخليق جي اوسر جو اهم بُڻ رهي آهي ۽ خاص انساني خصلت ۽ گڻ آهي.

هيءَ ويهين صديءَ جي پڇاڙي آهي. هيءَ انساني وسندي ۽ ان ۾ وسندڙ انسان، ان ۾ پساهه کڻندڙ. سَنسِ (Scepsis) جو دور. ڪارڻ جي ڦولها، ناڪار جو دور؛ نظرين کان مڙهيل اصولن، قاعدن قانونن ۽ ورثي ۾ مليل عقيدن کان. انسان جي، انساني سياءَ پٽاندر. پر هن وسنديءَ ۾ اهو ڏوهه آهي. انسان- بوءِ، انسان بوءِ.........

انسان مار شڪاري ڪتا نوس نوس ڪري رهيا آهن.

جتي ٻه ڪين انسان نظر اچي ٿو، تنهن مٿان لامارو ۽ ناس ڪرڻ لاءِ جهٽ.

انساني وسندي، جتي انسان رهي ٿو. انساني سوچ آهي.

سَنسِ آهي. ناڪار آهي، اڻ- مڃتا آهي، نئين جاڻ لاءِ اتساهه آهي،

جاڪوڙ آهي، مڙهيل نظرين، مڙهيل واٽن، نيمن، قاعدن قانونن.... ڪي للڪار آهي، هوڪار آهي، ناڌ آهي، ساٿيهه ۽ انسان جي ناتي پنهنجي سڃاڻپ لاءِ اظهار لاءِ جاڪوڙ آهي؛

انسان– بوءِ، انسان بوءِ....

انسان مار شڪاري ڪتا نوس نوس ڪري رهيا آهن. انسان ۽ انساني گڻن ۽ اهڃاڻن کي ميسارڻ لاءِ، انسانن جي وسندي، جيئرن جاڳندڙ انسانن جي وسندي.

انسان– بوءِ، انسان بوءِ....

انسان مار شڪاري ڪتا نوس نوس ڪري رهيا آهن.

انسان مار شڪاري ڪتا: انساني رت جا هيراڪ انساني ذهن، وجود ۽ هستيءَ جا ويري، انسانن کي مارڻ لاءِ خاص سکيا ورتل، تکا، زهريلا ڏند انسان جي وجود ۾ چڪ هڻي چنبڙڻ، رت چوسڻ لاءِ آتا، پياسا.

انسان– بوءِ، انسان بوءِ......

انساني وسنديءَ ۾ انسان مار شڪاري ڪتا نوس نوس ڪري رهيا آهن؛

انسان– بوءِ، انسان بوءِ......

روبوٽ

ڪجهہ گهڙيون اڳ؛ جڏهن گوشت پوشت، رت وهندڙ وهڪ ۽ سائڪيءَ وارو انسان هو، حواس ۽ احساس هئس. سوچ ۽ لوچ هيس. اُمنگن ۽ اتساهن جا پريل آتما، سوچيندي، محسوس ڪندي ته: ڪٽي، ڪافڪا جي مسٽر ڪي واري ميٽامورفاسس واري حالت ۾ ته نه وڃي رهيو آهي. پر سرت سنڀاليندي، ان تي ويچاريندي نتيجو ڪڍيائين ته: هيءَ، ها ڪايا پلٽ ڪانہ آهي. ڇاڪاڻ تہ مسٽر ڪي، جي هڪ ڪيڙي (însect) ۾ تبديلي، هڪ ساهہ واري جي، ٻئي ساهہ وري روپ ۾ تبديلي هئي، جنهن جي پٺار ۾ انساني، مسٽر ڪي جي اندروني سونجهہ موجود هئي. جسماني روپ جي تبديليءَ جي باوجود! ۽سندس ويچار وهڪ جاري هئي، جو هن ان تبديليءَ کي سمجهيو پئي، ويچاريندي (بي وسيءَ وچان)، محسوس ڪندي پوڄيو پئي، بي وسيءَ وچان-

۽ انهن چند انساني گهڙين جي ويچارو هڪ وري سرت سونجهہ ۽ احساس کان پوءِ، ستت ڪايا پلٽ؛

روبوٽ (Robot)؛

پورو هڏائون پڃرو، رڪ جو نهيل؛ تنهن مٿان پلاسٽڪ/ ربڙ جو ماس چڙهيل، تنتون/ رڳون نيلون جون جڙيل. دماغ جي ميڄالي مان سوچ جي تخليقي صلاحيت، ڳڻ ڳم ٿيل، ان جي جاءِ تي ڄٽڪ ڪمپيوٽرائزڊ، سونپيل، پريل ۽ سرانجام ڏيندڙ ڪمن جو مشيني سرشتو، روٽين جي ڪمن ڪرڻ لاءِ حسابن جي ڪٽ سان. انساني فزيالاجيڪل فنڪشن، مڪينائزڊ فنڪشن جي ڪٽ ٿيل. سواءِ انساني ڳڻن؛ احساسن، امنگن اتساهہ، ڪاوڙ، خوشي، جذبن، سرت، انساني موٽ- جي!

آڱريون، ٻانهون، ٽنگون، ڪرنگهي جي هڏي، مشيني پرزن ۾ تبديل ٿيل، مشيني انداز ۾ سونپيل ڪم ڪندڙ، وقت ۽ وڇوٽيءَ جي ادراڪ ۽ سرت کانسواءِ مقرر ڪيل، سونپيل نيمن پٽاندر، صبح، منجهند شام ۽ رات جي وجود جي احساس کانسواءِ. روٽين ۾، روبوٽ کي سونپيل ڪم؛

صبح: ياجي اٿڻ، شيو ڪرڻ، بس ۾ چڙهڻ، آفيس ۾ آڱريون مشيني انداز ۾ هلڻ، منجهند: موٽ، مڪينڪلي ڪپڙا بدلائڻ، ڪاٽو ڇباڙڻ.

شام: رڪ جون نهيل، آڱريون ٽائيپ جي اکرن تي پوندڙ: ٽڪ-ٽڪ-ٽڪ.......

۽ مشينون گڏ هلندڙ. ٽائيپ رائيٽر ۽ روبوٽ.

صبح لاءِ بيضا آئڻ. اکين جا مٽڪا ٽي- وي ۽ ڪتل هر ڏينهن، هر ڏينهن جهڙو. هر شام جهڙي، وقت ۽ وڇوٽيءَ جي سرت ۽ احساس کان خالي. انساني حياتيءَ جي وجود هجڻ کان بي سرتو، اڻ ڇاڻ، چرندڙ، پرندڙ حرڪت ڪندڙ مشيني انسان!

گيس چيمبر

واريءَ تي اڏيل پتيون. پتين تي ڪريل مقدس مذهبي لفظ پتين تي، پتين مٿان، پتين جي چوڦير ۽ پتين جي اندر مقدس مذهبي نعرا. بنھ پوريءَ ريت. چوڪسيءَ، چالاڪيءَ ۽ هوشياريءَ سان تن پتين اندر ٺاهيل گيس چيمبر ۾ مقدس مذهبي نعرن سان والاريل، ڦاسايل، ٻوساٽجندڙ خلق.

هيءَ ويھين صديءَ جي پڇاڙي آهي. پڇاڙيءَ واري ويل. جڏهن انسان گهٽو ڪري وهمن کي مات ڪري، ڪائنات ۾ سوڀارو ٿي اڀريو آهي. هر ڏس ۾:

اڳ گهڙيل، جوڙيل مفروضا ۽ گهڙيل گس يا رد ڪري چڪو آهي، يا ڦيرائي چڪو آهي.

پر گيس چيمبر ۾ پوريل، جيئري جاڳندي خلق مٿان مڙهيل نظريا. ڏنڊي جي زور- ارھ زوراڻيءَ سان ٺاڦيل گس، تہ هيءَ حياتي گذاريو.

Regimentaation

گيس چيمبر

واريءَ تي اڏيل پتيون. ڊگهيون پتيون. پتين تي اڪريل مقدس مذهبي لفظ. اڳاٽيءَ ٻوليءَ جا. عام جي سمجھ کان مٿانهان. چوڦير ڏاڍيان، وڏي واڪ گو ڳاءِ، اچار، ورجاءُ تن لفظن جو.

۽ عام خلق جو ساھ مٺ ۾.

ٻوسٽ هراس چوڦير پکڙيل. ذهن منجهيل، ساھ منجهندڙ، تنتي ڇڪتاڻ، لٽل منهن، بي بقائيءَ جي اندرين وهڪ. وسوسا: ڇا ٿيندو؟ ڇا ٿيندو؟ نيٺ ڪيستائين؟ ڪو جياپي جو واءُ لڳندو؟ حياتيءَ جي تصور سان، ڇهبڪن جي زيبٽ جا اولڙا. ۽ سامهون ٻڏل، اگهاڙا انسان.

وڏيون شاهي ڏيک ڏيندڙ پتيون جن تي پهرو ڏيندڙ، ورديون پهريل، چوڪس، چتا ٿيل پهريدار. جن جو هڻ پتين کي سنڀالڻ جو زوريءَ ٺيڪو ڪنيل. ان جائي پائيءَ، خارجي ۽ تاريخي سچائيءَ جي هوندي بہ تہ: پتيون واريءَ تي اڏيل، نظرياتي پوچي سان، مقدس آسماني ڪتاب جي لفظن جو اُڌار ورتل. ۽ انهن لفظن جي ٻاڪار. ذري ذري ٻاڪار. گيس چيمبر ۾ واڙيل خلق جون مٽيون منجهائڻ لاءِ. گيس چيمبر ۾ ڦاٿل انساني وجود رڪندڙ،

حساس حياتيءَ جا پساهه ڪٽيندڙ، وجود جون وايون بتال ڪرڻ، پنهنجي جيابي لاءِ سڪندڙن جي سڪ کي ناس ڪرڻ لاءِ ذهني جبر.

وازيل خلق؛ اندر ٿي اندر، هر جيئري انسان وانگر، سوچ فڪر، چرڻ لاءِ آس ڪنيل.

هڪ هنڌ ڳاهٽ ٿيل، پوءِ به هڪ ٻئي کان ايڏو ڏار، جو هڪ ٻئي جي سڌ نہ، انت جي ڄاڻ نہ.

چتيءَ چوڪسيءَ جو-

لامارا ڏيندڙ ڳجهن، نوس نوس ڪنندڙ ڪتن جا پاڇولا، ڇٽڪ وجود سان ڀٽ ٿيل، لڱل، جي نہ.

نہ به: اهڙو احساس سياويڪ.جو گيس چيمبر ۾ وازيل، ڳاهٽ ٿيل.

دونهـاٽ، پوسٽ جي وايو منڊل ۾ چرپر، اندر ۾ آتت جي آس هيٺ:

- ڪجهه ٿيو آهي؟
- گيس چيمبر جي ٻي ڪنڊ ۾.

چپ؛

- گوڙ پڌين ٿو!
- ڪجهه ٿي رهيو آهي.
- ڪنهن شي کي ساڙيو اٿن.
- چپ ڪر.

هراسيل؛

- منهن تي هراس، سانتيڪا چهرا، پر اندر ۾ اماڙيون.
- ڪتو آهي.
- لعنت.

بي شمار

ءِ وازيل خلق جون نور ڀٽاريون اکيون ڏسندڙ.

ءِ اونڌي منهن ڀڏل انسان، ٻٽن تي زيڪا ڇهڪن جا.

گيس چيمبر ۾ گونجندڙ پرڏيهي اڳاٽي ٻوليءَ جا مقدس لفظ ءِ پوءِ سانت. سانت ۾ منجهندڙ ساهه. ماٺ. دجال گهمي ويو.

مقدس مذهبي لفظن جو ڏاڍيان، وڏي واڪ ورود؛

دجال گهمي رهيو آهي.

زبانون بند. اکيون بند. ڪن بند. زبانن تي ڪلف لڳل اکين تي پٽيون ڪن ۾ ورجايل شيهو واڙيل. بند ڪيل انسانن جي اندر ۾ آنڌ مانڌ. بي بقائي/ بي يقينيءَ جي ڪيفيت. ويساهه گهاتيءَ جو ڇتو احساس. ويساهه گهاتي ٿيل. نظرياتي حفاظت جي نالي ۾ مقدس لفظن جي آڙ ۾.

سرباٽ:

– وري ڪجهه ٿيو آهي.

– نيٺ انسان پوريا ويا آهن.

– ڇا انسانن کي ائين ڳپل وقت تائين پوري، بند ڪري سگهجي ٿو؟

– هو گوڙ ٻڌين ٿو؟

– هيءَ ڪاٿون پيرو آهي؟

– پر هر پيري ناڪام ٿيل.

– نيٺ ته هيءَ ٻاٽ اونڌهه ختم ٿيندي.

هن گيس چيمبر جي.

– ها. اکين تي زوريءَ چاڙهيل ڪوپا لهندا. زبانن جا ڪلف ڀڄندا ۽ ڪن مان شيهو.

هو ٻڌ: ڪٿي گوڙ ٿي رهيو آهي!

– ڪجهه ٿيڻ وارو آهي.

– اوس ٿيندو.

– ڪڏهن به انسان کي ائين، واڙي، پوسٽ ۾، ذهني، جسماني پوسٽ ۾ پوساڻي نٿو سگهجي.

(سانت)

– ها پوساڻي، پوساڻي ماري نٿو سگهجي. اهو انساني سياءَ جي ابتڙ آهي.

– پر بنيادي سوال آهي: اسانجو ڇا ٿيندو، جيڪي ندڪٺا آهيون ۽ ڪنڊ ۾ واڙيل. گيس چيمبر جي اهڙي ڪنڊ ۾ جتي چري پري به نٿو سگهجي.

– الاهه! هتي ساهه ڪڻڻ ڪيڏو ڏکيو آهي!

– هتان نڪرڻ لاءِ، جند آجي ڪرڻ لاءِ ڪا واهه ڳولڻي پوندي. سهي حياتي ماڻڻ لاءِ.

ٽي ناوليٽ

رڃ ۽ پڙاڏا

هيُ ناولٽ پهرين "ميسوٽي" جي سري هيٺ ١٩٦١ع کان ١٩٦٨ع ڌاري لکيو ويو. وري پيهر ١٩٧٣ع کان ١٩٧٥ع جي وچ ۾ "رڃ ۽ پڙاڏا" جي سري هيٺ لکيل.
١-٥-١٩٧٦ع

● ڏهاڙيءَ وانگر آفيس مان نڪري؛
نپوڙيل ذهن سان، ساٿي جسم سان گهليندي گهليندي گهر جي در تي پهچڻ تائين، احساس نيستا، وڃايل، اڻ-ڄاڻ پنهنجو پاڻ کان.
ڪلف کولي اندر گهڙڻ سان: ڪلهه وانگر اڄ به . تپيل هوا جي اوچتي جهوٽي وانگر خالي خالي گهر جي عجيب سانت . بسي زندگي، موت جهڙي ويرانيءَ جو احساس چپاٽيندڙ. گهر. لڳندڙ: چٽڪ. زندگي. زندگيءَ جي چرير ۽ تازگي کي گهڙيون اڳ موڪلائي ويل. مروٽيل روح ۾ رانيوٽا هٽندڙ پيانڪ سپني مان سانت.
ان کي سرءَ واري اداسي وڌيڪ چٽو ڪندڙ. چاپوڙا لٽل پتين تان مٽجندڙ اس جا ٽڙڪا. ان پاسائيَ کي وڌيڪ پيانڪ بنائيندڙ.
جهوليَ ڪٽ تي پاڻ سٽيندي، نپوڙيل ذهن ۽ نستي احساسن ڪارڻ هيٺائيءَ جو ڳهر سنڌ سنڌ. جي سور مان ملندڙ، منڙو، هلڪڙو سرور پريو مزو.
پاڻ تڳندڙ ويساه سان ته:ٽڪ پڃندڙ!
مروٽيل احساس، ساٿا سنڌ. ڪا مهل. ڳپل تائين ائين ئي چڪنا چور، اڌ-مٺا-پيل. ڳپيل جهوليءَ ڪٽ اندر. جيئن جو تيئن. ڪيتريءَ مهل تائين بي سرتو.

وڌندڙ اونده. سانت ۽ ويرانيءَ کي وڌيڪ پوائتو بنائيندڙ. اوچتو. ڏڳهي، اونهي ساهه سان؛ مرونڊيل حواسن اندر، زندگيءَ جي ويران هڄڻ، کنهن زبردست کوٽ هڄڻ جي چيريندڙ وهڪ جي رواني.

هيءَ حياتيءَ به -- ناسن مان ڏڳهو،اونهوڪنيل ٻيو ساهه. جسم جي چرير: ٻنهي هٿن جون آڱريون ملائي نڪاءَ ۽ جسم کي سيڙي تڙڪاٽ.

هن چرير سان ڦٽڪندڙ، بولاٽيون ڪائيندڙ روح. ان پوائتي، سانت واري ويرانيءَ ۾.

ٻرندڙ تيليءَ جو شعلو، سگريٽ جو ڪش. ڪش مٿان ڪش ڦهلجندڙ دونهون.

عاشي. پريل،مٿي اپريل ڳتا. خماريل اکيون. سانورو رنگ. در کوليندي ؛ "ادا، دير ڪيئي؟" پريشاني ليٺا پائيندڙ منهن منجهان.

ڪشن مٿان ڪش. ڦهلجندڙ دونهون. آڳر جي ڪنڊ ۾ اجڙيل چلهه. پرسان پيل ڪاٺيون. چلهه ۾ اگر ۽ چار. پنيري وينل عاشي منجيءَ تي . ٻرندڙ باهه چلهه ۾. تئي تي پچندڙ ماني. عاشيءَ جي مٿي تان رئو سرڪي ويل. ڏڳهي ڪاري چوٽيءَ جو گل زمين کي ڇهندڙ.

پچتاءَ: پانيان تو ڪيس پڳي هي ٻيو مهينو اچي ٿيو آهي.اوچتو، سگريٽ جي ٻاڙ. ٻرندڙ تيليءَ جو شعلو. ڪش مٿان ڪش. ڦهلجندڙ دونهون.

زندگيءَ جو سفر به ڪيڏو پوائتو آهي!

"Your mother died reach immediate"

ڏڪندڙ هٿن ۾ تار پوري زور سان ڌڙڪندڙ دل. سمجهه ۾ ڪجهه نه ايندڙ . ڏڪندڙ هٿ . ڦاڙيندڙ پنو . لکندڙ درخواست موڪل جي.

"ماءُ مرئي. اچان ته ماءُ جيئري تئي. پکو وچي پرديس ۾---" ياڪر. چميون، دعائون- گهُنجيل منهن جي سسيل اکين ۾ ڳوڙها. ڳوڙها ٿمندڙ ، ڏڳهي نڪ جي چوٽي ڳاڙهي ٿيل.سنهڙا چپ دعائون ورجائيندڙ.

"عاشي. اٿي امان! پاڻيءِ لاءِ پاٿي کوسو کونه کنديءَ ته هٿ- منهن ڌوئي" . اکر. اکر مان پاٻوهه ٿمندڙ.

"ها امان، اجهو ٿي کيان" .

ويندڙ عاشي رڌٽي ڏانهن، ڏڳهي چوٽيءَ جوگل پولهه تي، هاڻ ٽينگ ڏيندڙ.

"بس ابا، ٺل ڌٽي وڌي چمار ڏيٺي" ، اونهون ساهه، ساهه ۾ ڳتيل پيڙا جو پڙلاءُ، مرحيات پٺهين جي وچڻ کان پوءِ، جيڪو جيءَ ۾ ست هيم، جان هيم، سا ابا، توهان جي لاءِ ٻچا، وسان کين گهٽايم. بس، هاڻي ته اچي پڳي آهيان. تون به هاڻ جوان آهين، پنهنجي پيرن تي بيٺل عاشيت به اچي

چڙهي آهي. الاءِ ڪيترو جيئان. هاڻي تہ هيءَ جهوري اٿم تہ، پنهنجو گهر وسائي ۽ نياڻيءَ جو بار لاهي پوءِ وڃي قبر........

زالن جي روئڻ جو آواز.

اڱڻ جي وچ ۾ ، کٽ تي پيل. اڇي ڪپڙي ۾ ويڙهيل.

"ادا۔ امان ۔ هاءِ" عاشيءَ جي اوچنگار.

" ابا. ماڻهن کي آخري پيرو.

"بس ڇا رب جي رضا هئي. بندو ڇا ٿو۔"

رت ۔ ٻنا، اڇو ڪاڳر جهڙو منهن. اکيون پوريل.'

'هاءِ امان. منهنجي جيجل ۔' عاشيءَ جي اوچنگارن جو لڳاتار سلسلو. لڳاتار سلسلو.

خاموش، ٻت ٻتيل، هڪ هنڌ بيٺل.

ڳوٺ جو گهر: ڪچو اڱڻ ۔ ٻہ ڪوٺيون ۔ پينگهو. ڪوٺيءَ ۾ کٽ تي هنڌن جو ڍير. هلڪي اونده ۔ ليبي ڏنل مٽيءَ جو سڳنڌ ۔ عاشيءَ سان راند؛ اک ٻوٽ ۔ گڏين ۔ ڇيڪلي ۔ اڳ ڇپائڻ ۔ لڪ ۔ لڪوٽيءَ.

سرءَ جي منڊ. ٻيهريءَ جا ورندڙ ڀاڇا. موٽيل اسڪول مان، ڪاڻ ڪان پوءِ

'عاشي اچ تہ راند ڪيون.'

'ڪهڙي؟' 'ڳتي ۾ ڇگهہ'

'تون ٻڌاءِ.'

'نہ ڀائي تون ٻڌاءِ.'

'مان ٻڌايان؟' ڪهڙي سوچ کان پوءِ تڪڙي آواز ۾ پينگهي ۾ گاڏيءَ گاڏيءَ.

'ڇگو.'

'مان ڊليون تو ڏيان ۽ تون گاڏيءَ ۾ چڙهجانءِ. ها نہ.'

'ڇگو.'

'ها.'

زُ. مَ سان لڏندڙ پينگهو.

ڇُ ۔ ڇُ ۔ ڇُ ۔ ڇُ ۔ ڇُ ۔ ڪو ۔ ڪو ڪو!

'پاسو ڪيو ڀائو، پاسو ڪيو. گاڏي اچي وئي. ڪُو ۔ ڪُو ڪُو!' زم سان لڏندڙ پينگهو بيٺل. 'اچو، اچو. جلدي وهو. نہ تہ گاڏي هلي ويندي. وڏي واڪي.

عاشي؛ مٽي تي پوتي ۔ برقعو تيل. بغل ۾ ڪپڙي جي گڏي، هٿ ۾

ڪپڙن جي هڙ. وهندڙ پينگهي ۾ .

’. اي ٽڪس ورتي ٿئي؟

’نہ يائي.‘ عاشي بغل ۾ گڏيءَ کي لوڏيندي ، پرچائيندي.

’مائي ڀرين ٽڪس وٺ پوءِ گاڏيءَ ۾ چڙھہ.

’چڱو گاڏيءَ وارا ڳوٺ جي ٽڪس ڏي. هڪ منهنجي هڪ منهنجي هن ڪڪيءَ جي.

ڪُو ـ ڪُو ڪُو ـ ڇَہ ڇَہ ـ ڇَہ ـ ڇَہ ڇَہ ـ ڇَہ زم سان هلندڙ پينگهو.

’مٺا. پينگهي جي پٺيان ڇو اڇي پيو آهين. لهہ تہ ٽنگ نہ ڀڄانءِ‘

’امان‘ ـ راند ٿا ڪيون.‘ ايلاز

’نہ نہ . پينگهو ڀڄي پوندو. پٺهين جيٿرو وينو آهي جو نهرائي ڏيندو.‘

لتَل، هارايل منهن.

’اڙي شيطان ڪن ڪولي ٻڌ؛ هينئر گهڙي ڪن لاءِ ليٽان ٿي جيڪڏهن گوڙ ڪيو اٿئي تہ پاڻهي خبرون پونديئي.‘

سس پس ۾ عاشي چوندڙ: ادا شبو، هائي ڇاڪيون؟‘

چپن تي آڱر: ’شٽ‘ سرياٽ ۾.؛ امان کي سمهڻ ڏي.‘

’عاشي ڪهڙي راند ڪيون؟‘

’اڪ ـ ٻوٽ.‘

’نہ يائي گوڙ ٿيندو.

’پلا گهر ـ گهر رهون. تون ٿيءُ بابا ۽ مان. امان هيءَ گڏي اسان جي ڌيءَ.‘

’چڱو. پنهنجو گهر هن ڪوٺيءَ ۾ ٿا ڪيون.‘

بند ڪوٺي، منگهہ مان ڇڻي ايندڙ روشني. عاشي ڪوڙ پچائيءَ ۾ ٻوڙ رڌيندڙ. لائي، پڳڙن ۽ ٻوڙيندڻ جو ڪاڏو ڪائڻ ڪان پوءِ عاشي ڪوڙي اوٻاسي ڏئي چوندڙ؛ اٺي الا! رات ٿي وئي آهي. اچو تہ سمهون.“

آمهون سامهون ستل. ڪوڙ ۾ اکيون ٻوٽيل.

ڪوٺيءَ جي ٿڌاڻ ۾ ڪجهہ ڪجهہ محسوس ٿيندو. اڌ ـ ڄاڳل. سرندڙ اڳتي عاشي ڏانهن، عاشي ، ٽورو اورتي سر‘ پاسيرا ۾ جسم مليل. چمي، ڀاڪر ـ عاشيءَ جي ٻيڙيءَ کي ڇهنبڙي. زور سان ڀاڪي.

’هاءِ الا! شبو ڪيڏو مزو ٿو اچي.‘

هلڪو ڏڪندڙ آواز. شبو ـ مون کي تہ سيءُ ٿو ٿئي.ٽورو اورتي سر.‘

اوچتو، لپاٽ ـ حواس وڃايل. ’مٺا بدافعال. اهو افعال سکيو آهين. ڀيڻ سان!‘

لپاٽ مٿان لپاٽ. چنڊن ۾ هٽ ، چڪي مٿي ٻيهاريل. عاشيءَ کي لت.

اٿ ڇوري، ڪاري منهين ، بي حيا'.

عاشيءَ جو هيسيل، ٻٽل، رت . ٻنا منهن.

'هل ڙي ٻاهر .' تکو، کهرو آواز. ڳاڙهيون اکيون. وري جي هن لوفر سان ڪيڏي آهين تہ ڇڏا ڇيري لوڻ ٻرڪيندي سان، ڪُتي ڪنهن جاءِ جي ".

ڪنڌ ۾ ٻيڻل. ڪنڌ هيٺ پشيماني ۽ مبهم پر گهري ڏوهہ جو احساس.

منهن ۾ گهروڙيل ٻجو: 'تڪ ٿئي بي غيرت. جمندي موت نٿي آيئي."

سگريٽ جي ٻاڙ. وڌندڙ اونده ۾، ٻرندڙ تيليءَ جو شعلو. وساميل تيلي. دکندڙ سگريٽ جو ڳاڙهو ٽانڊو.

ياد اٿم: اها شام ۽ اها رات. ڳپل مهل تائين پيڙا ڇولين ۾ گناهہ ۾ پڇتاءَ جي گهري احساس هيٺ ڇيچاڙ ۽ لوءِ- پوءِ پڪ سان پڪو پهہ ڪيو هيم تہ: هاڻي ڪڏهن بہ عاشيءَ سان نہ ڪيڏندس. نيٺ هوءَ ڇوڪري آهي مان ڇوڪرو.

ان ڏينهن کان پوءِ عاشيءَ سان ڳالهائڻ ڇڏي ڏنو هوم.

سائس نظرون ملائيندي شرم پئي آيو. ڪائنس پري پري ۽ ڇڄو رهڻ لڳس. امان سان ڳالهائيندي لڄ ٿيندي هئي. عجيب ڏوهہ جو احساس ڪائيندو هو.

۽ ان ڪان پوءِ هڪ پيرو . اوڏيءَ مهل امان اندر ستي پئي هئي. مان اسڪول مان موٽيو هوس. ورانڊي ۾ عاشي، اڪيلي گڏين راند ڪيڏي رهي هئي. ڳچيءَ مان ڪتابن جي ٻوتري لاهي کٽ تي ٿڙي ڪيم. مانيءَ لاءِ چلهہ ڏانهن وڌڻ لڳس. عاشي اٿي، اڳ وٺي بيٺي.

منهن ۾ ڏسندي: 'ڀائو شين تون رسي ويو آهين؟'

ڪو بہ جواب نہ ڏنم.

'هان ادا ٻڌاءِ نہ. تون سچي پچي رُسي ويو آهين' هان"'

'عاشي، هاڻي اسين هڪ ٻئي سان نہ ڪيڏنداسين.'

'ڇو ڀلا. ادا.'

'ان ڪري جو مان ڇوڪرو ۽ تون ڇوڪري آهين نہ. ان جي ڪري.'

اُن ڏينهن وارو، امان جو منهن ڪڏهن وساري نٿو سگهان:تپي ڳاڙهو ٽانڊاڻا اکيون، تن مان نفرت جو جيون. اها نفرت ڪڏهن وساري نٿو سگهان. ۽ اهو خال، جيڪو عاشيءَ سان راند ڪيڏڻ ڇڏي ڏيڻ کان پوءِ ڪٽڪڻ لڳو هو.

ست پيا ٿين اڳو پوءِ ماني بہ کائي اچان ۽ سگريٽ بہ وٺي اچان. ڀانيان ٿو تہ سڄي رات جاڳڻو پوندو، جهڙو سوچ رخ اختيار ڪيو آهي.

لڳاتار راتين جي ھيءَ جاڳ. ھون، علاج ٿيڻ گھرجي. ٽرنڪو لائيزر بھتر آھي. پر، اوچتو، جيڪڏھن خود. ڪشيءَ جو خيال.

بڪواس آھي. ھڪ تہ اھڙي جرئت ڪانہ اٿم، ٻيو تہ، ڪيڏي نہ ڪڙي زندگي آھي. ان کي ڇھتيل رھڻ ۾ مزو اچي ٿو. ھيءَ حقيقت مڃڻ گھرجي. وقتي خودڪشيءَ جا ايندڙ خيال، رڳو جذباتي اظھار آھن. ھا، ذھني عياشي ھيءَ بہ ھڪ قسم جو رومانس آھي. ذھني داد. عشرت آھي" ھُنہ.

مانيءَ جي خيال سان ٻناڻ جھوپڙا ھوٽل جي ٿڌي دال. اگري ڏپ واري ٻوڙ ۽ سڪل مانيءَ جو دل ڪچي ڪندڙ تصور.

گرم ماني دٻڪيءَ تي. ديسي چينيءَ جي پيالي ۾ گوشت جو ٻوڙ؛ دونھون نڪرندڙ. ٿيندڙ لذيذ گرھ.

'عاشي ٻوڙ تہ واھ جو رڌو اٿئي.'

'ادا گرم مسالا وڌا اٿمانس نہ.'

عاشي ويٺل تاڪيءَ تي، چلھہ جي پرسان ٻرندڙ باھہ جون جيون. آلين ڪاٺين جا تڙڪا. ٿڪي تي عاشي اٿلائيندڙ ماني.

مٿل بڪ جو احساس. رڳو سگريٽ وٺي ٿو اچان. اوچتو! سگريٽ وٺي، واپس اچڻ. کٽ تي ليٽي ڪتاب پڙھڻ، سمھڻ سمھي ڇت ۾ گھوري، پاسا ورائي، ننڊ جي ڪوشش ڪرڻ جا تصور ذھني الٽي ڏياريندڙ. ان سان گڏ، گھر ۾ اڪيلي ھجڻ، اڪيلائپ ۽ سانت جا احساس ڏنگيندڙ.

انڌاھون ڦليليءَ وارو روڊ.

ڦليليءَ جو ڪپ؛ ڇٻر، گاھ ۽ ٻوڙن سان ڍڪيل. پاسي کان اچيءَ موريءَ ڏانھن ويندڙ، اونداھون رستو. وٺندڙ ٿڌ پري کان شھر جون روشنيون. روڊ جي ٿنين تي ڏونڌاتيل، روشنيءَ جو ڀرم پيدا ڪندڙ، ميونسپلٽيءَ جا بلب ڪپ جي مٿانھين زمين تي اڏيل جھوپڙيون. تن ۾ جھڪي، پرسرار لڳندڙ لالٽين جي روشني ڦليليءَ جي ساڄي ڪپ تي روڊ سان لڳ ڦھلجي آيل قبرستان.

ھن سانت ۽ اونڌھ ۾ ڪيڏي نہ مانوسيت واري پنھنجائپ ٿي لڳي! دل ٿي چوي، زندگيءَ جو سمورو سفر ائين ئي گذري وڃي زندگيءَ جو سفر، اڪيلو ئي اڪيلو، ڪيڏو اٿانگو. خاموش.

ڳالھايو اٿم تہ پنھنجو پاڻ سان.

شام. لھندڙ سج جا پاڇولا پيتين تان گم ٿي ويل. در جي چائنٽ اڪرندي، سامھون در ڪولي بيٺل عاشيءَ جي پنبٽين جي جھالرن اندر، چمڪندڙ ۽ اوسيڙي ۾ ٻريل اکين سان، اکين جو ٽڪراءُ.

بوٽ لاھڻ سان تيز ۽ تکي. نڪ ۾ گھڙي ويندڙ ڏپ. ذھن ۾ نڪ ٻدل

. عاشيءَ چون اوسيٽڙي پريل ۽ ڪجھ چوندڙ ، چئي نہ سگھندڙ اکيون .
مان ڪانيندي :
'ادا.'
'هون.'
'توکان هڪ ڳالھ پڇان؟' ڄجهڪندڙ آواز.
'ڪهڙي؟' ڪوڪلي اندر جو آواز.
'تون،' هبڪ. 'توهان سدائين چپ چو رهندا آهيو؟"
'هي!' تڙ، سنڀاليندي، ' بس - اٿئين."
'ادا ، ڪا تہ ڳالھ آهي. جڏهن اوهان ڳوٺ ۾ رهندا هو ،تڏهن بہ ڏاڍو کِيڏندا ڪڏندا ۽ ڳالهائيندا رهندا هو."
بيزاري. نہ وڻندڙ اهو ذڪر .
'ادا، امان جي وفات کان پوءِ ، جڏهن کان مان اوهان سان هت حيدرآباد ۾ آئي آهيان ، سچ پچ هيءَ گهر مون کي کائڻ ايندو آهي. هنيانءَ ٻوساٽبو آهي." گهڙي ماٺ کان پوءِ ، 'ٻڪا آهي ڪا وسنهہ ۽ نہ ئي وري ڪو ....."هبڪ سان : 'ادا' امان بہ ويچاري آسون پلي وچي آرامي ٿي. اوهان جيڪر شادي ڪري ڀاڄائي ....'
عاشي: ڪنڌ جهڪيل، آگر کي ويڙهيندڙ رئو .
'ها ادا، هائي تہ اوهان بہ دير سان ٿا اچو سو مون کي ڊپ .....'
'نہ، عاشي ، ڊڄڻ جي ڪهڙي ڳالھ آهي. شهر آهي ، ڪو جهنگ ٿوروئي آهي.' .
چپ.
ياد اٿم : سچي رات ننڊ کان آئي هئي. اهو تہ مان بہ ٿو ڄاڻان چپ چو ٿو رهان.
ويچاري عاشي - منهنجي شاديءَ جا خواب ڏسي ڏسي . پاڻ ....ڪٿي منهنجي شاديءَ جي ذڪر پٺيان هوءَ پنهنجي لاءِ احساس تہ نہ ڏياري رهي آهي .؟ ممڪن آهي . انهيءَ ذڪر کان پوءِ هڪ مهيني ۾ ئي هوءَ پڇي ....
نہ - مون کي اهو چوڻ جو حق نٿو پهچي . تہ چوان : هوءَ پڇي وئي . هوءَ منهنجي ٻانهي نہ هئي . جو مان هن جي . وچڻ کي - ٻين لفظن ۾ خودمختياريءَ سان پنهنجي واڻ اختيار ڪرڻ کي چوان تہ پڇي وئي .هوءَ آزاد ۽ خودمختيار هئي .(هتڻ گهرجي) هن کي پنهنجي زندگيءَ بابت فيصلي ڪرڻ ۽ واڻ جي چونڊ ڪرڻ جو مڪمل اختيار هو (هئڻ گهرجي):
ها. البت جيڪڏهن مون کي پنهنجي فيصلي کان واقف ڪري ها تہ ....
ممڪن آهي هن ائين ضروري سمجهڻ مناسب نہ سمجهيو هجي . انهيءَ

ڪري ـ يا ، هيءَ بہ ممڪن ٿي سگهي ٿو تہ ، منهنجي خاموش ، ائبنارمل لڳندڙ ورتاءَ ۽ منهنجي وچ روايتي گهري ناتي ۾ منهنجي ڊارئيپ واري انداز ڪري ، هن کي بڌائڻ ڏکيو لڳندو هجي ۽ هوءَ اخلاقي جرائت جي گهٽتائيءَ ڪري ، دل جهلي نہ ـ

بهرحال ، مون کي پراميد رهڻ گهرجي . سندس لاءِ دل جي سچائيءَ سان نيڪ خواهشون رکندڙ مخلص دل جي اهائي تمنا ٿي سگهي ٿي تہ ، هوءَ جتي بہ هجي خوش هجي . ۽ جنهن اندازي موجب مان سوچيان ٿو تہ ، هوءَ سامهون رهندڙ ماستر سان ٿي ...جيڪو اوچتو رات گم ٿي ويو ، سني سياءَ جو لڳندو هو ـ جڏ انهيءَ ذڪر ڪي ، جو ڪجھ ٿيو ـ هُون ، پاڙيہ ۽ آفيس ۾ جيڪو ڪجھ سوچيو وچي ٿو ، ها ، انهيءَ جي مون کي پرواھ نہ ڪرڻ گهرجي . هڪ تہ هن ڪري جو ،اها پڻ ـ پڻ آهستي آهستي روز مرھ جي انيڪ واقعن ۾ پاڻ مرادو ڊڪجي ويندي . جڏهن انهيءَ ۾ نواڻ نہ رهندي ، تڏهن ڪو بہ چٽو ، مون سان لاڳاپو رکندڙ انهن ڳالهين ۾ دلچسپي وٺڻ ڇڏي ڏيندو . اها انهن جي ضرورت آهي تہ ، هھڙي قسم جي واقعن ۾ ڊونڊ وارو پهلو ڳولي ، انهيءَ کي چٽيندا رهن . پر منهنجي لاءِ اهم ڳالھ هيءَ آهي تہ ، مان چپ رهان . البت هي چئيءَ ريت سمجهان ٿو ڏيکاءَ واري همدردي اها منافقت آهي ، جنهن کي مان ڪڏهن معاف ڪري سگهان. جڏهن اهو پليءَ يت سمجهان ٿو تہ ، ڏيکاءَ واري همدردي ڪندڙ آهي انسان ، پريٺ پنهنجي راءِ ذهن ۾ کھڙيءَ ريت مون بابت ڪريٽي مٽيندا هوندا . خير ، منهنجو ڇا ،بس ، منهنجي لاءِ اهم آهي تہ ، عاشي نہ ـ ڏس ، شبير تون سوچ جي پٽڙيءَ تان لهي رهيو آهين ـ مان بہ ڪيڏو نہ عجيب ڏينهون ڏينهن وڌيڪ .

تڏ وڌي رهي آهي . حيدرآباد جي رات گهميل تڏ ۽ عجيب قسم جو ڳهر آهي ، جيڪو لڳ لڳ ۾ نشو پريو ڇڏي .

آفيس ؛ ميز ، فائيلن سان سٽيل . ڪرسي ، لڳندڙ ،وجود جو اٽڃڻندڙ جز بڻيل .

منافق .

ـ شبير صاحب ، هو .... پڏوسين تہ ، خبر ناهي سچ آهي يا ....اوهان جي سستر ....

ـ ها .

ـ پوءِ ، ڪا خبر پئي ؟

ـ نہ . پر منهنجو اندازو آهي تہ اسان جي گهر جي سامهون هڪ ماستر رهندو هو ، انهيءَ سان ....

- پوءِ ، اوهان ڪا جاچ يا ڪوشش ....
- نہ ، مان ڇا ٿو ڪري سگهان .
(جڏهن تہ هن، پنهنجي مرضيءَ ۽ خواهش موجب ڪنهن بہ صاحب سان پنهنجي زندگي گذارڻ جو فيصلو ڪيو) .
- نہ ، تہ ، بہ هوءَ ....
- چپ .
(ظاهر آهي تہ ، اهڙو فيصلو ڪرڻ کان اڳ ، هن پنهنجي مستقبل جي باري ۾ چڱيءَ ريت سوچيو هوندو ۽ هيءَ بہ ظاهر آهي تہ ، هوءَ پنهنجو پاڻ لاءِ نقصان جو ڪڏهن بہ سوچي نہ ٿي سگهي . جو ڪو انسان پنهنجو پاڻ کي ڇيهو رسائڻ نہ چاهيندو)
- نيٺ ادا ، تنهنجي ڀيڻ هئي ، تون هن کان وڏو ۽ مرد ماڻهو ....
- چپ .
(ڪائنس وڏي هجڻ ڪري يا مرد ماڻهو هجڻ ڪري ، مون کي سندس مستقبل جي فيصلي ڪرڻ جو ڪو بہ آخري حق تہ پهچي نٿو سگهجي .)
هارڊ ـ بورڊ جي پارٽيشن سان هيڊ ڪلارڪ جو ڊار ڪيل ڪمرو . ڪمري مان ايندڙ پڇ ـ پڇ ـ نما سرباٽ ۾ آواز :
- ڪرئڪ آهي .
- نہ يار بي غيرت آهي . (فيصلو)
- ڀلا غريب ماڻهو . نہ اڳ نہ پٺ . ڪجي ٿو تہ خواري . تنهن کان مٽي بہ ماٽ ، مُٽي بہ ماٽ .
- هوندئن بہ هڪ چنون چوريءَ لاءِ متا ڪٽ چو ڪري .
- ها ، ڪني اگر وڏي پلي آهي .
- اهڙين ياڄوڪڙ رنن کي تہ گهٽو ڏئي اندر ئي اندر پوري ڇڏجي .
بزدل ، منافق . تنگ نظر ، ڪريل . دراصل اها چوٽي درست آهي ، تہ ڏوهہ وارو احساس رکندڙ ، فيصلي واري احساس کي گهٽڻ لاءِ وٺندا آهن . اهوئي سبب آهي جو هو . فتوا ڏيڻ ۾ ڪا بہ دير نہ ڪندا آهن .
خير . جيتوڻيڪ آفيس ۾ هن قسم جي سرباٽن ڪنهن حد تائين ڪوفت ڏني آهي . پر اهو سڀ ڪجهہ وقتي آهي . سنت ئي . اهي سرباٽ ۽ راءِ زنيون ختم ٿي وينديون . پر جڏهن انهن سڀن ڳالهين تي منهنجو وس نٿو هلي ۽ نہ ٿي هلي سگهندو ،تہ ڇو مان سوچي اجايو پاڻ کي پريشان ڪري رهيو آهيان .
اوچتو : پنيلائي .
اهو بہ ٿي سگهي ٿو .

ڪٿي مان پنهنجو پاڻ کي روزيءَ لائق رکڻ جي ڪوشش ۾ ههڙي قسم جي دليل بازي ڪري ننگي ته نه رهيو آهيان!

پنهنجي ڪمزوريءَ ۽ وس نه پڄڻ سبب ، سوچ جو هي انداز ....

پاڻ ـ ننگڻ ـ هُنر ـ

ذهن خالي ـ پنواتي ـ

ڪا مهل ائين ـ

جيڪڏهن ائين آهي ۾ ، ته پوءِ مان سمجهان ٿو ته ، جيڪڏهن ، مون کي زنده رهڻو آهي ، ۽ هن حالتن ۾ ، جتي منهنجو وس نٿو هلي ، ته پوءِ : پاڻ ـ ننگڻ ضروري آهي ـ هڪ ضرورت ، جا بهرحال زنده رهڻ ۾ هٿي ڏئي ٿي ـ هڪ بي وس ـ لاچار انسان ....

پوليس ۾ رپورٽ ؟

ريلوي اسٽيشن جو ويٽنگ روم ـ رات جا ٻارنهن ـانتظار ڪندڙ ـ اڪيلو وِيٺل ـ ويٽنگ روم ۾ ـ اوچتو : پنج پوليس وارا هڪ عورت ـ لڳندڙ مسافر ـ کي اندر وٺي آيل ـ بي وسي ٽمندڙ منهن منجهان ـ

ـ’مسٽر ڪمرو خالي ڪر ـ انڪوائري ڪرڻي آهي‘ ـ

چپ چاپ ٻاهر نڪري آيل ـ

ڪمري جو در بند ـ

عورت جون دانهون ـ ڪوڪون ـ

دانهون ڪوڪون ماٺيون ٿيل.

ڪجهه دير کان پوءِ پوليس وارا نڪرندڙ ڪمري مان ـ حليا ڦريل ـ ورديون مروڙيل.

ڪاندارجندڙ وار. ڪُتا قانوني رهزن. ڏوهاريءَ جن جي جسم تي تحفظ لاءِ قانوني جبو اوڙهيل آهي. رت جي ولوڙ ۾ تيزيءَ ڪاٺڻ نفرت جي اظهار لاءِ لفظ نه ملندڙ، جوش جو غلبو سڄي وجود تي ، پيٽجو ـ

رستي جي ڪپ سان ويٺل چٽن وارو. پوليس واري جي چمڪندڙ ڪاري بوٽ جي لت تاله تي. چٽا پکڙيل. پوءِ هڪ پربور لپاٽ. چٽن واري جي ڳل تي -

نفرت سان گڏ بغاوت.

هي اهي ڪميٽا ڏوهاري آهن، جن جي هر ڏوهه کي قانون جو تحفظ مليل آهي.

وڏيري جي اوطاق. ڳجندڙ ٿلهو صوبيدار. هيسيل ٻڌل، ڦتوءَ جي پيڻ.

’ڪيري ٻڌاءِ ته ڦتوءَ سان گڏ ٻيا ڪير هئا؟‘

’سائين ڏٺي ٿو ڄاڻي مون کي....‘

چپ ڪر لونڊي. ٻيا تنهنجا جهه..... ها جو تني ٻڌائين. ' چڏن ۾ لت.
'رئيس، هيءَ اٿين ڪونه مڃيندي. اڙي او -'

ڦتوءَ جي پيٺ جي ڪانچ ۾ ٻونگڙو دانهون ريهون ڪندڙ، ٽپڪا ڏيندڙ، ٻاڏائيندڙ، ايلاز ڪندڙ....

ٿانئي جي ڪوني. اگهاڙي پيل عاشي. دانهون، ڪيڪون ڪندڙ، ڪنجهندڙ، ڪٽڪندڙ وردين جو ڍڳ. اگهاڙا بيٺل پوليس وارا -

نس نس ۾ نفرت، ڪاوڙ جي باهه ڏنب ڏيندڙ.

ڇرڪ خواب مان سجاڳ ٿيل. موڳ، هيڻو وجود. پاڻ ڏنگڻ لاءِ ٺي سهي، پُر اميد رهڻ کان سواءِ ڇا ٿو ڪري سگهي. ڪيڏو لاچار، بي وس. زندگيءَ جي رڳ رڳ ۾ پڪندڙ روح. جو آهي، هستي رکي ٿو. پوءِ بہ ناهي جو ٿيو آهي، هيڻو آهي.

گهري، ڳٽيل، روح جي پاتال تائين عجيب قسم جو درد ڏيندڙ پيڙا.

ڏکھو، اونهو ساهه. لڳندڙ پيڙا جو پڙاڏو.

ڪش مٿان ڪش.

قبرستان: ٻرندڙ ڏيئو هڪ قبر تي.

قبرستان جي هيءَ سانت! سنسان جو ماحول واقعي ڀوائتو لڳندڙ آهي.پر پوءِ بہ عجيب قسم جو انس -

هن دؤر ۾.جڏهن جيئرن انسانن جو مسئلو ايڏو شديد ٿي ويو آهي.تڏهن مئلن کي غير ضروري طور هيڏي ساري زمين ڏيڻ ڇا بيوقوفي ۽ جهالت نہ آهي!هن جاءِ تي ڇٽن پنجن منزلن واريون ٻہ - ٽي بلڊنگون خوشيءَ سان اڏجي سگهجن ٿيون. جن ۾ ڪيترن ئي جيئرن انسانن کي سولائيءَ سان رهائي سگهجي ٿو.ممڪن آهي، اڳتي هلي ضرورت مجبور ڪري تہ پوءِ -

ٻرندڙ ڏيئي واري قبر شايد نئين آهي.

موت اٽل آهي.

گهر:اجڙيل ويران.لڳندڙ کنڊر.ماضيءَ جو هڪ يادگار.ماضيءَ ۾ ڪا زندگي هئي،احساس ۽ جذبا ها. چرپر ۽ حياتيءَ جا آثار ها.

ذهني تيزي؟

عاشيءَ....؟ ها. اها زندگي عاشي هئي. جنهن جي وجود جي موجودگي،ڀرپور زندگيءَ جو اظهار هو. هن جي وڃڻ ڪري پيدا ٿيل هيءَ ويرانيءَ جو احساس،انهيءَ احساس ۾ اڪيلائي،اڪيلائي ڳٽيل!هتي اچڻ

ڪان اڳ، جڏهن هوءِ نہ هئي,اڪيلو هوس تڏهن اڪيلائيءَ جو احساس نہ هو.پنهجي وجود جي موجودگيءَ جو احساس نہ هو.ڪتاب.ها,هڪ روٽين لائيف.جو ڪوهہ مان پاڻي ڪڍندڙ، بند اکين سان پاڻي ڪڍندڙ، بند اکين واري ڏاند وانگر بي منزل ڦيرو هو.ڪڏهن نہ ڪٽندڙ.هن جي اچڻ وڃڻ.ڪجهہ جاڳايو، جو اڳ جاڳيل نہ هو.بنهہ ڪجهہ هو ئي نہ.هن پيدا ڪيو.لڳي ٿو هن جي اچڻ کان اڳ,پيدا ٿيل نہ هئس.هن جي وجود زندگي ڏني. هن جي اچي,هلي وڃڻ زندگيءَ جي هجڻ جو احساس.

زندگيءَ جو احساس ڪيڏو نہ پيڙا ڀريو، اذيت ناڪ آهي.ڇا انسان ائين آهن؟پوءِ بہ زندگيءَ سان پيارا....خير,سچ ڇيو آهي:زندهہ رهڻ جي خواهش,ڪيڏي ڪمزور آهي!

قبر تي ٻرندڙ ڏيئي جي ٽمر ـ ٽمر.

پر موت اٽل آهي.

اوچتو:موت جو ڊپ سڄي وجود کي وڪوڙي ويندڙ؛

جڏهن موت اٽل آهي، پوءِ ڊپ....

ڪمرو؛ در ۾ اندران ڪڙو چڙهيل کٽ تي ٻي جان جسم پيل:منهن سڌو,هڪ ٻانهن کٽ جي ٻانهين کان هيٺ لڙڪندڙ وات ڦاٽل. اکيون کليل.

اتي. ائين ڪي ڏينهن گذري ويل.

ڏپ. ڪيليون پٽيندڙ. مکين جا ميڙ.ڪيئان رڙهندڙ.ننڍيا وڏا ڪيئان,وچڙيل,چرندڙ لاش تي.جسم جو ٻُچيل حصو ڪاڏل.ٽُنگ,مختلف هنڌن تي.پٽيل,ٽُڪيل, ڪاڏل,هڏا نظر ايندڙ.

مائهن جو گوڙ.

ڳُٽي ـ الڪو ـ ڊپ.

مان بہ عجيب آهيان.جڏهن مرڻ کان پوءِ مون کي ڪنهن بہ ڳالهہ جو احساس نہ رهندو تہ پوءِ هيءَ بيوقوفيءَ وارو خيال ڇو! ٻي جان جسم جيئرن حوالي,وٽين تہ گند جي ڍير تي ڦٽو ڪن,وٽين تہ ـ بهرحال,اهو مسئلو جيئرن جو رهندو مئلن جو نہ.

موت جو خيال موٽندي,ذهن خالي,احساس سٽل,ڦاريو پنهنجو پاڻ کان,ڦاريو,پوري ماحول کان,جنهن ۾ هلندڙ.

پاسو وراڻل,وڌيل اوندهہ.اوندهہ جو ڏنيندڙ احساس.ٻرندڙ بلب. چوڦير لڳندڙ سنسان، ڄڻڪ قبرستان ۾. بلب,ٻرندڙ ڏيئو.

قبر جي مٿان ڏيو ٻري رهيو آهي.

سڌو سنئون ليٽيل ڪٽ تي،لڳندڙ مٿل،پيل ٿبر ۾:'
'بڪواس آهي.'
اڪيلائيءَ جو احساس.تنهن جي ڀرپور خواهش هوندي به، اڪين ۾ ننڊ نالي ماتر به نه!
ڪتاب پڙهان اوچتو خيال . Homier-odyssey
ڪتاب جو خيال اچي غائب ٿي ويل.نظرون ڇت ۾ ڪتل.
ڇت تي پوندڙ پيلي پيلي روشني پراسرار لڳندڙ.هند . هند تان ڀتين جا چاپوڙا لٿل، رنگ ٿٽل. عجيب قسم جون شڪليون:اُڏامندڙ گهوڙو.ڏِگهي نڪ واري ڏائڻ.جبلن جي قطار. اڏامندڙ پکي.لهرون.بن مانس.هرڪيوليس.
شڪليون ڇُرندڙ.اوچتو هڪ نئين شڪل:اگهاڙي عورت.ٻڪ . تڪ ايا ٿيل گوڏا.
عاشي اگهاڙي،اگهاڙي ماٺون سان.بي وس،پگهريل.ڪاراٽيل منهن. اذيت جي احساس کي دٻائيندڙ.مٿان چڙهيل،اڌروٽ،ٻت ۾ پريل،اگهاڙو .
بدن ۾ تيز،گرم رت جي ڊوڙ.پگهر ۾ شل، بي وس، ڪمزور ڪريل هجڻ جو گهرو،گهرو احساس.
بي وسيءَ جي اونهي،گهري ڏگهي ساهه کڻڻ ۽ اکيون چنيڻ سان،ڇت تي پوندڙ روشني ۾عجيب شڪليون گم ٿيل . ڪٿان ڪٿان چاپوڙا لٿل.چاپوڙا لٿل هنڌن تي چٽائي ڏسي،انهن شڪلين کي ڳولڻ جي ڪوشش.
ذهن خالي.اداسي ۽ پيڙا جو گهرو احساس، اداسيءَ ۽ ڏک جو اهو گهرو احساس،روح جي اونهائيءَ ۾،هيٺ،پاتال تائين رهڻ جي پهتل.ڪجهه ڦاٿل هيڻائيءَ ۾،ٻاهر نڪرڻ چاهيندڙ.
بي وسي - چٽو احساس، ساڃهه سان، ان جو.
اکيون ڳوڙهن سان ڀرجي آيل.هستي هڪ هنڌ،جميل بوتي جيان.وهندڙ ڳوڙها.

اوچتو سڏڪا.جميل بوتي ۾ سيائي سان چرپر .
سڏڪا....
سڏڪن مٿان سڏڪا.ٻوتو سڏڪا ڀريندڙ.
سڏڪا....ڪا مهل.
ٿميل سڏڪا، هڪ هنڌ. جميل وجود.اکيون ڪتل هڪ هنڌ.

اوچتو؛پاڻ ـ سڄاڳيءَ جي احساس سان؛روئڻ ۽ سڏڪن جو احساس.اهو احساس.ويساهه ۾ نه ايندڙ سپني سمان لڳندڙ.عجيب ڪل جهڙو.مرڪ چپن تي.ڇٽڪ پنهنجو پاڻ تي ٽٽول.مرڪ ڦهلجندڙ.پنهنجو پاڻ تي تعجب جي احساس سان! پوءِ ٺهڪ.ٺهڪ مٿان ٺهڪ.پنهنجو پاڻ تي.

ٺهڪ....

ٺهڪن سان، اکين ۾ پاڻي پرجي آيل.

ڪيڏو عجيب!

ٺهيل ٺهڪ. هڪ هنڌ ڇميل وجود. ڪيون ڪتل هڪ هنڌ.

ٺهيل ٺهڪ . هڪ هنڌ ڇميل وجود. اکيون ڪتل هڪ هنڌ

اوڊيسيس رئندڙ. سڏڪا پرينڊڙ.

هن رنو. انهيءَ رئندڙ عورت وانگر. جيڪا پنهنجي مئل مڙس جي لاش مٿان پاڻ ڦٽو ڪري وڏي واڪي سڏڪا پري رهي هئي. جيڪو بهادريءَ سان وڙهندي ، پنهنجي شهر ۾ پنهنجن آڏو. گهر ۽ ٻارن جو بچاءُ ڪندي مئو هو.... ساڳي رحم طلب حالت ۾ اوڊيسيس رنو.

پنهنجي روئڻ تي ايندڙ ڪل.

ڪيڏي حماقت! ڪلندڙ. ڦهليل چپ.

سمهان. ڪافي وقت ٿي ويو آهي.

ننڊ نالي ماتر به اکين ۾ نه.

سگريٽ جي ٻاڙ.لڳڻ هن وقت تائين خواب ۾. جو سگريٽ جي طلب جو ذرو به احساس نه ٿيل.

ٻرندڙ تيليءَ جو شعلو. سگريٽ جو ڪش. ڪش مٿان ڪش. هوندي نه ننڊ ڪا نه ايندي. بهتر آهي ته اوڊيسيءَ جا ڪجهه صفحا پڙهان. ته پوءِ من -

رڙهندڙ اکر هڪ هنڌ بيٺل.

رڙهندڙ ڪارا اکر....

اوچتو: نيٺ مان جيئان ڇو ٿو؟ جيڪڏهن مان مري وڃان. يا نه ڇمان هان. ڪهڙو فرق پوي ها؟

هن ڪـان اڳ جڏهن اڪيلو هوس. روٽين لائيف ۾ هڪ مشيني پرزي وانگر چرپر ۾ هوس. ته مون کي پنهنجي جيئري وجود جو احساس نه هو؛ آفيس ـ هوٽل ـ ماني ـ گهر ـ ڪتاب ـ ننڊ ـ ضروري حاجتن جو مشيني انداز ۾ پورائو. آفيس.... امان جي موت ۽ عاشي جي موجودگيءَ ، مون کي پنهنجي

وجود جو احساس ڏنو ۽ عاشي جي وڃڻ کان پوءِ، اڪيلائيءَ جو پنهنجي وجود جي بار ۽ وزن جو احساس! هن کان اڳ، ڪتابن جي معنيٰ منهنجي اڳو هن کان وڌيڪ ڪا نه هئي تہ: مان پڙهان ٿو، جو ٻالڪپڻي کان وٺي ڪتابن پڙهڻ جو چشڪو لڳل اٿم. هر ڪتاب جي اهميت، ان کي پڙهڻ وقت تائين هئي ۽ بس! ائين جيئن ڪاڳر جي گلاس ۾ ۾ پاڻي پي، ان کي ڦٽو ڪري ڇڏجي. ۽ هينئر اکرن جي هن ڍيرن ۾ جهٽڪ ڪجهہ نظر اچيم ٿو. گهٽو ڪجهہ، لڳيم ٿو ہي ڪارا ڪارا اکرمون ڪي ڇهندڙيون پائي رهيا آهن. عاشيءَ جي حادثي ۽ امان جي موت، مون کي پنهنجي هستيءَ جو احساس ڏنو. جڏهن ہي اکر ڪيلين وانگر منهنجي هستيءَ کي چڪ پائي رهيا آهن!

بڪواس آهي. سڀ ڪجهہ بڪواس. هيءَ ڇا سوچي رهيو آهيان: اجايو. بي مطلب. هينئر سمهان. صبح جو آفيس - بتي وسايان.

اوندهہ. اڪيون پوريل. ننڊ لاءِ هٿرادو جاڳوڙ. پاسن جو ورائڻ. سڏو سٽل. اکين تي ٻانهن.

اوچتو: احساس، اڪيلائيءَ جو. سانت ۽ اوندهہ ۾ پيل هستيءَ، بي چين وجود ۾ ڪجهہ کٽل هجڻ جو، جو هئڻ گهرجي.

خالي ويران گهر: عاشيءَ جي ڇڏيل خال جو احساس - سانت. پاسو ورائڻ سان ٽڏو ٽڏو مزو ڏيندڙ. پريان عاشي سٽل. گول مٽول، سانورو منهن، چانڊوڪيءَ ۾ وڌيڪ پُرڪشش لڳندڙ. پوريل اکيون، گهاٽين، ڊگهين، هلڪو وريل پنبڻين ۾ وڌيڪ خوبصورت لڳندڙ. دل چوندڙ، ائين ئي چنڊ جي روشنيءَ ۾ عاشيءَ جو منهن ڏسندو رهڻ لاءِ. گهرو ڳتيل مزو ايندڙ ۽ چڪ.

ڀرپور خواهش: ڳٽي تي هٿ ڦيرائڻ جي. لسو، نرم ڳٽو. پوءِ ٻنهي هٿن ۾ جهلي، چمڻ جي. چمڻ سان گڏ، نرم لسن ڳٽن تي نڪ گسائڻ جي -

اوچتو: عاشيءَ جو منهن ٻنهي هٿن ۾ جهليل. نرم نرم ڳٽا. اکيون. اکين ۾. ٻنهي جي اکين ۾ ڳوڙها. عاشي سڏڪا ڀريندڙ. لڪايل منهن سيني ۾.ٻئي نڀريندڙ.

ستايل، قياس جوڳا، بي وس بہ وجود.

تنديڙي عاشي ڏانهن ڏيندڙ:

'امان' شبوءِ کي ڏسين ٿي.

'ڇورا نپٽيا' پيءُ کي ستائيندي لڄ نہ ٿي اچئي. نہ منهنجي گڏي مون وٽ آءِ. ڇا تو ڪرئي لوفر ڇورو.'

'امان، ڳڻن تي چڪ ٿو پائي ۽ ڇهنڊڙيون ٿو هڻي.'
نرم اُپريل ، گول متول ڳڻا.
گھر ۾ آيل مهمان عورت جي ننڍڙي ڇوڪري اوچتو رانيان ڪري روئيندڙ.
'امان، او امان.'عاشي تيز وکن سان دانهن ڪئي ويندڙ. 'ٻڌايان ڪڪي جو ٿي روئي . هو شبو آهي نه. انهي ۽ ڪيس ڳڻي ۾ چڪ هنيو آهي نه. انهي ۽ ڪري.'
'اي ڇورا،باچا پير جي ڪا مار پوندئي. تون نه ٻارن لاءِ جھڙو آهين ڪردجال.'
ڪردجال ـ ڇپن تي مرڪ ٿهليل.
ڪونئرا، نرم ڳڻا، لسا لسا. تکي ڇهاءَ سان محسوس ٿيندڙ. چمي. پوءِ ڳڻن تي هلڪيون ٿڦڪيون هٿڻ جي ڀرپور سڌ.
سٽل عاشي؛ منهن ڪان نظر هيٺ؛ سيني تي. ساھ ڪٽڻ ڪري سيني جو اپار هيٺ مٿي ٿيندڙ. معصوم، سڀاجھڙو منهن.
عاشيءَ سان وهنجندڙ اگهڻ ۾. قميصون لتل.پرائي ٿاٺل اجرڪ جون گوڏون پيل. وٽي سان پاڻي نائڻ سان، آڳر جو چٽڪار ڪندڙ.
'عاشي تورو هيڏي اچ.' 'پاڻي جون ڦينگون اڏائيندي، ايندڙ'
ٻبڙيءَ تي آڱر رکندي، 'عاشي، هي ڪارو ڪارو ڇا اٿئي؟' ٻبڙيءَ کي ڇهندڙي.
'الا ـ مري وبس، امان ـ' عاشي دانهون ڪندڙ، پٽ سان پير سٽيندڙ.
'اڙي شبو، هڇا ڪا پوئي، تون ڇوريءَ جي پنيان هٿ ڌوئي اچي پيو آهين.'
پٽ سان پير سٽيندي سٽيندي عاشيءَ جي گوڏ ڇڙي، ڪري پيل.
نظرون ڪتل عاشيءَ جي اوگهڙ تي؛
گناھ جي احساس جو پڙاڏو. پڙاڏو....
سمجهان ٿو،هيءَ احساس روائتي اخلاقي قدرن سبب ٿي هجي. پر هن تجسس جي حقيقت پنهنجي جاءِ تي ٺوس آهي.
ڇا عورتن کي به، مردن جي باري ۾ ڄاڻڻ جو ههڙو تجسس ٿيندو هوندو؟
نه چاهيندي به، عورت جي اوگهڙ نظرن ۾ پيل. ڪُتل. زال ـ شاديءَ جي ڪيترا سال اڳ مرونيل. ڇپيائيل خواهش اجاگر ٿيندڙ.
هڪ مرد لاءِ زال جو هجڻ لازمي ضرورت؟
زال مڙس لاڳاپا؛ امان- بابا جي زال.

اڻ - وسهندڙ. عجيب عجيب لڳندڙ!

چر - پر ڪندڙ به اگهاڙا وجود.

اڻ - وڻندڙ. ويساهه ۾ نه ايندڙ. ڪراهت.

ان ڏيک کي ڪيترن ڏينهن تائين ذهن مان ڪڍي نه سگهيو هوس.

ننڍپڻ مهل:

جڏهن ٻاهر ڪيڏي ڪيڏي گهر آيس. عاشي وراندي ۾ گڏين - راند ۾ رڌل هئي. مان اندر ڪوٺي ۾ وڃڻ لڳس. عاشيءَ رڙ ڪئي: 'نه نه اندر نه وڃ. 'ڇو؟' مون کي چڙ آئي هئي. 'نه نه ، چورا نه. بابا جهليو آهي.' جهڪي آواز ۾، پر لفظن ۾ زور. مون کي هٽائين وڏيڪ تجسس. در ڪولڻ لاءِ زور. اندران ڪڙو چڙهيل. در جي ڳڙڪڙي مان اندر نظر: امان ۽ بابا اگهاڙا. عاشيءَ جو سس پس ۾ پريشان آواز. 'نه ڏس چورا.نه ڏس. بابا لاک لاهي ڇڏيندءِ.'

ڏيک ذهن ۾ ٽڪ ٻڌل. امان لڳندڙ مظلوم، بي عزت ٿيل. ساڻس همدردي، ايندڙ مٿس گاڏڙ پيار. بابا لڳندڙ وحشي، ظالم. لڳندڙ ڏپ، هيبت، نفرت.

عاشيءَ کي ڏنم. ٻئي هڪ ٻئي کي ٽڪا ٽڪا لڳي رهيا هئاسين. ڏوهاري!

ڪيترن ڏينهن تائين امان کي همدرديءَ، قياس ۽ مبهم اڻ - واضح پيار، جنهن ۾ همدرديءَ ۽ قياس اُتم هو، جي نظرن سان ڏسندو رهيس. ۽ بابا کي نفرت ۽ حقارت جي نظرن سان!

هيءَ لاڳاپو منطقي، پوءِ به غير منطقي لڳندڙ، فطري، پوءِ به غير فطري، ويساهه ۾ نه ايندڙ، لڳندڙ. معقول نا معقول لڳندڙ! امان ۽ بابا .... ممڪن آهي، هن نوس حقيقت کي لڪائڻ، ڍڪڻ، پراسرار بنائڻ ڪري ٿي -

اوچتو:عاشي اگهاڙي، اگهاڙي مائهوءَ سان سٽل. وار ڪليل، چنبڙيل پيشانيءَ تي. پگهر ۾ شل. ڦٽڪندڙ، پاڻ ڇڏائيندڙ. مٿان چڙهيل اگهاڙي مرد کان -

ٽانگي جي ڪوني، اگهاڙي پيل عاشي، دانهون ڪندڙ، ڪنجهندڙ، ڪٽڪندڙ. وردين جو ڍڳ.

جسم ۾ تيز گرم رت جو ولوڙ. ذهن ۾ ٽڙڪاٽ: ڪاوڙ، باهه جو جيئون نڪرندڙ. جياڙيون پڃيل. تارونءَ مان ٽڙڪاٽ نڪرندڙ.... ذهن خالي.

ذهن خالي. رت جي ولوڙ ۾ مانائي. پڇرندڙ وجود ٿڌو. اونهي شوڪاري سان، ڇپن تي مرڪ مڙهيندي؛ اهو هڪ نيچرل پراسيس آهي. انهيءَ ۾ عورت پنهنجي پيسو حيثيت ۾ اوتروئي ماٺي ٿي، جيترو مرد ايڪٽو حيثيت ۾. نہ ڄاڻ ڇو منهنجي ذهن ۾، انهيءَ خيال سان. اهو ڀيانڪ تصور ڇو ٿو اڀري! نہ ٿيڻ گهرجي . اهو سياويڪ آهي. بابا سان سمهندي، امان بہ ايتروئي ماٺيو هوندو، جيترو بابا. پوءِ منهنجي ذهن ۾ امان قياس ۽ همدردي لائق ڇو، بابا ڏادو، ڀواٺو ڇو! مطلب تہ عاشي بہ اوتروئي ماٺيندي هوندي، جيترو سندس مرد ساٿي، جنهن سان هوءَ رضا خوشيءَ سان وئي آهي. البت هن عمل ۾ بنيادي سوال 'جبر' ۽ 'رضا' جو آهي. ۽ ها؛....

بڪواس. هي ڪهڙي ويچار ۾ لڙهي رهيو آهيان. عجيب بيوقوفي. ڏس مسٽر بشير! توکي هينئر سمهڻ گهرجي. رات ڪافي گذري چڪي آهي. صبح توکي آفيس ۾ بہ ڪم ڪرڻو آهي. ڇا سمجهيءَ. ها شاباس، هاڻي ننڊ ڪر.

اکيون ڀوريل. ننڊ لاءِ هٿرادو ڄاڪوڙ؛ خيالن کان جان ڇڏائڻ. ڌيان مٽائڻ لاءِ، ڏڳهو ساهہ.... بيڪار. پاسي جي اٿل. انگن جي ڳڻپ، هڪ بہ ٽي چار پنج ڇهہ ست اٺ نو ڏهہ يارهن.... اسي ايڪاسي.... هڪ سئو هڪ هڪ سئو ٻہ.... بيڪار هزار تائين ڳڻيان.

....نو سئو اٺ نو نو سو.... بڪواس آهي. بلڪل بڪواس. انسان جو ننڊ تي وس هلڻ گهرجي. نيٺ . ننڊ جون گوريون ـ هون، گهر ۾ هئڻ گهرجن. تمام ضروري آهي. پر سوال آهي تہ هينئر مان ڇا ڪيان؟ پسار؟ ورزش؟

ايندڙ پنهنجو پاڻ تي جڪ. هي دماغ بہ. بتي ٻاري پڙهان؛ odyssey ذهني اورٹ ڏيارينڊڙ. مٺو ڳورو ڳورو. سمهان ٿو. فيصلي واري لهجي ۾. وهاڻي کي ٻڪ. ٿڌو ٿڌو، نرم وهاڻو. سياڻو. اکيون بند. وهاڻو ٻڪ ۾ نرم نرم لڳندڙ. ننڊ اکين مان اوپري ٿي ويل. بي چيني. اوچتو هڪ اڻ ـ ڄاتل خواهش؛ نرم ڪونٽري جسم واري عورت. ياڪر ۾ هجڻ جي. ٻڪيل. وچڙيل. ان سمهڻ ۾ اڻ ـ ڄاتل مزو ايندڙ عورت جا لسا لسا سٿر. گڏ سٿل عورت کي ڀريون، ڇڪ. هڪ اندروني بي چين جوش واري سگهہ سان ياڪر. وچڙيل. بي چين جنگهن ۾ ڀاٽمرادو اوتيل سگهہ جو زور. بي چيني وڌندڙ. اندروني اٿل پٿل سان ايندڙ مزو....

ڳوٺ جي ڪڏ. ٻوڙن ۾ محمد ڌوبيءَ جي گڏهہ. جانو، يارو، بگو، گلو ـ جانوءَ جي گوڏ لٿل. گڏهہ سان . ٻيا پنهنجي واري جي اوسيڙي ۾.

'اڄ شبو ٿون بہ وٽ وٺ.' يار.

‘نہ يار.’

‘جو ،ڏڇين ٿو.’ بگو.
‘حسدس چو.’
‘پوءِ مڙسي ڪانہ ٿئي جاڙي؟’ گلو جي ٽونڪر
‘وڄ ڙي.’
‘اڙي شبن، توکي خبر آهي تہ هيءَ استاد ـ گهر آهي، جوءِ سان سمهڻ کان اڳ هن تي آزمائش ضروري آهي.ڇا ٻُڌءِ ٻچُو.’

گڏيل ٿهڪ

‘اڙي جانو يار جلدي ڪر اسان کي بہ وارو ڏي.’
جانو پگهر ۾ شل، گوڏ سنڀاليندڙ، ڳند ڏيندڙ، يارو پنهنجو وارو وٺندڙ، گوڏ هيٺ پيل ـ
‘يار اڄ هٽنندي’ سادگي وچان.
‘اسان جي هيرايل آ پٽ.’ يارو سهڪندي
‘شبو، جي محمد ڌوبيءَ کي ٻڌايو اٿئي تہ پوءِ پٽ تنهنجو خير ڪونهي.’ گلو
‘نہ ـ منهنجو ڇا وڃي.’

‘ها، ياد رکجانءِ جي ٻڌايو اٿـئيس تہ هي ڏاڙهي آ: پوءِ توسان ڪنداسين.’ جانو.
‘هل ڙي پڙوا. جڏهن چوان ٿو تہ نہ ٻڌائيندس، پوءِ اها ٽڙ ٽڙ ڇا جي ٿو ڪرين.’ ڪاوڙ.
‘نہ شبو، جانو پوڳ ٿو ڪري.’ بگو سمجهائيندي، ‘اڙي يار، تون ڏڇين ٿو. اسين ڪونہ پيا ڪيون.’ اک پڇندي، ‘وٽ وٺ يار ـ بابا ٻڌو، هن کان پوءِ شبوءَ کي وارو وٺرائينداسين.’
گڏهہ ـ مرڪ چپن تي.
مائيل مڙي جو احساس، ياد جي ٻڙاڏي ۾.
ويچاري، بي وس!
جتي بہ، جنهن جو جيترو وس پڄي ٿو، پاڻ کان بي وس تي، پنهنجو وس نهايت ڪميٽائپ سان هلائي ٿو.
گڏهہ ـ عاشي ـ پاڻ ـ ويچارا.

هون . سڀ ويچارا. بي وس!

لڳندڙ ويچارو. پنهنجو پاڻ کي.ويچارگيءَ جو اهو احساس. پنهنجي بي وس هجڻ. پنهنجن ٿي نظرن ۾ خسيس هجڻ جي احساس کي جاڳائيندڙ. ڪريل پنهنجي پاڻ . آڏو. خسيسپڻي جو احساس. لڳندڙ. ڪنهن اندروني. روحاني ايذاءَ تي پهو. هڪ ڀرپور خواهش جي سجاڳ: ڪو همدردي ڪري. پيار ڪري. ڳڙاٽري پائي.

همدردي خيرات آ.

نفرت.

عاشيءَ سان ڳڙاٽري پاتل. رئندڙ بڻي. خاموشيءَ سان! رئڻ ۾ ايندڙ هڪ قسم جو مزو آسيس!

هارڊ بورڊ جي ڪيل پارٽيشن پٺيان هيڊ ڪلارڪ جي ڪمري منجهان ايندڙ سرباٽ:

- ڪرئڪ آهي.

- نه ادا. بي غيرت آهي.

- ويچارو. يلا چا ڪري.

ويچارو. ويچارو.... پڙاڏا. ذهن جي گنبذ اندر.

ويچارو: سمجهندي پنهنجو پاڻ کي. اداسيءَ سان گڏ گهري روحاني چوٽ جي ايذاءَ جون سٽون. ان اداسيءَ گاڏڙ. پيڙا ۾ پنهنجو پاڻ سان اڻ - محسوس ٿيندڙ همدردي. ايندڙ قياس.

ڪلارڪ. پٽيوالا. عاشي. امان. فقير. آس پاس رهندڙ سڀ قياس جوڳا! بي غيرت ٿيل. ڳتيل درد.

نيٽ؟ -

آفيس ۾ اوچتو آيل وزير: سڀ واترا تي. ڏجي اٽي بيٺل. وڏو صاحب لوسي ڪئي وانگر اڳيان پٺيان چاپلوسي ڪندي ڳالهائيندڙ.

- مان اوهان جي ڪم مان مطمئن ناهيان. اوهان سست ڪاهل آهيو. وڏائيءَ منجهان تحڪمانه انداز

- بس سائين....

- هوءَ ڪرسي خالي پئي آهي.

- سائين ڪلارڪ موڪل تي آهي. سيڪريٽري هن جي سسپنشن جو آرڊر ڪڍ. موڪلون ٻوڪلون ڇڏي ڏيو. عوام جي حڪومت آهي. عوام اوهان کان پورو پورو حساب وٺندو. لڳندڙ رنيل لفظ

- سائين. هن جي نياٽي سخت بيمار آهي انهيءَ ڪري.... هڪ ڪلارڪ جي جرئت.

وزير جون شوريل، رانيوتا هٽندڙ، ھن کي انتهائي ڪريل سمجھندڙ نظرون: تنھنجو نالو ڇاهي ڙي.

ايندڙ ڇڙ، دل ڇوندڙ پيپر ويٽ ڪٽي نڪاءِ ڪرايانس. ساڳي وزير جي اخبار ۾ تصوير: جھڪي انتهائي چاپلوسيءَ وچان وڏي وزير کي هٿ ملائيندڙ.

ڪريل اڻ وڻندڙ بجڙي شڪل.

ذهن خالي. سڄي وجود ۾ نفرت، ڪراهت ڀريل.

مسيت مان نڪرندڙ نمازين جو ميڙ. اڳيان هڪ ڏاڙهيءَ وارو اڌ - روٺ. ڳچيءَ ۾ پيل جوتن جو هار. جتيءَ چور.... واڪا، ٺڪون، ٺُجا، لعنتون، ٺقون. مسيت جو پيش امام ڏند ٿيڙي ٻڌائيندڙ ايندڙ ويندڙن کي: سائين ڏسو لعنتيءَ کي الله جي گهر مان جتي ٿي چورايائين. ٻوءِ گهروڙي ٻُجو ھن جي منھن ۾: ٿڪ ٿئي پيٽيان دوزخي.

آواز:هن لعنتيءَ جون مڇون، ڏاڙهي، پرون ڪوڙيا وڃن:

ٺڪو، رت ٻنا منهن. اجيون، سڪل اکيون. خشڪ چپ، وائڙو، پريشان، حيران، ٻڌل پنھنجو پاڻ ۾.

لنگهندر ڪار بيٺل، دريءَ مان پچندڙ ڪار هلائيندڙ. خوشامدي لهجي ۾ ٻڌائيندڙ پيش امام: رئيس اوهان کي ڇا ٻڌايان، ڪھڙو زمانو اچي ويو آهي! لعنتي مسجد شريف مان جتي ٿي چورائي....

ڪار مان لهندي، ھن کي ھڪ ڀرپور چماٽ وهائيندي: اڙي پيٽچوٽ توکي شرم ڪونہ آيو.

هو چپ، موڳو، ڦاٽل اکيون، رت ٻنا منهن. ڪُجي جهڙي پيت.

جواب ٿئو ڏين دلا. ٻي چماٽ.

پٽڪندڙ، لڏندڙ، ٻاڏائيندڙ چپ: سائين، رئيس رب ٿو ڄاڻي تن ڏينهن کان وٺي منھنجي گهر واري بيمار.... سڪرات....منھنجي هڙ ۾ ڪوتي پائي ٻہ.... مزوري ڪونہ.... ڊاڪدر چيو.... اُپ ساهي.

اڙي انھيءَ ڪري رب پاڪ جي گهر مان جتي ٿي چورائي. ٿڪ ٿئي پيٽيان ڪنجر. ٻجو.

چپ. ٻوتو.

اڙي پالي ٿتا سگهو تہ شادي جوَ تا ڪيو. پرائيوٽ هلائيو. باقي رب جي گهر مان - لعنت هجني پيٽيان - مولوي صاحب خبيث کي ٿاڻي تي وٺي وڃوس، مان صوبيدار کي فون ٿو ڪيان.

جوش ۾ ٿڙ ٿڙ ڪنبندڙ هستي: ٻي وسي سڀ کان وڏو ڏوھ آهي. ها، ڪمزوري سڀ کان وڏو ڏوھ آهي.

جيڪڏهن هو، ڪنهن مسيت مان جُتي چورائڻ بدران ڏاڙو هڻي ها ته ـ

سرڪاري اسپتال: ڏيرا، ڪنجهندڙ، ڪڻڪندڙ، هڏن جا پڃرا مريض، بي وسي، لاچار، لائين ۾ بيٺل، ڊگهي لائين، آهستي آهستي اڳتي رڙهندڙ. اوچتو لائين بيهجي ويل.

ـ ڊاڪٽر چانهه پي رهيو آهي.

ـ نه، نرس سان....

ـ سالو، اسين هتي مرون پيا، هيءُ عياشيون ڪري رهيو آهي.

نڪرندڙ، شرمايل، ڊاڪٽر جي ڪمري مان نرس، ڪنڌ هيٺ ڪيو تيز تيز ويندڙ.

ڪنهن ڳوٺ مان ڪجي آيل ڳوناٺو مريض، کٽ تي. پوين پساهن ۾. ڊگها ساهه کڻندڙ.

ـ ڊاڪٽر صاحب، سيگهه ڪر همراهه

ـ اڙي ها ها چپ ڪر جٽ پڏم. مٿو نه کاءِ.چڙب. چند گهڙين اندر مئل مريض.

حيثيت، سگهه! زنده رهڻ لاءِ.

هر هنڌ، هر هٽو، جتي به، جنهن به، جيتري به، اختيار ۽ حيثيت جو مالڪ آهي، انهيءَ آڌار تي، انتهائي ڪميٽاٽپ سان، انجو فائدو وٺي ٿو. وٽس آيل حاجتمند جي بي وسي ماٺي ٿو. نه ته به اهڙي ڪوشش ڪري ٿو.

سانوري پر چٽي نڪريل رنگ واري نوجوان فقيرياڻي. ڪڇ تي ٻار. هلڻ جي لوڏ ۾ خاص ماٺو.

'او رئيس، ڏٺيءَ جي نالي ڏي نه ـ'

'گهڻو ڪپڙي؟' قميص جي اڳ هيٺيان چڏن ۾ ڪنهندڙ رئيس جو هٿ ۽ اکين ۾ اڃ.

'جيڪو ڏين.'

'اچ پنيان.'

جيئري رهڻ جي هيءَ ڪمزوري! ڪيڏي نه ـ

انڪار ـ

بغاوت ـ

ها، جيڪڏهن سڀ بي وس، پنهنجي پنهنجي جاءِ تي ٻوهه ـ سرڪش ڏند ڪرٽيل، لونڊڙيءَ وٽ ٽڙڪات.لڳ لڳ ٽڙڪندڙ: ڪچر. هڻ جي ـ

رانيوٽا، لٽون، ٽونشا.....

رانيوٽا، لٽون، ٽونشا هٺندڙ جسم، ساٺو، پگهر، سهڪ. نه ـ

هڻ جي ـ

چنڊن ۾ هٿ. مضبوط پڪڙيل. ڏونڊاڙ، پٽ سان ٽڪر، ٽڪر مٿان ٽڪر. هڪ ڀرپور، خواهش: پٽ سان ٽڪر هڻي هڻي ماري ڇڏڻ جي. سڄو جسم ڪنبندڙ. گف وهندڙ. ميريل.

سوئر جا پٽو، مان نٿو مڃان

مان نٿو مڃان

مسٽر شبير، هي فائيل نهايت ضروري آهي اڄ ئي مان نٿو مڃان. ٻڌءِ ڪونه

هڪ زوردار لپاٽ هيڊ ڪلارڪ جي منهن تي، هليو وڃ هليو وڃ - حڪم

مائهن جو ميڙ: اوهان سڀ حرامي آهيو. سوئر جا پٽ مادرچو.... مان پڇان، تو توکي اهاجرئت ڪيئن ٿي هان؟

پيٽ ۾ لت

هان؟ عاشيءَ کي پڇائڻ جي جرئت ڪيئن ٿيءِ؟

تهنجي نہ.... اها توکي جرئت ڪيئن ٿي؟

منهن ۾ مڪ، نڪرندڙ رت نڪ مان

مڪ مٿان مڪ. لت مٿان لت

سهڪندڙ

اوچتو ذهني ڇرڪ سان. سُرت: ڏڪندڙ آڱرين، ڪنبندڙ پوري جسم جي. وهندڙ پگهر جي تيزابي، تکي بوءِ جي.

نڪ ۾ گهڙي ويندڙ تيزابيت واري پگهر جي تيز بوءِ، دماغ تائين پهچندڙ. نہ چاهيندي بہ پگهر جي تيزابيت کي لڳاتار ساهہ ڪٽي وري وري سنگهڻ جي ڪوشش. ٻچان پنهنجو پاڻ کان. گهٽ ۽ ٻوسات جو احساس وڌندڙ. ڪنبندڙ هستي، ان تيزابيت ۾ ڳرندڙ. قميص ۽ گنجي لاهي ڇڏيان پٽن کي آلي گنجيءَ جي آلاڻ ڇيندڙ. سڄي ڪمري ۾ تيزابيت جي بوءِ پکڙيل. ساهہ ٻوساٽجندڙ. ايندڙ اورٽ. الٽي ايندڙ.

لاٿل قميص ۽ گنجي، اڌ بدن اگهاڙو. گرمي ۽ گُهٽ وڌندڙ. منجهندڙ ساهہ. دل ڪڇي ٿيندڙ. ڪرب، پنهنجي ئي جسم کان. ٻاهر اڱڻ ۾ اچي ڊگها ڊگها ساهہ کڻڻ جو خيال. ٻتازي هوا جي جهوٽن مان ايندڙ مزي جو تصور نئين حياتي ڏيندڙ. پر ليٽيل ساڳي هنڌ تي.

جيڪڏهن مان هينئر مري وڃان؟ مري وڃڻ جي سوال پٺيان، مري وڃڻ جو رومانٽڪ خيال لڪل. مري وڃڻ جي سڌ ڳاڙ خيال سان. زندگيءَ جي مبهم هجڻ، بي معني هجڻ جو گهرو ءهستيءَ جي تجرباتي سطح تي وڌيڪ درست لڳندڙ خيال. بي وسيءَ جو احساس انکي وڌيڪ هٿي ڏيندڙ.

ٻوساٽجندڙ ساهه. اوچتو اٿي، ٻاهر اڱڻ ۾ اچي ڊگها ڊگها ساهه. ڪانچ جا ور مٿي ڪٺي پسار اڱڻ جي. وٺندڙ ٺڏڙي. گهميل هوا. زندگيءَ جي تازگيءَ جو احساس. اوچتو، ان احساس سان: اڪيلائيءَ جو ويندڙ احساس. هڪ گهر ۾ گهٽ ۾ گهٽ ٻن انسانن جو وجود لازمي آهي: خيال.

پر اڳي، عاشيءَ جي اچڻ کان اڳ، مون ڪڏهن ٻئي انسان جي موجودگيءَ جي ضرورت محسوس ڪانه ڪئي هئي، اهڙو خال محسوس ڪونه ٿيندو هو، جنهن کي پريو وڃي. روٽين ۾ گم ٿيل زندگي هئي. هنجي وڃڻ کان پوءِ، ٻئي انسان جي موجودگيءَ جي ضرورت، بلڪ پنهنجي وجود ۾ هڪ ڪُٺل، خال محسوس ڪيان ٿو! ڪيڏو عجيب آهي!

ڇاپس ڇو؟

هڪ حادثو! ٻن وجودن جي ميلاپ جو نتيجو. پر منهنجي هستيءَ جي پيدائش، جوڙ ۾ منهنجو حصو ڪيترو؟ منهنجي مرضي....

اوچتو: پيٽ ۾ وٽ. هيٺائيءَ جو تکو احساس. يادگيري: رات جي ماني کانه کاڌل. بک. هيٺائيءَ ۾ بک جي انتها وڌيل. پر ڪجهه کائڻ جي تصور سان مُئل بک جو احساس. بک، جا لڳل، پر مُئل.

هينئر سمهڻ گهرجي. رات ڪافي گذري - پانيان ٿو ته - ننڊ لاءِ هڪ پيرو وڌيڪ جاڪوڙ ڪيان.... بهتر ٿيندو ڪٽ ٻاهر ڪڍي سمهان.

ٺڏڙي، جسم ۾ ڪتڪتائي ڪندڙ هوا. مٿي آپ ۾، ڪارنهن ۾ ٽمڪندڙ تارا. نظر ڪتل اپ ۾.

گول ڦرتي ڦرندڙ - چنبڙيل ان ۾. چنبڙيل، لڙڪندڙ - پٽڪڙا پتڪڙا انسان. ڪيئن وانگر وڙهندڙ.

رڙهي رهيا آهن، چنبڙيل انسان.

ڪاڪوس ۾ گندي پاڻي جو دٻو، دٻي ۾ رهندڙ ڪنٺان.

لڳي ٿو اج ٻـ سڄي رات.

بڪواس. سمهڻ گهرجي. پاسو ورائي پوريل اکيون. اونده. ذهن سجاڳ. اونده ڪاري، اونده ناسي، ڳاڙهاڻ مائل. ٿهندڙ، ڊهندڙ، ايندڙ ويندڙ، عجيب جاميٽريڪل شڪليون، گول، ٽڪنڊا، عورت جا ايا ڇڏا، هيٺ پٽ تي وهندڙ ڳاڙهو، ڇنو ڳاڙهي رت جو تلاءُ.

عاشي: پيڙا وچان بگڙيل، ڪرب پريل، دونهاٽيل اڻ - ڇنو منهن.

بي چيني. ورايل پاسو، ڇڏن ۾ وهائو. ڊگها ساهه. ننڊ لاءِ جاڪوڙ، ڊگها ساهه کڻي. سيلف سجيشن: مون کي هينئر ننڊ ڪرڻ گهرجي. گهڙيءَ مٿي

ننڊ. مون کي هينئر سمهڻ گهرجي. ڏگها ساهه. هينئر مون کي گهري ننڊ اچي رهي آهي. غنودگي. ها. ســڪــون ڏيندڙ ننڊ اچي رهي آهي. پوريل اڪيون. پوريل اکين اندر ڪاري اونده پکڙيل. ٻه اگهاڙا انسان؛ ٻئي ٽيل، وحشائي انداز ۾ چرير....

ڇورا نه ڏس.

مون کي هينئر اجايا خيال نه اچڻ گهرجن. سڪون واري ننڊ اچي رهي آهي....

پوريل اکين اندر ڪاري اونده ناسي طوفان ۾ تبديل ٿيل. اوچتو نڪاءَ. ڌرتي جو تيز ڦرندڙ گولو. ڇنو احساس پوري ويساهه هيٺ؛ زلزلو. ڌرتيءَ جو گولو ڦاٿل، ڪپهه جي پٽين وانگر اڏامندڙ ذرا. نڪاءَ. وڏا لوڏا. جهٽڪا. گرمائش چوڌاري پکڙيل ٿڌ. لڙهندڙ. گرم. ٽچڪندڙ وهڪري ۾....

ٻپ. اوچتو اکيون پاٽمرادو کليل. لڏندڙ کٽ.

چند گهڙين تائين نيٺ، ٻنهه ڪجهه به نظر نه ايندڙ. پوءِ ڏڪندڙ دل سان چوڌاري نهار. ڏگهو ساهه. مٿي آسمان ۾ هلندڙ هوائي جهاز جو آواز ڪن تي، مٿي نهار؛ ٽمڪندڙ تارا، چرندڙ هوائي جهاز جون ڳاڙهيون سايون بتيون.

هيڪلي گهر ۾ هيڪلي هجڻ جو تکو احساس. در جي ڪِٽ ڪِٽ.

چور؟

شعوري سطح تي پاڻ کي ننديندي؛ ٻاڙي. هٺرادو ڪنگهه، پنهنجي زنده هستيءَ جي نماءَ لاءِ، نه آهي. پر اندر من ۾ اٿيل ٻپ کي دٻائڻ ڪاڻ.

ڪنگهندي اٿي، پيشاب لاءِ ڪاڪوس ڏانهن ويندي، ٻاهرين بتي ٻاريندي جا هن مهل تائين نه ٻاريل. ڪنڊن ۽ درن جي ڪڙن جي جاچ، هن اندروني انديشي سان ته چور نه هجي.

پيشاب ڪري. کٽ تي اچي، ڄنگهون هيٺ لڙڪائي. سٿرن تي وهاڻو رکي سوچيندڙ؛ ننڊ لاءِ. سڀاڻي آفيس ۾ ڪم ڪيئنءَ؟

ڪم پنهنجو پاڻ ڪان.

اوچتو: ننڊ انهيءَ ڪري کيان جو آفيس ۾ ڪم ڪرڻو اٿم! آفيس ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ ننڊ کيان!

ذهني اورٽ ايندڙ. نفرت. ڀهريون پيرو ڇنو احساس ته: آفيس. آفيس جو ماحول اڻ - وڻندڙ.لڳندڙ؛ گهٽو اڳ ماضي ۾. جڏهن اڪيلو حيدرآباد آيو هو. زنده رهڻ لاءِ گذر جي وسيلي واسطي، تڏهن پهرين هن نوڪريءَ ۾

دلڪشي هئي، پوءِ انهيءَ احساس جي موت سان: پاڻ آفيس جو هڪ پرزو بڻيل. حياتيءَ جي هن اهم حصي تي ڪڏهن بہ ڌيان سان نہ سوچڻ باوجود، اهو سڀ ڪجهہ سياويڪ لڳندڙ.سوچ جي تندن کي نہ ڇهندڙ.

ڪيڏو عجيب آهي. سچ پچ: ننڍ انهيءَ ڪري ڪرڻ گهرجي جو آفيس ۾ ڪم ڪرڻو اٿم. آفيس ۾ ڪم انهيءَ ڪري ڪرڻو اٿم جو، زندهہ رهڻ لاءِ اتان ڪجهہ ملي ٿو. نہ تہ مان، ننڊ نہ اچڻ جي پرواهہ نٿو بہ ڪري سگهان.

جيئرو ڇو ٿو رهان؟ اڪيل، قاتل سوال ذهن ۾: نوڪري ڪرڻ لاءِ، نوڪريءَ جي عيوض پگهار وٺڻ لاءِ، پگهار انهيءَ لاءِ جو زندهہ رهڻو اٿم، ۽ زندهہ انهيءَ ڪري رهڻو اٿم جو -؟ نوڪري ڪرڻي اٿم!

بڪواس.

مرڻو اٿم. زندگيءَ جي پڇاڙي نيٺ موت نہ آهي ٿي.

هيءَ سڀ ڪجهہ ڪيڏو احمقانہ ۽ عجيب ڍونگ آهي! سرت سان.

نہ چاهيندي بہ..... ماحول کي، نوڪريءَ کي، هيءَ جيڪو ڪجهہ آهي، ان کي جيئڻ جو تيئڻ رکڻ لاءِ، انهيءَ ۾ محض چرپر ڪرڻ لاءِ زندهہ رهڻ.

آفيس، ان کان سخت نفرت. ٻئي ڏينهن، ان کان پوءِ ٻئي ڏينهن ۽ ان کان پوءِ ٻئي ڏينهن....

آفيس نہ وڃڻ لاءِ دل.

۽ - ٻي ڏينهن موڪل وٺان -

خيال؛ پر اهي بہ ٻي ڏينهن ڇا ڪندس؟

آفيس جي روٽين واري ڪم ۾ رڌل پنهنجو وجود ۽ ان کان پوءِ جي عام رواجي زندگيءَ واري روٽين ۾ گم ٿيل هستي، جنهن جي هجڻ جو ڪڏهن احساس نہ رهيو، عاشيءَ جي وڃڻ کان پوءِ نمايان ٿي بيٺل: ڪيڏي اڪيلي، پيڙا پري، خال محسوس ڪندڙ، پنهنجي روپ ۾: پوڳيندڙ.

پوءِ بہ جيئڻ لاءِ ڀرپور آس رکندڙ!

'مان' آهيان جو احساس، انهيءَ احساس پنيان ڇو آهيان جو سوال. ڇو جي پنيان لڳاتار سلسلو. اهاسوچ، جيڪا پنهنجي هستيءَ کي ڏونڌاڙي ڇڪي، اُيو ڪري آڏو بيهاريندڙ. ڇو؟ نيٺ ڇو؟ ڪلارڪي ڪرڻ لاءِ؟

هي سڀ انسان انهيءَ ڪري جيئن ٿا، جيئڻ جي جاڪوڙ ڪن ٿا، ذليل ٿين ٿا، ذليل ڪن ٿا، سرخرو ٿين ٿا، سرخرو ٿي ماٺين ٿا، سرخرو ٿيڻ لاءِ ڪيتريون ئي ڪميڻايون، ذلالتون، ڪريل کان ڪريل ڏوهہ ڪن ٿا، رڳو انهيءَ لاءِ جو -

عجيب مشڪري آهي!

جيئڻو آهي. جيئڻ لاءِ نوڪري ڪرڻي آهي. شادي ڪرڻي آهي. شاديءَ لاءِ نوڪري ڪرڻي آهي. ٻار ڄڻڻا آهن. ٻار پالڻا آهن. وري شاديون.... وري ٻار.... وري -

هڪ اڻ - کٽ سلسلو.

مرڪ چپن تي - مرڪ ڦهلجندڙ. مرڪ جو احساس. مرڪ جو احساس احمقاڻو لڳندڙ. ڪل پنهنجو پاڻ تي. پنهنجي منهن کلڻ تي. ايندڙ ڪل پنهنجو پاڻ تي.

اوچتو سنجيدگيءَ سان: ڪٿي منهنجي دماغ جي ڪا رڳ ته نه ٽڙي رهي آهي!

سخت ڳڻتيءَ سان:مون کي ڇا ٿي ويو آهي!

لڳندڙ عجب. پنهنجو پاڻ تي. لڳندڙ ڊاريو پنهنجو پاڻ کي. ڊاريو. پنهنجو پاڻ آڏو. هڪ پرولي، جا سمجهه ۾ نه ايندڙ. منجهيل ذهن.

پاڻيءَ جي آسات.

پاڻي پيئندي، لهندڙ اُڃ مان مزو ايندڙ. پاڻي پي، کٽ تي اچي ليٽيل. سگريٽ جي ٻاڙ. ٻرندڙ شعلو.

ذهن کوکلو. خالي

کوکلي ذهن اندر، ٽڪل ڪاهل، سوچ جي چرپر.

حرامزادي عاشي. هن جي ٿي پاڻمرادي خيال اچڻ سان ويچارن جو هي سلسلو - پاڻ ته موجن ۾ هوندي. اجايو مون کي - اوچتو چرڪ سان 'پاڻ ته موجن ۾ هوندي،' جو ڀڙاڏو پنهنجي ذليل هجڻ، انتهائي ڪريل قسم جو ڏوهه ڪرڻ، بزدليءَ ۽ ڪانئرپڻي جو ڏيندڙ احساس.

ممڪن آهي هو ڪيس پنيلائي وڃي ويو هجي.

پر هن حالت ۾ مان ڇاتو ڪري سگهان؟ بي وسي. ان ڏوهاري هجڻ جي ڏيندڙ احساس جي اذيت کي گهٽ ڪرڻ لاءِ منطقي سوچ جو سهارو: جڏهن هوءَ پنهنجي مرضيءَ سان وئي آهي. هن پنهنجي اختيار جو ايترو استعمال ڪيو جو: مون کي آگاهه ڪرڻ جي ضرورت به محسوس نه ڪيائين. انهيءَ جي معنيٰ ته: هن پنهنجي نئين زندگيءَ لاءِ جيڪا نئين واٽ ورتي انهيءَ ۾ هڪ ته هوءَ خوش هئي ۽ ٻيو ته هن منهنجو دخل مناسب نه سمجهيو. انهيءَ حالت ۾ مان ڪير ٿيندو آهيان جو....

بڪواس. تون محض ڏوهاري هجڻ جي ڏيندڙ احساس کان پاڻ - بچائڻ لاءِ، پاڻ - ٺڳيندڙ سوچ جو اهو انداز اختيار ڪري رهيو آهين.

ٽڪي، بي حيائيءَ واري مرڪ.

پنهنجو پاڻ نڳڻ لاءِ.مرڪ جو ٿهلاءُ: معنيٰ خيز مختصر 'هون' سان. ضروري آهي. لازمي ٿيو پوي. نہ تہ.

سامر ڪان وٺي هن مهل تائين مان جا پيڙا ڀوڳي رهيو آهيان. هن پيڙا ۾. پاڻ. سجاڳيءَ هيٺ. آءُ جو پنهنجو پاڻ آڏو. اصل روپ ۾ پيش ٿيو آهيان. اصل روپ: بي وسي، لاچار، قاتل. اڪيل زندگيءَ جي اوڙاهہ ۾. هيڪلو. هڪ اداس روح. ان اصل روپ ڪان وقتي طور پاڻ. ڇڏائڻ لاءِ. مان جا تند لاءِ جاکوڙ ڪري رهيو آهيان. سو پاڻ. نڳڻ. هڪ ضرورت آهي.

۽ جڏهن مون. پنهنجي هستيءَ کي اصل روپ ۾ شفاف نظر سان ڏٺو. بي مقصد آهي. ڪلارڪي. گهر. ڪلارڪي. هڪ روٽين. ڇاڳيءَ جي ڏاند وانگر! منهنجي مٿان ٿاڦي وٺي آهي. يا مون اها مخصوص حالت هيٺ پنهنجو پاڻ مٿان مڙهي آهي. نيٺ ان جو .ها. ان چيندڙ احساس ڪان پاڻ. بچائڻ لاءِ ڪنهن نہ ڪنهن ريت نڳڻ لازم ٿيو پوي

۽ مون جڏهن ڏٺو. عاشيءَ کي ايترو چاهيندي بہ. ممڪن آهي هوءَ بہ مطمئن نہ هجي ۽ نہ چاهيندي بہ اتي رهڻ تي مجبور هجي. ۽ مون ڏٺو. بي وس پنهنجو پاڻ کي. عاشي بي وس آهي. مان بي وس آهيان. هو ڪمزور بي وس آهي.

؟....

ڇاڪاڻ تہ ڪمزور آهيون.

ها. ڪمزوري سڀ ڪان وڏو ڏوهہ آهي.

.... چاهيندي بہ ڪجهہ ڪري -- ها عاشي، منهنجي پياري، منٺڙي! ڪير ڪٿي جو ڦر چوي ٿو تہ. مان تنهنجي لاءِ ڪجهہ ٿو ڪيان. مان ڪيان ٿو. جو منهنجي وس ۾ آهي: رئان ٿو:نيٺ تنهنجي لاءِ ڇو ٿو رئان؟ ها؟ ها. تنهنجي لاءِ ڇو ٿو رئان: انهيءَ ڪري جو توسان انس اٿم نہ. انهيءَ ڪري جو توسان....

سڏڪندڙ عاشي، سيني ۾ منهن لڪائي روئندڙ. تمندڙ ڳوڙها اکين مان. وهندڙ ڳلن تي.

نيٺ ڪمزور، ڪمزور ڇو آهن؟

هون -- جيئري رهڻ لاءِ بغاوت. ارهہ زورائي --

پهتل: ڇٽڪ نتيجي تي.

نہ پر --

جيڪڏهن هوءَ خوش آهي -

يا خوش نہ بہ آهي.تڏهن بہ مون کان وڌيڪ مضبوط آهي. جو هن ٽوڙيو

ان مضبوط روايت جي پٽ کي. مون کي اعتراف
بيزاري، ذهني ٿڪاوٽ. اوٻاسيون. آلس.

ڪٽ تي سڌو سنئون ليٽيل. ذهن خالي. ٽڪ ٽڪل. اڌ اگهاڙي بدن کي لڳندڙ ٿڌڙي ٿڌڙي هوا، ڳهر پيدا ڪندڙ. تنبُ جون ڦڪيون ڏيارينڊڙ. هلڪڙو وٺندڙ، منو منو سيءُ. پاسي ورائڻ تي دل. پاسو ورايل؛ گوڏا پيٽ ڏانهن، ٻانهون ڇڏن ۾: ڪونگڙو.

ٿڌ، سيءُ جو احساس مٺو.

رڻ – پٽ. پٽڪندڙ ان ۾ هيڪلو. ٻڪ. ٻڪي رهيو آهي. ٻڪي رهيو آهي. ٻڪي رهيو آهي.... ٻپ. پٺيان ماڻهن جا انبوه. هڪ هنڌ بيٺل. هيڪلو. سهڪندڙ. چوڌاري نهار. پري پري تائين پوائنٽو رڻ پٽ.

آفيس؛ ويٺل ڪرسيءَ تي. فائيلن جو ڍڳ. وڏي صاحب جو بگڙيل. ڌمريل منهن. ڪاٽنس نفرت.

-- توکي جو مون چيو هو.... ڪريل سمجهندڙ. ذليل ڪندڙ ورتاءُ.
-- ها سائين.

خار. مان تنهنجي بابي جو نوڪر ناهيان. ڏيڍ سو پگهار ۽ فائيلن جو ڍير. چڙ.

ڍڳو، هڪ ئي گولائيءَ ۾ گهمندڙ. گهاڻي اندر.

گهر؛ اوسيڙو ڪندڙ عاشي. گهر؛ ويران، چوڌاري سانت ڇانيل. مٽيءَ جا ته چڙهيل. چلهه وٽ چار، ٽٽو اونڌو پيل. اڪيلو گهر ۾. ٻپ. ٻپ جو وڏڻ. هيڪلائيءَ جو تکو احساس، واڪا ڪرڻ جي ڀرپور خواهش. پر ساهه منجهيل. ڪير گهٽو ڏيندڙ. منجهندڙ ساهه. اکين اڳيان اونده. چوڌاري ڦهليل ڪاراڻ. ڪاراڻ ۾ اڇا اڇا ترورا. گهاٽو، ناسي، ڪارو دونهون مٿي اڀ ڏانهن ويندڙ ٻوساٽ، ٻڌي ساهه کڻڻ جي ڪوشش.

عاشي روئيندڙ. ماٿوءَ کي گهوگها ڏيندڙ. چڙهيل سندس متان. ڌڪ متاڌڪ....

ايا گوڏا عورت جا. پريل ستر. ستر ٽلها ٿيندڙ– عورت، عاشيءَ سان ملندڙ جلندڙ. گهر ۾ ڀهاري ڏيندڙ– سوڙهو چولو پاتل؛ ڪچن وٽ پگهر. عاشيءَ جو ديڄاريندڙ چهرو. وار وکريل، پيڙا ٽپڪندڙ منهن مان. گوڏا ايا. چوڌاري ڪارنهن ڦهليل ڪاراڻ ۾ نانگ تيز تيز هلندڙ. تيز ڀڄندڙ نانگ. ڳهر ۾ شل. ٻپ. ٻپ ٻپ وڪوڙيل سڄي وجود کي. بيٺل هڪ هنڌ. ڏسندڙ تيز تيز هلندڙ نانگ کي. نانگ ڏنگيندڙ عاشيءَ کي. عاشي رڙيون ڪندڙ.

ڏسندڙ بي وسي ۽ لاچاري، وچان عاشيءَ ڪي. پهرين خيال نانگ ڪي مارڻ جو. پوءِ ڊپ وچان ڀاڄ. کليل ميدان تکو ڀڄندڙ.... پوري رفتار سان تکو ڀڄي رهيو آهي. تکو ڀڄي رهيو آهي؛ رڻ- پٽ. تکو ڀڄي رهيو آهي. نه کٽندڙ. نظرن جون حدون اورانگهيندڙ رڻ- پٽ. ڀڄندڙ:

ڀڄي ڀڄي بيٺل هڪ هنڌ. سهڪندڙ سڄو. چوڌري نهار: رڻ- پٽ ئي رڻ-پٽ. هيڪلو بيٺل. سهڪندڙ رڻ- پٽ ۾. اوچتو اڪيلائپ جو تکو، ڀوءُ ڏياريندڙ احساس. ڏڄندڙ پنهنجو پاڻ کان. ڊپ جو ڦهلاءُ پوري جسم ۾ رڻ- پٽ ۾ اڪيلو پاڻ. ڊپ ۾ ڦنڊيل. سهڪندڙ دل. سوال بڻيل پنهنجي پاڻ آڏو.

اوچتو عاشي ظاهر ٿيل. ميرا ڪپڙا. چيڙهيل وار. ڏکي عاشيءَ کي ڳراٽڙي: رئندڙ گڏ. بنا سڏڪن. ماٺ ۾. ڳوڙها ڳاڙيندڙ. سڪل ڳوڙها. هڪ ٻئي کي ڏسندڙ ڏارين نظرن سان. ڄڻڪ هڪ ٻئي کي ڄاڻڻ جي ڪوشش ڪندڙ.

سڀ ڪجهه گم ٿيل.

هوا جي ٿڌڙي جهوٽي سان. هلڪي هلڪي ڇيندڙ ٿڌ. وڌندڙ ٿنهن ٿڌ جو احساس. وڌيڪ ڪونگڙو: ٻئي سٿر مليل. ٻانهون ڇڏن ۾ ڪٽل.

پريل ڳتا نوجوان عورت جا. سٿل ڪٽ تي سنئين سڌي، وڏيون پوريل اکيون، هلڪيون پوريل پنبڻيون.

هلڪي هلڪي ڇيندڙ ٿڌ جو احساس وڌندڙ. مليل سٿرن جي گرمائش. ڇيندڙ ٿڌ ۾ مليل سٿرن جي گرمي وڌندڙ.

وڻندڙ. پوري هستيءَ ۾ عجيب قسم جي مزي جي وهڪ. ڪتڪتائي پريندڙ پچڪاري. سٿرن ۾ آلاڻ. گرم گرم ٿڌڙي ٿڌڙي لڳندڙ. چرڪ سان اٿندي، شلوار اڳ وٽان ڏسندي: آلي- آلي.

صبح جي اچاڻ چٽيءَ ريت ڇانيل. تپ ڏئي اٿيل ذهن ۾ گهاٽي دونهين وانگر ڇانيل. وکوڙيل خيال: آفيس. ساٿا. سٿل. مروٽيل حواس.

پرزي جي چرپر: ڪاڪوس، غسلخانو، ڪپڙن جي تبديلي...... روح نڪتل، نپوڙيل هستي هڪ ئي چڪر جي ڦرٽيءَ ۾ ڦرندڙ، ڦرندڙ رهندڙ. مثل. سواءِ ڪنهن جيئري احساس جي چرپر ڪندڙ.

ڏهاڙي وانگر آفيس ڏانهن...... ●

پاتال میں بغاوت

(A Revolt in the under world)

• سسيفس جي ناڪار

البرٽ ڪامُو لکيو: "ڏند ڪٿائن کي پنهنجي حياتي ڪانہ ٿئي. اُهي اسان پاران ڪين وجود ڏيڻ لاءِ اوسيئڙي ۾ هونديون آهن. جيڪڏهن ڪو سندن انهيءَ اوسيئڙي کي موٽ ڏيندو آهي، تہ پوءِ موٽ ۾ هو؛ ڀرپور انداز ۾ پنهنجي سگهہ بخشينديون آهن."

ڪامُو جي مٿئين بيان کي هوند مان هيئن رکان: هو اسان پاران، ڪين جو وجود 'مڙهڻ' لاءِ اوسيئڙي ۾ هونديون آهن (١)

يوناني ڏند ڪٿائن جا پنهنجا انوکا ڪردار ۽ گڻ آهن. سياءَ کي ويجها ۽ اُونهي معنيٰ مان ٽٻ ٽار. يوناني ڏندڪٿا جا ڪردار اڪارٿا- اريشنل (Irrational) هوندي بہ ريشنل آهن. ان ڪري دائمي حيثيت رکندڙ، عام رواجي ڏند ڪٿائن وانگر- يوناني مها ديوتا "زيوس" خلقيندڙ بہ آهي. محافظ بہ. جيئاريندڙ بہ آهي. عظيم بہ. چئيدائن کي بخشيندڙ بہ آهي. ٻاجهارو بہ. انڌي پوڄواري ڪندڙن کي انعام ڏيندڙ بہ آهي. سڀ کان وڏيڪ سگهارو بہ. سگهہ ۽ فورس سندس ٻانها آهن. هو قهار، جبار، رحيم، ڪريم، مهربان، فنا ڪندڙ، جوڙيندڙ..... سندس ڪو مٽ ڪونہ آهي. پر انهيءَ سان گڏ. عام رواجي ڏند ڪٿائي سورهين (Heroes) جي ابتڙ،سازشي، زاني، ڀڙوڀيو، چتو ڳامي، وير رکندڙ، بغضي، ڪينو سانڊيندڙ، ويسارو، بدماش، لفنگو ۽ ڊڄڻو بہ آهي. جيڪي گڻ- اوگڻ ڪيس انسان جي ويجهو آڻي- ڀرپور فطرت پسنديءَ کي اجاگر ڪن ٿا. جنهن مان ڄاڻ پوي ٿي تہ يوناني ڏند ڪٿا. جيڪا پوءِ مڙني مذهبن، مافوق الفطري سرشتن جي تشڪيل جو سرچشمو بڻي ۽ جنهن منجهان رومن ڏند ڪٿا ڦٽي نڪتي، سا پوءِ جي ايندڙ مذهبن کان بہ وڌيڪ جاندار هئي. هن جي جاندار، ڀرپور ۽ دائمي حيثيت رکندڙ ڪردارن کي هومر ۽ ورجل کان وٺي، فرائڊ، سارتر ۽ ڪامُو تائين، چونڊي پنهنجا دل گهريا وجود ڏنا. ميٿيو- آرنولڊ، رابرٽ برچن، ملٽن، وليم موريسس، شيلي، ورڊس ورٿ. شيڪسپيئر، ايليٽ، آندري گائيڊ، جيمس جوائس، اونيل. فارسٽر ۽ ٻين الائي ڪيترن يوناني ڏند

---

(١) جهڙي ريت انسان جو پنهنجو، پنهنجو وجود ڪونہ ٿئي. پر هو مڙهيل هٿ ٺوڪي سولائيزيشن، سوشلائيزيشن- سبلائيميشن جي وجود کي ڍوئيندو رهي ٿو)

ڪٿائي املھ خزاني من پنھنجي پنھنجي مراد آھر ڪردار چونڊي، مٿن پنھنجو اتساھي وجود مڙھيو. سندن اوسيئڙي کي موٽ ڏني.

ھن مڙني ۾ ڪامو جو گڻ ھن خيال ڪان آڳرواھي تہ، ھن؛ يوناني ڏند ڪٿائي خزاني جي ڍير مان ھڪ اھڙي وساريل، پاتال ۾ پوريل ڪردار کي ڳولي ڦولھي، ڇڪي مٿي اڀاريو. جيڪو ديوتائن جو دائمي ڌتڪاريل ۽ ننديل ھو. جنھن جي ڇرپر ۽ مشغولي (جيڪا ديوتائن پاران ئي مڙھيل) عام رواجي رڌل وھيٹن (Subjects) انسانن جي حياتيءَ ۽ انھيءَ ۾ مشغوليءَ سان بنھہ نھڪندڙ آھي.

اھو ننديل، پٽيل، ڌتڪاريل ڪردار آھي: سسيفس

۽ اھا مشغولي آھي: سسيفين- ٽاسڪ

ھيءَ ديوس ڪردار ۽ سندس ائبسرڊٽي ٻين ليکڪن وٽ ورلي، يا نہ جي حد تائين اڻ- ڇھيل. سسيفس؛ جنھن جي مشغولي، حياتيءَ جي رڌل ھجڻ کي ڇرڪ ڀرائيندڙ چئلينج ڪري ٿي. (١)

فڪري جڳ ۾ مارڪس، جنھن انتھائي سک درسيءَ (Optimism) جي آڌر تي انسان جي مستبل جو عمارتي ڍانچو ڪڙو ڪيو، ڪامو جي ڇرڪ ڀرائيندڙ ائبسرڊ پرولتاري خدا، سسيفس، انھيءَ کي ھوڪاريو.

ڪنھن مفھوم واري سرگرمي ۽ ان جي ڪارج جي ميچنا: جنھن منجھان ڪجھہ پراپرت ٿئي. ڪو؛ جبل تي چڙھي، چوٽيءَ تي رسي، وري لھي. چڙھي ۽ لھي.... پگھر ۾ شل، سھڪو ورتل، پر انھيءَ پورھئي- مشغوليءَ مان مجيل ريشنل قدرن پٽاندر ڪجھہ نہ وري تہ اھا مشغولي ڪارج جي مفھوم ۾ اجائي ۽ ائبنارمل، ڪلڻ ھاب ۽ چٽر لائق ليکي ويندي.

نيٺ زندگيءَ جي جبل تي چڙھڻ- لھڻ منجھہ رڌل ھجڻ منجھان ڇا پراپرت؟

جڏھن تہ موت اٽل آھي.

---

(1) < The fundemental subject of the myth of Sisyphus is: it is legitimte and necessry to wonder weathere life has meaning.>
(camus: Myth of Sisphus)

ڪامو ان جو جواب آپ گهات جي رت ۾ ڏنو.

سسيفس لاءِ ڪامو لکيو: خدائن منجهه پرولتاري: نستو ۽ باغي: ائبسرڊ. (١)

ڪامو سسيفس تي جو وجود مڙهيو، سو سندس پيڙا، ڏتڪار ۽ پيڙا ڀري مشغوليءَ (سسيفس ٽاسڪ) کي آڏو رکندي. جو ڪامو کي ڪين ۽ ٻ، پنهنجي مراد کي پورو ڪرڻ لاءِ پنهنجي آپ گهات واري نظريي لاءِ نوس پيڙهه وجهڻ واسطي، سسيفس جي رڌل هجڻ واري ڏس (Angle) کي اوس اجاگر ڪرڻو هو. هومر جي ابتڙ، جنهن سسيفس تي حرفتيءَ جو ليبل چنبڙائڻ سان، کيس مرڻن (Martaes) ۾ نهايت ڏاهو، سياڻو ۽ ڏگهي نظر رکندڙ سڏيو. ڪامو هن ديومالائي سروپ جي ائبسرڊٽيءَ ۽ ان جي ويندڙ سجاڳ- احساس ۽ ان جي ايذاءَ کي نکاري نروار ڪيو.

حياتيءَ جي ڇرپر ۾ ڦهليل ڪينواس تي- ائبسرڊٽيءَ کي ذهن ۾ رکندي، سسيفس کي ڪامو جي بخشيل وجود سان سمت ٿيندي، مون هن ڏند ڪٿا کي زيوس- سسيفس جي ناتي سان ڏٺو، لکيو ۽ اجاگر ڪيو آهي.

هيٺي انڪاري سسيفس جي هوڏي سرڪشي. هڪ نستي ڏاهي جو، متس مڙهيل امر کي مڃڻ کان نابري وارڻ. جيڪو پنهنجي هيٺائپ جو ڇتو احساس ۽ سڌ رکي ٿو. جا، ڪامو جي لفظن ۾ هن ائبسرڊ هيري جي سڀ کان وڏي ٽريجڊي آهي.

ٻين لفظن ۾ هڪ هيٺي انڪاريءَ جو جميل، متان سوار ٿيل اسٽيبلشمينٽ (Eastablishment) سان آڏو ٿيڻ وارو لاڳاپو.

هيٺو انحرافي سسيفس، سگهاري زيوس جي خلاف اڏول بيٺل: زيوس، مها خدا، پوري ڪائنات ۾ سگهارو. عظيم ۽ اعليٰ اختيار، سريشٽ (Sovereigh) سسيفس، بي وس ۽ نبل. پر سرڪش. هوڏي، انڪاري. جنهن ڪري تنديل، پٽيل. ڌڪاريل ۽ عتاب هيٺ آيل. پوءِ بہ ناڪار

(1) <He is absurd as much through his passions a through his torture. His Scorn of gods. his natred of death, and his passion for life won him that unspeakable penalty in which the being is exerted toward accomplishing nothing.> Ibid

زيوس- سسيفس لاڳاپي سان هن ڏند ڪٿا ۾ پوري تاريخ جو تت ۽ هر زماني جو روح (The Spirit of age_ Zeitgeist) لٽا پائيندڙ؛ سربشت جو جوڙيل پاتال (Under world) رياستي سرحدن جي اڏيل حدن اندر قائم ڪيل ايسٽيبلشمينٽ جون مختلف تہن هيٺ بيگار ڪيمپون. انهيءَ ۾ پوريل، جنبيل وهيٺي خلق (Subjects). وهيٺي خلق جي اڻ-ڪٽ مشغولي، اتم سگهہ جي وڌائي، جي تسڪين ڪندڙ. انهيءَ ۾ تنديل ۽ تڪاريل آهي، جيڪي انهيءَ مڙهيل مشغوليءَ جا انڪاري ۽ اتم سگهہ جا انحرافي.

سسيفس جي ناڪاري هڪ هيٺي، حساس، ايماندار فنڪار جو آدرش آهي.

نتشي (Will to power)، توڙي مارڪس (Occupation of sate apprtus) جي ابتڙ، سسيفس جي ناڪاري، اختيار ماڻڻ لاءِ نہ، پر هر جڳ اندر، هر ويل موجود اختيار خلاف آهي. سندس سرڪشي اوستائي (Situational) آهي. دائمي ڪميٽيڊ نہ. جڏهن متس ڪجهہ مڙهيو وڃي ٿو. هو ان ڪان انڪاري ٿيندي، نتيجي ۾ پيدا ٿيندڙ حالتن کي قبولي، منهن ڏئي ٿو. اوڏو ئي بيهي ٿو. سندس وڏائي انهيءَ ۾ آهي تہ؛ اختيار پنجڻ سندس آدرش ڪونہ آهي. هو اختيار ڪان گهڻو متانهون آهي. هو ڪنهن مقرر ڪيل- ڪرايل مراد سان ڪميٽيڊ ڪونہ آهي پر نان- ڪميٽيڊ هوندي بہ ڪميٽيڊ آهي.

اِيسوپس جي پچڻ تي ڪيس سڌي سنواتي نموني ٻڌائي ٿو تہ؛ تنهنجي ڌيءَ ايجنا کي مها ديوتا زيوس ينيلائي پڄائي ويو آهي. اها سڌ رکندي تہ پاڻ اُتم سگهہ جو پول پڌرو ڪري رهيو آهي، جيڪو مهاپاپ آهي. جنهن جي نهايت ڳري سيڪت آهي. هن ديوتائن جي اڃا جي ابتڙ ڌرتيءَ سان دل لڳائي. ديوتائن جي حڪمن جي پيڪڙي ڪندي ڌرتيءَ سان ڇهٽيو رهيو. ايسيتائين، جيسيتائين، ديوتائن جي موڪليل ڪاٿس وڏيڪ سگهاري کيس چوڪنيو ٻڌي بيهر پاتال ۾ اڇي ڦٽو ڪيو. اختيار پاران مڙهيل مقدر جي- جوڪو ڪٽي پيڪڙي ڪندو رهيو. اها سرت رکندي تہ. مڙهيندڙ نصيب واري اتم سگهہ جي پيٽ ۾ پاڻ گهڻو هيٺو آهي. سندس ناڪار، سائس ڏاڍيءَ، ارهہ زورائيءَ ۽ هٺ چراند جي ردعمل ۾ آهي. "پنهنجي پاڻ هجڻ" جي هاڪاري مڃتا- سڃاڻپ (Affirmative Recognition) لاءِ. نئين خدا خلقڻ يا پاڻ خدا ٿيڻ لاءِ نہ. هو پاتال ۾ بہ سزا ڀوڳيندي پاڻ مڃائي ٿو. هيڊز، موت- گهر جي واريءَ کي چالاڪيءَ سان زنجيرن ۾

جڪڙيندي. (پر هيٺو هجڻ ڪري وري به ڪيس سکھ اڏو مجبور ٿيٺو پوي ٿو. جنگ جو سگهارو ديوتا ايرس، مهاديوتا زيوس جي فرمان تي سسيفس جي قيد ڪيل هيڊز کي آجو ڪرائي ٿو.) جڏهن ته روايتي ناڪار، توڙ ۾ پنهنجي مراد (Aim) رکي ٿي: پاڻ خدا ٿيڻ. هڪ نئين اختيار، ايسٽيبلشمينٽ کي قائم ڪرڻ- بنجڻ-وسيلي پنهنجو پاڻ کي مڙهي سگهي.

ڪامو جو پرولتاري خدا، مارڪس جي پرولتاري خدا کان وڌيڪ بي عزتو ٿيل ۽ عقوبت هيٺ آيل آهي: جسماني پورهيي جي سزا ۾ جنبيل. انهيءَ سان گڏ هو پنهنجو پاڻ لاءِ انهيءَ پورهئي جي ائسبرڊٽيءَ جو تکو احساس رکي ٿو. سجاڳ ذهني پيڙا ۾ ورتل. (١) جيڪا ڪيفيت اڄ جي بي وس، سرڪش انڪاري مانسڪ (Intellectual). تنڪار ۽ ليکڪ جي ئي ٿي سگهي ٿي. جيڪو سارتر جي چوائيءَ معاشري کي احساس جرم بخشي ٿو. (٢) جڏهن ته مارڪس جو پرولتاري خدا: سک درسي (optimism) جي ڳوڙهي ۽ ڳتيل پرم هيٺ، ان پيڙا واري ڪيفيت کان آجو ٿي رڙهندڙ.

سسيفس 'اختيار' جي احساس جرم کي ڌونداڙيو. (٣) موت ۾ پاڻ ڏچي ۾ اڇي ويو. جيڪو اوس ٿيٺو هو. (۽ آهي).

سسيفس جي هيٺي، پر اٿل ڪڏهن نه هار مڃيندڙ ناڪار، اڄ جي نڀل مانسڪ جي، اختيار خلاف انڪار جي علامت کي پڌرو ڪري ٿي. اهو مانسڪ، جيڪو پنهنجي وويڪ سان ۽ انهيءَ ناتي، انسان جي عظمت سان سچو آهي.

سسيفس جي ناڪار، مٿان کان سونپيل يا سدا پابند (Commited) ڪانه آهي. انهيءَ ڪري ڪامو جڏهن سسيفس کي رڳو ۽ رڳو ائبسرڊٽيءَ جي ٻنڌڻ ۾ جڪڙي ٿو، تڏهن نه رڳو هو سسيفس سان ڏاڍائي ڪري سندس مان کي هيٺ ڪري ڏيکاري ٿو، سندس ملھ ڪيرائي ٿو. پر هڪ عام رواجي، روايتي مفڪر وانگر نئين قسم جي ڊٽرمنزم (Determinism) جي پرچار جو ڏوھ ڪري ٿو.

---

(1) <If this myth is tragic, that is because hero is conscious> (camas)

(2) Writer gives society a guilty conscience. (Sartre).

(٣) هيءَ پاڻ- شاهدي ڏيندڙ سچائي آهي ته: هر اختيار پنهنجن ڪرتوتن ڪارڻ احساس جرم ۾ ورتل هوندو آهي.

سسفيس، ڪامو پاران مڙهيل وجود ڪان مٿانهون آهي گهٽو مٿانهون. ڇاڪاڻ تہ هو اختيار جو تنديل آهي ۽ ٺٺڪاريل. سندس وڏائي انهيءَ ۾ آهي تہ، هو سدائين، هر ويل، اختيار ڪي چوي ٿو: نہ-

جو ڪجهہ مٿس مڙهيو ويو آهي. اختيار پاران. جنهن وٽ سگهہ آهي. سسيفس ان کي ٺڏي ٿو. نابري واري ٿو. نہ، ۽ انهيءَ "نہ" - جي حد ڪان "پاڻ هجڻ" ، جي اظهار جي سرحد شروع ٿئي ٿي. جنهن ۾ پنهنجي تقدير/ چرير جي چونڊ جو حق محفوظ رهي ٿو. چونڊ جو حق، جيڪو آزاديءَ جو تت آهي. تنهن ڪري الاهي فتوائن، مقدس احڪامن ۽ اختيارن جي امرن کي ٺڏڻ، سسيفس پنهنجي اخلاقي جوابداري سمجهي ٿو.

سندس ڪمٽمينٽ جو اهوئي انداز آهي.

زيوس طرفان مڙهيل سزا کي هن قبوليو. رضا خوشيءَ يا اخلاقي پابنديءَ هيٺ نہ، پر ڇاڪاڻ تہ هيٺو، وهيٺو آهي. جنهن ڪري بي وس. ڪجهہ نٿو ڪري سگهي. سواءِ حرفتن هلائڻ جي. جي سندس وس ۾ آهن. اهو ڄاڻندي بہ تہ: زيوس ڪانئس ڪئين ڀيرا وڌيڪ سگهارو آهي. مها خدا. سندس ڄاڪوڙ اجائي آهي. پوءِ بہ هو ان ڄاڪوڙ ۾ جا وقتي سوڀ حاصل ڪري ٿو. انحراف ڪري زيوس جي جميل خدائيءَ کي هوڪاري ٿو، سندس ڪوڪلائپ کي واڪو ڪري ٿو. انهيءَ مان مائي ٿو.

نٽشي جي ناڪار خدا جي موت ڪان شروع ٿي. (١) جڏهن نٽشي الاهي خدا (Divine) کي ماري رهيو هو، تڏهن هن، ان جي جڳهہ والارينڊڙ خدا- ساورين اسٽيٽ (sfateSovereign) ۽ ان جي محرڪ سگهہ اسٽيبلشمينٽ کي ڇڙواڳ ڇڏي ڏنو. هٿائين ان کي مراد (٢) ناهي ٽيڪ ڏني. نٽشي جو ناستڪ، پنهنجي ناڪر سان، موت ۾ هاڪار سان وري هڪ خدا جوڙي ٿو! جنهن لاءِ وهيٽي خلق هجڻ لازم آهي. ساڳيوئي وهيٽائپ هڪ ڏوهہ ٿي مجهي ٿي. سچ جو پاڻمرادو بٽيل مڪيہ نيڪيدار ۽ ان ڪري انڌي پوٺواري طلبينڊڙ مارڪس جو انقلابي هڪ جڪڙيل نوڪدار تڪين تارن سان واڙيل بهشت اڏي ٿو. جتي هنڌ، هنڌ تختيون ٽنگيل آهن.

---

(1) <God is ded> (Nietzsche)

(2) <Will to power<.

"اڳتي چرڻ ڏوهه آهي." هن جا حڪم ڪڏهن بہ غلط ٿي نٿا سگهن!"

سسيفس جو انڪاري ڪردار. نٽشي جي ناڪاري، مارڪس جي پابند. (٣) هڪ رنگي نظام خلقيندڙ انقلابي، ۽ ڪامو جي انڌي نفرائتي (Asceetic) باغي، ڪان گهڻو اڳتي وڌيل آهي.

مارڪس، نٽشي ۽ ڪامو جي ناڪار، انڪاري- هاڪار (Negative- affirmation) آهي. ڪنهن نہ ڪنهن طريقي سان رڻ ۽ نتيجي جي روپ ۾. سندس ناڪار جي پڄاڻي ٿئي ٿي: پاڻ- اختيار (خدا) ٿيڻ- بڻجڻ يا پاڻ مارڻ (١) آگياوان ٿيڻ يا ناس ڪرڻ. اهي ڪنهن نہ ڪنهن شڪل ۾ سرشتي اندر. آگيا (Command) ۽ آگياوان (Obedient) رکن ٿا. سيڊو- ميسوڪيسٽڪ (-Sado- Masochis tic) ٿاٿا. جن ۾ وهيٽا انڌي پوئوري جي پيڙا پوڳيندي سرست مائين، ۽ مٿانها. پنهنجو سيڊزم منجهان. جنهن ڪري، هڪ اهڙو سرشتو. جنهن منجهہ آگيا ۽ آگياوانن جو آزادي، تان هٿ ڳنيل: پنهنجو پاڻ وڃايل.

جڏهن تہ سسيفس جي ناڪار جي تڪا حد آهي ۽ نہ ٿي ڪا پڄاڻي. سندس ناڪار پاڻ اختيار/ خدا/ سيڊسٽ بنجڻ لاءِ نہ آهي. ۽ نڪو ٿي هو، ميسوڪيزٽڪ هجڻ قبولي ٿو. ۽ نہ ٿي وري سندس ناڪار ستيا گرهي، (Passive Ressistance) آهي. پر اختيار طرفان مڙهيل امر ڪي للڪار آهي. هو اهو نٿو مڃي تہ ڪو مٿانهون، يا ڪ مٿين هستي سندس باري ۾ فتوئي مڙهي، فيصلو ڪري، نصيب جوڙي. ۽ نہ ٿي هو انهي، حيثيت مائڻ لاءِ جاڪوڙ ڪري ٿو تہ، پاڻ مٿانهين، مڙهيندڙ هستي بڻجي. جيڪا ٻين جي مٿان فتوائون مڙهي ۽ نصيب ٿاڻي. سندس ناڪار، پنهنجي هستيءَ جي هاڪار لاءِ آهي. جيڪا هستيءَ وهيٽن منجهن هڪ آهي. هو ان لاءِ اختيار کي هوڪاري ٿو. پنهنجي هيٺاٽپ واري سرڪشيءَ سان. هنيلو بڻجي.

---

(3) (I) <Rebelion is a form of asceticism, though it is blind, therefore if the rebel plasphemes it is in the hope of finding a new god.> (Rebel.: Camus)

(ii) <Every act of rebellion against oppression is justified in itstif but insalls new form of Servitube>

(1) Self- obnegtion

اهائي سندس اتمنا آهي: هو اهو ٿيڻ-نٿو چاهي، جيڪو زيوس چاهي ٿو.
(ان ڪري هڪ وهيٽي دانشور لاءِ آدرش)

هڪ هيٺي ناڪاريءَ جو آدرش: جيڪو وقت جي زيوس جوڙيل پاتال اندر واڙيل، مڙهيل مقدر پٽاندر جوٽيل ۽ وهندڙ، هو ان کان انڪاري راڄ ٻوهه وادي. سندس آزادي، خودداري، وقار ۽ اتمنا جي محتا مٿس ٿاڦيل پيڙا ۽ انهيءَ جي چتي سجاڳ احساس منجهان اسري ٿي.

۽ جڏهن الاهي (Divine) خدائيءَ جي پڇائي ٿي. ان خدائيءَ جي جاءِ رياست ورتي، مختلف روپن جا ڪريٽوس (Kratas) خدا بڻجي اڀريا. جن ٿئين ٿئين روپن جي اسٽيبلشمينٽ کي پوڇي لڳائي پيش ڪيو. هنن انڪارين لاءِ پاتال (Hades) جوڙيو. جن ۾ وهيٽي خلق (Subjects) واڙيل، ايرسٽوڪريسيءَ کان ٿينڪوڪريسيءَ ۽ لوڪ راڄ (Republican jials) جيلن اندر پارٽيڪريسيءَ تائين ڪيل ڏوهن جي ڊگهي قطار: اڻ ڪٿ، اڻ- مٽ ليڪ. آڪاش ندي. جو: رهزن رهبر بڻيل. قاتل، جج بڻيل. ڏوهي ديوتا بڻيل.

اڳ جڏهين خدا هو:

گوڏا جهڪايو، ڪنڌ نمايو، ڳڻ ڳايو، پڪو ويساهه رکو. عظيم خدا جا امر اٽل آهن.

(انڌو ويساهه+ انڌي پوئواري) (۱)

هر اسٽيبلشمينٽ جي رياستي پاليسي آئڊيالاجي: گهريلو، پالتو شهرين جي پرورش جو فن (۲) پنهنجي اولمپيائي نٽ کي قائم رکڻ جو ناٽڪي رچاءُ: پارليامين. عوام. ڊيموڪريسي. ريپلڪين گڏيل مفاد....... پرچار جي پوڇي سان جنهن ڪري اسين سڀ ماس ميڊيا جا ٺڳيل.

چونڊون: وهٽين کي پنهنجا مالڪ/ خدا جي چونڊڻ جو حق بخشيل. هو پنهنجا نوان مالڪ چونڊي يا ساڳيا. وهيٽا سياويڪ طور اهو خيال رکندڙ ته، اهي چونڊجن، جيڪي کين ذليل ڪرڻ، ذهني ۽ جسماني طور لوٽڻ پوئڻ ۾ انسان دوستي ڏيکارين. مالڪ جي چونڊ جي وقتي مڇيل حق دوران: سيڊسٽ ڳراٽڙيون پائيندڙ. عزت نفس جون ڌجيون اڏائيندڙ همدرد بڻيل. چيچلايل جي اڻ وٽندڙ رنين رميسوچيئسٽڪ جي ڪيڪڙاين ۽ سڏن) ڪان پاڻ بچائڻ لاءِ: هن جي پڻن تي بينر اٽڪايل: تاريخ جوڙيندڙ.

---

(1) <No body can rule guilrlessy> (saint_ just)

(2) (Thremmatology)

طاقت جو سرچشمون. تخليق جو خدا. هر اول (١).....

ڪاسائيءَ جي چونڊ جو مڇيل حق، جمهوريت جو روح. لٽ ۽ چٽ جي اصول تي عمل سان.

۽ انصاف: ڦريو بہ جهان خان دانهين بہ جهان خان وٽ!

نظريا، پروگرام، انگ اکر، اعلان: قاتلن کي جج ڪري پيش ڪرڻ لاءِ معقول، وزني دليل پيش ڪندڙ، هر رياستي اڳواڻ عيسيٰ بڻيل خدا جو آواز. پاپ کان آجو. مقدس. عظيم. اعليٰ. ڪڏهن گناهہ ڪري نٿو سگهي. وهين، حڪمر هيٺ آيل تلهيرن (Subjects) جي پيٽ جي بک ۽ ان جي ضرورت جو احساس. سرڪار سينٽرل ڪميٽي/ هاءِ ڪمان ڪندڙ. جيڪا ڪڏهن بہ غلط ٿي نٿي سگهي. هن جا نظريا، رٿون ۽ تبديليون هر ڀيري، سدائين هر ڪسوٽيءَ تي سچا ٻيهندڙ. ڏور رس اثر ڇڏيندو. جن جو پيٽ آهي. اُهي پنهنجي بک جو صحيح اندازو نٿا لڳائي سگهن. هو پنهنجن نفسياتي- جسماني گهرجن کي سمجهي، پروڙي ۽ محسوس ڪري نٿا سگهن.

۽ آئين. قاعدا قانون: پالتو شهري پيدا ڪرڻ لاءِ جتن. پنهنجن ڏوهڻ کي ميٽڻ لاءِ نوان مقدس صحيفا. (ڪيل ڏوهن جا پيرا مٽائڻ ۾ نوان ڏوهہ.)

هر وک تي آڏو ايندڙ اتمشاهيءَ جي مڇتا/ پوئواري وهيٽن جو لڪيل. بس؛ وهو، وهو وهندا رهو. جيئڻ امر ٿئي.

اولمپيائي نٽ کي قائم رکڻ لاءِ.

۽ تبديلي: سويارو؛ تاريخ/ قدرت/ وقت/ سچ جو آواز. هارايل، غدار، ڏوهاري!

اهو لڪيل، ايسيتائين، جيسيتائين وهيٽا، وهيٽا آهن. هيٽا.

انهن وهيٽن ۾ سسيفس بہ آهي. هوڏي- انڪاري. جيڪو نہ، سيڊيسٽ ٿيڻ چاهي ٿو- نہ، ميسوچيئيسٽ ٿيڻ تبولي ٿو. پنهنجي سرڪش عمل سان پاتال ۾ ٻائيتال مچائي. ٻنهنجي سجائپ کي، اٿينٽيسٽيءَ کي واڪو، چٽو ۽ ڊفائين ڪري ٿو. سندس هوڏي ناڪار هيٺي هوندي بہ پاڻ مچائيندڙ آهي، اٿينٽڪ. هو؛ نبل هوندي سرڪش آهي. هو پنهنجي ناڪار سان جتي وهيٽي خلق جي احساس جرم کي جاڳائي ٿو، اتي اختيار جي احساس جرم کي ڏونڌاڙي ٿو. هو ڪميٽيڊ هوندي بہ نان- ڪميٽيڊ آهي. اها ئي سندس وڏائي آهي.

---

(١) عوام جو راڄ، عوام طرفان، عوام لاءِ

پاتال ہِ بغاوت

(A Revolt in the under world)

● ڌرتيءَ هيٺ، هيٺ کان هيٺ پاتال: ديوتائن جو ناهيل جهنم، موت- گهر. چوڏاري موت جا پاڇولا رڙهندڙ. چوڏس موت جو راڄ. موت- گهر جو والي هيڊز. تنهن مان ڳات اوچو ڪيو. گهمنڊ ۽ هٺ وچان ئان، ۽ وڏائيءَ ۾ ڦونڊجي؛ بي وس، لاچار. چپ چاپ؛ ديوتائن جي ڌتڪاريل، دائمي سزا ڀوڳيندڙن ڏانهن ڏسندڙ.

اڪسي يان: ٻڌل هڪ شاهي ڦيٿ سان، ٻنا ساهيءَ چوڌاري ڦرندڙ ان ڦيٿ ۾. سندس سرير تي ڏکهن، زهريلن ڀوائتن نانگن جا لڳندڙ ڇهبڪ زيبڪ ساڻ.

ٽينٽلس: لڳاتار پاڻي کڏيندڙ ٻرڻ سان.

ٽين ٽالس: ڪاڏيءَ تائين پاڻيءَ ڀريل تلاءَ ۾ بيٺل. اڃ ۾ پاهه ٿيندڙ. پاڻيءَ لاءِ ٻاتون ڪائيندڙ. رس- ڀرئي ميوي جا وڻ سندس پر ۾ بيٺل. ڪاڏو سندس پهچ ۾، پوءِ به گرهه لاءِ واجهائيندڙ. مٿي جي ٻنهه مٿان، ڀل ورتل ڳرو پٿر ٽنگيل- ڪرڻ لاءِ سدائين تيار.

ٽتي يس: بيٺل ٻنهه پاتال جي هيٺانهين ڀاڱي ۾. لڳاتار، بي رحميءَ سان پٽيندڙ، چيندڙ، ڪرٽيندڙ ڳجهون سندس ڪاري جيري کي.

سيفس: ڳري، حيرت ۾ وجهندڙ پٿر کي، ٻنهي هٿن ۽ پيرن وسيلي، پوري سگهه سان جبل جي چوٽيءَ تائين ريڙهيندڙ.

۽ ٻيا پاپي.......

جڳن کان اهو سلسلو هلندڙ.

ديوتائن، مهاديوتا زيوس جي ڏمر هيٺ آيل ڏوهاري، سندس پاران مڙهيل سزا هيٺ پاتال ۾ دائمي ڀوڳنا ڀوڳيندڙ. موت- گهر جي راڄ- ڌڻي هيڊز جي چپن تي مرڪ. ڀوائتي بي رحم مرڪ. ٽٽول جي زهر سان ڀريل.

جڳن کان اها ريت هلندڙ:

جو به مهاديوتا جي امر آڏو نه جهڪيو، سائس ٻوهي ڪيو، سندس ڳجهن کي ڦولهڻ واٽکي ڪرڻ جي همت ڪئي، سو سندس ڏمر هيٺ آيو. جنهن سائس سيني ساهڻ لاءِ منهن مٿي ڪيو، سندس گهڙيل ۽ ڏريل مول مٽ جي ڀڃڪڙي ڪئي، سو پاپي ٿيو ۽ سندس چينب هيٺ آيو. چاڪاڻ

تہ هو ديوتائن جو ديوتا آهي. هو مها آهي. گاج گجگوڙ، وڄليون سندس ادوتي روپ آهن. سگهہ، سڀرائي سندس چٽيدان ٻانها آهن. هن هوڏين ۽ نرن، ڪپاٽرن ۽ ڦريلن کي چپيٽ ڏيڻ لاءِ هيٺ پاتال ۾ جهنم جوڙيو. جنهن جو والي ڏنات هيڊز کي ڪيو. جيڪو مايا جو ڏڻي بہ آهي. ۽ سندس ڪک ڄائو آهي.

هڪ لڳا اوچتو ڇا ٿيو جو:

هيڊز جي چپن جي بي رحم مرڪ موڪلائي وئي. شندس اکين ۾ اچرج اوتجي آيو. پوري پاتال ۾ موت جون ڪنيڙائيون ڦڙڪي اٿيون. هيڊز اها حالت سهي نہ سگهيو. سندس منهن ۾ گهنڊ پئجي ويو.

سسيفس، هيٺ ڪريل شاهي ڳري پٿر کي واري سان جبل جي چوٽيءَ تان چاڙهڻ بدران، پٿر جي مٿان ماٺ ڪيو ويٺو هو. پگهر ۾ شل، ڏيرو، جڳن کان لڳاتار هڪ ئي ڀورهٽي ڪرڻ ڪارڻ هيٺو ۽ ٿڪل- گهري اونهي ويچار ۾ ٻڏل.

ويساهہ ۾ نہ ايندڙ اهو لقاءُ ڏسي، هيڊز پنهنجي بت بٽيل بدن کي چوريو. اکين ۾ ڪاوڙ ۽ ڏمر جا ڏنب پري، آواز ۾ ڪروڌ ۽ غضب جي ٻاهہ اوتي گجيو:

"سسيفس!"

سسيفس، ڌيرج ۽ سڪون سان، جڳن کان ٿڪل ٽٽل جسم کي چوريو. ڍرڪيل پرسو وشواس سان جرڪندڙ نگاهون کڻي ڏانهنس ڏٺو. سندس اکيون،نمائين هوندي بہ اونهي، گهري کوهہ اندر پاٽيءَ؛ وانگر چمڪي رهيون هيون. جن مان سندس سياءُ جو جز ٻٽيل روايتي هوڏ ڀرندڙ ٽانڊن وانگيان ٻکي رهي هئي، هو خاموش هو. سانتيڪو، ٿڪل ٽٽل، پوءِ بہ اڏول. سندس ويڪري ڇاتي ٿڪ ڪارڻ ڌڳهي ساهہ کڻڻ ۽ ڪڍڻ جي سرگم سان چري رهي هئي. ديوتائن پاران مڙهيل، نسقل ڳري ڀورهٽي ڪيس هيٺو ضرور ڪري وڌو هو، پر سندس هوڏي شخصيت کي جهڪائي نہ سگهيو هو. سيني جي اپار- لهوار سان سندس هر ٿڪل ساهہ ۽ پگهر جي هر بوند ان جي گواهي ڏئي رهيا هئا.

ڪروڌ ۽ ڪاوڙ ۾ ڀريل هيڊز جون اکيون وڏيڪ چنجهيون ٿي ويون. چپ ڦرڪڻ لڳس. سڄي پاتال ۾ سناٽو وڌيڪ گهرو ٿي ويو. ديوتائن جي عتاب هيٺ آيل روح اندر ئي اندر ڇرڪ ڀري ڪنبي ويا. ڇڻ نشو ٽٽي

پيو هجين. سندن چڪناچور جسمن ۾ سياڻو پٽجي ويو ۽ ڪنبٽي لوهہ پائي ڊڪي وئي.

هيءَ ديوتائن جي امرن جي ڀڃڪڙي هئي. بغاوت هئي.

سسيفس، گنڀير ۽ ڌيرج پرلاءَ ۾ چوڻ لڳو:

"ديوتائن جي نـاهيل مـوت جي وادي، جا والي هيـڊز، ڇاڪاڻ تـہ زيوس ديوتا پاران مڙهيل سڙا پٽاندر جبل تان هيٺ ڪري آيل پٿر کي وري نيم- سارو مٿي نيڻ کان نابري وارڻ مهاديوتا جي پروهت ورت جي ڀڃڪڙي آهي. سمجهان ٿو، هي هن جو ۽ تنهن جو پڻ ايمان آهي. ايمان؛ مان ڪري رهيو آهيان: سسيفس.

نهـنـائيءَ سـاڻ، ٻر اڪرن ۾ سگهہ جي جيون- جوت اوتي پوري وشواس سان چوڻ لڳو:

"هيـڊز، مـان انڪـار ڪيـان ٿـو، هن ڪنن، مـون لاءِ، ڪجهہ نہ پراپرت ڪندڙ اسڦل ۽ پيانڪ ڦيري اندر گهڙڻ کان-

"مان انڪار ڪيان ٿو

"ها، انڪار-"

هيـڊز سندس اڏ ۾ چيـو: "ان ريت، ڇا تون پنهنجي انجام کـان سڄاڻ آهين؟"

"ها-"

"منهنجي ناڪار جي 'نہ' - بغاوت جي اوسـر جي پهرين وک آهي. 'نہ- ياڪيءَ جو ڳرڀ آهي، جنهن مان بغاوت جو ٻچو سرجي ٿو. انهيءَ کان پوري ريت سڄاڻ رهندي، انهيءَ جي انجام کان اڻ- ڄاڻ نہ آهيان."

ماٺ ٿي وئي، گهري ۽ ڳوڙهي ماٺ. جيڪا پوري موت- گهر مٿان بار بڻجي بيٺي.

"ڇا تو کي ڄاڻ آهي تہ تون ان ريت مـهـاديوتا زيوس جو ايمـان ڪري رهيو آهين؟"

"ها"، پورور وشـواس ۽ ڪـرائي ٻکندڙ، "توکي سـڌ آهي تہ مـان هيراڪ هٺيلو آهيان. ڪرائي منهنجو سڀاءُ آهي. توکي هيءُ نہ وسريو هوندو تہ اڳ، گهٽو گهٽو اڳ- مون هن ئي پاتال ۾ موت کي زنجيرن ۾ بند ڪيو هو، ۽ تو زيوس وٽ دانهيـو هو. هن جنگ جي ٻلوان ديوتا کي ڇوٽ ڇڏيو هو، جنهن مون کي مڪتي ڏياري هئي. مون کان."

هيـڊز چرڪي ويو سندس منهن تي هٺ ۽ وڏائيءَ جي جاءِ تي، ڳڻتي ۽ اڻ-تڻ جا اهڃاڻ پڌرا ٿيا.

سسيفس، پوري وشواس سان ٻي الڪو ڳالهائي رهيو هو:

"توکي ياد هوندو هيڊز، جڏهن مان موت جي ويجهو هوس، تڏهن ون پنهنجي ونيءَ جي پريم جي پرکيا لاءِ چيو تہ: منهنجي اڻ-پوريل لاش ي کليءَ بازار ۾ ڪوليو وڃي. هوءَ شرمسار ٿي رهي هئي، جو مون ديوتائن ي رنجايو هو. هوءَ کليءَ بازار ۾ لڄي ٿي رهي هئي، جو مان سندس مڙس، اني هيس. ۽ ديوتائن جو ياڪي. هوءَ سوڳي هئي، انهيءَ ڪري نہ، جو سندس مڙس موت- گهر ڏانهن نيئي دائمي سزا ۾ جوٽجي رهيو هو، پر هيءَ ڪري جو سندس مڙس فاني هو. سندس انهيءَ دغا ۽ ويساهہ گهاتيءَ ون کي ڪاپاري ڌڪ هنيو. چاڪاڻ تہ مون پانيو پئي تہ سندس پيار، مرڻ سانن جي پريم وانگر هوندو. انهيءَ ويساهہ- گهاتيءَ مون کي چيچلائي دو."

هيڊز ڪيس گهوري، يڪ- ٽڪ ڏسي رهيو هو.

"ها پوءِ هيڊز، توکي ياد هوندو تہ، مون توکان پنهنجي زال کي يکت ڏيڻ واسطي، وري زمين ڏانهن موٽڻ جي اجازت گهري هئي."

هو ٽيءَ ۾ پئجي ويو. سوچ جون ريکائون سندس لوسائيل، پر ل چهري تي نمايان ايري بيٺيون. لڳي پيو تہ سوچ ۽ ان جي پيڙا ڪيس اندر ب اندر کاٽ هڻي رهي هئي.

هن چوڻ شروع ڪيو:

"۽ جڏهن مان ٻيهر ڌرتيءَ تي پهتس"، سندس آوازجي پڙلاءَ ۾ ري، اونهي پيڙا جا اولڙا تڙڳي رهيا ها، "مون اتي سڀ ڪجهہ ڏٺو: نياءَ- اءَ، ڏک- سک. ڌرتي جيڪا دکن سان پريل هئي، پوءِ بہ ان ۾ موهہ هو. ڪ هئي، اهوئي ڪارڻ هو، جو مون ڌرتيءَ کي ڇڏڻ نٿي چاهيو. چاڪاڻ ڌرتي زندگي آهي ۽ زندگيءَ سان منهنجو موهہ آهي. زندگيءَ سان لڳاءَ، يءَ ناتي ڌرتيءَ سان موهہ، منهنجي ڪمزوري آهي.

"مون ڌرتيءَ جي سيني مان چيرجي وهي هلندڙ منو پائي پيتو، مڪندڙ سج جي روشني پسي. اٿاهہ، گهرن ساگرن کي ڏٺو. جن جي هر ر وهڪ اڻ- مٺي خوشي ڏيندڙ هئي. تڏهن، هيڏانهن آڪاش جي اوندهہ هن ورڻ لاءِ منهنجي. دل نٿي چيو ديوتائن مون کي سڏيو. ياد ڏياريو تہ ڪي هيڏانهن ورڻو آهي. ڌمريا، ڌمڪيون دڙڪا ڏنا. پر اجايو. مون ڌرتيءَ مرڪ ۽ لڙڪ ڇڏڻ نٿي چاهيا. ڌرتيءَ جي سيني تي وهندڙ پائيءَ جي ڏاڻ، سج جي تپش ڇڏڻ نٿي چاهي، مون ڌرتيءَ جي مرڻي- ڇڏڻ نٿي هي، جيون......

هو سوچ جي گهري اٿاهہ ساگر اندر هليو ويو. ويچار- وهڪ جون

لهرون ڪليل پيشانيءَ تي ابري آيون.

هيڊز جون ڪرڙيون اکيون وڏيڪ چنجهيون ٿي ويون.

ديوتائن جا ٽڪاريل ٻاٻي، جي ازلي امر آڏو جهڪي مڙهيل سزا
ڪي چپ چاپ ڀوڳي رهيا هئا، تن جو مثل روح ڪنبي ويو، ۽ هو اچرج
ڀريل نگاهن سان وري، وري سرڪشيءَ جي مستيءَ ۾ ڏبري هوڏي
سسيفس ڏانهن ڏسڻ لڳا.

موت جي واديءَ ۾ سسيفس جو ڪومل، ويچار جي گهرائي سان
ڀريل اثرائتو آواز ٽڙڪڻ لڳو.

"ها هيڊز، مون ڌرتيءَ تي گهڻو ڪجهه- نه، پر سڀ ڪجهه ڏٺو.
ڌرتي جيڪا مرڻن جي ماءُ آهي، حياتيءَ جي علامت، اتي مون سڀ ڪجهه
ڏٺو.

"مون اتي ڏٺو: مرڻن انسانن خدا کي ماري، آد- شڪتي سرشتي
جي هر نيم کي ٽوڙي ڇڏيو آهي. 'نه'- مرڻن جو اڳڪس گڻ آهي. هو هينئر
پاڻ- ڏڻي آهن. ڌرتيءَ جا خدا. ڌرتيءَ جا خدا. آد- شڪتي سرشتي جا پڻ
سرجهڻهار، پاڻ- اپائيندڙ. 'نه'- سندن اهو گڻ آهي. جنهن جو ڪڏهن ب
انت ڪونه ٿيندي. 'نه' جي ڪا پڇاڙي ڪانه آهي. اهوئي ڪارڻ آهي جو
دائمي ڀاهيندڙ- اپائيندڙ آهن، اپائيندڙ- ڀاهيندڙ، ۽ خلقيندڙ تنهن ڪري سد
ڀوڳنا ۽ جهاڳ سندن سدا لکيو آهي.

"هيڊز، جا تون ڄاڻين ٿو: ڌرتيءَ وارن کي انهيءَ سدا ڀوڳنا
پيڙا، لوچ، لوءِ پوءِ ۽ سوچ ڏني، بي چيني. 'نه'- جي اڻ- کٽ سلسلو
وانگر اتي سوچ جي ڪا پڇاڙي ڪانه آهي، اتان، ڌرتيءَ تان ان سوچ ۽ لوڇ
جو گڻ مونکي به مليو......"

"سسيفس!"

هيڊز رڙ ڪئي. سڄو پاتال گونجي اٿيو. هيڊز شوريل اکين سا
سسيفس ڏانهن سوال ڀريل نظرن سان ڏسڻ لڳو. جنهن ۾ سڌو سنئون
حڪم هو: ڳري پٿر کي ديوتائن جي اچا پٽاندر مٿي ڪڻي، وري ساڳي
مشغوليءَ ۾ جنبي وڃي ٿو يا نه

سسيفس خاموش ٿي ويو، سانتيڪو، ٽمندڙ اکين سان هيڊز ڏانه
ڏسڻ لڳو.

ڪيترن ڪڻ جي سانت ڪانپوءِ، هيڊز ٿان اکيون هٽائيندي ارمان
ڏک ڀرئي لهجي ۾ چوڻ لڳو:

ها هيڊز، مان هيٺو هوس، ديوتا سگهارا. هٿن جو فيصلو اٽل هو
جو هو سگهارا ها مان ديوتائن مان نه آهيان- ديوتا، جيڪي آڪاش سان ب

ڪن ٿا. منهنجو ڌرتيءَ سان انس آهي. منهنجو ڌرتيءَ سان لڳاءُ ديوتائن کي نہ آڏريو. ديوتائن مونکي وري وري سڏيو. يا ڌاريو. ڌمريا. سيڪٽ ڏيڻ جا دڙڪا ڏنا. چنيو: تنهنجو لکيو پاتال ۾ هيٺ، پٿر ۽ جبل آهي. اچ ۽ اچي جهاڳ.

"پر هيڊز، منهنجي من نٿي چاهيو تہ مان ڌرتيءَ کي ڇڏيان. ڌرتيءَ جي ڌوڙ جي سڳنڌ. وهندڙ پاڻيءَ جي ٿڌاڻ، سج جي تپش، مون ڇڏڻ نٿي چاهي. ڌرتيءَ سان انس هرمرتي جي ڪمزوري آهي. منهنجي بہ هئي.

"پر اوهہ! وڏي ڏٺيءَ جو امر اٽل هو. منهنجي تن تناءَ ۽ گوڏنات تي هو ڏاڍو ڌمريو. سندس پيغمبر هومز ڌرتيءَ تي آيو. جنهن مونکي ڌرتيءَ کان زوريءَ ڌار ڪري، موت- گهر اندر، هيٺ پاتال ۾ ڌڪيو. اهو ڏينهن ۽ اجوڪو ڏينهن....

هيڊز جي چپن تي سرهائيءَ ۽ سوڀ جي انيوءَ وچان مرڪ ڦهلجي وئي.

ديوتائن جي مڙني ٺٺڪاريلن جون نظرون سسيفس ۾ کپي ويون. هو چپ هو. ماٺ، سندس هستيءَ کي ڄڻڪ جبل کان بہ وڌيڪ سگهارو بنائي ڇڏيو هو. هو اڏول هو ۽ ڪٺور.

پر هيڊز جي مرڪ تبديلن کي چرڪائي وڌو.

سسيفس چوڻ شروع ڪيو. ننڍاڪڙي پر سرت پريل پڙلاءَ ۾.

"جيون، جيئڻ تہ مرڻ لاءِ وقتي هئي، تنهنڪري نهايت قيمتي ۽ ڪمزوري پڻ. موت اٽل هو.

"تڏهن سوال اپريو تہ: 'نہ'- جي لڳاتار سلسلي ۾ ڦاهہ ۽ ٿاهہ جو سلسلو، وسنار جي پرم ۾، ڪٿي، پاڻ- نڳڻ تہ نہ آهي.

"موت اٽل آهي.

"اتي مرڻ تي، پنهنجي حياتيءَ جي مشغولين جي ائبسرڊٽي پڌري ٿي: سڀ ڪجهہ اجايو.

"سڀ ڪجهہ اجايو.

"پوءِ بہ مرتي جيون سان ايڏو پيار ۽ اتساهہ پريو انس! سورن ۽ پوڳنائن سان موهہ!

"تنهن مونکي اچرج ۾ وجهي ڇڏيو!

"اتي مون پڌو:

"نيٺ اسين جيئون جو ٿا؟ جڏهن پڇاڙي اوس موت آهي!؟

"سسيفس- ناٽڪ جي پورائي لاءِ-

ان مونکي چرڪائي وڌو

۽ مون امالڪ هڪ نظر پنهنجو پاڻ تي وڌي: اچرج ۽ حيرت مان.

سوچ جو لڇڻ جيئن تہ ڊرتيءَ مونکي بہ بخشيو هو. مان سوچيندو رهيس، ان بابت. جڏهن ڪان هرمز مونکي زوريءَ ڊرتيءَ ڪان ڌار ڪري، هتي موت- گهر ۾ بيهر ڦٽو ڪيو، ۽ مان هتي گري پٿر ڪي جبل ڪي چوٽيءَ تي چاڙهڻ جي ناڪام، اجائي جاکوڙ ۾ جنبايو ويس. جو مان مها ديوتا زيوس جو تنديل هوس، ۽ اها منهنجي سزا هئي.

"هن ٿاڪيل، سخت ايذاءَ ۽ پيڙا واري مشغوليءَ بابت سوچيندو رهيس. جڳن جي لڳاتار پيڙا ۾ ناڪاميءَ جي اذيت منهنجي سوچ جا ڳڙڪڙا کولي ڇڏيا.

"نيٺ ڇو؟"

سوال جي ٻڙڇي ڪٿي هن مٽي نهاريو تہ هيڊز گم هو. مڙني ڦٽڪاريل ۽ ديوتائن جي تنديلن جي منهن جا پنا لٽل ها، ۽ وجود ڪاراٽيل. پاتال ۾ سناٽو وڏيڪ گهرو ۽ هيباٽو ٿي ويو. سسيفس جي سڪل چپن تي مرڪ تري آئي. هن پٽڪيو: "زيوس وٽ دانهين ويو آهي."

۽ پوءِ هن چوڌاري نهار ڪئي:

اڪسي يان جي شاهي ڦيٺ تهائين تڪي هلندڙ. ڊيناٽڊيز، پرڻ سان تيز تيز پاڻي ڪڍندڙ. ٻڪيو ۽ اجيو ٽين ٽالس وڏيڪ ڦٽڪندڙ ۽ پاٽون کائيندڙ. سندس مٿان ٽنگيل، سدا ڪرڻ لاءِ تيار پٿر لڏندڙ. ٽٽي پس جي جيري کي وڏيڪ بي رحميءَ سان چٽندڙ، پٽيندڙ ڳجهون. سندس پر ۾ پيٺل سيلمونس ٻڙ ٻڙ ڪندڙ.

۽ پوءِ هن پاتال جي هيبتناڪ اونده ۽ سانت کي چيريندڙ نظرن سان ڏٺو.

"مان پنهنجي مند ڏانهن موٽڻ چاهيان ٿو.

"جميل سگهہ جي آڏو ٽيڻ منهنجي سياءَ جو انگ آهي."

"منهنجو انڪار، انهيءَ اُتمتا خلاف آهي، جنهن سگهہ جي آڌار تي مونکي تنڊڻ جو حق پاڻ وٽ رکي، مونکي تنديو ۽ پوائتي سزا مڙهي، پوءِ هن پوائتي سزا کي منهنجو مقدر بنايو.

"منهنجو هيءَ انڪار، منهنجو سياءَ آهي. جنهن ۾ آءَ هر پيري اتم سگهہ پاران مڙهيل مقدر کي هوڪاريندو آهيان...."

سسيفس پنهنجي منهن ڳالهائڻ لڳو:

"ها، مان ئي آهيان جنهن موت کي زنجيرن ۾ وڌو هو. جنهن ايسوپس کي سچ ٻڌايو تہ تنهنجي من مهٺي سهٺي ڌيءَ ايجينا کي مهاديوتا زيوس پنيلائي پجائي ويو اهي. اهو مان ئي آهيان. جنهن ديوتائن جي

ڪرتوتن کي وائکو ڪيو. سندن ڏوهاري اصليت کي پڌرو ڪيو. مان ئي آهيان، جو موت جي واديءَ جي والي هيڊز سان سامهون ٿيس. مان: سسيفس، جنهن ديوتائن جي پروهت ورت جي پچڪڙي ڪئي.سندن منشا جي ابتڙ ڌرتيءَ سان موهه رکيو.

"مان ديوتائن جي دستورن کان انڪاري آهيان

"انڪار: منهنجو منڊ

"مونکي پنهنجي منڊ ڏانهن موٽڻ گهرجي."

"مونکي پنهنجي منڊ ڏانهن موٽڻ گهرجي.

"منهنجو منڊ: انڪار-"

سسيفس: ڏنو: مهاديوتا زيوس جو پيغمبر هرمز. هيڊز سان گڏ بيٺو هو. پنهنجي روايتي تکائيءَ، چالاڪيءَ ۽ ابهرائيءَ وچان، هو حرفتي چال سان سسيفس کي گهوري ڏسي چوڻ لڳو:

"ابو زيوس، جيڪو ساري وس جو ڌڻي آهي. جيڪو مينهن ۽ ڪڪرن جو رب آهي، جيڪو پوري سرشتي جو اپائيندڙ ۽ پالڻهار آهي. سسيفس! تون ان جي امرن کان وري ڦري رهيو آهين؟"

سسيفس جي سڪل سرير ۾ تازي ساهه پري جنبش آئي:

"ها-"

"ڇا تون نٿون ڄاڻين ته زيوس جي سگهه ڪائنات جي مڙني سگهن کان اتم آهي. زيوس، جيڪو وڄ کان وڌيڪ تيز آهي........"

"ڄاڻان ٿو." سسيفس، تهنائيءَ پر وشواس سان ورائيو.

"۽ ابو زيوس، انهن کي ڪڏهن به معاف نه ڪندو آهي، جيڪي سندس پروهت ورت ڀڃندا آهن. سندس، پروهت ورت اٽل هوندا آهن."

"پر مون اهي ڀڳا آهن." سسيفس ارڏائي مان ورائيو. "هرمز، مون اهي ڀڳا آهن."

هو گوڙهي ويچار ۾ پئجي ويو.

۽ پوءِ سندس گنڀير پڙلاءُ پاتال جي پيٽين سان ٽڪرائڻ لڳو:

"هرمز، ٻڌ: جڏهن مان ڌرتيءَ تي ويس. ڌرتيءَ جي اڻ- ڪٿ لوچ مونکي سوچ ڏني. هرمز، سوچ مرڻن جي هستيءَ جو نه- ڇڄندڙ ڀاڱو آهي. اتي مون ڏٺو:

"موت، هستيءَ جي منزل آهي. اٽل."

"پوءِ سوچ اتي: نيٺ جيئون ڇو ٿا؟

"هن سوال جي جواب کي اتي هر ڄڻي، هر ڌر پنهنجي پنهنجي

رنگ ۾ رنگي، پنهنجي جيئڻ جو سانگ پيدا ڪيو، جو جيئڻ، اتي ڪمزوري آهي. يا هير- ۾ جنهن ڳالهه مونکي ڇرڪائي وڌو، اهو هو: جيون: سيفس ٽاسڪ جو پورائو!!

"ها، جيڪا مشغولي منهنجي مٿان ديوتائن مڙهي.

"جيون جي باري ۾ سوچ جي هن رخ مونکي سچ پچ ڏونڌاڙي، ڇرڪائي وڌو جنهن ڏونڌڙي منهنجي سوچ جي تندن کي ڇڪي وڌو:

"نيٺ ديوتائن کي ڌرتي لاءِ منهنجي سنڌ ۽ مان ڇو نه تا وڻون؟

"مونکي، پاتال ۾ واڙي، جبل تي ڳري پٿر چاڙهڻ واري ناڪام جاکوڙ ۾ جنبڻ مان ڪين کهڙو لاپ؟

"نيٺ مان ديوتائن جو تنديل ڇو آهيان؟

هرمز پنهنجي "........" تڙت جسم کي اتاولي، مان چوريو- ڇٽڪ ڏيکاريندو هجي ته ڪيس سيفس جي انهن بيهودين ڳالهين سان ڪا دلسپي ڪانه آهي.هو هر ويل تکڙو هوندو آهي ڪيس مهل گهٽ هوندي آهي. هن اڻ- وڻندڙ تکين نظرن سان سيفس ڏانهن گهوريو. پوءِ، سيفس جي جبل کي ڏٺو. هيٺ پيل ڳري پٿر کي ڏٺو. پوءِ وري سيفس ڏانهن ڏٺو. سندس اها تکڙي خاموش نظرن جي چرپر وڏي معنيٰ واري هئي.

"نه-" سيفس، اڏول جبل جيان سانتيڪي پڙلاءَ ۾، هرمز جي تکڙي، خاموش چرپر جي جواب ۾ ورائيو:

"نه-" هن ورجايو. "مان انهيءَ مڙهيل مشغوليءَ ۾ جنبڻ کان انڪار ڪيان ٿو، هومز.ها انڪار ڪيان ٿو."

هرمز ڪرڙين اکين سان ڪيس ڏٺو. پوءِ ڇوڏاري نهار ڪئي: شوريل تکيون اکيون. مکاري منهن مان تمندڙ:

اکسي يان کي ڏنائين، جنهن کي هن جڳ اڳ، ڦيٽ سان ٻڌو هو. ڊينبز ڏانهن ڏنائين.

موت- گهر ۾ خاموشي، اندر ئي اندر سناٽي جي سيني اندر ترٽلو مچيل. سيفس، انهيءَ کان بي پررواهه، اڏول بيٺل، ڳري پٿر جي پر ۾، جيکو صدين کان سيفس جي پوري سگهه ڪارڻ چرپر ۾ هو. سو ڇٽڪ ويڳاڻو، سيفس جي هٿن، پيرن جي چرپر جي اوسيڙي ۾ پيل. هرمز، سيفس ڏانهن منهن ڪري قطعي نبيري واري انداز ۾ چيو:

"سيفس، پٿر ۽ جبل تنهنجي اوسيڙي ۾ آهن."

"مان انڪار ڪيان ٿو." سيفس جو هوڏي آواز.

سانت

سانت جي سيني کي چيريندڙ سسيفس جو آواز:
"هرمز، مون هن پٿر ۽ جبل سان جڳن کان جهاڳيو آهي.....
"جڏهن منهنجي هل واري لڳاتار پورهئي جي آڌار تي هي پٿر مٿي چڙهندو هو- ۽ ڪرڻ لڳندو هو.
"مٿان کان هيٺ ڪرڻ وارين گهڙين جي وٿي، مون لاءِ اها ملهائتي وٿ هئي: جن ۾ مون پنهنجي پورهئي، پگهر، رت، سگهه جي زور جو قل هيٺ ڪرڻ جي انتهائي پيڙا پرٺي ڏيک ۾ ڏٺو. ڪيڏو ايذاء ڏيندڙ. صدين جي لڳاتار پيڙا، ناڪاميءَ جي ايذاء ۽ انتهائي ڪربل جٺ، منهنجي سوچ جو ڳرڪڙو ڪوليو، جنهن مونکي، منهنجي سرت ڏني.
"ها، جڏهن سوچ نه هئي، ائيو نه هو، تڏهن پيڙا به نه هئي، منهنجي در گهٽنا تڏهن کان شروع ٿي: جڏهن مونکي منهنجي سرت تي ۽ مون پنهنجو پاڻ کي ائيو ڪيو. جڏهن منهنجي درگهٽنا منهنجي آڏو پڌري ٿي ته ان مونکي ڇيڇاڙي وڌو، هن پاڻ- سجاڳيءَ منهنجي هستيءَ ۾ مانداڻ مچائي ڏنو.
"جبل تي مٿي ڏکجندڙ پٿر، پٿر هيٺ ڪرندڙ، چڙهندڙ- چڙهندڙ، ڪرندڙ- زور- هن هڪڙي ئي رينگٽ سچ پچ مونکي ڪک ڪري وڌو:
"مون سوچيو: واقعي ديوتائن منهنجي مٿان نهايت پوائتي سزا مڙهي آهي. تيٺ هن، هڪ ئي چڪر جي گهير ۾ گهلجندڙ سڪٽي، بيهودي مشغوليءَ جو ڪهڙو قل؟
"۽ ڪنهن لاءِ-؟
"ڌرتيءَ جي مليل سوچ منهنجي سونهين ٿي: هيءَ هڪٽي رينگٽ واري بيهودي چرير سڪٽي نه آهي: ائبسرڊ نه آهي: هن رينگٽ ۾ مونکي ملندڙ ايذاء ۽ جٺ، ديوتائن اتمتا، وڏائيءَ ۽ پرڪاس جي احساس جي ترپتي ڪري ٿي. ها جيڪڏهن زيوس نه هجي ها ته پوءِ مون سان اهڙي جٺ نه ٿئي ها، هن سموري چرير جي پيڙا ۽ انجي ناڪاميءَ مونکي سرت ڏني ته:
"-جيڪڏهن مان ديوتائن منجهان هجان هان ته مون سان اهڙي تعدي نه ٿئي ها.
"- مان نستو آهيان، ديوتا سگهارا. انهيءَ ڪري هو مون تي پنهنجي هر اڇا مڙهي سگهن ٿا.
"- راڄ اوڪنڊ سدائين سگهه جي هٿ هيٺ رهيو آهي، جنهنڪري

سندس هر امر پوتر آهي. جو اهو سگهاري جي اڇا جو آواز آهي.
"منهنجي مٿان هن مڙهيل......"
هو چپ ٿي ويو.
هرمز جو آواز اڀريو:
"تون هيٺو آهين. ڪجهه نٿو ڪري سگهين. ديوتا سگهارا آهن. سسيفس! پٽر ۽ جبل تنهنجي اوسيڙي ۾ آهن."
"نه-" سسيفس رڙ ڪئي.
"مان انڪار ڪيان ٿو." ميربل هوڏي ۽ جو پڙلاءُ-
"مان انڪار ڪيان ٿو.
"هيٺو آهيان: ڄاڻان ٿو. پر بغاوت هيٺن جي سياءَ جو ٿي انگ آهي: ڇاڪاڻ ته هو هيٺا آهن. انهي ۽ ڪري بي وس. بي وسي ۽ جو ويندڙ اپو هيٺن ڪي بغاوت لاءِ اڀاريندو آهي. اهو سياويڪ آهي، جو هو انهي ۽ انحراف، انڪار ۽ بغاوت جي هير مان موج ماڻيندا آهن...."
هو سجو ڳاڙهو ٿي ويو. منهن ٽامڻي هٽي ويس.
ٿڙڪڻ لڳو:
"نه-"

هرمز، لفظن تي زور ڏئي چيو: "ديوتائن جو ديوتا. پوري ڪائنات جو ڏڻي ابو زيوس، انڪارين کي ڪڏهن نه بخشيندو آهي، سسيفس."
"اها ڪا نئين ڳالهه ڪانه آهي." سسيفس بي پرواهي ۽ مان ورائيو.
۽ پوءِ پراڏي ۾ گونج اٿي:

ديوتائن جو ديوتا: زيوس
تيجوان
سڀ کان وڏو
سڀ گڻ ڪيس جڳائن
جيڪو سڀ کان سگهو
۽ سهرو آهي.
هو مها آهي.
گاج گجگوڙ، وڄليون
سندس ادويتي روپ آهن
سگهه، سهرائي
سندس ڇنيدان ٻانها آهن

هن-
هوڏين ۽ نئرن
ڪپاترن ۽ پاڪين لاءِ
هيٺ پاتال ۾
جهنم جوڙيو
اسانجو زيوس
خلقڻهار- پالڻهار
جنهن اسانکي هر سوکڙي ڏني
جيڪو:
پوري جڳ جو سنڀاليندڙ آهي
مکتي ڏيارينڌڙ
جنهن کان سواءِ
هوند جڳ ۾ اوندهہ انڌوڪار هجي
هُوئي آهي
سنڀاليندڙ- پاليندڙ
هن کان سواءِ ٻيو ڪير ٿي سگهي ٿو؟
جو هن سرشٽي کي هلائي.

ابو زيوس
هوڏين- نئرن
ڪپاترن ۽ پاڪين کي
ڪڏهن نہ بخشيندو آهي
ڪڏهن نہ-
هو مهمان آهي.
سسيفس جي سُڪل ڇپن تي مرڪ ٻهڪي وئي. ۽ سندس پوري هستيءَ ۾ سرت-ڀري ڏڪار، مرڪ ۽ ڏڪار جي هن سنگم سندس ڏبري، پر هيٺلي وجود کي ڏيا ڏني ۽ وڏائيءَ ۾ ڀري ڇڏيو. ڏيا ۽ وڏائي، سند سرير تي نهڪندڙ هستيءَ جو انگ ٻڌيل.
اوچتو وڄ جو چمڪات ٿيو. ترٽلو متو. پوري ڪائنات ڏُڏي وئي.

سسيفس کي ديوتائن جي دربار ڏانهن نيو پئي ويو.
۽ جڏهن، سسيفس کي ديوتائن جي اولمپئن محل ۾. جيڪو جبل جي انتهائي چوٽيءَ تي اڏيل، آڪاش سان سينو ساهيندڙ هو، آندو ويو،

تڏهن هڪ ڀيرو، اولمپس جي دٻدٻي ۽ حشمت ڪيس هيسائي وڌو. پر سَتت ئي، هن پنهنجي حواسن جي لگام کي هوشياريءَ سان جهلي ورتو.

۽ جڏهن سندس سرت موٽي آئي ته اولمپس جو ادمبر سندس دل کچي ڪرڻ لڳو. ديوتائن جي نٽ جو وچايل چار آگرو لڳڻ لڳس. سندس من تهان وڌيڪ ذڪار سان ڀرجي ويو. ورود، پوري تڪائيءَ سان سرير جي رڳن ۾ ڊڪون پائڻ لڳس.

سسيفس اولمپائي خدائن آڏو بيٺو هو؛ هيٺو؛ ڏيرو، هٺيلو ۽ اڏول. سرڪشيءَ جي مستيءَ ۾ جهومندڙ.

سندس پڙلاءُ گونجيو:

"جڏهن مدارت جي ڪڪ مان چاولن منجهان هن پوري وشو ماندياڻ تي ٽيٽانز جو راڄ هو، تڏهن، تن منجهان هڪ ڪرونس بغاوت ڪري، پيءُ کي ڦٽي ڪائنات جي سگهه تي قبضو ڪيو ۽ پوري جڳت جو ڌڻي بڻيو.

"انا ڪان پوءِ ٽيٽانز جي مهندار ڪرونس، جنهنجي پونئرن مان توهين، جنهن بغاوت ڪئي

"انڪار جو اهو سلسلو سياويڪ آهي.

"تو، وڄلي، گاج گجگوڙ. ڪڙڪي ۽ پون ڪنپ، جيڪي هر اسرندڙ سگهه جا هٿيار هوندا آهن، ڪتب آندا. ڏاهپ ۽ اڳ ويچار جي ڌڻيءَ پروميٿيس به، پنهنجن وڏڙن ڪان ۽ انهن جي سرشتي ڪان منهن موڙي تنهنجو سات ڏنو.

"بغاوت جو هي سلسلو سياويڪ آهي."

سسيفس پنهنجي هيٺي هستيءَ کي، جيڪا جڳن ڪان تڪل هئي، تائي تڙو- ڪڙو ڪيو. آواز ۾ پنهنجي جٺ جي وير جو وڌيندڙ احساس اوتي چيو:

"پر، زيوس منهنجو انڪار، انهيءَ روايتي انڪار ڪان نرالو آهي. هيءَ منهنجي بغاوت، پنهنجن وڏڙن ڪان نه، پر اختياريءَ جي سگهه خلاف آهي؛ مرڻي جي آ مرڻي خلاف. ڌرتيءَ سان دل رڪندڙ جي، آڪاش خلاف. هيٺي جي سرشت خلاف........"

زيوس جي نرڙ ۾ گونج ٻڌجي ويا. منهن ٽامڻي هٺي ويس. سندس آواز ڪڙڪيو؛

"ڇا تون پروميٿيس جي سزا کان اڻ- ڄاڻ آهين؟"
۽ پوءِ پڙاڏي ۾ گونج ٿي:

اِي زيوس جا چيدان ٻانها فورس ۽ وائلنس پروميٿيس کي ڇوڪنيو ڪوڪلڪس جبل تي نيئي ويا. جتي هن کيس تکي ڇيندڙ ٽڪريءَ سان، مٿي پر ڇڪي ٻڌو، سخت الماسي زنجيرن سان، جن کي ڪير ٻه ٽٽي نٿي سگهيو.

۽ هن کيس ٻڌايو:
تون سدائين اتي ڇٽيو رهندين
توکي انهيءَ اڻ- سهي سور کان ڇڏائڻ وارو ڄائو ئي ڪونه آهي.
ديوتائن منجهان هڪ هوندي
توکي مهاديوتا جي ڏمر جو پڻ نه ٿيو
جو تو مرڻن کي اهو ماڻ ڏنو
جن جا هو لائق نه ها-
۽ هاڻ:
تون هن سراڻ تي پيو گهرڙج
تنهنجي لاءِ نه ننڊ آهي نه آرام
۽ نکوٽي تنهنجي چرير ۾ گهڙين جي ڪا مهلت
ڪُٺڪ ڪنجهڪار تنهنجي ٻولي آهي
رودن، دانهون تنهنجا لفظ آهن.

۽ پوءِ رت ۾ وهنتل عقاب آيو
ٻکيو، ڇتو، اڻ- سڏيو مهمان ٻڌجي
پروميٿيس جي سرير تي ٽٽي پيو
اتکي ڇيري ڦاڙي
ڇيهاڙيون ڇيهاڙيون ڪري ڇڏيائين
۽- سندس ڪاري جيري کي
ڇتو ٿي زم ساڻ پڻ- چنڻ لڳو.

پوءِ هرمز کيس ٻڌايو:
مهاديوتا زيوس جي امر سان
تنهنجي انهيءَ پيڙا يري سڪرات جو
ڪو انت ڪونه آهي

ڪا پڇائي ڪانہ آهي
ايسيتائين، جيسيتائين
آسماني خدا
توکي انهيءَ ايذاءَ کان آجو نٿا ڪن
اها پيڙا تنهنجو لکيو امر آهي.

"مان پروميٿيس جي مقدر کان سڄاڻ آهيان". سسيفس ڇڙ مان هوڪاريو. ڇڻ ڪيس ڪنهن ڏنگي وڏو هجي. "ها، مان هن جي لکئي کي ڄاڻان ٿو. هن جي پيڙا پري سڪرات جي پڇائي تي"
"۽ منهنجي پيڙا-
"جنهنجي ڪا پڇاڻي ڪانہ آهي."
هن وڏي واڪ چيو:
"زيوس، منهنجي سزا پروميٿيس کان وڌيڪ پوائتي آهي. جنهنجو ڪو انت ڪونہ آهي. جا ايذاءَ ۾ پروميٿيس وانگر ظاهري وار ڪانڌاريندڙ ڪانہ آهي. پر لڳاتار هڪ ئي قسم جي پورهئي ۽ ان ۾ پورهئي ڪندڙ لاءِ سڪئي. نسقل نتيجي ۽ ان سڪئين جو چيريندڙ احساس ۽سرت، چند ڪن جي مهلت اندر- هن پورهئي جي ورود دوران.... پوءِ بہ- سانگي سڪئي مشغولي، جنهن ۾ پوري وجود جي سگهہ ۽ توانائي رڌل ۽-
"زيوس، جيڪڏهن منهنجي متان پروميٿيس واري سزا مڙهي وڃي ها تہ مان ڀاڳ وارو هجان هان......"
هو چپ ٿي ويو. زيوس جو ٺامئي ٿيل منهن وڌيڪ پوائتو ٿي ويو. اولمپس جون ادمبر ۽ نٽ سان ڳاٽ اوچو ڪيل پٽيون، سرڪي پيون. مڙني ويٺل ديوتائن جون اکيون زيوس ۾ ڪٽل ۽ سندس معنئ واري خاموشيءَ کي جاچيندڙ. سسيفس جي گنمبير سانت، اولمپس جي دبدبي ۽ حشمت کي هوڪارڻ لڳي.
نيٺ سانت جي چپ کي ٽُڪيندو، سسيفس جي ٻڙلاءَ اوچي ڳاٽ ۽ نٽ واري اولمپائي ديوتائن جي محل کي تڪڻ لڳو:
"زيوس! هن ۽ مون ۾، جيڪي ٻئي ڏوهن جي خاني ۾ رکيا وياسين، اهوئي بنيادي فرق آهي: هو پاڪي هوندي بہ ديوتائن منجهان آهي ۽ مان: دائمي، سدا باغي، ديوتائن جي پيڙهيءَ مان نہ. ۽ ڪڏهن بہ مهاديوتا بنجڻ جي اڇا نہ رکندڙ.
"۽ مان پابي سڏي ويس، جو مهاديوتا جو ڳجهہ واڪو ڪيم. جنهن تي ديوتائن مون تي ڏوهہ مڙهيو تہ مون ديوتائن جو ڳجهہ چوري ڪيو

آهي!

"پروميٿيس، اوهان ديوتائن منجهان هو. جنهن مرڻن کي سرڳ مان باهه چورائي ڏني ڪين ڪيتي سيڪاري ۽ انهيءَ جي سڪيا ڏني. پر مان ديوتائن منجهان نه آهيان. انهيءَ ڪارڻ پاتال ۾ دائمي تنديل رهيس. اپالو، آخرڪار پروميٿيس کي زنجيرن مان مڪتي ڏياري. تو ان جي اجازت ڏني. نيٺ چو؟ ڇاڪاڻ ته هو اوهان منجهان هو. هڪ ۽ مان.....

"۽ مان جيڪڏهن چوان ته:

"زيوس ڪامي آهي، هن انجينا کي پنهنجي پيٽ سان ان جو ست توڙيو، انهيءَ ڪري زيوس ڏوهي آهي.

"۽ جيڪڏهن مان چوان ته" زيوس، مهاديوتا نه، پر مها پاپي آهي. هو وڏو بهروپيو آهي. هن روپ بدلائي پوري خلق کي ٺڳيو آهي. هن ديئنيا جو ست توڙيو، ليدا کي ڀنيلايو ۽ ڪيترين ديوين منجهان پنهنجي ڪامي حرص جي باهه اجهائي. هو وڏو سانگ رچائيندڙ آهي. هن ان ٻيٽ جو نالو ايجينا رکيو، جنهن ٻيٽ تي هن سندس ست توڙي، پنهنجي شهوت پوري ڪئي. ۽ هن کي، مانواري نهرائڻ جو ڍونگ رچايو.

(۽ مون ڌرتيءَ تي به ڏٺو: پنيلجڻ، ڏتارجڻ ناريءَ جو مقدر بڻيل. ديوتائن جي حرصي گهرج پوري ڪندڙ مانوارو ٿيل. اهو نيم بڻيو).

"۽ مان جيڪڏهن چوان ته زيوس وڏو ٺڳ ۽ انياءَ ڪندڙ رهزن، مهاپاپي....."

"سسيفس!"

زيوس ڏمرجي، ڪاوڙ ۽ ڪروڌ ۾ ڪنوڻ بڻجي گجيو.

سسيفس سانتيڪو ۽ نهنو. هن زيوس جي گرج کان بي پرواهه، پنهنجي وچ ۾ ٽٽل سلسلي کي جاري رکيو:

"ها زيوس، مان توکي مها پاپي ۽ مڪار چئي سگهان ٿو.

پر نه- تو بابت منهنجي انهيءَ چئي کي هلوتائي ملهه ڪونه آهي. نه ملي سگهي ٿو. جو مان هيٺو آهيان، وهيٺو. سگهه جو هر ڪرتوت جائز آهي. ۽ پوتر پڻ. جو انهيءَ کي فورس جي آڌار تي سپر مان آهي.

"سچ، سگهه جو گولو آهي."

هو چپ ٿي ويو ۽ ملول. ملولائي سندس پوري هستيءَ کي ويچارو بڻائي ڇڏيو ۽ سندس هيلائپ کي ڇيپاتي ڇڏيو. ويلن مڙني ديوتائن جون نگاهون زيوس تي ڄميل هيون. هن اوسيڙي ۾ ته: هو. سسيفس لاءِ اجان به ڪهڙي وڏيڪ پوائتي سزا پڌري ڪري ٿو. هومز، زيوس جي حڪم جي اوسيڙي ۾ سجاڳ ۽ انهيءَ جي پوتواريءَ لاءِ تڙوڪڙو ۽ هوشيار بيٺل.

زيوس کنهن گهري ويچار ۾ پئل هو. سندس انهيءَ ويچار کي ٻيا ديوتا هيءَ معنيٰ اوڍي رهيا ها ته. هو، هن سدا- هوڏيءَ، لوئيٽي، ديوتائن جي انڪاريءَ ۽ هن جي پوتر اڇا خلاف هلندڙ ڀاڪيءَ کي اڇا به وڏيڪ سيکت ڏيڻ لاءِ فرمان جاري ڪندو.

وري به انهيءَ سانت کي، سسيفس جي ملول پڙلاءَ ٽيڳو:

"ها، سگهه، سچ آهي. مون ڌرتيءَ تي ٻڌو: سچ وڏي سگهه آهي. ڌرتيءَ وارا ويچارا مرڻا، "ته"- جي اٽڪس ڳڻ هوندي به پرتکش پرماڻ سان سچائيءَ جي ماپ ڪندا آهن. تن کان ديوتائن هيءَ سرجيت لڪائي ته: سرشتي جي رفتار ۾، سگهه وڏو سچ آهي. جيتوڻيڪ اها سرت به مونکي، اتي ڌرتيءَ تي ئي لڌي.جو مون ڏٺو ته. ڌرتيءَ جا ڀلامانس. سچ جي ڳالهه کنهن شي پٺيان سرگردان آهن. ۽ مان به انجو ڳولائو تي پيس. پر ڇا پاتم؟ ته: اها ڳولا پرم کان سواءِ ڪجهه به نه آهي، جي سچ جي ڳالهه ڪا شي آهي ته. اها سگهه آهي. ڌرتيءَ وارا، جيڪي سدائين پنهنجي ئي هٿرادو جوڙيل سچائين جا ماريل آهن...

"ڇيو ويو. روشني سچ آهي. سوجهرو سچ آهي. سونهن سوپيا سچ آهي. ڏاهپ سچ آهي. ڀل مانسائي سچ آهي. موسيقي سچ آهي. ڪويتا سچ آهي. سوپياس سچ آهي. رس گيان سچ آهي. ڪويتا سچ آهي. امن ۽ آشتي سچ آهي ۽ انهن گڻن جو ديوتا اپالو آهي. جيڪو ڪڏهن ڪوڙ نٿو ڳالهائي. سچا ٻول سندس سياءَ جو انگ- چڄندڙ ڀاڳو آهن. اپالو، جيڪو چتائيندڙ هٿ- سچو ڪندڙ آهي.

"پوءِ به زيوس جي هٿ- هيٺ آهي. سندس ٻانهون. ڇا اهو ڪوڙ آهي؟

"ڇا هيءَ ڪوڙ آهي ته زيوس، جيڪو سگهارو آهي، فورس ۽ وائلنس جنهن جا ٻانها آهن، اگي- ويچار جي ڏاهپ جو ڏٺي سندس درباري آهي، تنهن سچ جي ديوتا اپالو کي، ايڊميٽس جو گولو بنائي ڌرتيءَ تي ڏکي ڇڏيو هو.

"۽ مون ڌرتيءَ تي ڏٺو. سچ کي، سگهه هيٺان ڇيپائجندو. ۽ اتي مون ڏٺو سونهن ۽ سوپيا کي، ڏاهپ ۽ ڪويتا کي، سوپيا رس ۽ رس گيا کي، وڪتا ۽ سوجهري کي ۽ پوري سچائيءَ کي سگهه هيٺان چيچلائجندو. سگهه: جيڪا راڄ آوڪد جي سريشت وٽ هوندي آهي.

"هتي مون کي پنهنجي ماٺلي ياءَ سليمونس جي ڏکياري موت وارو ڏيک ياد ٿو اچي. جنهن کي تو، جڳت- راڄا سڏائڻ تي، گجگوڙ

وجليءَ سان اُفتَ ماري ڇڏيو هو. هو هيٺو هو. هن پاڻ کي ديوتا سڏايو ته هن کي ڇريو سڏيو ويو. ڇاڪاڻ ته وٽس سگهه ڪانه هئي، هر ديوتا لاءِ سگهه لازمي آهي، ڏاهپ ۽ اڳ- ويچار جو سات ڪونه هو. تنهن ڪري وٽس ڇوهه ۽ ٻل به ڪونه هو. تو هن کي ماري ڇڏيو. ڏاهپ ۽ سگهه کانسواءِ، واٿلنس بيڪار آهي ۽ بغاوت هڪ ڇرٽي جو ناٽڪ."

زيوس، ڪروڌ وچان پاهه تي پاسو بدلايو. سسيفس، پنهنجي ئي ڌن ۾ مگن ڳالهائي رهيو هو:

"مون کي اهڙي ڪل نه رڳو هتي ڳري پٿر جي ڪرڻ وارين ايذاءَ ڏيندڙ گهڙين جي وٿيءَ ۾ سوچيندي پئي، پر مون ڌرتيءَ تي به اٿين ڏٺو، ۽ تو زيوس، مون کي نندي، ڌڪاري، دائمي ڀوڳنا ۾ وڌو، جو مان هيٺو هوس. هن مهل تائين مون جيڪا پيڙا ڀوڳي آهي، ڌرتيءَ ۽ آڪاش تي ڌڪا کاڌا اٿم، تنهن سموري مشغوليءَ جي اهائي پاڇي ڪڍي اٿم ته: اها سچائي پوري ڪائنات ۾ آهي: سچ، سگهه جو گولو آهي. هر هنڌ. جتي به آسماني خدائن جو پاڇو آهي، اتي سچ، سگهه جو گولو آهي. ۽ ڌرتيءَ وارن منجهه به، جيڪي سگهارا آهن، سي سريشت ها.جيترا هو سگهارا. اوترائي وت آهر پنهنجن وهيٺن مٿان پدم. هر سگهارو، پاڻ کان هيٺي مٿان، پاپيءَ جي ڇتي لڳائي، سزا مڙهي، پنهنجي اُتمتا ۽ وڏائيءَ جي احساس جي ترپتي ڪري ٿو. اٿين جيئن تو منهنجي مٿان....

"سسيفس!" هرمز رڙ ڪئي.

سسيفس، هرمز جي انهيءَ رڙ کان بي سڌ ٻڌجي چوندو رهيو:

"ها. زيوس! منهنجي مٿان هي مڙهيل هڪ ئي رينگڻ واري بيهودي چرپر سگهي ڪانه آهي، هيءَ چرپر، جنهن ۾ هڪ هيٺي سان انتهائي ڪريل جٺ ڪري، مٿس انتهائي دهشتناڪ سزا مڙهي وئي آهي، سا تنهن جا اتمتا جي برپتيءَ جي مطلب کي پورو ڪري ٿي. هيءَ منهنجي لاءِ سگهي آهي. پر اهو اهم نه آهي، جو مان هيٺو آهيان ۽ تنهنجن ٻلوان جي هٿن ۾ ڪينهوڙو.

"منهنجي دريلتا، منهنجي بي وسيءَ جو ڪارڻ بڻي ۽ مون کان اهو اختيار کسيو ته مان پنهنجي اچا پٽاندر پنهنجي وات اختيار ڪيان. تو ڪري سگهان جو هيٺو آهيان.

"ته ڇا مان پنهنجي هستيءَ کي، جيڪا "آهي". پوءِ پل هيٺي ئي سهي، هڪ اٿي جي روپ ۾، تنهنجي سرشتي اندر سمائي ناس ڪري ڇڏيان؟

"نه- مون اهو نه قبوليو آهي. منهنجي انهيءَ ناڪار جي ابتدا سان

منهنجي درگهٽنا شروع ٿي. ۽ انهيءَ درگهٽنا جو وڌيندڙ، چليندڙ احساس.انهيءَ سرت کان، جڏهن کان مون پنهنجو پاڻ کي آنيو ڪيو. ۽ جڏهن کان اها درگهٽنا منهنجي آڏو پڌري ٿي. جبل تي مٽي منهنجي پوري سگهه سان ڏڪجندر پٿر. پٿر هيٺ ڪرندڙ- ڏڪجندڙ ڪرندڙ هڪ ئي رنگت........

لڳي رهيو هو نه هو وقلي رهيو آهي.

"پر سوچ ۽ سرت......

اوچتو گجگوڙ ٿي ۽ وج جو چمڪاٽ.

سسيفس، چرين وانگر پاڪاريندو رهيو:

"نه- نه......

"مان انڪاري آهيان

هن ٿڪي پاڻ ڇڏائڻ جي جاکوڙ ڪئي. پر چوڪنيو جهل، سندس جسم وڏيڪ سوگهو ٿي ويو.

وج چمڪي ۽ زيوس جو آواز گجيو:

"هن باغيءَ کي ساڳي سزا ۾ جنبيو وڃي. جو انهيءَ کان وڏيڪ ٻي سخت سزا ٿي نٿي سگهي. جنهن ۾ هو لڳاتار للهو پورهيو ڪري: پٿر کي مٽي جبل تي پوري سگهه سان نيئي وڃي ۽ اهو زمَ سان هيٺ ڪري، ۽ انهيءَ پورهئي جي پراپرت کان سڪٽو رهي."

زيوس وري ڪڙڪيو:

"هيڊز! سسيفس جي مشغولي هڪ ئي رينگٽ واري چڪر کي ايڏو تکو ڪيو وڃي، ايڏو تکو ڪيو وڃي. جو انهيءَ ۾ سوچ لاءِ ڪا وٿي باقي نه بچي.

"سندس سونجهه جا سمورا ڳڙکڙا بند ٿي وڃن. حواس ٻي جان.جيئن هو پنهنجي دربلتائي انڪار مان موج مائي نه سگهي ۽ سندس باغي سياءَ ناس ٿي وڃي. باقي سندس پيڙا جي سرت کي ارمان ۽ رودن سان جيئن جو تيئن رکيو وڃي: اهڙي ربت جو سندس پيڙا جي سرت ۽ ٻي وسيءَ جي ڇاڻ جي جڪتاڻ جي وٿي وڏيڪ پوائتي ٿئي. جنهن ۾ هو جسماني پورهئي سان گڏ، آتمڪ طور به لوئيو- پوئبو رهي."

سسيفس کي پاتال ڏانهن نيو پئي ويو. هو هارايل هو، پوءِ به سوپارو. وهيڻو هو، پوءِ به اڏول. جڪڙيل هو، پوءِ به سرڪش، تنديل هو، پوءِ به هنيلو.

پاتال ۾ گهرو سناٽو آهي. چوڌاري موت جا پاڇولا رڙهي رهيا آهن.

لڑھندڑ نسل

(ناولیٹ)

– ميرثيبي جي نالي

•

دستور ڀٽاندڙ نڪتو آهي. اجرا ڪپڙا ٻهري، شام ڪي ماٺ ڪاڻ.

شام: آخري پساهه ڀريندڙ سج جي گولي مان سونهري ڪرڻن جا ترڪا. ڦهلجي رهي آهي اڄاڻ: ٿڌي ٿڌي، نڪربل ۽ أجري. جڻ سج جي گهاٽي سونهري گول چمڪيءَ ڪائنات ڪي ڌوئي. چو اجرو ڪري، ان ۾ ڀريو آهي اهڙو نور: جيڪو ساٿي ذهن ۽ نستي جسم ۾ بي فڪريءَ ۽ پنهنجو پاڻ ۾ وڃائجي وڃڻ جي ڏهيل امنگ ڪي اڀارڻ لاءِ ڪارڻ بڻجي ٿو. ۽ ڪارڻ بڻجي ٿو. مٺي مٺي پيڙا ڳاڍڙ اداسيءَ ۾. پاڻ وڃائي، هڪ عجيب قسم جو سرور ماڻڻ لاءِ. ڪنهن مهل ڪانپوءِ، شام- اڄاڻ جي جاءِ تي اوڙهيندي ڪارو ويس،ڀهرين سانورو. پوءِ گهاٽو ڪارو. ان ڪارائڻ ۾ حيدرآباد جو شهر سينگارجي جهومي اٿندو. اجرڙ ڏوٽل شام ڪانپوءِ ڪاري رات- پر انسان جي ذات قدرت ڪي مات ڪري، ڪاري رات ڪي ڏينهن ڪان وڌ سينگاريو آهي. (قدرت جي شڪست. انسان جي جيت). ۽ مٿان اُپ ۾ ٿم- ٿم ڪندڙ تارن جڙيل شال هيٺان ڪائنات ۾ زندگي ماڻڻ جي جوت اوتي آهي. ويتر. مقدس سنڌوءَ جي ڪناري تي اڏيل حيدرآباد جي رات ۾ آهي جو نندڪرن نيٽڻ وارو نشو سمايل. پوءِ ٿي جوڀن تي رسيل رات جي ڦوهه جواڻي ۽ نندڪرو نشو ملي، حياتيءَ ۾ هڪ نئين حياتيءَ جي روح ڀرين ٿا.

ڏينهن جي لوچ آهي ئي شام جي ماڻڻ ڪاڻ. ڏينهن جي گهاٽي ۾ پيڙيل وجود، ان وجود جو نپوڙيل ذهن: نستو جسم ۽ مرٽينگهه روح. شام جي زندگي بخش اجري اڄاڻ ۾ ٻچ گهڙيون ويندو آهي ٻڌي: ڪلبن ۾، هوٽلن جي اگهاڙين ڇتين تي، هوٽلن اندر هٿرادو ٿاڌيل روماني ماحول ۾، پارڪن ۾، شهرن جي ٻاهران خالي روڊن ۽ جاين تي، سنيمائن ۾، ڳانن جي گونجن ۾، جمخانن ۽ راندين جي ميدانن ۾، گهرن اڳيان نهيل ٿلهن، اڳڏن ۽ بالڪونين ۾، ۽ بازارين ۾............ ۽ هر هنڌ، هر وجود، پنهنجي وجود کان بي خبر.

تلڪ چاڙهي: موٽرون، رڪشائون، اسڪوٽر، بسون، جيپون ڪنهن مٿاهينءَ کان هيٺ ڳڙڳات ڪري وهندڙ آبشار وانگر هيٺتي وهي رهيون آهن. پيادا: هيٺان کان مٿي ويندڙ ڇيلهه ڇپي ڪيو پراهنگون وڌايو پيا وڃن. ۽ مٿان کان هيٺ لهندڙ تيز تيز قدمن ڪي اُڇل ڏيئو لهندا پيا وڃن. چرپر آهي. زندگيءَ جي سرگرمي آهي. ۽ آهي زندگيءَ

جو احساس هن چرپر ۾. هيءَ ٻه انهن مان هڪ هيٺ وڃي پيو تو. هن متحرڪ ۽ حساس حيات جو هڪ جز. پنهنجي الڳ هستي رکندي به، آس پاس پکڙيل هلچل ڪندڙ حيات ۽ ساڳيءَ پري زندگيءَ جو نه- ڇڄندڙ ڀاڱو. ڪُل جو جز.

وڃي پيو تو هيٺ لهندو. نظرون پاڻ جهڙن هلندڙن تي پونس ٿيون. پنجي ڪجھ ٿيون ۽ ڪرن ٿيون. ڪن تي نظرون سائٽ لاءِ ڪيي وڃنس ٿيون:

هلڪي سانوري رنگ جي مٽي ويندڙ نوجوان نينگر مني اسڪرٽ پهريل. لسا اُگهاڙا ڪلها. جهڪيل ڇيلھ ڪري پولھ جو هلڪو مٽي ايار.

نوجوان جوڙي. ڇڏيندڙ هلڪي تڏي خوشبوءِ. ڪاري پينٽ، اڇي قميص " ٺاهوڪو مرد. عورت ڪي گلابي ساڙهي، جسم جي ڳوري رنگ تي نهڪندڙ. ٻئي ايڏو ويجهو، جو ذري ذري جسمن جو ٽڪراءُ.

سامهون ايندڙ ٻه نوجوان نينگريون. ڪارن برقعن سان. هڪ جو: برقعي جي سنهي منهن واري پردي پٺيان، دلڪش پريل چهرو. پريل چپ، گلابي لپ اسٽڪ سان رڱيل. ٻي: ڍڳهو منهن. پوراڻ مائل. ڪليل رنگ. طوطائي. نڪ. سنها پر قدرتي طور لڳندڙ ڳاڙها چپ. اکين تي سونهري ڪمانين وارو، نظر جو چشمو.

فٽ پاٿ تي، بجليءَ جي ڪنيي هيـــان ويٺل هڪ پوڙهي گـدلي فقيريائي،

هيٺ ويندڙ ڪار ۾ پوئين ســيٽ تي جوڙي. عــورت جوان، خوبصورت ۽ چنچل- (لڳندڙ يا هرويرو ائين محسوس ٿيندڙ) ڳالهائڻ پاڻ ۾، ڪل، هلڪي هلڪي ڪيچل.

اڇي رنگ جي ويگن، پريل نوجوان ڇوڪرين سان،

....

نيڻ ڏسن ٿا. ذهن جهٽي ٿو. احساس جي تارن ۾ جنبش اچي ٿي. روح جي ٺوٺ سڪل واريءَ ۾ پوي ٿو. پڙلاءُ- روح جي واديءَ مان، روح جي واديءَ ۾. جتي آهن رڳو ڪنڊر:ڪنوارين چاهتن جا. ڪنوارن جذبن جا. ڪنوارن اُمنگن جا. ڪنوارا اُمنگ. ڪنوارا جذبا. جي آهن اڻ- ڇهيــل ۽ ٻنايل ڇهڻ ڪاڻ. پر روح جي واديءَ ۾ آهن. ڪنڊر ٿي ڪنڊر:تمنائن جا. حسرتن جا. ياس ۽ نا اميدين جا. جبلي اڄ جي محرومين جا. جبلي اڄ. جا ملي آهي هر جاندار کي ورثي ۾. ۽ آهن رڳو ڪنڊر ٿي ڪنڊر. ڪنڊر ٿي ڪنڊر، محرومين جي ڦٽن جا. ڦٽن جي چهڪن جا. چهڪن جي عذابن جا. ۽ تن تي وقت جا چڙهيل ڪرنڊ.

ائين ٻن نيڻن ڏٺو. ذهن جهٽيو. احساس جي تارن ۾ جنبش آئي. اڃايل ڪنواري آس ڪر موڙيا. روح جي سڪل ٺوٺ ڪنڊرائين واديءَ ۾،

محرومين جي ڦٽن تي، وقت جا چڙهيل- ڪرنڊ ڪنهن پراڻي عمارت جي چاپوڙن جيـــان ڪرڻ لڳا. ۽ اٿين ذهن جي پردي تي تن ڪليل زخمن جي تسڪين لاءِ جڙڻ لڳي ٿي، هڪ نئين نتگري، هڪ نئون حيـات. نئين نتگري، جتي هر تمنا جي تڪميل آهي.نئون حيات، جتي هر چاهت جي تسڪين آهي. تسڪين جو ماڻڻ آهي. ماڻڻ جي تڪميل آهي. تڪميل جي تسڪين آهي......

خوشحال. سهڻي سندر نوجوان زال. پارڪ مان بنگلو. ڪار. شام ڌاري پنهنجي بنگلي جي پارڪ ۾ سهڻي سندر زال سان ويٺو آهي. ويٺو ماڻي انهيءَ آدرشي زندگيءَ مان، زندگي بخش سرور. وري، زال سان شهر جي آدرشي زندگيءَ مان، زندگي بخش سرور. وري، زال سان شهر جي روڊ تي تفريح ڪندي. شاپنگ- لنگهندڙن جون رشڪ پريل نگاهون. تسڪينءَ تسڪين پريو احساس برتري سان........

ڇيڪاٽ---

پوءِ آواز: ’او خنزير ڪي اولاد- مـــــادرچو......ديک ڪي چل.‘تلڪ چاڙهيءَ جي آخري ڇيڙي وٽ. ورندڙ اسٽيشن روڊ ڏانهن.

وايون بتال؛ دل جو ڌڙڪو. تڪميل جي انتها ڪي پهتل زندگي اڻ- محسوس طور اچانڪ ڪن ۾ گم ٿي وڃي ٿي. جيئن اڳ ۾ تلڪ چاڙهيءَ تي رڙهندڙ هستي گم هئي. احساس، ڪڙو ۽ ڏنيندڙ احساس. تلڪ چاڙهي تي هلندڙ وجود جو. (ڪچي گـار سان؟ يا ان وجود جي ذري گـهٽ ختم ٿيڻ جي يو ڪان؟) شڪائپ. ششدر پٺو. ۽ پرياسي ڪان لنگهندڙن جون مٽس ڪپيل نظرون. لڳي ٿو پاڻ ڪي عجيب عجيب.

دور ويندڙ رڪشا ڏانهن ڏسي ٿو. زوريءَ آندل منهن تي ڪاوڙ جي اهڃاڻن ۽ شوخ نظرن سان: ’انڌن وانگر تا هلائين، پڙوا-‘ ڏڏندڙ شخصيت ڪي سنڀالڻ جي ڪوشش.

’نهيو جوان بچي وئين. سنڀالي هلندو ڪر‘ ڪو همدرديءَ مان چويس ٿو. همدردي ياڻتجڻ نئول!

’همراهہ جا نشا ئي ٽني پيا.‘ ڪو ٻيو چوي ٿو.

هلي ٿو اڳتي اسٽيشن روڊ ڏانهن. هلڻ ۾ تبديلي. ششدرپڻي ۽ شڪائپ جو عجيب عجيب احساس. پگهر جون بوندون، ياڻئين ٿو نرڙ تي. وجود ڪا مهل غير متوازن طور لڏندڙ لمندڙ......

اسٽيشن روڊ جو ڳپل پاڳو آيو آهي لتاڙي. خيال: ڪيڏانهن وڃڻ جو. (وقت ڪي مارڻ جو) قدم ڊلا ٿي وڃنس ٿا. ڪيڏانهن.... ڪيڏانهن وڃان؟ جو مليل زندگيءَ ڪي ڪپائڻ (Consume) جو فرض پورو ڪيان‘

اوچتو خيال قلم ڏسڻ جو؛ ۽ ان جي پنيان سڌ جو دٻاءُ. دل تي ٺهڪي اچيس ٿو قلم جو خيال. حساب ڪري ٿو: 'ٿي رپيا...... اڄ اچان 23- تاريخ آهي. پر تاريخ سان منهنجو ڇا؟ گهري بہ تہ نٿو سگهان- گهرڻ گهرجي بہ نہ. نيٺ ادا ڪلارڪ تہ آهي ٿي.' سڌ جو وڏڻ: 'ٺهيو ڏسان ٿو. باقي هفتو تہ آهي-؟؟'دماغ ۾ ڪتل صليب سوال جو. ۽ انجي چوڌاري وڪوڙيل دونهان مونجهاري جو. 'وچان؟ نہ-' جي ٽڪراءُ جو. ٽڪراءُ: من جي آس ۽ پهچ جي بيوسيءَ جو. متان نوڪري ملي وڃي. نہ ملي؟ متان...... پر هن ملڪ ۾، مون جهڙي ماڻهوءَ لاءِ پراميد ٿي سوچڻ، تہ نوڪري ملندي، ڪيڏي نہ حماقت آهي.' سڌ جو ٽٽڻ. (ٽٽڻ، يا بي وسيءَ جي بوجهہ هيٺان دٻجڻ) ان هوندي بہ. هلڪي، اڌ- چٽي ڇڪ قلم ڏسڻ لاءِ.

ٻڌ- تر. ٻڌ- تر......ڳپل مهل تائين ڪوبہ فيصلو نٿو ڪري سگهي.

'نٿو ڏسان-؟ مڙهيل فيصلو پنهنجي پاڻ متان. 'پوءِ-؟' اوچتو: 'گانا ٻڌان گلشن هوٽل ۾'. (پهچ جي بي وسيءَ جي جيت. پوءِ بہ چوندڻ ڪري ٿو.)

پوئتي موٽي ٿو. گلشن هوٽل ڏانهن. موٽي رهيو آهي. ريشمي گهٽيءَ جي چاڙهيءَ وٽ. هڪ واٺهڙو خيال: گلشن ۾ ٻڌان، يا جبيس ۾؟-؟- جبيس مهانگي پوندي. سٺ پيسا ڪوپ. تنهن ڪانسواءِ ٽپ. يونيورسٽي جي واقف شاگردن جو انديشو...... سوچيندي سوچيندي ريشمي گهٽيءَ واري چاڙهيءَ ڏانهن وڌندو بہ رهي ٿو. پوءِ. ذهن هر خيال ۽ مونجهاري کان خالي.

ريشمي گهٽي: پيهہ. هڪ ٻئي جا لڳڻ ڪلها ۽ جسم. نظرن جي پهچ، جوانڙين تي. پوءِ نظرون ڪجهہ ڳوليندڙ. پياس وچان، آس وچان، تن جوانڙين جي اکڙين ۾، منهن ۾، ڇاتين ۾ ۽ هيٺ...... لڇڪو ڏيندڙ پولهن تي. پهريل ڪارين چادرين اندر. ۽ پوءِ اٿين هڪڙن جسمن تان ڪڇن، ٻين تي پون. نظرن جي راند نظرن سان. نظرن جي راند جسمن سان. جسم ڍڪيل، پر نظرون اگهاڙيون ۽ تيز. اجايون اگهاڙيون نظرون، ڍڪيل جسم جو ايڪس ري ڪريو ڇڏين.

......ايتري ۾ پونس ٽا نيڻ سامهون. ايندڙ ۽ ڇهري تي: ڳٽا متي ايريل اڌ گولائي تي- جپانڙين وانگر.اکيون ويڪريون ۽ ڪليل، تن متان اڌ تي وريل پنبڙيون نمايان. اکين جو رنگ گهاٽو ناسي، پري کان ياٺجندڙ ڪارو. نڪ جو اپار ڳٽن ۽ منهن تي ٺهڪندڙ. چپ ملپل. رس ڀريل نارنگين جي ڦاڪن جيان. مٿئين چپ متان وارن جي هلڪي ريهہ. رنگ: ڪڻڪ رنگو جسم لڳندڙ اٿيو. جنهن ڪري رنگ وڌيڪ نکريل ۽ چٽو. اٿيا وار، جن

جون تندون پاڻ ۾ ڳتيل ب آهن ته الڳ الڳ ب. ڪنڌ ڪي هيڏي هوڏي لوڏڻ سان، تندن جو چرڻ پرڻ. پيل بيل باتمر: چتڙن وٽ سوڙهو. اصل چنبڙيل. ۽ هينتي ويڪرو ٿيندڙ. هلڻ وقت پربل سترن جو تڙڪو پڙرو. اگهاڙا لسا ڪلها. اکين ۾. ڳتن ۾. منهن ۾. نهار ۾. جسم جي هر چرپر ۾ غضب جي ڀرپور جڪ- منجهس ڪُپيل اکيون.

ڪري ٿو محسوس ڇهاء: گداز، ڪونئري، لسي ۽ ان سان گڏ. ڪچڙي ايرندڙ جوانيءَ واري سوٽ جسم جو. ڪپيل اکيون ايڪس ري: ڇاتي، ٿوس لسڙا ارهه. پيٽ، لسو، بي داغ نرم. ۽ هيٺ......

'نه- فيش ايبل آهي. بال- صفا استعمال ڪندي هوندي.' ايڪس ري تصوير ۾. فوڪس ٿيل هنڌ جي پاڻمرادو ترديد ڪري ٿو. 'نه اجا. پشم جهڙا نرم هوندس. اجا ته ڪچي پٽي لڳي:

ڪپيل نظرن سان، جهٽيل ڪجهه:

اڌ- اونداهو ڪمرو. خوشبو ڦهليل. اگهاڙو، پر ۾ اگهاڙي. اجي، کير جهڙي چادر تي. هيٺان نرم، اسپينج جهڙا گاديلا. چمي چٽ. ياڪر. اڌمي وچان. چپن جو چپن ۾ جڪڙجڻ. چپن جو وچڙجڻ. چوس. هٿن جو ترڪڻ. ۽ محسوس ٿيندڙ، وڌندڙ...... ۽ ڏڙڪ عجيب عجيب-

ڙڪ. اپنيءَ ٽڪريو هڪ رانديگن جي گاڏي سان. احساس. شاهي بازار ۾ پهچي، پنهنجي چرندڙ وجود جو. هلڪي شڪائپ: پنهنجي ليڪي. شاهي بازار ۾ ائين ڌڪا لڳندا رهندا آهن. ان ڪري احساسي رد- عمل وني، پوڳي نٿو. ڪري ٿو خيال سنيالي هلڻ جو- هلندو رهي ٿو. تيز تيز. پيهه ڪان پاڻ بچائيندو، وٽين مان نڪرندو. گلشن هوٽل ڏانهن.

گلشن هوٽل: ڪنهن پراڻي هندستان يگاني جو گونج. اچڻ ويل ٽڪرائجيس ٿو ذهن گونج سان. ويٺل سڀ ان گونج ۾ ٻڏل آهن. پنهنجي وجود کان اڻ ڄاڻ. گانو سندس پسند وٽان آهي. جنهن ۾ آهي جدائيءَ جي درد جو احساس. ڪنهن جي جدائي؟ ڪنهن کان جدائي؟ ڪنهن سان ملڻ جي آس؟ چاهت جو ارمان؟ اهو ڪير سندس؟ خود ب نٿو ڄاڻي. ائين ڇو؟ نه ٿي ڄاڻڻ جي چاهنا اتس. جڳ جو ڳپل حصو غير منطقي ۽ اُڪارڻ حقيقتن جي سچائين تي بيٺل آهي. ڪجهه نه ڄاڻندي ب. گونج ۾ پسي ٿو. گهايل پڙلاءَ. گهايل من جي ولارپ جو. ۽ ماڻي ٿو ان مان منو منو درد. ماڻڻ لاءِ ڪجهه نه گهرجي. پوءِ پيڙا جو روڳ ٿي سهي. پيڙا: جا مٺي مٺي درد ۾ ڊلجي، ڪو سرور نه ڏئي ٿي.

'هان!. ها. چانهه' مٿان بيٺل، پيشگار کي چوي ٿو.

رڪارڊ تبديل ٿئي ٿو. گانو سندس پسند وٽان ناهي. اڳ ٻڏل گاني

جي لئي مئل. احساس: اڪيلائپ جو. ڪيڏي ميڙ ۾ گوڙ ۾ به! اڪيلو، ڪيڏو اڪيلو! نهاري ٿو ويڙهلن ڏانهن. (اڪيلائپ جي ان احساس ڪان چوڻڪاري لاءِ). سندس پر ۾ ويٺل به مهاجر:

'مجيب سالا غدار هي.ايوب ني ٺيڪ ڪيا تا. نهين ماني گا ڀائي. ديکنا تم.'

'يحيٰ ني بڙي غلطي ڪي. لاتون ڪي ڀوت، باتون سي نهين مانتي.'

'فرض ڪرو، يحيٰ ني مجيب ڪو اقتدار ديا يي، تو يه پين چوت، انديا ڪا غلام بنادي گا-تو ڪيا سالي هم ني اسلئي قربانيان ديڪر ملڪ بنوايا تا؟'

'اري نهين ڀائي. يحي نهين ڇهوڙي گا. چوتيا بنا رها هي سياستدنون ڪو. اف! ڀائي بهت بڑا چالاڪ آدمي هي يه لالا يي.'

'ڍاڪا ۾ باتين ختم هوني پر، ديکهين ڪيا اعلان ڪرتا هي؟'

"..............

'هُنہ! مَڪر-- رذيل.' ڏڪار من ۾.

منهن ورائي نهاري ٿو، ٿورو پريرو: چوڪنڊي ميز جي چوڌاري پيل ڪرسين تي ويٺل مزدورن جو ٽولو. لڱندڙ دڪان ۽ ڄڄدامن تان ڳوٿيون ڪٽندڙ. ٽي مڪراني، هڪ سنڌي ۽ هڪ شايد پنجابي. ڳانڻ ٻڌڻ سان گڏ ڪچهري به ڪن پيا ٿا. ڳاني جي ٻولن تي ٺلول. چرچا هڪ ٻئي تي، ۽ ڪچيون اگهاڙيون گاريون. ٺهڪ. وڏا، جاندار ٺهڪ. رڳو ڄاڙن مان نه، روح جي پاتال مان نڪتل.

ويچار وهڪ: ڪهڙي نه هنن جي بي پرواهه زندگي آهي. پيڙا جي هر احساس کان خالي. ٺوس. ننڍڙي ننڍڙي ڳالهه مان اٿاهه خوشيءَ جي لار. هر احساس جي اذيت، اذيت جي ضرب، ضرب جي پيڙا ڪان ڪوهين ڏور!- هنن کي به ضرور صدما پهچندا هوندا؟! پر هو ان مان ڀوڳين نٿا. صدمي ڪي خود ڀوڳائين ٿا. ٺوس جسم. ٺوس وجود. سچا ٺهڪ: ان ۾ ٻوڙي ٿا ڇڏين پنهنجو پاڻ ڪي. ۽ اسين لوئر مڊل ڪلاس. فٽ بال وانگر ٺڏجندڙ، حقيقتن ۽ آدرشن جي ٺڏن ۾. سچ پچ جڏهن ٿيڻ به، هڪ نعمت پري نجات آهي. ڏاهپ جي ڏنگن ڪان نه ماڻهو ڇٽل رهي ٿو......

اوچتو ڌيان: 'چانهه' پري ٿو سُرڪ.

چانهه جا سُرڪ ڀريندي نهاري ٿو ٻي ٽيبل ڏانهن: گهٽ پڙهيل جوڪراڻ فلمي مريضن جو جوڙو، هڪ ڇٽو: سگريٽ جو پاڪيٽ ڦاڙي ان تي فرمائش لکي رهيو آهي. ٻيو ڇٽو: پٽاپٽي برشٽ پهريل، وارن جي اسٽائيل

ڪنهن فلمي هيري جهڙي. وات ۾ پان. چپن ۾ سگريٽ. ۽ ڪنڌ جي بيهڪ: ڄڻ ڪنهن خيال ۾ گم. هر انداز ۽ ان جي چرپر بناوتي ايڪٽنگ سان. گاني جي ڏن ۽ لئه تي. گانو جيئن ته ڪنهن شرابيءَ جو آهي ۽ نشي ۾ چيل. هو گلاس ڪٽي ٿو. ايڪٽنگ ڪري ٿو ۽ ٻولَ ورجائي ٿو. ٻڪندڙ بناوٽ هر ادا مان.

'ڀڙوو- ترڙو پيٽسان، ڏاڍو نهي ٿو.' اڇيس تي جڪ. وري سوچي ٿو: 'منهنجو ڇا وڃي، لڳو پيو آهي مولائي پنهنجي ڏن سان. زندگي گهارڻ لاءِ ڪنهن ڏن ۾ رهڻ به ضروري آهي. گهٽ ۾ گهٽ، پنهنجي هستيءَ جو ڪُڙو احساس ته دٻيو وڃي. مون ڪان ته پوءِ به لئه ۾ آهي. مطمئن ته آهي.

....

'هي به ڀڙوو بوگس ڳانا پيو هلائي.'

ڏسي ٿو ٻاهر روڊ ڏانهن؛ رڪشائون تيزيءَ سان لنگهي رهيون آهن. ٻه ٽانگا پيا وڃن. هڪ ڏيگي گاڏي. هڪ موٽر تيزيءَ سان لنگهي وڃي ٿي. سامهون روڊ جي ٻئي ڪناري تي هڪ گول گپي وارو بيٺل آهي. ٻه جوان گول گپا کائي رهيا آهن. پر ۾ هڪ پوڙهو مهاجر رڍل اوجهريءَ جو ديڳڙو رکيو ويٺو آهي. ديڳڙي جي پرسان اوڪڙو ويهي هڪ اڌوڙٽ سنڌي اوجهري پيو ٿو کائي. نظرون اورتي ڪجي، هوٽل جي ٻاهران پيل بينچن تي پونس تيون: هڪ بينچ تي لوسي ٽائيپ تي شودا ويٺا آهن. ٻن جو ڳلو ڪليل. هڪ جي ڪنڌ ۾ پيلو رومال ويڙهيل. سندن پرسان گڏ هڪ پورو لسو ڇوڪرو ويٺل آهي. وار وڌيل ۽ ڪڪا. ڪليل ڳلو. ڇاتي بنا وارن جي لسڙي نظر ايندڙ. ڳانو پيل. بدن جي هر لچڪ ۽ لوڏ ۾ عورتپڻو-

'لونڊو اٿن. رات جو ون يونٽ ڪندا هوندس.' قياس ڇوڪري تي، 'هوندو ڪنهن غريب جو ٻار. پيٽ، زنده رهڻ لاءِ.' اڳي، ڪڏهن مائيل مزي جي لذت، ياد جي روپ ۾ مائيل مزي جي لذت؛ ڪي گهڙيون ڇوڪري ڏانهن ڏسي ٿو. لسو آ.... هڪ اندروني خواهش، اڳ مائيل مزي جي لسٽ جي تعلق سان؛ سائس گڏ، رات گذارڻ لاءِ دل، دل جو وڌڻ، وڌڻ ۽ وڌڻ...... رانن جي وچ ۾ Erection. لڳڻ گرم گرم.....

'لنڊو اهئين ڪونه، اجايو ٿو-' ڌيان مٿائڻ لاءِ نهاري ٿو روڊ ڏانهن. نظر پويس ٿي هڪ مست اگهاڙي چرئي تي. جو هوٽل جي ٻاهران گاني جي ڏن تي، ٻي ڏنگو ۽ واڇ گودو ڪيو نچي رهيو آهي ۽ گڏ گڏ تي رهيو آهي. سلوار پيل ناهيس، رڳي ڏگهي قميص گوڏن تائين. ٽنگون اگهاڙيون ۽ گونهه ۾ ٿڦيل. ڄنگهن جي ڪن حصن تي ٿڦيل گونهه. ڄمي نوٽ تي ويل. نچي رهيو آهي پنهنجي ڏن ۾ مگن. ڪنهن ڪنهن مهل ڦاٽل وات مان گگ ڳڙي،

لار بنجي ڪاڏيءَ تي جميل چيڙهه جا تهه لتاڙي، وڏي چولي ۾ گم ٿي وڃس ٿي.

نظر پوڻ سان؛ ڀهرين کهل. پوءِ همدردي. پوءِ ڪرب. ڪرب ئي ڪرب...... تازي پيتل چانهه جي.وات ۾ جِذبِل ذائقي ۾ تبديلي. تبديلي لڳڻ ايڏي تيز. جو ٻانهين تو جهٽڪ سچي پچي اهو ننگن ڪي ثقيل گونهه پنجي ويل وات ۾. ڦٽي ٿو ڪري ٿُڪ، اچي اچي، هيٺ پٽ تي. کهل ختم. همدردي ختم. ڪرب ئي ڪُرب! ۽ ان ڪرب ۾ ڏڪار! ان ڪرب هيٺان انساني همدردي ۽ کهل جا جذبا مروٽيل. وات ڪنو ڇبو. نڪ جي ناس متي، ڪراهت مان دل ڪچي ڪچي. زبان وقت ۾ ڦيري. ڳلفڙن مان سموري ٿڪ ميڙي، ڀيهر ڦٽي تو ڪري.

ڏيان مٿاڻ لاءِ ڪن گاني ڏانهن. ڏيان منجهڻ بجاءِ رڳن ۾ هڪ اڻ ڇاتل ڊپ جي ڏُڪ ۽ ان جي تيز تيز وڌڻ جو احساس. ڊپ ۾ ڀڳل ويچار: چرين جو تعداد وڌندو پيو وڃي. مان بہ الائي ڇا جو ڇا سوچيندو آهيان. ڊپ جي ڏُڪ تيز ۽ ان جي جسم جي هر حصي تي.

اُٿي ٿو. دخل تي ڏوڪڙ ڏئي اچي ٿو روڊ تي. دل ۾ ڏڪار ۽ ڪرب اچڻ جي باعث، هن چرئي کي نہ ڏسڻ چاهيندي بہ هڪ دفعو ڏسي ٿو. ۽ پنهنجي باري ۾ هڪ اوچتي راءِ: جي مان چريو ٿيس تہ، ڀهراڙيءَ ۾ ويندس. جتي سنڌي سڀاجها، چرين کي درويش سمجهي پوڄندا آهن. پنهنجي انهيءَ ويچار تي دل ئي دل ۾ مرڪي ٿو. مرڪ؛ مُتاجري ۽ بي بنياد.

چند ڪِن لاءِ بيزاريءَ وچان منجهيل ذهن ڪٽي، بيٺل روڊ جي ڪناري سان. لائيٽ جي روشنيءَ ۾ جايون، روڊ، هلندڙ ڦرندڙ انسان، گوڙ ۽ انهن مان جڙندڙ وايو منڊل عجيب عجيب لڳيس ٿو. انهن جو عڪس هن تي، هڪ اڻ- ڇاتل ڦاريائپ جي ڪيفيت پيدا ڪندڙ. پنهنجو پاڻ کي هن سموري وايو منڊل ۾ لڳڻ اجنبي. اڻ ٺهڪندڙ. جهٽڪ اچي ويو آهي ڪنهن اڻ ڇاتل ۽ اڳيءِ اڻ ڏٺل هنڌ تي. هر شي ڇاتل سڃاتل، پوءِ بہ اڻ ڇاتل. اوپري.

وڏي ٿو بہ- ٿي وڪون اڳتي. ۽ ڪري ٿو خيال گهر وڃڻ جو. وڪون وڌائيندو وڃي ٿو، ڌيري ڌيري. بيزار مَن، منجهيل ذهن، ٿڪل روح، اجنبيپڻي جي ڪيفيت سان. اڳيان ويندڙ بہ عورتون ڪارن برقعن ۾. اڻ- ڏٺي ٻانهين ٿو پڪيءَ طرح تہ هونديون جوان جماڻ، (شايد هلڻ جي چال مان) ۽ ناهوڪيون، نہ تہ قابل صورت. ارادو نہ هوندي بہ وڃين ٿو پٺ. ارادو؛ جو سندس ارادو هوندي بہ، سندس وس ۾ نہ رهيو آهي، هو اڳيان، هيءَ پٺيان..... بيزاري ختم. موڻجهارو ختم. منجهيل من کي ملي ٿي راهه

گهڙيون گهارڻ جي.

.... هو وڃن پيون اڳيان، هيءُ پٺيان. هن کي هن جي پٺ وٺڻ جو احساس ٿيو آهي. منجهانئن ساڄي پاسي واري مڙي ڏانهنس نهاري ٿي. ڪنڪيس ٿو، مليو آهي رسپانس. وڪ وڌائي ٿو........

’چالو هن. پرائيويٽ هلنديون هونديون.‘ شڪ جي بنياد تي بيهاريل راءِ. ’مون وٽ ته ٻه ريبا چوڏهن آنا آهن. - هي گهٽ ۾ گهٽ پندرنهن ريبا ته-‘ ذهن الجهن ۾ منجهيل. مونجهاري جي نيڪال لاءِ هڪ وات: ’ٽي سگهي ٿو ڪاڏي پيتي گهرائي جون ذوقين هجن؟- ماڻهن کي ته الاءِ ڪيئن ٿيون اهڙيون ملن، مونکي ته ڪڏهن ٻه- لڪ آهي- پر هي چالو ٿي سگهن ٿيون. نه ته پنڌ ڪيئن ٿيون وڃي سگهن! شڪار تي نڪتيون آهن......." ساڄي پاسي واري ٻيو دفعو منهن ورائي ڏسيس ٿي. وڪ جي واڌ......

برقعي واريون هيرآباد ۾ اچي هڪ گهٽي ۾ مڙن ٿيون. هيءُ به مڙي ٿو هڪ نئين اسٽائيل تي بنگلي نما گهر جي در وٽ بيهن ٿيون. هيءُ به پري کان پٺ جي اوٽ ۾ بيٺو آهي. اکيون ۽ ذهن ٽڙو- ڪڙو رکندي. ڪجهه ٿيڻ وارو آهي. امڪان جي حد تائين پڪو انديشو. سڏيندي- سڏيندي. دل جي هلڪي ڌڙڪ. ٿيڻ وارو آهي...... اهائي ڇوڪري ڏانهنس منهن ڪري، منهن تان چادري هٽائي ٿي. دل جو ڌڙڪو تيز. ڪجهه ٿيڻ وارو آهي. سڏيندي...... ڇوڪري ڏانهنس ٻانهن وڌائي بجو ڏئي ٿي. ٻنهي جا گڏ ٺهڪ. ۽ اندر هليون وڃن ٿيون. دل جي ڌڙڪ بند. ڇڻ خطرو ٽري ويو. پوئتي وري گهٽي بدلائي واپس اچي ٿو. ذهن ساڻو. احساس ٿڌا. جيتوڻيڪ هٿڻ ڪارڻ ٻجي ڏيڻ مهل بي عزتيءَ جو ردعمل ٿيڻ کپندو هوس. نه ٿيس. ڄڻ ڪجهه ٿيو ئي ڪونه. يا معمولي ڳالهه هجي. يا احساس ٽڪجي اهڙا چور ٿي چڪا اٿس، جو وڏيڪ بار ڪٽڻ کان ٿي ويا آهن بي وس، لاچار.

گهر: در جو تاڪ کولي گهڙي ٿو اندر. سامهون ئي سامهون پاڻس، پٽ ۾ لڳل بلب هيٺان: ننڍي پراڻي ٽپائيءَ تي آفيس جو ڪم ڪري رهيو آهي. پاڻس ڏانهنس هڪ نظر اڇلائي: وري لکڻ ۾ لڳي وڃي ٿو. ڪنڊ ۾ پيل کٽ تي ياجائس ننڍي ڪڪي کي ٻيو ڌارائي رهي آهي. سندس پر ۾ ٻيبي ستي پئي آهي. ياجائس ڏانهن نهارڻ تي. نظر سندس ٻبي تي پويس ٿي. لڳيس ٿو: سخت ۽ سوٽ هجڻ بجاءِ پٽڙو لڳڙو. هيٺ لڙڪيل. ٻبي جي پنڊي ڪڪي جي وات ۾ آهي. هو چڳڙڪ چڳڙڪ ڌائي پيو ٿو، بلب جي جهيٽي روشنيءَ ۾ پنڊيءَ جي آس پاس ٻبي جو رنگ گهاٽو ناسي، ته وري هلڪو ناسي، ته وري ڪارسرو، ته وري ڪرمچي نظر اچيس ٿو. هڪ ئي

نظر ٻاهو سب ڪجهه ڏسي اندر ڪوٺيءَ ۾ وڃي ٿو. اڃا ڪپڙا لاهي ميرا پائي ٿو. پينٽ جا ڊٻل ڪريز ملائي، ٻاهر اچي پنهنجي ڪٽ جي وهائي هيٺان رکي ٿو. جيئن ڪريز وري چمن.

’ماني چلهه وٽ پئي اٿئي.‘ ياجائي جو آواز.

چلهه وٽ تاڪيءَ تي ويهي ماني کائي ٿو: تريل پٽاٽا ۽ ماني. ياٿس خاموش آهي. ياڃائس خاموش آهي. ٻيبي ننڊ ۾ آهي. پاڻ خاموشيءَ سان کائي رهيو آهي. اها خاموشي، ائين ئي هر رات عجيب ۽ ڪٽڪندڙ لڳندي اٿس. ۽ ائين ڪڏهن زندگيءَ ۾ پنهنجي وجود جو ڪٽڪندڙ احساس: مان هتي ڇو آهيان؟ هتي هن گهر ۾ ڇو؟ ڪنهن سيٺ جي گهر ۾ ڇونہ؟ مان ڪير؟ نيٺ مان خلقيو ڇو ويو آهيان؟ اهوئي تہ يوڳڻ لاءِ. ۽ ائين يوڳي يوڳي هڪ ڏينهن مرڻ لاءِ. تہ پوءِ منهنجي پيدا ٿيڻ جي معنيٰ ڇا؟ ڪٽڪندڙ احساس، ڪٽڪندڙ هستيءَ جو. جواب نہ ڇاڻندي بہ هستيءَ جي معنيٰ آهي. جيئرو هجڻ جو احساس، پراسرار ۽ ڀيانڪ لڳندڙ.

’تهنجي انٽرويوءَ جو ڇا ٿيو؟‘ ياٿس جو آواز رکي انداز ۾.

’نہ ڪنياٺون‘ ورائي ٿو. ياٿس جي رکي انداز جو احساس.

’باقي ون يونٽ ٽڻ جو توکي ڪهڙو فائدو پيو؟ جيل نہ ڏاڍا ڏنٺہ.‘ ياٿجو طنز.

پاڻ خاموش.

’تو ڇا ۾ ايم. اي ڪئي آهي؟ پوليٽيڪل سائنس ۾ نہ؟‘ ياٿس جو آواز.

’ها.‘ ورائي ٿو.

’نيٺ تحريڪ ۾ حصو وٺندڙ ٻين هيٺرن کي نوڪريون مليون، توکي ڇو نہ؟ تعجب آهي!‘

پاڻ چپ. سوچي پيو ٿو: انڪري جو مان ڪنهن شاهہ يا وڏيري جو ماٺهو نہ آهيان: ۽ انڪري جو مان هتي، هن گهر ۾: ڇايس.....سوچي پيو ٿو. ڪجهہ نٿو.

’تو نہ ڪڏهن معافي بہ لکي نہ ڏني هئي نہ؟‘

’نہ.‘

’تنهن ڪان نہ ماستريءَ جو ڪورس ڪرين ها.‘

پاڻ چپ، ياٿس بہ چپ. وري ساڳي خاموشي.

ياٿس جي پڇڻ جو انداز ۽ سوال معنيٰ خيز لڳنس ٿا. ان جون معناٺون ڳولڻ لڳي ٿو: ’ڪڪ ئي پيو آهي وڏيڪ برداشت نٿو ڪري سگهي- بي روزگاريءَ کي بہ ڳچل وقت ٿيو آهي. هن جو ڏوهہ ڪهڙو، نيٺ

هي ٻہ تہ ڪلارڪ آهي. ٻچڙيوال.' ياڻپيءَ جي قربت وارو رشتو. ڏيڍ سؤ جي ڪلارڪيءَ واري بوج هيٺان دٻجي ويل هجڻ جو احساس. گرهہ ننڍو اُڪليس. ڪاڻڻ بس ٿو ڪري. ٿانو ڍِڪي، رکي اُٿي ٿو.

'جو ماني ڪونہ کاڌءِ؟' ياڇاڻس جو آواز. جِھٽڪ ڪاڻڻ مهل نگاهہ مٿس هيس.

'بس ياڇاڻي- بک ڪانهي.'

'بک نہ هجيئي تہ جهلي ويندو ڪر. ٿيهہ رپيا مڻ اٽو آهي، خانصاحب' ياڻس جو آواز.

ڪيڏو اڪيلو. ڪيڏو ڪريل. ڪيڏي محتاجيءَ جي ذلالت. لفظ زهر ۾ ٻڏل لڳنس ٿا. لهي ٿا وڃنس روح جي گهرائيءَ ۾. ڄڻ ڪنهن زهريلو تير هٽي هستيءَ کي ڇيهون ڇيهون ڪري وڌس. ٽٽل هستي. ٽٽل شيشي جي گلاس وانگر. ڏک جي پيڙا ونيس ٿي هينئون. اهو ڏک جيڪو ٿيندو آهي پنهنجن کان. جنهن لاءِ سوچي بہ نہ سگهبو آهي تہ ڪو ائين ٿيندو. 'ابو هجي ها تہ شايد ائين نہ چوي ها- نہ، چوي ها، چوڻ گهرجيس ها. نيٺ ڪير ڪنهنجو بوج کڻندو. هيءَ سماج ۽ اسانجا رشتا؛ ڪيڏو ويجها، ڪيڏو ڏاريا- خير، مونکي انهيءَ کي ايڏي اهميت ڏئي ڏک نہ ڪرڻ گهرجي. هھڙين حالتن ۾ ائين ٿيڻ فطري آهي.'

احساس گاڏڙ ويچار، اداسيءَ جي ڏنڊ ۾ ويڙهيل: ممڪن آهي، ڪجهہ وقت ڪانپوءِ اهڙن حادثن جي ردعمل ۾، ٿيندڙ ڏک: بہ ڪرڻ ڇڏي ڏيان. زندگي سيڪاري ڇڏيندي : سيڪو پنهنجي زندگيءَ جو جنازو پاڻ ٿي ڪٽي هلي ٿو. پاڻ ئي ڪٽي هلڻو اٿس. ۽ پاڻ ئي ان جو جوابدار آهي. اسين سڀ هڪ ٻئي سان هرويرو جڪڙيا ويا آهيون. هي مائٽ- اولاد، نسل ۽ خانداني ڳانداپا هڪ ٻئي تي بوج آهن. اجايو بوج. ڪن کي بوج ڪڻڻ جو ست آهي تہ ڪڻن ٿا، سو بہ پنهنجي ذات جي تسڪين ڪاڻ. نہ تہ هرڪو سچو پنهنجو پاڻ سان آهي. پنهنجي ذات سان، پنهنجي مفاد سان. ڪيڏي خود فريبي، ڪيڏو ڍونگ! ويساهہ گهاتي هڪ ٻئي سان، پنهنجو پاڻ سان. هنن رشتن ۽ ناتن جي رسم جي نالي ۾!..........

۽ پوءِ، هن ڪان پوءِ، جڏهن زندگي اهو سڀ ڪجهہ سيڪاري ڇڏينديس، تہ پوءِ؛ ٿي سگهي ٿو تہ ان وقت، ڪنهن جو بہ ڏک، ارمان هينئون نہ ونيس. ڪوبہ تيز احساس جو چهڪ، روح تي ٿڌ ڪرڻ بجاءِ هلڪو نشان ڪري ڇڏيندس. ۽ ذهني اذيت، ود وجهڻ بجاءِ ڪن گهڙين لاءِ پنهنجي ڏنڊلي ڇاپ ڇڏي ڏئيس. ۽ بس! ان مهل هي، انهن هلڪن نشانن کي بہ- 'ائين ٿيندو رهندو آهي. فطري آهي.' - چئي ميساري ڇڏي. (ڪاڻ

جي اوسر)...... ڪڏهن ڪڏهن ان وقت. ممڪن آهي، ماضي ۽ حال ڪي آڏو رکي سوچي: تجربي ۽ ڪارڻ سيڪاريو آهي. يا بي حس بنايو آهي؟ بي حس بنايو آهي. يا حقيقت پسند بنايو آهي. زندگيءَ ڏانهن رويي رکڻ لاءِ؟- هر رويي جي پرک عقل جي بنياد تي. عقل پرست بنايو آهي. يا شڪست ڏئي، حالتن سان سمجهوتي لاءِ مجبور ڪيو آهي؟ محض زندگيءَ جون مليل گهڙيون، گهارڻ لاءِ ذليل سمجهوتو. انهيءَ ذلت جي احساس کي مٽائڻ لاءِ فارمولا: ڪارڻ سيڪاريو آهي، زنده رهڻ جو ڏانءُ. پر پوءِ بہ ڪڏهن:

جي سيڪاريو آهي تہ ڇا؟- اهوئي، روح ڪي پهتل هر رهندڙ ڪي مرڪي ميساري ڇڏجي. ۽ وڪ اڳتي وڌائجندي رهجي. مستقبل ڏانهن. وڪ؟ ڪيڏانهن؟ هر وڪ موت کي ويجهو آڻڻ لاءِ! هڪ سوال: پوءِ اهڙي وجود جي معني ڪهڙي! هڪ ڏينهن جسم، هڪ ڏينهن موت. ۽ بس. ڇم ۽ موت جي وچ وارو خال: زندگي هي سڀ ڪجهہ ڪيڏو بي معني، مضحڪي خيز ۽ سطحي آهي!!

ڪٽ تي ليٽي ٿو. هڪ اڻ ڇنو مبهم خيال، باقي حياتي گهارڻ جو. اداسيءَ سان گڏ. نراسائي ۽ بي وسيءَ جو احساس ارڙ بلا وانگر وڪوڙيو پيو وڃيس. ۽ ان بي وسيءَ جي احساس جي ساڃهہ. ڪيس پاڻ تي قياس آڻڻ جو ڪارڻ بنجي ٿي. پاڻ تي قياس، ڪيڏو اذيت ناڪ آهي. من ۽ گلو پرجي اچيس ٿو. 'گهر ڇڏيان، مزوري ڪندس.' ويچاري ٿو..... اپريس ٿو ذهن ۾ گذريل واقعو آخري انٽرويوءَ جو. جيڪو گهڻو وقت اڳ ڏنو هئائين:

مرڪي وجي ٿو. وڏي خود اعتماديءَ ۽ پنهنجائپ جي احساس سان آفيسر وٽ. (ممڪن آهي) آفيسر سان پنهنجائپ جو احساس هڪ سنڌي هجڻ جي حيثيت ۾. ان پنهنجائپ جي احساس جي اوساري، اوسر ۽ پختگيءَ پنيان، شاگرديءَ جي زماني ۾، ٻہ دفعا جيل وڃڻ، پوليس لاٺي چارج ۾ زخمي ٿيڻ ۽ انهن قربانين ۾ پنهنجي اهم حصي هجڻ، جنهن جي ڪري هي سنڌي آفيسر آيا آهن- جا لاشعوري جذبا. وڃڻ شرط صاف آواز ۾ چوي ٿو، 'جيئي سنڌ'. موٽ ۾ آفيسر جون اڻ وڻندڙ نظرون. ڪجهہ پنهنجي هلڪڙائپ جو هلڪو احساس. پر پوءِ بہ، اڻ ڇاتل طور سنڌي آفيسر سان پنهنجائپ جو احساس پختو. (سنڌي هجڻ ڪري؟)

آفيسر جون مٿس نظرون.

ويٺو آهي، انتظار ۾ ڪانئس ٿيندڙ سوال لاءِ.

'ڇا پاس آهين؟'

'ايم- اي- پوليٽيڪل سائنس ۾.'

'هون.'

پڻي سوال جو انتظار.

'ٺيڪ آهي، وڃ پٽي ڪي موڪل.'

'سائين پوءِ آسرو...... پنهنجائپ جي مرڪ سان.

'وڃ بابا، رزلٽ نوٽيس بورڊ تي لڳندي، اتي پڙهجانءِ.'

ٻاهر اچي ٻڌائين؛ آرڊر نڪري ويا آهن. هي رسمي پوراٺو آهي. جايون ورهايل آهن. ٽي مخدوم جون. ٽي پير جون. ٻه مير جا ماڻهو آهن. هڪ سيد جو سفارشي آهي. چار...... وزير جا. ٻه آرڊر مهاجر آفيسرن جي سفارشين جا نڪتا آهن. ڪجهه جايون خالي ڇڏيون اٿن، ڪن ميمبرن تي ٽورو ڪرڻ لاءِ.

هي سڀ ماڻهو پيرن، مخدومن، وڏيرن ۽ آفيسرن جا- ۽ مان؟؟ سوال جو صليب لاٿونءِ وانگر ٽڪ ٻڌي، ذهن ۾ تيز تيز ڦرڻ لڳيس تو؛ جيئي سنڌ- جيل- نيشنلزم- ون يونٽ- سنڌ- مان؟؟ شدت سان احساس پنهنجي هستيءِ جو. هستي؟ ڪهڙي هستي؟ ته ڪنهن وڏي ماڻهوءِ جو ماڻهو ڪونهي. پنهنجي وجود جي خسيسپڻي ۽ ذليل هجڻ جو احساس. مان ڪي وڏ. آفيسر سان ڪلي ڳالهائڻ، مرڪڻ، چنيءَ طرح لڳڻ هڪڙائپ. اجائي خوشامند. ذلت جي حد تائين، ۽ ڏنائين؛ هيڏي ساري وٿي. پنهنجي ۽- ملڪيت وارن، آفيسرن- جي وچ ۾. ان وٿيءَ جي ڪليل ميدان ۾. پنهنجي اگهاڙي حقيقي حيثيت. ۽ هنن جي حيثيت. پوءِ، مروڙجندڙ پنهنجي مان. وري مان جو اسرڻ؛ انتهائي نفرت، ساڙ ۽ پوري قوت جي ڪاوڙ مان چپن ۾ ٿڪي تو. 'هنن جي ماءُ ڪي ت-......' ان اگهاڙي گار ۾ آهي، سندس اندر ۾ اُپڙڪا ڏيندڙ انتهائي. انتهائي نفرت جو زهر اوتيل. تکو احساس؛ آزادي ماڻڻ جو. آزادي- آزادي- آزادي هر ٻنڌڻ کان ٽوڙڻ هر ديوار ڪي، بندش ڪي، رسم ڪي، رواج ڪي، هن نظام جي هر روٽين ڪي. دهشت پسند.......

.... ٻٽ ٻڌل. اگيان چيلهه وٽ لڙڪندڙ پستل. ڪلهي تي رائفل. رهي ٿو سنڌ جي ڪنهن گهاٽي ٻيلي ۾. چار- پنج ساٿي. هڪ رات؛ هڪ گبر وڏيري جي گهر تي حملو. ماريس پيو ٿو. وڏيرو منٿون ٿو ڪريس. هي چيچلائيس ٿو. چيچلائڻ جي اذيت ڏيڻ ۾ انوکي لست. لست مان ملندڙ تسڪين...... ٻي رات؛ شهر جي ڪنهن سرمائيدار جي عمارت کي اڏائي ٿو بم سان. ڌڙام..... دونهون. وري؛ پوليس اسٽيشن تي حملو. مارينڌڙ وڏيرن، پيرن، سرمائيدارن کي. مائيندڙ، تن مان انوکي تسڪين پري لست..........

ياٽس بتي وسائي. ڪنهن ازلي ظالم پير ڪي ختم ڪندڙ وجود گم ٿي وڃي ٿو. اوندهه. اونڌهه جو احساس. تنهن اڪين ڪان دور ويل بي چيني. بيتابي. هلڪي چڙ پنهنجي بي وس جڪڙيل ۽ قاتل وجود جي، زندگيءَ جي اشڪنجي ۾. پاسو ورائي ٿو. سڪ نٿو اچيس. وري سڏو ٿي سمهي ٿو. ذهن ۾ اٿل پٿل. بيانڪ اڻ- چٽو خيال مستقبل جو. خودڪشي، ڄام شوري جي پل. بيٺو آهي پل تي، هيٺ ٽپو ڏيڻ لاءِ. ٽپو ڏئي ٿو. ڏو پاڻيءَ ۾. هيٺ وڃي پيو ٿو، گهرائيءَ ۾ ٻڏندو.........

'بڪواس آهي.' پاسو بدلائي ٿو. سڪ نه، جسم جون رڳون ڇڪجي جڻ ڇڄندڙ. عجيب قسم جي اضطراري لوچ. پاڻ کي سيڙي ٿو. پنيءَ مان ترڪات. مونجهه مونجهه... تنهن جو نالو به نه. يوڳي پيو ٿو اضطاري لوچ منجهه.......

چادر مٿان وجهي ٿو. هٿ رانن جي وچ ۾. لڳندڙ سخت ڳوهيل اٽي وانگر نرم ۽ هلڪو گرم. هٿ جي مهٽ آهستي آهستي ٿيندڙ سخت. ايرندڙ مٿي، سڌو-

'نه- نٿو هٽان. صبح به دفعا هنئي اٿم.' هٿ ڪڍي وئي ٿو.

ساڳي بي چيني، بيتابي، لوچ، بيقراري. يوڳي پيو ٿو، تنهن منجهه......... اوچتو پاڻمرادو هٿ ڪجي ويل رانن ڏانهن. نه چاهيندي به آڱرين جو چُرڻ. ڦرڻ، ترڪڻ تن جو سٽرن ۽ چٽڙن تي. وري بيهڻ. 'غسلخاني ۾- شڪ نه-' اٿي ٿو. وجهي ٿو هڪ نظر ياٽس تي، جو پنهنجي کٽ تي اڪيلو پاسيرو ستو پيو آهي. ياچائس ٻي کٽ تي، ٻن ٻارن سان گڏ ستل.

اچي ٿو غسلخاني ۾. ٻاري بلب ڏئي ٿو در. وهي ٿو اوڪڙو سيمنٽ جي دڪيءَ تي. اکيون پوريل، مهٽ آڱرين جي آهستي آهستي. چهرا ذهن تي. ڪئين چهرا: سهڻا، سندر، سيڪسي. هڪ چهرو. شام ڏنل ريشمي گهٽيءَ ۾، پيٺل تڪ ٻڌي.

(غسلخانو گم). نيم- تاريڪ ڪمرو. ٻانهن ۾ جڪڙيل. ٻانهون بغلن هيٺان. هنجي پنيءَ ڪان وهائو ڏنل. گوڏا اُيا. مڙيل پيٽ ڏانهن. چُتڙ. چُتڙ وٽ مليل. پولهه جي لوڏ. تندي نيٽي. ڪنواري ۽ ڀرپور ييرو هٽڻ ڪارڻ. لڦڙائي ٿي. ٻانهن جي جڪڙ مضبوط. پنهنجي سڄي ٻار جي اُڇل، پولهه جي لوڏ سان، ڀرپور تيز...... 'س-' اڌ ڪليل وات سان لرزندڙ ساهه مٿي: 'س-' بس، باقي ٿو..... لرزندڙ آواز. لرزندڙ ساهه. لرزندڙ جسم. جسم جي لنو لنو ۾ لرزش. آخري ڌڏڪو- پچڪ!

اکيون کولي ٿو. ذهن خالي. ڪي گهڙيون خالي پوءِ، پڇتاءُ من ۾. پيشماني: 'اجايو هنيم.' ڦٽي ٿو ڪري ٽڪ. اڃي اڃي، پڪ ڪان خالي، ٽنڊڙن ٽنڊڙن ٻڙ ٻڙن جي نهيل. اُٿي ٿو لڳ ساڻا. اکيون هڪ هنڌ کُتل. ڄڻ ته ڪجهه سوچي پيو ٿو. پر حقيقت ۾ ذهن ڪورو. سڄو بدن ٽڪل ٽڪل. خيال: 'پاڻيءَ سان وهائي ڇڏيان.' ٻالٽيءَ مان جست جو وٽو ڀري ٿو. هارڻ کان اڳ: ڏسان ته ڪيتري نڪتي آهي.' ڏسي ٿو ڊبو انساني نسل جي ٻج جو. 'ٿوري آ، پنڙي-' کن لاءِ تشويش وري 'کهڙي وپني آ-هنه. ڦر ٿيندا، مون جهڙا.' پاڻيءَ سان وهائي ٿو ڇڏي ناليءَ ۾.

اڄي ڪٽ تي سمهي ٿو. بي چيني ۽ بيقراريءَ واري هُر- ڪر ڍيل. نستو جسم. ساڻا احساس. ذهن ۾ نيم غنودگيءَ جو ڳهر. ۽ اهو ڳهر سڄي جسم ۾، نس نس ۾ پکڙجندڙ. پاسو ورائي ٿو. ۽ انهيءَ غنودگيءَ نما ڳهر جي وڌندڙ دونهاٽ ۾ وڃائبو وڃي ٿو....... وڃائبو وڃي ٿو......... ۽ وڃائجي وڃي ٿو. صبح جو اوسيڙو ڪرڻ کان سواءِ. سياڻي جي نٽين سڄ جو هڪ سوال بڻجي. هڪ جواب بڻجي.

'اٺان-'

ستو پيو آهي. اکيون پوريل. تنل جسم ۾ سور جو احساس. پر انهيءَ ڏانهن ڌيان نہ. 'اٺان-' سوچي ٿو. 'ڏينهن ڪيڏانهن؟' گهڙي ڪن لاءِ ذهن خالي. 'گهڻو ٿيو هوندو؟' پاڻ ئي اندازو لڳائي ٿو. 'نو ڪن'. ڪا مهل ائين بيڪار ليٽڻ ڪانپوءِ اکيون کولي ٿو. ڏسي ٿو: بيبي پٽڙ تي بانبڙا پائي رهي آهي. ڪجهہ نہ اٿس. قميص ڀيراڻ نما. پٽيان ڳنڍ ڏنل. منهن تي لينگها. نڪ مان گوبو وهندڙ. ياجائس در جي ڪنڌ وٽ. ٻاهر ويندڙ ناليءَ جي پرسان ويٺل. ٿانو ملي رهي آهي. ململ جو چولو پگهر ۾ مل هجڻ ڪري، جسم ڏسجندڙ. ٿڻ لڙڪيل. منهن سجو سٽيو. شايد پگهر ڪري ائين ياڻنجندڙ. گوڏا ايا پاسن ڏانهن وريل. چولي جو اڳ ٿورو متي. جنهنڪري پيٽ جو ڪجهہ حصو ۽ ڌن ڏسڻ ۾ ايندڙ. پيٽ تي ڪارڙا- ناسي ليڪا. اين تيل ۽ پاسن ڏانهن وريل گوڏن جي وچ ۾ چڏن وٽ،ٻچيءَ وٽان ڪجهہ سلوار ابڙيل.

- 'جاڳين ٿو؟' ياجائس ڏانهنس نهاريندي پڇي ٿي.

- 'ها ياجائي.' ڌيمي ورائي ٿو.

- 'اٿي ماني کاءِ.'

ياجائس، ڪيس ماني ڏيڻ لاءِ چار- هاٿا هٽ، هنديءَ ۾ پاڻيءَ ۾ ڌوئي ٿي. پاڻ اٿي وهي ٿو. ٻانهون متي ڪري، پوئتي ورائي بدن مان ترڪاٽ ڪڍي ٿو. اٿي، منهن ڌوئي، ڀيهر کٽ تي اچي وهي ٿو. ياجائس منجيءَ تان اٿي، ماني کڻي ڏانهنس وڌي ٿي. ڪيس ڏسي ٿو: هلڻيءَ ۾ هڪ مخصوص انداز. جڏهن مون سان اڪيلائيءَ ۾ هوندي آهي، تہ انجو اظهار ٿيندو آهي، يا ڪندي آهي؟' هوءَ ماني اڳيان رکيس ٿي. پاڻي کڻڻ لاءِ دلي ڏانهن موئي ٿي. پولهہ جي لوڏ ۽ چيلهہ جي لچڪ ۾ اهوئي انداز. جنهن مان اندازو لڳائڻ آسان آهي تہ، هوءَ ڪيس ماني کارائڻ ۾ بي انتها خوشي محسوس ڪري ٿي. پاڻيءَ جو گلاس کٽ جي ٻانهيءَ تي رکندي مٿس هڪ نظر وجهي ٿي. نظر؟ جنهن جي ڪا معنيٰ آهي؟ يا سندس وهم؟ فيصلو ڪري نٿو سگهي.

گرهہ پڇي ٿو. ان مهل بيبي رڙهندي رڙهندي، کٽ جي پائي وٽ پهچي ٿي. ۽ پائي جو سهارو وٺي بيهڻ جي ڪوشش ڪري ٿي. ڪري پوي ٿي.

'آئي مُني! تڪڻ جي پڇي پوئي.' هوءَ ائين چوندي ڪيس هنج ۾ کڻي ٿي. 'چي- ڪني!' سندس نڪ مان نڪرندڙ سنگهہ. جا پهتل چپن تائين- ڪي ڏسي ڪنو منهن ڪري چوي ٿي. اهڙو ڪنو منهن، جنهن ۾

ڏيکاءُ جي ڪرپ بہ آهي تہ سچو پيار بہ. پوءِ هن ڏانهن ڏسي ٿي. مرڪ سان. ڪيس اهو سڀ ڪجهہ عجيب عجيب لڳي ٿو. اهڙو عجيب، جو سمجهہ ۾ نٿو اچيس تہ ڇا ڪري.

جلدي ماني کائي اٿي ٿو. هٽ منهن ڌوئي ڪمري ۾ وڃي ٿو. ڪپڙا بدلائيندي، 'ڇا ياجائي واقعي مون ڏانهي راغب آهي؟' سوچي ٿو. ممڪن آهي، ادا کان هوءِ جنسي طور مطمئن نہ هجي. ادا جو ڏانهنس رويو؛ عجيب آهي. مڪينيڪل تعلقات ڪيڏو رسمي! ۽ محض رڳو نڀائڻ لاءِ. نڀائڻ جو قرض نڀائڻ لاءِ...... منهنجو وهم هجي. ڊيل خواهش جو اڻڳو روپ. ڇا مان ائين ڪري سگهان ٿو؟' سوال جي جواب نہ، ها ۾؛ نہ ۾. ياد اچيس ٿو: گهٽو اڳ. جڏهن ياجائس ڪنهن شاديءَ مان موٽي آئي هئي. ان وقت ڪيس ريشمي ڳاڙهو وڳو پاتل هو. ڳلن تي پائوڊر مٿان لالي لڳل. بدن مان ايندڙ خوشبوءِ. ڪيس ڇتائي ڏنو هٿائين. سندس انوکي لوڏ. دل ۾ ڪجهہ وٺي هيس. ۽ چهرو اهڙو تہ وڻيو هوس، اهڙو تہ وڻيو هوس جو دل چاهيو هوس تہ ڪيس ڀاڪر پائي چميون ڏئي ۽ رات ڪيس. مٿس تڙ پيو هو.

'اوهہ! مان ڪيڏو نہ Frusted آهيان.' اوچتو اچيس ٿو من ۾.

'اف!'

ويچاري ٿو، ٻاهر ايندي، ڪيڏانهن وڃڻ لاءِ. ذهن ۾ بہ ٽي هنڌ ايرنس ٽا: يونيورسٽي. يونين ڪميٽيءَ جي لئبرري. يا امريڪن سينٽر ۾. (جتي ڪليل رسالن ۾ نبود تصويرون ڏسڻ لاءِ.) ون يونٽ بلڊنگ ۾نوڪريءَ جي پٺيان ڳاڃا لاءِ ڪري ٿو تصور، آفيس ۾ درخواست ڪٽي وڃڻ جو. بوريٽ. ذلت. انسانيت کان ڪريل هجڻ جو احساس. دل نٿي وريس. وري ڪري ٿو يونيورسٽيءَ جو تصور: پلين پٽين تي لکيل جيئي سنڌ ۽ هاسٽلن جي درن تي. ٽيبل ٽاڪ جا عام فقرا: 'مگر ڪڏهن بہ سنڌ سان سچا نہ ٿيندا- جي- ايم- سيد سنڌ جو هيرو آهي. پٽو پنجابين جو پٽو آهي، فوجين جو ايجنٽ. ڪميونيسٽ غدار آهن. هو ٻهرين مهاجر پنجابي آهن، پوءِ انٽرنيشنلسٽ سنڌي ڪميونسٽ چوتيا آهن. پناهگيرن جا پٽو. پنجويهن سالن تائين جي- ايم- سيد ڇا ڪيو آهي؟ وڏيرڪي سياست- اهو پٽو ئي آهي، جنهن سنڌ جي نالي کي جيارپو آهي- پٽو عظيم سياستدان آهي. ميان! اهو پٽو ئي آهي، جنهن هن مرده قوم کي سجاڳ ڪري پنهنجي پنيان هلايو آهي. اها ڪا مذاق ڪانهي- ٻهرين نيشنلزم پوءِ سوشلزم- ٻائي ٻائيءَ وارا غدار آهن.....'

'يونيورسٽيءَ مان هينئر قوم پرستن جو اثر ٽٽندو،' سوچي ٿو. 'بنگال کانپوءِ هتي سنڌ جو وارو آهي. بنگال ۾ ڪچلي ڇڏيائون. هتي تہ

منٿ ڪندا- بنگالي پوءِ ٻه وڙهندا. ۽ هتي ٻه؟؟'

ذهن خالي. سواليہ مونجهارو ذهن ۾.

چوتيا. نعري باز. سطحي. رڳو نعرا. هُنہ- گهڙي رڪي. 'سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ نيشنلسٽ ٻہ جاوا ڪيا.' دل ۾ چوي ٿو. تري اينڊڙ ذهن تي هڪ واقيو. ٽيل يونيورسٽيءَ ۾:

بدي، سنڌيو ڪو ووٽ نهين ديا تو هم تم ڪو چو......' وڏيري جو هڪ پٽ، هڪ مهاجر شاگردياڻيءَ کي چئي رهيو آهي. پوءِ يڪدم تجويز پيش ڪري ٿو. "اڙي اڇو تہ هنڪي روم تي ڪٺي هلي ي........س' ٻي وس ڇوڪريءَ جون ليلائيندڙ نظرون. 'يائي. او ميري يائي.'

نعرءِ سنڌ جيئي سنڌ- نعرءِ سنڌ. جيئي سنڌ......

'نيشلزم يا وڏيرا ازم!' دل ۾ چوي ٿو. 'هتي اڃا صحيح نيشنلزم جو تصور ٻہ پيدا نہ ٿيو آهي. رڳو نعري بازي سطحي جذباتيت، موقعي پرستي. ۽ وڏيرن ۽ پيٽي آفيسرن جي ٽرڙو ڇورن جون چڙواڳيون ۽ هلڪڙايون.'

يونيورسٽي ڪئمپس وڃڻ جو ارادو لاهي ڇڏي ٿو.

'اڙي ڦٽي وسري ويم.' اوچتو خيال اچيس ٿو. پٽ ۾ ٽنگيل آئيني جي سامهون بيهي، ڦٽي ڏٺي ٿو. هوءَ اڃا ٽانو ملي رهي آهي. ڪيڏي ڪيڏي مهل ڏاڍهنس ڏسي ٿي. اهو هو، هينئر آئيني ۾ پڪڙي ٿو. آئيني ۾ ڪيس ڏسي ٿو: نظر جي ٽڪ منهن تي. منهن سنهو، ڳٽن وٽ هڏا يريل. اکين هيٺان ڪار- سرا نشان. ٽڪ ٻدل- 'ياڄاڻي! ياڄاڻس لڳيس ٿي. ياءَ جي زال کان وڌيڪ هڪ عورت. اجنبي عورت! هن اڻ ڄاتل اجنبي احساس هيٺ، ڪڏهن ڪڏهن انتهائي ويجها ماڻهو ٻہ ڪيڏو اجنبي لڳندا آهن! ۽ ائين ڪڏهن ڪڏهن، جڏهن پنهنجو پاڻ کي ٻہ، اجنبي لڳندو آهي. تہ ڪندو آهي. سوال: 'هي مان آهيان؟ مان-؟ هيءَ منهنجي، پنهنجو پاڻ کان، پنهنجي وجود جي وجوٽي ڪيڏي نہ عجيب لڳندڙ آهي!!'

ڪمري مان نڪري، ٻاهريون دروازو اڪرندي سوچي ٿو: يونين ڪميٽيءَ جي لئبرري.

'

لئبرري: لئبررين سامهون ويٺو آهي. اڳيان ڪتاب پيا اٿس. تن کي اٿلائي پٿلائي ڏسي رهيو آهي. ۽ پوءِ لکڻ لڳي ٿو. شايد لسٽ ٿو ٺاهي. اخبارن واري ڊگهي ميز تي چار ڄڻا ويٺا آهن. ٻہ پوڙها، تن کي حُليي ۽ سندن ڳالهائڻ مان اندازي طور سمجهندو آهي تہ، هڪ رٽائرڊ ماستر آهي ۽ ٻيو پوليس جمعدار. باقي ٻہ نوان آهن. رٽائرڊ ماستر تي نظر پوڻ سان

ڪوفت. ڪارڻ؛ هو هميشه جڏهن به اخبار پڙهڻ لاءِ جهليندو آهي، پوءِ ان جي جند مشڪل سان ڇڏيندو آهي. سين ڪان پهرين اڇي اخبارن تي قبضو ڪندو آهي. سيئي اخبارون هڪ ٻئي جي مٿان رکي، ٻنهي هٿن ۾ سامهون جهلي، گول فريم سان ٿلهن شيشن وارو چشمو نڪ جي اڌ تي اٽڪي، سليپر لاهي، گوڏا ايا ڪري، ٻئي پير ڪرسي تي رکي، اٽين ٻالم تي پڙهندو آهي، جيئن سندس ذاتي اخبار هجي. ۽ وقت ۽ ٻين جو خيال ڪرڻ ڪانسواءِ ڪيس سڄو ڏينهن اتي گذارڻو هجيس. وڏ ۾ وڏ مهرباني رٽائرڊ پوليس جمعدار تي ڪندو آهي. جو خبرن وارو پهريون پرچو مڪمل ڪرڻ تائين، وچون پنو ڏيندو اٿس. اخبارن جي ميز وٽ اچڻ تي ڏسي ٿو. صبح جي اخبار عبرت جي خبرن وارو صفحو ماستر جي هٿن ۾ جهليل ۽ وچون پنو. جمعدار پڙهندڙ. باقي به ٽيئا اوسيڙي ۾ ڪلهوڪي شام جي هڪ انگريزي اخبار مٿان، گڏ جهڪيل. ڪڏهن ڪڏهن، ٻاڏائيندڙ نظرن سان، ٻنهي پوڙهن ڏانهن واجهه واجهائيندا رهن ٿا. ته ڪنهن ڪنهن مهل، ڪنڌ هيٺ ڪري، پوڙهن جي هٿن ۾، جهليل اخبارن مان سرخيون پڙهڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. ۽ پوڙها بي پرواهه ٿيو، اخبارون چٽي رهيا آهن.

وهي ٿو. پراڻا رسالا اٿلائي پٿلائي ڏسي ٿو. ۽ دل ۾ پوڙهي ڪان عبرت وٺڻ لاءِ سوچي ٿو. 'سائين به منٽ اخبار ته ڏجو.' پر چوي نٿو. دل ۾ جڪ. رسالا اٿائي پٿلائي ڏسڻ کانپوءِ، حسرت ڀري واجهه وجهي ويٺو آهي پوڙهي ۾. نوجوان، پاڻ ۾ سس پس ڪرڻ ڪانپوءِ اٿي وڃن ٿا. شام جي انگريزي اخبار کڻي ٿو. پهرين صفحي تي به پوز اڌ- اگهاڙين ماڊرن ڇوڪرين جا ڏسي ٿو. وڏن اکرن ۾ خبر؛ Rape. پنهنجن ڇهن سالن جي هڪ ڇوڪريءَ سان زنا باالجبر. اسپتال ۾ ڊاڪٽر رت بند ڪرڻ ۾ ناڪام. ڇوڪريءَ تڙپي تڙپي دم ڏنو. ذهن کي ڌڏڪو...تڙپندڙ، ڪري وڃان معصوم ڇوڪري. رت وهندڙ..... 'حيوانيت'. ڀيانڪ شڪل وارو، مصروف وحشياڻي جبريه عمل ۾ تڙپندڙ اگهاڙي ڇوڪري. وحشي ڀيانڪ شڪل وارو اگهاڙو مرد.

'سيڪسيوئل فرسٽريشن آهي.'

'؟!.......... هن مان لست ماڻي هونداڻين!'

اچيس ٿو پنهنجو تجربو ياد؛ پهريون دفعو، شدت سان ضرورت محسوس ڪندي ويو هو چڪلي ۾. ويندي وقت؛ پاڻ جارحانه انداز ۾ مٿان. وٺشا ڪنجهندڙ ڪرڪندڙ، ايذاءَ ۾ تڙپندڙ. انهيءَ اذيت ڏيڻ سُان ايندڙ مخصوص قسم جو مزو تصور ڪيو هٺائين.

ڪل تي اچيس. ۽ اندر ڪونيءَ ۾ وڃڻ ڪانپوءِ، فنڪ ٽيل. اڳ

بيهاريل تصور کن ۾ غائب ٿي ويل. نڪرڻ ڪانپوءِ پڇتاءُ. ڪجھ رهيل هجڻ جو احساس. ۽ پيڙا ۽ وڏيڪ پيرا.

ٻئي دفعي: ان ڏينهن ڏاڍو اداس هو. ڏاڍو. صبح جو صحيح سنبري. هڪ ترقي پسند ڪنٽرنيشنلسٽ آفيسر جي ڪلارڪي ڏيڻ جي وعدي تي. سندس آفيس ۾ ويو هو. پڪ. ته نوڪري ملندي. ڏيڍ ڪلاڪ ٻاهر انتظار ۾ ويٺو رهيو. نيٺ هن گهرايس. مرڪ. منافقانه مرڪ منهن تي آڻي چيائين: 'ادا. ڪلهه پير صاحب جو ماڻهو آيو. ان کي رکي ڇڏيم.'--'تون انتهائي ذليل ۽ ڪريل انسان آهين.' چئي ڏنو هٽائينس. ۽ اهو ڏينهن سڄو ڏينهن ڪوفت ۽ عجيب نراِمسائيءَ گاڏڙ بيزاريءَ ۾ شهر جي رستن تي ڀٽڪندو ۽ رلندو رهيو. سنجها ويل اوچتو ئي اوچتو هڪ اڻ ڄاتل ضرورت هيٺ ڀرپور خواهش: ڪنهن عورت سان گڏ سمهڻ جي. عورت. جا ماءُ به هجي ته ساهيڙي به. سائس گڏ ستو پيو هجي. سندس ڇاتيءَ ۾ منهن وجهي. ۽ هوءَ پنهنجا نرم هٿ ۽ آڱريون سندس وارن ۾. ته ڪڏهن بدن تي ڦيرائيندي رهي. ۽ پاڻ چپ چاپ سيني تي مٿو رکيو، ستو رهي. ان چري چاهت هيٺ چڪلي ۾ ويو هو. ڪيسي وارا سمورا پنجويھ رپيا ئي هن کي ڏنائين. ڪمري جو در ڏيڻ کانپوءِ، هوءَ مڪينيڪل انداز ۾ سلوار هيٺ پئين تائين آڻي. گوڏا پٽتي ورائي سُتي رهي. ويٺي ويٺي سندس اوگهڙ ۾ ڏنائين: ڪارنهن. پوءِ ٻُڃان.

'چيتي ڪر ووٽي- ڪي ويڪندا اي'

دل ۾ آيس، ان ڪاري جاءِ تي ڪانگهارو هٽي. پر ائين ڪري نه سگهيو.

بلٽ کولي ٽڪڙو ٽڪڙو ٻاهر هليو ويو.

'انسان به عجيب آهي. مضحڪ خيز!' تصور گاڏڙ يادگيرين کانپوءِ دل ۾ چوي ٿو.

'اها ڪيئن خير آ، ته هتان سنڌ مان ٻڌا اٿن؟ 'چون ٿا ته يونيورسٽيءَ مان ڪي شاگرد ٻڌا آهن؟'

'خبرون آهن ته....'

رٽائرڊ پوڙهن جو آواز ڪن تي پويس ٿو. ڏانهن نهاري ٿو. هو اخبارن جي پڇر ڇڏي پاڻ ۾ ڳالهائي رهيا آهن. انهيءَ دوران هڪ ننڍون ڇوڪرات اچي ويٺو آهي. ۽ اخبار جو وچيون پنو پڙهي رهيو آهي. خبرن جو پرچو ڪٽي ٿو: 'مجيب ملڪ کي ٽڪرا ٽڪرا ٿيڻ کان بچايو آهي- حالتون سڌرڻ تي اقتدار عوامي نمائندن کي ڏنو ويندو- سياسي سرگرمين تي پابندي- ڪاغذ تي ڪنٽرول، اخبارون گهٽ صفحا ڪڍنديون...

’وچ! ڪيڏيون تبديليون! هينئر پاڪستان؟ - مون ڪيترن ڏينهن کان اخبارون نہ پڙهيون آهن؟!- بنگال هينئر رهندو؟....‘

’بي بي سيءَ ٻڌايو آهي تہ گهٽ ۾ گهٽ ڏهہ لک ماڻهو مُئا آهن. ڍاڪا يونيورسٽيءَ تي بمباري ڪئي اٿن..........‘

جسم ۾ هڪ اينڊڙ حساسي تبديلي.

هو چوڪرا، هينئر ٻن پوڙهن جي سياسي ڪچهريءَ ۾ حصو ونندي، چئي رهيو آهي: چوڪرا ڏانهن ڏسي ٿو. منهن تي مايوسي ۽ افسوس گاڏڙ تاثر. هيسيل. جوش. ٻئي پوڙها ڏانهنس پوري ڌيان سان اکيون ڦوٽاريون ۽ وات ڦاڙيو، ٻڌي رهيا آهن. رٽائرڊ ماستر اچا وڏيڪ حيرت مان اکيون ڦاڙي چوي ٿو:

’هان-! پوءِ ابا نيٺ ڇا ٿيندو؟ پاڪستان جو ڇا ٿيندو؟‘

’سائين ٿيندو وري ڇا. بنگالي وڙهي ڇاڻ، وڙهندا. باقي سنڌ؟ ان تي پنجاب جو قبضو رهيو آهي ۽ رهندو.‘ چوڪرا انتهائي نا اميديءَ مان ورائي ٿو.

سانت.

ڏانهنس ڏسي رهيو آهي. دل چويس ٿي ڳالهيون ٿينديون رهن. سانت ٽوڙيندي جمعدار چوي ٿو. ’بس ابا. ڪُل جو خير. رب ساجهہ ڏيندن......‘

چوڪرا وچ ۾ چوي ٿو: ’ڇا توهانکي خبر آهي تہ، پنجابي- پناهگير، فوج ۽ آفيسر ڪهڙي چال ڪري رهيا آهن. سنڌين کي ختم ڪرڻ لاءِ-‘ ٻئي پوڙها ڏانهنس ڌيان ڏين ٿا. ’هتان جي اصل بنگالين،هندن ۽ مسلمانن تي انسانيت ڪان ڪريل ظلم ڪري، هڪ طرف ڪين هندستان ڏانهن وڃڻ لاءِ مجبور ڪري رهيا آهن، ٻئي طرف لکن جي تعداد ۾ بنگالين جي نسل ڪشي ڪري، ڪين گوليون، بمن ۽ بارودن مان ڪڍي رهيا آهن. جيئن هنن جو تعداد گهٽجي. ساڳي ريت سنڌ جي ڳوٺن ۾ پنجاب ڪان آندل پنجابي نوآبادگارن کي سهوليتون ڏئي، هنن کي آباد ڪري رهيا آهن، تہ شهرن ۾ مهاجرن کي. هينئر بنگال ڪان آندل بهاري پناهگيرن جا. جيڪي جهاز ڀرجي آيا آهن تن کي بہ سنڌ ۾ رهايو پيو وڃي. ۽ سنڌ جي سرحدي علائقن ۾ ۽ ٻين شهرن ۾ رهندڙ هندن کي لڏائڻ لاءِ اسلام جي نالي ۾، هندستان ايجنٽيءَ ۽ ٻين مڪروهہ بهاني سان تحريڪون هلائي. سنڌين جي تعداد کي ڏينهون ڏينهن گهٽائڻ لاءِ سنڌ دشمن سازشون ڪري رهيا آهن......‘

’مارا‘ ماستر اکيون ڦاڙي تعجب مان چوي ٿو، ’ابا ٻڌو اٿئون تہ سنڌي پوليس وارن کي بہ بنگال پيا موڪلين ۽ هو نہ ٿا وڃن.....‘

’ها ها. مان ٿو ٻڌايانءِ.‘ جمعدار وچ ۾ اڀرو ٿي چوي ٿو. ’مان آفيس ۾ پنهنجي پينشن جي ڪاڳرن لاءِ ويس ته اتي ٻڌم. سچ آهي. رڳو حيدرآباد مان ٽي اڍائي سو پوليس وارن جي لسٽ ٺاهي اٿن. ۽ سڀ سنڌي! سنڌي ۽ پنجابي پوليس وارن ۾ ان ڳالهه تان جهيڙو ٿي پيو آهي. سنڌي پوليس وارا چون ٿا ته رڳو اسان کي ڇو ٿو موڪليو وڃي- ۽ ها. ڪيترا ته خوشيءَ سان پيا وڃن. جو خاص الائونس به ڏيندن. ابا پيٽ. ۽ ڪيترن ته استعفائون ڏنيون.‘

’هون.‘ نوجوان ڪنڌ سان سندس تعريف ڪري ٿو. ۽ شڪي نگاهن سان ڏانهنس ڏسي ٿو. ڏانهنس ڏسڻ ڪانپوءِ سندس منهن جي رنگ ۾ ڪجهه تبديلي اچي ٿي ۽ هو پوڙهن کان موڪلائي اٿي هليو وڃي ٿو. سمجهي ٿو: هن ڪيس شايد سي. آءِ. ڊيءَ جو سمجهي شڪي نگاهن سان ڏٺو ۽ هليو ويو. ’ها. هن سمي ۾ ڪنهن تي ڀروسو ڪري سگهجي ٿو.‘ ياد ٿو اچيس. ڪٿي ٻڌل: سرڪار هر هنڌ. هوٽلن ۾. لئبررين ۾. اسڪولن، ڪاليجن ۽ يونيورسٽيءَ ۾ سي. آ. ڊي ڄاڙتا ڇڏيا آهن. ’ڪيڏي ٽريجڊي! ڪيڏو انسان سان مذاق: چوويهه سال! يعني هڪ نوجوان نسل جي ذهن، هراس، ڀوسات، بي يقيني، رڳو نعري بازي ۽ مارشلائن جي اثرن هيٺ پرورش پاتي آهي. ذهن بند. زبان بند. جذبا مروٽيل. احساس ڪچليل، ڄنگهون جڪڙيل! ۽ هينئر ...... نيٺ ڇا ٿيندو؟‘ سوچ ۽ اوچتو سوال:

پوڙهن جي ڪچهري ٻڌي ٿو: ماستر ڳالهائي رهيو آهي. شايد هندستان جي آزاديءَ جي تحريڪ جي باري ۾. اهو سندس ڳالهائڻ مان پڌرو آهي: ’........تن ڏينهن ۾ مان ڪراچيءَ جي هڪ سنڌي اسڪول ۾ ماستر هجان. جلوس به جلوسن جهڙو هجي. اڳيان هجن ڪاليجي هندو نينگريون ملوڪ. ’هندستان ڇڏيو.‘ تحريڪ لاءِ هڙتال پئي ڪرايائون. سائين منهنجا. هر دڪان تي وڃي، دڪاندار کي سهڻي نموني سمجهائي، دڪان پئي بند ڪرايائون. ڪيڏي سچائي هئي! ڪيڏو خلوص هو! ابوهه!! ۽ ها- دڪان وري ڪليل ڪنهن جا؟ مسلمانن جا! ميان! انگريزن کي هتان ڪڍيو ته هندن ڪڍيو هي مسلم ليگي؟ انگريزن جا نطفه. ڪو مسلم ليگي، انگريزن کي هتان ڪڍڻ لاءِ- جيل ۾ ويو؟ ’حرام خور پيٽسان.‘ ماٺ ڪري ٿو. جمعدار بدستور ڏانهنس ڏسي رهيو آهي. وري ڳالهائي ٿو: ’شابس هجي پنهنجن سنڌي ڪاليجي ٻچن کي. ڏٺي سوڀ ڏيندن.....

لئبررين، جو ڏانهن ڪنهن مهل کان تڪي رهيو هو، سندن ڀر ۾ اچي ٿو. ’مهربان هيءَ لئبرري آهي، سياسي اکاڙو نه.‘

ٻئي پوڙها چپ.

’مهرباني ڪري آئينده هتي اهڙي قسم جون سياسي ڳالهيون نہ ڪندا.‘ تلقين ڪندي چوين ٿو.

’ٺيڪ آهي چاچا. ڪاوڙج نہ.‘ جمعدار ڪيس چوي ٿو. پوءِ ماستر ڏانهن منهن ڪري: ’هلون.‘ٻئي خاموشيءَ سان نڪري وڃن ٿا.

لئبررين، هن ڏانهن ڏسي، هلڪي نموني مرڪي چوي ٿو، بيوقوف ملڪ سان مارشل لا لاڳو ٿيو آهي ۽ هي، هتي خطرناڪ ڳالهيون ڪري رهيا آهن.‘

جواب ۾ نٿو مرڪي. نہ ڪجهہ چوي ٿو. جنهن لاءِ لئبررين کي توقع هئي. انجي ابتڙ جواب ۾، نفرت منجهان اڻ– وڻندڙ منهن ٺاهي ڏانهنس ڏسي ٿو. لئبررين وڏيڪ ڪجهہ ڪچڻ ڪانسواءِ، پنهنجي ڪرسيءَ تي وڃي وهي ٿو. پاڻ، سامهون ٽنگيل گهڙيال ۾ ٽائيم ڏسي ٿو: ٻارنهن ۾ ڪي منٽ. اٽي ٿو. اهو سوچيندي بہ باقي وقت ڪيئن ڪاٽي. ٻاهر اچي، لئبرريءَ جي گيٽ وٽ بيهي رهي ٿو. بيٺو آهي. بنگال، جلندڙ بنگال. ان جي تعلق سان سنڌ، ڪُرڙيون هٽندڙ سنڌ. حــاوي اٽس ذهن تي. هڪ خواهش: هلندڙ سياسي مسئلن تي ڳالهائڻ جي، ڪنهن سان بحث ڪرڻ جي. بنگال تي، سنڌ تي، پنجاب تي، پناهگيرن تي، مستقبل تي، نتيجن تي. ۽ اڻ– چٽو خيال، ڪجهہ ڪرڻ لاءِ: ايڊوينچر ٽائيپ. .رجب وٽ وڃان، سندس آفيس ۾. چانهہ بہ ڪيانس ۽ گپ شپ بہ ڪيانس– نہ. احمد کي وٺي، ٻئي گڏ آوارهہ گردي ڪيون. ۽ بحث بہ. هو بہ مون وانگر هن ڌرتيءَ تي غير ضروري بار آهي.‘ سوچي ٿو. نہ ڄاڻ چو ڌرتيءَ کي اسان جو بار اڃا محسوس نہ ٿيو آهي!‘ پرسان ويندڙ هڪ اڌڙوٽ برقعي واري عورت کي ڏسي ٿو. پوءِ تيز ويندڙ ٽرڪ کي. پوءِ، سواءِ ڪنهن ويچار جي سامهون اسپتال جي ڀڳهي، ويڪري ڀت تي لکيل جملن کي پڙهي ٿو: ’سنڌي اڳواڻن کي آزاد ڪريو. سنڌ جي سپوتن کي رها ڪريو. قومي زبان سنڌي زبان.‘ ۽ انجي پرسان: مهاجر شاگرد رهنمائون ڪو آزاد ڪرو. اردو زبان قومي زبان. چلي گا چلي گا اسلامي نظام. سوشلسٽو! داهر پرستو! پاڪستان ڇهوڙ جائو. سرخ سفيد سامراج مرده باد.‘ ۽ ڊنل لفظ، پر پڙهڻ ۾ ايندڙ: ’ون يونٽ ٽوڙيو ورنہ........؟‘ بار بار پڙهندي هوندي بہ، سڀ نعرا وري بہ نظرن سان پڙهي ٿو. ’ون يونٽ ٽوڙيو ورنہ..... ورنہ ڇا، پنهنجو پاڻ کان سوال ڪري ٿو. سوال جواب ڳولڻ لاءِ نہ ڪيو اٿائين. محض دل ۾ اچي ويس ۽ بس! انهيءَ فقري تي ياد ٿي اچيس، جڏهن اهي تازا تازا مطالبا لکيا ويا هئا. دوستن سان، فردوس سئنيما ۾ فلم ڏسي، پوئين گهٽيءَ کان، رسالا روڊ ڏانهن اچي رهيو هو. ڏاڍي زنده دل موڊ ۾ هئا، ڪورٽ جي ڀت تي لکيل، ’ون يونٽ

ٽوڙيو ورنه........' پڙهي هرهڪ پنهنجو تبصرو ڪيو هو 'ورنه سمهي پونداسين.' - 'ورنه هنڪي ڏينداسين' - 'ورنه قائم رهندو' - 'ورنه سند ڇڏي ڀڄي وينداسين.' انهيءَ تي سخت خار آئي هيس. چڙي چيو هئائين: 'اسين سنڌي پنهنجي قومي مسئلن تي ڪيڏو لاپرواهه ۽ نااميد آهيون. اسانکي ههڙن معاملن تي مذاق اڏائڻ نه گهرجي.......'

'پڏو ابا-' رفيق چپ ڪرائيندي چيو هو. 'اسان کي چوڻ گهرجي...... مٺ هٿي ڪابي پاسي ليٽي پونداسين.' سيني جا گڏيل ٽهڪ. سندس بور ٿيڻ..........

ٻه گدلا ٻار. جن مان هڪ ميري ڊگهي گنجي ۽ ڪڇو پيل. ٻئي کي رڳي سلوار. سا به پاڇن وٽان سڃي اڌڙيل. پريرو پاڻ ٻيڙيءَ جي ماندڻيءَ هيٺان. پاڪيٽ ۽ پنيون ڳولي رهيا آهن. ٽن تي نظر پويس ٿي: هڪڙي نينگر جي نظر هيٺ، زمين تي پيل زردالوءَ جي هڪ ڪکڙيءَ تي پوي ٿي. هو ڊڪ پائي ان کي کڻڻ چاهي ٿو. ٻيو به اوڏانهن لوهه ڪري ٿو ۽ پهرين کان اڳ ڪکڙي کڻڻ ۾ ڪامياب ٿئي ٿو. هو حسرت ڀريل، سڪايل، ۽ ڪجهه ڏمريل نگاهن سان کيس ڏسي ٿو. ۽ ٻيو فاتحانه ۽ بيحد خوشي جو اظهار ڪري ٿو. ٻن نظرن جو ٽڪرائجڻ-

'سائين پهرين ڏٺي ته مون هئي نه.........' پهريون چوي ٿو.

'پر کنئين ته مون نه-'

'ڀلا اڌ ڏي' سڪٽائپ.

'نه نه.' سڪائڻ. غرور.

'ڏي يار، مان جو توکي ڏيندو آهيان.'

'هل هل. ڪٽي ڏيندو آهين.'

'ڏيندو ناهيانءِ؟- پاڻ پيري ڪيئن؟'

'ڀلا تون ليندين ته مونکي اڌ ڏيندين؟'

'ها-'

ٻوءِ هو، ميري؛ مٺيءَ ۾ ڀريل ڪکڙي وات ۾ وجهي ڏندن سان ڀڃي ٿو. ۽ اڌ پنهنجي يار کي ڏئي ٿو. سندن سيائي جاڳڻ ڪانسواءِ، سندن انهيءَ ياڻپيءَ ۽ گڏيل سهڪار جي جذبي تي مرڪي ٿو. مٺن قرب ۽ پيار اڇيس ٿو. قرب ۽ پيار: اداسيءَ، غم ۽ افسوس جي گڏيل احساسن ۾ ويڙهيل. 'هنن جو مستقبل؟' - جي سوال ساڻ.

اوچتو سگريٽ جي ٻاڙ لڳيس ٿي. پرواريءَ ماندڻيءَ تان سگريٽ وٺڻ لاءِ وڌي ٿو. ماندڻيءَ تي پارهين وارين خبرن پڙهڻ لاءِ، ماڻهن جو ميڙاڪو لڳو پيو آهي. سب مهاجر آهن. خبرن جو آخري ٽٽ هلي رهيو آهي:

'......غدارن کي نہ بخشيو ويندو- مارشل لا جي ريگيوليشن تي سختيءَ سان عمل ڪيو ويندو. نيشنل عوامي پارٽي تي پابندي. مشرقي پاڪستان ۾ حالتون جلد معمول تي اچي وينديون.'

'ووڊائن ايک.' ڏهہ پيسي شيشي جي دخل تي رکندي چوي ٿو. ۽ سامهون آئيني تي چنبي سان لکيل پڙهي ٿو: "پان کي قلت کي وجہ سي في پان ۵۰ پيسي. پالک کا پان، ايک آنہ."

"چالو ماچيس."

"ڀائي اب کهان سي چالو ماچيس ملي گا. وہ سامني رسي-" سگريٽ دکائيندي ٻڌي ٿو:

"شکرالحمدالله. خدا کي فضل سي. پاڪستان بچ هي گيا."

"اسي سالي، مڙيب کو گولي سي ہي جيادہ سجا ديني چاهيئي."

- "نعپ والي ہي غدار هين."

"اب پاڪستان کو بچانا هي تو ان غدارون کو گولي سي اڙايا جائي."

"اب يہ جيئي سندہ والي ہي سڌر جائين گي."

-"نهين ڀئي، انکو ہي ملک سي نکالنا چاهيي يا بلکل گوليون سي اڙانا چاهيئي. يہ سالي ڀارت کي پکي ايجنٽ هين."

- "مين تو پهلي کهوي ديا. اي ڀـــاڻ کا لہ........ مُڙيب هندستاني ايزنٽ هووي. اي پاڪستان نون ختم کروي." هک اڇي ڏاڙهي وارو پوڙهو چوي ٿو. ڳالهائيندا رهن ٿا.

سگريٽ جو ڪش هڻندي، سيني تي مٽاڃري نظر وجهي ٿو. هک اهڙي نگاهہ، جا ڳوليندي هجي پنهنجائپ جي احـــساس کي. کنهن اهڙي ڏنل وائتل ڇاتل سڃاتل شي کي، جا هک ئي ڌرتيءَ جي رهواسين ۾، ذهني ۽ روحاني رشتن هيٺ هڪجهڙائي پيدا کندي آهي. ڌاريپ واري وڇوٽي. گهري کان گهري. وسيع کان وسيع. "هن ڌرتيءَ جو ۽ هن جو سبندڌ؟ ۽ مان هن ڌرتيءَ جو ڄايو نپايو؟ هيءَ هند. جتي مان ٻيڻو آهيان، اهو منهنجي لاءِ ڌاريو آهي؟ يا هيءُ؟ نيٺ سچ ڇاهي: پاڪستان؛ اسلام يا سنڌ؟" پوءِ وقت کـان اڳ ويندڙ نگاهہ. انديشن جي ڌنڌ ۾ ڌنڌيل؛ وچ!! کيڏي ڀـيانک. کيڏي اذيت ناک.

احمد وٽ وچن لاءِ. تلک چاڙهيءَ ڏانهن وڌي ٿو.

سنڌ مسلم ڪاليج جي پوئين پٽ کان يونيورسٽيءَ جي بس بيٺي آهي- غيرـ ارادي طور بس ۾ اندر نگاهہ ڊوڙائي ٿو. ڇوکرا گهٽ آهن.

اسٽاف جا ماڻهو وڌيڪ. بس هلي وڃي ٿي.

ڪراچيءَ ڏانهن ويندڙ ڪيتريون بسون بيٺيون آهن. وڏي ٽو......
تلڪ چاڙهيءَ تي هينئر اهو رنگ ناهي. جو شام جو سج لهڻ مهل هوندو آهي. ماڻهو هلن پيا. زندگي متحرڪ آهي. پوءِ به پسائي. ۽ بي رنگيءَ جو احساس.

هلندو پيو ٿو وڃي........

'.........اڙي- او ڇُ ڇُ.' پٺيان ايندڙ آواز.

منهن ورائي ڏسي ٿو: چار ڇٽا بيٺل. احمد. نواز. قادر ۽ شاهه.

'اڙي ڏي خبر، آهين ڪٿي؟'

'بس. اتيئي.'

'الاءِ اسان سمجهيو تہ......'

'اندر هوندس.' پاڻ ئي جملو پورو ڪري ٿو.

'ها.هلون جبيس ۾ مٽي، چانهه بہ پيئون ۽ ڪچهري بہ ڪيون.'

'اوهانجي مرضي. هلو-'

'اڙي ياڙي منهن بہ ڪونہ ڏيکارين.'هوٽل جي ڏاڪڻ چڙهندي.

'منهن ڏسي چا ڪندين؟' مرڪ.

'نوڪري مليئي؟'

'نہ-'

'ها يار، سنڌين لاءِ نوڪريون ڪٿي آهن.' رسمي طور، جيئن هر سنڌي چوندو آهي. گهڙي رکي چويس ٿو. يونيورسٽيءَ ۾ ڪوشش ڪرين هان، اتي سڀ پنهنجا هٿا. تون بہ صفا ٻُڌو بابا آهين.'

موجوده وقت جي انهيءَ رسمي گفتگو تي رڳو مرڪي ٿو. هوٽل ۾ اندر ڪمري ۾ وهن ٿا:

'اوهان ڏيو خبر، يونيورسٽيءَ جا ڪهڙا حال آهن؟' سوال ڦٽو ڪري ٿو.

'يونيورسٽي؟ جيئي سنڌ تحريڪ جو ڳڙهہ!' نواز ٽهڪ ڏئي ٿو. ۽ پوءِ چوڌاري ڏسي ٿو: ڪنڌ ۾ هڪ اڌرُوٽ، خاڪي سوٽ ۽ اڇي برشٽ سان وينو آهي. اکين تي نظر جو چشمو. ڏانهنس ڏسي، سيني ڪان اشاري سان هن جي موجودگيءَ جو احساس ڏياريندي، شڪي ڪل ڪلندي، آهستي چوي ٿو: هو ڪير آهي؟

'ڇڏ يار. تون تہ سدائين- سي. آءِ. ڊي، بي. آءِ. ڊيءَ جو ناهي. تون ڪا ڳڻتي نہ ڪر.' شاهه چويس ٿو.

'توکي ڪهڙي خبر، ڇا تون سي. آءِ. ڊيءَ جو انفارمر ٿيو آهين.

جو سيني سي. آءِ. ڊيءِ وارن کي سڃاڻين.' نواز چويس ٿو.ان تي باهه اچيس ٿي. 'ذليل ڪميٽو.' پر انجو اظهار نٿو ڪري. ياد اچيس ٿو: ۴ مارچ واري تحريڪ ۾، جيل ۾ رهندو هو. ماءُ ياد ايندي هيس. انتهائي هلڪڙائي نرڙاٽپ جا ڏيکاءُ ڪندو هو. ڪجي ٿو.

'چانهه.' مٿان بيري کي بيڻل ڏسي، احمد چوي ٿو. خاموشي.

'بيا ڪهڙا حال اٿئي؟ تهنجي فرسٽريشن جو ڪهڙو حال آهي؟' شاهه پڇيس ٿو.

'ٺيڪ.' مرڪ سان جواب. 'تون ڏي خبر، ڪهڙا ٻڌا آهن، ڪهڙن جو انديشو آهي؟ يونيورسٽيءَ ۾ ڇا پيو ٿئي؟'

شاهه ۽ پاڻ ڳالهائي رهيا آهن:

'هن وقت تائين. گرفتاريءَ جو رڳو جي. ايم. سيد جو ٻڌو اٿون. باقي افواهه آهن ته، سنڌ ۾ ادائي سون جي لسٽ ٺاهي اٿن. جن ۾ سنڌي دانشورن ۽ ليڪن، شاگردن ۽ سياسي ورڪرن جا نالا آهن. تن کي پڪ گرفتار ڪندا.'

'هون-'

'ماما، تهنجو نالو ته پڪ هوندو. تو جيل ۾ ڪڏهن به معافي لکي نه ڏني آهي نه؟'

'نه.'

'پوءِ ته تون رڪارڊ......' خوش طبعي سان 'پلا نيٽ ڇا ٿيندو؟' پڇيس ٿو.

'اها ته پڪ آهي، بنگال نه رهندو. بنگالي هينئر فيصلو ڪندا. پوءِ پلي هن کي ڪيترين ۽ ڪهڙين ٿي قربانيون ڇو نه ڏيڻيون پون.'

'يونيورسٽيءَ ۾ ري ايڪشن (Re- action)؟' ورجائي ٿو.

'پهرين ڪجهه جوش هو. پر جڏهن کان ڪئمپس جي مين روڊن تي فوجي گاڏيون رائونڊ ڏيڻ لڳيون آهن، هراس مينٽ ٿهلجي ويو آهي. خاص ڪري هن ڪري، جو، ڍاڪا يونيورسٽيءَ ۾ جا بمبارٽمينٽ ڪئي وئي آهي، ته هتي به ڊپ آهي ته، اٿين نه ڪيو وڃي. ڪيترا شاگرد هاسٽلون خالي ڪيو ڳوٺن ڏانهن هليا ويا آهن. ۽ جمعيت طلبا وارا ڪجهي نموني فوجين سان گڏجائيون ڪندا رهن ٿا ۽ ڪين سڄي انفارميشن ڏيندا رهن ٿا. ۽ ها- ڪلهه رات ڪجهه پمفليٽ، ڪمرن ۾ ڪنهن جي طرفان ڦٽا ڪيا ويا هئا. بنگالين جي حمايت ۾ ۽ فوجين جي خلاف. ڏاڍا سخت هئا......'

'ڪنهن جي طرفان ڦٽا ڪيل هئا؟'

'چئي نٿو سگهجي! پر منهنجو اندازو آهي ته، پرو- رشين

ڪميونسٽن طرفان ڦٽا ڪيل آهن.'

'هائو، اهي انهن ڪامريڊن جا ڏنل آهن. هڙئي موقعن تي ٻرن ۾ لڪي ويندا آهن. پڇين؛ ته چوندا: انڊر گرائونڊ آهيون. پوءِ پمفليٽن جي ڏم لڳائي ڏيندا آهن. ۽ انهن ٻين کي ٻڌائيندا آهن.' نواز وچ ۾ چوي ٿو. 'الاءِ ڪنهن چيو هوته. جيڪڏهن انهن ڪامريڊن کي جلاب ڏجي ته سندن مقعد شريف مان دست نڪرڻ بجاءِ، پمفليٽ ئي پمفليٽ نڪرندا.' ٺهڪ ٿو ڏئي. سڀ کلن ٿا. 'پيٽان وڏو ٺٺڪ آهين.' پاڻ به کلي ٿو. جيتوڻيڪ هن جي ٽرڙائپ ۽ هلڪڙائيءَ وارو انداز بنهه نٿو وڻيس.

'ايمان سان. آزمائش شرط آهي. پلي اوهان ڪنهن ڪامريڊ کي جلاب ڏئي ڏسو.' نواز وڌيڪ ڪلائڻ لاءِ چوي ٿو.

کل. کل ڪانپوءِ ڪا مهل خاموشي. ان خاموشيءَ ۾، ٽيپ رڪارڊر تي هلندڙ ڪو سنڌي گانو.

'شاهه، ها پوءِ انهن پمفليٽن جو ري ايڪشن ڪهڙو ٿيو؟" خودئي سانت کي ٽوڙي چوي ٿو.

'ري ايڪشن؟ ري ايڪشن ادا هي نڪتو ته، شاگرد انهن پمفليٽن ڪڻندڙن کي گاريون پيا ڏين. چي: اهي مارائيندا. هاسٽلون گهٽيو ڪري خالي تي ويون آهن. جڻ ته راڪاس گهمي ويو آهي. ۽ ان سانت ۾، رڳو فوجي گاڏين جا ٽڙڪاٽ ٻڌندين. اهو آهي ري ايڪشن.'

'ڪيڏو الميو: تعليمي ادارن ۾ فوجي ٽرڪون ۽ ٽينڪون!' چوي ٿو.

'ڪا وڏي ڳالهه ناهي،' شاهه مرڪندي چوي ٿو 'پاڪ آستان ۾. يعني پاڪستان ۾! جتي ٽيويهن سالن کان عوام جي روحن تي فوجي گاڏيون هليون پيون وڃن، جتي ٻارنهن ڪروڙ عوام ٽيويهن سالن کان، مارشل لا ڪورٽن ۾ اندر ٽرائيل رکيو ويو آهي. جتي، دانشور ٽيڻ معنيٰ گوليءَ جي سزا- اتي سنڌ يونيورسٽيءَ جي ڪئمپس ۾ فوجي گاڏيون گهمڻ ڪا وڏي ڳالهه ته ڪانهي، نه؟'

'ها.'

'انهيءَ کي چئبو اٿئي اسلامي طريقو. منهنجا پيارا.' احمد چوي ٿو.

'۽ ها. جيسيتائين هڙو پاڪستان آهي: پنجاب جا سامراجيانه مفاد آهن. پناهگيرن جو اردو ازم آهي، هي فوج آهي، ته هي سڀ ڪجهه رهندو.' شاهه.

'ائين ئي رهندو؟؟ جيئن آهي؟' پاڻ سوال ڪري ٿو.

'بنگال منهن ڏيندو. هو منهن ڏئي ڇائن، هن جي تحريڪ اسان وانگر رڳو نفرت، لفظن ۽ نهرائن تي ٻيٺل ناهي. بلوچ ۽ پناڻ ٻه منهن ڏئي ويندا ۽ باقي اسين سنڌي؟ ڏاڍي عجيب صورتحال آهي: ڪنهن حد تائين مايوس ڪندڙ ٻه- ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي!- ' شاهه مرڪي ٿو. مايوسيءَ واري مرڪ.

'هڪ ڳالهه ته اٽل آهي' احمد چوي ٿو. 'تاريخي سچائي ۽ فطري اصول پٽاندر: سنڌ رهڻي آهي. سنڌي مظلوم آهن. جيت اڳي پوءِ مظلومن جي ٿيندي آهي، ڇاڪاڻ ته هو حق تي هوندا آهن.......'

'تاريخ ڏاڍهن اها پهچ (Mythlael) آهي. تاريخ ڇاهي؟ طاقت، طاقت، طاقت. ٻيو ڪجهه به نه. ريڊ انڊين اصل آمريڪن باشندا هئا. پوءِ؟ آمريڪا ڪنهن جو رهيو آهي؟ ريڊ انڊين جو. يا ٻاهران اچي وسندڙ نوآبادگارن جو؟ آسٽريليا جا اصل باشندا ڪٿي آهن؟ خود پنهنجي هندستان کي ڏس: دراوڙن ۽ آرين ۾! تاريخ جو ڏارو، دراصل ڪن اخلاقي اصولن تي ڪونه ٿو رڙهي. بس، Space ۽ Time اندر ڪا اپريل قوت (Force). آهي. جيڪا فيصلي ڪن رول ادا ڪري ٿي. پوءِ اهو Force، ٻلي نٽشي جو انفرادي فورس هجي. مارڪس جو ڪلاس فورس هجي، هٽلر جو نسلي فورس هجي. بهرحال طاقت. ۽ فطري اصول به اهوئي آهي ته، جو سگهو آهي، سو رهندو ۽ ڪمزور مرندو. پوءِ آهستي آهستي يا هڪ ئي دفعي. ۽ زنده رهندو ته، محڪوم ٿي.'

'نه، منهنجو اهو مطلب ناهي ته، سنڌي قوم مظلوم آهي، انڪري مات ڪري ويهي رهي. يا صحيح معنيٰ ۾ عملي جدوجهد ڪرڻ بجاءِ ٻاڪاريندي رهي. پر منهنجو مطلب آهي ته هيترو جو ظلم ٿئي پيو. قرلٽ ٿئي پئي. اسلام ۽ پاڪستان جي نالي ۾ تشدد ڪيو پيو وڃي، ڇا هنجو ڪو نتيجو نه نڪرندو؟ بنگالي به ته انهيءَ ساڳي ظلم ۽ ڏاڍ جي چڪيءَ ۾ پيسجي باغي ٿيا، ۽ جدوجهد هلائڻ جا ڳر سکيا. شعور وڌين. ۽ سنڌ ۾ به ساڳي طرح ٿيندو. فطري آهي.' احمد چوي ٿو.

'پر پيارا، سنڌ جون موجوده حالتون دنيا کان ئي نياريون آهن. هتي تاريخ جو نئون تجربو ٿي رهيو آهي. نرالو، انوکو: آباديءَ جو -Composi tion ڏس. ڏينهون ڏينهن ڌارين جو وڌندڙ تعداد ڏس. ثقافتي طور ڏس: پناهگير شهرن تي قابض. انهن جي سياسي شعور، تنظيمي شعور ۽ تحريڪي شعور ۽ پنهنجي شعور جي وٿي ڏس. ڪلاس ڪمپوزيشن ڏس: قومي مسئلي تي سنڌ جو وڏيرو، پير، سنڌ جو دشمن ۽ نوآبادگارن اڳيان گانڊو ۽ هن جي مفادن جو محافظ. جڏهن ته هن جو سرمايه دار، ۽ مزدور

هن معاملي ۾ پاڻ ۾ ٻٽ. هي جو انهن غير سنڌين کي، سنڌي پوز ڪرڻ لاءِ 'نٿين' جو پچ ڳنڍيو ويو آهي. سراسر بڪواس آهي. دوڪو. اهي سنڌي ٿي نٿا سگهن. هنن جو تهذيبي برتريءَ واري ۽ سنڌ کي فتح ڪرڻ جي احساس مان صاف پڌرو آهي ته. اهي سنڌ ۽ سنڌين سان سچا ٿي ئي نٿا سگهن. ڇاڪاڻ ته بنيادي طور مفادن جو ٽڪر آهي. ٻوليءَ ۽ ٻين اقتصادي مفادن ڪري، پنجاب جي چوڌرين، فوجين ۽ پنجاب جي سامراجيانہ مفادن سان سمجهوتو ڪرڻ سان، هو پنهنجي موجوده حيثيت ۽ زندگي برقرار رکي سگهن ٿا. جڏهن ته سنڌين جي مفادن جو تحفظ، مظلوم قوميت جي تصور ۽ اهڙي قسم جي جدوجهد تي ئي منحصر آهي. ڇا ڪڏهن مهاجرن سنڌين جي قومي حقن کي سمجهڻ جي رتيءَ برابر ڪوشش ڪئي آهي؟ ويندي ڪميونسٽ نائين. هو ڀهرين. پناهگير، پنجابي آهن. پوءِ ڪميونسٽ! ۽ پنهنجي سنڌي مڊل ڪلاس. مڊل ڪلاس، جيڪو قومي تحريڪ جو وڏو محرڪ هوندو آهي: نالي جو بکيو: ليڊريءَ جو بکيو. رڳو پنهنجي ذات سان سچو: پوءِ ڊائي ڪريل ذهنيت جو. ڊڄڻو. لالچي. رڳو لفاظي ڪندڙ. موقع پرست ۽ Vulgar Nationlist. ۽ اسان جا سياسي ورڪر، رڳو شهرن ۾ چانهيون پي، هڪ ٻه تقرير ڪري، رڳو لپاڙون هڻندڙ. يار، مان ته نراس ٿي پيو آهيان.' شاهه وراڻي ٿو. ۽ ٽيبل تي ڏڪ هڻي، بيري کي سڏي، پاڻيءَ لاءِ چوي ٿو.

'نراسائيءَ جي ڳالهه ته ناهي. قومي تحريڪن ۾ اهي لاها چاڙها ته ايندا ئي آهن.' احمد چوي ٿو، 'مان وڌيڪ ته ڏيگهه نٿو ڪيان، پر هڪ ڳالهه چوانءِ، سنڌ کي ۽ سنڌين کي ڪو ختم ڪري نٿو سگهي. خاميون ۽ ڪمزوريون پنهنجي جاءِ تي آهن. پر بنيادي ڳالهه آهي ته، مجموعي طور سنڌين ۾ قومي جاڳرتا ۽ پنهنجي قومي وجود جو احساس تيز لڳو آهي. متاڇرو سهي، جذباتي سهي، ناپختو سهي. پر پيدا ٿيو آهي، وڌي رهيو آهي ۽ باقاعدي Resistance Form وٺي رهيو آهي. جنهن کي هاڻي ڪابه مڪاري ۽ طاقت پوءِ چاهي اهو اسلام يا پاڪستان جي نالي ۾ ڪئي وڃي، دٻائي يا موڙي يا ڪچلي نٿي سگهي: هيءَ به حقيقت آهي ته، سنڌ جا نيشنلسٽ، هارين وٽ وڃڻ بجاءِ، وڏيرن جي پٺيان ڀٽڪندا رهيا آهن ۽ هارين جي مسئلن کي ڀنهه نه ڪنيو اٿن. ۽ پرو رشين پناهگير ڪامريڊن جا پٺو ٿيو پيا هلن. جن جون ناڪيليون ڪراچيءَ جي ڪالونين ۾ پڌل آهن. پروچٽنا وارا ايجنٽيءَ جو ڪم پيا ڪن. پيپلز پارٽيءَ وارا سنڌون سڌو پنجابين جي مفادن سان غداري نه ڪرڻ جا اعلان پيا ڪن. ان هوندي به، سنڌ جا ماڻهو انهن جي پٺيان آهن. اسلامي برانڊ جماعتون پڌريون سنڌ

دشمن آهن. ۽ مدل ڪلاس ۽ دانشورن جا حال تو ٻڌايا؛ برابر سڀ حقيقتون آهن. پر سـدائين تـ اهي نـ رهنديون؟ نيٺ هيءَ حـاڪميءَ ۽ غلاميءَ جي چڪتاڻ سنڌ جي ماڻهن کي صحيح سوچ جو احساس ڏياريندي. شعور ڏيندي. پختگي ڏيندي. تجربو ڏيندي. ۽ اهو سڀ ڪجهہ ڏيندي، جيڪو قومي حقن کي حاصل ڪرڻ لاءِ ضروري آهي......'

'ير خدا جي واسطي سياست بند ڪيو.' نواز هٿ ٻڌي چوي ٿو، 'هوڏانهن لسٽون پيون ٺهن ۽ هتي اوهان هوٽل ۾ ههڙيون خطرناڪ ڳالهيون پيا ٿا ڪيو- ميان ڪجهہ ڪونہ ورندو. ڀيون بہ رڳو هي ڳالهيون اٿو نہ؟ ماڻ ڪري نوڪريءَ ڇوڪريءَ جي ڪا ڳالهہ ڪيو. اجايو پيا ٿا-'

'ٺهيو. هاڻي سياسي ڳالهيون نٿا ڪيون. بس. ڀي ڪا ڳالهہ ڪيو.' احمد مرڪي چوي ٿو.

'ٻي ڳالهہ اها تہ. سگريٽ گهراءِ. ڳالهايو اوهان پئي، مٿي ۾ سور مونکي پيو آهي.' نواز چوي ٿو.

احمد ولس جو پاڪيٽ گهرائي ٿو. سگريٽ چڪين ٿا. ٽيبل جي آس پاس دونهون. ان دوران پاڻ خاموش ويٺل. ڪا گهڙيون خاموشي. پوءِ.

'نواز تنهنجا لو افيئرس ڪٿي پهتا آهن؟ مون ٻڌو آهي تہ هڪ 'پيڻ' ناهي اٿئي؟' شاهہ ڪوٺڻ لاءِ چويس ٿو.

'ڪهڙا يار افيئرس اسان جهڙن غريبن جا. مڙئي دل پشوري. يونيورسٽيءَ جون ڇوڪريون، انهن مردن کي ٽيون چاهين، جنهن وٽ دولت هجي. ڪار بنگلو وغيره. سماجي حيثيت هجيس. ۽ وڌيڪ آئيڊيل ڇوڪرين لاءِ شهريت هجي. مون وٽ اهي ٽئي شيون ناهن. انهيءَ ڪري-' نواز سگريٽ جو ڪش هڻي ٿو.

'يلا اها ڪيتري قدر حقيقت آهي تہ، تون اڄڪلهہ فري سيڪس جو ڏاڍو پرچارڪ ٿي پيو آهين؟' شاهہ وڌيڪ ڇيڙڻ لاءِ چويس ٿو.

'اسان جي نصيب ۾ رڳو آهي ئي پرچار، يعني زباني لست. جنهن کي ذهني عياشي بہ چوندا آهن.' نواز چپٽي وڄائي آگرين جي وچ ۾ جهليل سگريٽ جو قلو ڪيرائي ٿو، 'هتي فري سيڪس لاءِ ڪجهہ بنيادي لوازمات آهن؛ هڪ بہ عدد پيڻ هجي جنهن کي- بارٽر سسٽم هيٺ ايڪسچينج ڪري سگهجي. يا تہ دولت هجي يا ٽيلنٽ ۽ گٽس هجن يا ڪا حيثيت هجي مثلاً ليڊري وغيره. انڪري منهنجو فري سيڪس پنهنجو پاڻ سان آهي.' چاتيءَ تي هٿ هڻي چوي ٿو.

سڀ کلن ٿا. ڪا مهل خاموشي.

'هلون هاڻي.' پاڻ خاموشي ٽوڙيندي چوي ٿو.

بل ڏئي اٿن ٿا.

صبح جا ساڍا اٺ ڪن:

جنرل پوسٽ آفيس ۽ ريڊيو پاڪستان جي وچ واري روڊ تي اڇي رنگ جي ڪار بيٺل. پرسان هڪ فوجي آفيسر وردي ۾ ۽ هڪ اسڪوٽر ۽ هڪ نوجوان اڇي پتلون ۽ گلابي ٽي شرٽ سان ڪجهه جهڪيل. پاسن کان پري پري، فٽ پاٿ، تي پريس ڪلب جي در وٽ بيٺل، ڊنل، هيسيل، تماشو ڏسندڙ. پاڻ، جو يونيورسٽيءَ جي اولڊ ڪئمپس ڏانهن وڃي رهيو هو، بين ساڻ تماشبين جي حيثيت سان بيهي ٿو. ڏسي ٿو.

'بس سر، Excuse Me.' نوجوان ٻانهون ٻڌي ليلائيندي چوي ٿو.

'نونو. مرغا بنو.' فوجي آفيسر ڏندي هوا ۾ ڦيرائيندي چوي ٿو.

'سر–'

'ڇا ڳالهه آهي.' پرسان بيٺل هڪ ڪان ٻچي ٿو. جنهن جي منهن جو رنگ ڦريل آهي.

'اهو اسڪوٽر وارو، فوجي آفيسر جي ڪار کان اڳ پيو ڪڍي. انهيءَ ڪري.......' وراڻي ٿو.

'ٽيڊي پينٽ سان مرغو ڪيئن ٿي، هنجي ته پينٽ ئي ڦاٽي پوندي.' ڪو بيو بيٺل چوي ٿو.

نوجوان ليلائي رهيو آهي. 'جلدي ڪرو جلدي ڪرو.' فوجي آفيسر هوا ۾ ڏنڊي ڦيرائي رهيو آهي.

سندس وار ڪاندارجندڙ. 'سيڪنڊريٽ سٽيزن.' نه. انڪان به ڪريل.'

'اڇا چل بي.' فوجي، نوجوان جي چتڙن جي وچ ۾ ڏنڊيءَ جو چيڙو وڪي، اُن سان ڌڪو ڏيندي چوي ٿو. ۽ ڪار ۾ ويهي زم سان دروازو بند ڪري، هليو وڃي ٿو.

اسڪوٽر ورو نوجوان، سواءِ ڪيڏانهن نهارڻ جي، اسڪوٽر تي چڙهي يونيورسٽيءَ جي پاسي ڏانهن هليو وڃي ٿو.

ڏسندڙ، سواءِ ڪجهه ڪڇڻ جي پنهنجن بيٺل. هڪ هنڌ ڄميل وجودن کي چرپر ڏين ٿا. خاموش ۽ مٺل انداز ۾ رڱو چرڻ وقت مٺل چهرن هڪ ٻئي ڏانهن ڏٺو؛ اکين ۾ ڪجهه به نه هو. چهرن ۾ ڪجهه به نه. زندگيءَ جي احساڻ جي ذري نه. نه موت! پاڻ به اڳتي رڙهي ٿو. 'جيڪڏهن مان انهيءَ نوجوان جي جاءِ تي بيٺل. 'مان جواب ڏيانس ها. پوءِ ڇاهي کهڙي به

بي عزتي ڪري ها. وڏ ۾ وڏ ڏنديون هٽي ها. يا ماڻهن آڏو ماري، فوجي ڪورٽ ۾ موڪلي هان.' پاڻ مار ڪائيندڙ روڊ تي، ماڻهن آڏو. ماڻهن جون نظرون ڪتل منجهس؛ بي عزتو. ذليل. ڪريل. رڳو رحم ڪائيندڙ نظرون.

وڌي رهيو آهي. پرسان لنگهندڙ بہ فوجي سپاهي وردين ۾. ڏانهن ڏسي ٿو. يونيورسٽيءَ جي گيٽ تي اچڻ تي جاڻ پويس ٿي؛ دروازا بند. فوجي سپاهي بيٺل. 'يونيورسٽي فوج جي حوالي ٿيل.' مين گيٽ جي شيخن مان اندر ڏسي ٿو؛ راڪاس گهميل. پڙيانگ. فوجي سپاهي پارڪ ۾. ڪي ستا پيا آهن، تہ ڪي تاس پيا کيڏن. ڪي رائفلون جهليو هلي رهيا آهن.

ماني ڪائي ليٽيو آهي. پاجاٿس ٻارن سميت ننڊ پئي آهي. ياٿس بہ پنهنجي کٽ تي ستو پيو آهي. بتي وسايل. خاموشي.

'اهو- يونيورسٽيءَ مان گرفتاريون ڪيون اٿن ڇا؟' اوندهہ ۾ ياٿس جو آواز.

'جي؟- ها. ليڪچرار ۽ شاگرد.'

ياٿس وري خاموش. لڳي ٿو هن سوال اُهئين ئي پڇيو آهي. گهڙي رڪي چوي ٿو: 'تون خيال ڪجانءِ. متان وري انهن ڦڏن ۾ ڦاسين.'

پاڻ چپ.

ياٿس وري چوي ٿو: 'سنڌ تہ نيڪ آهي، پر وقت وقت کي ڏسبو آهي. هينئر اهو وقت ڪونهي. فوجي هاڻ اُهي ناهن. هونئن بہ تو انهيءَ جيئي سنڌ مان ڇا ڪٽيو آهي؟ اسين غريب ماڻهو......'

'ٺيڪ آهي ادا.' جان ڇڏائڻ لاءِ آهستي چوي ٿو.

'پنجابين جو ظلم تہ برابر آهي. پناهگيرن بہ ملڪ کي پيلي ڇڏيو آهي' ياٿس اڃا سمجهائڻ جي موڊ ۾ آهي، 'پر انهن کي هتي سنڌ ۾ آندو ڪنهن؟ اُهي بہ تہ سنڌي هن. يا ڪي ٻيا؟ ون يونٽ ٽٽو. ڪيترا سنڌي آفيسر آيا آهن، ڇا ٿيو؟ ميان غريب جو ڪير ڪونهي....' ڳالهائيندو رهي ٿو.

ڪيس ياٿس جو هو ڳالهائڻ بنهہ نٿو وڻي. چڙ ڏيارينڊڙ لڳيس ٿو. پر چپ آهي.

'اڄ ڪنهن پان واري کي پريءَ بازار ۾ ٺڪا هنيا اٿن. ٻي اني وارو ماچيس، ڇئين آني تي ڏنائين. هيڏا وڏا سينيا ٻئلڪ ميلون ڪن. آفيسر رشوتون کائن، اتي ڪجهہ ڪونهي. باقي هڪ غريب ٻچڙيوال- ۽ هڪ ٻهراڙيءَ واري سنڌيءَ کي چوراهي تي لکڻ سان ماريو اٿن. پنڪا پنڪا لاهي مچون پٽي ڏاڍو بي عزتو ڪيو اٿنس. هڪ پٽ جي پاسي ۾ پئي مُنيائين.' ياٿس اڃا تائين ڳالهائي رهيو آهي، 'وقت ڏاڍو تنگ اچي ويو آهي. ڪنهن غريب جي نہ عزت محفوظ. نہ جان.....'

ياٿس کي ٻڌڻ ڇڏي ڏنو اٿائين. ننڊ لاءِ پتوڙي رهيو آهي.

'Crush- India' 'هندستان کي ڪچليو' - هلندڙ فوجي ٽرڪون روڊن تي. وينل تن ۾ فوجي سپاهي وردين سان. چڪر ڪاٽي رهيون آهن. 'هماري پاڪ افواج- زنده باد.' - 'پاڪ افواج کي جانباز- زنده باد.' انبوهہ طرفان بيهاريل سي فوجي ٽرڪون، جيپون. فوجون جي ڳچين ۾ پونديڙ گلن جا هار. ڪين ملنديڙ گلدستا. مناين جا دٻا. عقيدت وچان چمنديڙ تن جا هٿ. 'نعرهٔ تڪبير.- الله اڪبر.' - نعرهٔ تڪبير الله اڪبر.' - 'پاڪستان زنده باد.- .پاڪستان زنده باد.' -هندستان سامراج ڪو- ڪچل دين گي.' - 'فتح! فتح! فتح!'

'وهہ جا رها هي سوئر ڪا بچا.' - 'مگ لڙاڪا هي.' - 'نهين ڇوڙين گي. يہ آواز سن رهي هو؟- اينٽي ائرڪرافٽس گن ڪي هي. اپني هي.' 'مادر چو....... ڪيسي گوليان ڏڙا ڏڙ لگا رها هي.' - 'ڀاگ گيا.' - 'نعرهٔ تڪبير. الله اڪبر.' - 'ابي آواز نہ لگائو.' - 'يہ سائرن والا الو ڪا پٺا سوگيا ڪيا؟' - .نهين بي. اب. دوسرا رائونڊ ڪري گا.'........

'او يائو! بيل گاڏيءَ کي پاسي ڪري بيهار. سائرن ٿي چڪو آهي.'

ڍڳي گاڏيءَ وارو سواءِ ڪنهن ڊيان ڏيڻ جي، ياڄين سان سٽيل ڍڳي گاڏي هڪليندو وڃي ٿو. ڍڳي گاڏيءَ مان ايندڙ چيڪات. 'يائو- او رئيس....' روڊ جي پاسن ۽ ڪنڊن ۾ بيٺل ماڻهن جا آواز. ڍڳي گاڏيءَ وارو بي پرواهہ. رضاڪارن جو ٽولو ڊانهنس وڌي ٿو. زوريءَ ڍڳن کي بيهارين ٿا- 'يہ سنڌي ڪيسي چوتيي هين!' -

'اڙي اگي نہ جهيلو پيٺان-'

'وڏيرا، سائرن ٿيو آهي. هندستاني جهاز ٿا اچن. ٻہ ڦٽا ڪندا. بيلن کي ڇوڙي پاسي ڪري بيهار.' هڪ رضاڪار سمجهائيس ٿو.

'اڙي پاسي ٿيو پيٺان. هندستاني جهاز ٿا اچن. مٽ ٿي پي ويا آهيو.'

زوريءَ ڍڳي گاڏيءَ کي هڪ پاسي گهلين ٿا.

(سوچي ٿو: سنڌي هن جنگ ۾ ڪيڏا نہ لاتعلق، الڳ ٿلڳ ۽ غير جانبدار آهن!!)

اوندهہ. رضاڪارن جي لنين جا نڙڪا. 'بتي بجهائو-' -'بتي بجهائو.'' - روشني آ رهي هي.' - .يہ سالا ڪوئي عوامي ليگي هي.- ووٺي- لائيٽ باهر آ رهي هي.' ''يہ سنڌي ڪا گهر هي نا؟ يہ لوگ پاڪستان سي سچي نهين هين.''

فتح! فتح! هر محاذ پر فتح! هماري افواج ني دشمن ڪي ڇڪي ڇُڙا ديئي........

........سيڪٽر پر دشمن ڪي مڪارانہ بزدلانہ حملي ڪو پسپا ڪرديا........ حوصلي بلند.....

– ڏي خبر ڪٿي پهتا آهن؟

– ٻڌڻ ۾ آيو آهي تہ عمرڪوٽ ڏانهن وڌي رهيا آهن.

– اها رفتار رهي تہ پوءِ حيدرآباد پري ناهي.

– ها.

– ها يار جلد اچن تہ ڇٽي ڇند.

– توڪي ائين نہ چوڻ گهرجي. نيٺ هو اسان جا دشمن آهن.

– اسان سنڌين لاءِ ڪهڙو فرق ٿو پوي! هڪ غلام قوم لاءِ اهو اهم ڪونهي تہ سندن حاڪم ڪير آهي. هتي پوءِ گهٽ ۾ گهٽ جمهوريت تہ آهي. اسانجي قومي ڪي تہ ڪچيلو نہ ويندو. سنڌي......

– بڪواس نہ ڪر. نيشلزم جي بہ ڪا حد هوندي آهي.

– اها حد ڪهڙي آهي؟ پيارا ياد رکجانءِ، اهي پنجابي فوجي، بنگالين ڪي مارڻ ڪانپوءِ توڏي وڌندءِ.

– نيڪ آهي. مان ڪنهن هندوءَ جي هٿان مرڻ بجاءِ، پنجابي مسلمانن هٿان مرڻ وڌيڪ پسند ڪندس. نيٺ هيءَ مسلمان تہ آهي.

بنگالي ڪنوارين ڇوڪرين جون ڪئمپون. ڪڏ ڪوٺڻ تي سوين لاش. الشمس البدر جي رضاڪارن..... ڳوٺن کي باهيون. تيل جي ڪڙهندڙ ڪڙاهين ۾ بنگالي مائرن آڏو ٻارن کي ذبح.... لک بنگالي هندستان جي پناهگيري ڪئمپن ۾. وڌندڙ تعداد.....بنگالي دانشورن کي ماري پوريو ويو. سندس لاش. ياڇوڪڙ پاڪستاني فوجين جي وردين ۾ اعليٰ درجي جي سينٽ لڳل. شراب جون بوتلون........ ميدان ۾ گڏ ڪري ڇرن، يالن ۽ چاڪن سان ڪنو ويو. اندا ڌنڌ بمباري........

بي. بي. سي ۽ آڪاش واڻي دشمن جون ريڊيو اسٽيشنون آهن. انهن تي اعتبار نہ ڪريو.

– ڏي خبر ڏاڍيون مڻايون پيو ڪائين.

– بس يار ٽڪا خان پيو اچي. انڪري مون سوچيو تہ ڪائي وٺان.

–؟–

– ڳالهہ دراصل هيءَ آهي تہ جيئن ٿي ٻڌم ٽڪا خان کي سنڌ ۾ مقرر ڪري رهيا آهن، يقين ٿي ويم تہ موت يقيني آهي. انڪري سوچيم تہ

ڪاٺي ٻي وٺان. زندگي ڪي ڏهاڙا آهي.....

- پر تون چو ٿو ڏڇين!؟ تو ته سياست ڇڏي ڏني نه؟

- عجيب مصيبت آهي، هن ملڪ ۾. ڪڏهن شاگرديءَ جي زماني ۾ سياست ۾ حصو ورتو هوم. ان ڪان پوءِ ٻه ٻه دفعا پوليس وارا گهر آيا آهن ۽ ٽائي تي وٺي ويا آهن. يار. ڪا سڪيورٽي ڪانهي. ۽ هينئر ٽڪا خان ايندو. هنن حالتن ۾ ته هتي به بنگال وانگر چونڊي چونڊي ماريندا.

ڪلهه صبح جو اهو ٽڪا خان وارو افواهه ٻڌم. منجهند جو هڪ هوٽل ۾ ويٺي ويٺي اچانڪ عجيب قسم جو احساس وڪوڙي ويم. بس يار توکي ڇا ٻڌايان. مان ان احساس کيExpress نٿو ڪري سگهان. ان گهڙيءَ کان وٺي هن وقت تائين مان ڪئين دفعا انتهائي ڀيانڪ ۽ اذيت ناڪ ڏيکن سان مري چڪو آهيان: ڪڏهن ٿُنهنجو پيٽ چيرجنڊڙ ۽ آنڊا ٻاهر نڪتل ڏٺا اٿم. ڪيڏي مهل پنهنجي ڪل تيز چاقوءَ سان لهندي ڏٺي اٿم. ڪڏهن پاڻ کي اکيون نڪتل ۽ ڪليون نرڙ ۾ ڪپجنڊڙ حالتن ۾ ڏٺو اٿم. ته ڪڏهن بم سان اڏيل عمارت منجهه پاڻ کي تڙپندو ڦٿڪندو ڏٺو اٿم! ۽ هلندي هلندي جنهن به پناهگير ڏاڙهيءَ واري کي ڏٺو اٿم ته ان ويساهه سان، پڪ اهو الشمس يا البدر جو رضاڪار آهي. مونکي سنڌي ڏسي هينئر خنجر ڪڍندو ۽ پيٽ ۾ گهپي ڏيندو. ۽ ان وقت ڏڪڻي ۽ پگهر. ۽ جڏهن به ڪنهن پنجابي فوجيءَ کي ڏسان ٿو. لڳيم ٿو بس اجهو مون ڏانهن وڌيو. ۽ پوءِ هنجا هٿ منهنجي ڳچيءَ ۾. منهنجا ڊوڏا ڪوين منجهان ٻاهر نڪري آيل. وات ڦاٽل. ڄڀ نڪتل. ۽ تڙيءَ مان عجيب ڪيڪراٽي ۽ گهگها آواز.

- تون واقعي حد کان وڌيڪ حساس آهين.- يلا ٻيا ڪهڙا ڪهڙا عيش ڪيئه؟

- ڪلهه کان وٺي فروٽ جام کاڌو اٿم. ۽ شهر جي گهٽي گهٽي گهميو آهيان. ۽ هر هنڌ مون نئين زندگي پسي آهي. هر شي ۾ عجيب قسم جي دلڪشي خوبصورتي ۽ نواڻ ڏٺي اٿم.حسرت ارمان ۽ اداسيءَ سان. ڪلهه شام Brother ۾ ويو هوس. جيئوٽيڪ هوءَ ڪاٺي هئي ۽ اڏروٽ، چاڪاڻ ته رات جو ڏهين بجي ڪانپوءِ منجهانئن چونڊ ڪري، ويکن ۾ ڪيڏانهن نيو ويندو آهي. جيڪي، رات جو دير سان موٽڻ وقت ڇڪنا چور هونديون آهن. ۽ ڏينهن جو ڏنڌي لائق نه هونديون آهن. باقي وڃي ڪاڪڙ ڪوڪڙ بچنديون آهن. بهرحال مون انهيءَ ڪاٺي ۽ اڏروٽ مان به تڪميل ۽ تسڪين جو اهو احساس ماڻيو. جيڪو اڳي ڪنهن نوجوان مان به نه ماڻيو هوم. مون وٽ باقي چار رپيا ۽ ڪي آنا بچيا آهن. ٻن ريٽن جي مڻائي ڪاڌي اٿم. اسپيشل چانهه پيئندس. ۽ باقي-'

– ۽ پوءِ–؟

– پوءِ گهر ويهي مرڻ جو انتظار ڪندس. دراصل موجوده حالتن ۾، اسان سنڌين لاءِ مان سمجهان ٿو ته، بنيادي مسئلو آهي ته مرڻ جي ڪهڙي شڪل اختيار ڪجي. يعني ته پالن، خنجرن ۽ ڏٽن سان پيٽ ڦاڙائي، آنڊا ڪڍرائي، کلون لهرائي، جسم جي ٻوٽي ٻوٽي ڪپائي ٽڪي ٽڪي، ڇيچلائي ڇيچلائي ۽ پنهنجين زالن، ڀينرن ۽ ننڍن ٻارن سان ٿيندڙ جبري بدفعلي ڏسندي ڏسندي مرون. يا، جيئن مان پنهنجي مرڻ جو قسم جو چونڊيو آهي؛ ننڊ جي گولين جو تمام گهڻو اوورڊوز کائي سمهي رهجي. منهنجي خيال ۾ مرڻ جو اهو طريقو انتهائي آسان، مهذب، نفيس ڪاٻه تڪليف نه ڏيندڙ ۽ پروقار آهي.

– پر اسانکي پنهنجو پاڻ کي مارڻ لاءِ ٻه– ڪنهن شڪل اختيار ڪرڻ جي چونڊ جو حق ناهي. (ٿڪي مرڪ چپن تي).

– ڪلاڪ اڳ مونکي مختيار مليو هو. چيائين، ٽيون ڏينهن ٻي ٻي سيءَ تان خبرون ٻڌندي، اوچتو ئي اوچتو مون کي الائي ڇا ٿي ويو. ڏسان ته منهنجي ننڍي ڀيڻ نيٽ اڳهاڙي فوجين ۾ وڪوڙيل. امان کي هڪ فوجي مٿي وارو رائفل جو ڪنداڪ هنيو آهي ۽ هوءَ ڊرڪندي پٺي وڃي. بابا اونڌي منهن اڱڻ تي مٺو پيو آهي ۽ پرسان رت جو دٻو. اوڏي مهل ئي منهنجي ڀيڻ منهنجي سامهون خبرن ٻڌڻ لاءِ ڪرسيءَ تي اچي ويٺي. اوچتو ڪرنٽ وانگر دل ۾ خيال آيم، هنکي ۽ اسان کي گهر پيل بندوق سان ماري ۽ پوءِ پاڻ کي گولي هٽي ماري ڇڏيان؟! يار، اسين سنڌي هن دور ۾ زندگيءَ ۽ موت جي ڪيڏي نه اذيت ناڪ ڀوڳنا ۽ ڀيانڪ ٻه واٽي تي لوئجون پوئجون پيا.(!!)

ڏسندي، ٻڌندي، محسوس ڪندي؛ پٽڪندو رهيو آهي. راتين جي اونده ۾، ڏينهن جي روشنيءَ ۾. گهٽين ۾، روڊن تي. هوٽلن ۾. دڪان تي. حيدرآباد جي هر ان هنڌ جتي زندگيءَ جو ذرو ٻه اهڃاڻ آهي: مروٽيل، پرجوش، سڏڪندڙ، هنيوڇيون هٽندڙ، پيڙجندڙ، خوشيون ملهائيندڙ، ۽ ملي اٿس رڱي پيڙا، ڀوڳنا. عذاب. زنده هجڻ ڪارڻ عذاب.

سچ لتي کي ڪا م[illegible] آهي. وقت، پنهنجون وکون سواءِ ڪنهن احساس ۽ آواز جي ٻاٽ اون[illegible]نهن وڌائيندو پيو ٿو وڃي. ۽ اٿين جيئن زندگي سواءِ ڪنهن احساس ۽ آواز جي موت جي اونداهين غار ڏانهن وڌندي رهي ٿي. زندگيءَ جي هر وک فنا ڏانهن.

ٻاهريون در کولي ٻاهر وڃڻ لاءِ وڌي ٿو، ته ڀاڻس جو آواز:

'ڪيڏانهن ٿو وڃين؟'

'بس ادا. اِيئي.'

'ڪجهه خيال ڪري هلجانءِ. پاڻ هتي پناهگير پاڙي وارن جي نظرن ۾ آهيون. اهو ڇورو زيديءَ جو پٽ جيڪو رضاڪار ٿيو آهي. چوي پيو ته اوهانجي گهر مان لائيٽ جا ڪرڻا ٻاهر اچن ٿا. جڏهن مون چيومانس ته اسان ته مرڳو مين سئيچ ئي بند ڪري ڇڏيو آهي ۽ رات جي ماني شام جو پنجين اندر ڪري ڇڏيندا آهيون. ته چيائين: ويسي آپ تو بهت سنجيده هين. البته آپ کي ڇوٽي ڀائي صاحب ذارا جيئي سنڌ سي تعلق رکتي هين. اس لئي......آپس ۾ اختلافات هوتي رهتي هين. ليڪن يہ وقت اتحاد اور حب الوطني ڪا متقاضي هي. ڪيڏا نه ڪميڻا ۽ ذليل انسان آهن هي.'

'ٺيڪ آهي.' ٻاهر وڃڻ لاءِ وک وڌائي ٿو ته ڀائُس جي ڳالهائڻ جو سلسلو جاري هئڻ ڪارڻ ويهي رهي ٿو. ڀائُس چئي رهيو آهي:

'آفيس ۾ پناهگير هيڊ ڪلارڪ چوي پيو ته اوهان سنڌي ڏاڍي اطمينان ۾ آهيو: ڇاڪاڻ ته هندستاني جهاز حيدرآباد جي سنڌي علائقن ۾ بمباري ڪرڻ بجاءِ لطيف آباد ۽ ٻين مهاجر آبادين تي بمباري ڪن ٿا. جو هندستاني جهازن جي پائليٽن کي هدايتون مليل آهن ته سنڌي علائقن تي بمباري نه ڪيو. ڇاڪاڻ ته سنڌي اکنڊ ڀارت جا پڪا حامي آهن. ۽ انهيءَ ساڳي ڪلارڪ جو ڀاءُ، جنگ ٿيڻ کان اڳ ۾ منڊ ۾ بنگال ويو. ته نوجوان بنگالڻيون مفت ۾ عيش لاءِ ملن ٿيون. ۽ بنگالين جي هندستان لڏڻ ڪري ڪيتريون جايون، ڪارخانه وغيره خالي پيا آهن. تن تي قبضو ڪرڻ لاءِ.'

'ها. شروع ۾ مهاجر ۽ پنجابي محض انهيءَ لاءِ بنگال ويا هئا.' چوي ٿو. 'ٺيڪ آهي ادا. مان خيال ڪندس.'

دروازو بند ڪري ٻاهر اچي ٿو.

هلي رهيو آهي. ڀهرين محسوس ڪري ٿو. پوءِ ڏسي ٿو پڪ سان. سندس پٺيان، اصل لڳو لڳ ڪو پراسرار شخص هلي رهيو آهي. ڪاري ڏاڙهي. اڇي ڪپڙي جي ٽوپي. پهراڻ. وڏن پائنچن وارو پاجامون. هٿ ۾ لٺ. اکين تي ڪارو چشمون. جسم ۾ ڊپ جي لهر. اهو شخص خاموشيءَ سان ڪلهي تي هٿ رکيس ٿو. ويهي ٿو رهي. هراس.

'سڃاتئي؟'

'نه.'

چڱو ته منهنجو ميڪ اپ ڪامياب آهي. هه هه....'

'سڃاتم. آواز مان.'

'ته اڃا آواز تي سخت محنت ڪرڻي پوندي. خير. ڀلا ٻڌاءِ ته

اڄڪلهہ ڪهڙي سرگرمي آهي؟'
'سرگرمي؟! ڪا بہ نہ.'
'هن موقعي تي بہ خاموشي! اها تہ زيادتي آهي پارٽنر. ڊرامائي انداز، پاڻ چپ.
'پارٽنر، هتي ويهڻ مناسب ناهي، هل تہ ڪنهن سيف جاءِ تي هلي ڳالهايون. مان خاص توسان ملڻ لاءِ هتي آيو هوس. هلون؟'
'پر ڪيڏانهن؟'
'اهو مون تي ڇڏ. پر اهو ياد رک U.G جي حالت ۾ اهي جايون پڇبيون ناهن.'
هُنيءَ رڪشا تي چڙهي، اچي موريءَ تي اچي لٿا. ۽ ڦليليءَ جي ڪناري، ڪيڙن جي آڙ وٽي، اهڙي ريت وهي لٿا، جو ايڪڙ ٻيڪڙ، ايندڙ ويندڙ ماڻهو سمجهي تہ اٿيئي ڪچهري ويٺا ڪن.
'هن دور ۾ تو جهڙو ماڻهو بہ خاموش رهي تہ پوءِ هن قوم جو ڇا ٿيندو.' هو ڳالهائي رهيو آهي. 'نيٺ اسين سنڌي نوجوان جنهن کي ذرو بہ ترقي پسند سياسي شعور آهي، هن وقت بہ ڪجهہ نہ ڪنداسين تہ پوءِ ڪڏهن ڪنداسين!....... نيٺ زندگيءَ جو ڪو مقصد تہ هوندو آهي..... هينئر سنڌ جي تاريخ لکجي رهي آهي، نيٺ هن ۾ تنهنجو يا منهنجو ڪهڙو رول هئڻ گهرجي. اهو اڄ جو اهم ۽ بنيادي سوال آهي؛ هر محب وطن ۽ ترقي پسند سنڌيءَ لاءِ .... تاريخي جوابداري بہ تہ ڪنهن شي جو نالو آهي، دوست!
چند ساٿين Resistnce Moment هلائڻ لاءِ هڪ سيل ٺاهيو آهي. حال في الحال اسين انجا ٽي ميمبر آهيون. منهنجي ذهن ۾ تون هئين، انجو سبب اهو آهي تہ، مان توکي هر اسٽوڊنٽس مومينٽ ۾ ۽ جيل ۾ جاچيندو رهيو آهيان. جيڪو اسان ڪميونسٽن جو ڪم آهي. ماڻهوءَ کي پرکي ۽ ڦاسايون. مون توسان جيل ۾ C. P جو ذڪر ڪيو هو. نہ؟
'تہ هيءَ Resistance Moment، اوهانجي C. P طرفان هلائي پئي وڃي؟'
'Initiative تہ پارٽيءَ جو آهي. پر هيءَ مومينٽ بنيادي طور قومي جمهوري تحريڪ جو هڪ حصو هوندي. ۽ نيشنل يونائيٽيڊ فرنٽ جي شڪل ۾ هلائي ويندي. جاڪاڻ تہ هن ۾ سنڌ جا ترقي پسند قوم پرست، جمهوريت پسند، ڪميونسٽ ۽ ٻيا ترقي پسند عناصر شامل هوندا. جي هڪ ڪامن ڪاز، يعني National resistance لاءِ، گڏجي جدوجهد ڪندا.'

’مونکي ڪهڙي حيثيت سان تو شامل ڪرين؟‘

’هہ هہ هہ..... اهو سوال تہ مونکي توکان پڇڻ گهربو هو.‘

پر مونکي خود خبر ناهي تہ مان ڇاهيان! نيشنلسٽ؟ ڪميونسٽ! يا ٻيو ڪجهہ. البت پنهنجي باري ۾ هڪ ڳالهہ ڄاڻان ٿو: مونکي نوڪري کپي. جيئن منهنجو گذر سفر ٿئي. ۽ بس. باقي هر ازم جي باري ۾. ڀوءِ اهو نيشنلزم هجي يا سوشلزم هجي- مان انهن تي فقط ڳالهايو آهي. بحث ڪيو آهي. ڪٿي رايا ڏنا اٿم. جيڪي هڪ ئي ڳالهہ جي باري ۾ مختلف هوندا آهن. ۽ ڪڏهن ڪڏهن هن انتهائي جوش وچان بحث ڪري. ڀوءِ پنهنجي منهن پڇتائيندو آهيان: اجائي بڪي هيم. لا حاصل آهي. بي معنيٰ آهي......‘

’هائي حرامپڙائي نہ ڪر. اهو پيٽي بورزوائي انٽيلڪچيوئلزم ڇڏي ڏي. گذر سفر تہ ڪٿو بہ ڪندو رهي ٿو. هن سماج ۾ توکي ڪهڙي نوڪري ملي سگهي ٿي؟ ڪلارڪي بس نہ؟ جيڪڏهن تون هارين ۾ تحريڪ لاءِ ڪم ڪرين تہ ڇا هو توکي ڪاڻ لاءِ ويلي تي لسيءَ جو وٽو ۽ هڪ ڍوڍو بہ ڏئي نہ سگهندا. تو جهڙن سنڌي نوجوانن لاءِ سوشلزم جي تحريڪ ۾ اچڻ ڪانسواءِ ٻيو ڪو چارو ناهي. پارٽنر. هڪ ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ ٿي اچي. جيڪا منهنجي اڳو سنڌ سان وڏي ٽريجڊي آهي. اها هيءَ آهي تہ: سنڌ جي مڊل ڪلاس مان سياسي ورڪر ۽ اڳواڻ گهٽ ٿا پيدا ٿين ۽ شاعر. اديب. ايڊيٽر. انٽيلڪچيوئل ڏاڍا. ڪاٿوئي ڪونهي! سياست ۾ وري جيڪي ٿورا گهڻا. سي رڳو يا نعري باز يا تقرير باز. يا پارٽ ٽائيم سياست ڪندڙ. اوهو! آئون ۾ ڏهہ منٽ. مونکي ڇا ٿو ڇئين. سڀاڻي اسان جي ميٽنگ آهي. تحريڪ ۾ شريڪ ڪرڻ لاءِ تنهنجو نالو تجويز ڪيان؟

’يلي.‘ سواءِ ڪنهن ويچارڻ جي ورائي ٿو.

’ڀوءِ سڀاڻي شام ساڍي ستين بجي هتي پاڻ ملنداسين. ۽ هتان گڏجي ڪيڏانهن هلنداسين.(Secrecy) جي خيال کان مان توکي هينئر اهو نہ ٻڌائيندي تہ ڪيڏانهن هلنداسين. ساٿي. هن دور ۾ سيڪريسي انتهائي اهم آهي. ۽ ها. هتي سڀاڻي پوري ساڍي ستين بجي پهچي وڃجانءِ. ڇاڪاڻ تہ هن دور ۾ ٽائيم انتهائي اهميت رکي ٿو. هلون هائي؟‘

’يلي.‘

’ٻنهي جو گڏ هلڻ ٺيڪ ناهي. پهرين تون وڃ يا مان؟ چڱو پهرين مان ٿو وڃان. چڱو: جيئي پورهيت عوام. جيئي سنڌ.‘

پاڻ ڪجهہ نٿو ورائي.. هن جي وڃڻ ڪانپوءِ گهر ڏانهن وڃڻ لڳي ٿو.

’ساٿيو هاڻي ميٽنگ جي ڪارروائي شروع ڪرڻ گهرجي.‘
’سائين هڪ منٽ. چانهه تيار آهي پي وٺون.‘
’بادشاهه ائين ڪيئن هلندو! ميٽنگ جو ٽائيم اڻ هو. هينئر سوا اڻ ٿيا ٿين. وقت ۽ حالتن کي ڏسو. ساڏي ٻارهين جي اندر پاڻ کي ميٽينگ ختم ڪرڻي آهي. مون تي ٻارهين ڪانپوءِ نڪرڻ تي پابندي آهي. اوهان خود سمجهو ٿا. هن ساٿين کي ٻه گهرن ڏانهن پهچڻو آهي. تنهن ڪانسواءِ سائرن جو خطرو رهي ٿو. منهنجي راءِ آهي ته چانهه ۽ ميٽنگ گڏوگڏ هلندي رهي.‘
’ٺيڪ آهي جيئن اوهانجي مرضي.‘
’چڱو ساٿيو ڪارروائي شروع ڪيون ٿا: سڀ کان پهرين مان پنهنجي هن (ڏانهنس اشارو ڪندي) ٿئين ساٿيءَ کي خوشخبري ٻڌايان ٿو ته اسانجي هن سيل ڪيس ميمبر بنائڻ منظور ڪيو آهي. مان ڪيس ان لاءِ مبارڪباد ڏيان ٿو. ساٿي، (ڏانهنس نهاريندي) اسين تعداد ۾ جيتوڻيڪ ٿورا آهيون، پر رڳ جي ديوار مثل آهيون. اسان پنهنجي هن (Resistance Moment) جو بنياد تاريخ جي انتهائي سنگين ۽ خطرناڪ دور ۾ رکيو آهي. مان هڪ ڳالهه اوهان تي واضح ڪري ڇڏيان ته. اسانجي مومينٽ قومي ڪردار جي حامل آهي. ۽ هن ۾، هينئر جيڪي ويٺا آهيون، سي مختلف نظريا رکون ٿا. سائين، نيشنلسٽ آهي. ۽ اسانجو هي ساٿي ٻه. ۽ مان ته اوهانجي آڏو-‘ (کلهن کي لوڏيندي.)
ڪيس اهو سڀ ڪجهه رسمي ۽ عجيب عجيب لڳي ٿو.
’مان اوهانکي هن تحريڪ جا ڪجهه تلهي ليکي نارمس (Norms) ٻڌائيندس.‘ هو وري ڳالهائڻ شروع ڪري ٿو: ’هتي پنهنجو اوريجنل نالو ناهي ظاهر ڪرڻو. سيني ساٿين پنهنجا پنهنجا فرضي نالا رکيا آهن. مثال طور مون پنهنجو نالو ’ساٿي‘ يعني ته ڪامريڊ رکيو آهي. هن ساٿي پنهنجو نالو دريا خان رکيو آهي ۽ هن ساٿيءَ هوشو. اسين هتي انهن نالن سان سڃاتا ۽ پڪاريا ويندا سين. ٽائيم جي پابندي ضروري آهي. تنقيد، خود- تنقيد جي اصول هيٺ اسين هڪ ٻئي جون غلطيون سڌاريندا رهنداسين.......‘
’هي ڪميونسٽ ڪيڏو نمائشي آهي.‘ هن جي چرپر ۽ ڳالهائڻ جي انداز کي ڏسندي ڏسندي سوچي ٿو.
’ٺيڪ آهي ساٿيو؟‘ هو هاڻي مڙني ڏانهن منهن ڪري چوي ٿو. ’هينئر ايجنڊا مطابق ڪارروائي هلايون ٿا.‘ چانهه جو ڍڪ پريندي ايجنڊا

پڙهي ٿو: '
'١. موجوده سياسي صورتحال جو جائزو- ٢. رپورٽنگ- ٣. ايندڙ فيصلا.- منهنجو خيال آهي تہ، سياسي صورتحال تي آخر ۾ ڳالهايون. سڀ کان پهرين هر هڪ ساٿي پنهنجي گذريل فيصلن بابت رپورٽ پيش ڪري.'
'ساٿيو، پهرين مان پنهنجي رپورٽ پيش ڪيان ٿو.' دريا خان چوي ٿو، 'مون ويڪلي بليٽن لاءِ اسٽينسل، قلم ۽ ڪاغذ وغيره سڀ هٿ ڪري ڇڏيا آهن. جنهن ڪلارڪ پنهنجي آفيس مان سائيڪلو اسٽائل ڪرڻ جو انجام ڪيو هو، سو هاڻي ڊپ ڪري ڦري ويو آهي. هن معاملي تي پيهر وري غور ڪرڻو پوندو.'
'تہ ڇا ڪٿي ٻئي هنڌ تي ٿي سگهي؟'
'مشڪل آهي. هن دور ۾.'
'نيڪ آهي. مان پنهنجي ليکي ڪوشش ڪندس. تون سڄو سامان مونکي ڏئي ڇڏجانءِ.' ساٿي ڪي گهڙيون خاموش رهندي، ڪجهہ سوچيندي چوي ٿو، 'ساٿي، اوهان ليف ليٽ جو ڊرافٽ تيار ڪيو؟'
'ها سائين، رف لکيو اٿم. پڙهان؟ پر ٿورو ترسو، ٻاهران جائزو وٺي اچان، ڪٿي روشنيءَ جو ڪو ڪرڻو تہ ٻاهر نٿو وڃي-'
ٻاهران ٿي اچي ٿو: 'سڀ نيڪ آهي. پڙهان؟' پڙهي ٿو:

سنڌيو- سجاڳ ٿيو!

حڪمران فوجي ٽولي هينئر ڇتو ٿي پيو آهي. بنگال جي ڪروڙين انسان- ڪش ڪارواين مان پڌرو آهي تہ، هيءَ قومي حقن، عوامي جمهوري، ترقي پسند تحريڪن ۽ پورهيت عوام جي مڙني جدوجهدن کي مڪمل طور ناس ڪرڻ ٿو چاهي. ۽ سموريون رجعت پسند طاقتون سندس همراهيءَ ۾ آهن. پر بنگال جو عظيم، بهادر ۽ جرئتمند عوام، انهن وحشين جو ڀرپور مقابلو ڪري رهيوآهي.
اسين سنڌ ڌرتيءَ واسين کي چتاءُ ٿا ڏيون تہ اهو خوني ۽ نسل ڪشيءَ جو ڊرامون هتي بہ دهرايو ويندو.
سنڌ ڌرتيءَ جا محب وطنو، جمهوريت پرستو ۽ ترقي پسندو!
تيار رهو-

- فوجي جنتا مرده باد.- بنگال جو عظيم عوام زنده باد.
- سنڌ جو عوام، بنگال جي عوام ساڻ آهي.
- مظلوم قوميت جي عوام جو اتحاد زنده باد.
- پنجاب پناهگير مستقل مفاد مرده باد.
- حب الوطني، ترقي پسندي، جمهوريت زنده باد.

پاران:-...........................

پڙهڻ کانپوء، مڙني ڏانهن رايي لاء سواليه انداز ۾ ڏسي ٿو.

’ٺيڪ آهي.‘ دريا خان چوي ٿو.

’اجا ڪجهه زوردار ۽ سخت هجي ها.‘ ساٿي چوي ٿو. ’ٺيڪ آهي. شروعات ان سان ئي ڪيون ٿا. مونکي ڏيو. مان هيء ليف ليٽ ٻن ڏينهن جي اندر پنج هزار سائيڪلو اسٽائيل ڪرائي ڇڏيندس. هاڻي سوال آهي هن کي ورهائڻ جو-‘

ڪي گهڙيون سڀ خاموش.

’هونئن ته اسين سڀ، پنهنجن پنهنجن اعتماد وارن ذاتي دوستن ۽ ميچوئر سياسي ڄاڻ رکندڙن ۽ دانشورن کي ڏئي سگهون ٿا.. ساٿي چوي ٿو. .باقي سوال آهي، پبلڪ پيپليز تي پهچائڻ. ۽ ٿي سگهي ته ڪن جاين تي چنبڙائي ڇڏجي. ساٿيو، هي ڪم ظاهر آهي ته هن حالتن ۾ ڏاڍو خطرناڪ آهي. پر احتياط سان ڪري سگهجي ٿو. ۽ اسانکي ئي ڪرڻو آهي.‘

’ٺيڪ آهي. اهو ذمو مان ٿو کڻان.‘ پاڻ چوي ٿو.

’تون؟‘ ساٿي چوي ٿو. ’دوست فيصلو ڪن. ساٿيو ڇا خيال آهي.هن ساٿيء کي اهو ذمو ڏجي؟‘

’جيڪڏهن ساٿي رضڪارانه طور ذمو کڻي ٿو ته ٺيڪ آهي.‘ دريا خان چوي ٿو.

’هاڻي سوال آهي ورهائڻ جي طريقي جو-.‘ ساٿي چوي ٿو. ’ظاهر آهي ته هٿو هٿ عام هنڌ تي ته ڪنهن کي ڪونه ڏبا. منهنجي راء آهي. جيڪا مان پنهنجي تجربي مان ٻڌايان ٿو:

هڪ ته لئبررين ۾ اخبار پڙهندي پڙهندي اٽڪل سان ٻين جي نظرن کان پاڻ بچائيندي،پڙهڻ جي ٽيبلن تي رکي سگهجي ٿو. ٻيو ته پيشاب وغيره جي بهاني هوٽلن جي Toilets ۾،سامهون ڀت ۾ چنبڙائي سگهجي ٿو. ساڳي ريت اسٽيشن تي بيٺل ريل گاڏين جي ۾ Toilets ۽ مسجدن ۾. ٽيون ته صبح جو سج ابرڻ کان اڳ. گهرن جي درين مان اندر ڦٽو ڪري سگهجي ٿو. پر عام ڪليل دروبن وارن گهرن ۾ نه. ڳتيل گهٽين ۾

اندر جيڪي گهر آهن؛ تن جي درين مان. ٻيبو هاستلون آهن، سي تہ بند آهن. انهن جو تہ سوال ئي پيدا نٿو ٿئي. بهرحال هن ڪم ۾ چوڪس ذهن، ڦڙتيءَ، حاضر دماغيءَ، ڪامن سينس، جرئت ۽ تخليقي سوچ جي ضرورت آهي. مقصد اجايو اويدوينچر ڪري پاڻ ڦاسائڻو ناهي. پر پاڻ بچائيندي هي آواز گهٽي ڪان گهٽڻ تائين پهچائڻو آهي. ۽ نہ وري اجايو رهي بزدلي ڪرڻي آهي.

’ٺيڪ آهي.. وراڻي ٿو. پنهنجو اهو ورجائڻ رسمي ۽ غير ضروري لڳيس ٿو.

’دير ٿيندي پئي وڃي. منهنجو خيال آهي تہ هاڻي ايجنڊا جي اڳئين پوائنٽ ڪڻون.‘ هوشو پاسو بدلائيندي چوي ٿو.

’ڪامريڊ!‘ لفظ تي زور ڏئي ساٿي چوي ٿو: ’جنهن مقصد لاءِ گڏ ٿيا آهيون، نيٺ انکي مڪمل ڪري ئي تہ اٿنداسين. مونکي خود ٽائيم جو احساس آهي.. پوءِ آهستي پيار منجهان چوي ٿو. ’بس هيءَ جلد ختم ڪري. ايجنڊا جو اڳيون نڪتو ڪڻون ٿا. ها سو- باقي سوال رهيو هن ليف ليٽ جي ڊسٽري بيوشن جو. منهنجو خيال آهي تہ. حيدرآباد لاءِ ڏيڍ هزار ڪافي ٿيندا. ۽ ٻيا سنڌ جي انٽيريئر لاءِ. سنڌ جي اندرين حصن ۾ ورهائڻ جو ذمون مان ڪڻان ٿو.........‘

۽ ميٽنگ هلندي رهي ٿي. پوءِ بحث: بنگال. هندستان. روس. امريڪا. پنجاب. جماعت اسلامي. الشمس البدر. سنڌ جو مستقبل. پٽو. پيپلز پارٽي. يحيٰ فوجي ٽولو. عوامي ليگ. مجيب. مڪتي باهني. سنڌ جي ڪن ترقي پسند ۽ قوم پرست دانشورن طرفان اوڇتو عوامي ليگ تان استعيفيٰ. ۽ ڪن جي فوجي ٽولي جي انهيءَ ايڪشن جي حمايت (!!) پاڪستان جو مستقبل.........(ان وچ ۾ ٻہ دفعا خطري جو ۽ خطري ٽرڻ جو گگهو وڄي ٿو).

ٻڌندو رهي ٿو. ڪٿي ڪٿي، ڪنهن ڪنهن وقت مختصر لفظن ۾ راءِ جو اظهار ڪري ٿو.

رات جا سوا ٻارهن. ٻاٽ اوندهہ.رستي هلندي رضاڪار ڏانهنس شڪي نگاهن سان ڏسندا رهن ٿا.

سندس در ڪڙڪائڻ تي، پاڻس در کولي ٿو. ’هن مهل تائين ڪٿي هئين؟‘

’اتيئي.‘

’سويل ايندو ڪر. وقت تمام خراب آهي.‘

ڪجهہ نٿو وراڻي. ماٺ ڪري پنهنجي کٽ تي اچي ليٽي ٿو.

ليٽيو پيو آهي. اڪيون ڪليل: ڇاٽ اوندهه. هڪ عجيب خوشيءَ جو احساس، ايڊونچر جي احساس ساڻ. تڪي پيو ته اوندهه ۾. اوندهه ئي اوندهه..... 'هون! هن وقت تائين مون رڳو پنهنجي ذات جي باري ۾ ئي پئي سوچيو آهي. رڳي پنهنجي ذات. منهنجي سوچ جي هر وهڪ، هر وقت پنهنجي ذات جي چوڌاري ئي پئي گهمي آهي. ۽ مان، انهيءَ ڪن جي وهڪري ۾ پنهنجو پاڻ کي ختم ڪري ڇڏيو آهي. ٻوڙي ڇڏيو آهي. زندگي منهنجي ذات تائين محدود ناهي. ذات مري سگهي ٿي، جيڪڏهن محض ذات آهي- الڳ ٿلڳ. پر جڏهن اها ذات زندگيءَ ساڻ سپنڌ قائم ڪري ٿي، ته امر رهي ٿي. مڪمل ٿئي ٿي، اوندهه گم.

هڪ سوڙهي گهٽي. اوسي پاسي ڏسي ٿو. ماڻهو ڇيٿهون ڪونهي، فولڊ ٽيل ليف ليٽ هڪ گهر جي درءِ مان اندر ڦٽو ڪري ٿو. ان مان ملندڙ خوشي. عجيب خوشي ۽ تسڪين.

لئبريريءَ ۾ ماڻهو ليف ليٽ پڙهي رهيا آهن. هڪ ليف ليٽ جي مٺان ميڙاڪو. هڪ تسڪين ڀريو احساس. اخبارن ۾ سرخين سان انهيءَ ليف ليٽ جي باري ۾ خبرون. غدار ۽ وطن دشمن عناصر.....

اوچتو: گرفتار ٿيل- هڪ ڪمري ۾ پنجابي فوجي تلون ٺونشا هڻي رهيا آهنس. وات مان رت وهندڙ

سنڌي هارين کي پٺن تي لڳندڙ ڦٽڪا

بلوچ کُلي ڪئمپ ۾- خصين سان پنج سيريون- ڏهه سيريون- اڌ مٽيون- مٽيون ٻڌل. ڪاڪوس جي جاءِ ۾ مرچ پوندڙ- ڪاڪوس جي جاءِ ۾ برف- سگريٽن جا ڏنڀ.

۽ امريڪي فوجي هڪ ويتناميءَ جو پيٽ چيري رهيا آهن.آنڊا ٻاهر نڪتل

حيدرآباد سينٽرل جيل- ڪارو چڪر- اڇوچڪر- ڇوڪرا پارٽي- ٻوٽين تي ويڙهه-

- ڀڙوت ٿو ڪري اختياريءَ وارن جي ل......... جو ليڊر آهي. سڄيون رپورٽون-

- يار سال کن ٿيو آهي (هڪ قيدي)

- ڪمال ٿو ڪرين هي جيئي سنڌ وارا وينا آهن (ٻيو قيدي)

- هان!؟

بس! سگريٽ جو پاڪيٽ

- يلا! ڪهڙا ڪهڙا چورا آهن

- اڄ ته ڏيڪاريان،

-........ھلھ تي پيو آھي. اسانجو نڪ پوڙي ڇڏيو اٿائين پڙوي
- پڌي مار ڏيونس. پھرو رڪونس
- ڇڏيوس يار پلي پيو عيش ڪري. اوھانجي گھران تي وجي
- تحريڪ تہ وئي...... تي چڙھي. ھاڻي مرگو خوار ٿيا آھيون.
ھرڪو قيدي سمجھي ٿو تہ سڀ جيڻي سنڌ وارا اٿين آھن
- پاڻ قيدين لاءِ سڪ تي پيو سالن کان سڙيا وينا آھن
- تون نہ لکي ڏيندين نہ؟
- نہ
- چو؟
- بس.
- ڏس نہ- ڊپلوميسي بہ ڪا شي ھوندي آھي. ھتي اسين وينا وينا چا تا ڪيون؟ ٻاھر گھٽ ۾ گھٽ تحريڪ تہ ھلائيندا سين. اختياريءِ وارن ڪي چوتيو تا ناھيون. لکي ڏيڻ ۾ اسانجي گھران ٿو وڃي؟ ھان معافي نامي تي صحيح ڪر.
- مان نہ ڪندس. ھن تي صحيح ڪرڻ معنيٰ تہ ڏوھہ قبول ڪرڻ. اسان ڪو ڏوھہ تہ ڪيو ڪونھي پنھنجا حق گھريا آھن. ۽ ھن تي صحيح ڪرڻ جو سڌو سنئون مطلب آھي اسان غلط ھئاسين........
- يار تون ڪميونسٽن جي اثر ۾ اچي ويو آھين. ھنن ڪي تہ ٻاھر ماني نٿي ملي. توکي تہ ماني ملي ٿي.
- مان اوھانکي نٿو جھليان
- ير گھٽ ۾ گھٽ پيءُ جو تہ خيال ڪر. اوھان چٽن پنجن چٽن جي-ڪري-
- خوش آھين نہ؟ (پاڻس پڇيو ھوس)
(لڳندڙ رسمي)
- ھا
- ھان ھي وٺ. ڏنائين؛ صوف. ڪجھ ڪيلا
- چون ٿا معافي لکي ڏيڻ سان ڇڏي ڏيندا. چا ھو صحيح آھي؟
- مون بہ ٻڌو آھي
- پوءِ؟ تون بہ لکي ڏجانءِ. پاڻس منھن ۾ نھاريندڙ
- نہ. جارحانہ انداز. مان لکي نہ ڏيندس
- تہ پوءِ- چڙ مان پاڻس
- مان سڄي عمر ھتي ھوندس (جملو پورو ڪندي) ادا مان ھتي ھجان يا ٻاھر منھنجي لاءِ ڪو فرق نٿو پوي

– چون ٿا V.C خود چيو آهي لکي ڏيڻ لاءِ

– منهنجو تعلق سنڌ سان آهي V.Cسان نہ

ياٿس جي موجودگي ٻار. بوريت. ڀرپور خواهش: هتان هليو وڃي ٻاسو ورائي ٿو. ساڳي اونده. ذهن خالي.

'ذات جو زندگيءَ سان تعلق قائم ڪرڻ؟ امرتا! ڇا سوچ جو هي انداز بہ ذات جي اپار لاءِ ناهي؟ منهنجي پنهنجي ذات چوڌاري ڦٿو ڦري؟ پر نہ. حقيقت ۾ هيءَ خود فراريت آهي. پنهنجي وجود جي احساس کان ڇوٽڪاري حاصل ڪرڻ لاءِ. نيٺ هن کان اڳ، شاگرديءَ جي ڏينهن ۾ مون تحريڪ ۾ حصو ڇو ورتو" قومي ڪاز جي احساس هيٺ؟ ۽ هينئر بہ سواءِ اڳ پٺ سوچڻ جي مان ۾ شامل ٿي ويس! نہ- مونکي پاڻ سان ڪوڙو ٿيڻ نہ گهرجي. پاڻ کي ٺڳڻ نہ گهرجي. تحريڪن ۾ حصو وٺڻ لاءِ بنيادي طور محرڪ ۽ مقصد رڳو اهو آهي: مان پنهنجو پاڻ کان، پنهنجي وجود جي احساس کان، ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ چاهيان ٿو. منهنجو پنهنجو وجود، ۽ ان وجود جو شدت سان احساس، جيڪو حياتيءَ جي ڏيڻ ۾ قاتل آهي.جيڪو اهڙين حالتن ۾ جڪڙيل آهي، جن تي منهنجو وس نٿو هلي. نہ مان ان کي ختم ڪري سگهان ٿو. ۽ نہ ئي وري زنده رهڻ جي خواهش ڪري سگهان ٿو! ۽ جڏهن منهنجي سهپ ۽ برداشت جون حدون ٽپڻ لڳن ٿيون، مان فراريت چاهيان ٿو. پنهنجو پاڻ کان. پنهنجي زنده هجڻ جي احساس کان! مان پناه چاهيان ٿو. ڪنهن اهڙي سرگرميءَ ۾ جتي منهنجو پنهنجو زنده هجڻ جو احساس ختم ٿي وڃي. يا وقتي طور دٻجي وڃي، تہ مان جيئرو آهيان. مان آهيان. ۽ بس!

'مان آهيان. ها: مان آهيان. اها تہ ٺوس حقيقت آهي: مان آهيان. پنهنجو پاڻ کان فرار ٿي، ڪنهن بہ سرگرميءَ ۾ پناه وٺڻ سان اها ٺوس حقيقت فنا ٿي سگهي ٿي؟ ختم ٿي سگهي ٿي؟ شايد وقتي طور. خوشنصيب آهن اهي انسان، جيڪي ڪنهن لڳن ۾ جنوني طور جنبي، پنهنجي سموري زندگي کپائين ٿا. پوءِ ڪنهن مقصدي ڪاز جي نالي ۾. شراب ۾. محبت ۾. عادت ۾. تشدد ۽ بغاوت ۾. اصلاحي ۽ فلاحي ڪمن ۾. دولت ڪمائڻ ۾. ڪيريئر ۾. ۽- مان سمجهان ٿو: زندگيءَ جو، انسان جو بنيادي مسئلو ئي اهوآهي: پنهنجي زنده وجود جي احساش کي مٽائڻ لاءِ فراريت: پناه.

۽ مون جهڙو انسان. جيڪو ڪنهن بہ قسم جي فراريت ۽ پناه حاصل ڪرڻ ۾ ناڪام وڃي ٿو: اوه (!!) ڪيڏي نہ ڀوڳنا ڏيندڙ ٻيڙا ۾-'

بيچيني. ڀيانڪ انجام جي ڀيانڪ انديشي، ۽ بي مقصد زندگيءَ جي وڍيندڙ احساس هيٺ ڀوڳيندڙ پنهنجو وجود.

’تي رستا آهن: تاريخ جي، جنهن وقت ۽ جاءِ منجهہ ڦٿو ڪيو ويو آهيان، انهن حالتن سان سمجهوتو ڪري پاڻ هيرائي ڇڏيان. يا نہ هيرائڻ جي حالت ۾ پوڙهيندو رهان. ۽ موت جو انتظار ڪندو رهان. ٻيو تہ خودڪشي ڪري ڇڏيان. ٽيون تہ بغاوت ڪيان: ڪنهن بہ شڪل ۾.

’۽ منهنجي زندگي؟ وڌ ۾ وڌ جي ڪا ڪلارڪي ملي تہ؟ جا مونکي ذاتي سطح تي بہ اهو سڀ ڪجهہ ملندو، جنهن ڪي زندگيءَ جي Prefection چئجي؟ ڪلارڪي! محض ڪلارڪيءَ ۾ زندگيءَ جا باقي ٽيهہ- پنجٽيهہ سال پوڙهيندو رهان. ڪلارڪي يا پي ڪا ايٽريءَ ئي پگهار واري نوڪري ملڻ ڪري، انهن حالتن، جن هيٺ هينئر آهيان، پوڙهيندو رهان ٿو، فرار يا پناهہ ملي سگهندي؟ جيئن مان پنهنجي وجود جي غير ضروري هجڻ جي چيندڙ احساس کان ڇوٽڪارو حاصل ڪري نہ سگهندس. جنهن قربت لاءِ مان سڪندو رهيو آهيان. ناممڪن آهي.

پر فرض ڪر تہ نوڪري ملڻ سان، ڪٿي شادي بہ ٿي وڃي. تہ نتيجي ۾ ٿيندڙ ٻارن جو لوڙ ڍوئي سگهندس؟ يا ائين ادا وانگر، هر ڪلارڪ وانگر، هر ماستر وانگر، لوڙ ڍوئي ڍوئي، ان ڍوئڻ ۾ گسجي پسجي، ڪپي ڪاچي ويندس. ۽ محض ان لاءِ مان زندهہ رهان! ان کان بهتر آهي، خودڪشي ڪري ڇڏيان.‘

پيشاب. پيشاب ڪرڻ لاءِ سوچي پيو ٿو. اٿڻ تي دل نہ ٿي ٿيس. ڏاڍو آيو اٿس. نيٺ زور کان مجبور ٿي اٿي ٿو. پيشاب ڪري وري اچي ليٽي ٿو. ليٽيندي، ’ٽائيم ڪيترو ٿيو هوندو.‘ ننڊ نٿي اچيس. ننڊ ڪرڻ بہ نٿو چاهي. اوچتو خواهش: چانڊوڪي هجي. ڪنهن ويران روڊ تي پسار ڪرڻ جي. يا چانڊوڪيءَ ۾ ڪنهن ڦٽل، اجڙيل، ويران کنڊرن ۾، ڪنهن مٽيري ڏڙي تي سڌو سنئون ليٽيندي، اداسيءَ ۾ غم سان سوچيندو رهڻ جي.

’اوهہ! مان ڪيڏو نہ بدنصيب آهيان. اڄ ڏينهن تائين، عمر جي ٽيهن ورهين تائين، ڪنهن بہ عورت جي قربت ماڻي نہ سگهيو آهيان. (!!)......

’مونکي هن تحريڪ ۾ ڀرپور حصو وٺڻ گهرجي. ممڪن حالتن هيٺ، جنهن ڪي مان ڇونڊي سگهان ٿو. پنهنجي غير ضروري وجود جي احساس کي مٽائڻ لاءِ. ۽ ان سان گڏ، مونکي ذهني طور صاف هئڻ گهرجي. ۽ پنهنجو پاڻ کي ٺڳڻ نہ گهرجي تہ: مان تحريڪ ۾ حصو قوم تي احسان ڪرڻ لاءِ وٺان ٿو. يا ڪنهن Heroism جي Complex هيٺ. يا تاريخي فرض جي ڪوڙي احساس هيٺ. جيئن هو ڪامريڊ چوي ٿو. بس، ڪنهہ حادثي، مونکي سنڌ ڌرتيءَ تي، تاريخي وهڪري جي انهيءَ دور ۾ ڦٿو ڪيو آهي، جو مونکي ائين ڪرڻ ڪانسواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونہ آهي، ۽

مون جهڙن پين انسانن کي بہ. هي تاريخي وهڪرو. مون وانگر هن هند تي گهلي اچي بيهاريندو. پيءِ حالت ۾ هو، ذهني طور ۽ اعصابي طور ڇيڇاڙجي، ڇيڇاڙجي، ڇيجلجي ڇيجلجي ناس ٿي ويندا. پر هن تحريڪ ۾ حصو وٺڻ ڪانپوءِ بہ. هر جاندار وانگر، هر جڻو. نيٺ انجام طور فنا ضرور ٿيندو. جو هر حياتيءَ جي پڇاڙي موت ٿي آهي. پر هن تحريڪ ۾ پناهہ وٺڻ سان، عام زندگيءَ ۾ ڇيڇاڙجڻ ۽ ڇيڇلجڻ جي اذيت ۽ پوڳنا جي احساس کان ڇوٽڪارو ملي سگهي ٿو. مونکي هن Resistance Moment ۾ حصو ضرور وٺڻ گهرجي. ۽ ڀرپور انداز ۾.....'

صبح تائين جاڳي ٿو. ۽ سوچيندو رهي ٿو.

جنگ ختم ٿي چڪي آهي.

اڄ هيترن ڏينهن ڪانپوءِ، دريا خان جي فرضي نالي وارو همراهہ رستي هلنديءَ مليو اٿس. گاڏي ڪاٽي ۾. هڪ بڪ اسٽال وٽ. اڳ ڪان بدليل؛ ٽيٽران جي بادامي لائيٽ ڪلر سان پينٽ. اڇي ٽيٽران جي قميص، اجرڪ جي ڪپڙي جهڙي ٿاءِ، اکين تي لائيٽ ڪلر سان شيشن جو وڏو چشمون، وار، قلم ۽ مڇون نئين فيشن پٽاندر وڌيل.

'هلو ديپڙ. ڪٿي آهين؟'

'اتيئي. تنهنجي ٻاجاهيءَ ۾.' ورائي ٿو.

'اڄڪلهہ ڇا ٿو ڪرين؟'

'ڪجهہ بہ نہ.'

چپ.

'پلا ڏي خبر، ڀاءُ واري هن Resistance Moment جي؟ هن کان پوءِ ڪا بي ميٽنگ ٿي ڪانہ ٿي؟' پڇيس ٿو.

'بس يار. ڇا ٿيندو. سنڌي ڪڏهن نہ سڌرندا. هيءَ ذليل ۽ مرده قوم آهي...'

'نيٺ اسين بہ تہ هن قوم جا فرد آهيون.' ڳالهائڻ وچ ۾ ڪٽيندي چويس ٿو. 'مان تہ توکان رڳو هن مومينٽ جي باري ۾ پيو پڇان.'

'ها. ادا. انکان پوءِ بي ڪا ميٽنگ ڪانہ ٿي سگهي. مونکي نوڪري ملي وئي انکري مان مجبور ٿي پيس. باقي هو ڀاءُ وارو ڪامريڊ مولانا، سو پنهنجي هاءِ ڪمانڊ جي حڪم تي ڀڏو اٿم تہ هارين جي فرنٽ تي لڳي ويو آهي. ۽ اها مومينٽ پومينٽ وئي ائين ٿي-

ڪي گهڙيون ماٺ.

'نيٺ سنڌ جو ڇا ٿيندو؟ بنگالي تہ جان ڇڏائي ويا. قربانيون سو

عظيم ڏنائون.' چوي ٿو.

ڇا ٿيندو؟ ڪجهه به نه ٿيندو. پاڻ واري جي- ايم- سيد جون ڳالهيون پليون، پر آهي رڳو وڏيرن جي پنيان. پنو پنجاب جي مقادن سان غداري ڪرڻ نٿو چاهي. ڪميونسٽ: هڪڙا پناهگيرن جا پنو. جن جون ناڪيليون ڪراچيءَ جي ڪالونين ۾ ويٺل پناهگير ڪامريڊن جي هٿن ۾. بيا، ڏينهن جو سياسي لائينون هلائين. منجهند جو سرمائيدارن ۽ وڏيرن سان ڳجهيون ڪچهريون ڪن ته رات جو ڌرتيءَ جي ڏجائين تي محنت ڪن. ڇا ٿيندو منهنجا ياءَ، ڪجهه به نه-'

پاڻ مرڪي ٿو. ڦڪي مرڪ. 'نيٺ اڄي پوءِ اسان سنڌ جي نوجوانن ڪي، هن ٿهيءَ ڪي ٿي ته سنڌ لاءِ ڪرڻو آهي.'

'بڪواس آهي يار. ڇا ٿو ڪري سگهجي هن مٿل قوم لاءِ. حالت اها آهي ته- هو مولود ڪوڻه پڙو اٿئي: شل مدينې جو ڪتو هجان هان مدينې جي گهٽين ۾ گهمان هان!- سنڌي مسلمان، پنهنجي مادر وطن جي ڌرتيءَ تي عزت، آزاديءَ، وقار ۽ خودمختياريءَ سان رهڻ بجاءِ مدينې جو ڪتو بنجڻ وڌيڪ ٿو پسند ڪري. ۽ انسان مان ڪتو بنجي مدينې جي گهٽين ۾ نوس نوس ڪرڻ کي وڌيڪ عزت وارو ٿو سمجهي! پاڻ نا اميد آهيون پيارا-'

انهيءَ معاملي تي اڳتي ڳالهائڻ نٿو چاهيس. ڳالهه بدلائڻ لاءِ پڇيس ٿو:

'يحيٰ خان ينٽي کي اقوام متحده مان گهرايو آهي. تنهنجو ڇا خيال آهي؟'

'اقتدار حوالي ڪندس. ٺيڪ آهي يار، پوءِ به پنهنجو سنڌي آهي.'

منهن ۾ ڏسيس ٿو.

'ڇگو ڊيئر. هلان ٿو، گڏ باءِ. (جيئي سنڌ بدران)' موڪلائڻ لاءِ هٿ ملائيس ٿو.

'ڇگو پلا نوڪري ڪهڙي ملي اٿئي؟'

'اليڪشن آفيسر. ڪلاس ٽو جي پوسٽ آهي. ڇگو-' هٿ کي زور سان لوڏيندي موڪلائي وجي ٿو.

صبح جا سايا ڍهه. گاڏي ڪاٺو، وينا آهن ايرانيءَ جي هوٽل؛ ڪيفي پرشن ۾. احمد شاهه، نواز ۽ پاڻ. شيشي جي وڏن درن مان ٻاهر ڏسن پيا ٿا؛ ايندڙ ويندڙ ٽرئفڪ. حيدرچوڪ (يا) جيئي سنڌ چوڪ. فيصلو ٿي نه سگهيو آهي. ’ڪي ڏينهن هٺا، جڏهن يونيورسٽيءَ جا ڪلاس اولڊ ڪئمپس ۾ ٿيندا هئا، هيءَ هوٽل ٽڪرڙ ۽ ڪامريڊ سياسي ورڪرن جو اڏو هئي...‘ سوچي پيو ٿو.

نيٺ هن کي گهرجي جا ٿو؟ نواز، هوٽل جي سامهون ڪوآپريٽو بئنڪ جي ٽڪيءَ پٽ ڏانهن اشارو ڪندي چوي ٿو. سڀ اوڏانهن ڏسن ٿا. جتي، اڳ لکيل هو: ايوب شاهي مردهه باد. تازو لکيل آهي: ايوب خان کو واپس لائو. اڳ لکيل: مجاهد اسلام- يحيٰ خان. تازو: يحيٰ خان کو ڦانسي دو. اڳ: مجيب غدار اور هندستان کا ايجنٽ هي. تازو: اقتدار مجيب کي حوالي کرو. ۽: همين سنڌي نهين، پاڪستاني صدر چاهي. سنڌ کو دو لساني صوبه تسليم ڪرو. سنڌ کي سرڪاري زبان- اردو.

’هن کي پيو ڪجهه نه: رڳو ڦُر لٽ لاءِ سنڌ جي زمين گهرجي. هي ٽال ٽيتال رڳو انهيءَ لاءِ آهن.‘

شاهه چوي ٿو: جيتوڻيڪ پٽو بنيادي طور هن پناهگيرن ۽ پنجابين جي مفادن جو محافظ آهي.

’نه چا تون سمجهين ٿو نه پٽو سنڌ جي مفادن سان غداري ڪندو؟‘ نواز جارحانه انداز ۾ پڇيس ٿو.

’منهنجي نه خيال ۾،مسلم ليگين، جماعت اسلامي ۽ پيپلز پارٽيءَ ۾ ڪو بنيادي فرق ناهي.‘ شاهه ٺڏي نموني ۾ مرڪندي چوي ٿو.

’بڪواس ٿو ڪرين.‘ نواز ڏاڍيان چوي ٿو. ’ميان! هيءَ پٽو ئي آهي، جنهن اوهان سنڌين کي نئين زندگي ڏني آهي. ۲۵سالن تائين جي- ايم- سيد چا ڪيو آهي؟ رڳو ٻج ٻاهه، تخريب. ڪڏهن ڪو تعميري ڪم به ڪيو اٿائين؟ هيءَ پٽو ئي آهي، جنهن طوفان وانگر سنڌ جي گهر گهر ۾ پهچي سجاڳي آندي، جتي جي- ايم- سيد ۲۵ سالن ۾ ڪجهه نه ڪري سگهيو هو. هيءَ پٽو ئي آهي، جنهن جي سياست ڪري پاڪستان جي تاريخ ۾ پهريون ڀيرو سنڌي صدر ٿيو آهي. گورنر، وزير سنڌي ٿيا آهن. آفيسر سنڌي آيا آهن. سنڌي، سنڌ جي واحد سرڪاري زبان بنجي رهي آهي.

اوهان تہ اهي ڳالهيون خواب ۾ ڪونہ ڏٺيون هونديون.......

'مهربان ٿورو آهستي ڳالهاءِ. تقرير نہ ڪر. هيءَ هوٽل آهي. ۽ اسين ٻاهر ۾ رڳو چار ڄڻا ويٺا آهيون.' احمد، نواز جي ڳالهائڻ جي وچ ۾ آهستي آهستي، طنزيہ انداز ۾ چيو ٿو.

نواز ڪانسواءِ، ٽيئي کلن ٿا.

'نہ، مان اڄ هن سان بحث ڪري صفائي ڪندس.' نواز چوي ٿو.

'تون ڀلي صفائي ڪج. پر خيال سان، هوٽل ۾ ويٺا آهيون هاڻي سلسلو جاري رهي. ها، پوءِ اڳتي.' احمد ساڳي طنزيہ انداز ۾ چوي ٿو.

'بس، مون ڳالهائڻ بس ڪيو.' نواز پاڻيءَ جو گلاس کڻندي پاڻي پيئندي چوي ٿو.

'تون ڏسجانءِ ويٺو، پيپلز پارٽي سنڌ جي مفادن سان غداري ڪندي. سنڌ جي واحد سرڪاري زبان سنڌي نہ ٿيندي. ۽ ٻوليءَ جو هيءَ بل تہ. سرڪاري زبان بنائڻ لاءِ نہ. پر ترقي ۽ واڌاري لاءِ آهي. ۽ سنڌي ٻولي قومي ٻولي بہ نہ ٿيندي. نہ مڪمل صوبائي خودمختياري ملندي. پيپلز پارٽي سنڌين کان وڌيڪ پنجابين ۽ پناهہ گيرن جي مفادن جو خيال رکندي. باقي اوهان جهڙن چوٽين سنڌين کي راضي ڪرڻ لاءِ ايڪڙ ٻيڪڙ مطالبو ڪٿي ڪي اڇايل هڏيءَ وانگر پورو ڪندي ۽ بنيادي مسئلن کان لنوائيندي. ڇا سمجهيہ.' شاهہ لفظن تي زور ڏيندي چوي ٿو. 'باقي جي- ايم- سيد! سو ويچارو پاڪستان اندر پنهنجي زندگيءَ جو منو حصو جيلن ۾ نظربند رهيو آهي. انجي باوجود هن ويچاري جو ڪجهہ ڪيو آهي، انهيءَ جي مهابي تون اڄ سنڌي حقن، سنڌيت جو شعور رکين ٿو. اهو شعور هن ئي جو ڏنل آهي، منهنجا پيارا.'

'اهو تہ ٺيڪ آهي، جي. ايم. سيد نظرياتي ڏس کان سنڌي نيشنلزم جو شعور ڏنو آهي. پر هن تنظيمي طور ۽ تحريڪي طور ۽ طريقہ ڪار ۾ بنيادي غلطيون ڪيون آهن. مثال طور قومي تحريڪ ۾ هارين کان وڌيڪ وڏيرن ۽ پيرن تي ڀروسو رکڻ. ۽ هارين جي مسئلن کي نظر انداز ڪرڻ، يا....' احمد چوي ٿو.

'اهو ٿي سگهي ٿو. پر انهيءَ جو اهو مطلب ناهي تہ جي. ايم. سيد غدار آهي.' شاهہ.

'بلڪل نہ. ڪوبہ سنڌي ائين چئي نٿو سگهي-' احمد.

'بڪواس آهي.' نواز چوي ٿو. 'جي. ايم. سيد تخريب ڪانسواءِ ڪجهہ نہ ڪيو آهي.'

'هان، هي بيو پاڻي پيءُ.' شاهہ ڏانهس گلاس ريڙهيندي چوي ٿو.'

ڏاڍو جوش چڙهي ويو اٿئي.'

'پاڻي نہ، سگريٽ پيار.' نواز چوي ٿو.

احمد سگريٽن لاءِ بيري کي چوي ٿو. ۽ پوءِ نواز کي چيڙائڻ لاءِ، کيس چوي ٿو. ' نواز، اهو سچ آهي تہ، سنڌين جي حڪومت آهي. صدر بہ سنڌي آهي. پوءِ بہ سنڌ ۾ ساڳيا پنجابي آفيسر، چوڌري، سنڌ جون زمينون اڳي وانگر پنجابي فوجين کي مليل. پڊڻ ۾ آيو آهي تہ، بلوچستان مان ٻين صوبن جي آفيسرن کي ڪڍيو ويندو. ۽ هتي پاڻ وٽ اهڙي ڳالهہ ڪانهي. اهو قصو ڪيئن؟'

'يار خدا جي واسطي مٿو نہ کاءُ. بلوچستان ۾ تہ اِهي ساڳيا تنهنجا نعپ وارا اٿئي. جن ٻوليءَ جي مسئلي تي سنڌين سان غداري ڪئي آهي. ۽ پنهنجي منشور کان ڦريا آهن.' نواز ورائي ٿو.

'انهيءَ جي معنيٰ تہ جي- ايم- سيد جو نظريو صحيح ثابت ٿيو آهي: سنڌ جي مخصوص حالتن هيٺ، هر، آل پاڪستان بنيادن تي ٺهيل سياسي پارٽي، سنڌين کي ڪڏهن بہ دوکو ڏئي سگهي ٿي. ڇاڪاڻ تہ انهن آل پاڪستان بنيادن تي پارٽين جو گهڻو ڪري لاڙو يا تہ پناهگيرن کي يا تہ پنجابين کي ۽ گهڻو ڪري ٻنهي کي خوش رکڻ ڏانهن هوندو آهي. ۽ سنڌ جا مفاد انهن جي ۾ آهن. ۽ ڇاڪاڻ تہ اهي سنڌ جي اقتصاديات، تهذيب تمدن ۽ جاگرافيائي وسيلن جا غاصب ۽ ڦرلٽ ڪندڙ آهن. ۽ سنڌي سنڌ هٿان ڦرجندڙ...... ...... سنڌين جو حافظو ڪيڏو نہ ڪمزور آهي ۽ سوچ ڪيڏي مٺاچري: ڪلهہ سنڌ کي پنجاب سان ڳنڍيندڙ ايوب کهڙو غدار هو. ۽ اڄ پنجاب جي مفادن جي ڪلم ڪلا حفاظت ڪندڙ سنڌين جو هيرو!! نيٺ هن قوم جو حشر....' شاهہ چوندو رهي ٿو.

'ير، خدا کي مڃو.' نواز بيزاريءَ مان هٿ ٻڌي چوي ٿو. هاڻي سياست بند ڪيو. مونکي هي سمجهہ ۾ نہ ايندو آهي تہ، اسين سنڌي، عملي طور ڪجهہ نہ ڪندا آهيون ۽ رڳو روز سياسي ڪچهرين تي ۽ نڪتہ چينين تي.مون ڪيترا ڀيرا، انهيءَ تي سنجيدگيءَ سان سوچيو آهي ۽ فيصلو ڪيو آهي، تہ اڄ کان پوءِ سياست تي نہ ڳالهائيندس. پر اوهان اهڙا حرامي آهيو، جو ڦيرائي گهيرائي سياسي بحث ۾ اچي ڦاسايو. هاڻي ڪا ٻي ڳالهہ ڪيو. نہ ماما؟ هو جو هن وقت تائين چپ ويٺو هو. ڏانهنس منهن ڪري ٿو.

'هيءُ دور ئي اهڙو آهي، پاڻ ورائي ٿو، هر فرد کي سياست ۾ حصو وٺڻو پوي ٿو. سنڌين جي اها ڪمزوري برابر آهي: ڪچهري گهڻي ۽ عمل گهٽ.'

'ڇاڪاڻ تہ تون پوليٽيڪل سائنس جو شاگرد آهين، انهيءَ ڪري

چوين ٿو تہ، هر فرد کي سياست ۾ حصو وٺڻ ٿي پوندو رڳو ڳالهين سان نہ، پر عمل سان ۽ رتا سان. چاڪاڻ تہ سياست، قومن جي وچ ۾ مفادن جي جنگ آهي. ۽ سياست جي حد علم نعري ۽ نهراءَ کان وٺي رائفل جي گوليءَ تائين آهي.

'تہ سنڌين کي هينئر گوليون کڻڻ گهرجن؟' نواز ڪيس وڏيڪ کولڻ لاءِ حرامپائي ڪري ٿو.

'نہ. منهنجو اهو مطلب ناهي. جيئن تون چوين ٿو.' وراڻي ٿو، 'پر مان جنرل ڳالهہ ڪيان ٿو، قومي حقن جي تحريڪن ۾ اهو مرحلو گهڻو ڪري اچ- ٿو هوندو آهي. باقي وقت، وقت جي ڳالهہ آهي.'

هوٽل ۾ چوبول. هوٽل جا ملازم تڙ تڪڙ ۾ لوهي دروازو لاهڻ لڳن ٿا. هيءُ بہ شيشي جي درن مان ڏسن ٿا؛ اورينٽ هوٽل واري رستي کان ايندڙ هڪ انبوهہ.

'ڇا هي؟' نواز پڇي ٿو.

'صاحب جلوس.' لوهي دروازو لاهيندڙ هوٽل جو ملازم وراڻي ٿو.

'ڪنهن جو جلوس آهي؟' نواز، احمد کان پڇي ٿو.

'اڙي هو- مهاجر ٻوليءَ جي بل جي خلاف مظاهرو ڪندا هوندا.' شاهہ وراڻي ٿو.

'ڇا خيال آ. ڏسون هلي ٻاهر؟' شاهہ پڇي ٿو.

'نہ يار ڇڏين. هتي ويٺا آهيون.' نواز بيزاريءَ مان وراڻي ٿو.

'ڇو پناهگيرن کان ڏجين ٿو ڇا. بنگال کان آيل بهاري بہ انهن ۾ هونديءَ.' احمد چوي ٿو.

'مُئين يار. سنڌين جا جو پرڪار اهڙا هوندا. پوءِ بهاري تہ ڇا، الاءِ ڪهڙي ڪهڙي مخلوق هتي ايندي.' نواز.

'هيءُ مڃي ويندن.' پاڻ، هلندڙ ڳالهہ جو رخ ڦيرائيندي چوي ٿو.

'مطلب؟' شاهہ پڇيس ٿو.

'مطلب تہ هيءُ پناهگير سنڌ ۾ اڙدوءَ کي بہ صوبائي زبان مڃائي. ۽ اهڙي ريت سنڌ کي ٻن زبانن وارو صوبو تسليم ڪرائي ويندا. سنڌ جي خاتمي لاءِ اهو پهريون وار آهي. پوءِ آهستي آهستي، سنڌ کي، اڙدستان ۾ تبديل ڪندا ويندا.'

'اهو ناممڪن آهي. سرڪار حال في الهال تہ سخت اسٽينڊ وٺي بيٺي آهي.' شاهہ چوي ٿو.

'نہ سائين. ڏسجانءِ، هيءُ سرڪار کي جهڪائيندا. سنڌ جا ڏٺا وڏيرا غريب سنڌين لاءِ تہ رئيس ۽ نواب آهن. هنن جي آڏو لوسي ۽

جهڪنديون آهن. ۽ پورو پنجاب هنن جو ساٿ ڏيندو، اهو به ڏسجانءِ.‘ احمد چوي ٿو.

’جيڪڏهن ائين ٿيو ته پوءِ سنڌي هينئر مات ڪري نه وهندا. وڏو گوڙ ٿيندو.‘ شاهه چوي ٿو.

’هن ڪان اڳي به ڏاڍا گوڙ ٿيا آهن. جو هينئر باهه پري ويندي.‘ احمد چوي ٿو. ’ميان سنڌين لاءِ پٽي جي هڪ تقرير ڪافي آهي. وري بي هوش ٿي ويندا.‘

ٻاهران پٿر لڳڻ ڪري لوهي دروازن جا تڙڪا.

’ابا نواز، اڃي ويٺي. مرن لاءِ تيار ٿيءُ.‘ شاهه مرڪندي چويس ٿو.

’هي پيڻ چو...... نه ڇڏيند. ڳي پوءِ ضرور مريندا.‘ نواز چوي ٿو.

تڙڪا بند ٿي چڪا آهن. نعرن جا پڙجندڙ آواز آهستي آهستي ٿي، ختم ٿيندا وڃن ٿا. جلوس، سنڌي يونيورسٽيءَ جي اولڊ ڪئمپس ڏانهن وڌي ويو آهي. جا پوءِ، هوٽل مان ٻاهر نڪرڻ ٿي خبر پوين ٿي. هوٽل جي ٻاهران موڙ وٽ بيهي، ڏسي رهيا آهن؛ سنڌ يونيورسٽيءَ بلڊنگ تي. جلوس پٿر بازي ڪري رهيو آهي. ۽ سنڌيالاجيءَ تي پٿر بازي ڪري رهيو آهي. ڏسي رهيا آهن. ڏسندا رهن ٿا.

پٿر وسي رهيا آهن. گولا بارود وسي رهيا آهن. ديبل تي. نيرون ڪوٽ تي. منجنيقون تڙا تڙا. ڳرا وزني پٿر، سنڌ مٿان. سنڌين مٿان وسائي رهيون آهن. نئون ڦرجي رهيو آهي. باهه جا پنيت. سڄي لاڙ کي باهه وڪوڙي وئي آهي. گوليون. باهيون. بارود. ترارن جا چمڪاٽ. خنجر. ڀالا. جلندڙ، سڙندڙ، باهه جي پنيتن ۾ وڪوڙيل سنڌ، سڙندڙ، ڪرندڙ، پچندڙ، ٽٽڪندڙ، ڦٿڪي ڦٿڪي دم ڏيندڙ سنڌي.

وقت وهي رهيو آهي. وقت، جو ماضي حال مستقبل آهي. وقت، جو تاريخ آهي. وقت جي وهڪ. جا سنڌ ۾ ڪڏهن ماضيءَ نه بڻي آهي. تاريخ، جا سنڌ ۾ ڪڏهن ماضيءَ جو داستان نه بڻي آهي. حال ئي حال. بيانڪ، اڻ- ڪٽ سلسلو حال جو. هلندو رهي ٿو. هلندو رهي ٿو. مخدوم بلال پيڙجي رهيو آهي. مدد خان جي گهوڙن جون ٽاپون مائيون نه ٿيون اهن. اها ڌوڙ، اهو ڪوس، اُها ٿرلٽ بند نه ٿي آهي. ڪليل چوڪ تي ڪو ترخان، سنڌيءَ جي ڪل، تيز خنجر سان آهستي آهستي ڪري لاهي رهيو آهي. پيا سنڌي،هراسيل، ڊنل تماشو ڏسي رهيا آهن. ڪو ارغون سنڌي وني، جا ٿڻ ڪپي مزو ماڻي رهيو آهي. سنڌ جون ڇايون، گهوڙن سان ٻڌل،

دمشق جي روڊن تي گهلجي رهيون آهن. چچريل جسم. ليڙون ٽيل لٽا. انگ انگ ناسور ٿيل. چارلس نيپئر جي بارودي توبن جا آواز اچي رهيا آهن. مياڻيءَ ۾ جنگ جاري آهي. نيرون ڪوٽ ۾ سازشون جاري آهن. هوشو اڏول ٿيو بيٺو آهي. هيمون. مرڪي ڦاهيءَ کي چمي رهيو آهي. 'انگريز سامراج مردهه باد' جيل پريل.

حال جو نه ڪٽندڙ سلسلو.........

نعرءِ تڪبير الله اڪبر. نعرءِ تڪبير الله اڪبر.

لپ ريٽ- لپ ريٽ. لپ ريٽ قافلا اچي رهيا آهن. قافلا وڃي رهيا آهن. هن ڌرتيءَ جا ڇاوا وڃي رهيا آهن. عجيب. اجنبي: شيروانيون. وات ڳاڙها. وات ڪڏهن به ماڻ ۾ نه رهندڙ. پاجاما. گوڏيون. ترا. ڪليم.- هال. ڪيڏو ڀيانڪ حال.

اڻ- ڪٽ. جنهن جو ڪو انت ناهي. سلسلو هلي رهيو آهي. اجمير. بمبئي. سنڌو ڏام. سنڌو ننگر. بڙودا.هڪڙا. سنڌي جاتيءَ جي تالي ۾. وقت جي بي رحم طوفاني وهڪ ۾ زندهه رهڻ لاءِ هٿوراڙيون هڻي رهيا آهن. پيا: ائبسرڊٽي ۽ بي معنائيءَ جي ڏند ۾ پاڻ وڃائي ويٺا آهن. پاڻ وڃائي رهيا آهن. مستقبل ڪا شي ناهي. حال ٿي حال! ڪراچي. حيدرآباد. ٽنڊوالهيار. ميرپور خاص. نواب شاهه. سکر. ٽنڊوڄام. سنڌين جي گهرن کي راتاها لڳي رهيا آهن. خنجر. ڀالا. بارود.بم. اجهو سنڌيءَ جو گهر. بم سان اڏي. جلي رهيو آهي. ڪيهون. داتهون. پڪارون. اجهو.ڪنهن سنڌيءَ جي اکين ۾ تيزاب پئجي رهيو آهي. آنڌا ٻاهر نڪتل. ٽچڪندڙ گرم پاڻيءَ مٿان. ڪنهن جي اکين ۾. ڪليون هنيون پيون ٿيون وڃن. ڦٿڪندڙ وجود. ڪنهن جي جسم جا ڳيا ڳيا ڪيا پيا تا وڃن. ڪنهن سنڌي عورت سان جبري زنا ڪئي پئي ٿي وڃي. هڪ جي پٺيان ڊگهي قطار. پوءِ وڌجندڙ ٽهڪ. پوءِ نعرءِ تڪبير الله اڪبر. نعرءِ تڪبير الله اڪبر. اسلام زندهه باد. اسلام زنده باد. اسلام زنده باد- قدم بڑهاتي چلو. سر سي ڪفن باندي چلو. سرفروش سپاهيو! يه جهاد هي. يا غازي بنو يا شهيد. شهداء اردو ڪا......... تعداد هوگيا.....

حال ٿي حال. ڪجهه ماضي نه بڻيو آهي. ابوءِ! حال جو ڪيڏو طويل ڊگهو سلسلو. نه ڪٽندڙ. سنڌي ڌرتي حال جو هي اڻ- ڪٽندڙ. وزني بار ڪٽندي پئي آئي آهي. پر ڪيسيتائين؟؟ نيٺ چيلهه چيبي ٿيندي (؟) ڪلها گسندا ۽ پوءِ سڀ ڪجهه ماضي ۾ تبديل ٿي ويندو (؟) ۽ بنڌ جو ماضي: ڏڙا ٿي ڏڙا. هڪ نئين ڏڙي جو اضافو (!؟) ٿيندو (!؟) اڳ جا ڏڙا مٽيءَ جي ڍيرن تي ٺهيل آهن. ۽ هيءَ ڏڙو-؟. (زنده لاشن تي؟)

روڊ سنسان ۽ ويران. ڦري رهيون آهن تن تي، فوجي ٽرڪون ۽ جيپون. فوجي؛ رائفلون تاڻيو ويٺا آهن. لوهي ٽوپ پهريل. ڪٿي ڪٿي روڊن تي رڪاوٽون: ٽائر سڙي رهيا آهن. وچ تي وڏا وڏا پٿر پيل. فوجين جي لنگهڻ تي: هماري پاڪ افواج، زندهہ باد. مجاهد پاڪستان- زنده آباد: پنو جاوي- ٽڪا آوي. چانهيون. ڪوڪو ڪولا. نيرن. ڊبل روٽيون. هماري پاڪ افواج زنده باد. سنسان، ويران روڊ، ڦرندڙ تن مٿان فوجي گاڏيون- سڙندڙ ٽائر. وڏا شاهي پٿر رڪاوٽن لاءِ.

هُئي پائر گهر ۾ ويٺا آهن. اکيون سُجيل، ڳاڙهيون. لڳاتار اوجاڳو ڪڍڻ ڪري.بنا هٿيار ويٺا رهيا آهن. ٻڌندا رهن ٿا؛ فلاڻي گهر وارن پاڻي، جون بالٽيون گرم ڪري رکيون آهن، تن ۾ ڳاڙها مرچ. فلاڻن وٽ هيٽريون رائفلون آهن. ۽ رات جو ڪنهن نہ ڪنهن وقت: 'هوشيار!' سيٽيون. ٽنين جا آواز. روڊن تي تيز تيز هلندڙ فوجي گاڏين جا چيڪاٽ. پنج ڏينهن اڳ وڏي پائس جي ڇٽي تي، پاچائس ۽ ٻارن کي پاڻ ڳوٺ ڇڏي آيو هو. جيتوڻيڪ پائس چيو هوس: تون بہ اتي رهي پئجان. تنهنجو هتي رهڻ ٺيڪ ناهي. نہ مڙيو. ٻارن کي ڇڏي واپس آيو هو. نوڪريءَ جي مجبوريءَ ڪري پائس کي حيدرآباد ۾ ئي رهڻو هو.

ڪلاڪ لاءِ ڪرفيو لٿو آهي.

'ٻاهر ڏسج دڪان ڪليا هوندا. هي شيون وٺيون آهن: اٽو. گهہ. پٽاٽا. چانور. لوڻ. کنڊ. مرچ ۽ چانهہ.' پائس چوي ٿو. پيسا ڪڍي ٿو. سيڏي جي لسٽ ڪڍي ٿو. هڪ وڏي ڇبي ۽ ڪپڙو ڪڍي ٿو ٻاهر وڃڻ لڳي ٿو.

'هيڏي- ڏهيو تون نہ وڃ.' پائس سڏيندي، جهليس ٿو. 'مان ته وڃي اچان. تنهنجو وڃڻ ٺيڪ ناهي. تون نظرن ۾ آهين.'

'نہ ادا. مان وڃي ٿو اچان.، وراڻي ٿو.

'نہ نہ- هي انتهائي وحشي ۽ ڪميٽا آهن. انسانيت جو تہ هنن ۾ انگ ئي ناهي.' پائس ڪاٺنس پيس، ڇبي ۽ ڪپڙو وٺندي چوي ٿو، 'هنن ڪان تہ هندو ويچارا لک ڀيرا سٺا هئا.' پائس ٻاهر نڪري وڃي ٿو.

'هنن ڪان تہ هندو لک ڀيرا چڱا هئا.' سوچي پيو ٿو. اڪيلائي ۾. پائس جي لفظن تي. سنڌ جي ۽ برصغير جي مسلمانن جي ذهنيت بہ عجيب آهي. ٻنهيون وفاداريون رکندڙ. پر نہ- سنڌ جي مسلمانن ۽ يوپي، سي پي ۽ پنجاب جي مسلمانن ۾بنيادي فرق آهي. سنڌي، خاص ڪري هينئن

طبقن جا صوفي طبع جا آهن. سياست سان گهڻ واسطو رکندڙ. هڪ ئي وقت سچل، سامي، لطيف جا عقيدتمند. جڏهن تہ هو مسلمان، ڌرتيءَ سان غداري ڪندڙ، منافق. ڪريل ذهنيت ۽ ڪوڙي احساس برتري رکندڙ. البت سنڌ جا وڏيرا، پير، اسلامي رجعت پسنديءَ ۽ هٽ ڌوڪئي مسلم قومي نظرئي سان هڪجهڙائي رکڻ ڪري، سندن ٻانهن ٻيلي ...... سوچي پيو تو. 'هندو هوندا هئا تہ قرب هو، ميٺ محبت هوندي هئي، منهنجو هڪ دوست هندو هو رتن....' ڪرفيو دوران ياڻس جون ٻڌايل يادون. ٻريل آواز سان.

در جو ڪڙڪو. ياڻس اندر گهڙي ٿو. خالي جبي. خالي ڪپڙو. خالي هٿين.

سوالیہ نگاهن سان ڏانهنس ڏسي ٿو.

'نہ مليو. ذليلن وٺي ڏانهون ڪيون: سنڌيون ڪو راشن نهين ملي گا.'

ياڻس جو لٿل منهن ڏسي ٿو. ڪجهہ نٿو ڪُڇي. جڪ. انتهائي جوش؛ رڳون ڇڪجي تاڻجي آيل. بدن ۾ رت جي تيز تيز ڊُڪ. 'هنن جي تہ.......'. 'ڇيچلائي ڇيچلائي مارجين.. ڪُرٽيل ڏند.

ماري رهيو آهين: ڀهرين هٿ وڍي رهيو آهي. پوءِ تيز خنجر سان چهڪ ۽ چير ڏئي رهيو آهي. هڪ اک ڪڍي رهيو آهي. ٻي اک. ڇپ وڍي رهيو آهي. پوءِ تيز خنجر سان چهڪ ۽ چير ڏئي رهيو آهي. هڪ اک ڪڍي رهيو آهي. ٻي اک. ڇپ وڍي رهيو آهي. ڪن ڪپي رهيو آهي. ٻوٽي ٻوٽي وڍي رهيو آهي...... ڦٿڪندڙ، ڇيچلائيندڙ، سي جسم......

ڪرفيو وري لڳي ويو آهي.

وقت وهي رهيو آهي.

بظاهر سڀ ڪجهہ مانو ٿي چڪو آهي. اڳ نهيل بچاءَ ڪميٽيون، ڀهرين امن ڪميٽين ۽ پوءِ امدادي ڪميٽين ۾ تبديل ٿي چڪيون آهن. ڊبل رول سان؛ اهي جيڪي سنڌ بچاءِ ڪميشن ۾ هُئا. سي هاڻي امن ڪميٽين ۾ اچي چڪا آهن. امن لاءِ اپيلون: 'مسلمان ڀائر آهيون،' 'ڪيڏي افسوس جي ڳالهہ آهي اڄ مسلمان، مسلمان جي خون جو پياسو ٿي پيو آهي-' مسلمان، مسلمان جو گلو ڪٽي رهيو آهي.'

۽ وڃي رهيون آهن ڳالهيون. گهرن ۾، هوٽلن ۾، آفيسن ۾: 'هنن پناهگيرن مان ڇڳا ڦاٽاسين. مولا ڪو جند ڇڏائي' - 'هي مسلمان تہ آهن ئي ڪونہ. نڪو انسان جا ڦر' - 'وڏيرن ياڙيائي ڪئي نہ تہ......' - 'سنڌي اچا

ٻہ ڪونہ سڏرندئي.‘ – ’ابوھہ! ويچارا هندو هوندا هئا. ڪيڏا قربائتا! ملڪ ۾ ايمان هو، امن هو، سک هو، سلامتي هئي. هي الائي ڪٿان جي مخلوق–‘ ’جيڪڏهن جي. ايم. سيد مري ها تہ سنڌ ۾ هينئر اٿل ڏسين ها.– ’ڇڏ يار! ڪتو ٻہ ڪونہ ڀونڪي ها!‘ – ’ٻئو ڪونہ ڇڏيندن. ڏسجانءِ، آهستي آهستي ڪري هنن کي ختم ڪندو.‘ – ’مڪڙ، سائين مڃائي ويا.‘ – سنئون سڌو ٻہ زباني صوبو ٿيو. اڙدوءَ وارن جي اڪثريت مڃيائون.‘ – ’مولا! مڪڙن کي مارين يا مڃائين.‘ – ’سنڌ جا ٻہ پير رڳو مڙسي ڪن تہ– پر پير پاڳاري تہ پٽي جي دشمنيءَ ۾ پناهگيرن جو ساٿ ڏنو آهي. چون ٿا تہ هٿيار ۽ ڏوڪڙ ٻہ ڏنا اٿائين.‘ – .سنڌين ۾ وري اها ڪٿي پٽ! پاڻ ۾ وڙهي مرندا.‘ .... ڳالهيون ئي ڳالهيون! ڳالهيون ئي ڳالهيون!

شام. سج لهي رهيو آهي. لهندڙ سج جي ڪرڻن جا سون جهڙا ٽڪرا. نڪتو آهي گهران، شام کي ماڻڻ ڪاڻ. گهر جو ٻاهريون در اُڪرندي نظر سامهون پٽ تي: ’اردو گلي.‘ ميونسپل جي نل مٿان: ’صرف مهاجر پاني ڀر سڪتي هين.‘ ۽ ٿورو پريرو راشن جي دڪان تي: سنڌيون ڪا راشن بند.‘ ڏسي ٿو. ذهن ۾ جهٽڪو نٿو. ڏسندو آيو آهي. سمجهندو آيو آهي. محسوس ڪيو هئائين. احساس جي تيز چيندڙ نوڪن هيٺ پوڳيو هئائين. سڀ ڪجهہ ختم ٿي ويل: ناس ٿي ويل. ڏسي ڏسي، محسوس ڪري ڪري، معمول بڻجي ويل. ڪنهن هڪ ئي عمل جو لڳاتار ورجاءُ، هرِي هرِي زندگيءَ جو جز بنجيو وڃي. ۽ اهو سڀ ڪجهہ جز بنجي ويو اٿس ڏسندي. نٿو ڏسي! احساس هوندي محسوس نٿو ڪري! سمجهندي، نٿو سمجهي!

ڪيڏي بي حسي (!!)

تلڪ چاڙهي: وڃي رهيو آهي هيٺ. آهستي آهستي. ذهن خالي. احساس نپوڙيل: اُمنگ مئل. مروٽيل. مليل زندگيءَ جي گهڙين کي ڪپائڻ (Consume) لاءِ.

حيدرآباد

(اپريل ١٩٧١ع– سيپٽمبر 1972ع)

”منهنجي لاءِ سڀ کان ويجهي سچائي اها ٿي آهي تہ مان
هڪ اهڙي ڪال ڪوٺڙيءَ ۾ بند، پٿين سان پنهنجو مٿو ٽڪرايان ٿو.
جن پٿين منجهہ نہ در آهن ۽ نہ دريون.“

[ڪافڪا جي هڪ خط جو ٽڪر]

ساهُمُتمٍ

• هڪ خط

پيارا دوست نثار،

اميد ته خوش هوندين. ههڙي قسم جا خط اڳ به مان لکي چڪو آهيان. وري هڪ ڀيرو يقين ڪرڻ چاهيان ٿو. ڳالهه دراصل هي آهي ته: هتي مون کان نڪو وڪالت ٿي هلي ۽ نڪو ميڊيڪل اسٽور- تربيت ٿي اهڙي ٿيل آهي، جو پنهنجي ڏندن ۾ نڳي- جيڪا مون کي نٿي اچي. مان اهو چاهڻ ٿو چاهيان ته جا اتي سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ ۾ ڪا جاءِ خالي آهي. اوهان جي چيئرمين شاه صاحب جو هڪ سٺو دوست هتي آهي. ان چيو آهي ته: جيڪڏهن شاه صاحب وٽ ڪا جاءِ آهي، يا ڪڏهن ڪري ڏئي سگهي ٿو ته مان اهو ڪم ڪرائڻ جي همٿ رکان ٿو. مون وٽ ايم. اي (سوشالاجي) ۽ ايم. ايڊ جون ڊگريون آهن. هن ڏس ۾ پوري تفصيل سان پر سنٽ جواب ڏيندا. اڄ ڪلهه اوهان جا پيا ڪيو. ڪتابي سلسلي ۾ ڪو نئون ڪتاب آيو آهي؟ گهٽ ۾ گهٽ يار هڪ ڪاپي ته موڪليندا.

ذهني تڪ سبب في الحال لکڻ ڇڏي ڏنو اٿم، پر ڪلهه کان ڪجهه نه ڪجهه لکڻ جو ارادو ڪيو اٿم. ليکڪ ۽ سماج- Eastablish-mentجي حوالي سان پڪو ارادو نه ڪيو اٿم رات ضرور هڪ به پئرا گراف ٿي لکندس. پر هر حالت ۾، جيڪڏهن اوهانجو ڪو ڪتاب ڇپيو هجي ته موڪليندا. جواب جو انتظار رهندو.

اوهانجو پنهنجو

منير

[مائڪ جو اهو خط جيڪو هن پنهنجن مرتئي کان 12-10 ڏينهن اڳ نثار حسينيءَ کي لکيو هو.]

• جڏهن سڄڻ سفر هليا

٢٦ جنوري، اڱاري جي ڏينهن، ٻي وڳي منجهند برک ڪهاڻيڪار "ماڻڪ" جي اوچتي دکدائڪ وفات واري خبر ٢٧ جنوريءَ تي شام سوائين ڇهين وڳي تصديق ۾ تبديل ٿي چڪي هئي. ڪوڙ سارن دوستن جو پنڌ پهڻ دائرو- ۽ وچ ۾ سائين نثار حسينيءَ تصديق لاءِ الاءِ ڪهڙي اخبار کي فون ڪيو.

سائين فون تي ڳالهائڻ جي ابتدا ڪئي. ته دل ڌڙڪڻ لڳي. ته اها خبر .... شايد.........نه نه! پر اوچتو ڳالهائيندي، سائينءَ اکين ئي اکين ۾ چٽي ڏنو "ماڻڪ ختم ٿي ويو." جهلڪ پلڪ لاءِ سڀ فريز ٿي ويا سين. پر برف کي آخر ته ڳرڻو ئي هيو- ۽ ان ڪان اڳ جو اکين ۾ برف رجڻ لڳي، پيڙيءَ جي سوراخن مان پاڻي اندر ڏوکي چڪو هو ۽ نيشنل سينٽر جون ڏاڪڻيون ڏاکو ڏاکو ڪري هيٺ لهي رهيا هئاسين، ته ڏاکڻ تان لهندي تڪل وڪون ڪٽندي ائين لڳو، ڄڻ ڏاکڻ جي ڏاکن تي تيز اڄا بليڊ رکيا هئا. ۽ پوءِ هيٺ شهر جا رستا، فليٽ، ڪارون، بسون، آسپاس ڪوڙيل اشتهاري بورڊ. هر شيءَ هڪ ۾ خالي پڻي جو احساس. سائين نثار اوچتو هلندي چيو: "يار سعيد! ماڻڪ جي ڊيٿ نروس ڪري ڇڏيو آهي ۽ مان سوچڻ لڳس ته. موت اهڙي وٿ/ سگهه آهي جيڪا ماضي، حال، مستقبل ۾ سڄي دنيا جي ماڻهن. ساهه وارن شين تي حاوي رهي آهي. قلم ته برابر ليکڪ جي هٿ وس هوندو آهي پر هو اُن سان پنهنجي تقدير ۽ ڄمار ته نٿو لکي سگهي. ۽ ماڻڪ به مري ويو. اڳتي هلي اسان مان به هرهڪ کي ڌرتيءَ تي هلي پنهنجو پنڌ ڪٽائڻو آهي. اهو طريقو ازل کان هلندو اچي. "پر ڇا اها ماڻڪ جي وڃڻ جي مهل هئي؟"

"مون کي چاڙهي ڇڏيئي؛ ويو وڻجارو اوهري" مٿان اها به عجب جهڙي دکدائڪ هڪجهڙائي آهي، ته ٻنهي انهيءَ ساڳي (ماڻڪ واري) خوبصورت ايج ۾، جو ماڻڪ ٻنهه پيارو دوست ۽ برک ڪهاڻيڪار عبدالحق عالماڻي به ويچاري پاپي ۽ هڪ پٽ کي اڪيلو ڇڏي هليو ويو. ماڻڪ جي ذات، ذات، فن ۽ فڪر تي ڪميٽرنگ ڪرڻ لاءِ مان نهايت ننڍڙو آهيان. "ته" برابر آهيان.ڪهاڻي ڪان، ناول ڪان، ناٽڪ ڪان تنقيد تائين، سنڌي

ٻوليءَ جي هن ذهين ليکڪ جي هڪ ڏکي ادبي ياترا آهي. ماڻڪ هر صنف ۾ زندگيءَ جي تلاش جو سفر ڪيو آهي. زندگيءَ جي اپياس جا طريقا هر احساس ۽ آدرشي ليکڪ وٽ پنهنجا هوندا آهن ۽ ماڻڪ وٽ به هئا. ماڻڪ بيشڪ ته- نه فقط سنڌي ٻوليءَ جو ذهين ۽ گهڻ پڙهيو ليکڪ هيو، پر هن جيڪو ڪجهه به پڙهيو هو، اُن بابت هن سوچيو به هو. ماڻڪ وٽ هر متضاد سياسي ۽ قومي مسئلي جي لاءِ هڪ راهه هوندي هئي. ماڻڪ پنهنجي آخري لکڻيءَ توڻي پنهنجي آدرشن سان وفادار نظر اچي ٿو ۽ اها ڳالهه به پڌري پٽ ڪرڻ چاهيان ٿو ته. ماڻڪ روايتي آدرشوادين ۽ سياستدانن وانگر پنهنجا آدرش ماڻهن تي مڙهيا ناهن. ماڻڪ پنهنجي ڏمريل ٿِڪيءَ جو اڪيلو ۽ منفرد نمائندو هو ۽ آهي! ماڻڪ جيڪو ڪجهه لکيو آهي، ان جي ٽيڪنڪ ٻوليءَ جو واهپو- جملن جي جوڙجڪ- مواد جو ورتاءُ، مطلب ته منفرد نثر جيڪو ماڻڪ لکيو اُن جي ابتدا به ڪانئس ئي شروع ٿئي ٿي. ماڻڪ وٽ مايوسي ۽ اسبوڊٽي فيشن طور نه هئي. اهو ماڻڪ جي مشاهدي جو ڪمال هو. هو پنهنجي ڪهاڻين ۾ اڻوٽ هاڻيڊبر قطعي ڪونه هو. ماڻڪ- سنڌي ڪهاڻيءَ لاءِ جنهن (Theme) سان نيايو، اهو ٻي ڪنهن جي وس جي ڳالهه نه هئي. هڪ مڪمل آئيڊيالاجي ڪٿي ان سان نيائڻ! بس ماڻڪ جهڙي گهڻ پڙهيي ۽آدرشي ليکڪ جي ئي وس جي ڳالهه هئي. ماڻڪ ڪنهن وڏيءَ ذهني ڪشمڪش ۾ مبتلا هوندي به ٻاهران بظاهر ڏيک ويک ۾ جڻ پر- سڪون زندگيءَ جو استعارو لڳندو هو.

(تنهنجا منهنجا نيڻ ائين جڻ، رڻ ۾ رات ٺري)

ڪنهن رشي منيءَ جهڙي سانت سڀاءَ رکندڙ هي ڪهاڻيڪار سنڌي ادب جي اتهاس ۽ مکيه حيثيت ۾ زنده رهندو ۽ جڏهن ٢٦ جنوريءَ جي سانجهه، هٽ ۾ ڪارا جهنڊا ڪٽي رستن تي لهي آئي هئي، تڏهن نوابشاهه جي موهني بزار جي نورمسجد جي ايوان ۾، عظيم ڪهاڻيڪار جي قبر کوٽجي رهي هئي. ٻئي ڏينهن، ٢٧ جنوريءَ تي جڏهن سورج ڏيري ڏيري آسمان تي چڙهي رهيو هو. ماڻڪ ڌرتيءَ جي پاتال ۾ دفن ٿي چڪو هو. تڏهن رات جو مون ٻڌلڪ ڊائريءَ ۾ لکيو:

"گگهه- قبر روشن ٿي ويئي!
جڻ اسان هڪ ڏيئي کي دفنايو آهي.

نصير مرزا

(ٻڌلڪ ڊائريءَ مان)

(ماڻڪ جي ٻيٺ واري ڏينهن لکيل)

• سنڌيت جي اندروني ايڪس ري

پاڪستان هڪ طاقتور ملڪ آهي. پر ان ملڪ کي ايڏي طاقت ڪونهي جو هن ڪتاب جي ڌماڪي جو زور سهي سگهي. ان ڪري هي ڪتاب پاڪستان ۾ ڇپجي نٿو سگهجي ۽ هاڻ هندستان ۾ ڇپيو آهي.

-

–ڄام ساقي 1977ع ۾ چيو: مان ٽيهن سالن کان پاڪستاني آهيان. مان چوڏهن سؤ سالن کان مسلمان آهيان. مگر مان پنجن هزارن سالن کان سنڌي آهيان.

– منير احمد مانڪ لکي ٿو: سنڌي رسالا بند ٿي ويا. هڪڙن کي عهدا مليا، ٻين کي جيل. طارق اشرف– ابراهيم منشي– آرٽسٽ فتاح...... ۽ ان کان اڳ لکي ٿو:..... نالي وارو سنڌي شاعر. ڪيس وهم ٿي ويو ته ڪيس ماريو ويندو. (ان ڪري هن عهدو ورتو.)

-

– وائيس چانسلر جو عهدو وٺڻ بعد پهرين تقرير ۾ شيخ اياز چيو: مان جنم کان مسلمان، شعور کان پاڪستاني ۽ زبان کان سنڌي آهيان!

مانڪ جو هي؛ ناول پاڪستاني آمريت، پرماريت ۽ غدار وڏيرا شاهي، جي پس منظر ۾ سنڌ جي سنڌين جي تباهي، جو مختصر مهايارت آهي. 'ساه مٺ ۾' سنڌي زبان جو پهريون جديد ناول آهي. اُن ۾ وجوديت ۽ بعيدالعلقلي فٽ ڪيل نه آهي. اها پاڻ خود مرادو ماحول مان اُيري ٿي. مکيه ڪردار جي مجبوري بنجڻ شخصي نه آهي؛ مگر ان نظام مان قتيل آهي، جنهن موجب هر شخص کي فقط ٻن ڪاسائن وچ ۾ چونڊ ڪرڻي آهي ته ڪهڙو ڪيس "گهٽ سيه" طريقي سان ماريندو. هن لاءِ اليڪشن فراڊ آهي. اهو فراڊ سنڌ دشمن ۽ وڏيرن ڪيو آهي.

مانڪ پاڪستان ۾ ٻن قسمن جا ماڻهو ڏسي ٿو. هڪڙا جن کي پنهنجي زمين ۾ الڳ سڃاڻپ آهي. اهي ماڻهو ۽ سندن سڃاڻپ ختم ڪئي ٿي وڃي. ٻيا اُتي آيل فقط ماڻهو آهن، جن کي زمين ڪونهي. هو اڳلن کي هٽائي ان زمين جا والي ٿيڻ چاهين ٿا. جو ته هنن وڏيون قربانيون ڪري، جان جوکي ۾ وجهي پاڪستان هٿ ڪيو آهي. جيئن، مانڪ لکي ٿو. جيئن

ڏاڙيل، جان جوڪي ۽ وجهي ٻين جو مال لٽيندا آهن.

-

جڏهن الف محترمہ ب سان شادي ڪيل آهي. هو ريسرچ جي ڪم ۾ لڳل آهي. ڪوجنا جو موضوع آهي؛ سنڌين جي نسل ڪشي (قومي آپگهات) هو ڪنهن بہ سياسي پارٽيءَ جو ميمبر ڪونهي. تہ ميڙن ۽ جلوسن ۾ وڃي ٿو، مگر ٽي سگهي ٿو تہ هن جي ڪوجنا ماڻهن کي پڌائي تہ:

١- سنڌي ڪافر آهن (هندو خواه مسلمان). سنڌي ڏاهر جو اولاد آهن. سنڌن وفاداري سنڌ ڌرتي ۽ ماڻهن مان آهي.

٢- (برٽش) هندستان (۽ ان ڪري پاڪستان بہ) جي مسلمانن جون بنيادي وفاداريون ڌرتيءَ کان وڏيڪ فاتح ملڪن سان آهن: افغان، مغل، ايراني، عرب.

٣- سنڌين کي مسلمان بنائڻ جي سازش آهي ۽ هر اهو سنڌي مسلمان آهي، جو پهريون پاڪستاني، پوءِ سنڌي آهي! سنڌي وڏيرن اهو اصول مڃي ڇڏيو آهي. ذوالفقار ڀٽو بہ. پر پس پيش جو سنڌي آهي ڦاسي ڪاٺي ٿو- هڪ رٿائتي ڪوشش تہ سنڌين کي غير- سنڌي بڻايو وڃي. (ڊي- سنڌينائزڊ)

۴- ۽ ڪوشش اها تہ هندستان جا سنڌي اتي جذب ٿين ۽ هتي جا سنڌي پنهنجا مفاد گهٽائيءَ جي مفادن ۾ درج ڪن.

جناب الف پنيان ڪڏهن بہ ختم نہ ٿيندڙ پيڇي جو مسلسل احساس نہ هو، پنهنجي رياست مان غداريءَ جي ڏوهہ ۾ جهليو ۽ ماريو ويندو ۽ سندس اهو عقيدو تہ ڌرتيءَ سان وفاداري، اها "غداري" سندس حق آهي. جو هو ڇڏي نٿو سگهي. سندس هر چرپر تي اک آهي، جا بنياد پرستن اهڙن الفن کي جاچڻ لاءِ جتي ڪٿي لڳائي آهي. چوڌطرف جاسوس. هو ڪيڏانهن وڃي؟ ڊڪي؟- ڪيڏانهن وڃي؟- يا ڪيس وهم آهي ۽ ڪيس ٽرئنڪولائيزرس وٺڻ گهرجن جو اسين 'نيو راسز- ايج' جا رهواسي آهيون؟ مگر ڪٿان جاڳيو؟ جو؟.

هراس، خوف، گهبراهٽ! زال جا ڪپڙا لاهڻ ڪانپوءِ، ٺڏو ٿيو وڃي ۽ ننڍ جون گوريون وٺي.

محترمہ "ب" جو خيال آهي تہ شهر ڇڏي ڳوٺ هلون. يا شهر ۾

رهي سندي ڳالهائڻ ڇڏيون. اجرڪ نہ پايون.

بوليوار فساد. سنڌين جون لئبرريون جلائڻ. ڪين مارڻ- ٻڏڻ- گم ڪرڻ، ون يونٽ ۾ سنڌ گم. ۽ ان تاريخي ماحول ۾ ڪي ويچار؛

الف: گوئرنگ جي چوڻي: جڏهن بہ ڪو شخص مون سان دانشمنديءَ جي ڳالهہ ڪندو آهي، مان هڪدم ڪيسي مان پستول ڪڍندو آهيان.

ب: ملاوت؟- بابي تي چيو: هندن جي وقت ائين ڪونہ هو!

ب: بصر؟- ڪيئن نہ مهانگا ٿيندا. پاڪستان، بصر ۽ عورتون عرب ملڪن ڏانهن روانا ڪري ٿو.

پ: رياست پنهنجي دهشت انگيزي اسانکي نپوسنڪ تي ٻڌائي. (اسٽيٽ تيررزم)

ٻ: سنڌين جو مول متو آهي، پنهنجي تعديءَ تي ٽاڙيون وڄائڻ.

ت: اسان وٽ ڪوٺا سسٽم آهي. ان ڪري شاهہ لطيف پاڪستان جو علائقائي شاعر آهي.

ٿ: جي هندو هجن ها تہ ائين ٿئي ها؟- شهرن جا هندو ڳوٺن جي سنڌين تي تيزاب ڦٽو ڪن ها؟- ڪين ڇرا هڻن ها- سنڌن گهرن کي باهيون ڏين ها؟..... ٺيڪ آهي، اسان کي ماري ڇڏين ها مگر سنڌ کي نہ مارين ها!

ٽ: سامهون واري گهر ۾ پوليس آئي. ڪاليجي ڇوڪرو نہ مليو. صوبيدار گاريون ڏيندي چيو تہ جي ڇوڪرو ٿاڻي تي پيش نہ ڪيو تہ سڀ رنون ٿاڻي تي گهلي وينداسين.

ٺ: (اسان جي سنڌ جي حالت تہ ڇا ٿو ٿئي؟؛ ڏسو) عورتن جي شرم گاهن ۾ اوٻاريل بيضا ۽ ميخ ٺوڪيون!.......

ٿ: اسان سنڌين جي ڪمزوري آهي پنهنجي هٺندي خاموشي اختيار ڪرڻ. هڪ قومي خصلت؛ درويشائي.

چوطرف هزارين ڪوٺا. پليگ آئيندڙ. هڪ هڪ ماڻهو جو وجود ٽڪيندڙ مڪڙ. خاتمي جو سلسلو جاري. سڀ هڪ ڇپ جي بار هيٺيان ڏيل.

-

- اڄ مون هيءُ ڪتاب پڙهيو..لينڻي شروعات ڪيم. پوءِ پٽ تي ٽيڪ ڏنم ۽ گهڻو وقت ڪرسيءَ تي ٽي وينس. مونکي لڳو، مونکي رت جي

النّي ايندي. مونکي لڳو، ماٺڪ نہ مئو آهي. ماٺڪ سان گڏ، اچ، منهنجي اندر جو ٻہ، هڪ حصو مري ويو آهي. مونکيّ لڳو تہ ماٺڪ جيڪڏهن هي ناول نہ لکي ها تہ ماٺڪ ايترو جلد نہ مري ها. مونکي لڳو تہ هيءَ ڪتاب شاهد آهي تہ ماٺڪ جي جوانيءَ ۾ موت جو ڪارڻ هن ڪتاب جي رچنا آهي. مگر هيءَ ڪتاب ماٺڪ جي جيئري ڇپجي ها تہ اهو سندس موت جي اڳڪٿيءَ جو اعلان بڻجي ها.

•

– ماٺڪ، سوشالاجيءَ ۾ ايم. اي. ڪئي ۽ ايم- ايڊ جي ڊگري بہ ورتائين. ڪجهہ عرصو بيروزگار رهيو. وڪالت ڪيائين تہ ڪنهن ميڊيڪل اسٽور ۾ بہ ڪم ڪيائين ۽ هڪ دوست کي لکيائين: ٻنهي ڌنڌن ۾ نڳي، جيڪا مونکي نٽي اچي.

اهو اعتراف درج لائق آهي.

فنڪار بنيادي طور هڪ سريشٽ انسان ٿئي ٿو. سندس اها سريشٽا جڏهن رسم رواج، سياست ۽ واپارين جي داون پيچن، وڏيرا ۽ ڪامورا شاهي، فوجي راج ۽ هر طرح جي نابرائي سامهون هڪ سختگير نظام مان ٽڪر کائي ٿي تہ ان ٽڪر جي انيو مان سوچ، لوچ ۽ عڪس اندازي پيدا ٿئي ٿي؛ جنهن مان ڪيس تخليق جو ججهو مواد ملي ٿو.

سنڌ ون يونٽ ۾ آندي ويئي تہ سنڌ ۾ ان جو سخت رد- عمل پيدا ٿيو. ماٺڪ اُن دور جي پيدائش آهي. مگر هو ان دور جي اڳواڻن خواهہ مارڪسواد، جنهن ۾ ويسهہ رکڻ شروع ڪيو، ان مان بدظن ٿيو. اڳواڻن وٽ ڪو خاطر خواهہ نظريو ۽ تنظيم ڪئي نہ هئا ۽ ڪميونسٽ پارٽيءَ تي يوپيءَ جي مهاجرن جو قبضو هو، جي ٻهرين مهاجر ۽ پوءِ ڪميونسٽ هئا.

ماٺڪ لاءِ قوم- پرستي خود ۾ هڪ محدود، چيز هئي، مگر سندس جديت ڪيس هر چيز اٿلائي پٿلائي ڏسڻ لاءِ مجبور ڪيو ۽ هن ڏٺو تہ سندس پير پنهنجي زمين ۽ وقت ۾ پختا هئا. ان ڪريّ هو هستيواد جي نظرئي کي انيؤ جي جائز زبان بخشي سگهيو آهي.

ڏهہ سال اڳ مونکي مشتاق احمد شورو يا مدد علي سنڌيءَ سندس ناول "لڙهندڙ نسل" موڪليو تہ مون سندس جائز انيؤ جي شعاع ڏٺو، البت لڳم تہ. ماٺڪ ڪٿي ڪٿي ضرورت کان وڌيڪ باتفصيل ۽ ان

ڪري اگھاڙو ٿيڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. ها چيز سهجھ سياويڪ نہ. مگر روايتي ۽ ترقي پسند ادب جي ودروهہ ۾ آئي آهي. اهو ودروهہ "ساهہ مٺ ۾" موجود آهي. ان ۾ اڳتين ضرورت ڪان وڌيڪ ڪنهن چيز جي اُپٽار نہ آهي. ان ۾ ڪوئي ڍڪ. ماڪڙن جي ڦهل ۽ مان- مري- ويندس، تي خوف مان پريل ڪوتائون آهن.

"ساهہ مٺ ۾" هڪ شخص جي پنهنجي سچائپ بچائڻ جي ڪوشش آهي، جنهن ۾ هو باقي ٻين جيان اڪيلو، بيوس ۽ مجبور آهي، مگر انهن ڪان مختلف ڪونهي.

جان پال سارتر "بينگ اينڊ نٿنگنيس" بعد "دمنيريلزم اينڊ ربو وليوشنس" ڪتابچو لکيو؛ جنهن ۾ بہ هڪ منسٽر ٿي قدرن جي بچاءَ لاءِ زندگي ۽ سماج، تاريخ ۽ روايات سان منهان منهن ٿئي ٿو. ماڻڪ ڇا ڪري جڏهن تہ سنڌ جي حالت ۾ ڪوبہ صفاتي ۽ جدلياتي ڦيرو نہ آيو آهي؟ هو چوي ٿو ائڪشن (ڪرم). ان جو مطلب تہ ناول اينڊ- ليس آهي ۽ اها ان جي سونهن ۽ سگهہ آهي. هي ناول هڪ بارود آهي، جنهن جي سنڌ کي ضرورت آهي.

مان پاڻ سان بہ ايماندار نہ ٿيندس اگر مان ماڻڪ مان هڪ اختلاف ظاهر نہ ڪندس. سنڌ ۾ ذهين ماڻهو بہ آهن ۽ بهادر ماڻهو بہ آهن. اتي فقط تنظيم نہ آهي، ان ڪري زور ائڪشن بدران تنظيم تي اچڻ گھرجي. پر پوءِ بہ ماڻڪ ماڻڪ آهي. هو چاهي ٿو؛ سنڌي ڪرم ڪن.

سومر 27 جنوري 1986ع

موهن ڪلپنا

ساه مٺ يم

امن امان

• امن امان

خوش ٿيندي: ڏيڍ ڪلاڪ سويرو. در کوليندي ٿي. قاتل اکيون! اينترو سوير! ڀاڪر ۾ ڪٺندو سانس. پوءِ چمين جو وسڪارو پياري........

ڪڏ

ساڳيو ئي آهي–

بلڪل. ساڳيو. ساڳيا. مهاندا. ساڳي چال.

شايد ٿيون ڏينهن ٻه اهوئي– يا ٻيو ڪو؟ پورو ڏيان نه ڏنو هوم. پر هاڻي پڪ ٿي. نه ڪڏ.

.... اچا تائين

هاڻ مان هن کي چٽي نتو سگهان. ٻنهي نه. پڪ ٿي پڪ منهنجي پٺيان. بلڪل. سواءِ ڪنهن شڪ جي. صاف ظاهر آهي. منهنجي ئي پٺيان.

هن حالت ۾ گهر وڃڻ گهرجيم؟

بيوقوفيءَ جو خيال. ضرور منهنجي گهر مان واقف هوندو نه ڪٿي ٿو رهان. پوءِ گهر نه وڃڻ جو خيال. هن سياڻيڪ خيال هيٺ نه جا مصيبت اچي مان اڪيلو ٿي ان کي........ نه اهو ممڪن آهي؟

جڏهن هو منهنجي گهر ۽ مون کان واقف آهي (آهن) نه پوءِ هيءَ پٺيان پٺيان؟

(شڪار کي تاڙڻ لاءِ!)

ممڪن آهي نه اهو چاڙ لاءِ. هينئر ڪيڏانهن پيو وڃان. ڪنهن سان ٿو ملان. ڇا ٿو ڪرڻ وڃان. هن کان سواءِ سندن ٻيو ڪم ٻه کهڙو ٿي سگهي ٿو. اها سندن نوڪري آهي. شڪار جي تاڙ ڪرڻ. چوڪسي رکڻ. چاڻ حاصل ڪرڻ. اک ۾ رکڻ. ڪڏ لڳڻ ۽ رپورٽ ڏيڻ.

وري هن جي مٿان ٻيو هوندو. ۽ انهيءَ جي مٿان ٻيو. جيڪو ان کان مٿي. اعليٰ ان جي مٿان ٻيو......

هڪ چار.

چار منجهه چار.

چارن جو سلسلو:

جنهن ۾ سڀ قاتل. سچ ٿي چيو هن. پروفيسر نالو ڇا اٿس (يتين

ڪي بہ ڪن آهن)

اچا تائين سوئڙ جو پٽ

ڪٿي هي؛ منهنجو وهم تہ نہ آهي. جيڪو ان سياسي ڊنل هيسيل ورڪر وانگر: جيڪو عتاب هيٺ هجڻ سبب. وڌيڪ سجاڳ هوندو آهي. پاسي کان لنگهندڙ هر ڄڻي کان ڇرڪي پنهنجي سرت سنڀاليندو آهي.

(يا هوشيار ڪندڙ ڇهين حواس)

ٿي سگهي ٿو. اتفاقي اهو ماڻهو. جنهن پاسي وچي رهيو آهيان، ايندو هجي. پر: ڪلهہ. ٽيون ڏينهن ۽ ان کان اڳ بہ-

جي هي؛ منهنجو وهم آهي تہ پوءِ؛ ڇو؟

ڇا هينئر مان هن وهم لاءِ پنهنجو نفسي ڇيد ڪيان. ان جون پاڙون ڦوليان. پر سوال تہ پيدا ٿئي. نيٺ. مونکي، اچ اوچتو ئي اوچتو هھڙي قسم جو وهم ڇو؟ ڪو تہ اهڙو سبب ٿي سگهي ٿو. جنهن جي آڌار تي هھڙي قسم جي- پوءِ خام خيالي ئي سهي، ابڙي، اندر ۾ ايتري پيهي ويل جو.

پاڻ کي غير محفوظ سمجهڻ لڳو آهيان.

نيٺ؟

نہ-

مان هنڪي وهم ڪيئن ٿو چئي سگهان، جڏهن تہ هو اچان بہ منهنجي پٺيان اچي رهيو آهي. سندس اکيون ڪيئن نہ ڳڙڪائي ويندڙ- جڏهن ڪاليج جي گيٽ مان ٻاهر نڪتس. هن منهنجي پٺ ورتي. پهريون مون ان کي نظر انداز ڪيو پر پوءِ جڏهن ڪلهوڪي بہ.

هو بيهي ڇو رهيو؟

لڳي تو گهوري رهيو آهي. لڳي ٿو! نہ، جائي بہ گهوري رهيو آهي. سوئر جون اکيون کهڙيون نہ ڳڙڪائي ويندڙ- جاٽرو وٺي رهيو آهي.

پر مونکي اهڙو ڏيکاءَ ڪرڻ گهرجي. ڄڻڪ سندس گهور کان اڻاڻ/ بي پرواهہ آهيان.

هن گهورڻ ڇڏي ڏنو آهي. پر ذهن تي جو پٺ

پر پوءِ

اها هڪ حقيقت آهي. جنهن کي مان ذهن جو دوکو چئي نٿو سگهان- بنهه نہ. نڪو حواسن جو. نڪو- بلڪل ساڳي حالت: جيڪا مهينو اڳ پروفيسر.

(هن ئي پڌايو هو تہ سائنسدانن هڪ اهڙو اسڪرين ٺاهيو آهي، جيڪو هرگورنمنٽ وٽ آهي. جنهن وسيلي هڪ عام شهري جيڪو سوچي ٿو، تصور ڪري ٿو، ڪجهہ ڪرڻ لاءِ ويچاري ٿو، رٿي ٿو، يا ڪو رد-عمل، سو جهٽيو وٺي) پڌائي هٿي. تہ: سندس پويان ڪو کهڙي ريت ڪڏ ۽ هن ڇا محسوس ڪيو هو.

۽ پوءِ رات جو هن کي پڪوڙيءَ وارا وٺي ويا هئا.

اسڪرين واري ڳالهہ. جائي بہ ائين ئي سگهي ٿو! يا هن علامت طور

هان! هليو ويو

ڪٿي بہ ڪونہ آهي!

عجيب مونجهارو آهي. سمجهہ ۾ نٿو اچي. ٿورو بيهہ تاڙ ڪيان. ڏسان. سچ پچ هليو بہ ويو يا گهٽيءَ ۾ لڪي ويو آهي.

هڪ هنڌ اڪيلو، پنهنجي منهن بيهڻ-

پنهنجو پاڻ کي بيوقوف لڳي رهيو آهيان. واٽرو- سامهين واري هوٽل ۾ ويهي چانهہ پيئان. ۽ جاچيان هو جائي هليو بہ ويو يا ڪٿي پاسي ۾ لڪي.

جيڪڏهن هو منهنجي ڪڍ آهي، مان پاڻ بچائي، چڏائي تہ نٿو سگهان. جيڪڏهن هو آهي. ائين آهي. سنو تيندو تہ سواءِ ڪنهن ڪامپليڪس جي. (جيڪو اڻ- ڇتو ۽ اڻ- چاتل آهي) منهنجي وجود تي سوار- گهر وڃان، گهر ۾ اوسيئڙو هوندو.-

اوسيئڙي اوتيل ڪليل اکيون

تڏهن بہ هوٽل ۾ ويهي جاچيان.

اندرر ۾ ڳٽيءَ ۽ تجسس جو ميلاپ. حال في الحال نہ-

۽ عدم توازن

اجايو

پوءِ به.

هان! پڳهر نہ! ڪياڙيءَ وٽان وهي رهيو آهي! ۽ دل جو ڌڙڪو، جنهن جو مونکي هن مهل تائين ڇڻ احساس ئي ڪونہ هو. اڦ- تڻ. لڳي ٿو ڪجهہ ڪمزوري ۽ سمجهہ ۾ نہ ايندڙ مونجهارو.

سنو ٿيندو هوٽل ۾ ڪجهہ وقت ويهي چاهيان ٿو-

عجيب آهي. چانهہ جو چيومانس تہ تکڻ لڳو. ڪٿي ائين تہ ناهي مبهم چانيل ڊپ ۽ ڳڻتيءَ ڪري مهاندا ئي ڦري ويا هجنم. عجيب لڳندا هجن. (ڇا منهنجا مهاندا ڦري ويا آهن؟) يا هيءَ به انهن منجهان هڪ هجي. جيڪو خاص انهيءَ مقصد سان هتي هوٽل ۾ نوڪر ڪري ويهاريو ويو هجي. ها. هن جيڪا ڳالهہ ٿي ڪٿي اسڪرين جي. تہ ان جو اهوئي مطلب ٿي سگهي ٿو تہ. هر هنڌ. هر طريقي سان هن کي فٽ ڪيو ويو هجي. ۽ هيءَ بشرو بہ انهيءَ اک جي ماٺڪيءَ جو هڪ حصو هجي. جنهن جو ڪم آهي ڏسڻ. عام خلق کي جاچڻ ۽ شڪار ڪرڻ ڪاليج ويجهو آهي. شاگردن جون ڳالهيون ٻڌڻ لاءِ. بلڪل ٿي سگهي ٿو. هتي، هن ملڪ ۾ ڪجهہ بہ ناممڪن نہ آهي. جهڙي ريت- اها ڳالهہ عام آهي تہ فقيرن جي ٻهروپ ۾ گهمندا آهن ۽ اڄڪلهہ تہ سادي، عام رواجي ڪپڙن ۾.

يا سوال آهي تہ منهنجي انهن سيني سان ڪهڙي دلچسپي. يا لاڳاپو. مان هڪ غريب نوڪريءَ وارو ليڪچرار جنهن جي سموري دلچسپي علمي ڪوجنائن تائين محدود. ۽ پڙهڻ پڙهائڻ ڪانسواءِ بي ڪابہ ڪرت نہ. محدود سرڪل.

نہ-

مون غلط سوچيو:

منهنجي هڻ سان، پر هن جي مون سان دلچسپي ڇو؟ سوال اهو آهي-

ذهن تيز ڪائي رهيو آهم جو مان صحيح ڍنگ سان سوچي بہ نٿو سگهان.

هي هوٽل ۾ ويٺل مونکي تڪيندڙ! اهو منهنجو وسوسو آهي؟ من جو ڀرم. هيءَ تہ مان شعوري طور سمجهي ۽ محسوس ڪيان ٿو تہ هو

مونکي- هوٽل ۾ ويٺل. انساني مهاندا. جيڪي انسان ٿي آهن. جيڪي انسانن جا مهاندا پنهنجي چمار آهن پنجيهن سالن ڪان ڏسندو رهيو آهيان. عجيب اوپرا. پنهه اوپرا لڳي رهيا آهن. ساڳيا انساني چهرا.

اڪيون

نڪ

وات

ميجون

ڪلين شيو

چپ

ٽهڪ

اُباڻڪا مهاندا

رت نڪتل جسمن مان

انساني چهرا

زو-

زوءَ جي پيچرن ۾ قاتل

ڪيڏا اوپرا

هينئر اُتان. هو همراهه هتي نظر نٿو اچي. معنيٰ ويو هليو. تڏهن اهو هڪ حادثو هو. ڇا تو ڇٽي سگهجي: حادثو؟ خيال جي خطا؟ من جو دوڪو!

ڪٿي نظر نٿو اچي. هليو ويو. يا هوئي نه عجيب مشڪري - پگهر تر- جائي ٻ، هي مون سان لاجواب يوڳ ٿيو آهي.

دردناڪ يوڳ ٿيو آهي دردناڪ يوڳ.

اوچتو: لڪيل، من جي ڪنهن ڪنڊ ۾ دبيل ڳٽتي:

متان!

احتياط جي نظر چوڦير: ڪجهه نه نظر ايندڙ. سڄي گهٽي خالي. ويران، پوءِ به هيسيل. ڊپ پيهي ويل اندر، اونهون لهندڙ.

ڪٽڪو

اوچتو چرڪ: اجهو!

دل ٻڏندڙ.

پر هي ساڳيو ناهي. ڦڪائپ.

اونو: تي سگهي ٿو ان جو ساٿي هجي. جڏهن مون چانهه پئي پيتي، ان وقت شايد هن پاڻ ۾ صلاح ڪئي پر هينئر جيڪو پئيان اچي پيو سو ته هوٽل ۾ ويٺل هو.

اهو مونکي گهوري رهيو هو.

بلڪل. يليءَ پٽ ياد اٿم.

پورو ويساهه: پڪ ٿي پڪ منهنجو پيڇو ٿي رهيو آهي.

(پڇان)

ماڻهو ڇا چوندا. (پر هتي ته ڪوبه ڪونه آهي، سواءِ هن جڙا ڪان) جيڪڏهن ڪيس سروٽو هٽان.

ڪهڙي مصيبت ۾ ڦاٿو آهيان. پاٺمرادو. نيٺ ڏڄان ڇو ٿو. هان! ڏڄان ڇو ٿو؟ ڇگو ٿيندو ته همراهه سان ڳالهايان. پڇانس: نيٺ ڇو- ميان منهنجي ڪڍ پيو آهين؟ ساٿس ڳالهائڻ سان سموري ڳالهه پڌري ٿي پوندي. ته نيٺ ڇو؟

ساٿس ڳالهائڻ مناسب ٿيندو؟

نهيو. ڇڏيس. سڌو گهر ٿو وڃان. جو ڪجهه ٿيندو، ڏٺو ويندو، گهر جي خيال اچڻ سان سڄي جسم ۾ ياچ ڪاٿيندڙ سرڙاٽ.

گهڙ: ويران، سمورو سامان اٿليل پٿليل. زال، هراسيل، ڊپيل سڏڪا ڀريندڙ. ٻنهه موڳي.

تڪيون وڪون

وڪون، تڪيون

"دير ڪيئه؟"

"هان!"

واٽڙپ.

"خير ته آهي؟"

"اتي خير آهي؟"

نهار منهن ۾. عجب پريل. ڦاٿل اکين سان

"ڏسين ڇا ٿي؟"

مرڻيگ آواز

"تنهنجي........."

"هتي ڪير آيو ته نه هو؟"

"نڪو."

"جاڳي پئي."

پڪ لاءِ ورجاءُ.

"ڪير ايندو!"

"چڱي طرح بند ڪيئي؟"

"چڱيءَ طرح؟"

"ها. ڪڙو چاڙهيئنس"

"۽ ڪرف!"

"ها ها. ڪرف."

"هوش ۾ ته آهين."

ڊيل ڪل سان حيرت

"تون ئي سمجهي سگهين مهرباني ڪري ڪرف."

ايلاز

"حيرت آهي. تيئ..."

"پڌايانءِ ٿو اندر ته هل."

واٽڙي.

"ڪير به ڪونه آيو هو؟"

"نه. هتي ته ڪير به ڪونه آيو هو!"

ڏگهو ساهه.

"منهنجو پيڇو ٿي رهيو آهي."

"پيڇو!"

"ها."

"ڪير ٿو ڪري؟"

"تون سمجهي ٿي سگهين."

"تون سمجهو آهين."

ٿول واري ڪل

"تون مشڪري ٿي سمجهين."

چڙ ڪاوڙ مان.

"نـ نـ، پر تنهنجو نمونو ٿي احڙو ٿي......"

"مونکي تنگ نـ ڪر".

ڪنبڻي.

"تون مونکي سمجهاءِ تـ سهي، تنهنجو پيچو ڇو ٿو ٿئي. ڪير ٿو ڪري."

"اها تـ مونکي بـ خبر ڪانـ آهي.

ڏيل ڪل. روڪڻ لاءِ ڇاڪوڙ.

"تون انهيءَ ڳالهہ کي سمجهي نٿي سگهين."

"اهو تـ مان بـ ڄاڻان ٿي. پر......"

"ضروري ناهي تـ ڪنهن کي ٻڌايو وڃي."

"ڪڏ لڳندڙ ڪان گهٽ ۾ گهٽ پڇين تـ ها-"

"مهرباني ڪري ماٺ ڪر. تون نٿي سمجهين- بس اڄ نـ سيائي مان بـ-"

"ڳالهہ ڪا مهاڙ!"

"تون انهيءَ کي نٿي سمجهي سگهين نـ."

"تـ پوءِ ڪٿي-"

"ماٺ ڪر. مان توکي ڪيئن سمجهايان."

(پتين کي بـ ڪن آهن)

بي وسي.

تعجب واريون اکيون گهوريندڙ.

"ها. پتين کي بـ ڪن آهن".

ٽڪو.

"پتين کي بـ ڏکن آهن! پيارا، هي ڇوين ڇا ٿو! تنهنجا هٿ جو پيا ڏکن. ءِ، هاءِ! منهنجو رنگ نـ-"

"ڏس، گهٽو ڳالهائي مونکي پريشان نـ ڪر."

ڳڻتي، پريشانيءَ تڪائيءَ سان ٻڪندڙ.
هڪ ٻئي کي خاموشيءَ، بي وسيءَ مان ڏسندڙ.
"يلا ماني ته کاءُ-"
"بُک ناهي."
"جيڪڏهن ڪو مٺو مارپو تنهنجي پنيان."
"هش! يتيم کي بہ ڪن آهن."
"بس، هائي گهٽو ٿيو. اصل ۾ تنهنجي ڪل ٽڙي آهي. هيءَ جي تون مضمون ٿو لکين ۽ هيڏا سارا ڪتاب پڙهي، سوچيندو ٿو رهين، ان ڪري تون سودائي."
"ڇ! جا تون بس نہ ڪندين."
"منهنجي سر جا سائين، اهو تنهنجو سوداءُ آهي. تون ڪتاب پڙهي ۽ لکي لکي."
"مون پاڻ اهو سمجهيو. ڪٿي اهو منهنجو سوداءُ تہ نہ آهي. پر نہ، منهنجون اکيون مونکي دوکو ڏئي نٿيون سگهن. جڏهن مان ڪاليج جي گيٽ مان ٻاهر نڪتس، هن منهنجي پٺ ورتي. اها هڪ اهڙي حقيقت آهي، جنهن کي مان سوداءُ يا وهم چئي نٿو سگهان."
"۽ ها، ٽيون ڏينهن ۽ چوٿون ڏينهن بہ. جڏهن گهر پئي آيس، تہ مون سمجهيو تہ منهنجو بہ پيچو ٿي رهيو آهي."
"منهنجو بہ-"
"اي منهنجا رب ٻاجهہ ڪجانءِ."
"بڪ نہ ڪر. هي سڀ ڪجهہ رب جي نالي ۾ ٿي ٿيو آهي":
"هڪ الله، هڪ رسول، هڪ دين، هڪ قدم."
مان ٿي چوان تہ هنن اڙدوي مسلمانن جهڙا."
(يتيم کي بہ ڪن آهن)
"ڏس، مونکي اجايو ڳالهراءِ نہ."
چڙ، چڙب، بي وسي.
"نہ تہ يتيم کي بہ ڪن آهن."
ٽنول واري مرڪ.
"تون ٽنول ٿي ڪرين."

"بس هاڻي الله ڪي- او. نہ. مچ. ڇڏ اهو سوداءُ."

بيزاريءَ مان هٿ ڇڏل:

"ڀلا هاڻ آرام ڪر. تہ دماغ"

"روئين ٿي ڇو؟ روئي وڏيڪ پريشان نہ ڪر. اهو منهنجو سوداءُ ڪونهي، حقيقت آهي. خانگي ڪپڙن ۾ ڪاليج جي ٻاهران هو."

"پر انهن سيني سان تنهنجو واسطو ڪهڙو. جو اجايو ڪٿي."

"ها."

"اهو تہ مان بہ سمجهان ٿو. منهنجو ڪو واسطو ڪونہ آهي. پوءِ بہ اهي منهنجي ذهن تي اوچتو ئي اوچتو سوار ٿي ويا آهن."

"اجائي ڳالهہ- جيڪر هو مٿو تنهنجي پويان هجي ها تہ ضرور گهر تائين پيڇو ڪري ها. توسان ڳالهائي ها."

"جائي بہ- اهو ڪيڏو نہ عجيب آهي. احمقانہ بہ."

"۽ بوائتو بہ."

"تون اجايو ٿو........ هاڻي ڪپڙا مٽي هٿ منهن ڌوئي ٽانئيڪو ٿيءُ."

"سچ ٿي چئين. مان پاڻ ائين پيو سمجهان. پر ٻڌ. مهرباني ڪري هڪ گلاس ٿڌو پاڻي پيار. اصل اهڙو جو ٻس."

"!"

"ها. خبــر ناهي ڇو تاس لڳي اٿم. ڇو تہ نڙي خشڪ ٿي وئي آهي."

"ڇا پيو ڏسين؟"

"توکي. ڏاڍي وٺي ٿي."

"واهہ! ۽ ڇا پيو سوچين؟"

"ڪجهہ بہ نہ."

"ٻڌ، وڃي ڊاڪٽرن سان صلاح ڪر."

ٺهڪ.

"چريو سمجهڻ لڳي آهين ڇا. نہ نہ، اهڙي ڪابہ ڳالهہ ڪانهي."

”پلا ماني تہ کاءِ.“

”تو کاڌي آهي؟“

”نہ.“

”تون کاءِ. جيڪڏهن توکي بک لڳي هجي. ضرور توکي بک لڳي هوندي.“

”ها، تون ماني کائي ڇڏ. مان پوءِ دير سان کائيندس. جيڪڏهن بک لڳي تہ.“

”پڏ پياري! تون چپ چپ ڇو آهين؟“

”دراصل“

”ڏس، تون ڪا بہ ڳڻتي نہ ڪر- مونکي ڪجهہ بہ ناهي ٿيو. ۽ ها! هيڏي مون ڏي نهار:

مونکي معاف ڪري ڇڏ.“

پڇتاءُ.

”معاف! ڇي توکي ٿيو ڇاهي؟“

حيرت.

”سويل مون توکي چڙييو هو نہ: چڙ مان يا بيزاريءَ مان. اهي لفظ پاڻمرادو اوچتو منهنجي زبان تي اچي ويا: بڪ نہ ڪر.“

”مون بہ محسوس ڪيو هو. ڏک ٿيم، پر تو چاڻي واڻي تہ ڪونہ چيو. اهو سڀ ڪجهہ..........“

”حالتن جي ڪري. ها، حالتن جو ڏوهہ. ڏس تون ان ڳالهہ کي سمجهي نٿي سگهين تہ منهنجي ڪڏ ڪير هو. تون چئين ٿي تہ اهو سوداءُ آهي. پر منهنجون اکيون ۽ حواس مونکي دوکو ڏيئي نٿا سگهن. اها تہ هڪ عام رواجي ڳالهہ ٿيندي پئي وڃي. اڃا تازو هفتو اڳ اسان جي هڪ پروفيسر جي پٺيان لڳا، ۽ هو رات جو اوچتو گم ٿي ويو. تون پاڻهي سمجهي وٺندينءَ. تہ اٿين جو تو ٿئي. اسين، سنڌي آهيون نہ. ان ڪري-

”پر تون اڳتي پاڻهي سمجهي وٺندينءَ-“

جهڪ وقلق.

"تون روئين ٿي. مونکي ٻه روئڻ ٿو اچي. تون سمجهين ٿو ڪونه ٿي. اهي حالتون منهنجون پيدا ڪيل ڪونه آهن. جيڪو منهنجي ڪِري هو، سو دماغ ۽ حواسن تي ڇانيل هو. جيتوڻيڪ اٿين ٿيڻ نه گهرجي ها. همت ڪان ڪم وٺڻ گهرجي ها."

"همت. ڪان. جو اڻ- سڌيءَ طرح اهڙين حالتن کي اسان پاڻ ٿي سڏيو آهي. اسان-

هو اسان سيني جي ڪِري آهن. ۽ هڪ ڏينهن جڏهن هن ڌرتيءَ تي."

"بس هاٺي! خدا جي واسطي بس ڪر. آرام ڪر. توکي آرام جي ضرورت آهي."

"مان هن وقت تائين انهيءَ واقعي بابت سوچي رهيو هوس. بيشڪ منهنجي لاءِ اهو نئون آهي- پر مون پاڻ کي ان لاءِ ذهني طور تيار ڪري ڇڏيو هو."

"خير. ڇڏ انهيءَ کي. سيائي ڪاليج ۾ پتو پئجي ويندو يا پاٺمرادو ڏينهن ٻن ۾ پر تو معاف ڪري ڇڏيو نه؟"

"اوهان نه اچايو-"

"مون پاڻ به اٿين ويچاريو ته: شايد اهو حادثو ٿي هجي. پر جيڪڏهن حادثو هو ته: اهو رسوسو/ خام خيالي اٿين ڇو آيري؟ ڇو؟ نيٺ ڇو؟"

"هاٺي ڪٺي پچر ڇڏينس. منهنجا لڳ ٿيَ ونجي ويا آهن. ها، ٻي ڳالهه ٻڌئي: تنهنجي اچڻ کان ڪلاڪ کن اڳ پاڙي ۾ پوليس وارا آيا ها. سامهين گهر ۾ جيڪو ڪاليجي ڇوڪرو رهندو آهي تنهن کي پڪڙڻ.

"پوءِ؟"

ڳڻتي. ابهرائي.

"ڇوڪرو گهر ۾ ڪونه هو. يا لڪي ويو هوندو. خدا کي خبر پوليس وارا پٺس کي وٺي ويا."

"پوءِ؟"

اڻ- تڻ- اکيون ڦاٽل.

"بس. ويچاري مڙهي کي گهلي ويا. ڇياٺون پٺي نه ڇوڪرو

سياست ڪندو هو. سرڪار خلاف ان ڪري."

"مونکي تہ قياس پئي آيو ويچاري پوڙهي تي. اچا وار، ڏاڙهيءَ مان وني پئي ڳهليائونس. صوبيدار ڪڇيون ڳاريون پئي ڪڍيون. چيائين تہ چوڪرو پيش نہ ڪيو تہ سڀ رنون ٽائي تي ڳهلي ويندا سينءُ."

"هون."

"سچي پاڙي ۾ هراس آهي."

"دريءَ مان ليٿو پائي ڏس، ٻاهر ڪير بيٺو تہ ڪونہ آهي."

"ڪير هوندو. تون تہ هرو پرو."

اڻ– وڻندڙ چڙ.

"نہ نہ. ڏس تون تہ سمجهين."

"ڪير بہ ناهي."

"ڇگيءَ طرح چوڪير نهاري ڏٺئي؟"

"ها ها. هاڻ آرام ڪر."

بيزاري.

جائي بہ. مون ڪجهہ ڪونہ ڪيو آهي. پوءِ بہ ڇاڻ ڇو، ائين محسوس ٿئي ٿو: ڄڻ مون ڪجهہ ڪيو آهي. ڏوهہ! مون ڪو ڏوهہ ڪونہ ڪيو آهي. نيڪ نيتيءَ ۾ صفائي سان پورو پورو ويساهہ اٿم. ۽ منهنجي زندگيءَ جي روٽين ۽ مختصر سرگرمي. پوءِ بہ ڏوهي هجڻ جو، عتاب هيٺ اچڻ جو چتو احساس يا ڪجهہ نہ ڪجهہ اوچتو ٿيڻ جو، جيڪو پڙ وارو، انهيءَ احساس هيٺ ۽ ان جي چڪتاڻ ۾ ذهني ۽ جسماني ڇيچاڙ، جنهن ۾ سؤڪا ۽ ڪونترا اُمنگ مروٽجي ويل. انتهائي بي رحميءَ سان. ائين ٿي مان ٿي محسوس ڪري پيڙجان ٿو يا هر ڄڻو، جيڪو هتي رهي ٿو، پرفيسر ٿي چيو تہ: مان بہ– ۽ هن، ها، هن بہ– معنيٰ تہ هر اهو ڄڻو، جيڪو شعوري طور ويساهہ ٿئو رکي، يا انڪاري آهي، يا نظرن ۾ آيل ۽ اسان سنڌي جيڪي اکين ۾ ٿيل– هتي اهو سوال فضول آهي تہ، اختلاف جي آزادي يا ان جو اظهار. تڏهين، هن صحيح ٿي چيو تہ: هر اختلاف غداري آهي. ۽ غداريءَ جو حق محيل هئڻ ڳهرجي پر، ڳهرجي، اهو سوچ جي حد تائين ٿي، ڪير

تمنا ڪري سگهي ٿو. ۽ جيڪڏهن سگهہ آهي تہ پوءِ.

"تون اڃا جاڳين پيو!"

"جي."

"مهرباني ڪري سوچڻ ڇڏي ڏي. اڃايو تون بہ. ۽ مونکي بہ پريشان ڪري رهيو آهين."

"نہ. ها! منهنجي ننڊ اُڏامي وئي آهي."

"بک لڳي اٿئي."

"بنهہ نہ. بک تہ مري وئي آهي. تون ڳڻتي نہ ڪر پاڻهي ننڊ اچي ويندي."

"ڊائيزا پام ڏيانءِ؟"

"نہ نہ. هي ڏس، ڪٿي مونکي بخار تہ نہ پيو ٿئي. ائين سمجهان پيو جڻ...."

"تهنجا لڳ تہ بلڪل ٿڌا آهن. وڃي ڊاڪٽر کي ڏيکاري اچ. هتي پر ۾ تہ آهي ۽ پنهنجو بہ."

"نہ، اهڙي ڪا ضرورت ڪانہ آهي."

"پلا مان هتي گهرائي وٺانس. هليو اُهٿين ايندو."

"نہ نہ. اهڙي ڪا ضرورت ڪانہ آهي. مونکي ڊائيزا پام ٿي ڏي. پاڻهي ننڊ اچي ويندي."

ڇڙيي ساٿس زيادتي ڪئي اٿم. ائين نہ ڪرڻ کپندو هو. ٿي ويو پاڻمرادو ۽ محبت. جيڪا ساٿس اٿم. ان جو مطلب ٿيو تہ اها انهيءَ خوف هيٺان دٻجي وئي يا ڪچلجي. جيڪو منهنجي مٿان ڇانيل هو. هُن تہ هينءَ ڪيندو هو. خوف ۽ ان جي نتيجي ۾ غير سلامتيءَ واري شديد احساس هيٺ، ساٿس چنبڙي وڃان هان. آسيس ۽ تحفظ جي احساس لاءِ. ۽ ان جي تسڪين. جيئن ڪوبہ ڊپل. ياڃ وقت، پنهنجي تي نظر پوڻ سان ڪندو آهي. پنهنجائپ ۾ پناهہ وٺڻ لاءِ. پر مون ڪان ائين نہ ٿيو. مرد هجڻ ڪري. تہ منهنجو ساٿس اهڙو ناتو ناهي اصل ۾ ڏهڪاءَ ۽ ڊپ. منهنجي جبلي ضرورت ۽ ان جي اظهار کي ڇپيائي ڇڏيو. ڪيڏو پوائنٽو. هن دل ۾ نہ ڪيو هوندو. پر مونکي پاڻ تي ڪنٽرول رکڻ کپي ها. مان ڇا ٿي ڪري سگهيس. (پي

وسي) جڏهن تہ هي؛ ڏهڪاءُ ۽ اسان تي ڇانيل ڊپ انسان واري جبلي اظهار کي بہ ڇپيائي ڇڏي ٿو. هائي خيال رکندس. نيٺ هوءَ منهنجي حياتي جي ساٿڻ آهي. خيال رکندڙ مخلص اها ڪيڏي نہ ترڀجڊي آهي. جو ان ڇانيل ڏهڪاءُ ڪري محبت ۽ انس جا جذبا مرونيل ۽ انهيءَ ڪان ڇڙ. تعجب آهي. ايسيڊ تي آنڊو وڍي رهي آهي. سيني اندر. ڇر. ڪجهہ ساڙي ڀسم ڪري ڇڏيندي. هينئر تہ منهنجي-

"ڇو!"

"سينو سڙي....."

"مون توکي چيو تہ خالي پيٽ نہ سمهہ. ڊاڪٽر توکي اڳيئي جهليو آهي نہ-"

"ها. هن ٻڌايو هو تہ السر نفسياتي پيڙا کان ٿيندو آهي."

"مونکي تہ سمجهہ ۾ نٿو اچي."

"ڏس پياري. تون روءُ نہ هيڏي ڏس. تون ڪيڏي نہ پياري آهين. مان توکي اجايو هلاڪ ڪري رهيو آهيان نہ.مون کي ڏاڍو شرم ٿو اچي."

ڏس نہ. منهنجي سيني اندر ڇرات........"

سيرپ آئي ٿي ڏيانءِ."

"تون پريشان نہ ٿيءُ. مان ڊائيزا پام جون چار- پنج گوريون کاوان ٿو. پوءِ ڏس تہ ڪيئن نہ مزيدار ننڊ ٿي اچي."

چار- پنج!

"نہ نہ. ڪجهہ ٿي نہ پوي."

"ڇا ٿيندو. ڪجهہ نہ. تون بي فڪر رهہ. اسين نارڪوٽڪ دور جا رهواسي آهيون. نارڪوٽس اسان جي خوراڪ جو بنيادي عنصر. هنن کانسواءِ تہ اسين جيئرا بہ رهي نہ سگهنداسين. زنده رهڻ لاءِ ۽ زندگي مائڻ لاءِ اهي لازمي آهن، نہ تہ. ڪجهہ بہ نہ ٿيندو. اچ مونکي چمي ڏي."

"بتي وساءِ"

"ياڪر با.."

"ها. اجا زور ڏي."

اوٺارو

اوندهہ

اونده ۾ ڦنندڙ ڦڪي روشني
دونداڻ
ساهه پوساتيندڙ بانس
لڪي نڪ ۾ گهڙي ويندڙ
ٽڪو، ٿوٽ ميدان
ميدان ۾ ڪتا ڀڪندڙ
پنج ڇهه اٺ نو ڏهه سو هزارين
ڊوڙون پائيندڙ ڪتا

ڪتا قطارن ۾، ڪتن جو رنگ خاڪي
خاڪي وردي ۾ پريڊ
قطارن ۾ پريڊ
ٺڪ - ٺڪ - ٺڪ - ٺڪ - ٺڪ،
بوٽن جا ڳرا آواز
ڪتا پليگ آئيندا آهن ڏپ
ماڻهن جا لاش
ٿلها ڪتا، مڇن سان
پٽيندڙ ماڻهن جا لاش
ڊنل هراسيل موڳا ماڻهو
ڪتن جون قطارون
ڪاليج جو ميدان: خاڪي وردين ۾ فوجين جي پريڊ.
ڪاليج جو ورانڊو، ڪتا ڀڪندڙ
پليگ ورتل ماڻهو
بوٽن جا ٺڙڪا
رائفلن جا ٺڙڪا
لپ ريٽ لپ ريٽ لپ ريٽ
ڏڏڙ اُڏامندڙ، ڦڪي ڏڏڙ
ڏڏڙ ۾ ورتل سڀ ڪجهه
اونده

تکيون پوائنٽيون اکيون تکينديون اونده مان
اونده ۾ چمڪنديون اکيون
سيني تي ڪو چڙهيل
ساهه ٻوساٽجندڙ
اٿڻ لاءِ سوچ
بي وس اٿڻ کان
سيني تي چڙهيل، انتهائي ڳورو وزني
گهوگها
گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو
ٻوساٽجي مري ويندس
گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو گهو
ساهه ٻوساٽجندڙ
اکين اڳيان اوندهه
گهڙي ٻات اونداهي چوڌير
اونداهيءَ ۾ ڦهڪو تي ڪريل
تلهي ماٺهوءَ جيڏو ڪتو سيني تي چڙهيل
وات، مڇون رت ۾ ٻريل
منهن نوسيندڙ
ڪني ڏپ
دل ڪچي: ابڙڪو ڏئي ٻاهر ڪاٺيندڙ آنڊا
اوڪارو
تلهي ڪتي جا چنبا سيني، پيٽ تي ڪتڪتايون ڪڍندڙ ڏپ
اورٽ
خاڪي رنگ جا وار. پيٽ ڦوڪيل ڪتو. مڇون، وات رت ٻريل
ٽڪيندڙ جسم ڪي
ڪني ڏپ
اوڪارو
ڇرڪ سان: هان!
"پاسو ورائي سمهه....."

"هان!"
"ڪلمون پڙهي پاسو ورائي سمهه"

صبح

لڳَ ساڻا. اُٿڻ لاءِ دل نہ.
"ڇو. اڄ ڪاليج نہ ويندين؟"
"ويندس.
"پوءِ اڃان ستو پيو آهين؟"
"اٿڻ تي دل نٿي چوي."
"اهو گولين جو اثر اٿئي. موڪل جي درخواست ڪري موڪل."
"هان."
"ها."
"ڇگو سوچيان ٿو. چانهہ نہ پيارينديئن."
"ها. ڇو ڪونہ. تون اٿي تہ سهي. ڪٿي تي اچان"
"انتهائي ڪني بانس پئي اچي. هيٺ ڏس. ڪا مئل شئي تہ ڪانہ پئي آهي."
"مئل شئي؟"
"متان ڪئو پئو هجي."
مونکي تہ بانس ڪانہ ٿي اچي. ۽ نہ ڪي ڪو ڪئو مئل آهي."
رات مون پواٽسو خواب ڏٺو. ڪٿا ڊڪي رهيا آهن. ۽ پوليس وارا فوجي پريڊ ڪري رهيا آهن. خاڪي وردين ۾. يڪدم خيال اچيم ٿو. ڪٿا پليگ اٿيندا آهن. پوءِ انتهائي وڏو ۽ وزني ڪئو منهنجي ڇاتيءَ تي سوار ٿي ويو آهي. سندس مجون ۽ وات رت ۾ ڀريل آهن. انهيءَ مان ڪني بانس پئي اچي. ڪٿا ڪيترن ماڻهن کي ڏکي رهيا آهن. اُهي ماٺهو سنڌي آهن. ها. بلڪل سنڌي پيا لڳن. منهنجي ڇاتيءَ تي هڪ وزني ڪئو چڙهي وينو آهي. مان ڇري بہ نٿو سگهان ۽ منهنجي نڙگهٽ مان عجيب آواز........"
ٺهڪ
"تون ڪلين ٿي."
"نہ تہ پيو روئان.

"نہ، رو نہ. ڪلهہ تہ مونکي بہ اچي ٿو. پنهنجو پاٿيهي"

"جيتوڻيڪ توکي رڳو گهرجي."

"ها، رڳو تہ گهر. پر مون کي ڪل ٿي اچي. اهائي تہ ٽريجڊي آهي. دکدائڪ ٽريجڊي."

ملولائي منهن ٿي.

"تنهنجي آواز تي مون توکي جاڳايو هو."

چائي! مون کي ياد ناهي."

خواب ڪنا خيـــال اچڻ ڪري ايندا آهن يا پيٽ جي خرابيءَ ڪري."

"هفتو اڳ مون "پليگ" پڙهيو هو. ٿي سگهي ٿو تہ"

"نہ، مان سمجهان ٿي تہ ڪلهوڪي واقعي جي اثر ڪري. تون اڄ موڪل وٺ ۽ ڊاڪٽرن سان مل."

"ڊاڪٽرن سان!"

"ها، ها ۽ ڪجهہ ڏينهن لاءِ موڪل جي درخواست بہ موڪل تہ جيئن چڱيءَ طرح آرام ڪري سگهين."

"مان سوچيان ٿو تہ ڪلهوڪي واقعي بابت ڪاليج ۾ وجي......"

"باهہ ڏينس، تون تہ صـفـا سـودائي ٿي پيـو آهين. هاڻ خلق کلائيندين."

"جيتوڻيڪ، ڪلهہ جيڪو ذهن تي اثر هو، سو سمجهان ٿو تہ ختم ٿي ويو آهي. اهو هڪ خواب وانگر لڳي ٿو. عجيب ۽ مضحڪي پر ان جو پڙاڏو، ڇٽڪ. خير ڇڏ ان ذڪر کي.

-"چانهہ جو پيو ڪوپ، جيڪڏهن توکي تڪليف نہ ٿئي."

"نہ ٺهي پئي آهي. ڪٿي ٿي اچان پر. تون هيءَ تہ ٻڌاءِ، اهو تڪليف وارو ڳالهائڻ ڪٿان سکيو آهين؟"

مرڪ. شوريل اکيون: مائي سان.

"تون وري مونکي اڌ- چريو سمجهندين."

"نہ نہ. تون خاطري رک."

مرڪ.

"دراصل، تنهنجي لاءِ منهنجي دل ۾، محبت ۽ احترام اچل ڪائيندڙ

ڦوهاري وانگر ايترو نہ وڏي"

"تون پڇندين، تہ، ڇا اڳ نہ هئي- هئي. مان چوان ٿو، تنهنجي لاءِ محبت ۽ احترام ها، پر هينئر...... دراصل مان توکي سمجهائي نٿو سگهان. ها، هڪ خوف ۽ انديشي هيٺ تہ، مان توکان جدا ڪيو ويندس. ۽ اوچتو، بنهہ اوچتو ڪو عتاب ڪڙڪندو."

"مان توکان جدا ڪيو ويندس. ۽ هڪ اهڙي محبت ۽ خيال، جيڪو پڻ موڪلائيندڙ دلين جي وچ ۾، وڇوڙي، دردناڪ وڇوڙي جي خوف کان يا ڪجهہ اوچتو ٿيڻ جي خوف کان، جنهن جي ڀڃائي انتهائي پوائتي."

"ڇڏ ان ذڪر کي چانهہ پيار نہ، پياري."

"تون مون کان ڪجهہ لڪائي رهيو آهين."

"نہ نہ، پياري نہ. قسم سان، مونکي خبر ناهي/ سمجهہ ۾ نٿو اچي تہ ڇا.... پر اوس ٿيندو هن ملڪ ۾ ڪجهہ بہ ناممڪن نہ آهي. ذهني تياري لازمي آهي. خاص طور اسان لاءِ، جن جو اُنس ۽ لاڳاپو هن ڌرتيءَ سان آهي. جيڪا اسان جي ڌرتي آهي؛ پنهنجي. جنهن ۾ اسين ڄاوا آهيون."

(۽ اسان جي ناهي.)

سوچ ۾ ورتل. ملولائي.

"تون اڄ ضرور ڊاڪٽر سان مل. مان بہ توسان گڏجي هلنديس."

"جيڪو حڪم. پر تون ڳڻتي نہ ڪر. مان اڪيلوئي ڊاڪٽر سان ملي ايندس."

"اڇهو، ڪٽي ٿي اچان."

"هيڏي ويهہ مان تو ڪٽي اچان.

"نہ نہ، تون ليٽيو پيو هج."

"هيڏي ٻڌ، ويهہ هتڙي، منهنجي دل ٿي چوي نہ: مان توکي چانهہ پياريان."

"ڇگو پلا ڪٽي اچ

مرڪندي، ڳڻتي لڪائيندي.

چانهہ جي سرڪ ڀريندي.

ڪئا انساني وستين ۾ پليگ آئي تباهي ٿهلائيندا آهن. جي وسندڙ تهذيبن کي ناس ڪندا آهن يا ڇڪلن ۾ تبديل."

"ڇگو. نيرن ڪري ڊاڪٽر وٽ وڃ."

(منهنجا رب ٻاجھ ڪجانءِ)

ڊاڪٽر سان:

ڊاڪٽر گهري سوچ ۾ ورتل.

۽ پوءِ ڳيل دير ڪانپوءِ، ڇپن تي پيشي وراڻ مرڪ آئيندي. ڇا اوهان ايسيتائين انتظار ڪندو. جو مان وٽل مريض کي ڏسي وٺان ۽ پوءِ اوهان سان خلاصو-"

"بلڪل ڊاڪٽر صاحب، مان انتظار ڪيان ٿو."

"سائين، اوهان کي ڪافي تڪليف ٿي."

"نه ڊاڪٽر صاحب، اهڙي ڪا ڳالهه ڪانه آهي." ڪلندي، خوش طبعيءَ وچان.

"اوهان جيڪو ڪيس ٻڌايو جيڪڏهن مان به (هڪ ڊاڪٽر) انهيءَ جو مريض هجان ته-

"سائين، درّاصل اسين سڀ، هڪ ڊپ منجهان گذري رهيا آهيون. ڊپ، ڄاتل به آهي ته، اڄاتل به. جنهن کي مان بيان ڪري نٿو سگهان. ٽيون ڏينهن مون وٽ هڪ ڪامريڊ، سياسي ڪارڪن آيو. پنهنجي زال کي وٺي. هن ٻڌايو ته ڪيترن ڏينهن کان وٽي هن سان عجيب قسم جي تعدي ٿئي ٿي. جڏهن به ٻاهرين در جو ڪڙو ڪڙڪي ٿو، هوءَ بي هوش ٿي وڃي ٿي. پهرئين هوءَ در جي ڪڙڪي تي هراسجي ويندي هئي. پر هاڻ حالت اها اٿس جو بي هوش ٿيو وڃي! ايتري قدر جو رات جو ڪنهن ڪنهن وقت ٻاڻمرادو خيالي آواز تي، پاڻهي جو پاڻهي هراسجي بيهوش ٿيو وڃي!"

"ڊاڪٽر، جيڪڏهن هر بيماري، پوءِ ان کي ذهني يا جسماني ائبنارملٽي ئي ڪٺي ڇٺوس، جو سبب ضرور آهي ته ههڙي قسم جا ڪيس--؟"

"هون!"

ڪنڌ جي لوڏ سان.

پوءِ پٽڪ، "ڇا تو ڇٽي سگهجي. ڪوليبل؛ ائنگ- زائٽي- رفيئر؛ ڪنزيومنگ ائنگ زائٽي."

"مون اوهان کي پنهنجو واقعو ٻڌايو. اسان جي ڪاليج ۾ انٽرنيشنل رليشنس جو هڪ اسسٽنٽ پروفيسر آهي. نوجوان. ڪجهه ڏينهن اڳ اوچتوئي اوچتو، ڪيس سواءِ ڪنهن سبب جي رات جو هڪ بجي پوليس، هاسٽل منجهان وٺي وئي. اڃا تائين هن جو ڏس پتو ڪونهي!"

"سائين، سواءِ ڪنهن سبب جي نه، پر ضرور سبب هوندو. ٿي سگهي ٿو اوهان يا هو صاحب پاڻ، انهيءَ ڪان اڻ- ڄاڻ هجو. يا اهو به ٿي سگهي ٿو ته؛ هو پاڻ ئي سبب جوڙين. منهنجو مطلب آهي جيڪي وٺي ويا اٿس."

چپ.

چپ کي ٽوڙيندي.

"خوف ۽ انديشا. جنهن ۾ اسين سڀ ورتل- شڪليون ڏار ڏار. پر روح ساڳيو.

"سپريشن/ انسيڪيورٽي."

"علاج. ٽرنڪولائيزرس"

هلڪو ٽهڪ.

اوچتو پاڻ سنڀاليندي.

"معاف ڪجو. هڪ ڊاڪٽر جي حيثيت ۾ مون کي ائين چوڻ نه گهرجي. پر اسين پنهنجو پاڻ ۾ آهيون. اوهان پڙهيل ڳڙهيل آهيو نه. ان ڪري مان ائين ئي ڳالهه پئي ڪئي."

"ها. اوهان جنهن اسسٽنٽ پروفيسر جي ڳالهه پئي ڪئي. جنهن کي اوچتو رات جو وٺي ويا. سو سياست ۾ حصو وٺندو هو؟"

"سنڌين جي وچولي طبقي جو هر فرد. جيڪو پنهنجي سنڌي- هجڻ جو احساس رکي ٿو، اهو ڪنهن نه ڪنهن روپ ۾ سياست ۾ بهرو وٺي ٿو. خاص ڪري پڙهيل لکيل. هي صاحب اينٽي ون يونٽ تحريڪ ۾ نهايت سرگرم هو. ۽ نوڪريءَ کان پوءِ ڪچهريءَ جي حد تائين سياست. جيئن اسين سڀ ڪندا آهيون ۽ سنڌ بابت ڳالهائيندا آهيون. مستقبل جي ڳڻتيءَ جو ذڪر ڪئي ۽ پنهنجي قومي وجود جي بقا جي ابڪي سان......

(وچ ۾ ڪٽيندي ۽ مرڪندي)

"تاريخ جو قرض نهايت سولي ۽ سوکي نموني ڏاهيندا آهيون."

ادا، هڪ محڪوم قوم جي، انهن فردن جو اپياس، انتهائي دلچسپ ۽ عبرتناڪ آهي، جيڪي ڪنهن نہ ڪنهن طريقي سان متان چڙهيل اختيار جي سپريشن جو شڪار ٿيل آهن. يا لپيٽ ۾ آيل آهن ۽ پنهنجي ڌرتيءَ ڪي ۽ هڪ ٻئي کي پنهنجن اکين سان هڪ ٻئي آڏو پيلجندو ڏسن ٿا. ۽ لتاڙجندو."

"پر ڊاڪٽر صاحب، معاف ڪجو، جيتري قدر منهنجو لاڳاپو آهي، مان تہ ڪڏهن بہ عملي سياست ۾ نہ رهيو آهيان. رڳو علمي ڪوجنا جي حد تائين سو بہ."

"سائين، هتي مونکي گوئرنگ جي هڪ چوٽي تي ياد اچي. 'When any one talks to me intelilgence and i take out my revolver.'

"جڏهن ڪنهن هنڌ جو نڪرڻ پڻ ٻڌياد، تلاءَ جي بيٺل بانس واري پاڻيءَ وانگر، اصول تي هجي، يا نظريي تي هجي، اتي ظاهر آهي تہ- ڪوجنا جا پَتَرَ ڪيئن ٿا سهي سگهجن!"

اوهان هن حقيقت کي نظرانداز نٿا ڪري سگهو تہ. ٻولي. ڪنهن بہ قوم جي تهذيبي اوسر جو نهايت اهم وسيلو آهي. اوهان ٻوليءَ جا استاد آهيو. سنڌي ٻوليءَ جا. ٻولي پنهنجو اظهار نہ رڳو ڳالهائڻ وسيلي ئي ڪري ٿي، پر ان ڳالهايل لفظن جوڳيپ سوچ تي ٽڪي ٿو. اوهان پنهنجي سوچ جو اظهار ڪيو ٿا. ڪوجنائي لکڻين ذريعي. جيڪي ايندڙ امڪانن جون واٽون صاف ڪن ٿيون. مون اوهان جا ڳچ مضمون پڙهيا آهن. بانس واري بيٺل تلاءَ ۾، جنهن ۾ اسين ٻڏل آهيون ۽ غوطا کائي رهيا آهيون ۽ ٻوساٽجي رهيا آهيون، ڪوجنا جا پَتَرَ، ٻڌايو تہ تلاءَ جي ڏٽين کي وٽندا؟"

پاسو بدلائيندي، ڳنڀير ٿي.

"منهنجا دوست علاج تہ ٿيڻ گهرجي. بلڪل. مان اوهان کي هڪ دلچسپ حقيقت ٿو ٻڌايان. منهنجو هڪ دوست آهي. ناليوارو سنڌي شاعر. اوهان بہ ان کي ضرور سڃاڻيندا هوندا. سندس اهو وهم ساڀيان ٻڻجي ويو آهي تہ. ڪيس ماريو ويندو. جينوٽيڪ هو اختيار جو هڪ اهم حصو آهي. ۽

اختيار جي مقصدن جي پوئواريءَ لاءِ ڏينهن رات ڪم ڪندو رهي ٿو. ظاهر آهي ته جميل اختيار ۾ شامل ٿيڻ لاءِ هن پنهنجي وروڌي- انڪاري ويچارن جو بليدان ڏئي، پنهنجي مٿي تي لعنتائو ڪنيو. پوءِ به دائمي ڊپ ذهن تي سوار. عتاب هيٺ اچڻ جو. ماريو ويندس. سبب؟ جو هن جي ڪرم مان ناهي."

"ها سائين، فرض ڪيو ته: اوهان وارو واقعو. ته اوهان جي ڪو ڪِڏِ آهي، وهم هو. پر سوال ٿو پيدا ٿئي ته: نيٺ اوهان جي دماغ ۾ اهو وهم ڇو آيو؟"

"ڊاڪٽر صاحب. اهو ته مون به پنهنجو پاڻ کان سوال ڪيو هو."

ڊاڪٽر چپ. ويچار ۾ ورتل.

"هڪ بي ڏوهيءَ تي، ڏوهاري هجڻ جو مڙهيل احساس. ڇاڪاڻ ته اهو بي ڏوهي، حاڪمن جي ڪرم مان ناهي، يا ائين چئجي ته- اسين ان احساس جي وهڪ مان لنگهي رهيا آهيون."

"ءِ ها، ڇئي سگهجي ٿو: سنڊيپٽي/ سنڊي هجڻ جو احساس جيڪو هتي اڻ- وٽندڙ آهي. ءِ اڻ- نهڪندڙ، هڪ ڏوهه! اسين اڻ-وٽندڙ آهيون. اهو سمجهون ٿا. ءِ اهڙي سرت رکون ٿا. اها سرت ئي اسانکي ڏوهي هجڻ جي احساس کان آگاه ڪري ٿي."

"سائين مون اوهان جو ڪافي وقت ورتو آهي. معاف ڪجو. اوهان ته علاج لاءِ آيا هئا."

هلڪو ٽهڪ.

"نه ڊاڪٽر صاحب، اهڙي ڪا ڳالهه ناهي. وقت ته مون اوهان جو ورتو آهي."

منجهيل ذهن. ملول منهن.

"ڏسو هن وقت تائين ڪو مريض به ڪونه آيو آهي."

هلڪو ٽهڪ.

"مان اوهان لاءِ هيءُ نسخو لکان ٿو. ءِ ڪجهه ورزشون به اوهان کي ٻڌايان ٿو. هلڪيون ڦلڪيون آهن. مان اوهان کي گذارش ڪندس ته اوهان مڪمل آرام ڪريو."

"۽ ها؛ ڏسو؛ ڪافڪا جي "ڪيسل" جي پادريءَ جا چيل آخري لفظ:

' It is not necessary to accept every thing as true one must only accept it as necessary'.

اوهان جي تڪليف ۾ ڪافي ڪارائتا ٿي سگهن ٿا. ڇاڪاڻ تہ اوهان جڏهن ڏسو پيا تہ ٿي رهيو آهي ۽ ٿيندو پيا تہ انهن حقيقتن ڪي جهڙي، سياويڪ طور لاشعور ۾ وهاري ڇڏيو آهي؛ مون سان بہ ائين ٿيندو. مون سان بہ ائين ٿيندو- اندر ويٺل گهرو، ڇتو احساس. ساڀيان لڳندڙ. ان ڪي ڇهين حس جو ٻڙاڏو ڇئوس. يا حالتن جو منطقي نتيجو. بهرحال:

"اوهان پاڻ ڪان هيءُ سوال پڇو تہ؛ ڇا اهو ضروري آهي: ٿئي سان ٿيو، ان ڪري اوس مون سان بہ ٿيندو."

"پرر ڊاڪٽر صاحب، انهيءَ پاڻ نڳندڙ فارمولا ڪي ذهن هيٺن بہ تہ ولي سگهي ٿو: جيڪڏهن ٿئي سان ٿيو، يا ٿئي پيو. جيڪي مون جهڙا آهن، مونِ مان آهن، مون سان پہ اوس ٿيندو. مان سمجهان ٿو، ڊاڪٽر، اهو قياس حقيقت جي بنهہ ويجهو آهي. جڏهن تہ پاڻ- پريائڻ لاءِ جيڪو (ڪوڙو) نفسياتي هٿيار اوهان ڏسيو پيا. سو وڏيڪ-"

اداس مرڪ سان.

"دوست، جڏهن ٽرنڪولائيزرس بہ پنهنجو اثر ڇڏي ڏين، تہ پوءِ پاڻ- نڳڻ تي ڪاميابِ، اثرائتو ٽرنڪولائيزر آهي. ۽ اها اسانجي هڪ ضرورت آهي. مجبوري. ان ڪي سماجي سطح تي پاڻ نهڪائڻ بہ ڇئي سگهو ٿا."

ٺهڪ.

"ادا مان وري بہ عرض ڪندس تہ. ڪيسل جي پادريءَ جا آخري لفظ.

پاتال ۾

ان جو مطلب ٿيو: جسٽيفاءِ ٿيرر. پاڻ ٺهڪائڻ جو خيال انهيءَ مفهوم سان. ڊاڪٽر چيو آهي مڪمل آرام ڪر. چانهه پيئنديون؟ چانهه پيئنديون. هن سڏيو؟ گهر ۾ اڪيلي جا ڪوپا نه. گولين جو اثر. ايچ آف ٽرنڪولائيزرس. ماسز ٽرنڪو لائزر، ٽروماس ميڊيا. اسين سڀ ماس ميڊيا جا نڳيل آهيون: ٽرنڪولائيزڊ. ڪن وڃيا آهن هن سڏ ته ڪونه ڪيو. مونکي آرام ڪرڻ گهرجي. پر هي ڪهڙيون گوريون آهن! گهر ڏين ٿيون ۽ ذهن مرڻيگهه. سڄاڳ. ٻي گولي وٺان اسين اڻ-ٺهڪندڙ آهيون. جو انڌي پوئواريءَ جو گڻ نٿا رکون. ان ڪري اڻ- وڻندڙ. ڏڪارجندڙ ۽ پنهنجي اهڃاڻ جي برقراريءَ لاءِ هٿ پير هڻون ٿا. جي هٿ- پير نه به هڻون، ته اهڙي قسم جو خطرو هئڻ ڪي. ته متان اٽي پون ڏڪاريل. مون کي آرام ڪرڻ گهرجي. انڌي پوئواري، وفاداري پاليل ڪتي جو گڻ آهي. اهو ڪيڏو نه مضحڪي خيز آهي: مان پاڻ کي انسان سمجهان ٿو يا ڪو وهيٽو رعيتي، بخشيل شهري حقن جي اوٽ ۾ پاڻ- ايو ڪرڻ چاهي ٿو- اڻ- پڇي پوئواري. سگريٽ آهن يا نه. مهرباني ڪري سگريٽ پيئڻ ڇڏي ڏي. وات مان ڪني ڏپ ٿي اچئي. سگريٽ مون لاءِ اهم آهن. توکي ڏپ جو ٿي اچي. چمي ڏيڻ ڇڏي ڏي. تنهنجي چميءَ لاءِ مان سگريٽ ڇڏي نٿو سگهان. ڪمزوري ناهي، ضرورت آهي. ضرورت کي ڪمزوري چئي سگهين ٿي. چمي، منهنجي اها ضرورت پوري نٿي ڪري، جيڪا مان پوري ڪرڻ چاهيان ٿو. جڏهن تون چمي ٿي ڏين، ته ان وقت منهنجو ذهني ٽينشن ختم ٿئي ٿو؟ بلڪل نه. ان وقت تنهنجي چمي منهنجي مدد نٿي ڪري. جڏهن ته سگريٽ ڪري ٿو. جيڪڏهن هاجي جي ڳالهه آهي ته، هاجو دوائن واپرائڻ، ويندي ڪاڏي ڪائڻ مان به ٿئي ٿو. پوءِ به اهو اسين ضرورت هيٺ ڪائون ٿا. سگريٽ به نيٺ ضرورت هيٺ ئي پيئجي ٿو. ڏس! تون ڪاوڙج نه. هيءَ سڏي سنواٽي عورت جا سمجهندي. هيءَ رڳو سمجهي ٿي شين جا اگهه. هن شين کي ڪهڙي باهه لڳي آهي! ايڏي مهانگائي ڇوٽ. آنُ اسان جي ملڪ ۾ ٿئي، پوءِ به مهانگو. تون نٿي سمجهي سگهين. گوشت ٽيهن کي

ڏڪ هڻندو. وقت پري ڪونهي پنجاهه ريٽي ملندو.

ياڄيون! بصر پنجين ريٽي سير! انهن کي ڪو ٽڪ به ڪونه هڻندو هو (ٺهڪ) تون ڇري آهين؛ نتي سمجهين. بصرن کان وٺي عورتن تائين. مال عربن ڏانهن سپلاءِ ٿئي ٿو. عربن ڏانهن! ها، عرب سڳورن ڏانهن پاڪستاني ٺي سپلاءِ ڪندا آهن، ٻيو ڪير ڪندو. چوندءِ عورتون. پوءِ بصر مهانگا ڪيئن نه ٿيندا. پاڻ نه پلي ڪتا ڌاري. ۽ ملاوٽ؛ اهو ته مسلمانن جي واپاري هنرمندي؛ جو شاهڪار ڪمال آهي. بابي ٽي چيو، هندن جي وقت ۾ ائين ڪونه هو. ملاوٽ جو ته لفظ ئي ڪونه ٻڌوسين. هر ڪنهن جا پنهنجا پنهنجا واپاري اصول آهن. مون کي آرام ڪرڻ گهرجي. مٽي ۾ سور. چاليهه ڪيس سڏي چوان. يا پاڻ ئي. چوندي: هيءُ تون ننڊ ٽو ڪرين. پر ننڊ نٿي اچي. رڳو اکيون ڳوريون ٿيون ٿين ۽ دماغ ڀڙرو. مان ڇا ٽو ڪري سگهان. پر سندس چوڻ جو تحڪمانه انداز. نيٺ مان سندس غلام ناهيان. يا اهو سندس مائي جو انداز آهي. پر مون کي بنهه نٿو وڻي. سگريٽ پيئڻ ڇڏي ڏي. مان ڪو تنهنجو نوڪر آهيان. يا يار، جو مونکي تحڪمانه انداز ۾ جهلين ٿي، نيٺ سگريٽ ڇو ڇڏيان. ڇاڪاڻ ته ڪيس نٿو وڻي. پر مان سندس پسند لاءِ ايتري حد تائين ته پابند ناهيان. سندس سک جو خيال رکندي رکندي، مان پاڻ کي اخلاقي طور سندس ڇٽيوان ته بنائي نٿو سگهان. ڪرڙڪو ٿيو؟ ڪن وڃيا. ڪٿو هوندو. ڪٿا وڏي ويا آهن. لڳي ٿو گهر ۾ چوڌاري ڪٿا ئي پيا ڏڪن. ٻي ڏيا ڪٿا پليگ آڻيندا آهن. فوجين جي قطار؛ لپ ريٽ-لپ ريٽ. ڪٿن جي قطار. سنو ٿيندو چانهه جو هڪ ڪوپ پيئان. پر جيڪڏهن اٿندس ته هوءَ ضرور چوندي؛ سمهي پئه. سمهي پئه. سيني هينان ساڙو. السر. ساڙو وڌندو پيو وڃي. السر ڳڻتيءَ کان ٿيندو آهي. اعصابي بي چينيءَ کان. ۽ چڪتاڻ کان. چڙ کان. ايموشنل سپريشن کان. ڇو؟ اهو بذات خوس سبب آهي. سبب کي سبب ناهي ڏيٺو. ڪتي جو گڻ آهي وفاداري. سپريشن، بهرحال ثابت ڪري ٿي ته انڪار/ اختلاف موجود آهي. پر بي وسي. پاليل ڪتي جو گڻ آهي، اڻ ڇڄي وفاداري.

سگريٽ سان ساڙو وڌي ويندو. بسڪوٽ کان. جيئن ڊاڪٽر چيو هو. ۽ پوءِ چانهه. پر ڊاڪٽر ته چانهه کان به جهليو هو. اجهو. شايد اچي پئي. هلي وٺي رڳو هن ڪمري تائين آئي. نيٺ مان ڪانئس ڊڄان ڇو ٿو؟ جو

مڪر ڪري سمهڻ جي ضرورت محسوس ڪيم. ڇيائين لکڻ ڇڏي ڏي. سنڌي ادب وري- (تہ ڇا سنڌي قوم جو مستقبل سهڻي ادب سان ڳنڍيل ناهي!) سوال پنهنجي جاءِ تي آهي. نيٺ لکڻي جو تو. (لکشيون، سکٽن لفظن جو ورجاءُ) اجائي پناڙ. خيالي عياشي. يا ڪيريئر حاصل ڪرڻ بي فائدي جاڪوڙ تون جاڳين پيو. ضرور ڪنهن مضمون لاءِ سوچيندو هوندين. هاڻ تہ تون اجايو سوچڻ ڇڏي ڏي. ڊاڪٽر سختيءَ سان جهليو اٿئي. انهن مضمونن مان تو ڪهڙو پيٽ ڀريو آهي. ۽ توکي ڪهڙا زيور پارايا اٿم. انهن مضمونن منجهان. اٿين نہ. نيٺ تون مون تي حڪم ڇو ٿو هلائين. مون تہ ڪجهہ بہ. ڀلا انهيءَ ۾ تکي ٿيڻ جي هڪڙي ڳالهہ آهي. هروڀرو مون کي اٿين نہ سوچڻ گهرجي. ڇڙ کي سپريس- سيني هينان ساڙو وڌندو پيو وڃي. باهہ. ٻي گولي چوسيان. ان ڏينهن ڇيائين تنهنجي وات مان ڪني بانس ٿي اچي، ڇڻ ڪٿا مٿا پيا آهن. ڪٿا: نہ رڳو بانس، ۾ پليگ بہ پکيڙيندا آهن. مان ڪٿن کي ڪتي ٿو ماري سگهان! مون ۾ همت ٿي ڪانهي. بڪواس. بلڪل بڪواس اهي ابنارملٽيءَ جا اهڃاڻ آهن. اهو تہ تمام خراب آهي. تشويشناڪ نہ نہ: اصل ڳالهہ آهي تہ اسين ابنارمل معاشري جا شڪار ٿيل آهيون. اسين سڀ يا ابنارمل حالتن جي پيداوار. متو ڦاٿي ويندو. اُنڻ ڊاڪٽر چيو آهي تہ مڪمل آرام ڪر. ها. مڪمل آرام. (يعني ٽرنڪولائيزڊ ٿيءُ) ۽ مان ٽرنڪولائيزڊ نٿو ٿي سگهان. ان جو مطلب تہ مان ابنارمل ٿيندو پيو وڃان! انهيءَ جو علاج بہ تہ ٽرنڪولائيزرس ٿي آهن! تہ ڇا ابنارمل سماج لاءِ بہ ٽرنڪو لائزرس- نظرياتي نشو. جيئن ڏنو وڃي ٿو. وري ٽڙندو پيو وڃان- بهتر تہ اٿان ۽ سائنس ڳالهين ۾. مشغول رکان. پاڻ کي. يا ڪتاب پڙهان. پو هوءَ آهي ڪٿي. باهر هن ويساهہ هيٺ. ٻاهر ٿي آهي. هتي نٿي اچي؛ تہ مان آرام ڪري رهيو آهيان. پر جڏهن ڪيس خبر پوندي تہ. پر مون کي اهڙي ريت ڪيس پريشان نہ ڪرڻ گهرجي.

جيتوٽيڪ

انيو

هو ڪلن پيا. جائي. ڳالهہ بہ ڪلڻ جهڙي آهي. اوچتو سواءِ ڪنهن ڪارڻ جي اهو سمجهڻ نہ ڪو ڪدآهي! واڄ ڪري رهيو آهي. پر مان ڇا

تو ڪري سگهان. جڏهن تہ اها حقيقت آهي. پر هو منهنجي سامهون ڪلي نہ سگهيا. همت نہ ٿين. همدردي ڪيائون يا سندن ڏيل ڪل، خود سندن ساڳئي، مون جهڙي احساس کي ڏيائڻ لاءِ هجي. هو، مون وانگر ان جو ڪلم ڪلا اظهار ڪرڻ نہ چاهيندا هجن! اٿين بہ تي سگهي ٿو. ۽ جڏهن هو، پوليٽيڪل سائنس جو ليڪچرار (جيڪو تازو، پارٽيءَ جي ڪنهن با اثر وڏيري جي سفارش تي اپائنٽ ٿيو آهي.) ڪل جهلي نہ سگهيو. تہ ٻاهر نڪري ويو. ٽڪرو ٽڪرو. سندس ڪل جو آواز ڇٽيءَ ربيت ٻڌڻ ۾ پئي آيو. مان سڀ سمجهان ٿو: پين بہ ڪيترن ڪل جهلي. زوريءَ. اٿين تہ هوءَ بہ ڪلي هئي. ڏاڍو. جڏهن ٻهرين ٻڌائين پر پوءِ رڻ ۾ اڃي ڇنڪي هئي.

(دي ٽني ٽريجڊي)

سچ پچ گهٽو ڪري ليڪڪ سودائي جو ٿيندا آهن؟

(هي ڪنهن جو آواز هو؟)

واقعي اهو ممڪن آهي تہ اوهان جي ڪو ڪدِ لڳو هجي. منهنجو مطلب آهي واڃ ٿيندي هجي. هن ملڪ ۾ ڪابہ ڳالهہ ناممڪن نہ آهي. جڏهن تہ ملڪ نهڻ ڪان وٺي هن مهل تائين هنگامي انجيڪشن جي آڌار تي هليو هجي. اتي ڪجهہ بہ ناممڪن ناهي ۽ ها. اهي انجيڪشنون خوراڪ جي ضرورت وانگر وجود جي بقا جو اهم عنصر بڻيل هجن. لازمي. بنهہ لازمي. ۽ خطرو ٿي خطرو تہ-

"يتين ڪي بہ ڪن ٿيندا آهن."

هيءَ پروفيسر جو آواز هو.

۽ پوءِ کنگهيائين. مترادو کنگهہ. ڪنهن اشاري لاءِ.

"عرض آهي: ٽيچرس روم ۾ سياسي ڳالهيون نہ ڪجن تہ بهتر آهي."

هيءَ اهو ٿي ٽرڙو ڇورو آهي. پوليٽيڪل سائنس وارو.

سڀ اُٿي ويا. سواءِ پروفيسر- جي.

سناٽو.

هو منهنجي ويجهو آيو.

"مان سمجهان ٿو. ڊاڪٽر جيڪا توسان فوبيا جي ڳالهہ ڪئي آهي. سو هڪ عام ڪيس آهي. خاص ڪري، اسان جهڙا جيڪي پنهنجي

وجود جي سچائپ جو ناتو رڳو پنهنجي ڌرتيءَ سان ڳنڍين ٿا. ۽ اهو به سچ آهي ته، هڪ ٻوليءَ جي استاد ۽ اسڪالر جي حيثيت سان تنهنجو اظهار، ڏس ٻاهر ڪو بيٺو ته ڪونه آهي؟"

"نه"

"تڏهن به، يتين ڪي به ڪن ٿيندا آهن. مان انهيءَ ڊاڪٽر ڪي سڃاڻان. ذهين آهي. هو جڏهن اڃان چار شوري جي ميڊيڪل ڪاليج ۾ پڙهندو هو، تڏهن اينٽي ون يونٽ تحريڪ ۾ ڏاڍو جوشيلو حصو وٺندو هو."

"مون کي لڳندو آهي: هتي ٽيچرس روم ۾ ان ڪان ٻاهر بلڊنگ ۽ اسٽوڊنٽس يونين آفيس جي يتين ۾ ڪا اک لڳل آهي. جيڪا هر چرپر جهٽيندي رهي ٿي."

"اها ڳالهه مون سان هن سائينءَ به ڪئي هئي. نالو ڇا اٿس..."

"مون چيو نه، اهو هڪ عام ڪيس آهي. بهتر ٿيندو تون انهيءَ جو نالو نه اچار. سمجهي سگهين ٿو. منهنجو مطلب آهي، هوءَ اک."

"خير، سو مون توسان ڳالهه پئي ڪئي، اينٽي ون يونٽ تحريڪ ۾، جڏهن مان اڃا جونيئر ليڪچرار هوس. گرفتار ڪيو ويس. اتي، جيل ۾ هڪ نهايت ذهين سياسي ڪارڪن هو. هو بلوچ هو. ۽ ساڳئي ئي ڪيس ۾، يعني ون يونٽ جي مخالفت ڪرڻ ۾- سائس ڏاڍيون ڪچهريون ٿينديون هيون. هڪ ڀيري بحث ڪندي هن چيو ته: جيڪڏهن سچائي ڪا ائبسرڊ شيءِ ڪانه آهي. ۽ ان جي سچائپ لاءِ بهرحال، ڪن تصورن، نظرين يا ڪنهن ٽرمنالاجيءَ جو سهارو وٺڻو ئي پوي ٿو، ته، اهو ضروري ناهي، ڏنڊي جي آڌار تي ڪو تصور، نظريو هرويرو سچائي ڪري مڙهيو وڃي."

"مان توکي بنهه سمجهي نه سگهيس."

"مون چيومانس."

هن وراڻيو. "تون جنهن ڏوهه ۾ هتي آيو آهين، ان کي ذهن ۾ رکي سوچ. تو ڏوهه نه ڪيو آهي. ۽ تون ان کي بس اون ته ٿڻو ڪري سگهين."

۽-

مون مرڪي وراڻيو. "مان اڃا تائين تنهنجو مطلب جهٽي نه سگهيو آهيان."

هن منهنجي ڪلهي تي ٿڦڪي ڏني. چيائين، ”دوست، هندستان ۾ رهندڙ هڪ سنڌيءَ جو، سنڌ سان انس جي حد تائين لڳاءُ، بهرحال آئيني طور هندستان سان سندس وفادارين کي مشڪوڪ بڻائي ٿو. ۽ هتي تنهنجي لاءِ اسان لاءِ. ون يونٽ جي مخالفت معنيٰ ته اسين اسٽيبلشمنٽ جي طرفان مڙهيل محب وطنيءَ واري تصور ۽ انهيءَ جنسي گهرجن کي رد ڪيون ٿا ۽ اها غداري آهي. جنهن کي اسين اون ڪندي، مڃيندي، ون يونٽ جي مخالفت ڪيون ٿا. يا غلط آهي؟“

”پر اوچتو، جڏهن منهنجي ذهن ۾ هلڪي ڪڙڪ اچي وئي چيومانس: ”جهل ادا.“

تڏهن تون اهو چئين ٿو ته: ”غداريءَ جي حق کي به مڃيو وڃي!“ ٺهڪ ڏنائين.

”ائين چئي سگهجي ٿو. ڇاڪاڻ ته منهنجي آڏو غداري ڪا غيب واري شيءِ ڪانه آهي، هيءَ همت وارو انڪاري اپروچ آهي. هڪ صحتمند، تکو ۽ روشن اپروچ. پنهنجي وسيع اختلاف جو چئلينج سان اظهار. اها ئي ڳالهه آهي ته هن ڇڪتاڻ ۾ فيصلو ڪندڙ هميشه سگهه ئي ٿئي ٿي.“ هو چپ ٿي ويو ۽ ڪجهه گهڙين ڪانپوءِ معنيٰ خيز نظرن سان مرڪندي، لفظن تي زور ڏيندي چيائين ته، ”پر پيارا! سنڌ ۾ ڄمندي، رهندي، سنڌ سان انس ۽ ان سان وفاداري، تنهنجي ڪردار کي مشڪوڪ بڻائي ٿي. اها غداري آهي. هتي جي قانون مطابق. ها، ڇا سمجهيئه. مون اهو پئي چوڻ چاهيو. پنهنجي ڌرتيءَ سان انس، اسان جي جبلي گهرج جو هڪ ڀاڱو آهي. ان کي بناوتي طريقي سان تبديل ڪري نٿو سگهجي. انهيءَ کي تبديل ڪرڻ لاءِ مٿان ڪان هيءَ مٿاڪٽ، (جنهن جا اسين ماريل آهيون) انسان جي خلاف ڪڏهن نه بخشڻ جهڙو ڏوهه آهي.“

”مون کي هڪ ڀرپور ذهني ڌڪ لڳو ۽ ان ڌڪ سان جڏهن تائين ڪلي ويا هجن. اتي هڪ شاگرد قيدي جيڪو اسان جون ڳالهيون نهايت بي تابيءَ سان ٻڌي رهيو هو. تنهن، مرڪندي، بروچ ڏانهن مُنهن ڪندي چيو.

”پر، سائين بروچ، هيءَ هڪ تاريخي حقيقت آهي ته، هندستان جي مسلمانن جون بنيادي وفاداريون، ڌرتيءَ کان وڌيڪ. ٻاهرين حملي ڪندڙ فاتح حاڪمن سان وڌيڪ رهيون آهن. منهنجو مطلب آهي، افغانن،

ترڪن،مغلن، ايرانين يا عربن سان نہ رڳو اهو پر هو، انهي تي ياڻ پڏائين ٿا!"

بروچ، انهيءَ ڊاڪٽر جي منهن ۾ تڪڻ لڳو:

"ادا، مان چا تو چئي سگهان. اسين انهيءَ جا نہ وڪٽمائيزڊ آهيون."

پوءِ مون چيو: "هيءَ هندستان جا اڙدوي مسلمان اهڙا نہ"

"سائين آهستي ڳالهايو. جيل جي پتين کي بہ ڪن ٿيندا آهن."

"مون کي شڪ تہ پوي تہ هيءَ، اهو ساڳيو ئي ڊاڪٽر آهي. جنهن وٽ تون وٺين هئين."

هي آواز ڇا جو آهي؟

مون کان ڇرڪ نڪري ويل.

"ڪاليج جا رضاڪار پريڊ ڪري رهيا آهن."

"پريڊ سر!"

"ها! تنهن جو ڇرڪ معنيٰ پريو آهي. (هلڪو ٽهڪ) ڏس، ٻاهر ڪو بينو تہ ناهي."

"نہ سائين."

"دريڻ ۽ پتين جي پرسان؟"

"نہ سائين."

"ڪير اچي تہ ڪونہ پيو؟"

"اردوءِ وارو ليڪچرار اچي پيو سائين. شايد هتي اچي."

"جائي بہ. پتين کي بہ ڪن آهن. هتي: جتي اسين رهون ٿا. اهو ڊاڪٽر ذهين آهي. اتي مون کيس چيو: ميان، اسين تہ اڳي ئي قيد ۾ آهيون، پوءِ ڪاڻ ڇاجي."

چيائين: "سائين، اسين هينئر ننڍڙي قيد ۾ آهيون. جبلي گهرج هيٺ وڏي قيد ۽ ان کان وڏي قيد ۾ رهڻ کي ترجيح ڏني ويندي آهي. جن جون اڻ- اڪرجندڙ پتيون نہ آهن، پر اسانجن نظرن کان اوجهل."

"مون کي سندس اهو جواب ڏاڍو وڻيو ۽ دل ئي دل ۾ مان سندس ذاهپ تي خوش ٿيڻ لڳس ۽ فخر ڪرڻ لڳس، جو هڪ سنڌي نوجوان، سوچ جي اهڙي گهرائي ۽ ان جو احساس رکي ٿو."

"........ اجهو هيءَ اچي ويو. (ٻٽڪندي، آهستي) سو مون توسان ڳالهہ پئي ڪئي. (بناوٽي انداز ۾ ڏاڍيان) پاولوف جي ٿيوري آف ڪنڊيشنڊ رفيلڪس تہ تو ٻڌي هوندي ۽ شايد پڙهي بہ هجي."

"سائين، مٺاڃري."

"چا ٿيو جو؛"

"همراهہ تجربو پئي ڪيو؛ پهرين ڪتي جي آڏو ڪاڏو ڦٽو ڪندو هو. ڪتو ڪائيندو هو. پوءِ جڏهن ڪاڏي واري مهل ٿي، پاولوف صاحب، ڪتي آڏو ڪاڏو آڻيندو هو تہ ڪتي جي وات ۾ پاڻي (ڳڳ) اچي ويندو هو. سائين، اڳتي هلي، ڪاڏي ڏيڻ سان گڏوگڏ هو گهنڊٽي بہ وڄائڻ لڳو. تہ بہ ڪتي جي وات ۾ ڳگ ايندي هئي. ظاهر آهي تہ سندس ان ڳگ جو سبب ڪاڏو ئي هو، نڪو گهنڊٽي. ائين ڪندي ڪندي، هڪ ڀيري هن جڏهن ڪاڏي جي بدران، ان مقرر ٽيل مهل تي گهنڊٽي وڄائي تہ ڪتي جي وات مان ساڳي ڳگ وهڻ لڳي. هن ٻہ- ٽي ڀيرا ائين ورجايو. پوءِ پاولوف هن تجربي جو نتيجو ڪڍيو:ڪنڊيشنڊ رفليڪس جي روپ ۾، يعني؛

" A Conditioned reflex is the habitual reaction of an organism to a particular stimulus. This habit is acquired as a result of organism being placed repeatedly in the same situation."

خاموش. سوچ ۾ ورتل. خاموشي پڇندي؛

"هن ڳالهہ کي پاسيرو رکندي، تہ پالوف جي هن تجربي بهيوئر ازم کي هڪ نئون رخ ڏنو، يا جهڙي ريت مان سمجهان ٿو تہ، بند، پوسائيل، مونوٽونس نظرياتي رياستن ۾ سماجي طور انهيءَ نظرئي جي نفسياتي اهميت کي مڃي، انهيءَ تي پليءَ پٽ عمل ڪيو. انسان کي ڪتو سمجهندي."

فارمولا؛

اسٽيٽ= پاولوف

رعيت: ڪتا

سرشتو: مونو ٽيئسٽ نظرياتي پٽين اندر پوريل ڪتا.

گهربل مراد: انڌي پوئواري. جيڪي وهيٽا آهن، سي پنهنجو پاڻ کي، پاڻ کان سگهاري ۾ ختم ڪري ناس ڪن.

"۽ پاولوف اها سچوئيشن جوڙي ٿو."

"هند ۾ سنڌين لاءِ هو پاڻ کي ختم ڪن ۽ اسان کان هٽي.."

اکين ۾ گهوريندي:

"هڏين ۽ ڇيچڙن جي بخشيش کان سواءِ ٿي. (جيڪو اسان پڙهيل ڳڙهيل مڊل ڪلاس جو سڀ کان وڏو مطالبو آهي) گهربل مراد- ۽ تنهن جو اهوئي ڏوهه آهي، جو تون ڪتي مان انسان ٿيڻ لاءِ پاڻ پتوڙين ٿو. ۽ تنهن جو اهو ئي ڏوهه آهي، جو تون سنڌيءَ جو ليڪ آهين. پنهنجي آئڊنٽٽيءَ لاءِ ڪوجنا ڪرين ٿو. جنهن لاءِ قانون آهي ته. هڏين ۽ ڇيچڙن جي طلب کانسواءِ ٿي، ٽلهي گهنڊيءَ جي آواز تي پاولوف آڏو پڇ لوڏيندو اچي. پاولوف گهٽ ۾ گهٽ ڪتي کي پهريان ڇيچڙا ڏئي هيرايو ته هو. پر هتي اهڙي ضرورت به محسوس نه ڪئي. اسان لاءِ!"

اردوءَ جي ليڪچرار جو معنيٰ ڀريل نظرن سان تڪڻ، پوءِ مرڪ. شيرواني جو مٿيون بٽڻ کوليندي:

"جناب. سنڌ ۾ علاقائي تعصب کي وبا ڦيلتي جا رهي هي، يي پاڪستان کي وجود کي لي زهرقاتل هي، جو هم ني بيشمار قربانيون سي حاصل کيا هئي. دراصل-"

ڏانهنس ڏيان ڏيڻ کانسواءِ ماٺ ڪري ويٺل. اوچتو وچ ۾ ڪٽيندي، پروفيسر:

"جناب اوهان قربانيون ڏنيون آهن!"

"خوب!"

"جيڪڏهن ڪو پنهنجي غرض خاطر جان جوکي ۾ وجهي، ۽ ٻين جي ڦٻائڻ لاءِ. ڪجهه وڃائي؛ پوءِ عيوضي ۾ گهڻو ڪجهه حاصل ڪري. ڦٻائي، سوپارو تي اُپري ۽ ڦٻايل هنڌ تي پير کپائي، اوچو ٿي ويهي، ۽ لتاڙڻ شروع ڪري، پوءِ چوي ته: مون هيءُ سڀڪجهه ڪرڻ لاءِ وڏيون قربانيون ڏنيون آهن!"

"قرباني ته ڦورو ۽ ڌاڙيل به ڏيندا آهن. جڏهن پنهنجي جان جوکي ۾ وجهي ڌاڙو هڻندا آهن يا ڦر ڪندا آهن. انگريز به جڏهن هتي آيا هئا، ننڊي ڪنڊ ۾، ته جان جوکي ۾ وڌي هئائون. ۽ قربانيون به. هر نو آبادگار،

بينڪيت ڪي وسائڻ لاءِ قربانيون تہ ڏيندو ئي اهي. ڪي نہ؟ اوهان تہ اتان ٻڌا."

(پٽين ڪي ڪن آهن، هيءَ تہ-)

"(نہ، تڏهن بہ. اها اسان سنڌين جي ڪمزوري آهي: پنهنجي هئندڙ خاموشي اختيار ڪرڻ. هڪ قومي خصلت درويشائي. تڏهن تہ هن ڪي شهہ ملي ٿي. ڇا ماٺ ڪرڻ سان هن جي اصليت ۾ ڦيرو ايندو. هو اها ڪمزوري سمجهي وڌيڪ هوڙهيائي ڪندا-)"

"تہ جناب، مون پڻي ڇيو تہ: اوهان گهٽو ڪجهہ ڪرڻ لاءِ ۽ پنهنجي نئين جنم لاءِ. هٿ پير هنيا. ۽ هتراڌو پيدا ڪيل ڏهڪاءَ کان بچڻ لاءِ ٻڌا ۽ لوپي اميرن جي تڪميل لاءِ- جنهن ڪي اوهان قرباني ڇئو تا، پر جو اسان کان ڏياريو ويو، سو اوهانجي- ها، سڀ ڪجهہ سنڌ جي وجود ڪي، اوهان پاڻ ڪري ڪم آندو، پنهنجي بقا ۽ نئين جنم لاءِ. سٺڌ پنهنجي وجود جو ٻليدان ڏنو. اوهانجي حياتيءَ لاءِ."

(پٽين ڪي ڪن آهن. هي تہ--)

("تہ ڇا موقعي پرستي/ بزدلي")

"ها جناب. پنهنجي وجود جو، جيڪو صدين کان قائم رهيو آهي، لڳائيءَ سان ڪاڄ تي رهيو آهي، محض اوهانجي-"

"خير-"

چپ، ڪڙو منهن. ڦريل. مهاندا ڇٽڪ ڪوڙي گوري ڪرٽ- ڪرٽ ڪري ڪاڏل.

بيل جو آواز.

"هيءَ ڪائون پيرڊ آهي؟"

"چوٿون سائين."

"چڱو. منهنجو ڪلاس آهي. هلان ٿو."

"ٻڌ، وڌيڪ ڳٺتي نہ ڪجانءِ. اهو سڀ ڪجهہ اوس ٿيٽو آهي."

"نہ سائين. اهڙي ڪا ڳالهہ ڪانہ آهي."

ريءَ مڙهيل مرڪ چپن تي-

اردوءَ جي ليڪچرار تي نظر وجهڻ کان سواءِ ٻاهر نڪرندڙ.

"جاني ٻه سچ ته ڇوي پنهنجي پوري وجود جي پيتا پليدان. يعني خاتمو. پر سوال ته پيدا ٿئي ٿو ته ڇو؟ نيت ڇو؟ ڇا ڪارڻ؟ هنڪي اٿڻ گهرجي. هن جي موجودگي، منهنجي وجود تي بار لڳي رهي آهي. سوئر، خوشامدي وات ٽيڙي ٿو، ۽ دل ۾ ڇريون. ڪيڏو اوپرو."

"جناب ڪيا سوچ رهي هين؟"

"جي؟"

"ڪجهه ڀ نه."

هي ٽيهن سالن ۾ ٻه سنڌي نه سکيا آهن! نه سکندا. جو، هن پراسيس ۾ اسانکي مرچ ٽيٽو آهي- پنهنجي آئڊنٽيفڪيشن وڃائڻي- نفرت جوڳو.

هيءَ عجيب ڳڙڪائيندڙ نظرن سان ڏسي رهيو آهي. ڳڙڪائي ويندو، ۽ پوءِ هضم ڪري ڇڏيندو. چار اوڳرائيءَ کان سواءِ ٿي. هن جي شيروانيءَ جي کيسي ۾ چاقو آهي، ۽ ماچيس جي دٻيءَ ۾ بارود. جيڪو نڪاءُ ڏيندو، اوچتو نڪاءُ.

اجهوڪي نڪاءُ ٿيو.

پوائتي.

ڇانهه گهرايان. يا ٽڏو.

گهر وڃان.

ڊاڪٽر چيو هو ته مهينو کن آرام ڪر.

گهوريندڙ اکيون.

اجهوڪي نڪاءُ ٿيو:

۽ مان ذرا ذرا ٿي ويندس.

اوچتو خيال.

هيءَ اهوئي آهي: واچ ڪندڙ. يا انهن منجهان هڪ. يا پاڻ اهو. روپ بدلائي آيو آهي. پتين ۾ اک لڳل آهي. جيڪا هر چرپر جو جائزو وٺندي رهي ٿي. ۽ سوچ ڌارا ۽ ويچارن کي ريڪارڊ ڪندي رهي ٿي.

اُٿان-

گهر وڃان.

دل ڪچي. ڀوانتي.

پاڻ تي ڪنٽرول ڪيان. ڪرڻ گهرجي. نيٺ ڪنگهه. لڳي ٿو، هن ڪا اهڙي دوا ڇڏي آهي، جيڪا منهنجن حواسن کي جڪڙي رهي آهي.

پوست

پوساڻجندڙ

”ڪيون جناب ڪيا سوچ رهي هين؟“

”هون، جي! ڪڇھ بہ.“

اوچتو: گوڙ. نعرا.

ڇرڪ: ڇا ٿي؟“

”يہ سالي لڙڪي ڪيي ڀي تعليم-“

پڌڻ ڇڏي ڏنل.

پٽيوالو:

”سائين پوليس آئي هلي. يونين جي سيڪريٽريءَ کي پڌڻ. انهيءَ تي ڇوڪرن گوڙ ڪيو آهي.“

پوليس!

سياڻو سڄي وجود ۾ گهمي ويل. پوءِ ساڻائي.

ساڻائي وڌندڙ. حواس سن ٿيندڙ.

نڪي حرڪت جسم کي:

اٿيل:

سڌو گهر ڏانهن:

مان پاڻ محسوس ڪيان ٿو: انهيءَ ڇاتل سڃاتل ڊپ هيٺ دٻيل، جيڪو اڻ- ڇاتل بہ آهي. انڪري فوبيا! اريشنل پڻ. نيٺ انکي رسپانس ڏيڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي. جڏهن پوليس شاگرد يونين جي سيڪريٽريءَ کي پڌڻ آئي. ۽ مون انهيءَ کي حسياتي سطح تي ڇو قبوليو. ٿي ويو: جڏهن ڏهڪاءُ هجي. ۽ ڇهين حس، ان ۾ اولڙو ڏنو هڪ ڏينهن منهنجي لاءِ بہ ائين اچي سگهي ٿي. يا اوچتو، هيءُ اپڙيل ويچار: منهنجي لاءِ آئي آهي. ڇانيل ڏهڪاءُ جو پڻ ۽ انجو نتيجو: پروفيسر چوائيءَ: اسٽيٽ ٽيررازم، تاريخي طور هر رياست جي بقا، اوسر ۽ استحڪام جي لاءِ هڪ لازمي حصو ۽ انهيءَ ضرورت پٽاندڙ ٿي.

پر هيءَ ته منهنجي روح تي قبضو ڪندو پيو وڃي. ۽ عجيب.

"جاڳين پيو؟"

"ها."

"وري ڪهڙن خيالن ۾ غلطان آهين؟"

"ڪجهه به نه."

"ڪجهه ته."

"اڄ ڪاليج ۾ پوليس آئي هئي."

"ڇاجي لاءِ!"

"يونين جي سيڪريٽريءَ کي ٻڌڻ لاءِ پر هو ڪونه هو."

"پوءِ، تنهنجو ڇو ڪنڌ جو جهاز ٻڏي ويو آهي؟"

"بس. اهڙين. ته سياڻي منهنجي لاءِ به."

"الا! بس ڪر هاڻ بيلي، بس ڪر. اهي اجايا سوداءَ."

"هاڻ هيئن ڪر جو، هفتو ڏيڍ موڪل وٺ ته ڳوٺان تي اچون. تون اتي هلي آرام ڪر. ته مٿو جاءِ تيئي."

"حاضر سائين، جيڪو حڪم."

"گهوري ڇا پيو ڏسين. تو ته منهنجيون به وايون بتال ڪري ڇڏيون آهن."

"ٻڌايانءِ، تون ڏاڍي سهڻي پئي لڳين ۽...."

"هيءَ تنهنجي ڇرپائپ جو پيو روپ آهي!"

ماڻي سان هلڪو ٺهڪ.

ٻانهن کان جهليل. پاڻ ڏانهن ڇڪ. هنج ۾ آيل.

ڇمين جو وسڪارو، اٿل منجهان.

ٻاڪر ۾ زور–

"بس، بس، ديوانا. پاسريون ڀڃي ڇڏيئي."

ڇميون.....

زپ کولڻ جي اندوراڙي ڪوشش ۾، زپ ڦاٽل.

"ڇا ٿو ڪرين"

حيراني. ڳڻتيءَ سان

"هيڏي اڄ ته سمهون."

"هي، توکي اوچتو ڇا ٿي ويو آهي!"

"پياري،"

اوتيل قرب.

ارهه پڪڙيل. زور.

"ماري ڇڏئي-؟"

چميون

"تون ڏاڍي پياري آهين."

ڪوليل وار. اتساهيءَ وچان ڪيڏ.

سهڪو.

"منڙي، تون ڪيڏي نه پياري آهين."

هٿوراڙيون جسم تي.

"در بيڪڙيان."

اوچتو ڇرڪ سان:

"هان! ڪير؟"

"ڏس، سلوار ڪٿي آهي؟"

دبيل ٽهڪ.

"تون ڪلين ٿي!"

ٽهڪ.

"توکي هي ڇا ٿيو ڇا آهي!"

"پر هي در ڪنهن کوليو!"

هوا سان کليو هوندو. نه ته هتي ڏينهن ڏٺي جو گهر ۾ ڪير ايندو."

"چريا."

ايندڙ پيار. پيار مان چمي.

"ها جائي به."

ٽهڪ.

"بس، اٿ."

خماريل. چڪيندڙ، طلبيندڙ اکيون.

"در ڏئي ڇڏ نہ."

شرمايل آواز

"نہ. بس اُت."

اچرج ۾ پڌل اکيون.

ساڻو تي پيل هڪ هند مرڻيگ آواز"

دراصل

"دراصل ھيءُ ڏس. مان بلڪل ٺڏوڻ"

پگھر ۾ شل.

"ڇاءِ ڏسان!"

"ھيءُ ڏس، مان- لڳي ٿو، اميوٽنٽ-"

تڪا ساھ جھڪا ٿيل: جھاہو.

جڻڪ هارايل، ٿڪل. جھڪن ساھن ۾ وچڙيل.

"پياري، مونکي لڳي ٿو مان بلڪل امپوٽنٽ ٿي ويو آھيان."

ڳلن ڪان هٿن ۾ جھلي، شرمساريءَ مان.

"قابل نہ رهيو آھيان."

"ها. بلڪل نہ."

بي وسي. اکين ۾ تري آيل پاڻي. هڪ ڀرپور سڌ. هوءَ، مٿو هنج ۾ رکي، وارن سان کيڏي. پيار ڪري ڳرانڙيون پائي. ڳلن تي ٿڦڪيون هٽي، روئي. ڳوڙها. نوڻ ڳلن تان وهي، هنج ۾ پيل منهن تي ڪرن.

"سمجھ ۾ نٿو اچي نيٺ توکي ٿي ڇا ويو آهي."

تکي چڙ. ڪوفت سان ڀريل آواز.

ڪپڙا ناهي، تکي، تکڙي تکڙي ٻاهر نڪرندڙ.

ڍرڪيل وجود. وهاڻي جي سهاري سان پيل.

اها ڪا اهم ڳالھ ڪانهي. اجايو هلاڪ پيو ٿيان. سيڪس زندگيءَ لاءِ سڀ نہ آهي. هڪ رئشنل انسان لاءِ- پر هوءَ- دراصل لڳي ٿو. مان وقتي شاڪ سبب.

اوھہ! ڪيڏو يوائٽو.

نہ. اڻين ناهي. پر مان ڊاڪٽر سان بہ صلاح ڪري نٿو سگھان.

ڪو اهم ڪونہ آهي. بنھ نہ. صلاح ڪري سگھان ٿو. نڪو شرم جي.

هوءَ ڪاوڙجي وٺي آهي؟

احساس اٿم. سائنس ٿيل تعدي هيءَ اهائي منزل آهي، جتي هر ياگي ياڻيوار ٿيندڙ ڏر خودغرضيءَ جي اعليٰ منزل ڪي پهتل هوندي آهي. ضرورت هيٺ. جبلي ضرورت. ۽ ان آڏو جهڪاءَ. هوءَ ٻاهر ڇا وٺي ڪري!. يا رنڊٽي ۾ آهي. رتندي هوندي. پنهنجي نصيب تي ماتم. پر ان ۾ منهنجو کهڙو ڏوهہ. ڪيس پرچايان، ڇا ٿو ڪري سگهان. نيٺ منهنجو ڏوهہ پر، جيڪڏهن هو- پرچي بہ پوي تہ ڇا شرم مونکي وڃي نہ ڇڏيندو. شرم جي ڪا ڳالهہ ناهي. پر سوال آهي. هن ڪانپوءَ جيڪڏهن شڪ جو اثر دائمي آهي تہ. پوءِ سندس انهيءَ سياويڪ ضرورت ڪي مڪمل تسڪين جي حد تائين پوري ڪرڻ جي لائق-

هڪ اهم سوال- فرض ڪر تہ مان لائق نٿو رهان تہ پوءِ، سندس لاءِ؟ يار؟ جيڪڏهن ڪنهن بہ سبب، هوءَ منهنجي لائق نہ هجي تہ. مان، چڪلي ۽ يا پرائيويٽ ڪري سگهان ٿو. پر هن لاءِ چڪلو چو ڪونہ آهي. مردائو چڪلو.

ڪيس چوندس تہ. بلو ڪري سگھي ٿي، يعني يار.

هڪ اخلاقي سوال پنهنجي جاءِ تي آهي. نهائينءَ هيٺان ساڙو.

اٿان، پيشاب ڪيان.

من

۽ ڪيس پرچايان.

"بڌ."

"جي."

"اتي ليٽي چو پئي آهين."

"اُهئين."

"روئين پئي."

شرمساري. تڪائپ.

"نڪو."

ڳوڙها اگهندي. زوريءَ مرڪ سان.

"مونکي احساس آهي. توسان ڪيل زيادتيءَ جو. شرمسار آهيان. توسان ڳالهائيندي ڦڪائپ پئي ٿئي. دراصل، ان ۾ منهنجو ڪوبه ڏوهه........."

"نه نه تون اجايو پريشان نه ٿيءُ."

"چونه ٿيان. جڏهن ته ڳالهه ئي اهڙي آهي. مون کي سمجهه ۾ نٿو اچي. توکان ڪهڙي ريت معافي....."

"الا! مون چيو نه. تون هرويرو پريشان......"

نه هيءَ بلڪل وڏي ڳالهه آهي.مان ان لائق نه رهيو آهيان جو تنهنجو مڙس ٿي. منهنجو مطلب آهي هڪ مڙس جي حيثيت سان ازواجي-"

پاڪر ۾ ڪندي. ڪهل گڏيل پيار ڀريئي لهجي ۾.

"تون ڪيڏو نه سادو آهين. بنهه- توکي ياد آهي. اڳي به هڪ ڀيرو ائين."

ايندڙ حيا.

"نه.مون کي ياد نه آهي."

"جنگ جي زماني ۾ جڏهن اوچتو سائرن وڳو هو."

دبيل. شرمايل- ڪل.

"ها. ياد آهي."

سوچ ۾ ورتل.

"تون اجايو پريشان نه ٿيءُ."

خشڪ چپ. بي نور اکين سان وڃايل سوچ ۾

"ڇا ٿو سوچين؟"

"ڪجهه به نه-"

گهڙي رکي:

"سوچيان ٿو: ان وقت جنگ هئي. ۽ جنگ جو ڌڪاءُ. ڌڪاءُ، جيڪو انسان جي پوري وجود ۽ ڪونشن ۽ نازڪ جذبن کي سن ڪري ڇڏي ٿو. جنگ جي ڌڪاءُ ۾ مرونيل ناس ٿيل امنگ- انهيءَ لاءِ هڪ معقول جواز آهي."

"پر هاڻي نه امن آهي. چوڌاري امن. امن واريون حالتون. ۽ پوءِ به ائين ٿيو. جيئن اڄ!

"ائين ڇو ٿيو؟"

"جنگ کان نفرت ڪندي، امن چاهيون ٿا ۽ امن کان به نفرت. هن امن کان. جيڪو ڏهڪاءَ جي ڪک...."

"اوهه! تون ته اجايو."

"نه. مان تنهنجي لائق نه رهيو آهيان. ۽......"

"تون آرام ڪر. سڀ ٺيڪ ٿي ويندو. اجايو."

"ڊائزيپام ڪٿي آهي؟"

اولڙا

مانِ توکي صلاح ڏيان،
ڇڏ منڙي
تون پڙهڻ ۽ لکڻ ڇڏي ڏي
!

ڇاڪاڻ ته تنهنجي مڙني پريشانين جو سبب سمجهان ٿو پر مان هينئر لکان ڪٿي ٿو. نيٺ سنڌي رسالا آهن ڪٿي.

ها سچي هينئر ته انهن جو نالو نشان به ڪونهي ڪيڏانهن ويا. عيوضي ۾
!

ليڪڻ ڪي نوڪرين ڏيڻ جي عيوض ۾ يا جيل

• گوئرنگ ته موت ڏنو هو، هڪ ئي وقت ڇوٽڪارو. پستول ۾ هٿ ۽

۽ اڄ جو گوئرنگ هڪ ئي وقت موت نه. هٿ ٺوڪيل قانون جي بنياد تي اڏيل ڪوٽ اندر پوساٽي پوساٽي ماري ٿو، پوءِ هڪ ڀرپور خواهش ٻڌجيو وڃي.

سمجهه ۾ نٿو اچيم نيٺ اها نوڪري تنهنجي ذهن تي ڇوويهه ئي ڪلاڪ ڇو سوار آهي، جڏهن ته تنهنجي ڊيوٽي رڳو ڪي ڪلاڪ آهي.
تون نٿي سمجهي سگهين ڇري.

ها مان تہ ڪابہ ڳالھہ نٿي سمجهي سگهان.

نہ نہ تون ڪاوڙج نہ. منهنجو مطلب آهي.

مان ڇٺ آهيان جاهل اٿين نہ.

نہ منهنجو مطلب بنهہ اهو ڪونهي. پر جنهن احساس جي اذيت مان، مان گذران ٿو، تون ان کي محسوس ڪري نٿي سگهين. سمجهہ تہ جيڪڏهن نوڪريءَ مان ڪڍي ڇڏين تہ پوءِ ڪيڏو نہ پوائنٽو خيال آهي.

پر ڪيندا ڇو.

اهو مان بہ ٻڌائي نٿو سگهان. پر چوڌاري اٿين ٿئي جو پيو ۽ اسان لاءِ نوڪري، مان ڪڍڻ سان گڏ سيڪيورٽيءَ وارا غائب ڪيو ڇڏين. هن سان ٿيو ان ڪري اوس مون سان بہ.

ڊاڪٽر چيو هو ڇا اهو ضروري آهي تہ هن سان ٿيو، ان ڪري اوس مون سان بہ ٿيندو.

نہ- پر سوال آهي تہ

بڪواس

if other people are Victamized of the establishment then my personal freedom is also in danger.

پروفيسر جو اهو دليل

بہ اکيون گهوريندڙ
ٽڪي رهيون آهن
پٿين ۾ اکيون لڳل

سو مون توسان ڳالهہ پئي ڪئي، تون سنڌي ٻوليءَ ۽ ادب جو استاد آهين جيڪو ايڏو اهم ڪونهي جيترو ڪو مملڪتي ادب يا ٻولي جو نوازيل هٿڻ گهرجي، ان ڪري تنهنجي حيثيت بہ

معاف ڪجانءِ

۽ ها يئائيءَ کي بہ محض مجبوريءَ هيٺ علاقائي سطح جو شاعر مڃيو ويو آهي سمجهہ ڪٿي تہ ڪوٺا سسٽم هيٺ.

۽ جڏهن سنڌي ٻي- سنڌيلائيز ٿي ويندا مڪمل پاڪستاني يا

اردوءِ ۽ ڪوتا سسٽم ختم ٿيندو، تڏهن ڪان پنائي ٻ-

۽ چاڪاڻ تہ هو مملڪتي شاعر ناهي ۽ نہ نظرياتي، نهڪندڙ نظرياتي

۽ اهو تہ تون چائين ٿو تہ اڄ هر رياست جيڪا نظرياتي آهي، اتي هر فرد کي ائين ٿيڻو آهي جيئن مثال طور تون چاهين تہ پنهنجو بنيادي حق استعمال ڪندي يا نئين ذهني اوسر جي آثار تي پنهنجو مذهب يا نظريو تبديل ڪرڻ چاهين تہ نٿو ڪرين سگهين.

وڃايل بهشت جا رهواسي

هن پڻي چيو

سنڌي

جيڪي پنهنجيءَ ئي ڌرتيءَ تي ڌاريا آهن ۽ بار. ۽ پنهنجي ئي ڌرتيءَ سان اُنس رکڻ جي ڏوهہ هيٺ عتاب هيٺ آيل

۽ هن تڏو شوڪارو پري اردوءَ واري ليڪچرار ڏانهن نهاري چيو

نندا مفاد بهرحال وڏن مفادن جي تابع هئڻ گهرجن ائين نہ.

چاڪاڻ تہ هندستان ۾ سنڌي ٿورائي ۾ آهن ان ڪري مرچ ٿين ۽ چاڪاڻ تہ سنڌي هتي ننڍي پرڳڻي جا آهن، ڪمزور آهن، ان ڪري پنهنجا مفاد مرج ڪن ۽ پاڻ ٻ

اوچتو ٽوڪ وارو انداز بدلائيندي* ريش ٿي-

هڪ ٽريجڊي-

نيٺ اهي ڪٿي رهن چاڪاڻ تہ ٿورا آهن، ان ڪري ننڍا ۽ ڪمزور آهن انهيءَ ڪري انهن جا مفاد بي معنيٰ آهن، غير اهم. ان ڪري پاڻ کي ختم ڪن نہ تہ معروضي حالتون ٻاٽمرادو ڪين ختم ڪري ڇڏينديون.

اهائي تاريخ جي سڀ کان وڏي ٽريجڊي آهي انياءَ

جوش ۾ ايندي

سوال آهي تہ اسان جي مٽان جو ڳڙو ڪريو ۽ جنهن آفت جي عمل ۾ اسان جو وجود، زنده وجود اندران ئي اندران کاڄي رهيو آهي ۽ ان ڪاڏ ۽ ٽڪ ٽڪ جو وڃيندڙ احساس-

اسان جن وڏن ئي ڪيو مجان ٿو

پر ڇا اهو ضروري آهي تہ وڏن جو ڪيتو اسين پوڳيون ۽ اسان لاءِ
تہ-

ان کي تاريخي مقدر ڪري مڃون يا تاريخي مقدر جي آڏو ايندي
واٽ گهڙيون-

ڌيمي سوچيندي سوچ جي گهرائي، ۾ ٻڌل لفظ پنهنجي سڃاڻپ لاءِ
آئڊنٽيفيڪيشن لاءِ، مٽائهون ۽ سڀرو تہ ٽيٽو پوندو
نہ؟

(پتين کي بہ ڪن آهن)

ڏس پرڪاش پليـز هي، ڪاليج جو ٽيـچرس روم آهي ۽ تون
سمجهي سگهين ٿو تہ هتي ڪيئن

اردوءَ جي ليڪچرار اڇي ٽنگ اڙائي.

سنڌيون ڪي حڪومت هئہ اس لي ايڪ بنيا ڀي اتني جريت سي
بات ڪر سڪتا هي. سب سمجهتا هون.

نهين جناب سنڌيون ڪي نهين پاڪستانيون ڪي حڪومت هئہ،
پٽو صاحب ايڪ ڪٽر پاڪستاني هئہ. يہ ايڪ بدنصيبي هئہ ڪ وہ سنڌ ۾
پيدا هوئي. چنانچہ حد سي زياده اور پاڪستان ڪي لي ناقابل فراموش
خدمت ڪرني ڪي باجود ڀي وہ آپ ڪي ليي ناقابل برداشت هئہ.

ڪاوڙ ڪروڌ مان پرڪاش تڪو تڪو ٻاهر ويل.

ٽيچرس روم ۾ اداس خاموشي. زندگيءَ جو سٽ چوسيل سڀ
استاد خاموش.

ڪرسيءَ تي وهندي خاموشيءَ جي ڇيندڙ چپ کي گهرائيءَ سان
محسوس ڪندي، پر ۾ ويٺل ليڪچرار کان آهستي سوال؛

ڇو خير تہ آهي؟ سڀ چپ آهن.

هو مسٽر- گرفتار تي ويو ۽ سسپينڊ

اوچتو الريل خيال

سنڌيون کي حڪومت هئہ

ڇوڏاري نهاري

رت نپوڙيل ڇهرا مٺ ۾ ساهه
(پنهن کي ٻه ڪن آهن)

• خبر: اشوڪ کي ماري ڇڏيائون
خبر: ع.ق. شيخ گرفتار
خبر: آرٽسٽ فتاح گرفتار
خبر: سهڻيءَ تي پابندي. ايڊيٽر گرفتار، پريس سيل
خبر: ابراهيم منشي گرفتار
خبر: "اڳتي قدم" تي پابندي. ايڊيٽر تي وارنٽ
خبر
خبر
خبر
خبر
اپڙيل خيال: "سنڌين کي حڪومت هڻ"
چوڌاري نهار
رت نپوڙيل ڇهرا مٺ ۾ ساهه.

• خبر: آئين جو جشن.
خبر: بهارين کي سنڌ ۾ آباد ڪيو ويندو.
خبر
خبر
خبر

• اهو مون کي حق آهي. ڪنهن باري ۾ ڪوبه خيال رکان فقط نظر رکان. اوهان جن نظرين، مقتدر شخصيتن يا سرشتي سان نه رڳو اختلاف رکان پر نفرت به ڪيان.

نفرت ڪرڻ جو، حقارت سان ڏسڻ جو حق رکان ٿو. ڪنهن به شخصيت جي باري ۾ يا خيالن جي باري ۾.

ميان کهڙيون ٿو ڳالهيون ڪرين. حق رکين ٿو ها بلڪل پر اهو حق محفوظ رکي سگهين ٿو. ٻاهر ڦڙڪي نٿو سگهين، سانڍي سگهين ٿو. پر

جيڪڏهن وانڪو ٿيو تہ پوءِ تنهنجو اهوئي مقدر آهي. جيڪو هڪ ڪمزور جو ٿيڻ گهرجي.

ها ساندي سگهين ٿو ۽ تنهنجو اهو سانديل حق ساندائو ٻئجي ڳري ڪنو ٿي.

يا تہ تون سگهارو ٿي اُڀرج.

ماڪڙ

پريشان ٿي رهي آهي. سمجهان ٿو ۽ محسوس ڪيان ٿو. پر ڇاٿو ڪري سگهان. جڏهن تہ منهنجي پوري ڄڀ سن ٿيندي پٺي وڃي. ۽ ٽنگون مڪڙ ڪائي ويا آهن. پيٽ ڪائيندڙ مڪڙ هينئر اندا ٽڪي رهيا آهن. اِجهو، مٽي چڙهي وات تائين ايندا ۽ پوءِ ڄڀ رڙڪيندا ڏگهين ٽنگن جا ڏانداوان- هيءَ ايذاءَ. اُٿي نٿو سگهان. ڪيس ڪيئن ورائيان. ڄڀ سن ٿيندي پٺي وڃي ۽ مڪڙ ٽنگون ڄرڪي ڪي ٽڪي رهيا آهن؛ اُٽ. نيٺ اهو توکي ڇا ٿي ويو آهي؟ اڪيون ڦاٽل، هڪ هنڌ ڇت ۾ نڪ ڄميل! ظاهر آهي تہ ايندڙ مڪڙن جو انتظار ڪندڙ. اڃي ٽڪي اندوڪن. ڊاڪٽر کي سڏايان. تون جواب ڇو نٿو ڏين! منهنجي ڄڀ سن ٿي وئي آهي. ڪوشش ڪندي بہ ڳالهائي نٿو سگهان. نہ نہ. ڳالهايان تہ پيو، پر تون شايد ٻڌين نٿي، ۽ محسوس بہ ڪري سگهان ٿو. محسوس ڪيان پيو؛ اهو تنهنجو آواز آهي. تنهنجون وايون ٻتال ٿيل آواز. ٻڌان ٿو. ڇاٿان ٿو؛ ٽنگون منهنجون ختم ٿي چڪيون آهن. هي مڪڙ، جيڪي هينئر منهنجو پيٽ ڪائي رهيا آهن. نهايت بي رحميءَ، هوس ۽ وحشيائي انداز ۾. تون ان ايذاءَ جو احساس نٿي ڪري سگهين. مون تنهنجو آواز ٻڌو آهي: نيٺ ڄڀ کي ايڏو ڇڪ ڇو هنيو اٿئي! هاءِ رب! تنهنجو ڄڀ نہ رتو ڇاڻ ٿي ويو آهي. ڇا تون منهنجو آواز ٻڌين ٿي: انهيءَ مان اندازو لڳاءِ تہ مڪڙ ڪهڙي نہ بي رحميءَ سان منهنجي پيٽ جو ماس ڪائي رهيا آهن. اندازي ٿي ڇوان ٿو، اهي هينئر منهنجا اندا ڇني ۽ ٻٽي رهيا آهن. اٿو! الله! مونکي هٿ نہ لاءِ. ڏس تہ مون ڪيئن نہ هن اڻٽ مار ايذاءَ کي قبوليو آهي، ۽ يوڳي رهيو آهيان. ڪيڏو بي رحم آهين. ڇتا. منهنجا هوش حواس قائم آهن. هن حالت ۾ بہ سڀ سمجهان ٿو.

وڏي ڳالهہ تہ محسوس ڪيان ٿو: پيٽ ڪائڻ ڪانپوءِ اهي مڪڙ منهنجي زبان ڪائيندا. پوءِ وات. جڀ. اندران ٽي اندران ميجالي تائين پهچندا. انڪي ڪائيندا. ۽ ساهہ جي نالي. اجهو مڪڙ مٿي اڏائو آهي. ۽ پيون ۽ ٽيون ۽ چوٿون ۽ پنجون ۽ وڏندا پيا وڃن. مار ڪيترا نہ! جڀ جي چوٽيءَ ڪي پٽي رهيا آهن. ۽ ڪيترا پيٽ ڪائي رهيا آهن. پيٽ ڪائي اهي بہ مٿي ايندا: جڀ ڪائڻ، ميجالو ڪائڻ ۽ ساهہ جي نالي. ۽ ائين سڄو جسم. سڄي هستي- ناس ڪندا. انهيءَ عذاب ڪي چڱيءَ ريت محسوس ڪيان ٿو. ايذاءَ جو اهو احساس، جيڪو جيٿرو آهي. جيٿرو جاڳندڙ لڄندڙ. ۽ جنهن نموني ٿٽڪائي ٿو. مان رڳو ان ڪان ڊڄان ٿو. ڇاڪاڻ تہ اهو ڏاڍو ڀوائتو آهي. هيبت ناڪ ۽ ڪهڙو مثال ڏيان: لوڻ ۽ مرچ ٻرڪندڙ. نہ ان ڪان وڌيڪ. بنهہ وڌيڪ. ۽- ڏس! مونکي هٿ نہ لاءِ. هاءِ الله! هيءَ ايذاءَ- مونکي هٿ نہ لاءِ اٿان؟ مٿي اٿان! ڪيٿن اٿان؟ ٽنگون تہ منهنجون مڪڙ ڪائي ويا آهن. هينئر پيٽ ڪائي رهيا آهن ۽ ڪيترا وات ۾ اچي زبان ٽڪي رهيا آهن. نيٺ مان ڪيٿن اٿان. ڏسين ٿي! مار! ڪيترا نہ مڪڙ آهن. چوڌاري ماڪڙ. ماڪڙ اٿان. ڏسين ٿي! مار! ڪيترا نہ مڪڙ آهن. چوڌاري ماڪڙ. ماڪڙ ئي ماڪڙ. اتر ڏانهن ڏس. وري ڏکڻ ڏانهن. ۽ هائي هيءَ ڏس: اوڀر ڏانهن. سمنڊ ڏسين ٿي. ۽ ان جي مٿان ماڪڙ ڇانئيل پئي آهي. آسمان وڃائجي ويو آهي. پوسٽ! ها. پوسٽ آهي. برابر. ساهہ ٿو پوساڻجي. مان بہ ساهہ ڪٽي نٿو سگهان. اهو پوسٽ ماڪڙ ڪري آهي. ماڪڙ نہ رڳو ساوڪ چٽ ڪندي، زندگيءَ جا اهڃاڻ ڪائيندي آهي. پر، اچڻ ڪان اڳ پوسٽ آڻيندي آهي. گهٽ، پوسٽ معنيٰ تہ ماڪڙ جا آثار. چوڌير ڦهليل ماڪڙ. الاهہ مري ويندس. مري ويندس. او بيوقوفو ڪجهہ رحم سان. قياس سان. الاهہ! ڪجهہ تہ ڪهل ڪيو. مان ڪيٿن ٿو اٿي سگهان محسوس ڪيان ٿو. جنيءَ طرح محسوس ڪيان پيو: مڪڙ جي بي رحميءَ سان ماس پٽي رهيا آهن.

بک: لڳي ٿو، ڄڻي بک لڳي آهي. پر مان اٿي نٿو سگهان. پر نہ بک بنهہ مري وئي آهي. پيٽ جو مڪڙ پٽي رهيا آهن. چوڌاري مڪڙن ۾ وڪوڙيل آهيان. جيڪي هينئر پيٽ ڪائي. جسم جي مٿئين حصي ڏانهن وڌي رهيا آهن. زبان جنهن جي چوٽيءَ ڪي ڇهنيا آهن. ۽ پوءِ اکيون. جيئن ڏسي نہ سگهان ۽ پوءِ ڪن. ٻڌي نہ سگهان. سڀ محسوس ڪيان ٿو، جڀ،

ڳالهائي نہ سگهان، هيئر جو ٽورو گهٽو ڳالهايان ٿو بنھ ختم ٿي وڃي. ميڇالو، سوچي نہ سگهان. سمجهي نہ سگهان. پورو تنتي سرشتو، سڀ سمجهان ٿو. محسوس ڪيان ٿو. سڀ ڪجھ ڏسي سگهان ٿو. بنھ چٽيءَ ريت ڏسان پيو: ڪيترا مڪڙ آهن. جيڪي منهنجو ماس ڪائي ٿلها ٿيندا پيا وڃن. جڏهن هو ڀڃرين ڀڃرين هتي منهنجي جسم ۾ آيا هئا. لوڪڙ هئا. هاڻ سڄندا پيا وڃن. ۽ هتي ئي منهنجي جسم اندر گهر ڪري ويٺا آهن. ۽ ڪيترا، منهنجو ماس چني، پٽي، ان جا ٽڪرا پاڻ سان نيو پيا وڃن. ها ها. چڱيءَ طرح ڏسان پيو. جڏهن مان انهيءَ پٽ کوھ، پٽ- پٽان جي ايذاءَ جي عذاب ڪي روح جي گهرائيءَ تائين محسوس ڪيان ٿو. ۽ ڪري رهيو آهيان، نہ انهيءَ عذاب مان گذرندي، ڀوڳيندي اکين سان اهو سڀ ڪجھ ڏسي ٿو سگهان ڇا؟ ڏسان ٿو. ڏسان پيو: منهنجون ٽنگون ڀڃرين ديسي مڪڙن ڪاڏيون. جن جا آنا. هتي، هن ڌرتيءَ ۾ ڦٽا. (جيئن مان هلي نہ سگهان). ۽ پيٽ. ۽ دماغ ۽ جڀ- ۾. سڀ مڪڙ هڪجهڙا آهن. منهنجي ماس جا ٻڪايل- ۽ ڪائيندڙ- ڄرڪندڙ. پل هو ڪهڙي ٻہ ڪنڌ ڪان آيا هجن- يا انهن جا آنا. هتي ئي، هن ڌرتيءَ تي ڦٽا هجن. سڀ مڪڙ هڪجهڙا آهن. آبادين ڱي ڪائيندڙ. وسنديون ناس ڪندڙ. انهن ڪي ڳڙڪائيندڙ حياتيءَ جي ست ڪي چوسيندڙ. ۽ چوسي چوسي، ناس ڪندڙ سڀ سمجهان ٿو. محسوس ڪيان ٿو. ايذاءَ جي سڄاڳ. احساس جي هيءَ شدت- اوهہ! ماري ڇڏيو هو وري ڏس: ماس ڪنيو پيا وڃن. اڏامندا. ڪائي ڪائي سڄي پيا آهن. بس، مان ختم ٿي ويندس. نيٺ توکي ٿيو ڇاهي؟ مونکي تہ سمجھ ۾ نٿو اچي...... نيٺ. آخرڪار- ائين ڇو ڪن ٿا. ٻڌين نٿو ڇلا سڀ ٻڌان ٿو. ڏسان پيو. تنهنجو وايون ٻتال ٿيل مهاندو ڏس نہ ڪيئن نہ مڪڙ، اڏامندا، جسم جي هڪ ڀاڱي کان ٻئي ڀاڱي تي ڇهنجندا پيا وڃن. هوڙهيائي سان. هيچ مان. بي رحم هيچ منهنجي جڀ تہ ڏس! ۽ ڪيڏي اتاوليءَ ۽ هؤل مان پٽي رهيا آهن. ڏسين ٿي نہ؟ پر مان ڇو ٿو ڪري سگهان: منهنجو آواز، منهنجي ئي اندر ۾ قاتل آهي. مان تہ پنهنجو آواز چڱيءَ ريت ٻڌي سگهان ٿو. پر.ڀانيان ٿو، تون نٿي ٻڌي سگهين. نہ نہ تہ جيڪر تون- ۽ مان توکي ٻڌايان تہ. مان ڪهڙي نہ. ڪهڙي نہ. نٿو سجهيم تہ ڪهڙو لفظ استعمال ڪيان. جيڪو هن احساس ڪي ٽڙ ۽ بنھ چٽيءَ ريت تو تائين رسائي. تہ مان

پنهنجن اکين سان ڏسان وينو. مان ڪاڇي رهيو آهيان. مان ڪاڇي رهيو آهيان. اکين سان ڏسان وينو: منهنجون ٽنگون، منهنجي اکين آڏو مڪڙ جرڪي ويا. پهرين تہ مون کي لڪائي ڪانہ پئي. پر پوءِ جڏهن، پيٽ تي پهتا ۽ نڙگهٽ تي- منهنجو پيٽ، منهنجن اکين آڏو. مڪڙ ڪائين پيا. ڏسان پيو ٿو. پنهنجي ڪاڏ جو هر ڏيک. ڏسان پيو.ان احساس مان گذران پيو، تہ مڪڙ مون کي ٽڪي رهيا آهن. ٽڪي ٽڪي. منهنجي وجود جو ڳپل ڀاڱو رڙڪي ويا آهن. ۽ بي رحميءَ ۽ هوڙهيائي سان رڙڪن پيا. منهنجو پيٽ، ڇپ، ساهہ جي نالي، نڙگهٽ. مغز ۽ هن ڪربناڪ پيڙا مان گذرندي ڇاڻان ٿو تہ، مون کي بنهہ ناس ڪرڻ لاءِ ئي مڪڙ لکن جا ڳاڻاٽي ۾ وڪوڙي ويا آهن. ڇني، پٽي، پٽي، پوري سگهہ سان اڱرائيءَ سان. هيج ماس ڪائي رهيا آهن. ها. حياتيءَ جون اهي گهڙيون، جنهن ۾ آهستي آهستي، موت ڏانهن ڏڪجندڙ، ۽ انهيءَ جو ڇتو احساس تہ- هي ڪيڏانهن وئي! ڊاڪٽر کي سڏڻ؟ ڀانيان ٿو، ها تہ: ڊاڪٽر کي ئي سڏڻ وئي آهي. ائين ئي لڳي ٿو. پر منهنجون ٽنگون تہ- اجهو. پيٽ بہ ڪائي ڇاڻ ختم ڪيائون- نہ. پر منهنجي پيٽ جو گوشت اڃا هلندو. ڳپل وقت تائين اڃا هلندو. ۽ هو. ڪائي ڪائي. منهنجي شڪل ڦيرائي ڇڏيندا. ڪهڙي شڪل ٿي ويندي. سڃاڻپ کان ٻاهر. ڇٽڪ هوس ئي ڪونہ. پر ڊاڪٽر ڇا ڪندو! ڇا. هو. منهنجي هن احساس کي، جيڪو منهنجي وجود کي بي رحمي سان رانيوٽا هٽي رهيو آهي، ڪاڏ جو احساس، ڇٽائي سگهي ٿو. اڙي ماري ڇڏين! ڪيڏو نہ بي رحميءَ سان ٽا ماس پٽين. نيٺ مڪڙ آهن. رحم ڪهڙو: سندن ڪاج جو ٿيو. ۽ اهڙي ريت زنده رهڻ جو ڏانءُ جو ٿين. نہ تہ مري نہ وڃن! ڇون ٽا تہ ڪينسر بہ ائين هوندو آهي: جسم ۾ اهي ڪريل، اوپرا، ائبنارمل گهر- جيوڙا جيڪي پنهنجو ڪاج جسم جي نارمل.اتان جي اصل ڪم ڪندڙ گهر- جيوڙن کان ڇني پٽي حاصل ڪندا آهن. ۽ ائين ڪين ڪائي ڪائي، ناس ڪري ڇڏيندا آهن، سموري جسم جي سياويڪ سرشتي کي ڊانوان ڊول ڪري، اندران پورو ڪري، بنهہ ختم ڪري ڇڏيندا آهن. ائين ٿي ٽتو سگهي تہ. مڪڙن هٿان، ائين بي رحمي سان مرڻ بدران، هڪ ئي ڀيرو پاڻ کي- پر اهو ناممڪن آهي. ائين پاڻ ماري نٿو سگهجي. جيڪڏهن جانور بہ، پوءِ جبلي ڪمزوريءَ هيٺ ئي سهي، پڇاڻيءَ واري مهل تائين بہ. پاڻ بچائڻ لاءِ.

جيئري رهڻ واري جبلي ڪمزوريءَ سان نوازيل پر هيءَ ڪهڙا مڪڙ آهن! جن جي وات لڳڻ سان، منهنجي رهيل کهيل جسم ۾ اهڙو زهر اوتجي ويو آهي، جيڪو جيئري رهڻ جي سياويڪ آس کي بہ ختم ڪندو پيو وڃي. لڳي پيو، زنده رهڻ جي جوت جهڪي ٿيندي پئي وڃي. ها. انهي جو اهو سبب ٿي سگهي ٿو تہ مڪڙ گهڻا آهن، چوڦير پکڙيل، جيڏانهن اک کڻي نهار تہ ۽ منهنجي وجود سان اهڙو بڻ چهنيل جو، ڪا واهہ نظر نٿي اچي. يا اهو بہ سبب ٿي سگهي ٿو تہ ديسي مڪڙ جيڪي هن ڌرتيءَ جي آئن مان ڦٽا آهن، سائن ملي ويا آهن ۽ هڪ ٻئي کي سگهہ بخشي اٿن. يا هو بہ ٿي سگهي ٿو. ڇا ٿو ٿي سگهي؟ منهنجو مٿو ٿو ڦري. پوانٽي. ٻوسٽ. ساهہ ٿو گهٽجي. اجهو ڇاڻ هوش ويو. هان! اجهو اچي ويا. مون ڇيو تہ هو، تہ هوءَ ڊاڪٽر کي وٺڻ وئي آهي. ڊاڪٽر هي منهنجا حال ڏس! مڪڙ ڪائي ويا آهن. ٽنگون ۽ پيٽ. پر هيءَ ڇپ جو آهي! ۽ هوءَ روئي ڇو پيئي! ڇا ڪيس بہ مڪڙ- ها. اهو ڏينهن اوس اچڻو هو. پر هتي تہ ڪير آهيئي ڪونہ! وهہ! الاهہ! ٻي وسي ڪيڏي. اتي بہ نٿو سگهان. ٽنگون مڪڙ ڪائي ويا آهن. ۽ پيٽ ۽ ڇپ، ۽ نڙگهٽ، ۽ ساهہ جي نالي ۽ ميڄالو...... پر جي ڊاڪٽر آيو تہ ڇا سوچيندو. ٽنگون ڪونہ آهن. مڪڙن ڪائي ڇڏيون آهن. پر رت! هتي تہ ڦڙو بہ ڪونہ آهي، ڦڙو بہ نہ! نالي ماتر بہ نہ! رت ڏسي واردات ڏسي دنيا وارن، ڏسندڙن جي ضمير کي ڇبي ايندي آهي. ٿيل ڦهر کي ننديو ويندو آهي. يا همدردي. ابوهہ! هي ڪهڙا مڪڙ آهن. جيئن جيئن ڳڙڪائيندا ٿا وڃن، رت- ڦڙو بہ ڪونہ ٿا ڪيرائين! واردات ئي مٽايو ڇڏين. مٽائي رهيا آهن.ڄٽڪ ڪجهہ ٿيو ئي ڪونہ هجي! ڪيڏا تکا ۽ سياڻا مڪڙ. هٽو، هٽو، هٽو ڇڪ. توهان جي بابي جي ملڪيت آهي نڌڪا جو ٿياسين. اڇا بہ توهان جي تہ- پوري سگهہ، اگرائيءَ واري اُجل ۽ هوڙهيائيءَ سان پٽيو. ڇنو. ايترو، ايترو ماس پٽي،ڇني ڪائڻ ڪانپوءِ بہ، ايڏي هوس. لالچ ڇڻ تہ ڪڏهن ڪجهہ ڏٺو ئي نہ هجيو! بي رحميءَ سان پٽي، ڇني، ڪائي ڪائي ماري ڇڏيندا. ڳڙڪائي ويندا. سڄوئي سڄو. جيئن ڪن پيا. پهرين ٽنگون ڳڙڪايائون، پيٽ تي مارو ۽ ڇپ ۽ دماغ ۽ ساهہ جي نالي ۽ نڙگهٽ. پر مان ٻانهون تہ هلائي سگهان ٿو. انهن کي هلائي، مڪڙن کي هڪلي سگهان ٿو. ها. هڪلي سگهان ٿو. جيتن- اوهہ! اچو. اچو ڊاڪٽر صاحب- اوهان اچي

ويا. ڏسو، مهرباني ڪري منهنجي زال کي رڻ ڪان جهليو ڇاڪاڻ تہ جڏهن مڪڙن لڳ ڀڳ منهنجي اڌ وجود کي ڳڙڪائي ڇڏيو آهي. تڏهن هن امڪان کي رد ڪري نٿو سگهجي تہ، هن کي بہ وٺ ڪن. شايد اوهان منهنجا لفظ نہ ٻڌا. جاڻي بہ اوهان نہ ٻڌا آهن! ڊاڪٽر، مان سنڌيءَ ۾ پيو ڳالهايان. ها ها، سنڌيءَ ۾. جيڪا اسان جي پنهنجي زبان آهي. اوهان واقعي ڪونہ پيا سمجهو. ارمان! ڪيڏي نہ ٽريجڊي آهي: اسين هڪ ئي ٻولي ڳالهائيندڙ آهيون، سنڌي. ۽ مان سنڌيءَ ۾ ئي پيو ڳالهايان پر اوهان نٿا سمجهو. هيءَ ارمان جي ڳالهہ ناهي. نڪو تعجب جو سوال. هيءَ تہ تاريخ جي اها درگهٽنا آهي، جنهن جو مثال شايد ڪٿي بہ نہ ملي. ڪٿي بہ نہ. هيءَ اها ٽريجڊي آهي. اوهہ. الاہ. دانهن ڪندي، مون سمجهيو تہ، منهنجون ڦوڪيل نسون ڦاٽي پونديون. ڊاڪٽر، مان ساڻائي محسوس ڪري رهيو آهيان. چڻڪ سمورو سُٽ، انهيءَ ڪيل رڙ سان ٻاهر اوڳاڇجي آيو هجي. ۽ مان پورو ٿي ويو هجان...... سو مون اوهان کي ٻڌايو پئي، ڊاڪٽر صاحب، اها تاريخ جي ڪهڙي ٽريجڊي آهي، ٽريجڊيءَ تي ڪهڙي اصطلاح جي چُنڪي لڳايون: جڏهن بہ ساڳي ٻوليءَ وارا، ساڳي پنهنجي ٻوليءَ ۾ ڳالهائيندي بہ هڪ ٻئي کي نہ سمجهن! ڇا اوهان منهنجو جهيڻو، نستو آواز ٻڌو پيا. پر اوهان تہ منهنجي رڙ بہ ڪانہ ٻڌي هئي! پر مونکي ويساهہ آهي تہ، مان جنهن عذاب مان گذري رهيو آهيان، اوهان ان کي محسوس ڪندا هوندا. سمجهي سگهندا هوندا. احساس جي گونگي زبان کي سمجهڻ بہ تہ ڪا گهڻ ڳالهہ ڪانہ آهي. مان وڦلان پيو؟ نہ نہ، ڊاڪٽر نہ. مان اکين سان ڏسان پيو: مڪڙ اوهانکي بہ کائين پيا. چُٽ پيا ڪن. مان ڏسان پيو. اوہ! منهنجي زال کي بہ. وچڙي ويا آهن! مان ڏسان پيو. اهو نظر جو دوکو ڪونهي. پڌري پٽ حقيقت آهي. اوهانکي نظر نٿو اچي! اوهان جي جسم جو بہ هڪ ڀاڱو مڪڙ کائي ويا آهن. کائين پيا. مان اوهان کي ٻڌايان ٿو، هيءَ حقيقت آهي. ٻنهہ چٽي. نڪورو سچ. اوهان ويساهہ ڇو ڪونہ ٿا ڪيو! ڇا منهنجي ٻولي نٿا سمجهو. مان سنڌيءَ ۾ ئي ڳالهائي رهيو آهيان. ها. سنڌيءَ ۾ پنهنجي ٻوليءَ ۾ تہ: اوهان بہ مڪڙن جي وڪڙ ۾ اچي ويا آهيو. سمجهو ڇو ڪونہ ٿا. محسوس ڇو ڪونہ ٿا ڪيو! عذاب جي پيڙا مان پوڳيو ڇو ڪونہ ٿا! مڪڙن اوهانجن حسن کي، بي حس ڪري ڇڏيو آهي؟ تہ انهن ڀهرين

اوهانچن حواسن تي حملو ڪيو. تعجب آهي، اوهانکي سڌ نہ پئي! مونکي ارمان آهي، اوهان منهنجا لفظ نٿا ٻڌو. جڏهن ٻڌوئي نٿا تہ سمجهندا ڇا. مونکي ارمان آهي! ۽عجب بہ. يا، اوهان ڄاڻندي بہ انڄاڻ ٿا ٿيو. حياتي ۽ سان موهہ جو-اهڙي ريت، بي رحميءَ سان انت. جو ٽٽڪو بہ نٿا. اهو تہ، اوهان بہ ڄاڻو ٿا. هڪ پتڪڙو جيؤ بہ، موت جي آخري گهڙيءَ تائين پڻ جيئڙي رهڻ لاءِ جتن ڪندو آهي. حيلا وسيلا هلائيندو آهي. نہ تہ بہ، مرندي مرندي ٽٽڪندو آهي، اوهان تہ انسان آهيو- (۽ مان بہ تہ!) ها، ڊاڪٽر، اسان جي اهائي ٽريجڊي آهي: اسان جو آخري پساهہ بہ المناڪ نہ ٿيندو. بنهہ سانتيڪو. سواءِ ڪنهن گوڙ جي. ٿڌو، برف جهڙو. ڇٽڪ ڪجهہ ٿيو ئي ڪونہ- ايذاءُ کان خالي. ايذاءُ ئي تہ زندگيءَ جي پساهہ جي علامت آهي. ۽ اوهان ان کان خالي آهيو. مان بڪواس پيو ڪيان نہ. ان ڪري، ۽ اسين سڀ ان ڦهر جا ماريل آهيون. لفظ تڙپن ۾ قاتل. ڦاسي گڏ ٿيندا پيا وڃن. ٻاهر نڪرڻ لاءِ آتا، پر نٿا نڪرن. ڇاڪاڻ تہ پتين ڪي ڪن آهن. ڇاڪاڻ تہ پتين ۾ اکيون لڳل آهن. ڇاڪاڻ تہ، اسان ۾ اها سگهہ ناهي، جو انهن قاتل لفظن کي اوڳاڇي ٻاهر ڪيون. بس، بس، منهنجي منڙي تون نہ روءُ. ڊاڪٽر منهنجي زال کي رئڻ کان جهل. هائي مان سمجهي ويو آهيان. تنهنجون اکيون بہ روڄهارڪيون ٿي ويون آهن. ڊاڪٽر تنهنجا لفظ بہ تڙيءَ ۾ قاتل آهن ۽ منهنجي زال جا بہ. مان پروڙي ويس: اوهان ايذاءَ جي احساس کان سکڻا ناهيو. مان سمجهي ويس: اوهان بہ، مون وانگر ان مان گذرو پيا. ڀوڳيندي بہ، فرار بجاءِ، اوهان انهي، ڀوڳنا کي پنهنجو ڪيو آهي. انس جي حد تائين. ۽ پوءِ ان کي، هڪ ضرورت ڪري- ڇا اها ائبنارملٽي ناهي؟ سڀ ڪجهہ سهڻ، اکيون ٻوٽي، ۽ پوري سگهہ سان، تڙيءَ مان ٻاهر ايندڙ آتن لفظن کي دٻائي ڳيتون ڏيڻ. ۽ دٻائڻ لاءِ ڳيتون ڏيڻ اوهہ! ڪيڏو نہ پوائنٽو! ڇاڪاڻ تہ اسين، لفظ ٻاهر ڪڍي نٿا سگهون جي فطري طور نڪرڻ چاهين ٿا. پياري، مهرباني ڪري نہ روءُ. الله! هي سهڪو مون کي ماري وجهندو.

مون ڪيترو ڳالهايو آهي! هاڻ ته ڇڏ ڪ - بچاءِ ڊاڪٽر، بچاءِ. مان جيترو جاڳندو جيئو آهيان.مرڻ نٿو چاهيان. ڪوبہ جيترو جاڳندو مرڻ نہ چاهيندو. ڏس،ہر سڀ ڪجهہ ڪاهِندو پيو وڃي. جيڪڏهن ڪاڻ جي اها رفتار رهي تہ...... هو ڏسو، مڪڙ اوهان کي ڪيئن ڇهنيا پيا آهن. توڏانهن ۽ منهنجي گهر واريءَ ڏانهن، ڪيئن اڏامندا- اسين بچي نٿا سگهون؟ هان ڊاڪٽر؟ اهڙي ڪا واهہ ڪانہ آهي؟ جيئڻ جي آس، ڪيسيناٿين ليٽڙيون پائيندي. يا اها آس، اندر ئي اندر ٻوساٽجي مري ويندي، پر، آس، اُپڙي بہ تہ سهي نہ. اظهار جا لفظ نڙيءَ ۾ ڦاٿل. ٻاهر نڪرڻ لاءِ آتا. جيئڻ جي آس ڦيراٽيون پائيندڙ. سراپيل ٻاريل ڦٽڪندڙ هو ڏسو! مار! مڪڙ اوهان کي ڪيئن ڇهنيا پيا آهن. توکي بہ. ها، توکي بہ. ۽ توکي بہ مون کي بہ. توکي بہ. اڙي بچڻ جي ڪا واهہ ڳوليو. هي مڪڙ بنهہ شڪل بگاڙي ڇڏيندا. ۽ انت آئي- هو ڏسو. ابوهہ. اوهان کي ڏسڻ ۾ ڇو ڪونہ ٿا اچن. هي بلڪل سچ آهي. بلڪل حقيقت ڇو ڪونہ ٿا ڏسو؛ توکي بہ●

ساهر متم

پائیتال

• ۽ هو مري ويو

•

[جم حياتي، جو مهاڳ آهي ۽ موت پڄاڻي: مانڪ]

مانڪ پنهنجي بنهه ذاتي دوست ۽ برک ڪهاڻيڪار عبدالحق عالماڻي جي وفات تي هڪ دڪدائڪ خاڪو لکيو هو. انهيءَ خاڪي جو آخري پئراگراف هتي نقل ڪرڻ جو مقصد، هڪ هي بہ آهي تہ ايندڙ اپريل جي 28 تاريخ تي سائين عالماڻي جي ستين ورسي جو ڏڻ آهي. ٻيو مقصد هيءُ بہ آهي تہ انهيءَ پئرا ۾ عالماڻي جي نالي سان آبليگ ڪري جيڪڏهن خود مانڪ جو نالو بہ پڙهيو وڃي تہ اهو سڄو احوال ائين لڳي ٿو، جڻ مانڪ پنهنجي لاءِ ئي اکيو هو.

• پڄاڻي

عبدالحق عالماڻي/ مانڪ ڪي هن وقت مرڻ نہ ڪپندو هو. موت جي اٽل حقيقت ڪي ميڄيندي نسبتي طور هي حقيقت وڏيڪ وزني آهي تہ، عبدالحق/ مانڪ جي زندگيءَ جي اهميت ۽ ضرورت اڃا باقي هئي. مان ادب جي خيال کان ٿو چوان جيڪا رسمي طور عبدالحق/ مانڪ جي وفات تي خبر سان ٿنبي وڃي ٿي ۽ انتهائي بيشرميءَ سان انهن طرفان جيڪي عبدالحق/ مانڪ کي اديب ئي مڃڻ لاءِ انڪار ڪندا هئا. منهنجي آڏو عبدالحق/ مانڪ جي زندگيءَ جي اهميت ۽ زنده وجود سندس ٻچي لاءِ، حياتيءَ جي ساٿڻ ۽ ڏکويل ماءُ لاءِ هو.•

• ڪاسائيءَ جي چونڊ

ڇا اهو ضروري آهي ته، ٻن ڪاسائين مان هڪ جي چونڊ ڪجي يا ڪيترن ڪاسائين مان هڪ جي. يا اهڙي قسم جي چونڊ اوس ڪرڻي آهي. جو، اسان ڪسجندڙن کي اهو حق ڏنو ويو آهي ته چونڊيون: پنهنجن کهندڙن کي! ۽ ٻاڪارڻ جو انهيءَ شڪل ۾، ۽ انهيءَ حد تائين حق ته: وات ڦاڙي چئون: هيءَ ڪاسائي نه، هو ڪاسائي- اسان جي پسند وارو ڪاسائي زنده باد. جو اسانکي کهڻ ويل ماڻهپي واري اذيت ڏيندو. ۽ کهڻ ويل لحاظ رکندو. اسان جو ڪاسائي زنده باد. جو اسانکي وٺي ٿو. جيڪو

"ڪلهه ڳوٺان خط آيو آهي ته، ووٽ هتي ضرور ڏيڻ اچجو. رئيس زور پريو آهي. ٻه ٽي ڦيرا ڪڍيا اٿائين."

"پر منهنجي چونڊن ۾ ڪا دلچسپي ڪانه آهي. ۽ نڪو ئي مون ووٽ داخل ڪرايو آهي. نه هن سال، نه پر سال ۽ نه ڪڏهن....."

"تڏهن ٻه، پنهنجو سنڌي ڀيٺو آهي، چونڊن ۾، جيڪڏهن چڙهي پوي ته......."

"ڪهڙو فرق پوندو، ڇري سال اهو رئيس چونڊبو رهيو آهي. نيٺ."

"نيٺ ماحول کي ٻه ڏسبو آهي. حال ڏسين ٿو ته هن ڪيئن نه تپائي ڪنيو آهي، مٺن...... ڇگو اڙٻا آهيون، هڻ منجهان."

"پر تنهنجي رئيس سان ٻه ته اهي "مٺا" آهن نه، جيڪا تنهنجي رئيس جي پارٽي آهي."

ٺهڪ.

"ڇڏ انهيءَ ڳند کي، ايمان جي ڳالهه آهي: منهنجي چونڊن سان ڪاٻه دلچسپي ڪانهي. اهو سڀ ڪجهه فراڊ آهي. اڪين ۾ ڌوڙ. ڇري! جيڪڏهن توکي ڪير اهو حق ڏئي ته، ٻن ڪاسائين مان هڪ کي چونڊ. ۽ اهو حق بخشيندڙ ٻه ڪاسائي ئي هجن ته پوءِ- ۽ توکي چون ته، تون رضا خوشيءَ سان ڪهڙي ڪاسائي هٿان ڪسجڻ پسند ڪندين؟ ته، تون ڇا ڪندين؟"

"واھ! اھا بہ ڪا ڳالھہ."

"اھائي ڳالھہ آھي، منڙي. اسان بدنصيب سنڌين جي ڳالھہ. سنڌي خلق جي. رئيس ڪي اسان غريبن جي ووٽن جي ڪھڙي گھرج. اسين تہ سندن گيدي ۾ پيل آھيون. خير. جڏ انهيءَ ذڪر ڪي. فرض ڪر تہ ڪاسائين اسانکي ٻيڪڻ جي مهلت ڏني آھي. تہ پوءِ اسين اھو چو نہ ٻيڪون تہ: ھيءَ ڪاسائي آھن. ڪھڻ وارا ڪاسائي. اسانکي ڪھڻ وارا. سندن ڪرت ۽ گذران ڪوس تي ھوندو آھي. اسين ڪوس- گھر ۾ واڙيل آھيون. اڄ ڪاسائين، جمهوريت جي شاندار روايت تي هلندي، ذبح ٿيندڙ ٻڪرين کي پنهنجي پسند جي ڪاسائين جي چونڊ جو حق ڏنو آھي."

"چڱو ھائي ماٺ ڪر. وقلين تو."

"جائي بہ، وقلان تو!"

"پر نہ. اسين تہ اھي سنڌي ٻڪريون آھيون، جن جا مرڳو ٻوٿ ٻڌا ويا آھن. جيئن ڪا اڱ- وٺندڙ، رنبي نہ ڪيون."

"ٻيلي ھاڻ چپ ڪر."

ٻڌل ٻانهون، جوڙيل ھٿ. بيزاري ايندڙ پيار بہ.

"چڱو جيئن حڪم سرڪار جو."

"۽ ھا، تنهنجي موڪل جو ڇا ٿيو؟"

"نہ ملي. پرنسپال ٻڌايو تہ چونڊن تائين، سڀئي موڪلون بند ڪيون ويون آھن. اھو تہ خير ٿيو. جو اليڪشن جي ڊيوٽي ڪانہ لڳي آھي، مون پرنسپال کي جواب ڏنو. باقي جيڪڏھن اوچتي ضرورت پئي تہ وڃڻو پئي تہ وڃڻو پوندو."

"جيڪر ڳوٺ هلون ھا!"

ساروٽي.

"ھلبو. وھلور نہ وڃ. نيٺ نوڪري تہ ڪرڻي آھي نہ- باقي ڇٽين تہ آڇر تي توکي ڇڏي اچان. ۽ مان پوءِ......."

"نہ نہ. ھلنداسين تہ گڏ."

پيار جي پيچ تي اڊمبر

"جيڪو جاني حڪم"

اچاتري ڇمي: پيار جي چيتن ياونا ھيٺ.

اوچتو، پڇ جي لڪ سان:

"ءِ ها، ٻڌ: چون ٿا تہ ڏاڍا وڳوڙ ٿيندا."

"ها: ٻڌو تہ مون بہ آهي. پر پياري، تون ڊڄين ٿي؟"

"نڪو-"

پور ٿيل ويساهہ.

"سنڌين کي ماريندا؟"

"توکي ڪنهن ٻڌايو؟"

"اوڙي پاڙي ۾ اهي ڳالهيون پيون ٿين."

"لڳي تہ ائين پيو. پر خير. ڏسجي تہ ڇا ٿو ٿئي."

اوتجي آيل ڊپ.

"نہ نہ. جي اهڙي ڳالهہ آهي تہ پوءِ، هاڻ ٿي ڳوٺ هلون."

"نہ پياري، نيٺ نوڪري تہ هتي ٿي ڪرڻي آهي نہ. تہ ڇا سڀ سنڌي نوڪرين وارا، يا شهرن ۾ ڌنڌو ڌاڙي ڪندڙ، شهر ڇڏي وڃن!"

"ڏوڙ پائي اهڙي نوڪري."

"تون تہ اجايو ٿي ڊڄين- مان ٿو چوان، ڏس نہ جاني، تون ڪو ڪنڪو نہ ڪر. جيڪو ٿيندو، منهن ڏينداسين."

"چڱو ڦاٿاسين، هتي مٿن......"

"چڱو. ڇڏ انهن کي. انهيءَ ذڪر کي-"

ڳنڀير. ماڻ. ماڻ ۾ ٻڏل.

ماڻ مان نڪرندي:

"هيءُ اهو ٿل آهي، جنهن جو ٻج اسان جن چڱن پوکيو هو. مسلمان ٿي ٿيا. هون!"

"ائين اوس ٿيٽو هو. تون ڇا ٿي چئين: ڳوٺ هلون؟ نيٺ ڪيستائين؟ تہ هميشہ لاءِ شهر ڇڏي ڏيون؟ ءِ هيءَ تہ اتي ڳوٺن ۾ بہ ڀهتل آهن. تنهنجن سنڌي چڱن جي مهربانيءَ سان. جن جي ڪيسن ۾ اسين پيا آهيون. اسين، سنڌي خلق. جنهن جي پنهنجي سڃاڻپ وڃايل آهي ءِ جي آهي تہ اها، رئيس جي ماڻهوءَ، پير جي ماڻهوءَ، وڏيري جي ماڻهوءَ واري."

"انام."

"ٿ ڳوٺ ۾ ڇڏي ڏيون؟"

رڳون، تاٿيل. ڇڄندڙ.

اوچتو پاڻ- سنڀاليندي، ڇپن تي زوريءَ مرڪ مڙهيندي ۽ وائڪي ٿيل اصل ڪي، هٽرادو خوشٽبعيءَ جو ليبو ڏيندي:

"منهنجي منڙي، تون ڳڻتي نہ ڪر. علي سخي آ. منهن ڏبو. ها. منهن ڏبو. مڙس ٿي."

(سودبو- ڪانفيڊنس جو رانيوتو)

ٽڪي مرڪ:

"ڇري!"

ڀٽڪ سان. هارايل ٿڪي مرڪ زوريءَ پڪيڙيندي.

اکين ۾ ٿيل:

"ڪاليج ٿو وڃين؟"

رٽهارڪي. اکين ۾ ڊپ جا پاڇولا.

"ها. ڊيوٽي جوٽي."

"ڇو؟"

"بس، اُهٽين-"

آواز، تڙيءَ ۾ ڦاٿل.

"ڊڄين ٿي؟"

"ڪلهہ پنهنڻ ويگن ۾ آيا هئا. ۽ در جي ٻاهران سنڌين کي گاريون پئي ڏناٿون."

"توکي ڳوٺ اماٽي اچان."

چپ.

"ڇٽين تہ هن ڇنڇر تي ڳوٺ ڇڏي اچانءِ."

"۽ تون-"

"مونکي تہ نوڪري ڏيٽي آهي."

"نہ. مان ۾. توسان هتي رهندس."

"ڇري. ڊڄين جو ٿي. ڪجهہ ۾ تہ نہ-"

وساهہ لڏندڙ لمندڙ. تنهنجو تکو احساس. زوريءَ، مڙهيل خوش مزاجي: پاڙي وارن کي چئج تہ اسين پير صاحب جا ماڻهو آهيون. مريد.
(ٽريجڪ. جوڪ)
"تون تہ-"
"مهرباني ڪري ڪمهلي مشڪري نہ ڪر."
بيزاري.
تہ پوءِ مان ڇا تو ڪري سگهان. ڳوٺ بہ تہ تني وڃين هتي بہ-"
(منهنجي لاءِ مصيبت: اڻ- ٻڙڪيل لفظ)
چڙ.
پرجي آيل اکيون ڳري پيو جا ٽڙڳندڙ پاڇولا.
گونگن ڳوڙهن ساڻ.
سانت.
چليندڙ احساس: عجيب جڪڙيل حالت ۾. ٻي وسيءَ جا ماريل. هر ڪنهن کي پنهنجون پنهنجون مجبوريون آهن. ان ڪري هر ڇٽو پنهنجي جاءِ تي جسٽيفائيڊ.
هڪ ٻئي جي مجبورين جا ماريل.
ڇيڙاڪ. ڪنٽريل.
ڪهل- جوڳا.

پرڇائيندي:
"منڙي، تون ٿہ اجايو تي پاڻ کي هلاڪ ڪرين. زندگي. موت ڏٺيءَ جي وس آهي ء......"
"توکي ڪهڙي خبر: رات پنهنجي در تي نشان ڪري ويا آهن."
"مون کي خبر آهي."
"ها، مان ڄاڻان تو: اسين اکين ۾ تيل هيون. پوءِ بہ، رک مولا تي- مـان اڌ ڪلاڪ ۾ تـو اچان. تون اندران ڪڙو چاڙهي ڪلف ڏئي ڇڏ. چگو-"
ڦٽڪندڙ هنيانءَ. ٻڏندڙ. هيٺ. هيٺ ڪاڻ هيٺ.....

گهوريندڙ اکيون. نظرن ۾ ڇنڊ. نفرت گهڻ. ڪريل سمجهندڙ. شڪي نگاهه.

"اسان ڏي پيا ڏسن."

"سمجهان ٿو."

"مونکي تہ پڻ تو ٿئي.

"چپ ڪر."

هنيا، تو ٻڌيم."

" يہ ساري سنڌي- پاڪستان ڪا خانا خراب ڪر ديا هي سالون ني."

اکين ۾ رت اوتجي آيل اندر ۾ باهہ وڪوڙيل. جيون لونڊڙين وٽ انهن جو تڻ. سڄو وجود ڀڄرندڙ، رجندڙ ضابطو مڙهيل.

"ووٽن واري ڏينهن پاڻ کي ماريندا."

پاڪار: نظام مصطفيٰ- نظام مصطفيٰ

نظام مصطفيٰ

"جي هي ڪٽي ويا تہ-"

"ڇا ٿيندو. ڪجهہ بہ نہ. ڪوبہ فرق نہ پوندو."

"سنڌين جون نوڪريون ڪسيندا."

"نوڪريون مليون ٿي ڪيترن کي آهن. جو. پر جي ڪسيندا بہ تہ-"

"ماريندا."

"نظام مصطفيٰ آڻيندا."

"الا! منهنجا تہ وار ٿا ڪاندارجن. جڏهن سوچيان ٿي تہ هي حڪومت ۾ ايندا."

" ۽ تنهنجا وار ٿا ڪاندارجن. جڏهن تنهنجا هي ۽ رئيس اقتدار ۾ آهن."

"تون تہ اجايو نيٺ هڻ......"

"ٻي ۽ جي آڌو ڏي ۽ کي. مسجد شريف ۾. مخالف پوڙهن متان ڏنڊا مٿا قيدي چاڙهڻ، عورتن جي پيشاب دانين ۾ اوبارڻ بيضا ۽ ميڻ بتيون. ۽ راتو رات گم ٿيڻ. پيشاب پيارڻ ۽ سياسي ڪارڪنن جي زائفن، ڀينرن، منن

ماڻهن کي ٽاٽي تي گهلي ۽ اتي......"

"وڏو بي شرم آهين."

"چاڪاڻ ته تنهنجي چمڙي بي حس ٿي وئي آهي. ان ڪري. يا تنهنجي دماغ تي اهڙو روغن چاڙهيو ويو آهي. جو تنهنجن حواسن محسوس ڪرڻ ڇڏي ڏنو آهي. دماغ سوچڻ. يا. سوچ جي انداز ڦيرو ڪاڌو آهي. ۽

"يا-"

هلڪو ٺهڪ. لچ سان پرپل. لچ جي لالاڻي، منهن تي اوتجي آيل.

"بي شرم. شرم به نٿو اچئي. اٿين ڳالهائيندي."

ٺهڪ.

"شرم جي ڪهڙي ڳالهه آهي. حقيقتون آهن. انهيءَ ڪان وڌيڪ ڀيانڪ حقيقتون به.

ڪڙاڻ ۾ ٻڏل لفظ:

"اهو سڀ ڪجهه ڪرڻ. ۽ اٿين سڀ ڪجهه ڪرڻ. هتي جي هر حڪمران ۽ انهن جي ڪارندن ۽ سندن مشينريءَ يا اٿين ڪٽي چئجِ ته: نظرياتي بنيادن جو جز آهي. اهم جز.

انسان کي ذليل ڪرڻ سندن وندر آهي ۽ سندن جيون شڪتيءَ لاءِ روحاني غذا. نيٺ هن کي وڏن ٺهڪن لاءِ، اٿين ڪرٽوٽي پوي ٿو، جيئن سندن ڦڦڙ تازي هوا جهٽي......"

"يا خدا. هوش ۾ ته آهين!"

"اڙي، هو ڏس، ساون جهنڊن وارو جلوس پيو اچي، مون کي ته ڊپ ٿو ٿئي، ڪنپٽي ڊوڙي ويم."

"واپس هلون."

"مون توکي چيو ته، منهنجو انهن ڳالهين سان لڳاءُ ڪونه آهي. منهنجي چوندن سان ڪا دلچسپي ڪانه آهي."

"پر انهيءَ ۾ چڙڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي. مون رڳو اهو پڇيو ته ڪير کٽندو ۽ اوچتو تنهنجو پارو-"

"ڪير به کٽي. اسان لاءِ بنيادي طور ڪو فرق نٿو پوي."

"تون پريشان آهين؟"

"نڪو."

لڪائڻ جي ڪوشش.

"تون ڪجھ لڪائي رهيو آهين."

"ڪجھ بہ ناهي. تون تہ اجايو-"

"پوءِ تنهنجي ڳالهائڻ ۾ ايڏي ڪڙائي."

"مان بيزار آهيان بيزار نہ. مونکي سمجھہ ۾ نٿو اچي- چوڌاري جنوني ماحول. وحشت. حيواني هنيوچيون؛ ۽ اسين انهيءَ ۾ قاتل. اڻ-لاڳاپيل. پوءِ بہ اکين ۾. لڳي ٿو ڄڻ؛ وحشي هنبوچيلون هٽندڙ. اسان کي ڳڙڪائي ويندا. تکيون ڳڙڪائيندڙ نظرون ۽ اسين."

"بس ڪر. منهنجو تہ اڳئي هانءُ ٻڏو پيو آهي. مٿان وري تون."

ٽڪو ٺهڪ:

"نہ نہ پياري، مون تہ اهڙين ڳالهہ پئي ڪئي. تون تہ اجايو ٿي پريشان ٿين."

"مون تنهنجي ڪڙاڻ کي ۽ لڳاتار ماٺ کي هاڻ پروڙيو آهي."

معنيٰ وري مرڪ سان:

"اسين پئي دپ ۽ ڌڪاءَ جي وهڪري ۾ لُڙهي رهيا آهيون. فرق رڳو هيءُ آهي تہ. مان پنهنجو اندر ظاهر ڪيان ٿي ۽ تون پنهنجي منهن اندر ئي اندر."

"مون کي ننڊ ٿي اچي."

"هن مهل! ماني کائي، پوءِ سمهون ٿا."

"بک مئل آهي. ذهني ٿڪاوٽ. نستائي پيو پائيان. عجيب قسم جو احساس؛ هارائڻ کان پوءِ، نبلتا ۽ شڪستگيءَ جو ڳھر. جھٽڪ. نپوڙي جڏيو هجي. ڪنهن نس کي ۽ اعصابي شڪتيءَ کي."

ٽئول واري مرڪ:

"همت ڪر. تون تہ مونکي پيو هوا پرين. پر مرڳو تنهنجي ئي هوا نڪتي پئي آهي."

"جائي بہ، ٿلهڙو ٿي ويو آهيان."

"توکي تہ ننڊ پئي اچي."

"ها."

"پوءِ هائي- رڳو شيطاني ڪرڻ لاءِ، هان."
چپ.
"ڪجهن نٿو."
"منهنجو موڊ پنهه ڪوتهي. ڏاڍي ٿڪل آهيان."
"چڱو. ائين ئي سمهون ٿا.
ڪومايل آواز

اوچتو:
ياڪر. چميون. اڱرائي. ساهن جي ايام. تڙپ. عجيب قسم جي بيچيني. ٻاهر نڪرڻ لاءِ.
ياڪر ۾ زور.

"الاڙي، پاسيريون پجي ڇڏيئي، وحشي."
بيچيني، اهڙڪا ڏئي اُيامندڙ. ٻاهر نڪرڻ لاءِ تڙپ.
ماني سمند ۾ اُٿل.
سانت: ساهن جي اُيام ۾ وڪريل. نستائي. سائائي.
"شيطان، صفا جانور. وحشي جانور."
ايندڙ پيار. نستي. سائي ٿي ڍڳل وجود تي چمين جو وسڪارو. هلڪيون ٿڦڪيون.

"تہ ڇا رستي هلندي، اسين سنڌيءَ ۾ ڳالهائڻ ڇڏي ڏيون. جيئن هن جي ڳڙڪائيندڙ نظرن کان پاڻ بچائي سگهون؟"
"ءِ تو.جو، فيشن ۾ اجرڪ پاتو آهي. سو بہ--"
"ها، مون ڪلهہ ئي سوچيو هو، هاڻ ٻاهر اجرڪ پائڻ ڇڏي ڏيندس."
چپ.
"ءِ ها. ڪلهہ جو مان پاڇي وٽ ويس تہ، سڀ بيٺل عجيب نظرن سان گهورڻ لڳا."
"جائي بہ، هن دور ۾، اسان شهرن ۾ رهندڙ سنڌين جا مهانڊا ڦري ويا آهن."
"يا اسان کي ائين لڳي ٿو!"
"مون کي سمجهہ ۾ نٿو اچي، نيٺ اسان جو ڇا ٿيندو!"

"اهو هڪ عام سوال آهي."

"ڇا ٿيندو؟ انهيءَ جو جواب مثبتي انداز ۾ ٿي ٿي سگهي ٿو. پر هن وقت، ۽ هن ويل: جو اهم آهي، سو آهي: ڌڪا؛ جو اهو گهرو. ڳتيل پيڙا وارو احساس. جنهن ۾ بي يقين مستقبل جا اولڙا ترڳي رهيا آهن. جنهن ڇتي احساس اسان جون وايون بتال ڪري ڇڏيون آهن. ۽ مهاندا ڦيرائي ڇڏيا آهن."

ها، تاريخي هار جو اولڙو ۽ پنهنجي، اسان جي حيثيت، جيڪا آهي، ۽ بنهه نه جهڙي ۽ ليکي ۾ نه ايندڙ حيثيت. ڳاڻاٽي ۾ نه. جڏهن اسان نه ڪاشي ٿي نه آهيون. اسان جي ڪا هستي ٿي نه آهي. قومي هستي نه ڪٿي ڇڏ. پر عام انسانن جي حيثيت سان به. شمار ۾ ڪونه آهيون...."

"مهرباني ڪري تون اهو ليڪچر بند ڪر"

"تون سمجهڻ جي ڪوشش ڪر، ڇري. هي ڀائيتال جو اسان کي ڏونڌاڙي رهيو آهي، اها ڏونڌاڙ هڪ ڀيرو وري مجبور ڪري رهي آهي ته، اسين پنهنجي هستيءَ جي هجڻ جو احساس ڪريون. يا هن ڏونڌاڙ، اسان کي پنهنجي وجود جو احساس ڏياريو آهي. پر ڪهڙو احساس؟"

"هيءَ ڏنيينڊڙ ته: اسان هي سڃاڻپ ڪانه آهي. ۽ ليکي ۾ ايندڙ حيثيت به نه. ته: اسين اندران ٿي اندران پورا ڪيا پيا وڃون ۽ جڏهن اسان جي جيئري جاڳندي هستيءَ کي ڳيا ڳيا ڪرڻ لاءِ سڏا سنوان ڪات هنيا وڃن ٿا ته. اسين ڪجهون به نٿا. ته: اسين ندڻڪا آهيون-"

اهو احساس، ٻوليءَ وارن جهيڙن ۾ به ٿيو هو نه. توکي ياد آهي؟ ضرور ياد هوندو. ڪيئن نه ياد هوندو. ان وقت به اسان ڪهڙي نه بي حسيءَ سان ۽ بي رحميءَ سان.

"مون کي هيءَ چوڻ ۾ بلڪل هٻڪ ڪانهي ته. سنڌ جا قومي نيپي هيٺ سڏجندڙ اڳواڻ، قوم پرست، پنهنجو پاڻ لاءِ آهن. قوم لاءِ نه. قومي مسئلن تي سوچيندي ۽ ويچاريندي ۽ عمل ڪندي، سنڌن ذات ٿي محور هوندو آهي. نکي قوم/ سنڌ. سنڌن پنهنجي ٿي ذات. ها!

هر ڳاٺي- يڳي موقع مهل تي سنڌ جي قومي اڳواڻن جي ڪوڪلاڻپ پڌري ٿي آهي. نا اهلي ۽ ...."

"مهرباني ڪر. مان سڀ ٻڌان پئي. پر-"

"ٻڌ: سنڌ ۽ سنڌي. هن مهل به جيئرو جاڳندو رت جو لوٽڙو آهن. هو جيئرا آهن ۽ حياتيءَ سان پيار ڪن ٿا. جيئن هر جيئرو جيءُ ڪندو آهي. پر سنڌن قومي سڃاڻپ لاءِ، ۽ ان جي بقاءَ لاءِ، نئون رت ايندو، نوجوان نسل، نوجوان مان تون ڏسجانءِ، ته، ڪيئن نه...."

"ٻاهرين در جو کڙو پيو کڙڪي"
"ها، مان ڏسي ٿو اچان. ٻانيان ٿو، ووٽن لاءِ آيا هوندا.
"هيڏي ٻڌ" آهستي سرٻاٽ ۾.
سوال ڀريون نظرون.
"نہ وچ، جائي بہ ووٽن وارا هوندا."
"نہ نہ، ڪهڙي وڏي ڳالهہ آهي. مان ڏسي ٿو اچان."
"اوهيو وري در کڙڪيو."
"الله کي مڃ، نہ وڃ، متان"
"متان ڇا؟"
"متان وڙهن، مارين، سيني کي خبر آهي تہ هن گهر ۾ سنڌي ٿا رهن."
"پر ڇو وڙهندا! تون نہ اچايو-"
"نہ نہ-"
ٻانهون جهليل، اکين ۾ ڊپ جا پاچولا.
"نہ وچ نہ- پاڻهي هليا ويندا. اچايو ضد نہ ڪر."
"مان کين چوندس تہ اسان جا ووٽ داخل ئي ڪونهن."
"چڱو! تون سمجهين ٿو ڪونہ ٿو. (مٺا ٽرن بہ نٿا.) ڪٿي تون ڇا بہ چئہ، هنن کي پڪ آهي تہ هيءَ سنڌي آهن ان ڪري."
"ٻڌين ٿو، در ٿا کڙڪائين، يا در ٿا پٽين. پڪ ئي پڪ وڙهن."
"ڇو وڙهندا! نيٺ اسان ڪيو ڇا آهي!"
"اها تہ مون کي بہ خبر ڪانهي- پر سنڌي آهيون نہ-"
"شايد هو هليا ويا. تون تہ صفا چري آهين. ڏٺئي. ملڻ تہ ڏين ها. ٻڌان ها، تہ نيٺ هو چون ڇا ٿا."
"ڇڻ توکي خبر ئي ڪانهي: بابا، نظام مصطفيٰ ۽ اسان لاءِ موچڙا پيو ڇا؟"
پوري سوچ جي تت جي اوڪ. پوري گڏ ٿيل کڙاڪ سان.
واه واه! ڏٺئي. تون تہ وڏي ڪاپ سياستدان ٿي وئي آهين."
"واه واه، منهنجا سيبتا سورهيہ تون نہ-"
گڏيل ٽهڪ.
"مٺو تو ٿري، چانهہ ناهہ."

"ٻيلي الله کي مڃ، ڳوٺ هلڻ لاءِ ڪجهہ ڪر، نہ تہ هيءَ ڌڪاءُ، ٻاپاڻ کي چريو ڪندو، يا اوچتو اُڦت مارينده."

ساھم مٿ يم

وڳوڙ

• ڪِدَ

ساڳيا ئي آهن-

ڄاتل سڃاتل. ساڳيا مهاندا. هڪ فرق سان: نفرت جي باهه ڀڙڪندڙ سندن چهرن تي. ۽ وحشانيت. مارينداـ

روڊ جي وچ تي ٻرندڙ ٽائرن ۾ ڏڪو ڏيئي ساڙيندا. ناس ڪرڻ لاءِ. ڪو، اجرڪ جو ٽڪرو ڪٿي آيو آهي. باهه جي ڀنڀٽ ۾ ڦٽو ڪري ٿو. تاڙيون. اُڀڙڪا ڏئي نڪرندڙ نعرا. نفرتن ۽ ڪدورتن سان ٽٻ ٽار.

پر هي؛ منهنجي ڪِدَ جو آهن؟

(هن جهليو ٻه، ٻاهر نه نڪر)

پر جيڪڏهن، اهي جائي ٻه منهنجي ڪِدَ آهن، جي مارڻ لاءِ نه، نه ذليل ڪرڻ لاءِ، جو مان انهن سنڌين مان هڪ. جيڪي هن شهر ۾ رهن ٿا- آهيان. اڻ- وڻندڙ. ۽ جنهن لاءِ مان قانوني طور ٻه اهو چئي نٿو سگهان ته، هيءَ هنڌ منهنجو آهي، سنڌ جو ڀاڱو ۽ مان سنڌي آهيان.

مني ٽيڪسيءَ ۾ چياٿون پئي: يي سالي سنڌي اتني تعداد ۾ آئي هين. ڳانءَ ڇوڙ رهي هين- اور ڪراچي ۾ ٿو-

.........اوهان ڪير ٿيندا آهيو. پڇڻ وارا. پر جي پڇو ٻه ٿا ته. پناٺن جو پلٽيل طوفان. پنجابين جا ڪٽڪ ۽ بهاري ۽ آفريڪا مان تڙيل- خير. اوهين پاڻ ۾ مسلمان ڀائر آهيو ۽ سنڌي ڪافر ڏاهر جو اولاد. توهان جي نه ماءُ ڪي- نمڪ حرامو.

هيءَ هڪ ڏنيل سنڌيءَ جو ردعمل هو.

هي بيهي رهيا آهن. گهوري رهيا آهن. ڪاٺي ويندڙ نظرن سان ٻرندڙ ٽائرن جي ڏپ نه!

ڀڳا. ڇتي ڪتي وانگر اُلر ڪرڻ لاءِ:

موٽر پٽرن سان ڇڪناچور.

ابي ديکتي نهين هو. ڊاڪٽر ڪي گاڙي هئه.

بڪواس بند ڪرو. پهيا جام هئه.

گهر پڄان. نکو نکو. هنن جا ناسٽي چهرا. ڪتي مون ڏانهن نه ڏيان ڇڪجي اچين. هوءَ ٻه الڪي ۾ هوندي.

ايتري دير.

پر جي هي پنيان گهر ڏانهن آيا ته- (جي ڪڏهن نه ڪڏهن اوس ايندا)

يا مان هنن سان ڳالهايان.

مان بي ڏوهي آهيان. منهنجو ذرو ماتر به سياست سان لاڳاپو ڪونه آهي. مان ڪنهن به پارٽيءَ جو نه آهيان. نه ڪنهن سان واسطو. نڪو- مان سڌو سنئون، هڪ غريب نوڪريءَ وارو آهيان. اها اوهانکي غلط فهمي آهي ته. سڀ سنڌي انهيءَ پارٽيءَ ۾ آهن. جنهن سان هينئر اوهان جو وير آهي. جيتوڻيڪ انهيءَ ساڳيءَ حڪومت واري پارٽيءَ اوهان لاءِ، اوهان جن مسلمان ڀائرن لاءِ، اردوءَ لاءِ، ايترو ڪجهه ڪيو آهي. جيڪو اوهان جن مسلمان ڀائرن لاءِ، اردوءَ لاءِ، ايترو ڪجهه ڪيو آهي. جيڪو اوهانجن اڳوڻن حاڪمن به نه ڪيو هو. خير اها. بدنصيبي آهي ته. اهي سنڌي ڳالهائيندڙ آهن. وڏي بدنصيبي. نه ته هو اوهان جائي آهن. وفادار ۽ اوهانجن مفادن جا محافظ.

هو هليا ويا!

ٺاڪوڙو

فوج جي گاڏي اچي پهتي.

"ايتري دير، منهنجو ته."

ٻاهر رونشو پئي ڏنم. وچ روڊ تي ٽائر پئي ساڙيائون، ۽ هڪ ڪار کي پڻ پور ڪري ڇڏيائون. ڊاڪٽر جي ڪار هئي-

"منهنجو ته هنيانءَ مٺ ۾ هو."

"سمجهيم پئي."

"نيٺ اسين، اٿين. هتي ڪيترو وقت رهنداسين. رات اکين ۾ ۽ ڏينهن، ساهه مٺ ۾ ڪيل."

"جيستائين جيئرا آهيون ۽ هتي آهيون، تيستائين-

"مان ته هاڻ، پانيان تي چري تي پوندس."

"۽ ها. ڳوٺان تار به آئي آهي: هلي اچو."

"مون سمجهيو پئي. پر اسين هتي ئي رهنداسين."

"نيڻ جو! جڏهن ته ڪاليج به بند آهن!"

"ان ڪري جو، هيءَ هنڌ، هيءَ شهر اسان جو آهي. اسان جو پنهنجو. نيڻ اسين ياڄ چو ڪاٺون؟ سواءِ ڪنهن..."

"تون اجايو، پنهنجي پيو هلائين. اسين هن جي اکين ۾ آهيون."

"اهو ته سدائين رهنداسين. پوءِ ڪٽي سڀ شهري سنڌي ڳوٺن ڏانهن لڏي وڃن."

"پر هو به، اسان جن اکين ۾ آهن؛ تيڻ ڳهرجن."

"هلندڙ تاريخ جون ضرورتون ئي اهڙيون آهن؛ هو به اسان جن اکين ۾ تيڻ ڳهرجن."

"اجايو بحث نه ڪر."

"پياري ڪاوڙج نه. بحث نٿو ڪيان، ڏس نه....."

اوچتو جٽڪ پاڻ- سنياليندي؛

"سنئين سڌي ڳالهه آهي، تون اجايو تي ڊچين. هيءَ ٻوليءَ يا سنڌي- مهاجر وارا وڳوڙ ٽوروئي آهن جو...."

"جاڪاڻ ته اسين، وڏيرن- سوشلسٽن جي گيدن ۾ پيل آهيون ۽ جهيڙو جيئن ته هن جو، انهن سان آهي، ان ڪري..."

"بڪواس بند ڪر. اجايو ٿو وات- منهنجو ته هنيان؛ ٿو ٻڏي."

"آئي الله! هيءَ ڌڪاءَ جا جو ٿيو!"

"پوليس ڳوڙها گيس گولو ٿتو ڪيو هوندو."

"اهو هيو پيو ڌڪاءَ."

"جهيڙو شروع."

"در ته ڏئي ڇڏ."

"چري، ڪو گهر ۾ ٽوروئي گهڙي ايندا."

"ته انهيءَ جا اجا ڪو بيا پرڪار ٿيندا آهن، هون. پيلي در ڏي، مون ڪي ته ڊپ-"

"ماڻ ڪري ڌڪاءَ ٻڌ. ٻنهي ڌرين طرفان فائرنگ آهي، ٻڌندي وڃ."

"پاڻيءَ چڪو-"

"مس مس ٿاپر ٿي آهي. مٺن کي ٻاهر لڳي."

"مان ڏسي ٿو اچان."

"ٻيلي خدا کي مڃ، ٻاهر نه نڪر."

"نه نه، مان منٽ ۾ ٿو اچان."

"تون سمجهين ڇو ڪونه ٿو، خدا کي مڃ-"

ايلاز، ٻي وسي.

"ڇگو ٻلا جي تون ڪاوڙجين ٿي ته ڀوءِ ڪونه ٿو وڃان. هاڻي ته بس."

"در کڙڪيو!"

چرڪ.

"نڪو."

"ها ها. ٻاهر گوڙ آهي. هوڪا ٿو ٻڌين."

رت سڪل.

"ڪجهه به ناهي، پياري."

"هو ٻڌين ٿو، ٻاهر نعرا پيا هڻن."

"اوهو، چري. ڪجهه به ناهي. ايمان سان ڪجهه به ناهي."

"هو ڏس، اچي ويا؛ اچي ويا؛ سندن هٿن ۾ بندوقون آهن. ۽ رائفلون ۽ ٻيو ۽-"

"جاني، ڪجهه به ناهي. تون مونکي ڀاڪر پاءِ."

"هو ٻڌ نه؛ اسان جي در کي ڌڪا پيا هڻن."

"نه نه. تون ته اجايو-"

"رات ڪيئن ڊني هئينءَ"

"سچ پچ اهي نڪاءَ ته ساهه ڪڍي ڇڏيندا."

"ٻاڻ ۾ آهن. وڙهي وڃي هنڌ ڪندا."

"نيٺ ٿيندو ڇا؟"

"اسلام جيئرو ٿيندو. ڇاڪاڻ ته هر ڪربلا ڪانپوءِ ئي اسلام جيئرو ٿيندو آهي. ها، ڪربلا؛ قتلام ٻي رحميءَ سان هڪ ٻئي جو- بڪون

۽ اُجون ۽ لاسا."

"منهنجون تہ متيون اهڙيون منجهيون آهن، جو پان؛ تہ-."

"متيون جو تي منجهائين. هي؛ هڪ ناٽڪ آهي. (يا هڪ ڊگهي ناٽڪ جو هڪ ايڪٽ.) جنهن کي هڪ خاموش ڏسندڙ وانگر ڏسج."

تنهنجون تہ ڳالهيــون ئي اجايون؛ اڙي بابا، اهي ناٽڪ رچائيندڙ، جڏهن کيل، کيل ۾ پٽر، ويندي گوليون. اسان ڏسندڙن کي هٽن ۽ مارين- جيڪي نہ ہن ۾ نہ ٽن ۾، تہ پوءِ-"

"اهي تہ لڳنديون يار. ناٽڪ ئي اهڙي قسم جو آهي. ڊگهو ناٽڪ، جيڪو ڪيترن سالن کان پيو هلي. هي؛ تہ هن جو هڪ ايڪٽ آهي."

"هاڻ ماٺ ڪر."

"هيڏي ٻڌ؛ تون چڙ ۾ جائي بہ اهڙي تہ-"

"چڱو چڱو هائي- اسان جو ساهہ اچي-"

لڄ جي لالائي شرم ۾ پٽل.

نڪاءِ.

لڄ جي لالائي، هراس ۾ ٻڏل.

هيڊو منهن.

"آواز ٻڌئي."

"ها."

"تہ صبح مڙداني ئي-"

"مان ڏسي ٿو اچان."

چوهو اٿيل.

قميص جو پلاند مضبوط پڪڙيل:

"هيڏي، خدا جي واسطي ٻاهر نہ نڪر."

منهن ۾ نظر:

رت- نپوڙيل، اڃو ڪاڳر.

"اها خبر ٻڌئي، ڪراچيءَ ۾ سنڌين جي گهرن کي باهيون ڏنيون

"۽ هڪ ڪرم ڪي ڪنو اٿن ۽ سارُيو."

"مٺن ڪي قياس بہ ڪونہ-"

"منهنجا تہ وار تا ڪاندارجن."

ٽپيءَ بہ پيل.

"بڌ."

چرڪ سان ٽپيءَ مان نڪتل.

"هان-"

"اڄ صبح جو، جڏهن تون ياجي ونڻ وئين هئين. تہ سامهين گهر واري پوڙهي آئي هئي."

"چو

"خبر ناهي نيت بہ چا هوس. هنن حالتن تي پٺي ڳالهايائين. مون چيومانس: اسان ڪنهن بہ ڌر يا پارٽيءَ جا ڪونہ آهيون. چيائين تہ: سنڌي اسان جا حق ڪائي ويا آهن. نوڪريون سڀ سنڌين کي مليون آهن ۽ داخلائون-"

"ڪٿي جي ڏيءَ."

"آهستي."

"پوءِ."

"پيلي مونکي تہ ڊپ تو ٿيڻي هن کان. ڪٿي کو قتاکو ٻتاکو تہ ڪانہ ڇڏي وئي آهي."

"نہ نہ."

"هنن تي ڪهڙو پروسو."

"اها بہ صحيح ڳالهہ آ."

"جائي بہ، جيڪڏهن هيءَ نظام مصطفي وارا اقتدار بہ آيا تہ پوءِ-"

"سنڌين کان نوڪريون ڪسي ڇڏيندا!؟

"چٽي نتو سگهجي. پر مليون ٿي ڪيتريون آهن جو- هيءَ هڪ سياويڪ ڊپ بہ آهي. پر مونکي لڳي ٿو، اها هڪ سياسي چالبازي آهي. ظاهر آهي سنڌين کي ايتريون نوڪريون ڪونہ مليون آهن. جيترو پرچار/ واويلا ڪٿي وڃي ٿي. اها جدا ڳالهہ آهي تہ اهي نوڪريون، سياسي وفادارين کي حاصل ڪرڻ لاءِ، هڪ هڏيءَ وانگر اڇلائي ڏنيون ويون آهن. جيئن

وات بند ٿئي. نڪي حق مڃي.ڪري. جڏهن، ٻڪٽي ڪي (پوءِ ڀلي ڪيتري ئي ريڙهه پيڙهه ڪانپوءِ ئي) هڏي ملندي ته هو، ٿورائتين نگاهن سان، هڏي ڦٽي ڪندڙ حيثيت واري ڏانهن ڏسندو. ۽ جڏهن هڏي ڦٽي ڪندڙ، حيثيت واري جي حيثيت ڪي ڪو لهر لوڏو ايندو ته، ٻڪٽي ڪي ڳڻتيءَ جو وڻ سياويڪ آهي.

پر ٻڪٽي ڪي، اهو ايمان رکڻ گهرجي ته ماني سندس حق آهي– جتي هو رهي ٿو؛ اتي جي وسيلن تي سندس ئي حق آهي. ۽ جي اهي ڦٻايل آهن ته، انهن ڪي مانائتي طريقي سان هڪ حق ڪري حاصل ڪرڻ گهرجي. نڪي....

مرڪ.

"تون ڪلين پٺي."

"ها، اڇا اڳتي. جاري رهي"

"تون، احمق سمجهي مشڪري تي ڪرين."

"نه ته. مان اهڙين پٺي ڪلان."

"منهنجي ڳهٽي ڳالهائڻ تي."

"نڪو."

"خير ڳالهه جو مقصد ته: نوڪريون ڪي غريبن جي ٻارن ڪي مليون ڪونهن، سواءِ ايڪڙ پيڪڙ جي. رسائيءَ وارن يا سياسي وفادارين جي آڌار تي مليون آهن. سو جڏهن....."

مرڪ.

"مان سوال ڪري اڃي ڦاٿس، هاڻي عرض آ ته ڪرفيو هٽڻ وارو آهي. ڪاڏي پيتي جي ڪر.

"وڏي حرامزادي آهين. مونکي اُلوءِ تي ٺاهين."

ٽهڪ.

"خير، هتي اُلو ته ٻئي ٺهي ويا آهيون: ڪاڏي پيتي جي ڪر."

اوچتو: ويچار ۾ پيل. منهن لٿل.

لٿل منهن ڇپي ويل.

"ڇو؟ خير ته آهي! اوچتو ئي اوچتو منهن جو ڇنو لهي ويئي؟"

"سڀ خير آهي."

زوريءَ مڙهيل مرڪ ڇپن تي.

"دراصل، ڪرفيو ڪانپوءِ، شيون وننديون ڏاڍي ڪوفت ٿي ٿئي ۽ عجيب قسم جو احساس........."

"ڪنهن پنور ۾ قاتل هجڻ جو- ۽......"

"خير، جيئرو ته رهڻو آهي. ان ڪري--"

"!"

"ڇا ڇا وٺڻو آهي؟"

"نيٺ آهي ڇا؟"

"ڪجهه به نه پياري."

ڪونڌري ڳل تي ٽڪي.

"تون ڪجهه لڪائين ٿو.

"ايمان سان، ڪا خاص ڳالهه ڪانهي، ڳڻتي ڪرڻ جهڙي.

"...... اصل ۾، هنن ماڻهن جون عجيب گهوريندڙ نظرون، ڳڙڪائي ويندڙ. جڻڪ اڇوت يا ٻي ڪا خلق، جيڪا هنن لاءِ ڌاري هجي- انهن مان هجان. ۽ انتهائي بي شرميءَ سان ڏهوٺيون قيمتون."

"ان ڪري ته چيومانءِ پئي، ڳوٺ هلڻ لاءِ."

اڻ- وڻندڙ. ڪڙاڻ ڀي ويل. منهن ۾ قري ويل رنگ منجهان پڌري.

"ڇگو، ڇا ڇا گهرائڻو آهي."

ڇوهو اٿيل.

"ايڏي تڪڙ.

"مونکي تنهنجي انهيءَ جملي ڪان الرجي آهي: ڳوٺ هلون، الرجي ٿئي ٿي. لڳيم ٿو، تون مونکي ڏوهاري ثابت ڪري، ذليل ڪرڻ چاهين ٿي."

ڪڙاڻ جو اوڪارو آيل.

ڇِپتاءَ، واتڙپ ۽ جڻڪ ڪيل ڏوهه جو اُپڙيل ڇتو. وڃيندڙ احساس: اوهو، ڇڻ. ڇا مان ائين سوچي به سگهان ٿي! تون ته اڃايو. ڪٺي ٿو-"

ڪڙاڻ جو اوڪارو.

"مان هيءَ عرصو هتي ئي رهڻ چاهيان ٿو. وڳوڙ وارو. نيٺ هيءَ

هنڌ به منهنجو ئي آهي؛ سنڌ جو ڀاڱو. اسين، جي هتي جي اڪين ۾ آهيون، سي، اتي به هونديون، هونداسين. ڇاڪاڻ ته هتي جون ڳڙڪاڻينڌڙ اکيون اسان ۾ آهن. هر هنڌ ڏس؛ ڪراچي، نواب شاهه، شهدادپور، سکر، ميرپورخاص، هر شهر ۾ اهين آهي- ۽ اهين اوس ٿيندو آهي. اهو موتمار ناٽڪ....."

او! تون رئين پئي! ڏس نه، منهنجو مطلب اهو نه هو، نه ڪو."

"تون وچ سيڏو وٺي اچ.

"نه، تون پڌاءِ نه رئين ڇو ٿي؟"

"بس، ائين اچي ويو.

"ڪو سبب"

"تون ڀهرين سيڏو نه وٺي اچ، رش ۾ پوءِ ڪجھ به نه ملندو."

"نه ڀهرين تون پڌاءِ."

اوچتو، هڪ پرپور اوتيل، اندرئين اڏمي وچان ڀاڪر، پوري زور سان چنبڙيل، اوچنگار.

۽ پوءِ اوچنگارون.

اوچنگارن ۾ ٿاپر، مٿو سيني سان لڳل.

ڳوڙها اگهندي، هٿ سان ۽ زوريءَ مرڪ مڙهيندي.

"ڪجھ به ناهي، مٺا، تون سيڏو وٺي اچ."

"نه منهنجي تکي ڳالهائڻ ڪري-"

پڇتاءُ.

"نه نه، ايمان سان به."

مرڪندي.

"نه پوءِ؟"

"ڀهرين سيڏو نه وٺي اچ، دير ٿي ٿئي."

"نه، ڀهرين پڌاءِ، نه نه، مان هتان، هڪ وک به نه چرندس."

"هي هيبتناڪ خيال اوچتو آيم. اسين ڪيترو نه غير سلامت آهيون. پنهنجي ئي سنڌ ۾؛ ڪيڏو غير محفوظ!

اکيون، اکين ۾- اينڌڙ مٺس پيار، اتساهه جي اڏمي وچان، هڪ پرپور جڪ پاڻ ڏانهن، چنبڙيل، ٻٽ ٿيل، رَٽل، ڳاڙهين اکين تي چميون،

چيلهه ۾ وريل ٻانهن ڪي ڀيهر، ڀرپور زور، (ڇٽڪ. ڪيس. محفوظ رکڻ لاءِ پاڻ ۾ سموئڻ چاهيندو هجي) وري اڪيون اڪين ۾ وجهندي:

ٻيار منجهان، آهستي پاڻ– ڇڏائيندي، چنچل ٽي:

"ڇگو، منهنجا سرويچ عاشق، پيٽ جي ڪر."

ٻاهر نڪرڻ کان اڳ چمي ڏيندي:

"خيال سان."

ويچار وهڪ

جيڪڏهن هندو هجن ها، ته به ائين ٿئي ها؟

اهو سوال، سنڌيءَ جي هڪ جهوني وڪيل کان پڇيو هوم. جيڪو روايتي قسم جو مسلمان هو. هن وراڻيو هو: اوهان سنڌي نئين ٽهيءَ جا نوجوان، جذباتي آهيو. بلڪل ڪورا. اهو نتا ڄاڻي سگهو ته، هندو، سنڌ جي مسلمانن جي ڪيترا نه ڪٽر دشمن هئا. اسان سنڌ– مسلم ايسوسيئيشن ناهي ئي انهيءَ ڪري هئي. جو– اوهان اهي وقت نه ڏٺا آهن. "پر وڪيل صاحب، اسان هيءَ وقت ڏٺو آهي: جڏهن ٿر ۾ هندو– مسلمان اڄ به گڏ تا رهن، پر اتي نه ڪنهن به قسم جي–" مون سان گڏ هڪ نوجوان همت ڪري چيو هو، هيءَ سنڌ جي جاگيردار– وڏيرن مسلمانن جي بدمعاشي هئي جنِ غير سنڌي سمجهي ڪري، ڪيڏو ڏوهه! نه ته سنڌ ۾– مهرباني ڪري اوهان انهيءَ موضوع تي نه ڳالهايو' وڪيل صاحب مڇرجي پيو هو. ٿي سگهي ٿو: هندو– مسلم چڪتاڻ هجي ها. پر ائين نه، جيئن آهي، اينيمٽي. رت جا اُڇاڻ. ڇا شهرن جا هندو، گهٽين ۾ سنڌي مسلمانن تي ائين تيزاب ٿتو ڪن ها. جيئن– يا گهرن کي ٻاهيون ڏين ها. ۽ ڇرا ۽ ڀالا هڻن ها يا سنڌي مسلمانن جي هستي/ وجود جي خاتمي لاءِ ائين ڪن ها. جيئن هيءُ ڪن ٿا. ڪري رهيا آهن. بنهه تاراج ڪرڻ لاءِ. جيئن اڄ ٿئي پيو. پر سڀ کان اهم ڳالهه. سنڌي ٻولي ائين اندران ئي اندران ڪاٽ جو شڪار ٿي پوءِ ديده دليءَ سان ائين ڪاٽي ها. ۽ سنڌي ٻئي درجي جا. نه– ڪنهن به درجي جا نه هجن ها. جيئن.

پر جيڪڏهن ڪميونل ڪنفلڪٽ هجي ها، فرض ڪري ونجي

ٿو. ممڪن هو پر سنڌ جي قومي وجود کي اڌوهي نہ. ٻين لفظن ۾ 'ڊي-سنڌيلائيزيشن' بہ ٿئي ها. جيئن اڄ. وڏي واڪ.

هل: فرض ڪر. وڏو دليل تہ هندو ماري ڇڏين ها. ٺيڪ آهي. ماري ڇڏين ها. پر سنڌ کي تہ نہ مارين ها نہ. ها. سنڌ کي. جنهن جو هڪ ٺوس وجود آهي. جاگرافي ۽ تاريخ ۽ سيپتا.

۽ ڪاڪا ڀيرومل هجن ها. جيڪي سنڌ جي تاريخ ۽ سيپتا تي کوجنا ڪري ڪيس جيئرو جاڳندو ۽ نئون اتساهہ ۽ نئون روح.

"اڙي! تون رئين پيو!"

اڄرج.

"نڪو."

اکين ۾ آيل ڳوڙهن کي. زوريءَ مرڪ سان لڪائڻ جي اجائي ڪوشش ڪندي.

"تنهنجون اکيون ڇغلي پيون هڻن ۽ تامٽي تيل منهن-"

"اهئين. ڪجھ بہ نہ."

"پريشان آهين. ڪنهن سبب."

"نڪو."

"لڪائين ٿو."

روسامون:

"مون کان بہ."

"نہ نہ. ڪا اهڙي ڳالھ ڪانهي: سوچيان پيو: جيڪڏهن هندو هجن ها. هنن جي بدران. فرض ڪري. تہ پوءِ گهٽ ۾ گهٽ آئين بي رحميءَ سان اسان جو وجود نہ ڪاٽي ها. يا اسين ڊي- سنڌيلائيز نہ ٿيون........"

"ســو مــهڻ کي ياد ڪندي. اکين ۾ پاڻي اچي ويٺي ۽ منهن تاندائجي-"

"نہ چري-"

گنڀير ٿي:

"جڏهن جيئري جاڳندي هستيءَ کي. جيڪا آهي. موجود آهي ۽ جيئري ان کي. جڏهن اهڙي بوهي ۾ وڌو وڃي. ۽ ان جيئري هستيءَ جو

هر جيءُ- گهرڙو. لڳي ٿي. انهن پوائنٽن تجربن دوران گهٽ ۽ گسجڻ ۽ ڇيڇلاٽڻ جي عمل ۾ نه ڳوڙها نه نڪرندا ٿي. سياويڪ آهي. نه؟"

"نه توکي هي ڪمهلو جو هندو ياد-

"چري، هي ۽ ڪمهلي ناهي. هي ۽ ٿي نه مهلون هونديون آهن؛ هستي، جي پوائنٽن تجربن مان گذرندڙ، ڇيڇلائيندڙ گهڙيون. جڏهن-"

"اهنتي ڳالهاءِ ٻاڙي وارا نه ٻڌن."

مرڪ سان منهن ۾ ڏسندڙ.

"جڏهن ڪرڙيءَ ڪي ڏڪ هٽيو آهي نه، سندس پچ ڏار ٽيڻ ڪان پوءِ به ڪا مهل ڦٽڪندو رهندو آهي. يا نه؟ ۽ انسان جي آڱر ڪي يا ڪنهن عضوي ڪي. ڏڪ هٽي ڏار ڪيو نه ڏار ٽيل عضوو به. ائين ڪرڙيءَ جي پچ وانگر ڦٽڪندو. ڏار ٽيڻ ڪانپوءِ به؛ جيسيتائين منجهس، حياتيءَ جا جيو-گهرڙا باقي آهن. جيئرا- ۽ هڪ جيئري جاڳندي هستيءَ جو هڪ انگ-چچندڙ ياڳو. ساهوارو. ڦٽڪندڙ. جنهن ڪي ڏڪ هٽي ڏار ڪيو ويو هجي. هر سنڌي، جيئري جاڳندڙ سنڌ جو عضوو آهي. جيئرو. ساهوارو. پوءِ پل اهو ڪٽي به رهندڙ هجي. پر سنڌ سان لاڳاپو ڪنهن به روپ ۾ ٿي سهي...."

مرڪ سان منهن ۾ گهوريندڙ.

"ڇا مان غلط، پيو چوان"

"نه وقلان!- وڌيڪ صحيح لفظ."

"نه، تون بلڪل--"

(پتين ڪي به ڪن آهن.)

(نه اسين ڳالهائڻ به ڇڏي ڏيون)

(۽ سوچڻ به)

(جو)

"سچ پچ هن ڪرفيوءَ نه ڏاڍو بور ڪري ڇڏيو آهي."

"ها."

"مٽي ڪڏ تي هلون."

"نه. فوجي بي عزتي ڪندا. ڇا اهو وساري ڇڏيئي نه ڪلهه ڪيئن نه ٻاڙي وارين نينگرين، ڪي رڪوع ۾ ڪري سندن... تي ٽڏا

هنياٿون."

"اوهو! منهنجا تہ لڳ ٽا ڪاندارجن."

"نيٺ ائين ڇو ٿا ڪن."

"پڌرو آهي: هو ديوتي تي آهن ۽ سندن ديوتي آهي."

"هو سامهون دونهون تہ ڏس!"

"ڪنهن ڪارخاني کي باهہ ڏني هونداٿون."

ٺڪاء.

"الله! مونکي تہ ديجو تو ٿئي."

"ڪرفيو ڀڳو هو ندن."

"ڊجن ٿٽا!"

"نہ - انهيءَ ڪري تہ سوپارا آهن. پاڻ- مڃائيندڙ. پنهنجي حيثيت."

"ٻيو ٺڪاءُ پڌيء، ڪيڏو نہ هو!"

"ها منهنجي هنج ۾ اچ."

"بي شرم."

"ڊڄين ٿي نہ ان ڪري ٿو چوانءِ."

ٻانهن ۾ وڪوڙيل.

رات:

اوچتو ڇرڪ:

"اچي ويا."

"ڇو! ڇا ٿيو؟"

"هو اچي ويا."

"ڪير."

"هو-"

"ڏس، در کي ڇجن پيا."

"منهنجي منڙي ڪجهہ بہ ناهي. هيءَ تہ ملان ٻانگون پيا ڏين. ڪمهليون ٻانگون. اخبار ۾ ڪونہ پڙهيئہ-"

"ها. الله! منهنجو تہ ساهہ ئي نڪري ويو هو."

"بتي باريان"،
"نہ بس.
"هان، مون ڏي اچ. زور سان ڀاڪر پاءِ-"

دونهاٽ:

آسمان ڏانهن ڪارو دونهون. گهاٽو ڪارو چوڦير پکڙيل.
تڪاءُ
تڪاءُ
ساهہ ٻوساٽجندڙ
انبوهہ ماڻهن جا
چرا ڀالا رائيفلون هٿن ۾
وه جا رهي هٺ اجرڪ والي
سالي
ياچ
ٻڪندڙ
ٻڪندڙ
اپ ساهي
بيٺل هڪ هنڌ
ٻوڀان نظر:
انبوهہ نعرا هڻندي ڪڍ
ماري ڇڏيندا
ماري ڇڏيندا،
ڪنبٽي
ڪيڪ-

"اوهيو در ڪڙڪيو."
"نڪو. تنهنجا ڪن وڄا آهن."
"نہ نہ. هو آواز بڌ نہ. ڪيٺن نہ پيا هوڪارين."
"ڪير بہ ناهي پياري.

ڳرانڙيءَ ۾ آندل.
سڏڪن ۾ ورتل:
"ماري ڇڏيندا."
"هن جي ٻيءَ جي آهي بادشاهي. هون-"
ڳرانڙيءَ ۾ زور:
"تون ته اجايو ٿي وهلور وجين."
ڳوڙها اُگهندي:
"ڪجهه به نه، پياري."

"اوهيو! در کڙڪيو؟"
"توکي ته اجايو وهم آهي."
"نه نه، ٻاهر هوڪارون ٿيو ٻڌين."
"ڪجهه به ڪونهي، جاني. ڪجهه به-"
"هو ٻڌ نه."
"ڪرفيو هٽي، ته توکي ڊاڪٽر وٽ وٺي هلان."
"ڊاڪٽر!"

"ڊاڪٽر ته ڳوٺ هليو ويو."
"هليو ويو!"
"ها اڪثر سنڌي شهر مان هليا ويا آهن."
"اڪثر!"
"ها! البت وڏيرن، پنهنجا هاري گهرايا آهن. ٻهري لاءِ"
"ڪڙو بند ڪيو اٿئي؟"
"هائو."
"هينئر ته ڪرفيو آهي. گهٽيءَ ۾ ڪير به ڪونهي."
"نه تڏهن به."
"تون آرام ڪر."
"۽ تون؟"
"مان به. هيءَ ٽڪي."

"؟"

"ڊائزيپام آهي."

"نيٺ ڇا ٿيندو؟"

"تنهنجو ڊپ گهٽجي حد تائين لٿو آهي."

"نيٺ ٿيندو ڇا؟"

"سمجهه ۾ نٿو اچي. ٻئي مڙئي وارا ڪونه آهن."

"۽ اسان جا ته لاهه نڪري ويا آهن."

"خيال نه ڪر. ڪجهه به نه-"

هٿرادو. ڇُيندڙ آئٽ.

ڪجهه به نه. هون."

ليڪي ۾ نه آندل آئٽ.

"اسين بابا. ليڪي ۾ ٿي ناهيون. چپ ڪري ويهي ڪيل ڏس."

"اسين ليڪي ۾ ناهيون!"

ڇٽڪ ڇٽڙ:

"باقي ڇٽڻ لاءِ نشانو ته اسان جو...."

"تون انهيءَ باري ۾ نه سوچ. تنهنجي ذهن تي خراب اثر ٿو پوي."

"۽ تنهنجي ذهن تي؟"

"_"

"چپ ڇو آهين؟"

"ڄڏهن ڇوڪير سپريشن؟ ان جي دباءَ جو گهيرو، وڌيڪ، ڪان وڌيڪ ويجهو ايندو وڃي، ۽ ان ۾ قاتل- تڏهن سيلف سنسرشپ مڙهڻي ٿي پوي ٿي. هڪ ضرورت هيٺ."

عجب مان گهوريندڙ.

"۽ ها- ڄڏهن ته اها سيلف. سنسرشپ. هڪ شڪل جي سيلف- سپريشن ٿي آهي. ها سيلف....."

"ڪيڏي ٽريجڊي. هڪ فرد جي. هن ويهين صديءَ جي پڇاڙيءَ واري جاڳرتا جي چوٽيءَ تي رسيل دور ۾......"

"اهو ڊائزيپام گورين جو اثر آهي. جو تون اهڙيون ڳالهيون ٿو ڪرين. جيڪي منهنجي سمجهه کان مٿي آهن."

"جائي ٻه!"

"پيو نه ته."

"تنهنجي طبعيت ۾ عجب قسم جو ٺهراءُ، سانتيڪائي اچي وئي آهي."

"لڳي ٿو، تون ٻي حس ٿيندو پيو وڃين. پلي ڪيڏو به مچ ٻري، مجال جو توکي سيڪ اچي!"

"نه. پاڻ کي ائڊجسٽ ڪري رهيو آهيان/ ريشنلائيز."

انگريزي لفظن تي زور ڏئي؛ جھٽڪ جائي پائي، پنهنجو پاڻ تي ٿـنـول/ ڇٽر جو پـوندو هٽندي پنهنجي منهن ۾ پوري ساجھـ سان ٻجا گھروڙيندي.

۽ شرم کي پرچائڻ لاءِ هڪ وڏو کوکلو ٽهڪ.

....

....

....

"تون موڳو ٿو لڳين."

"نه. اهڙي ڪا ڳالهه ڪانهي."

"اهو ته مان به ڄاڻان ٿي:"

"اسين ٻئي هڪ ٻئي کي لڳيون ٿا."

"ها. ضرورت هيئي."

"اڳ کي تنهنجي ڪڍ هئا، ۽ هاڻ منهنجي ڪڍ."

تاڙيءَ سان گڏيل ٽهڪ.

"نه- تون هيءَ حيثيت لڪائين ٿي ته، هاڻ جي تنهنجي ڪڍ آهن، سي منهنجي به.........."

"سائين معاف ڪجانءِ؛ اهڙو ڪوڙو ڏيکاءُ نه تون ٿي ڏيندو آهين."

ٺڪائيءَ کي لڪائڻ لاءِ:

"ضرورت جي نظري تحت."

چڳو هائي وڏيڪ پاڻ کي. اجايو نه-

"حاصل مطلب ته: جي منهنجي ڪڍ ها؛ سي تنهنجي به-"

"۽ جي تنهنجي ڪڍ آهن، سي منهنجي به-"

"هاڻ قاتل آهيون-"

"اڪين ۾ تيل."

اوچتو ڳٽني، وچان گنڀير ٿيندي؛

"سمجهه ۾ نٿو اچي. نيٺ ٿيندو ڇا؟"

"حشر؟"

"ٻيو وري ڇا-"

"جو ڪمزور جو ٿيندو آهي."

چپ.

چپ ٽوڙيندي.

"هن ٻانگن واري تحريڪ ۾ ڳالهين جو. جيڪو نتيجو نڪرندو، ان جو اسان جي لاڳاپي سان هڪ اثر هي؛ پوندو تہ- سنڌي مڊل ڪلاس پڙهيلن کي، پوءِ پل ڪٽي سياسي وفادارين سبب ٿي. جيڪي هڏيون ڦٽيون ڪيون ويندئيون هيون، يا وڃن ها. تن ۾ جهڪائي اچي ۽ آئينده لاءِ بہ............"

"تہ ڇا رڳو سنڌين کي ئي نوڪريون مليون آهن! جو-"

"آڱرين تي ڳڻڻ جيتريون، پر اهي بہ تہ هنن کي اڪ ۾ ڇيت ٿي ڇين ٿيون نہ- سوئر جي- هي؛ سڄو ملڪ هنن جي ٻاپي جو آهي نہ. ان ڪري ۽ نہ تہ پرتين ۾ تہ هنن کي سرس-"

"اُهئين هي ڪميٽا آهن"

ٻاهہ مان.

"۽ سنڌ جا وڏيرا؟"

"اهي بہ-"

"تہ منهنجي جان، ڳالهہ دراصل هيءَ آهي تہ. سنڌ جا وڏيرا، پير؛ (۽ ڪامورا بہ) انهيءَ فيئر ڪامپليڪس........ يا احساس جرم ڪٿي ڇٽيچ، کي لڪائڻ لاءِ. اهڙي قسم جو نماءُ ڪندا آهن تہ هو. ٻهرين سنڌي ڪون. پر هنن جهڙا آهن. هنن سان وفادار، نڪي سنڌي عام خلق سان. ۽ اهڙي قسم جو نماءُ (يا اصليت بہ) تڏهن ئي اٿر وارو ٿيندو.

جڏهن هو. سنڌ لاءِ ۽ سنڌي خلق لاءِ ڳالهائيندڙن کي وڏي وات

گاربون ڏين. سنڌي رسالن، ڪتابن تي پابنديون وجهن ۽ سنڌ جي سجاڳ حصي کي ڏڇي ۾ وجهي، عملي طور ثابت ڪن ته هو، سچا پاڪستاني آهن. جهڙي ريت، ورهاڱي کانپوء، هو پليون زمينون آفيسرن کي دعوتون ڏئي ڏيکاريندا ها ۽ هنن سان ٻٽ تي ڪري-

"انهن وڏيرن جي خود- غرضيء جي تقاضئي اها آهي ته هو ائين ڪن: دلالي ۽ پڙوت........ هنن دلن جو سنڌ جي پلائيء سان چا، سنڌين جي مفادن سان چا، هيء ته اصل کان خانداني........"

"انهيء ڏينهن پڏين پيو: هو حرامي ڪيئن پيو چئي: ان سالي سنڌيون کو تو نکاني لگانہ هئہ."

"اها ڪا نئين ڳالھ ڪانهي."

"حالتن جو منطقي نتيجو. اسين ٻہ تہ ائين ٿا سوچيون. تہ هيء جو ڳچي ۾ ڳٽ پئجي ويو آهي، تن جو ٻلو ٿيڻ گهرجي. فرق هيء آهي تہ هو ٻلو ڪندا ٿا وجن ۽ اسين رڳو ڳالهيون ۽ سوچون ۽ بي وسيء مان پچرون ٿا."

مان

"ها، رڳو پچرون ٿا."

"مان تو چوان. سنڌ جي تاريخ جو، هيء فيصلي ڪندڙ موڙ آهي."

"ها فيصلي ڪندڙ-" ●

ساهم مٿ ۾

امن امان

• وري

"ٻڌ؛ وري چونڊون ٿينديون."

ڇرڪ:

"چونڊون ٿينديون!"

"ٻيلي مان هاڻ هتي نہ رهندي سانءِ."

"توکي ڳوٺ ڇڏي ايندس."

"مونکي! ۽ تون؟ نہ بابا، تون بہ هلجانءِ. نہ تہ هيءُ هتي ڪجهہ ڪاٿي ڇڏيندا."

"ڇري، چونڊون تہ جمهوريت جو اهڃاڻ آهن. ۽ تون ٿي چئين تہ چونڊن ۾ ڪجهہ ڪاٿيندا.!"

هيءَ مشڪريءَ جي مهل ناهي. توکي بہ هلڻو پوندو."

"۽ جي ديوٽي لڳي تہ؟"

"باهہ ڏينس."

"ان کي باهہ ڏئي تني سگهجي. ٿيٺ پاڻ کي جيئرو رکڻ لاءِ نوڪري تہ ڪرڻي ئي آهي."

"خدا کي مڃ ٻيلي."

"ڏٺي سڀ خير ڪندو."

"هون!"

"بابا، چونڊن سان جمهوريت ايندي نہ."

"ڪجهو چپاڙي ڪاٿيندا. مان ٿي چوانءِ تہ؛ ڳوٺ هلڻ جو بندوبست ڪر."

"منهنجي منڙي، ٿورو ڌيرج. ايڏي اُبهري نہ ٿيءُ، ترس. ڏسون تہ هن ناٽڪ جو ڊراپ سين ڪهڙو ٿو ٿئي........"

"اصل باهہ ڏينس مئي کي."

ڇپ هيٺان ڊيل: ڇپياٽجندڙ

مُ

ري

وينهه

دس

ڇپ هيٺان ڊبجندڙ، ڇپياجندڙ:

اوندهه ڇانيل، دڙ، گهٽجندڙ ساهه، نڪرڻ لاءِ هٿوراڙيون، ڇپ ڳري، ڳري ڇپ هيٺان، ڇپياڄجندڙ هستيءَ کي، ڇتو ڪائي ويندڙ احساس؛ هي ٻار شڪل بگاڙي رهيو آهي، سجاٽپ ڊاهيندڙ، اهڃاڻ وڃائيندڙ وزن، ڪريل ڇپ جو، جنهن جي هيٺان ڊبيل، ڇپياڄجندڙ،

گهٽجندڙ ساهه

لُڇندڙ

مر

ري

وينهه

دس،

نڪرڻ لاءِ جاڪوڙ، نئين اتساهه سان، ڇپ ڳري، در پڪڙيل، اونداهيون اکيون، دڙ سان ڀريل سڄو وايو منڊل؛ ڇپ هيٺان آيل ڇپيٽ ۾ سڀ،

هتان نڪرڻو آهي، هن ڇپ مان ٻاهر، جنهن جي ٻار هيٺان سڄو وجود، هستي ڊبجي، ڇپياڄجي، بگڙجي رهي آهي، سجاٽپ کان ٻاهر ٿيندي،

سجاٽپ ڊهندڙ

ڊهي ختم ٿيندڙ

ساهه ٻوساڄجي نڪري ويندو ۽ ختم ٿيندو

هن منجهان نڪرڻو ئي آهي

نه ته هي ٻوسٽ

نستائي، ساٿو ٿي ڊنل، ڪريل ڇپ هيٺان، ٻوساڄجندڙ ساهه؛ پڪڙيل دڙ ناسن مان لنگهندي، ساهه واري ناليءَ کي گهٽيندڙ،

ساهه ڪٽڻ ۾ ڏکيائي

مر

ري

ويڻ

دس.

نئون اُساهه اوتيل: اُٿڻ لاءِ. جاڳوڙ ٻاهر نڪرڻ لاءِ. جپ منجهان: آزادي. جپ، جيڪا سجائپ وڃائي رهي آهي. ۽ سجائپ جا اهڃاڻ ڊاهي.

جيئري رهڻ لاءِ. ساهه جي ڇرپر ضروري آهي. ۽ صاف تازي هوا. ڪليل. آزاد فضا ۽ آڪسيجن

ساهه ٻوساٽجي ٻوساٽجي........

جپ هيٺان دٻيل سڀ ٻوساٽجي رهيا آهن. ۽ ساهه ڪڻڻ ۾ ڏکيائي محسوس ڪري رهيا آهن.

بس، اجهو ڪي.

....

ڏپ تہ!

ڪٿو!

ٿلهو مڇن وارو لڪٿو!

سڀ دٻيل، جيڪي هن جپ جي لپيٽ ۾ آهن ۽ ڪليل فضا ۾ ساهه ڪڻڻ لاءِ .... ساهه ڪڻڻ ۾ ڏکيائي ۽ جيئرو رهڻ لاءِ ساهه جي ڇرپر ضروري آهي. صاف تازي هوا ۽ ڪليل فضا ۽ آڪسيجن.

ڪٿا تہ!

ٿلها مڇن وارا. خاڪي رنگ جا. رت- پريل ٻوٽ ۽ مڇون بہ. لانڊين جون لانڊيون. چمڪندڙ چنجهيون اکيون.

ڪيڻ نہ ٻي اونا. ٻي ڊپا ڊکون پائي رهيا آهن. هيڏانهن هوڏانهن تڪائيءَ سان ڊوڙي رهيا آهن. ڄڻ تہ ڪين اهم ضروري ڪم سرانجام ڏيڻو هجي. ۽ اهو سر انجاميءَ ٿيندڙ ڪم آهي. ڪريل جپ هيٺان، دٻيل، ٻي سرت پيل ماڻهن کي 'ٽڪڻ.' پنهنجو ڪاج ڪرڻ. اتاوليءَ ۽ هيج منجهان، سواءِ ڪنهن ڪهڪاءَ جي ۽ قياس جي تن جو ماس پٽڻ.

ڏپ وڌندي پئي وڃي ۽ ٻوسٽ. يانءِ تہ دماغ جا سمورا ڳڙ ڪڙا زمر- سان بند ٿيندا پيا وڃن ۽ حواس وڃائيا. هي ٻوسٽ تہ ٻنهه .

ٻوساٽجي ٻوساٽجي

مہ

ري-

....

هتان هن هنڌان نڪرڻ ڪانسواءِ. نہ تہ هن پوانتي ڏيندڙ ڏپ ۾ ۽ ٻوسٽ ۾ ساهہ گهٽجي گهٽجي، لڇڻ ڪانسواءِ ٿي.

هن جي بيءَ جي بادشاهي آهي. پيا رڙڪين. بي پرواهيءَ سان مرٽينگ ماڻهن ڪي- چيرين ڦاڙين. سندن جسمن ڪي تڪي تڪي. تن جي سڃاڻپ وڃائي رهيا آهن؛ خاڪي رنگ وارا ڪتا. ٻوٽ رت - پريل . نوسي نوسي. خلق ڪي.

بس. ڪتن جي حڪومت آهي. چوڦير؛ سندن راڄ . هن ڇپ ڪربل هند هينان، جتي خلق مرٽينگ حالت ۾پئي آهي؛ گهٽ ۾ گهٽيل. ناسون ٻٽ بند. اکين اڳيان دونهاٽ. اڌ قاتل وات مان ساهہ. سو بہ ڪيڏو ڏکيائيءَ سان.

۽ هيءَ بي ترسائيءَ سان نوسي نوسي چڪ پيا هڻن. ۽ تڪين پيا. هن ڪربل ڇپ هيٺان، دبيل، قاتل خلق ڪي.

عجب آهي!

ڇپ هينان پيل، دبيل، قاتل بي رحميءَ سان تڪجندڙ خلق، ايڏي بي حس ٿي وئي آهي. بي سڌ؛ ٻوساٽجي ٻوساٽجي. جو احساس ٿي مٺل تہ پنجي رهيا آهيون. ماس پيو چنجي. انتهائي بي رحميءَ سان.

بي سڌ خلق جو ماس ڪائي ڪائي ڪيڏا نہ متارا ٿي ويا آهن ۽ رت- پياڪ. انساني ماس جا هيراڪ. جو اهو سندن جيون- شڪتيءَ لاءِ هڪ ضروري/ لازمي عنصر بڻيل. هو کهڪاءَ ڪانسواءِ ٿي.

هيراڪ جو ٿيا؛ انساني ڪاچ جا

ڏپ تہ

ڏپ وڌندي پئي وڃي

هيءَ ڏپ ٻنهہ ساهہ ٻوساٽي ٻوساٽي

ڪتا پليگ ڦهلائيندا آهن

ڪتا

پليگ

ڪٺا

پلنگ

پلنگ= موت

چوڌير موت جو وايومنڊل

موّت ئي موّت

هتان نڪرڻو ئي آهي. هن چپ مان ٻاهر. هن پوسٽ مان.

نئون اتساهه اوتيل: اُٿڻ لاءِ جاڳوڙ. اتي ٻاهر نڪرڻ لاءِ. آزاد فضا ۾ تازي ۽ صاف هوا ۾ ساهه کڻڻ لاءِ. وڌيڪ جيئري رهڻ لاءِ.

جائي بہ پلنگ آئيندا آهن ۽ ڦهلائيندا- جڏهن هو گهٽا ٿي وڃن. چوڌير ڦرن. بي الڪا بادشاهه بڻجي. چوڌير سندن راڄ ۽ حڪومت. ۽ هو بالم بنجي بي سڌ پيل خلق کي نوسين ۽ ٽڪين ڪهڪاءِ ڪانسواءِ..... چوڌير موّت جو راڄ. خلق هراسيل.ڊنل. ڪن بند. ٿڏل دوڏن آڏو اوندهہ ئي اوندهہ. حواس سُن. گهٽ ۾ ناسون بند. اڏ ڦاٽل وات مان ڏکيو ساهه کڄندڙ ۽ ساهہ جون ناليون پوسٽ ۾-

ڏهڪاءُ

موت

..... جو چنگهڻ بہ وسري ويل

پنهنجي جيون- شڪتي وڃائيندڙ. بي وس ٿي پيل ۽ بي حس.

جو-

احساس مئل. جيئرا ساهہ: انسان: چپ هيئان چپيائجي چپيائجي. پنهنجي حياتيءَ جو جوهر. سچائپ. شڪل شباهت وڃائيندڙ.

هي تہ ٻيا ٻيا اچن!

قطارن جون قطارون!

خاڪي رنگ وار: پلنگ ڦهلائي انساني جيوت کي ناس ڪندڙ. وسنديون ويران ڪندڙ.

الله! منهنجا ڏئي

....

جائي بہ هنن کي هير پڄجي ويئي آهي: انسان کي ٽُڪي ٽُڪي. ڇيڇاڙي ڇيڇاڙي، بي حرمتيءَ سان ڪاٺڻ جي ۽ نُوس نُوس ڪري.

اهي تہ جيئرا رهي نہ سگهندا. جيڪڏهن انهن کي ٽُڪُڻ لاءِ ۽ ڪاڄ لاءِ جيئرا جاڳندا انسان نہ مليا. ساهہ وارا انسان. سندن جيئري رهڻ لاءِ انسانن جو ڪاڄ ضروري آهي. نہ تہ هو. رهي نہ

هينئر تہ هنن کي بل مليو آهي: سهڻو وجهہ: ڇپ هيٺ. ڏبيل. قاتل خلق کي سولائي: سان پنهنجو ڪاڄ بنائي سگهن ٿا. ۽ ڪائي رهيا آهن ۽ ڇپ هيٺان ڏبيل خلق کي ٽُڪي ٽُڪي جاوا ڪري رهيا آهن. ماس رڙڪي. ڇني پٽي، بي وس خلق: جنهن جي ڄنگهہ بہ، هن ڇپ هيٺان ڏبيل، سندن وجود وانگر، چيپاٽيل.

ٻو، موت اوس: جي اٿيِن لڳاتار ڇپ مٿان رهي انهيءَ ڏبيل ٻنهہ ماري.

جي جيئرو رهڻو آهي تہ: هن ڇپ منجهان نڪرڻو ئي پوندو.

نہ نہ

الله! هي: ٻوسٽ ٻنهہ ماري ڇڏيندو

ٻنهہ

ط

ري

ٻوساٽجي ٻوساٽجي

۽ چيپاٽجي چيپاٽجي

سيڇاٽپ وڇاٽجي

مہ

ري

ٻر

نہ

ڪُتڪو

"نيٺ ڇا ٿيندو؟

"جيڪو ٿيڻ گهرجي."

"تون تہ اڃايو...."

"او، مٺڙي ڪاوڙج نہ، منهنجو مطلب آهي، هتي، هن ملڪ ۾ ايندڙ هر تبديلي تاريخ جي عمل کي پوئتي ڌڪو ڏيندي رهي آهي. بد کان بدتر.بدتر کان بدترين حالتن ڏانهن. ظاهر آهي، هڪ اسياويڪ جوڙجڪ ۾ حالتن جو نتيجو گهوٽالن جي پنور جي روپ ۾ ٿي........."

"مهرباني ڪري اهو ليڪچر بند ڪر. مونکي تہ ٺپ سمجهہ ۾ نٿو اچي تہ تون چوين ڇا ٿو، چوڻ ڇا ٿو چاهين."

بيزاري.

"اوه! تون وري ڪاوڙجي وئين؟. منهنجو مطلب آهي..."

"پتين کي ڪن آهن."

ٺٺول

"ها پتين کي... جن پتين کي نہ در آهن نہ دريون ۽ جن جي اندر اسين قاتل آهيون. ٽريجڊي تہ اها آهي، جو اسين پتين سان مٿو بہ نٿا ٽڪرائي سگهون."

چپ. گهڙي، اونهي ويچار ۾ ورتل.

"نيٺ اسانجو ڇا ٿيندو. اسان سنڌين جو."

ڳڻتي.

ٺهڪ: "چري آهين. بابا. اسين مسلمان ٿينداسين نہ."

وڏو ٺهڪ. لاڳيتو.

"تہ هينئر اسين مسلمان ڪونہ آهيون."

بيزاري.

"سنڌي تہ آهيون نہ. ۽ سنڌي هجڻ هڪ اسلامي فعل آهي. ڇا سمجهيئي. اسان پڪا مسلمان تڏهن ٿي سگهون ٿا. جڏهن پاڻ کي ڊي-سنڌيلائيز- ڇا سمجهيئي؛ بنهہ اڻ- سنڌي ڪري ڇڏيون."

"چون ٿا تہ هي؛ بہ انهن جو ماڻهو آهي."

"اتي ايندڙ هر ماڻهو انهن جو ئي هوندو."

"او- منهنجا ڏٿي تون خير ڪج. هتي ڪڏهن بہ سڪ جو ساهہ کونہ کنيو اٿئون. او ڪڏهن بہ نہ."

"سڪ جو ساهہ تہ ڪڏهن اچڻو ئي ڪونهي. هتي کي اوس مارو ڪرڻو آهي. ۽ اسانکي ان ماري جو اوسيئڙو، ۽ ان اوسيئڙي جي پوڳنا.

(جنهن کي اها سرت آهي. اهڙي سرت)"

"چگو چگو. ڪا چڱي وائي ڪڍ."

Sindhis: in the trap of Genocide.

وقتائتو موضوع آهي. جيڪڏهن ان تي ڪوجنا/ اڀياس ڪجي.

ڏڏندڙ بالڪونيءَ ۾ اُلر ڪندڙن جو اوسيئڙو

بالڪوني ڏڏي پئي.

تہ هو اچي رهيا آهن: مٿان ڪڙڪڻ لاءِ. جهٽ هٽي مارڻ لاءِ. هنن کي اوس اچڻو هو- ۽ اچي پهتا آهن . بالڪوني ڏڏ ي پئي.جاءِ جون پاڙون ڏڪي رهيون آهن.

(ڏڪي رهيون آهن!)

(تہ ڪين ساھ آ چا؟)

نہ. ڏهڪاءُ ڪان. جيڪو هن ڌرتيءَ سان ٿيندو رهيو آهي- اگهاڙو ڏهڪاءُ.

پوءِ بالڪــوني ڪري پوندي. ۽ ڪن پل ۾ ڍيجي ويندس. هيءَ بالڪوني، جنهن ۾ موڙهي تي ويٺو آهيان. ۽ پنهنجي جمار جون ڪيتريون اڻ وسرندڙگهڙيون هتڙي گهاريون اٿم. ڍهي پوندي. ۽ پٽ تي پيل جاءِ جي پنجوءَ هيٺان پوسائجي

بالڪــوني ڏڏي پئي ، بادل جي دهڪي ڪارڻ مــان ڏڏي رهيــو آهيان. انڪري ڏهڪاءَ ڪان ۽ انهيءَ گهڙيءَ جي پوَ ڪان جڏهن هو، سر مٿان اچي ڪڙڪندا ۽ پوءِ جيڪا حالت رهي-

سياڻو ڊوڙي ويو. ۽ وار ڪاندارپل. پر ڇا ٿو ڪري سگهجي. هنن حالتن ۾ ائين اوس ٿيڻو آهي.جڏهن هو سر مٿان اچي ڪڙڪندا ۽ پوءِ هيءَ بالڪوني ڪري پوندي. جاءِ جون پٿيون ڍهي پونديون. روح راڙي جي اُڀ ڏاريندڙ وير چڙهندي. پوءِ ائين ختم ٿيندي، اوچتو. جٽڪ ڪجهہ ٿيو ئي ڪونہ هو! هي ســموريون جايون، گــهر ڍهي پوندا. ۽ هتي هڪ ڊڙو ٿي ويندو. نابود. ڊٺل جاين جو ڊڙو... پوءِ اڳتي هلي سيــتا جا ماهر لکندا: هتي هڪ شهر آباد هو. هتي جا رهواسي ڏاڍا قربائتا، امن پسند هئا. سادا. مهمان نواز. هنن ڪڏهن بہ اڳرائي ڪري، ايندڙ مارو ڪندڙن سان سينو نہ ساهيو. هتائين هنن جي ماري جو بي چينيءَ سان اوسيئڙو ڪندا رهيا: تہ

ڪڍهن تا ڪڙڪن. هو اُلر ڪندڙن جي آجيان ڪندا هئا. ديڳيون چاڙهي، پنهنجي سائي ڇهچ ڏرتي هڻ جي حوالي ڪري- هي؛ لاش.جيڪو ياڻنجي ٿو ته بالڪوني، ۾ بيهي/ ويهي ٻاهر جو ڏيک پسي رهيو هو ته حملو ڪندڙ اچي ڪڙڪيا ۽ ڪيس ڀڄڻ جي مهلت به نه ملي ۽ هي اٿيئي.

چون ٿا ته موهن جي ڏڙي وارن رهواسين ۾ به ائين ئي. جيڪي جتي هئا. اتيئي ڇيڇي. جن ڀڄڻ جي ڪئي سي درن جي چاڻنن وٽ ئي. ياڻنجي ٿو ته اها آفت اوچتو ڪڙڪي هئي. اها آفت اتر کان آيل آريا هئا. (يا درياهه جي اٿل يا زمين جي ڏوڏ؟) پر دڙي جا رهواسي ان آفت کان اڻڄاڻ هئا. بي سرتا. هڻ جي گمان ۾ به ڪونه هو ته: ڪو؛ اتر کان آيل آريا ائين اچي ڪڙڪندا. سگهارا. جنگجو آريا ۽ ٻکيا.

پر مونکي سرت آهي: هڻ کي اوس پتو آهي. هي اوسيڙو ختم ٿيٹو آهي. دل جو دهڪو.... اک جي ماٽڪيءَ سان پٽري پٽ ڏسان پيو: چوڦير ڦرن پيا. رڳو هڻ کي هوڙهيائي ڪري جهٽ هٽيو آهي. سڀ ڪجهه تاراج ڪرڻ لاءِ

نالن جون لسٽون

پڪي خبر آهي

هٿن ۾ سنگينون. گهوڙن تي. جيپن تي. خاڪي ۽ سائي رنگ سان ليپو ڏنل جيپون، ٽرڪون ۽

در جو وات ڦاٽل ئي هجي. تاڪ پٽيل. اوسيڙي جي اوس ڇهائي ٿيندي ۽ پوءِ هڪ ٻيو دڙو

پر موئن جي دڙي وارن رهواسين ائين اوسيڙو ڪونه ڪيو هو. هي؛ اوسيڙو ڪيڏي نه ذهني پيڙا ڏيارينڌڙ آهي! روحاني ايذاءَ. پوري تنتي- سرشتي کي نپوڙيندڙ. ڇا ان کان به وڌيڪ ڪا سزا ٿي سگهي ٿي: پوري سرت، هوش حواس ۽ جاڳرتا سان تاراج ڪندڙن جو اوسيڙو ڪرڻ؟

گهرڙاٽ وٽندا پيا وڃن. خاڪي- سائي رنگ سان ليپو ڏنل. جيپون، ٽرڪون زوڪات ڪنديون- بالڪوني ڏڏي پئي. ۽ چاٻوڙن جو ڪرڻ، سياٽو پيدا ڪيو ڇڏي. ۽ هينئين ۾ اندر اونهون. ڊپ جو ڪرنٽ. جٽڪ پورو جسم. پر ائين اوس ٿيٹو آهي. اها سرت رکندي به. ڪٿي ياڻکي ڪيترو ريشنلائيز ڪيان. ڊپ سياويڪ آهي- ۽ رت جو سڪي وڃڻ؛ ۽

منهن جو پنو لهي وڃڻ: جنهن کي آئيني ۾ ڏسڻ کان سواءِ، ڏسي سگهان ٿو. رت- نيوڙيل، اڇا چمڪي کان واڇيل دوڏا. جيڪڏهن منهنجي هستيءَ جو اهو ياڳو: جيڪو ريشنل سوچ سان لاڳاپو رکي ٿو، تنهن اينڌڙ آفت کي ڪٽي ذهني طور قبوليو بہ هجي. هڪ اڻ ٽر حقيقت سمجهي ڪري. تڏهن بہ حسياتي سطح تي ايذاءَ جي چلينڌڙ وهڪ ۽ ڪنبٽيءَ ان جو بيڙا پريو احساس سياويڪ آهي. ۽ ان کان وڌيڪ: ان احساس جي وڌيندڙ سرت ۽ گوڙ!

تہ هو اچي ويا؟ خاڪي- سائي رنگ سان لنبيل جيپن جون لانڊون. سنگينون تافيل. خلق جا انبوهہ. گوڙ وڌندو پيو وڃي.

اچي ويا

(ڪنبٽيءَ تي ضابطو رکڻ گهرجيم)

(پر اها منهنجي وس جي ڳالهہ ناهي)

منهنجي ٽريجڊي اهائي آهي تہ مان سڃاڻ آهيان. جيڪو اوس ٿيو آهي. ٿئي پيو: سڀ ڪجهہ تاراج ٿيندڙ. انهيءَ کان تہ ڪيئن ناس

(هيءُ سوچڻ جو وقت ناهي، اها سوچ ڪمهلي آهي)

(سمجهان ٿو)

پر هيءُ پوري خلق ميدان ۾ گڏ ٿي رهي آهي! درين مان، درن جي چيرن مان عورتون ڏسي رهيون آهن ۽ بالڪونيون پريون پيون آهن. رونشو ڏسڻ لاءِ: تہ اڄ ڪنهن ٻئي جي ڦٽي آهي.

رونشو ڏسندڙن جي اڄ تہ! هشام:

رت- نيوڙيل مهاندا.

پنهنجي تعديءَ جو رونشو ڏسڻ لاءِ ڪيئن آجيان ڪري رهيا آهن!
اکين ۾ ڊپ جا ڀاڄولا

پوءِ بہ ٺهڪ!

وچ تي ٽپاس ڪوڙيو اٿن:

گهڻا ٽنڪا هٿندس: پنج، اٺ، ڏهہ....

سموري خلق جا ڪلها جهڪيل. رت- نيوڙيل مهاندا. لڳي ٿو تہ سندن پوري جسم جو وزن: پيرن ۾ اچي گڏ ٿيو آهي ڳوڙيون وڪون: واپس

ورندڙ.

جهڙوڪ هارايل جواري.

نہ ڇا ڪين بہ ٻڌ آهي، هڪ ڏينهن سندن بہ وارو ايندو يا

ٻر هيءَ نہ ڪلن پيا! ٺهڪ پيا ڏين! تاڙا پيا ملائين. ۽ نعرا پيا هڻن. پڪ ٿي ڪين مزو آيو هوندو. تسڪين ملي هوندن. ڪيڏو نہ تسڪين ڏيندڙ ۽ روحاني خوشي بخشيندڙ ڏيک آهي: ٽياس سان ٻڌل انسان، اونڌي منهن. پنن تي ٽنگا: هڪ، ٻہ ٽي، چار.... زوم سان.

نہ هن هنڌ جو. ۽ هن جاءِ جو اهو مول متو آهي ۽ دستور نہ پنهنجي تعدي، ٻي تاڙيون وڄايو. ۽ ڏجهيون هڻندڙ انسان تي سڏڪن ڀرڻ بدران ٺهڪ ڏيو. وياڪل ڳوري من جي بار هيئان ليٽرائيون پائڻ بدران وڏا ٺهڪ. اهو رواج آهي ۽ مقدس قانون.

ڪلاڪ اڳ: ميدان ۾ جي ماڻهو ڳاهٽ اچي ٽيا ها: سي ڳورن قدمن سان واپس، پنهنجن هنڌن ڏانهن وريا آهن. ميدان خالي آهي. ٻسو ۽ سنسان. هن ميدان جي رونق تڏهن ئي واپس اچي سگهي ٿي، جڏهن هتي ٽياس کوڙيو وڃي. ۽ ڪنهن انسان کي اونڌو ٻڌي ٽنگا هنيا وڃن، يا هن دڪيءَ تي ڪنهن جو هٿ وڍيو وڃي.

هٿ- وڍيل کي هينئر اسپتال داخل ڪيو ويو هوندو. اها انسان- دوستي آهي. ۽ مقدس فرض جي پوئواري. هڪ ڏوهاريءَ کي سزا ڏيڻ کان پوءِ، اڻ- وڻندڙ ايذاءَ وارن نتيجن کان بچائڻ واسطي، اسپتال ۾ داخل ڪرڻ هوندن بہ ڇون پيا نہ اينيستيزيا ڪري ئي هٿ وڍيو.

اها انسان دوستي آهي. ۽ مذهبي رحمدلي: سائنسي کوجنائن جو انسان جي ڇڱ- ڀلائيءَ لاءِ استعمال. جيئن ھو سڪ ۽ آرام سان مليل ايذاءَ کي

ڪيس ڇڱيءَ طرح سڃاڻان. هينئر جڏهن هو اپاهج ٿيو آهي، وري چوري نہ ڪندو. ڪوبہ ڏوهہ نہ. ۽ هو ٽنڪن وارو ڪابہ خلاف ورزي نہ ڪندو. اسانجو معاشرو هڪ ڏوهاريءَ جي لعنت کان بچيو: ۽ اهڙي ريت پاڪ

جڏهن ڪوبہ، چور نہ هوندو. رڳو اپاهج هوندا. ۽ ڇينهون ڇينهون

ٿيل بڪين وارا. هينئر اسپتال ۾ سندس ٻار ۽ زال روئندا هوندا. سڏڪا ڀريندا. هن ماني به کاڌي هوندي يا نه ماني هٿ ڪندڙ هٿ وڍجي ويو جيڪو هٿ چوريءَ ماني حاصل ڪندو هو. هن کي هينئر بک مرڻو پوندو. جو چوري ٿيل ماني کائي نه سگهندا. جو چوري ڪرڻ ڏوھ آهي. ڏوهي هٿ وڍيو ويو آهي– ماني حاصل ڪندڙ هٿ، جيڪو چور آهي

بالڪوني ڏڏي پئي!
(يا منهنجو وهم آهي)

پر نه، وهم ناهي. هن کي اوس اچڻو آهي. بلڪ اچي ويا آهن. رڳو مارو ڪرڻو آهي ۽ الر. ڪن پل ۾ سڀ ڪجھ ناس ۽ مان به. پوءِ هو پنهنجي مراد آهر تئين سر اڏاوت ڪندا. هيءَ بالڪوني ڪري پوندي. جاپون ۽ هيءَ سڀ ڪجھ. جيڪو جڳن کان بيٺو آهي. ۽ جن جي تاريخ آهي. هن جي جوڙيندڙن جي تاريخ

هن کي اوس مارو ڪرڻو آهي. ۽ سڀ ڪجھ ناس ۽ پڇاڻي آڻڻ لاءِ ۽ سڃاڻپ وڃائڻ لاءِ. تاريخ جي سڃاڻپ

هيءَ گودوءَ وارو اوسيڙو ڪونهي. انهن جو اوسيڙو جن کي اچڻو ناهي. پر هن کي اوس اچڻو آهي. اچي ويا آهن. رڳو ڪڙڪي مارو ڪرڻو آهي. موئن جي دڙي وارن سان به ائين ٿيو هو.اُپ ڪريو. رتوچاڻ ٿي ۽ اپ ڏاريندڙ دانهون ۽ ڪن پل ۾. هن کي بچاءَ جو وجھ ئي نه مليو. پر ميائيءَ وٽ ويساھ گهاتي ڪري ۽ ان ڪاڻيوءَ

پر منهنجي ٽريجدي اها آهي ته مان سڄاڻ آهيان: اهو سڀ ڪجھ ٿيڻ کان سڄاڻ. ۽ ان جي سرت رکان ٿو ۽ محسوس ڪيان ٿو ۽ اوسيڙو ته پر نه. هيءَ ٻاهيون نه لڳائيندا. هن کي ٻاهين لڳائڻ جي لوڙ نه پوندي. هيءَ مهذب آهن. ۽ تاريخ جي تجربن منجهان مهارت حاصل ڪيل ته کهڙي ريت– ۽ هن کي جن شين جي گهرج آهي، چپ چپاپ ۾ لڳائي رهيا آهن. هڙپ ڪري. هن کي هن ڌرتيءَ جي ۽ انهن جي وسيلن جي گهرج آهي. سا ڳڙڪائي رهيا آهن.

A land without a people, for the people with-
out land.

ها: مهوني جو متو: ڌرتي، ڌرتيءَ وارن کان سواءِ– ڌرتيءَ وارن

جي. ڳڙڪائي رهيا آهن. چپ چاپ ۾ ڏک ڏئي، پوءِ ڪلم ڪلا البت هن ڪي انسانن جي گهرج ناهي. هتي رهندڙ انسان. ڌرتيءَ سان ڇهنيل. پنهنجي ڌرتيءَ سان. جنهن کي ماءُ سمان سمجهن. اهي هتي بار آهن. وڏيڪ. واڌو ۽ اڻ- وڻندڙ.

پوءِ باهيون جو لڳائين ۽ اهڙي رتوچاڻ

زوڪات-

گهڙات وڌندا پيا وڃن. بالڪوني ڏڏي رهي آهي. چاپوڙا ڪرن پيا. چاپوڙن جو ڪرڻ، -هڪاءُ جي سير. سياتو: پوري جسم ۾. پر ائين اوس ٿيٺو آهي. هن حالت ۾. جڏهن ته

هيءُ اوسيڙو اوس ختم ٿيٺو آهي.

ٿي سگهي ٿو ته هيءَ جنهن ڏک سان گهڙيا آهن، تيئن رهن. ۽ جيئن رهي رهيا آهن، آهستي آهستي ڪري، اندران ئي اندران پورو ڪري. جڏهن موئن جي دڙي واري شهر ۾ آيا هئا، تن به ته- پوءِ هوڙهيائي ڪرڻ. گهڙي اچڻ، مارو ڪرڻ ۽ پوءِ جڏهن جمي ويا، هٿ سان ڌرمي شاستر جوڙياتون ۽ مول متا. ويد. سڀ ڪجهه پنهنجن هٿن سان جوڙي، انهن جي آڌار تي هتان جي دراوڙن جي سوچ جي اڏام تي پوتر ڌرمي شاسترن جي منترن ۽ شبدن جا جنجير وڌا. ۽ پيرن ۾ پيڙا. پوءِ جيڪي ٻوهه ڪندا هئا. تن کي آريا پنهنجن هٿن- جوڙيل ڌرمي شاسترن منجهان مول متا چوندي، مٿن لاڳو ڪري سيڪيتون ڏيندا هئا. ماريندا هئا ۽ جيڪي اڻ وڻندڙ هئا تن کي ڪاڻ ۾

آواز ويجها ايندا پيا وڃن بس چاڻ، ڪڙڪي هڪ ئي اُلر سان مارڪ ڪندڙن جي جوڙيل مول متن جا ماريل. جيڪي هن پنهنجن هٿن سان جوڙيا.

در جو وات پٽيل ئي هجي. تاڪ ڦاٽل. اوسيڙي جي اوس پڇاڻي ٿيندي، پوءِ هڪ پيو دڙو اسانجن موئن جي دڙي وارن ائين اوسيڙو ڪونه ڪيو هو. پيڙا پربو اوسيڙو. هيءُ اوسيڙو ڪيڏو نه پوائتو آهي ۽ عذاب وارو.

پر پيو دڙو نه نهندو. هن کي دڙن جي گهرج ناهي. هو پنهنجي مراد

ماڻهو لاءِ پنهنجن ئي هٿن سان جوڙيل مول مٺ وسيلي ۽ انهن ۾ تقدس جو رنگ ڀري، پيش ڪري.

هيءُ ميدان ڪيڏو نہ سنسان پيو لڳي. ٻاڙو. لڳي ٿو هن ميدان جي سونهن سوڀيا ۽ رونق ئي انهيءَ ۾ آهي تہ هتي ٿياس ڪوڙيا وڃن. انگاس اُيا ڪيا وڃن ۽ انهن جي چمڙيءَ کي

تعجب آهي. ٽڪ بہ نٿو ٿئي. جيتوڻيڪ ٽڪجڻ گهرجي. اوسيئڙو ئي اهڙو آهي. ٽڪائيندڙ. پر ٽڪ نٿو ٿئي. اهڙي قسم جي سزا. اها سرت اتم هڻ کي مارو ڪرٿو آهي. ۽ ماري جي هن اوسيئڙي ۾ ذهني ۽ جسماني ۽ روحاني طور لوڻجي پوئجي. هيٺو ڪري، ٻي سٽو، ٻي هونشو

بالڪوني ڏڏي رهي آهي. اوهيو اڇي رهيا آهن. جو هڻ کي اوس اڇٽو آهي. بلڪ اڇي ويا آهن. ٿلهو اُلر ڪري مارو ڪرٿو

بالڪوني ڏڏي رهي آهي.

شايد ٽينڪن جي قطار پٺي اچي.

ٽيچرس روم

"اهو ٿو صحيح ڀڏو آهي: لسٽون پيون ٺهن. انهن سيني سنڌين جون، جيڪي اڪ ۾ ٽيل آهن."

"سائين پوءِ نوڪري......"

جملو اڌ ۾ ڪٽيندي؛

"ايڪيتهن سالن جي عرصي ۾، ڪنهن کي ڪهڙي سلامتيءَ جو ڀورو ويساهہ رهيو آهي. هميشہ خطري ۾ – دائمي خطرو. هٿرادو پيدا ڪيل ۽ جهٽيل. هڻ کي پنهنجن پرماري ڦاٿڻ لاءِ اٿين اوس ڪرٿو آهي. نہ تہ جيئرا رهي نہ سگهندا–

"ڪو ڪتو؟"

"نہ سائين. ڪوبہ ناهي."

"تڏهن بہ يتين کي ڪن آهن. ۽ هن ملڪ جون يتيون ئي ڪن واريون آهن ۽ اکين واريون. سو مون توسان ڳالهہ ڀٽي ڪئي. اسان جو وجود ئي غير سلامت آهي. تون نوڪريءَ جي ڳالهہ ٿو ڪرين. هتي رياستي سطح

تي ٿيندڙ هر تبديلي تاريخ جي عمل ڪي پوئتي ڌڪڻ لاءِ ايندي آهي. جو ان ۾ ٿي هن ملڪ جي جيالپي جو راز لڪل آهي. حرامي ڪان وڌيڪ حرامي. ۽ هر تبديلي اسان جي لاءِ، سياڻو پيدا ڪندڙ: نيٺ ڇا ٿيندو؟"

"پر منهنجا نوجوان ۽ ڳڻتي، ۾ ورتل دوست! اسان لاءِ بنيادي سوال آهي ته اسانکي نيٺ ڇا ڪرڻ گهرجي؟ پنهنجي جيالپي لاءِ. سنڌ ڌرتيءَ جي ناتي، سنڌيءَ جي حيثيت سان پنهنجي اهڃاڻن کي جيئرو رکڻ لاءِ. پنهنجو پاڻکي."

"سائين. مون جيڪا اوهان سان ڳالهه ڪئي هئي. ته منهنجي ڪڍ. ڪلهه ٻه هڪ همراه، جڏهن مان ڪاليج مان نڪتس ته....."

"ها. هو وڌيڪ چست ٿي ويا آهن. ائين چئجي ته ڇتا ٿي پيا آهن. انسانيت جا سمورا ليڪا ڊاهي. هتي انسان کي، انسان جي حيثيت سان. جيئري جاڳندي انسان جي حيثيت سان نه. بلڪ اکين هوندي انڌي چئيوان جانور جي حيثيت سان رهڻ لاءِ حالتون پيون ٺاهيون وڃن. جنهن ۾ هتي رهندڙن جون شڪليون ته انساني هجن، پر روش جانورن کان به ويل."

ٽيبيءَ ۾ پيل؛ سانت. سانت ۾. آگرين مان نڪاءَ.

سانت ٽوڙيندي؛

"ڪاٿون پيرڊ پيو هلي؟"

"سائين منهنجي خيال ۾ پيو آهي."

"هون."

سانت.

سانت کي پڇندي؛

"ڪيترن ڏينهن کان مان اردو اخبارن ۾ هيءَ پيو پڙهان ته: هندستان ڏانهن اچ وڃ لاءِ آفيس اسلام اباد کان ڪراچي آندي وڃي، ۽ ٽپال خرچ گهٽايو وڃي. ها هندستان سان. ڇا تو ياتئين. ۽ هڪ پڙهيل ڳڙهيل سنڌيءَ جي حيثيت سان مان چوان ته: سک ياترين وانگر هندستان جي سنڌين کي به لال سائين جي ياترا ۽ ڀٽ شاهه جي زيارت لاءِ سهولتون ڏنيون وڃن ته ياتئين ٿو ته منهنجو ڪهڙو حشر ٿيندو. نيٺ ٻاهر رهندڙ سنڌي پنهنجي سنڌ جي پوتر هنڌ جي ياترا لاءِ چو نه ٿا اچي سگهن؟ جيڪڏهن

هتان، اجمير ڏانهن وڃي سگهن ٿا؟"

"ها سائين، اهو ٻڌائڻ مونکان وسري ويو ته، ٻه هفتا اڳ مون ڏانهن هندستان مان ڪي سنڌي رسالا آيا هئا. پٺي ڏينهن لڪ سي. آءِ. ڊِيءَ وارو گهر آيو. ڇي:........"

"پيارا. مان سڀ ڄاڻان ٿو. سڀ، اسين اڪين ۾ تيل آهيون نه. ۽ جيڪي اکين ۾ تيل هوندا آهن، تن سان ائين ئي ٿيندو آهي. تون چڱيءَ طرح سمجهي سگهين ٿو ۽ اسين سڀ اڻ-ڄاڻ ناهيون ته، هتي هندو دشمنيءَ جو دهل پٽي ڪيئن اسانجي خلاف ڪات ڪهاڙا ڪنيا پيا وڃن. ته تون ۽ مان ايترا ڇسا آهيون جو، انهن هلڪڙين بدمعاشين کي به ٿئا سمجهي سگهون؟

نه، ائين ناهي، سڀ سمجهون ٿا. پر واڙيل آهيون. هر طريقي سان. اهڙي چوديواريءَ اندر واڙيل، جنهن ۾ نه در آهن نه دريون. انهن سڀ بوساٽيندڙ پٽين تي نڳڻ لاءِ مذهبي آيتون اڪريل. پر اهي آيتون آڪسيجن ناهن. ۽ اهي پٽيون اسانجن احساسن کي قيد ۽ بند ڪري نٿيون سگهن. جنهن احساس سوچ مان اسين سڀ گذرون پيا. اهي وڍيندڙ احساس ۽ سوچ اسانجي وجود ۾ ٻُجهي سير وانگر اندران ئي اندران وهي رهيا آهن.

"ها، تو پنهنجي نئين مقالي جو موضوع ڪهڙو ٻڌايو؟"

"سنڌي؛ نسل ڪشيءَ جي ڪوڙڪيءَ ۾'. سائين. مون ڪافي ميٽر گڏ ڪيو آهي ۽ حقيقتون؛ تيزيءَ سان ڦرندڙ آباديءَ جو ڪمپوزيشن' اڻ- سنڌي(De Sindhalize) بنائڻ جو شعوري عمل، ايٿنيڪلي سنڌين کي ناس ڪرڻ ۽ سندن سڃاڻپ وڃائڻ ۽سماجي- سياسي طور ڪين ايمپوٽنٽ ڪرڻ. سنڌي وڏيرا، پير، جيڪي چڙهندڙ ڌر جو ساٿ ڏيندا آهن- جو ڪردار. سنڌين ۾ پنهنجي ڌرتيءَ تي اوپراڻپ جو احساس ۽ ڪين ڀي- گريڊ ڪري...."

"پلا سنڌ کان ٻاهر، هند ۾ دنيا جي ٻين سنڌن تي رهندڙ هنڌين جو ذڪر ڪيو اٿئي يا ڄاڻڙو؟"

"ها سائين"

"نه سائين."

"تمام ضروري آهي. نيٺ هو به ايٿنيڪلي سنڌي قوم جو اڻ-

ڇجندڙ حصو آهن. هنن کي ڪيئن ٿو وساري سگهجي! نيٺ هن تاريخي عمل ۾ سندن وجود به نه ڪا حقيقت رکي ٿو يا نه؟ ۽ سنڌيت جي احساس ۽ شعور جو ڀاڱو آهن يا نه- هان؟"

"ها سائين."

"وقتائتو موضوع آهي. وقت جو احساس ڪرڻ به زندگيءَ سان اتساهه جو اهڃاڻ آهي. پر ڇيڇي سگهندو."

"سائين ڇئي ٿو سگهجي."

"هنڌ" – مرڪ. ٿلول واري.

"اسان لاءِ. اڄ جي نسل لاءِ. جيڪو تاريخ جي فيصلي ڪندڙ موڙ تي بيٺو آهي ۽ رهڻ يا نه- رهڻ جو فيصلو ان کي ئي ڪرڻو آهي- تنهن لاءِ سوچ جو هيءَ نقطو آهي: نيٺ سنڌي احساس جي پوڳيندڙ سطح ڪان اُپري. تنظيم جي روپ ۾ ڇو ڪونه نمايان ٿي بيٺا آهن؟ هڪ اثرائتي منظم سگهه جي حيثيت سان؟

اڳواڻ جون ويساهه گهاتيون؟ قومي اڳواڻ: جن جي سياست سنڌ کان وڌيڪ. سنڌ جي نالي ۾ پنهنجي ذات جي تسڪين لاءِ. سياست محض سياست ڪرڻ لاءِ. نه مقصد ماڻڻ لاءِ. پليخانوف ۽ ٽراٽسڪي به هئا. پر لينن سوڀارو ويو. ۽ لي لي سان چين تيو هشو به هئا. پر مائوزي تنگ سوڀارو ويو. نيٺ ڇو؟ خاص ڪري قومي تاريخن ۾ قومي شخصيتن جي ڄڄهه سندن سوين سان لاڳاپيل هوندي آهي. پر جي.ايم. سيد جي ناڪامين پنيان ناڪامي لاءِ ڪنهن سوچيو آهي؟ سوچڻ گهرجي. نه؟"

"ها سائين."

"نوجوان، دوست . اسانجي ٽريجڊي اها به آهي ته. اسين صحيح قومي اڳواڻ لاءِ. هٿوراڙيون هڻندا رهيا آهيون."

"اڇا ٽائين. واجهائيندڙ. واٽڙا. آساٽا. انڪري ويساهه گهاتين جا ماربل. ون يونٽ ٺاهيندڙ کهڙي کي ڇاٽي ورتوسين. پر ساڳئي ڪم کي مڪمل ڪندڙ ڀروڻي ٻئي کي سمجهي نه سگهياسين! ها. اڃان ٽائين اسين واجهائيندڙ آهيون...."

"شايد هي نيون پيرڊ شروع ٿيو آهي."

"ها سائين.

"چگو مان هلان ٿو. ڪلاس وڃڻو اٿم. تون ڳڻتي نہ ڪر. لسڻون نہ نهنديون ٿي. اٿين اوس ٿيڻو آهي. ۽ وڌيڪ اهم تہ: تون سمجهي سگهين ٿو. ڪيئن نہ اسين اڄ ڪوس گهر ۾ قاتل آهيون."

ڪوس - گهر

رت بوءِ: ناسن ۾ گهڙي ويندڙ.
ٽنگيل سجايل، لٽڪندڙ، ڪلن لٽل گوشت جا لوٿڙا.
ساهہ بوءِ. ساهہ بُو-
"منهنجو تہ هنيانءُ ٿو ڪڇي ٿي."
"مون توکي چيو تہ هو تہ مان پاڻهي ٿو گوشت وٺي اچان. تون ڪاسائين آڏو دل جهلي نہ سگهندينءَ."
"مٺا گوشت تہ ڪيئن ٿا چيرين."
رت- ٽپوڙيل منهن. دل ڪڇي: ٽڪ. گجيدار ٽڪ.
"ڪهڙن سوچن ۾ گم آهين؟."
چرڪ.
"ڪجهہ بہ نہ. ڇا توکي رت جي بوءِ اچي ٿي؟"
سنگهڻ. وري سنگهڻ. رت- بوءِ جي موجود سچائيءَ کي سايبان پائڻ لاءِ.
ٺهڪ.
مرڪ: ککو وکو ٿيل
"تون کلين ٿي!"
"نہ نہ بيو رڳان. ڪڏهن توکي رت- بوءِ اچي ڪڏهن ڪو ڪڏ تہ ڪڏهن خاڪي رنگ وارا ڪتا."
ٺهڪ.
"تون کلندي ڪيڏو نہ سهڻي-"
پاڪر. چيلهہ ۾ وکوڙجي آيل ٻانهن جي ٻل ١ـ-ار مٺي ڪنيل. چميون.
لڄ جي ڳاڙهاڻ لوهہ پائي ويل

ڳالهه ٽارڻ لاءِ.

"چگو چگو هاڻي بس. بڌاءِ گوشت ۾ پناتا وجهان يا ائين ئي پچي- پر نه، اچ موڪل جو ڏينهن آهي، منهنجو خيال آهي نه پلاءُ ٺي ڪري......"

"ٺهڪ ڏيڻ مهل تنهنجن ڳٽن جو ڇڳهه ڪيڏو نه-"

"۽ مان جو هيءُ بڪواس پئي ڪيان."

"اوه مني. توتي چڏيل آهي. جيڪو جيئن چاڙهين. مونکي نه تنهنجن هٿن جو........"

"چگو چگو اُفت مار عاشق، هاڻي تون آرام ڪر يا اخبار پڙهه نه مان رڌڻي مان واندي ٿي وٺان."

"وچي ڪيڏانهن ٿي؟"

پڪڙيل ٻانهن. ٻاهه ڏانهن ڇڪ. ٻاڪر جي وڪڙ ۾. ڳلن تي هٿ. چهاءِ: ڳل ڪونٽرا. ارهن ۾ هٿ. چهاءِ. ارهه قلهڙا.

چهاءِ ۾: قلڙائپ ۽ ڪونٽرائپ ۾ فرق جو احساس ختم ٿيل.

"سچ چيو اٿن، واندڪائيءَ ۽ اڪيلائيءَ ۾ شيطان........"

"جيڪڏهن شيطان هن سونهن- رس ڀَجي اخساس کي اجاگر ڪري ٿو نه سندس وڏائيءَ کي سلام آهي".

"چگو چگو هاڻي شيطان جا- مونکي دير ٿي ٿئي."

ارهن تي هلڪو هلڪو زور ڏيندي، دٻائيندي:

"هيءُ قلهڙا ٿي ويا آهن؟"

لڄ جي لالائي اوتجي آيل:

"انکي پاڻهِ ڇڏي ڏئي اٿم نه. گرميءَ ڪري."

مٿو سيني تي رکيل.

ارهه قلهڙا. ڳلن جو گوشت ڪونٽرو. ڪونٽري- قلهڙي گوشت جا لونڙا/ ٽڪر ٽنگيل. رت- بوءِ ناسن ۾ گهڙي ويندڙ.

اشهد ان لا الله الله ۋ ان محمد......

ڪاسائيءَ جي هٿ ۾ ڪاتي. ڇيلي کي سير.

"بابا ڪاسائيءَ کي کهل نٿي اچي؟"

"نه پٽ. اهو انجو ڌنڌو آهي: ڪرت."

"ڇـ ..... ويچارو ڇيلڙو! بابا ڪيئن پيو ٿڪي."

"پٽ تون هنڪي نہ ڏس هيڏانهن اچ نہ......"

"نہ بابا، مان ڏجان تو روئي ٿو. مان ڏسندس. ان ڏينهن جڏهن ٿي وي، تي ماڻهن کي ڦاسي ڏيندي ڏيکاريو هئائون، تڏهن بہ ڪو ڏڄو هوس."

"منهنجو بهادر هوس."

سير پيل ٿتڪندڙ ڇيلو

ساهہ بوءِ، ساهہ بوءِ ساهہ، ساهہ بوءِ، ساهہ بوءِ-

دکي تي اڏيل ٽنين ۾ ٽنگيل سرڪٽيون. سرڪٽين ۾ پڌل، ڦاٿل ڳاٽا. ٽنگيل، اٽڪيل انسان. ڪارو ڇيلو ٿتڪندڙ. ڪارا جبا پهريل. ڳاٽن ڦاٿل انسان. سرڪٽين ۾ ڳاٽا ڦاٿل انسان. سرڪٽين ۾ ڳاٽا ڦاٿل. ڳاٽا يڄندڙ. لٽڪيل: لڄندڙ. ٿتڪندڙ انسان.

لڄ- ٿتڪ

نعرءِ تڪبير- الله اڪبر

نعرءِ تڪبير- الله اڪبر

اشهد ان لا الله الله و اشهد ان....

لڄندڙ. ٿتڪندڙ ڇيلو.

ڪاري ڪل وارو ڇيلو: ٿتڪندڙ

"تون ڇيلي کي ڪهڙي جو ٿو؟ معصوم سوال.

ڪاسائيءَ جو ٺهڪ.

"پٽ تون پاسي ٿي، رات جو ڏڄندين."

"نہ بابا، مان نہ ڏڄندس. ڀلا ان رات ڏڄو هوس، جڏهن ٽي- وي تي ماڻهن کي ڦاسي ڏيکاري هئائون. هان! پر بابا، هي ڇيلي کي کهي ڇو ٿو؟"

(ڪيڏو نہ چالاڪ نينگر آهي)

"پٽ اهو تہ هن جو ڏنڊو آهي نہ. جيڪڏهن ائين نہ ڪهي تہ گذر ڪٿان ڪري."

"نہ بابا. ڇيلي وٽ ڪاتي ڪانهي نہ. ان ڪري تہ تو ڪاسائي مارين."

"ها پٽ."

"۽ هو ڳالهائي بہ نٿو سگهي نہ."

"ها پٽ."

"پر، ٻي ٻي، نہ ڪري پيو."

"ها پٽ."

"ٻي ٻي ٿو ڪري، تڏهن ٿو مارين نہ ڪاسائي؟"

"ها پٽ، جيلو اُهو پلو جيڪو ٻي ٻي نہ ڪري."

لٽڪندڙ گوشت جا لوٿڙا. ٽڪي ٽڪي وهندڙ ڪاسائيءَ جي ڪاتي؛ وڍجندڙ عضوا.

وڍيل عضون جو ڍير

"بابا."

"جي پٽ."

"هن ٻڪريءَ ٻي ٻي نہ ڪئي ہوءِ بہ ڪاسائي ڪٺس؟"

"ها پٽ. ڪاسائيءَ جو ڪم ئي آهي ڪهڻ."

دل ڪچي.

اوهن ۾ پيل هٿ ڍرا.

اُهہ: گوشت جا لوٿڙا.

گوشت جا لوٿڙا ۽ لڱڙا.

رت- بوءِ ناسن ۾ گهڙي ويندڙ

"ڇا گوشت جي ڇٻي هتي پئي آهي؟"

"نکو. رنڌڻي ۾."

"پر هيءَ رت جي ڏپ ڪٿان پئي اچي؟"

"رت جي ڏپ!"

"ها. ناسن ۾ گهڙي ويندڙ ۽ ساهہ گهٽيندڙ."

ساهہ بوءِ. ساهہ بوءِ. ساهہ بوءِ-

"اِيس ترا ٻکو تيز ڪر. در کولي ڇڏ."

"۽ بڌ ٻياري: اڄ گوشت نہ چاڙهہ."

"!"

"ورتو جو سين."

"نہ. دل ڪچي ٿيندي."

"اجايو زبان تيندو نہ."
"ڦتو ڪري ڇڏينس. يا ٻاڙي وارن کي ڏئي ڇڏ."
"پر ھيءَ اوچتو! ۽ تھنجو منھن ڦڪو!"
"سمجھ ۾ نٿو اچي. گوشت نہ چاڙھ. دل ڪچي ٿيندي."
ڪچي دل. ٽڪ. گھاٽي گجيدار ٽڪ.
"ڇگو تون ٽورو ليٽ يا ڪتاب ڀڙھ. تيتر مان جھٽ ڀوڙ رڌي ٿي وٺان."

وڏيل عضون جو ڍير؛ ھٿ، آڱريون. اکيون. منڌيون.
نعره تڪبير- الله اڪبر
نعره تڪبير- الله اڪبر
سِر ڀيل ڦٽڪندڙ ڇيلو
سرڪٽين ۾ ڳاٽن ڦاٽل، لٽڪيل، لڇندڙ، ڦٽڪندڙ انسان. ڪارا ڄبا ڀھريل.
لچ ٿڪ
اشھد ان لا الہ ال الله و اشھد ان محمد......
وڏيل عضوا ڦٽڪندڙ. ٽپاڏيندڙ
دل ڪچي
ٽڪ
ڦلھڙا آرھ .ڪونئرا ڳٽا
ايسٽيٽڪ سينس/ احساس ۽ ان جو ماٺ انساني دنيا جي تخليقي جوھر جوئي - ۽ ڇھاءُ؛ جسمن جو. جسمن جي عضون جو. ان اعليٰ ايمتيتڪ سيس کي ماٺ جو وسيلو ٿي- سونھن تڪ جو احساس/ لذت انسان جي تخليقي اوسر سان گڏ تڪميل ڏانھن وڌندي رھي ٿي. اعليٰ تخليقي اوسر/ معراج، انسانيت جو تخليقي معراج، پر اھا سونھن تڪ/ اھو ايسٽيٽڪ سينس ڪاسائين جي راڄ ۾ سِر ڀيل. ڪٽل. ۽ لچي لچي سائو تيل. ڦلھڙو. ڳٽا. گيان رس. ارھ گيان رس ۽ اھو گيان رس ۽ سونھن رس ڪاسائين جي راڄ ۾.
وڏيل عضون جو ڍير؛ ھٿ آڱريون منڌيون. ارھ. چينھون چينھون

تيل پنا

"جاڳين پيو؟"

"ها."

"ماني تيار آ."

"پر مون کي اجا بک ڪانہ لڳي آهي."

"تون اٿي تہ سهي. ايمان سان ٻوڙ اهڙو رڌيو اٿم جو آڱريون چٽيندين."

"جائي بہ."

"ڪائي ڏس."

"پر مون کي....."

"پر پر ڇڏ. اصل ٻاڪنڻون ڪولڻ سان، خوشبوءِ تنهنجي بک نہ جاڳائي تہ–"

"تہ–؟"

"تون اچ تہ سهي."

ٻاڪنڻون مان ڇمڇي سان ٻوڙ ڪڍندڙ هٿ. ٻڳهيون آڱريون. ننهن تي پالش. ڪرائي وٽان ڦرندڙ هٿ: سهڻو.

"هان وٺ. گرهہ پري ڏس ڀاڻهي خبر پوندئي."

هٿ اڳتي وڌيل. ٻڳهيون آڱريون. هٿ جي تري ڳاڙهي.

وڌيل هٿن جو ڍير.

وڌيل هٿ، ڪرائيءِ وٽان ڏار تيل ٽٽڪندڙ.

"بابا" چيلو ڪيئن پيو ٽٽڪي."

"ها پٽ تون نہ ڏس. ٻڃندين."

"نہ بابا مان تو ٻڃان. هو ٽي. وي. تي جو."

وڌيل هٿ ٽٽڪندڙ. دکيءَ تي جوڙيل ٽنين ۾ ٻڌل سرڪٽين ۾ قاتل ماڻهن جا ڳاٽا. ٽٽڪندڙ. لڙندڙ ڪارا ٻوٽا. انسانن جا ٻوٽا.

انسان کي جانورن جي دنيا کان ڌار ڪرڻ ۾ هٿن نمايان ڪردار ادا ڪيو. جڏهن انسان ٻئي ٻانهون مٿي ڪري، ٻن پيرن تي هلڻ سکيو ۽ ڪرنگهي جي هڏي سڌي ٿي، تہ انسان جي ننڍي سرشتي ۾ بنيادي تبديلي آئي. سندس ڪم ڪرڻ جو ڏانءُ ٻڌيو: تخليقي. جنهن ۾ سوچ

هٿي ۽ خلقڻ جو ڳڻ. انساني پورهيو: جنهن ۾ تخليقي سوچ آئي. ٻين جانورن جي دنيا کان ڌار. جو هٿ ٻانهڙن منجهان آزاد ٿيا. ۽ انسان قدرت کي پنهنجي وس ڪرڻ شروع ڪيو: خلقڻ

تخليقي پورهئي ۽ هٿن جو ڪردار

وڏيل هٿن جو ڏڳ

"تون ڪاٿين چو ڪوڻ تو؟"

"هان! ها."

"پوڙ ٿڌو پيو ٿئي."

"تنهنجا هٿ ڪيڏا نه سهڻا آهن."

"ها بابا، پر هاڻي ڪاٿڻ نه شروع ڪر. تون پنهنجا ٻه نه هٿ هلاءِ."

"پنهنجا هٿ هلايان تو سائين."

"ڇا پوڙ سٺو ناهي."

"تنهنجن هٿن جو ئي ڪمال آهي، جو انهن ۾ اهڙو ماءِ–"

"بابا ڏي نالي الله جي."

"هنن هٿن فقيرن ٻه تپائي ماربو آهي."

"مون کي ڏي نه ماني ڏيانس، هليو ويندو."

"هي ڪي مانيءَ تي ويندا. هنن کي نه ڏوڪڙ کپن. مان سڃاڻان نه."

ماني حاصل ڪندڙ هٿ وڏيل.

بيت المال ٻاهران لولن انسانن جي قطار هٿن بنا؛ ڪرايون.

لولو فقير

وڏيل هٿن جو ڍير

وڏيل هٿ ڦٿڪندڙ. ٽپا ڏيندڙ. ڪرائين مان رت جون ٽيڪيون وهندڙ. وڏيل هٿ ڦٿڪي ساڻا ٿيل ۽ ختم ٿيل.

نعره تڪبير– الله اڪبر

نعره تڪبير– الله اڪبر

اشهد أن لا الله ال الله و اشهد ان محمد.....

ساهه پوءِ– ساهه پوءِ– ساهه پوءِ–

سنگهڻ سنگهي ڪجهه ڳولڻ لاءِ، وري سنگهڻ.

"ڇا تو سنگهين؟"

"رت جي بوءِ پٽي اچي"
"رت جي بوءِ؟"
"ها."
"!"
"ساهه گهٽجندڙ. اُبس. دل ڪچي. اورٽ. اکين اڳيان ترورا؛ ٽٽڪندڙ چيلو. ڪاري ڪل وارو. ڪارا جبا پهريل. ڳاٽن ۾ سرڪٽيون پيل. ٽنگيل. لٽڪندڙ ٻه ننگا انسان. ٽٽڪندڙ. لڇندڙ. ڪن ۾ يون يون؛ اشهد أن لا اله ال الله و اشهد أن محمد........
انسان بوءِ- انسان بوءِ- انسان بوءِ
انسان بوءِ- انسان بوءِ- انسان بوءِ
انسان بوءِ-
انسان ماريندڙ راڪاس
اوڪارو
نپوڙجندڙ ساهه
سانائي. اکيون پورجندڙ. پورجندڙ اکين سان پانهن تي نظر. هٿ وڏيل. هٿن سواءِ لوليون ڪرايون. ٽيبل هينان پٽ تي وڏيل هٿ لُڇندڙ. ٽٽڪندڙ. ٽپا ڏيندڙ.
ڪرائيءَ مان رت ٽمندڙ.●

● ٿَلُ

"پٽي جي ڦاسيءَ تي وڏا گوڙ ٿيا آهن."
"ها. خاص ڪري دادو ضلع ۾: ميهڙ، خيرپور ناٿن شاهه ۽ ٻين هندن تي. ديرن کي باهيون ڏنيون اٿن ۽ گاڏين جون پٽڙيون........"
"ته سنڌي اجا جيئرا آهن."
"ها. اهي اهجاڻ ٻڌائين ٿا ته نه رڳو جيئرا آهن، پر جيئرا رهڻ چاهين ٿا. هر جوکو کڻي- اهم ڳالهه آهي ته اهي سنڌي، جيڪي هڪ فرد لاءِ ايڏو جوکو کڻي سگهن ٿا ته، پنهنجي ڌرتيءَ لاءِ، پنهنجي سنڌ لاءِ ۽ خود پنهنجو پاڻ لاءِ، جوکو ڇو نه ٿا کڻي سگهن! هان؟"
"سائين، مان سمجهان ٿو ته، کڻي سگهن ٿا. رڳو ڪين اهڙي قسم جو احساس ڏياريو وڃي ته: ڪوبه فرد نه- سنڌ! سيني سنڌين لاءِ، پنهنجو پاڻ لاءِ، جوکو. سنڌ لاءِ جنهن سان خود هر سنڌيءَ جي هستي ۽ حياتي

لاڳاپيل آهي."

"بلڪل. جنهن سگهجي ٿو ته جڏهن به سنڌي اُٿن ٿا ته اُڀرا ٿي، اُتاولا ٿي اٿن ٿا. اڳ پٽ نه جاچي- جڏهن ته اڄ ويڙهه جا هنر ۽ اٽڪلون ۽ رمزون پيون آهن. خاص ڪري چالاڪ ۽ مڪار دشمن کي آڏو رکندي."

"بنيادي سوال ليڊرشپ جو آهي. جيڪا عام جي مهنداري ڪري ٿي. ۽ اها نه هئڻ جي برابر آهي."

"صحيح سائين. پوءِ نيٺ؟"

"حالتون، وقت ۽ انهن جون گهرجون پاڻمرادو سنڌي ليڊرشپ پيدا ڪنديون. جيڪا ظاهر آهي ته نئين رت مان هوندي. سنڌ جو نئون رت. محروم ۽ مايوس. پنهنجي وات گهڙيندو... ها ڏي خبر پنهنجي مقالي جي-؟"

"سائين، اجا لکان پيو- نوٽس وٺي ڇڏيا اٿم. باقي ترتيب ڏيڻي آهي."

"ڏادو سٺو.......... سو ڳالهه پئي ڪي سين قومي اڳوائن جي ۽ قومي تحريڪ جي: لُلهو نهراءِ. ڪتابڙا. جڏهن ته عام سنڌي خلق ڪان ڇگل. اهو صحيح آهي ته نهراءِ توڙي ڪتاب يا اخباري بيان تحريڪ جو هڪ حصو آهن پر سڀ ڪجهه نه. جيڪڏهن گهٽو ڪجهه آهي ته اهو عمل: ايڪشن. ها حالتن جي گهرجن ۽ دشمن جي چالن کي آڏو رکندي: ايڪشن ۽ عام تياريءَ لاءِ. منهنجو مطلب آهي ذهني ۽ سوياتي تياريءَ لاءِ جيڪو وڏيرڪي سياست جي ابتڙ آهي. وڏيرڪي سياست؛ سوچ ۽ عمل جي لحاظ ڪان........ خير. ڪتو پيو اچي. ڇگو مان هلان ٿو. تون گهراءِ نه. لسٽون نه نهٽيون آهن. سي نهنديون. پر بنيادي ڳالهه آهي ته اسان کي سنڌ ۾ ۽ سنڌ سان ٿي رهڻو آهي. ڪتو اچي ويو. ڇگو--"

ڪڏ

ساڳيو ئي آهي-

بلڪل ساڳيو. ساڳيا مهاندا. ساڳي چال.

شايد چوٽون ڏينهن به اهوئي- ڏيان ڏنو هوم. ها پڪ. منهنجي ڪڏ.

ته جا ڪندا. اهوئي ته.......

سوئر جو پٽ.●

مائڪ جي جيون جو آخري انٽرويو
وڇڙيا ڪين ورن
انٽرويو/ روح رهاڻ

(هيءُ انٽرويو مائڪ کان ’ساهتي پبليڪيشن‘ ڪندبارو جي سهيڙيندڙ ورتو، پر ڪن اڻ ٽر مجبورين سبب ساهتي پبليڪيشن جي بند ٿيڻ ڪري هتي ڏنو پيو وڃي.)

مائڪ جو جيون خاڪو ۽ سندس لکڻيون

زندگيءَ جي گهاٽي ۾ پيڙجندڙ مائڪ جي وجود سان گڏ سندس هر لکڻيءَ ۾ ان گهاٽي مان ڪيهون ۽ پڪارون ڪندي نظر ايندي آهي. مائڪ ڪڏهن به ايڪسپوز ڪونه ٿيو آهي. ان ڪري جو پوز ڪرڻ ڪانسواءِ ٿي سڏيون سنوائيون ڳالهيون تو لکي. توڙي جو انهن ۾ کهڙيون ۽ ڪڙيون ڳالهيون چونه هجن!“ حقيقت تي پردو وجهي، ڪن لاٽار ڪرڻ هن پنهنجي سموري جيون ۾ جاتو ئي ڪونه؛ ڪيس خبر هئي ته سچ ڪاري هيٺان لڪي نٿو سگهي. ان ڪري بي سود ڪوشش ڪرڻ کان ئي وڙن وينڊڙ هو! ٽٽل ناسپاتي، رومال ۾ ويڙهي هن ڪڏهن به لوڪ آڏو نه آندي- ان ڪري ئي ڪيترا ماڻهو بلڪ ڪوڙ ليکڪ به ڪيس دل کولي گاريون ڏيندا آهن پر سچ ڪوڙو ضرور هوندو آ پر! ڪُوڙو هرگز نه!

5 مارچ 1943ع تي نوشهروفيروز ۾ جنم وٺندڙ مائڪ ايم. اي، ايم. ايڊ ۽ ايل. ايل. بيءَ سان گڏوگڏ سؤ کان مٿي ڪهاڻيون، ڪجهه ناول ۽ ناوليٽ لکيا! حويليءَ جا راز (ڪهاڻيون) لڙهندڙ نسل -ناول) رج ۽ پڙاڏا (ناوليٽ ۽ ڪهاڻيون) پاتال ۾ بغاوت (ڊگهي ڪهاڻي) ڇهه انام ڪهاڻيون (ڪهاڻيون) ڇپجڻ سان گڏ ڪني پيٽ گذر لاءِ پهرياٽين ماستري، پوءِ صحافت ۽ آخر ۾ وڪالت پڻ ڪئي! هٿ ۾ جهليل ڪلڪ جي مٿان سنهڙي تند ۾ ٽنگيل تلوار جي ڪري هن لکڻ ڪافي قدر جهڪو ڪري ڇڏيو هو! پر تنهن هوندي به سندس هڪ ڪهاڻين جو مجموعو ”پڇتاءُ“ ۽ هڪ ناول ”ساه مٺ ۾“ ۾ اسان کي وڏيون اميدون آهن!

ماڻڪ 26 جنوري 1982ع تي اسان کان وڇڙي ويو. پر اهو شڪ آ. اسان سان هميشه ڪٺي آهي. هو جنم جنم جيئرو آهي.

• کهڙين حالتن اوهان کي لکڻ تي ۽ اهڙي ڪڙي، اگري ۽ اگهاڙي سچ لکڻ تي مجبور ڪيو؟

ج: ننڍپڻ کان تجسس جي هير، انساني لاڳاپن ۽ ناتن جي مشاهدي جي عادت، ڪتابن جي اڃياس ۽ سڌي سنواٽي مزاج گڏجي لکڻ لاءِ اتساهه پيدا ڪيو.

• منير احمد مان ماڻڪ ٿيڻ جو سبب؟

ج: هن جو ڪارڻ مان هن وقت ٻڌائي نٿو سگهان."

• ڪا تخليق جنهن جي لکڻ/ ڇپجڻ کانپوءِ اوهان کي غلطيءَ جو احساس شدت سان محسوس ٿيو هجي ۽ ڇو؟

ج: مواد جي لحاظ کان غلطيءَ جو احساس ڪونه ٿيو آهي. البت فني غلطين جو احساس ٿيندو اٿم.

• هڪ پڙهندڙ جي حيثيت سان، اوهان جي ڪا لکڻي پڙهڻ کانپوءِ جيڪڏهن مان اوهان کي ڪا ٺلهي متاري گار ڏيان ته-؟

ج:مان رڳو مرڪندس، ڇاڪاڻ ته هڪ پڙهندڙ جو اهو حق مڃان ٿو ته: هو منهنجي لکڻيءَ تي ڪنهن به روپ ۾ پلي پنهنجي راءِ جو اظهار ڪري.

• ڪو شعر جيڪو اوهان گهر ۾، هوٽل ۾ يا گهمندي ڦرندي جهونگاريندا هجو؟

ڪوبه نه.

• اسان جي ادب ۾ فرسٽريشن ڪيتري حد تائين جائز آهي؟

ج: فرسٽريشن جي جائز يا ناجائز هجڻ جو جواب ادب ۾ منهنجي آڏو اهميت نٿو رکي. جيڪڏهن ڪن پابندين يا سببن ڪري زندگيءَ ۾ فرسٽيشن آهي ته، ان جو اظهار ادب ۾ اوس ٿيندو. اهو هڪ تاريخي نياءُ آهي.

• معاشري جي اصلاح ۾ ڪهاڻي جو حصو؟

ج: جيڪڏهن معاشرو مڙهيل پابندين کان آزاد آهي ته، پوءِ هر ڪهاڻي، ان جي ردوبدل ۾ ڀرپور پاڳو ادا ڪري ٿي.

● اڄ جي ڪهاڻيءَ مان اوهان مطمئن آهيو؟

ج: ڪيترين بندشن ۽ پابندين جي باوجود، اڄ جيڪا سنڌي ڪهاڻي لکجي ٿي، مان ان مان مطمئن آهيان.

● سنڌيءَ ۾ جنسياتي ادب جي باري ۾ اوهان جي راءِ؟

ج: ادب ۾ جنسياتي، نفسياتي، سماجي وغيره جي ورڇ جو مان قائل نہ آهيان، ادب، انساني زندگيءَ، لاڳاپيل دور ۽ هڪ تاريخي وهڪ اندر انساني ناتن جو اظهار آهي. اسان وٽ انسان جا جنسي/ نفسياتي ناتا جيئن تہ گهٽيل رهيا آهن، ان ڪري پيچيده شڪل اختيار ڪري ويا آهن. سنڌي ادب ۾ انهن پيچيده ناتن کي ڪهاڻين جي روپ ۾ جيتوڻيڪ نسبتي طور گهٽ اپٽاريو ويو آهي، ان هوندي بہ مان ان کي هڪ مثبت ۽ هڪ همت واري وک ڪوٺي سگهان ٿو.

● هن وقت سنڌي ادب جو ڇيڇڙ ۽ اديبن جي مڃتا، ياري باشيءَ جي بنياد تي ٿي رهي آهي. ان مان فائدو/ نقصان؟

ج: اهو سڀ ڪجهہ مڙهيل تاريخي حالتن جو منطقي نتيجو آهي. جنهن مان پڙرو آهي تہ هاجو ٿي رسيو آهي. باقي اهو ڪو وڏو مسئلو ڪونہ آهي جنهن کي، جيڪڏهن نيت نيڪ آهي تہ، منهن ڏئي نہ سگهجي.

● سنڌي اديبن ۾ ٽاڙابندين جا سبب؟

ج: مڙهيل تاريخي حالتون، پابنديون، ورهاڱو، ورهاڱي سبب پيدا ٿيل خال، وچولي طبقي جي اوسر، قومي جبر ڪارڻ محروميءَ جي احساس کي مٽائڻ لاءِ سازشون، پلاند، هڪ ٻئي ڪان گوءِ ڪٽي وڃڻ لاءِ ڪُڏا رستا، ڪيريئر ازم تنگدلي ۽ ننڍي ڳجي.

● اديب جي قول ۽ فعل ۾ فرق آهي (ڏٺو ويو آهي) ائين ڇو آهي؟

ج: اديب انسان آهي. انسان جو پيچيده سماجي ناتن ۾ قول ۽ فعل ۾ تضاد منطقي آهي ۽ اديب بہ ان کان ڌار رکي نٿو سگهي. البت جيڪڏهن اوهان جو مقصد قومي تحريڪ جي ناتي سان اديبن جي قول ۽ فعل جو تضاد آهي، تہ پوءِ اهو فرق موقعي پرستيءَ، ڪيريئر ازم، خود غرضيءَ ۽ ذاتي مفاد کي، قومي مفاد مٿان رکڻ سبب آهي. پڻ ڪانٽرپٽو بہ ان جو هڪ ڪارڻ آهي.

● نئين ٽهيءَ جي ڪيل ڪم مان اوهان ڪيتري قدر مطمئن آهيو؟

ج: نئين ٽهيءَ جي ڪيل ڪم مان گهڻي ڀاڱي مطمئن آهيان ۽ سندن ساراهه ڪندڙ بہ.

• هڪ نئين ليکڪ لاءِ سنڌي/ هندي لفظ. عربي/ انگريزي لفظ. سائنس/ ڏند ڪٿا. خارجيت/ داخليت. روحانيت/ ماديت ۽ اسٽائل. مسئلا بڻيل آهن. ان تي اوهان جي صلاح؟

ج: دراصل اهي مسئلا ناهن. باقي انهن کي زوريءَ هٿرادو مسئلا بڻايو ويو آهي. منهنجي آڏو ان جو مکيہ سبب تخليقي تنقيد جي کوٽ آهي. فقط. سائنس. ڏند ڪٿائون. خارجي يا داخلي ڪيفيتون/ حقيقتون ۽ اسٽائيل وغيره. تخليقي ۽ اڳتي اُسرندڙ جيئري جاڳندي ادب جو اهم ڀاڱو آهن. بنيادي سوال يا مسئلو آهي. تخليق جي ضرورت پٽاندر انهن کي واهپي هيٺ آڻڻ. البت انهن مان ڪنهن هڪ کي ڇهتي "ازم" جو روپ ڏار پيش ڪرڻ. ادب جو مسئلو تہ ٿي نٿو سگهي. باقي ان کي لاڙو ڪوٺي سگهجي ٿو. جيڪو بهرحال ڪو مسئلو ڪونہ آهي.

• حساس طبيعت جي ناتي ۽ ليکڪ هئڻ جي حيثيت سان اوهان آڏو ڪوڙ سارا مسئلا اُڀرندا ٿا رهن. هر دؤر ۾ ان هوندي بہ هاڻ اوهان جي نہ لکڻ جو سبب؟

ج: مسئلا هاڻ بہ آهن. زندگيءَ سان وهنوار هاڻ بہ آهي- جو نيٺ جيئرو جاڳندو انسان آهيان. گهٽ لکڻ يا نہ لکڻ جو مکيہ سبب هڪ تہ ذهني نا آسودگي ۽ ٻيو وڏو ۽ اهم ڪارڻ آهي: لکڻ جي آزاديءَ. يا آزاديءَ سان لکڻ جُو حق کسيل.

• ترقي پسند ۽ رجعت پرست جي اوهان وٽ سڃاڻ؟

جيڪي انساني زندگيءَ کي، انساني ناتن کي، وهنوار کي. انساني آزاديءَ کي، ان جي مثبت چرپر کي، سوچ کي. کن بہ اصولن. نظرين. عقيدن پٽاندر پابند ۽ قيد ڪرڻ چاهين ٿا. سي منهنجي آڏو رجعتي آهن.

• اوهان جي لکڻ جو داخلي ۽ خارجي انداز؟

ج: جيڪڏهن هرويرو داخلي ۽ خارجي لکڻ جي انداز کي ونڊو آهي تہ. منهنجين ڪهاڻين ۾ گهڻو ڪري پٽاندر اوهان کي اهي ٻئي انداز ملندا.

• ڇيو ويجي ڏ.و تہ عورت سنڌي ادب ۾ جلد عظيم بنجي ٿي

وڃي...... ائين آهي؟

ج: منهنجي خيال ۾ هرويرو ائين نہ آهي. اهو تہ پڌرو آهي تہ اسان جي سنڌي عورت، ڪيترين پابندين ۽ پردن هيٺ رهي ٿي، جڏهن هوءَ اُهي پردا چيري ڦاڙي ٻاهر نڪري ٿي، تہ سندس نمايان ٿي بيهڻ سياويڪ آهي. البت هن ڪان انڪار ڪرڻ تنگ نظري ٿيندي تہ هن وقت اسان جن ڪيترين سنڌي ليکڪائن جيڪو ادب، فني معيار توڙي تخليقي پختگيءَ جي لحاظ ڪان پيش ڪيو آهي، سو عظيم آهي ۽ سندن وڏيک وڏائي آهي ۽ سندن همت سان اظهار جي.

• اسان وٽ تنقيد جو معيار؟- ۽ ڇو؟

ج: اسان وٽ تنقيد بنهہ ڪانہ آهي. اوهان معيار جي ڳالهہ ٿا ڪيو. هونئن تہ تخليقي تنقيد، ادب جي اوسر لاءِ نهايت اهم آهي. پر اسان وٽ ٺلهي عام رواجي تنقيد بہ نالي ماتر آهي. ڇو؟ ڇو جو جواب اڳ ۾ "سنڌي اديبن جي ڌڙي بنديءَ ۽ قول ۽ فعل ۾ فرق" وارن سوالن ۾ ڏئي چڪو آهيان. ان ڪانسواءِ تخليقي سوچ جي کوٽ، نظرياتي گروهہ بنديون، تنگ نظري، ڪن پل ۾ "عظيم" بنجڻ جو ڪامپليڪس، ڪانشرپٽو، پاڻ پڏائڻ جو جنون، اڻ- سهپ ۽ سڀ ڪان مکيہ ڪارڻ لڳاتار پابنديون آهن.

• فقير، فقير ڪي نہ سهي، ڀاڪو ڦرندو- اديب اديب ڪي نہ سهي، مصور، مصور ڪي نہ سهي ٿيندو تہ وڃي ائين ڇو؟

ج: پاڻ، پنهنجي فن/ ذات اعتماد گهٽ ۽ محروميءَ جو احساس- اهڙي ڀاڪي جي عمل کي جنم ڏين ٿا؟

• ڪهڙن ليکڪن کان متاثر آهيو؟

ج: ڪنهن ڪان بہ نہ. البت ليکڪن جي لکڻين ۽ تخليقن ڪان متاثر ٿيو آهيان.

• ڪنهن ڪان شڪايت؟

ج: ڪنهن ڪان بہ شڪايت ڪانہ آهي. البت ديس جي دشمن ۽ انسان جي دشمن ڪان سخت نفرت ڪندو آهيان.

• اوهان جي زندگيءَ کي جلا بخشيندڙ سپنو؟

ج: انساني آزادي: سوچ جي، اظهار جي، عمل جي. ديس جي ڌرتيءَ تي وسندڙ اڀوجهہ انسانن جي سماجي، اقتصادي تحفظ ۽ سلامتي جو-

جيڪو هن وقت تائين اڻلڀ آهي.

• اوهان ڪي حد ڪان وڏيڪ متاثر ڪندڙ سونهن؟

ج: پورهيت جي پگهر جي ڏپ ۾ ميرن، ٽڳڙيون ٽيل ڪيڙن وارو.

• اوهان جي پسند جو اميجپنري اسڪيچ؟

ج: انساني زندگيءَ ڪي ڪنهن بہ ٽپي هيٺ: نظرياتي يا عقيدن، اصولن پٽاندر قيد ڪرڻ خلاف لڳاتار سرگرمي. جسماني توڙي ذهني جاڪوڙ سان.

• زندگي اوهان جي نظر ۾؟

ج: هر قسم جي پابندين ڪان آجي، ذهني، جسماني ڇرپر.

• ڪا آس- ڪا اُميدَ؟

ج: بہ واٽي تي بيٺل:

- يا تہ باغي ٿي ايران.

- يا تہ: جڏهن صبح جو سج اُڀري تہ. منهنجو مٿل. اڻ- ساهو وجود ڪٽ تي پيل هجي/ ڪنهن ايڪسيڊنٽ ۾ ختم ٿي وڃان.

• ديس واسين لاءِ ڪو سنيهو؟

ج: ڪوبہ نہ.

البت ڪجهہ سوال، سوچ لاءِ رکان ٿو.

- اسان جي قومي وجود جو، پنهنجي قومي سڃاڻپ جي ناتي سان جوڪجهہ ٿي رهيو آهي، ان بابت ڪڏهن سوچيو اٿو؟

–جيڪڏهن سوچيو اٿو يا سوچيو ٿا تہ: تہ جذباتي ٿي، پر ان جي بچاءَ لاءِ ڪي تدبيرون ۽ گڏيل عمل؟

سياڻي اسين پنهنجي اصلي، قومي حيثيت سان تاريخ جي وهڪ ۾ باقي رهنداسين؟

- اسان جا دشمن ڪير آهن؟ دوست ڪير؟

- قومن جي زوال جي تاريخن، خود پنهنجي تاريخ جي ايياس مان ڪڍيل نتيجا، ۽ جيابي جون راهون؟

- جيابي جو ساهس آهي يا نہ؟●

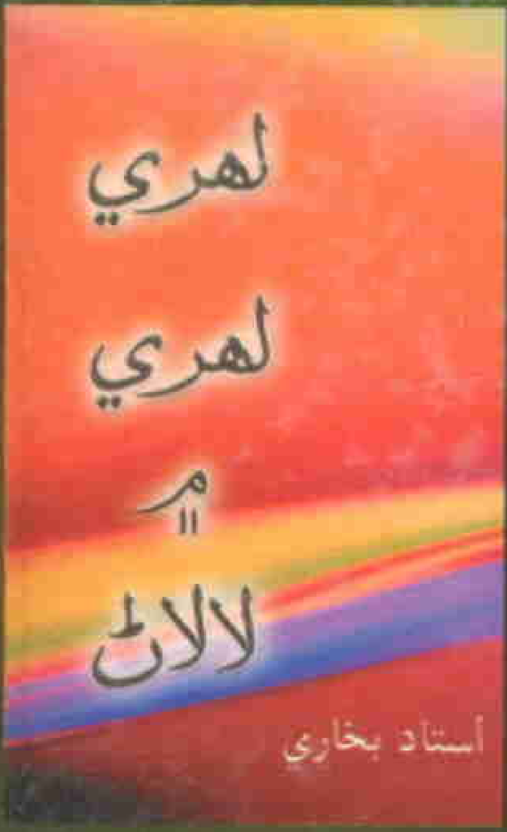
لهري
لهري
۽
أستاد بخاري
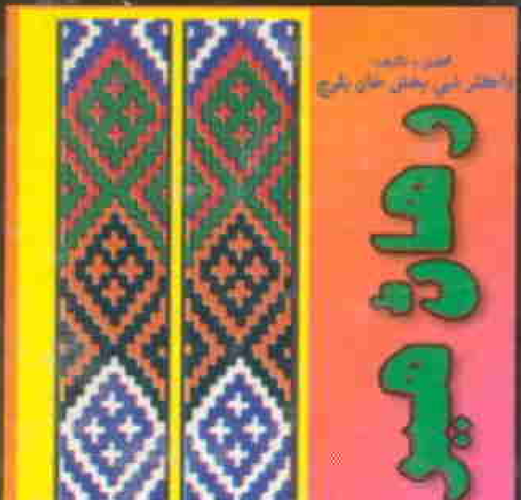
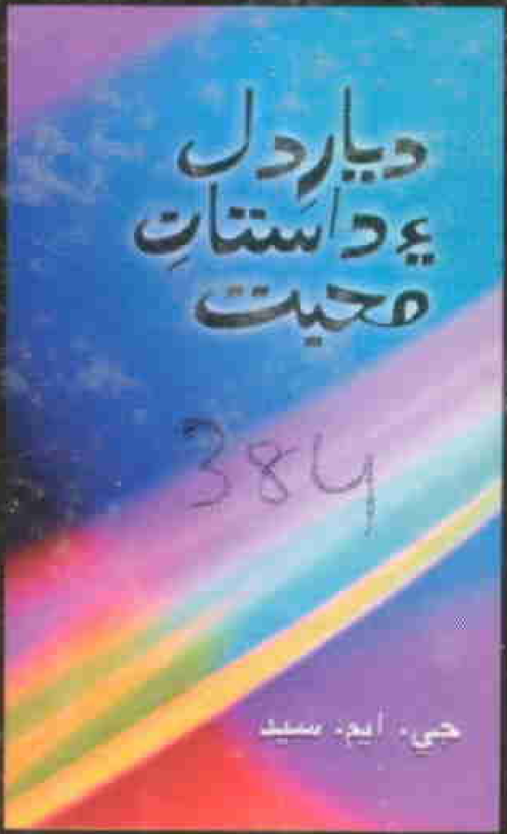
ديار دل
۽ داستانِ
محبت
جي. ايم. سيد
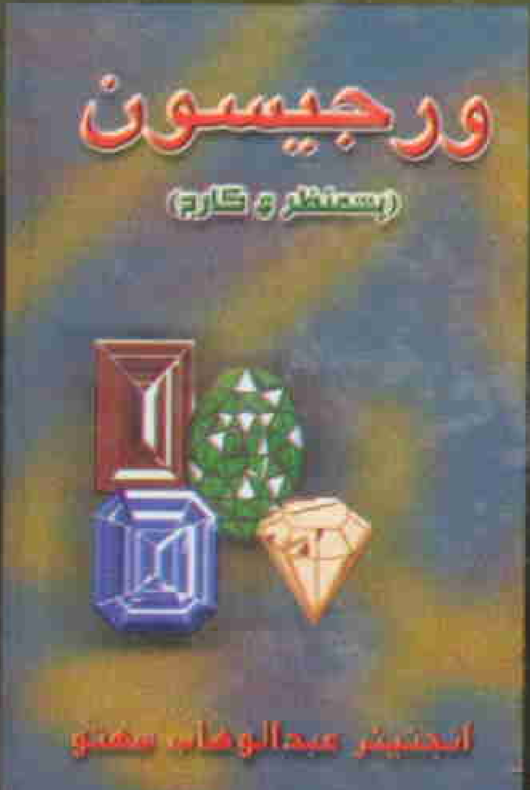
ورجيسون
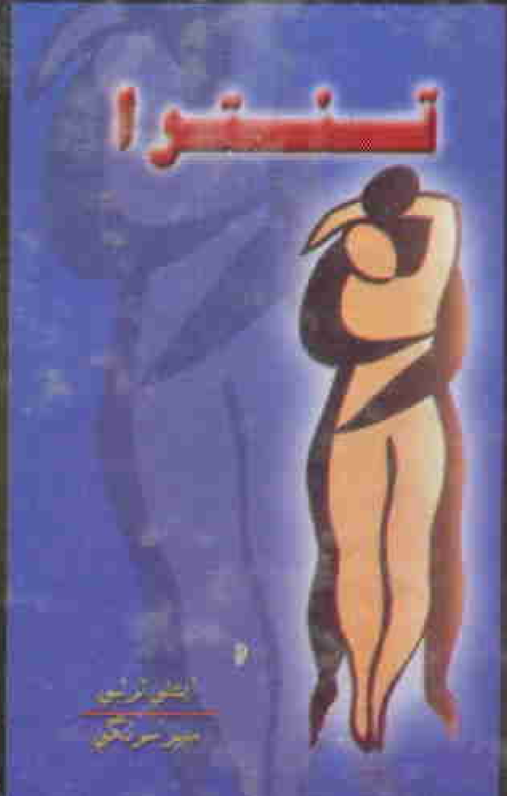
تنترا